

DE
Hill: Pa

5 parts in one vol.

2nd ed. Green & P. Nyland

... & a Shaly abou
... arts; les ...
... plie' etc

Cl

... embers Comte

ROEN, J.VAN DER & P.NYLAND-'t Vermakelijck Lanot-Leven.Amst.,Wed.G.de Groot,1699-1702;5 parts,1 vol.;(XXX)-103,(2),(VIII)-84,(4),88 pp.;with 2 engr.titles,4 title-engrs.,num.full-page engr.plates and woodcuts and woodcuts in the text;in-4; contemp.calf,back.gilt.

Good copy of the most charming and popular Dutch book on "country-life" in all it's facets,consisting of the following parts:

J.v.d.Groen,Den Nederlandsen hovenier.(The Dutch gardener).Groen was gardener of William III and gives in his book several examples of Dutch and French gardens(illustrated with engraved plates),followed by a multitude of models of flowerbeds,labyrinths,lath-works,bowers and sundials,illustrated with woodcuts.

P.Nyland,Den verstandigen hovenier.(The sensible gardener).Directions for the use of gardens,orchards,etc.and the growing of fruits,vegetables,herbs and flowers.

P.Nyland,De medicyn-winkel,of ervaren huys-houder.(Pharmacy,or the sensible housekeeper).Description of several curative herbs,as well for human as for animal diseases.With some woodcuts of stills,etc.

P.Nyland,Den naarstigen byen-houder.(The diligent bee-keeper).

P.Nyland,De verstandige kok.(The sensible cook).Old Dutch recipes for meat,tarts,pies,candied fruit,etc.

Verwachtelyk
Landt-Leven .
1 Deel

DEN
NEDERLANDISEN
HOVENIER,
door I. van der Groen,
Hovenier van Syn M. den
II. PRINS van ORANGIEN

T AMSTERDAM, By de
Wed. Gysbert DE Groot, Boek-verkoper op den Nieuwendyck inde groote Bybel,
Met Privilegie voor 12 Jaaren.
1696.

Consent en Privilegie.

DE Staten van Holland, en West-Vrieland doen te weeten, also ons vertoont is by de Wed: van GYSBERT de GROOT, Boekverkoopster, woonende tot Amsterdam, dat wy op den 10 December 1668. aan MARKUS DOORNIK, mede Boekverkooper aldaar, hadde gelieven te verleenen Octroy voor de tijd van vijftien als doen eerstkomende Jaren tot het drukken, ende verkoopen van secker Boek geintituleert, *Het Vermakelyk Landleven, bestaande in drie Deelen*, als eerstelijc, *den Nederlandsen Hovenier, met curieuse Platen verciert*; ten tweeden *den Verstandigen Hovenier*; en ten darden *den Ervaren Huyshouder*; mitsgaders *de verstandige Kok*; en welke voorz. Privilegie de gemelde MARKUS DOORNIK al op den 30 Juny 1677. voorleeden, aan den Suppliant had overgedragen en getransporteert, sonder eenig recht of actie daar aan te reserveren; ende alsoo de tijd van het gemelde Octroy itond te expireeren, ook den Suppliant beducht was dat by ymand het voorz. Boek ten geheele of ten deelen, in eenige Talen souden mogen werden na gedrukt en verkocht; soo keerden den Suppliant sich tot Ons, ootmoediglijk verzoekende Continuatie van Ons voorgeschreven Octroy voor den tijd van vijftien Jaren, om het voorz. Boek alleen te mogen drukken en verkoopen in alderhande Talen, met verbod aan allen en een ygelijk, wie het ook soude mogen wesen, het gemelde Boek in 't geheel of ten deelen, noch ook in 't kleyn of groot, in eenige Talen na te drukken, ofte elders nagedrukt, in onsen Lande te brengen, verhandelen, verkoopen, ofte doen verkoopen, alles in *commun forma*. SOO IS 'T, Dat wy de sake en 't verfoek voorz. overgemerkt hebbende, ende genegen wefende ter beede van den Suppliant, uyt Onse rechte wetenschap, Souvereyne macht en Authoriteyt, den selven Suppliant by Continuatie geconsenteert, geaccordeert ende geoctroyeert hebben, consenteeren, accordeeren en octroyeeren mids deesen, dat sy, gedurende den tijd van vijftien achter een volgende Jaren, het voorz. Boek, geintituleert, *Het Vermakelyk Landleven, bestaande in drie Deelen*, als eerstelijc, *den Nederlandsen Hovenier*; met *curieuse Platen verciert*; ten tweeden *den verstandigen Hovenier*, ten darden *den Ervaren Huyshouder*; mitsgaders *de Verstandige Kok*, binnen den voorz. Lande alleen sal mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkoopen: verbiedende daarom alle en eenen ygelijken, het selve Boek in 't geheel of ten deelen, noch ook in 't groot of in 't kleyn, in eenige Talen naar te drukken, of elders naar gedrukt, binnen deselve onsen Lande te brengen, uyt te geven, ofte te verkoopen, op de verbeurte van alle de naar gedrukte, ingebrachte, ofte verkochte Exemplaren, ende een boete van drie hondert guldens daar en boven, te appliceeren, *Geelyc alles breder by de Origineele Brieven van Octroy begrepen is*. Gedaan in den Hage, onder onsen Grooten Zegel, den 9 December, in 't Jaar onses Heeren duyfent ses hondert ses en 't negentig.

Onderfond,

G. F A G E L.

Ter Ordonnantie van de Heeren Staten,

S I M O N van B E A U M O N T.

Den
NEDERLANDSEN
HOVENIER,

Zijnde het I. Deel van *het Vermakelyk Land-leven.*

Beschryvende alderhande

Princelijke en Heerlijke Lust-hoven en Hof-steden, en hoe men de selve, met veelderley uytnemende Boomen; Bloemen en Kruyden, kan beplanten, bezayen, en vergieren.

Door *J. van der GROEN*, Hovenier van sijn Doorluchtige Hoogheyd, den HEERE

PRINCE van ORANGIEN, &c.

Verrijkt met verscheyde Kopere Figuren, uytbeeldende Princelijke Lust-hoven en Hof-steden, na de Nederlandse en France ordze; als ook eenige Fonteynen, maniere van Enten / Oculeeren / Inleggen en Afzuppen.

Met noch omtrent 200 Modellen van Bloem-perken, Parterres Dool-hoven, Priëlen, Lat-werken, en Zonne-wijzers.

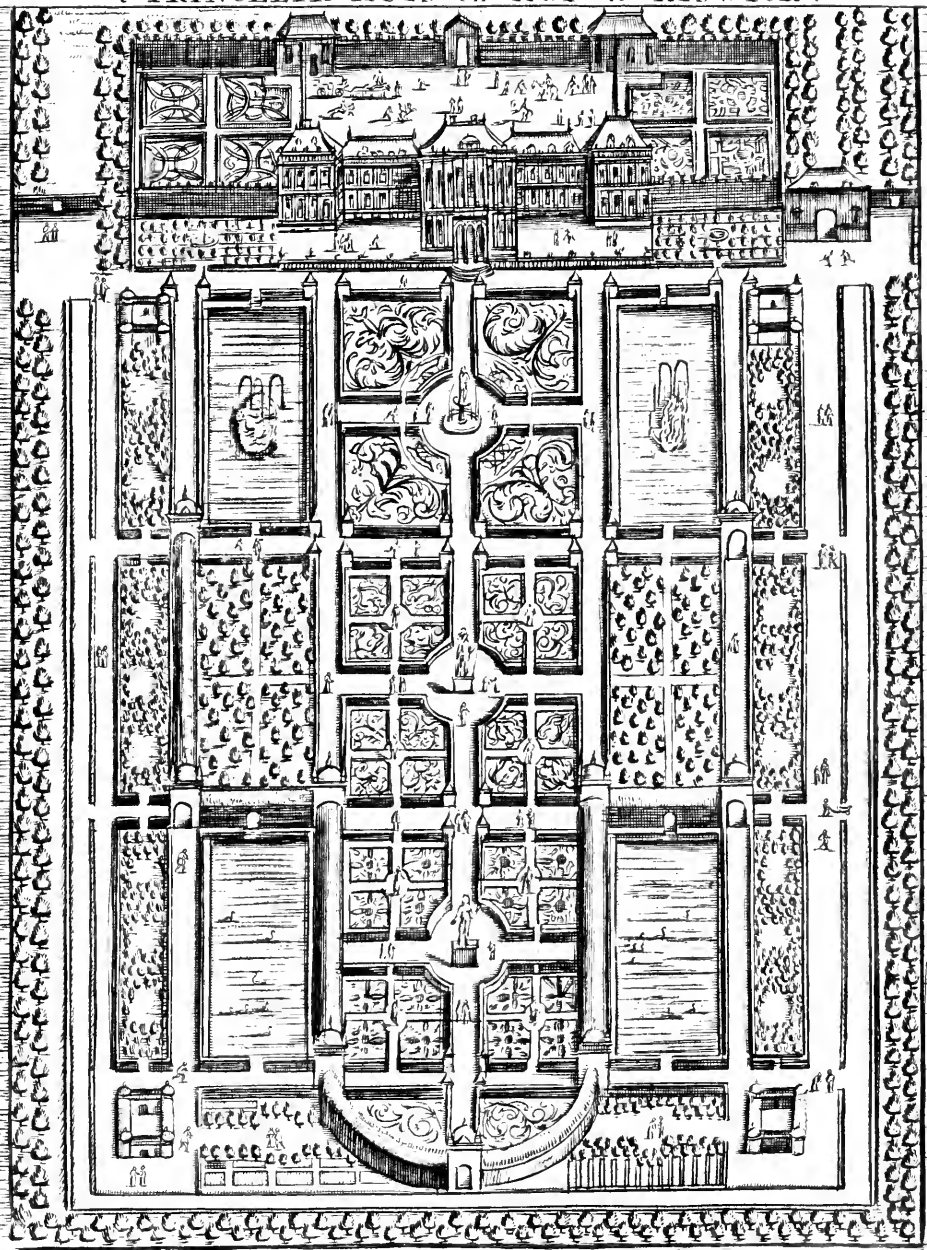
Desen laatsten Druk is doozgaans verbeteret.

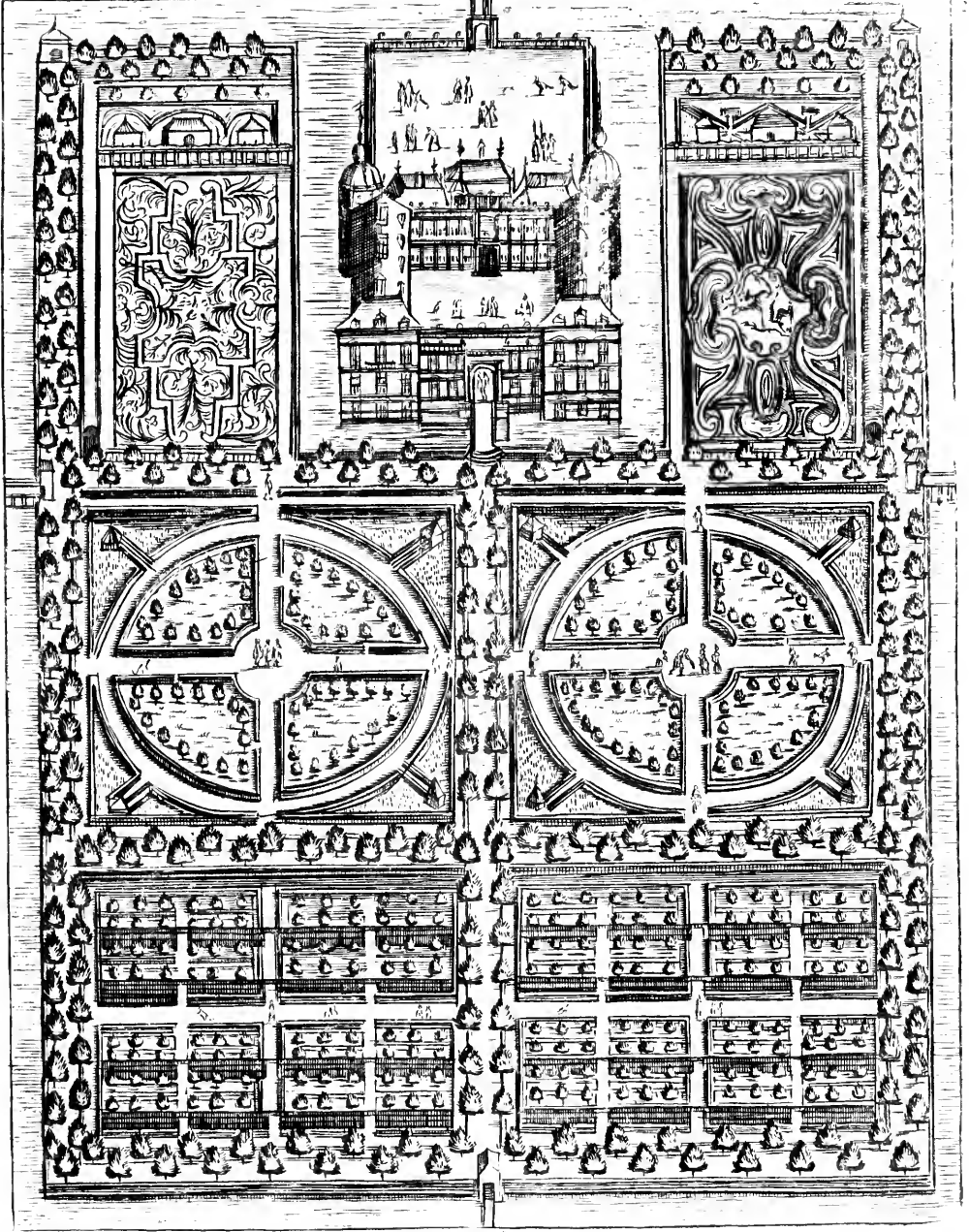

t' A M S T E R D A M,

By de Wed: van *Gijsbert de Groot*, op de Nieuwendijk, tusschen de twee Haarlemmer Sluyfen in de groote Bijbel, Met Privilegie voor 15 Jaren. 1699.

t PRINCELYK HUYS en HOF te RYSWYCK

Inhoud en verklaring van 't geene in dit Deel begrepen is.

- I. d' **E** Erste Figuur vertoont het Vorstelijk Huys en Hof te *Rijswijk*, een halfuur buyten 's *Gravenhage*, gelegen op de weg naar *Delft*, toebehoorende sijn *Doorluchtige Hoogheyd* den *Heere Prince van Oranjen*, &c. na 't leven afgetekent.
- II. Is het Princelijk Hof en Huys te *Honsholredijk*, omtrent 2 uuren van 's *Gravenhage*, by het Dorp *Naaldwijk* gelegen.
- III. Vertoont het Heerlijk Huys en Hof in 't *Bosch*, dicht by 's *Gravenhage*, gemeenlijk genaamt d' *Oranje Zaal*, bewoont by haar *Doorluchtige Hoogheyd*, *Mevrouwe de Princesse Douagiere van Oranjen*, &c. naar 't leven afgetekent.
- IV. V. VI. Zijn 3 heerlijke *France* Gebouwen en haare *Lust-hoven*, bestaande in *Parterres* of *Loof-werken*, *Bloemperken*, *Fonteynen*, *Oranje- en Citroen-boomen*, en *Plantagien* met omgaande *Hulst- of Doorn-heggen*; beplante *Gaanderyen*, of overdekte *Lanen*, alles regulier, leggende de *Parterris*, *Loof-werken*, of *Bloem-perken*, soo wel in *Plano*, als *perspectijf*, dat is 't *plat*, als *verschiet*.
- VII. Is een gemeene *Hof* of *Tuyn*, naar de *Hollandse* of *Nederlandse* wijze, verdeelt in 4 perken, met grōote of kleyne palm beset; waar van men het eerste kan gebruyken tot *Bloemen* of *Loof-werken*; 't tweede tot allerley *Moes* of *Salaad*; 't derde tot *Asperges*, *Bloem- en Savoy-koolen*, het vierde tot *Peulen*, *Roomse- en Turke-boonen*, *Wortelen*, &c. Desen *Hof* is met houte schuttingen rontom beheynigt, tegen de welke *Moerelle*, *Karssen*, *Abricosen* en *Persike-boomen*, gevlogten zijn, langs deselve loopt een *Rabat*, dat men met *Aard-besien* besetten kan: de *Appel- Peere-* en andere groote *Vrucht-boomen* set men soo hier en daar! wijt van malkanderen, op dat den *Hof* sijn behoorlijke open lucht mach behouden. De *Quee- en Mispel-boomen* plant men op de kanten van de *Slooten*, over 't water. Voorts zijn de *Perken* rondom beset met *Roosen*, *Aalbesen-* en *Kruys-bessen-boomen*. Een gemeen *Tuyn-huysjen* fiet men hier in, aan wiens muuren men een
Wijn-

Wijngaart kan opleyden , die tegen 't Zuyden , Zuyd-oosten of Zuyd-westen staan : aan d' een zijde is een *Gras- of Bleek-veld* , aan d' ander zijde een *Hoender-hok*.

VIII. Vertoont een heerlijke *Fonteyn* , die op sijn plaats beschreven sal worden.

IX. Beeld af drie veranderingen van uytfspringent water , die , met noch meer andere , op een *Fonteyn* kunnen gestelt worden.

X. Noch een *Fonteyn* , die men met een kleyne kosten maken kan , met van onder uytfspringende stralen , als hier na volgen sal.

XI. Afbeelding hoe men de *Wijngaarden* , soo in den Aardbodem , als ook in mantjes vol Aarde , soo wel in 't onderste als in 't opperste des Wijngaarts , kan *in- en af-leggen* , en daarna afsnijden.

XII. Vertoont hoe men de *Vrucht-boomen* kan winnen door *affuygen*.

XIII. Afteykening van het *In-enten* der Boomen.

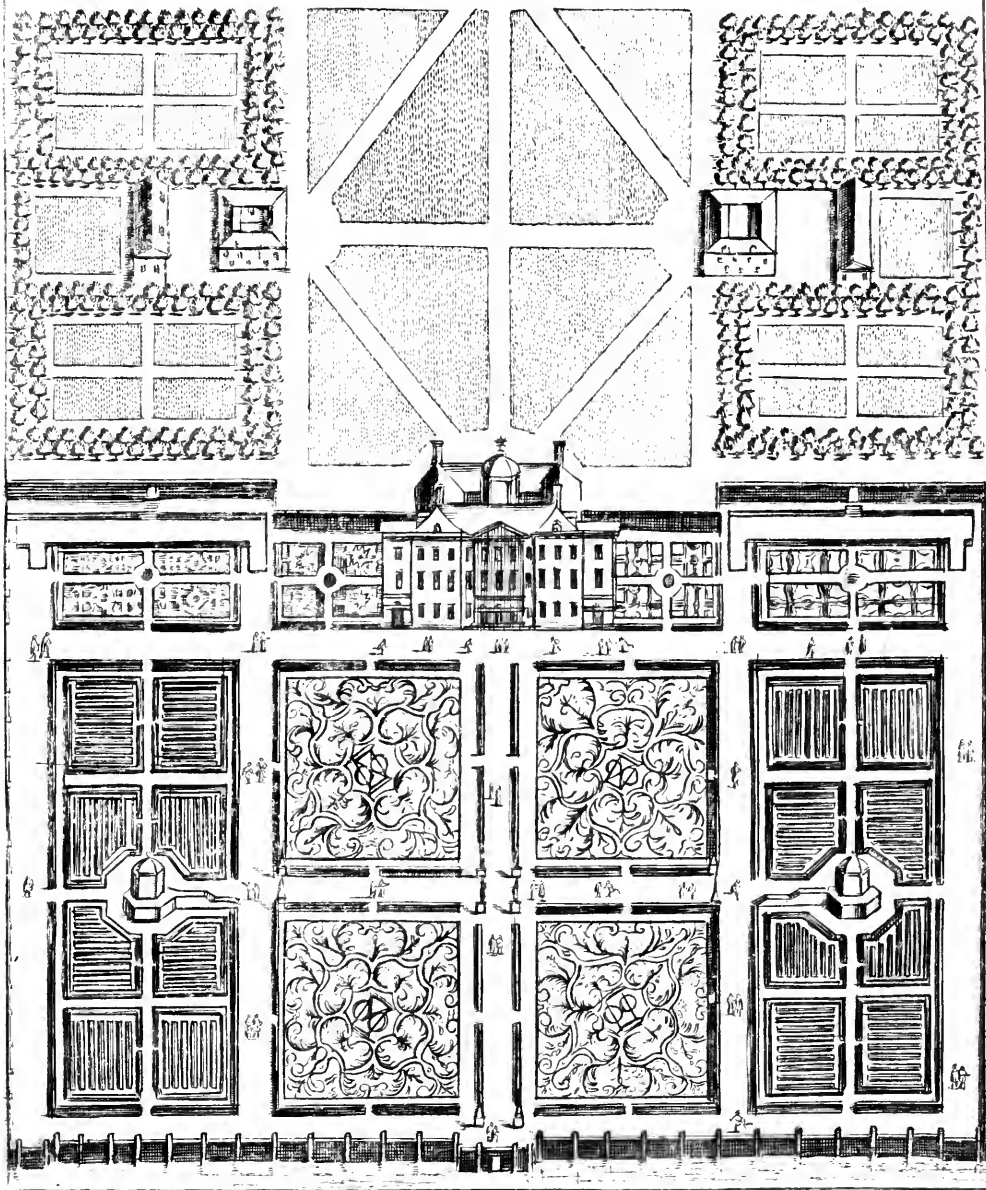
XIV. Vertoonning , hoe men de Boomen *Oculeert*.

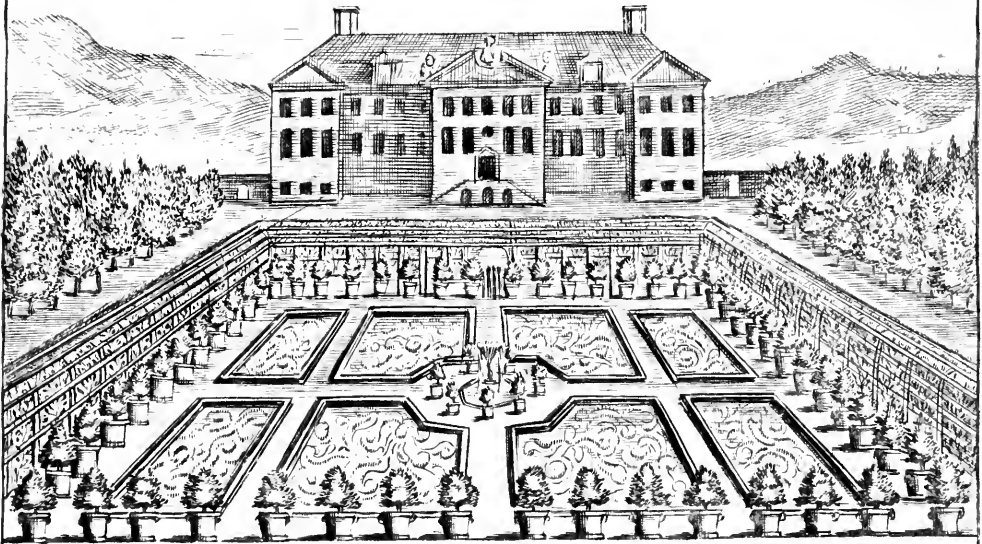
XV. Afbeelding van d' *Oranje- en Citroen- of Limoen-boomen* , met haare Tobbens en Bakken , &c. als ook de *Galderye , Stove* , en *Kachels* , waar in men die des Winters , vóór koude , bewaart. Hier op begint den *Nederlandsen Hovenier* in 't breede , op yeder saak bysónder te onderwijfen , hoe men een *Hofstede , Bogaart* , en *Lusthof* , behoorlijk sal regeeren.

Daar na volgen omtrent twee hondert *Afteykeningen* , of *Modellen* van alderley *Bloem-Perken* , *Parterres* of *Loof-werken* , kleynen groote , gemeene en ongemeene , slechte en konstige , lichte en sware , onkostelijke en kostelijke , yeder na sijn believen , ook eenige ontwerpfels van *Doolhoven*.

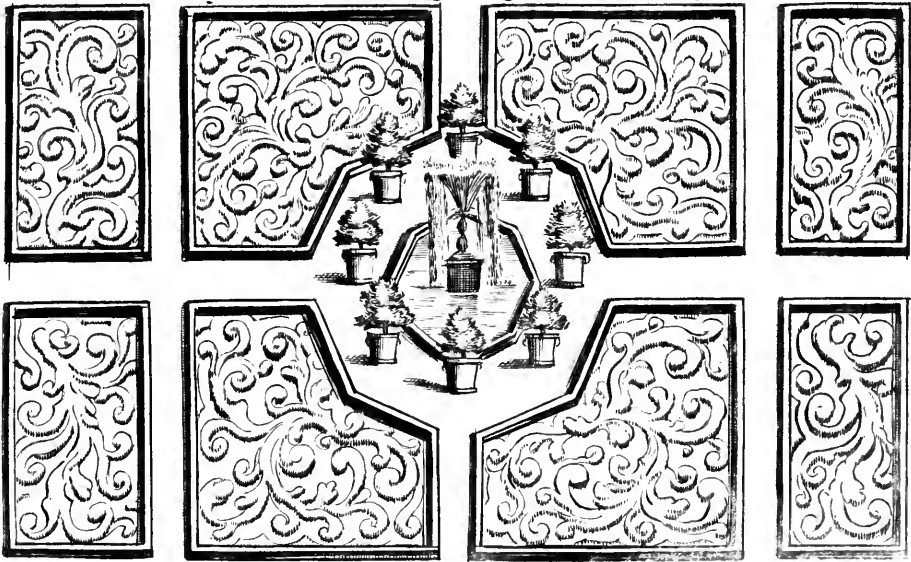
Hier na siet men verscheyde *Modellen* van sierlijke doorluchtige gevlochten *Prieelen* , *Pedestallen* , om Bloempotten op te setten , *Pyramiden* , *Poorten* , *Portalen* , *Colommen* , *Frontispicen* , *Heyningen* met kijk-gaten , &c. die men met groente kan laten bewassen , en net geschooren houden , of anders met wit of andere kleuren , kan doen beschilderen. Eyndelijk worden vertoont verscheyde Afbeeldingen van *Zonne-wijfers* , soo om in 't platte gebruyken , als tegen 't Oosten , Zuyden , Westen , &c. ook eenige , om in *Palm* , als een *Bloem-perk* te leggen.

3
t PRINCELYK HUYS en HOF in t BOSCH.

Franse Parterres inde platte grondt en 't Verschiet.

De loflijkbeyt des Landt-levens.

En Hof-bouw, en 't buyten-leven, is, naer 't seggen van veel Geleerden, het *vermakelijkste, voordeeligste, gesondste*, ja menigmael ook wel het *saligste leven*, dat men sou kunnen wenschen, voor die geene, die aen geen beroep, in de Steden vast gebonden is.

't *Vermaekelijkste leven* is het, om dat alles wat adem haelt, in de Lente, Somer, ja ook selfs in 't begin des Herfst, door de aengename en soete lucht, uyt de Steden naer buyten gelokt, ja getrokken wordt, alwaer men eerst alle dorheyt in groente fiet veranderen, en 't gene als doot was, wederom herleven, het jonge Gras met de Spruytjes, en alderley Bloemen uyt den schoot der Aerdé, voortkómen, die met haer lieflijke reuken de neus, en aengename kleuren, het oog vermaken; dese worden straks van de lekkere Somervruchten gevolgt, de welke door haer ververshende smaken, de tong des aenschouwers bekooren. Niet lang daer na fiet men de Boomen met Herfst-en winter-vruchten geladen, die de Keukens, neffens de Aerdt-vruchten, tegen den onvruchtbaren Winter-ooft van voorraet versien.

Het voordeeligste leven is het, om dat by na alles, wat tot des menschen voetsel en onderhoudinge noodig is, van het Landt, uyt den Boomgaerd, en den Hof, moet worden gehaelt, 't welk men dan aldaer veel verscher en beter koop kan bekomen, dan in de Steden, ook kan men daer met veel mindér pracht en kosten, sich self, en sijn Huysgesin onderhoudeu.

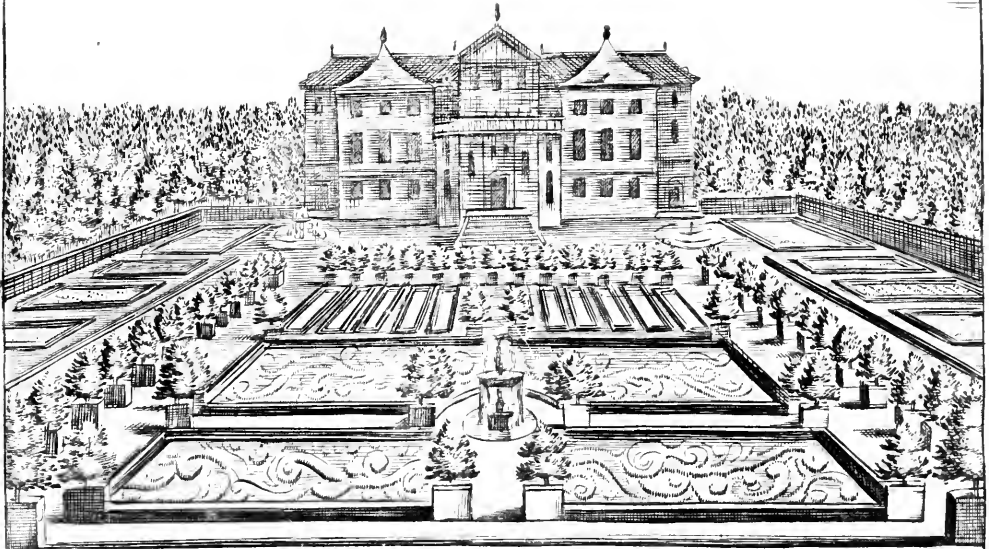
Het gesondste leven is het, door dien de versche lucht met geen vuyle stinkende dampen, gelijk in de Steden, besmet is, waer door 't verteeren der spijsen in de Maeg belet wort, en veel hooftpijn, sinkingen, hoeft, en kort-amigheyt veroorsaekt: Buyten dit kan men hier ook een gereguleerder leven leyden, dewijl men niet wordt belet, op den gewoonelijken tijdt te eeten en drinken, slapen en op-staen. Maer boven al, kan men ook matiger leven, dan in de Steden, alwaer men door de by-een-komsten van Vrienden

den en Kenniffen, feer dikwils wort verleydt, door overdadige maeltijden, gaffen en brassen, drinken en klinken, *Comparitien*, &c. die menigmael geen geringe oorsaken tot des menschen qualijkvaert, siekten, ja wel de doodt, zijn.

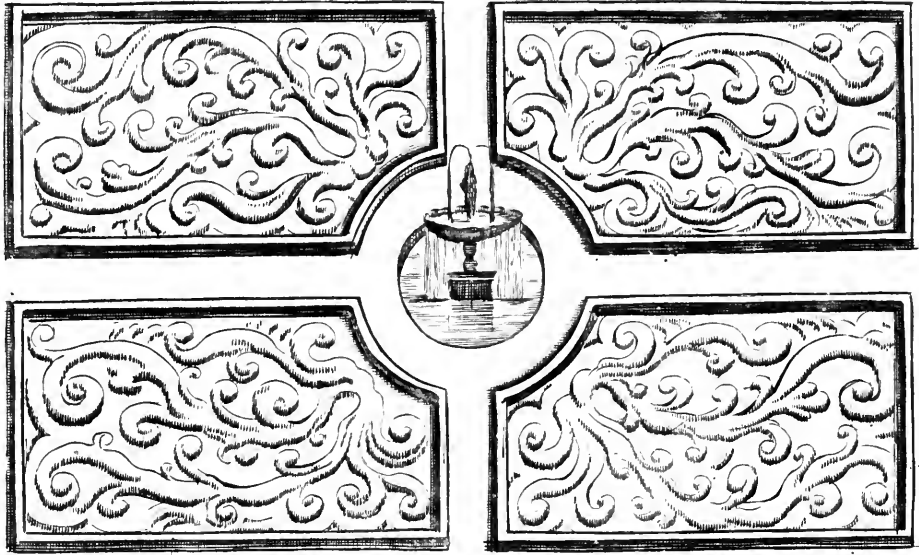
Het saligste leven kan het ook wel wesen, indien men sich daer na aenstelt; dit is seker, dat buyten op 't Landt, soo veel valscheyt en Goddeloosheyt niet om gaet, als in de Steden. Maer daer-entegen heeftmen veelvoudige stoffe, om de name des Grooten Scheppers van alle dese Kruiden, Bloemen, Vruchten, Boomen, &c. te verheerlijken, loven, danken en prijzen, waer toe de volgende varskens van den vloeyende *Pöët J. Cats* ook gestelt zijn.

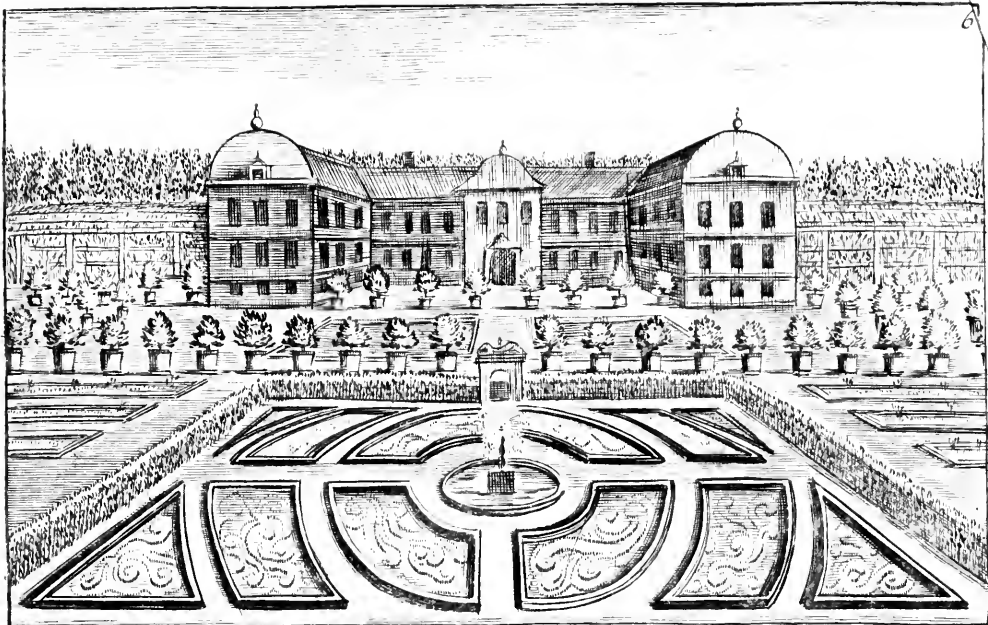
*'t Wierd Adam opgeleyd het Paradijs te bouwwen,
Om in dat schoon Prieelen den Schepper aen te schouwwen,
Te sien sijn hoog beleydt, en onbegrepen macht,
En wat hy voor den mensch in wesen had gebracht.
Het Veldt heeft wonder in, de stomme Boomen spreeken,
Ja, dat noch hooger gaet, de domme Beesten preeken;
Niet een soo kleynen Dier, niet een soo teeren Kruydt,
Of 't roept, ook sonder stem, den Grooten Schepper uyt.*

De oude *Latijnsche Poëten* hebben al over lang, den Lof des Lantlebens op-gefangen; doch om tot onse *Nederlanders* te komen, soo heeft eenen *Petrus Hondius*, een *Vlaming*, al in den Jare 1621. seker Boek, genaemt de *Moufe-schans*, vol vaerskens, daer van uytgegeven, waer in hy de dagelijkse oeffeningen van 't buyten leven, van tijt tot tijt beschrijft. Den *Heer van Zuylichem* heeft ook noch korteling sijn Hofftede *Vitaulim*, dat is, *Hofwijk*, met deftige vaersen Poëtisch beschreven; Desen is aenstonts door den *Heer Westerbaen*, in 't berijmen van sijn Hofftede *Okkenburg* gevolgt geworden. Daer na heeft ook den *Heer J. Cats* het Buyten-leven en Hof-gedachten op sijn Hofftede *Borg-vliet*, in 't licht gebracht, en 't selve als een doodt-kist voor de levendige, nagelaten. Den naukeurigen Leser, die den lof en nuttigheyt van 't buyten leven verder wil onderfoeken, kan die voornoemde Poëfyen door-lesen.

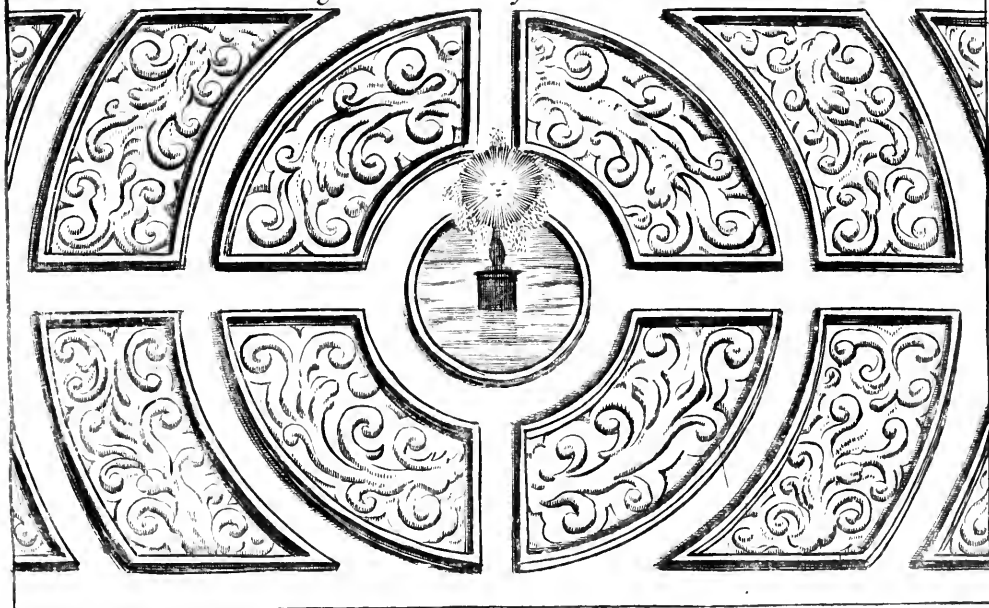

France Loofverken in t plat en Perspectyf.

Frans gebouw, met sierlyke Parterres, etc.

Inleyding.

d' **O** Vervloedige Natuur (bestiert door d' eeuwige Godt) die de menschen haer voedtsel en onderhoudt, soo mildadiglijk toe-sent, heeft Tijdt in Jaren, en yeder Jaer in vier deelen af-gedeelt. De Winter (hoewel noodig) doet door haer koude, vochtigheyt, en bulderende windt, hagel en sneeuw buyen, d' andere drie Deelen in aengenaemheyt uytsteken, De Lente brengt hare Bloemen, de Somer haer Vruchten, en den Herfst haer Winter-oogst te voorschijn. Maer alle dese dingen worden wel op haer tijt van de Natuur voortgebracht, doch sy kunnen, en dienen nootzakelijk (indien men daer't recht gebruyk van wil genieten) door de konst, geholpen, en verbeterd worden. Want door de konst kan men de aerde, die op sommige plaetsen door de natuur onvruchtbaer geteelt is, met de selve wel toe te maken, vruchtbaer doen worden: de konst kan de wilde, harde, onsmakelijke vruchten door Mesten, Koesteren, In-enten, tam, sacht, eerbaer en smakelijk maken.

Dese en meer andere zijn gemeen, en ook nodig. Doch, om tot ons voornemen te komen, seggen wy, dat de Natuur, die sich veeltijts wanschikkelijk vertoont, door de konst kan opgeschikt, op-gepronkt, in goede ordre, cierlijk en vermakelijk gemaakt worden: en hier over kruyt men somtijts bergen en heuvelen wech, laegten en dalen verhoogt men, men maekt water tot landt, en landt tot water, &c. Alle dese dingen worden in de *Lust-hoven* aengemerkt, daer men alles *regulier*, dat is, beyde de zijden gelijkformig maekt. Hier leert de konst, dat men de *Boomgaerden* en *Lust-hoven* met hooge Eyken, Abeele, of Ypen-boomen, rondtom dient te beplanten, op datse door de Manteling van de koude winden, soo veel mogelijk is, bevrijt zijn. Dat men het water (byaldien het daer is) rontom de *Hof-steden* heen leyt, daer door men van het geboeft te meer bewaert wort, 't selve ook tot Vis-Vyvers ordineert, gebruykende de uytgegraven Aerde tot verhooging van Boomgaert en Hof. Alle dese wateren als de selve kunnen vearft worden, geven groote aengenaemheyt

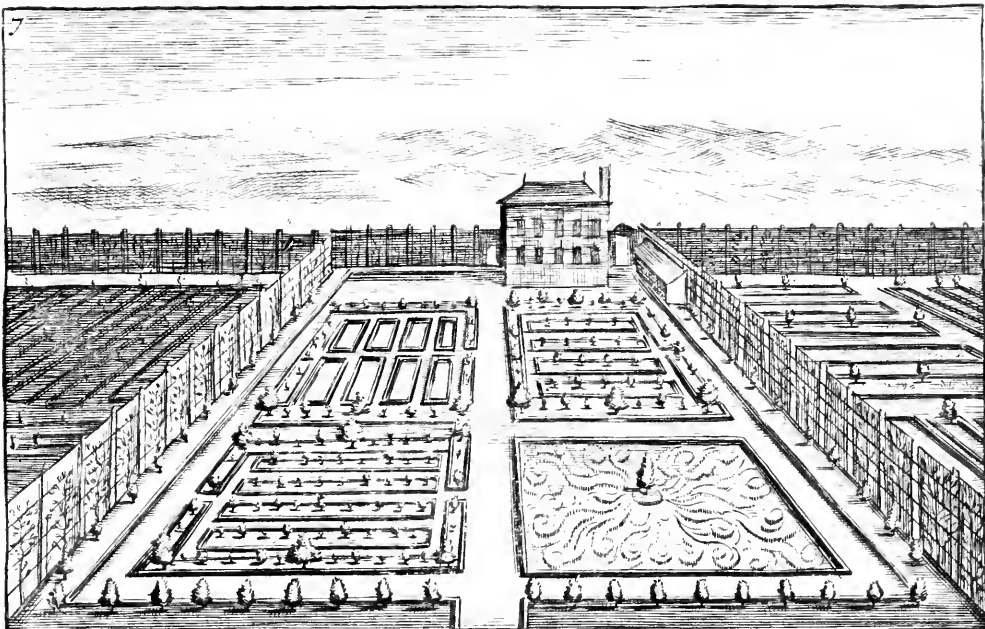
aen

aen de *Lust-hoven*: als mede, doen de levende wateren of springbronnen, die van de naest gelegen hoogten, onder de Aerde door, in de *Lust-hoven* worden geleyt, en aldaer door heerlijke Fonteynen, hare frisse en koele stralen, tot groot vermaek, doen uyt-springen. De konst heeft ook geleert, de bedden foodanig te leggen, datse bequaem zijn, door de tusschen-loopende paden, om gemakkelijk bezaeyt, beplant, gewiet, gesneden en geplukt te worden. Alfulke en diergelijke konsten, ervaringen en uytvindingen, daer door de natuur geholpen, verbetert en verciert wordt, zijnder ontallijk, en hoe men de *Lust-hoven* met deselve verheerlijken kan, sal den Lief-hebber in de hier by gevoegde Figueren (als ook die gene die achter aen, van de Bloem-perken, *Parterris* of Loof-werken, Sonne-wijfers, Priëlen, &c. vertoont worden) beter sien, als uyt een beschrijving verstaen.

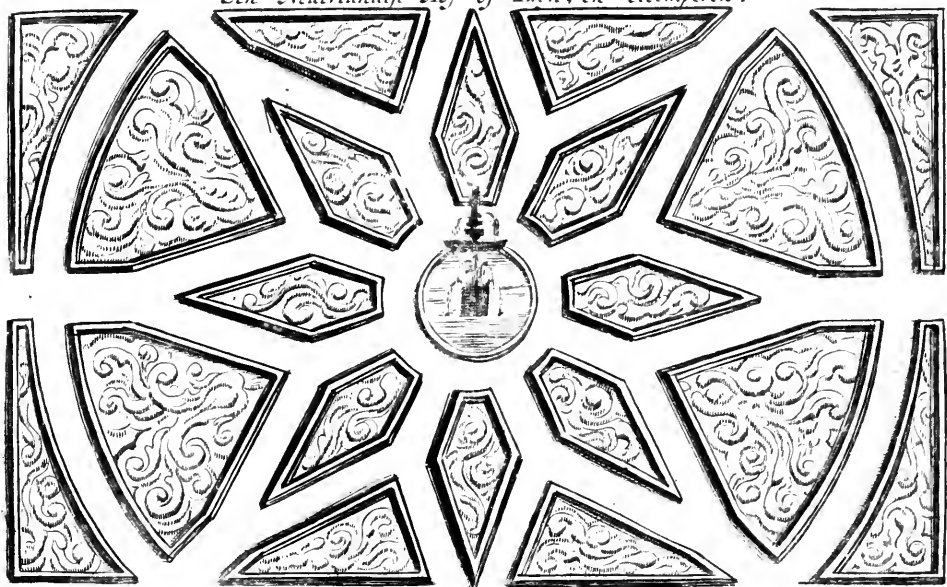
De eerste die men weet, dat de *Lust-hoven* in eenige schikkelijke orden hebben gebracht, zijn geweest de oude Romeynen: de welke daer na van de Italiaense Princen, loffelijk, en met verbetering zijn na-gevolgt; soo dat Italien onder andere uytstekentheden hier mede van beroemt is geweest. Van daer is dese lustige vermakelijckheyt door gansch Europa voort geplant, en van tijdt tot tijdt, door aerdige nieuwigheden toegenomen, doch voornamelijk steekt *Vrankrijk* tegenwoordig boven alle andere Landen in dese heerlijkheyt uyt, alwaer men niet alleen de Koninglijke Huysen en Hoven *Fontaine Bleau*, *St. Germain*, &c. maer ook byna ontallijke Princen, Graven, en Edellieden haer Palleyfen en *Lust-hoven* als aertsche Paradijsen, siet pronken en pralen.

Alle de gene die de *Nederlanden* bekent zijn, weten ook wel, dat het deselve aen dese lustigheden niet gebreekt, en bysonderlijk, ons kleyn, doch tot noch toe, gezegent *Hollant*. Want hier in heeft men, (naer desselfs kleyn begriep terekenen) wel soo veel Heeren Huysen, *Lust-hoven* en *Hof-steden*, als in *Vrankrijk*, hoewel doorgaens niet soo prachtig en kostelijk. Evenwel moeten de Princelijke Huysen en Hoven, by *Rijswijk*, *Honts-holredijk*, de *Oranje Zael*, (hier vooren Figuur 1, 2, 3, in de platte gront

ver-

Een Niderlandtse Hof of Tuin, en bloemperck.

Een Heerlyke

fonteyn .

vertoont) wel by eenige van de voornaemste in *Vrankrijk* gerekent worden. d' Andere mindere bestaen in een groot getal; hier van kunnen getuygen, omtrent *Amsterdam* de uytgemalen *Diemer-meer*, d' omleggende Landen van *Naerden*, *Weesp*, *Woerden*, *Leyden*, 's *Gravenhage*, *Haerlem*, de *Beverwijk*, *Alkmaer*, als ook d' uytgemalen Meeren daer omtrent, en voornamelijk de vette kleygrondige *Beemster*, *Schermer*, *Purmer*, *Wormer*, &c. sonder te vergeten de vermaekelijker plaetsen by de Stadt *Utrecht*, aen de Rivier de *Vecht* gelegen. Hier in mach *Hollandt* sich dan gelukkig noemen, dat soo wel alle konsten en wetenschappen, als seldtsame vreemdigheden, lekkernyen, kostelykheyt, ja schatten en rijkdommen, door den Goddelijke zegen, oervloediglyk tot haer in vloeyen, want daer de Konstenaers beloont worden, zijn sy noyt gebrek. Op *Hollandts* kleynheyt, en wonderlijke toevloeying, speelt de Heer *J. Cats* met de volgende vaersfen.

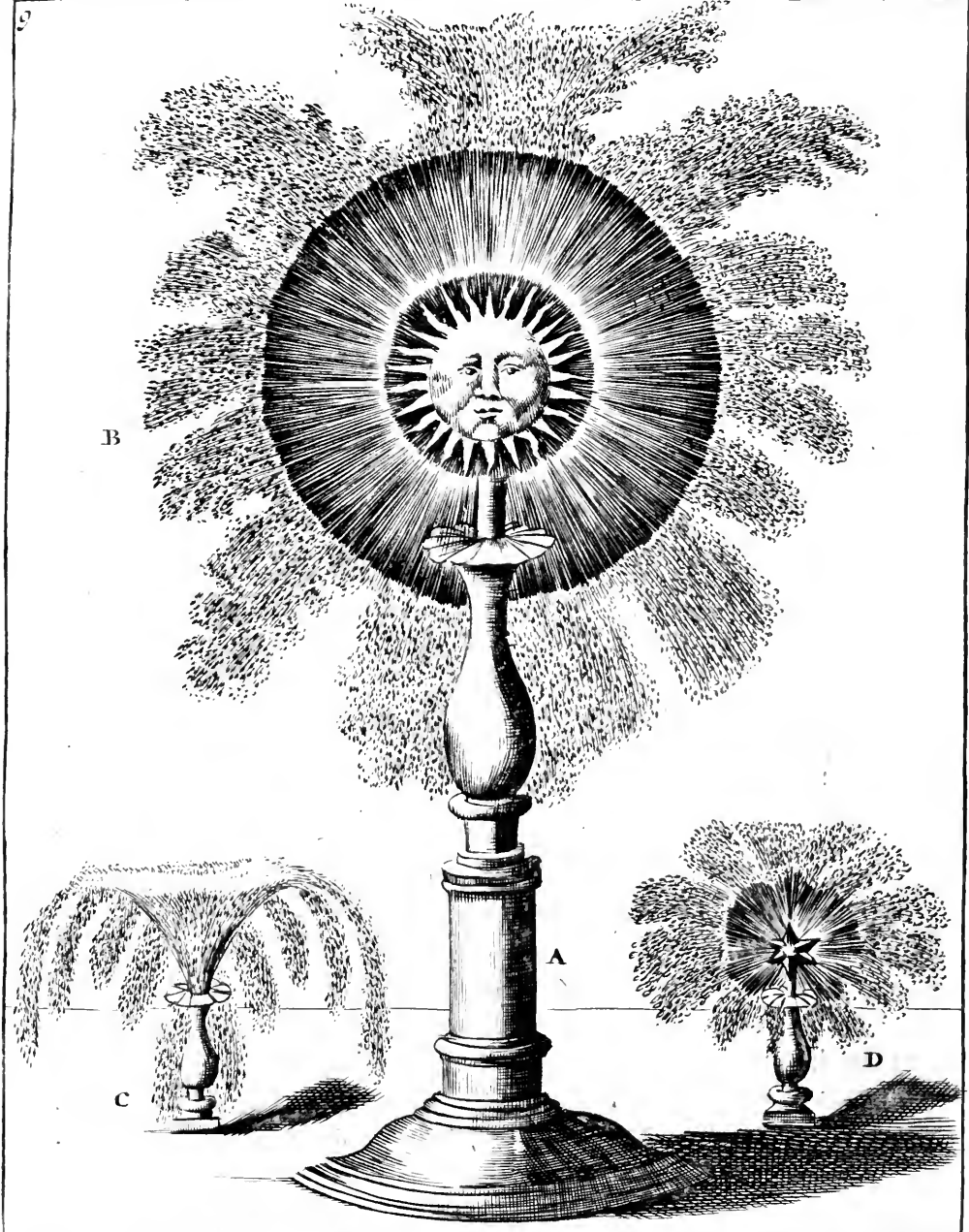
*Alwat men Hollandt noemt en zijn maer weinig steden,
 En Hollandts vrienden selfs en zijn maer weinig Leden.
 En al van kleyn begriip, maer des al niet te min,
 Daer schuylen over al verscheyde wonders in.
 Soo wie maer eens betreet den Ring van Hollandts Kusten;
 Die vindt een schoon Prieel vol alderhande lusten:
 Alwat den Hemel sent, of uyt der Aerden groeyt,
 Dat komt hier met de Zee ter Haven in-gvloeyt.
 Godt is gelijke een Son, die duysent gulde Stralen,
 Laet op dees kleynen Tryn geduurig neder-dalen!
 Wat oyt aen Boomen hing, of op den Velde stont,
 Dat komt hier aen het Volk gevallen in den mont.*

Des Autheurs meyning is niet, om in dit deel te beschrijven, hoedanig der Heeren Landt-huyfen gebouwt dienen te worden, hy laet dat den Bouwmeester bevolen: Sijn voornemen is slechts, om hier te onderwijfen, hoe men de *Lust-hoven*, met schoone en ongemeene Boomen, Kruyden en Bloemen sal vercierem, en onderhouden, en al eer wy vorder gaen, fullen noch yets schrijven.

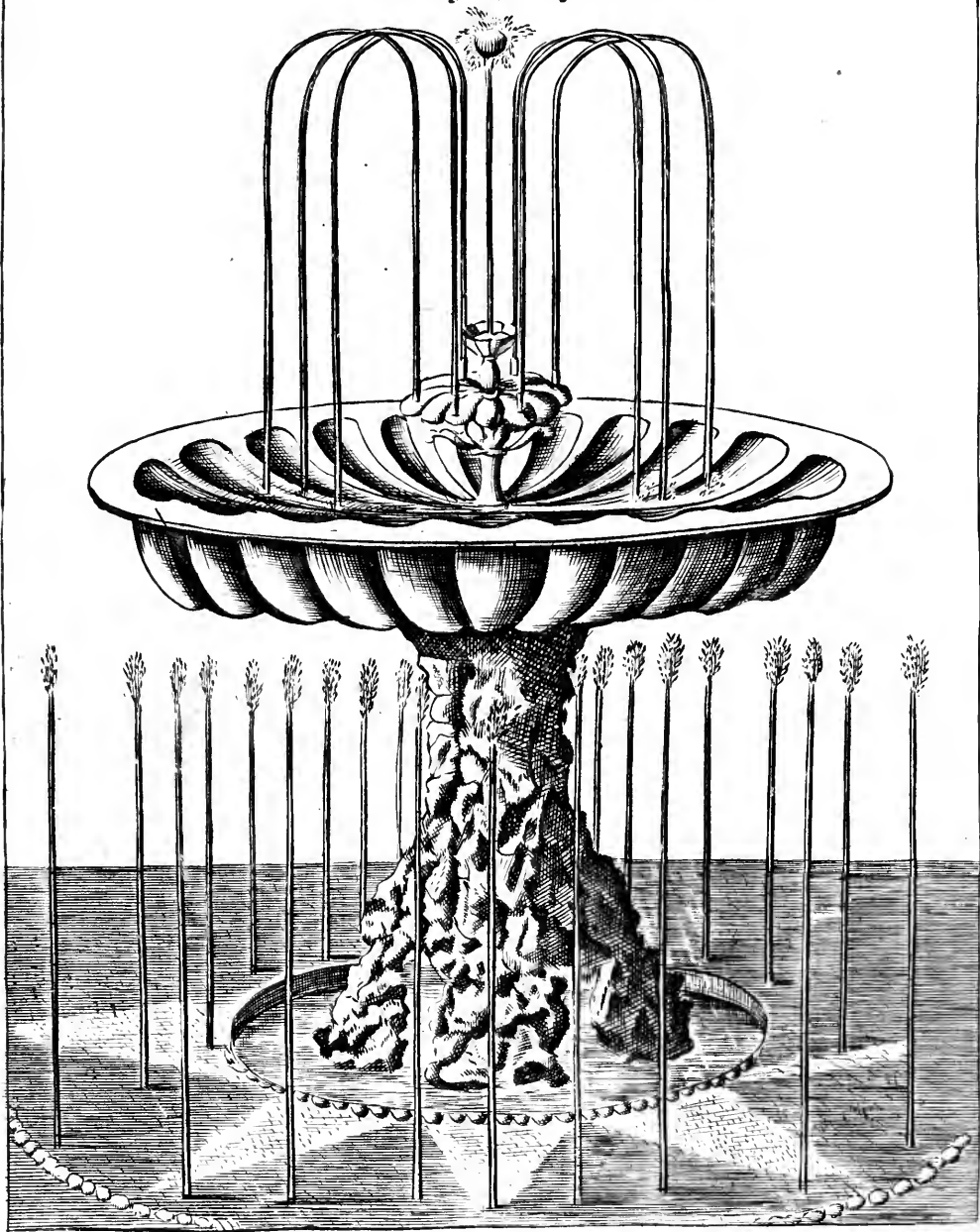
Van

Vande Fonteynen.

GAnts vermakelijk en çierlijk zijn de *Fonteynen* in de *Luft hoven*, bysonder, als de felve met levendig water, dat van de Bergen of hoogte, langs of door d' aerde komt nederloopen, voore sien zijn. Maer dese gelegentheyte heeft men over al niet, soo dat men sich dan met regenwater (dat om hoog, ingoten, op daken, folders, of loodebakken, vergaert, en staende gehouden werdt) moet behelpen. In dese lode bak maekt men een lode pijp of buys, die 't water naer om laeg afleyt, alwaer men dan met een kraen in dese buys, het afloopende water (wanneer de Fonteyn niet springt) kan tegen houden: indien men maer een Fonteyn heeft, al schoon die met veel stralen gelijk springt, soo heeft men dese kraen slechts alleen van noden; van dese kraen leyt men verscheyde loode pijpkens na de plaetsen, daer de waterstralen uyt kómen moeten, maer die men niet gelijk wil doen springen, moeten bysondere kranen in elk pijpken hebben. Dese Fonteynen kan men wel in de *Vyvers* maken, als of het *Eylanden*, *Bergen*, *Rotzen*, of *Grotten* waren. Sy werden ook wel seer kostelijk gemaekt van gehouwen marmor, graeuwe, of blaeuwe *Arduyn-steen*, ook wel van koper, loot of hout, dat men dan çierlijk kan schilderen. In de bygaende *Figuur 8*, wordt een heerlijke Fonteyn vertoont, wiens onderste bak van gehouwen steen is, maer byaldien men die drie, vier, ses, of achtkantig wilde maken, kan de felve van hout zijn, doch van binnen met loot bekleet: Het *Pedestal* of voetstuk dient (om de gestadige vochtigheyt) van steen te zijn; de bovenste kom kan men wel van dun geslagen koper maken; het bovenste beelt kan gegoten koper, of anders vergult, of geschildert hout zijn: doch dese geheele Fonteyn kan wel van gehouwen steen gemaekt worden; en aldus kan men alderley beelden van *Goden*, *Menschen*, *Beesten*, *Visschen*, *Vogels*. &c. hier op stellen. De *Figuur 9*. beelt af drierderley kopere pijpkens, die men d' een voor en d' andere na, op foudanigen voet, als *A* is, stellen kan. *B* vertoont een *Son*, *C* een overloopt kristalijnen wijnglas, *D* een *Star*, en aldus kan men met het veranderen van pijpkens, veelderley veranderingen te wege

Vercheule Vandremmen ou sy een fonteyn te stellen

brengen. De Figuur 10, vertoont een Fonteyn, seer licht en onkostelijk, op de gront siet men de manier van een straet, van kleyne key-of bak-steentjes, tusschen dese steentjes komen verscheyde dunne loode pijpjes, daer stralen uyt komen, die snel en recht na boven schieten, daer mede men de Toe-kijkers kan verrassen. d' Onderste water-bak kan men van klinkers maken, gelijk de regen-bakken, met Sement bemetselt en bestreken. Het *Pedestal* of Voetstuk is van vier yzere of kopere staven, die onder van malkander af, maer boven tot malkander toe komen: Deze zijn beset met kleyne stukjes steen, die men van de rotzen af kapt, en in de grot-werken gebruykt, men kan deese ook wel in 't geheel of ten deele, beleggen met zee-horentjes en schulpen, die men met steen-lijm (die tegen 't water bestandig is) vast maakt, als men in de grotten gebruykt. De bovenste kom is dun geslagen koper, aldus uytgedreven. Van dit zelve stof is mede het schaeltjen in 't midden, waer uyt de water-stralen komen, als ook het kopjen dat daer op staet, op wiens straet (die dikker is dan d' andere) met een licht hol kopere balletjen siet drijven en spelen, en op dese wijze kan men kroontjes, cupidootjes, fortuyntjes, vogeltjes, &c. op de stralen doen vliegen en draeyen.

Men kan ook uyt verscheyden hoeken der Hoven, en paden, de water-stralen doen komen, daer men, als verwelfde bogen, onder door gaet, of in beslooten wordt, ja uyt de *Baluysters*, of leuninggen trappen, poorten, sit-plaetsen, gemaekte kruypende slangen en kikvorfen, bloemen, rotzen, grotten en bergwerken; men kan mede gemaekte vogeltjes, die in de groente gedoken sitten, door water-stralen, die uyt der aerde komen, doen op vliegen, die de wandelaers doen verschieten, ende bysitters, als onvoorfiens bespringen. Lichte bollen doet men ook door, en langs de paden rollen, die omloopende, veel stralen en vliessen van haer in 't ronde af-schieten. Alle veranderingen, diemen door dit Fonteyn-werk kan te wege brengen, zijn niet mogelijk te beschrijven, want de gelegenheyt der plaetsen, en de kosten, kunnen hier veel toe doen.

Inlegginge der Wijngaerden.

DE Nederlandse Hovenier leyt de Wijngaerden in Februario in de Aerde, om voort te teelen, en dat op de volgende wijze: Men neemt een van de eenjarige ranken, dicht by de Aerde staende, die buygen soo veel nederwaerts, dat die met een bocht in d' aerde komt, het top-end daer een kleyn voet boven uyt-steekende; gelijk in dese Figuur 11, by de letteren A en B kan gesien werden. Op dese manier kan men in korten tijt een geheele Heyning vol Wijngaerden voort-teelen. Anders set men ook wel mantjes in de Aerde, daer door een gat, dat een weynig boven de bodem is gesneden, een van de eenjarige Loten eerst is door getrokken, en dan de mandt met Aerde gevult, om die het naeste Jaer, sonder de Wijngaert of sijn Wortel te beschadigen, te verplaetsen waer men dezelve begeert te hebben: En wanneer u Wijngaerden soo hoog was opgeschoten, dat 'er geen eenjarige Loten, soo na aen de Aerde waren, neemt dan een mantje, en brengt dat soo hoog als gy begeert, trekt gelijk hier boven gesegt is, een van die Loten deur een gat, en vult het selve met Aerde, gelijk by de letter C te sien is, u Wijngaert salder in wortelen en bequaem zijn, om in 't volgende Jaer, na u goet-vinden geplant te worden.

Men teelt ook Wijngaerden van stekken; dat is wanneer gy u Wijngaert snoeyt, soo neemt een afgesnede rank, daer een duym of twee out hout aen gebleven is, gelijk by de letter D kan gesien worden; snijt de bast van 't oude hout aen de eene zijde wat af, en aen het lootje, drie botten boven 't oude hout latende soo steekt het op een schaduwachtige plaets, schuyns in de Aerde, het sal wortelen, en met 'er tijdt tot een goede Wijngaert groeyen, gelijk de Lief-hebbers in dese volgende 11 Figuren, alles pertinent, konnen sien.

Het inleggen

der Wijnstonden .

B

D

A

Set af-Zuygen der Beomen.

Af-zuygen der Boomen.

HEt Affuygen, In-enten en Oculeeren, verbetert en maekt de Bomen veel heerlijker als zy te vooren waren, doende, die van natuuren wildt zijn, door konst, de schoonste vruchten voort-brengen, die men kan wenschen of begeeren, veranderende de onsmakelijke in smakelijke, vroege in late, onvruchtbare in vruchtbare, sure in soete, en somer in winter-vruchten, ja leveren van eenen Boom verscheide soorten van vruchten, gelijk men by de lief-hebbers dagelijks kan beschouwen, maer best is 't dat men Appel op Appel, en Peer op Peer voortteelt, 't word mede wel anders gedaen, maer vermits het oneygen is, heeft het geen aert, men doet dan met de *Af-zuyginge*, als volgt:

Verkiest een Boom die u aenstaet, en bequaem is, om van af te zuygen; plant een Jaer, eer gy sult u werk beginnen, een of meer jonge stammen, daer by, dese sal men, wanneer sy een Jaer gestaan hebben, en wel gewortelt zijn, in de Maent Maert, of soo lang de Boom, waer vangy zuygen zult, noch beslooten van knoppen is, soo hoog als het nodig zy, afzagen, snijdende 't bovenste glat af, die voorts met een Snoey-beytel of Ent-mes op klovede, trekt dan een van de naeste takken af, die u daer toe bequaemst sal dunken, nederwaerts, snijt een weynig van het top-entje, ten wederzijde schuyns af, gelijk of gy wilt Enten, uytgeseyt dat het aen de tak moet vast blijven, en de bast van de tak, en het uytterste ent vereenigt moet blijven: voegt dit in de opgekloofde stam dat de basten van buyten wel gelijk staen; bindt het ingevoegde takje dan aen het stammetje vast, gelijk in dese bygaende Figuur 12 wert aengewesen, dan voort met Entwas wel verfort, op dat 'er door ingedrongen vochtigheyd geen verrottinge komt.

En om dat 'er door 't bewegen van de oude Boom geen schade aen de affuyginge geschiet, set men een staek by de tak dat die voor 't schudden van de Boom vast staet, dit soo in de Herfst gestaan hebbende, snijt men (soo de Ente, die men afgezogen heeft, gewossen is) beneden de invoeginge af.

In-enting.

DE Nederlandſe Hovenier begint te Enten met het begin van Martius, tot ſoo lang als de botten noch beſloten zijn, en dat op deſe manier: Men verkieft een ſtam die gaef en glat is, van de ſelve ſoort als men wil Enten, (dat is Peer op Peer, en Appel op Appelen, maer Miſpelen en Queen werden op Doornen ge-ent) deſe een Jaer van te vooren geplant zijnde, ſal men de ſelve met een ſcherp zaegje, ſoo hoog of laeg als men de kroon begeert te hebben, afkorten, en met een mes het gezaegde boven glat afſnijden, ſonder de baſt van de ſtam los te maken, en dan met een ent-mes de ſelve recht in de midden ſoo verre opſplijten, dat het ent daer bequame-lijk kan werden ingeſet: het ent dat men ſal in-enten, verkieft men van jarig hout, uyt de toppen van ſoo een boom, daer u de vruchten van behagen, daer aen ten hoogſten 3 botten latende, ſult gy ten wederzijde van de onderſte bot de ſelve ſchuyns na beneden tot malkander toe afſnijden, latende voor en achter de baſt daer aen, gelijk gy in deſe Figuur 13, by letter A kunt ſien; dit gedaen zijnde, in de opgeſpleten ſtam ſteeken, wel toefien dat de baſt van het ingeſtoken ent, met de buyten-kant van de baſt van de ſtam wel over-een komt, en dat het eene niet verder uytſteekt als het andere, gelijk by B te ſien is.

Dan ſult gy met ent-was of pot-aerde, met koe-hayr doormengt, de kloof rontom het ent boven over de ſtam, en waer het kan in waten, wel dicht toefmeeren, ſommige nemen maer kley, die met een doek, daer 't ent doorſteekt, daer dicht om vaſt wert gebonden.

Op de voorſz. manier kan men, na dat de ſtam dik is, een, of aen yeder zijde van de ſpleet, een in enten, ook wanneer men een boom heeft, 3 of 4 takken hebbende, kan men de ſelve afzagen, en ſoo op yeder tak een byſonder ſoort doen waſſen, gelijk de ſtam by de letter C tweederhande vertoont.

De beſte Boomen zijn die tweemaal ge-ent zijn, uytgenomen Suyker-peren, die maereens geënt worden, dat is noch jong zijnde ontrent een half voet boven de gront, gelijk by D vertoont wert, latende die tot bequame hoogte opſchieten, en dan voor de twede-

A

B

In-Entung der Boomen .

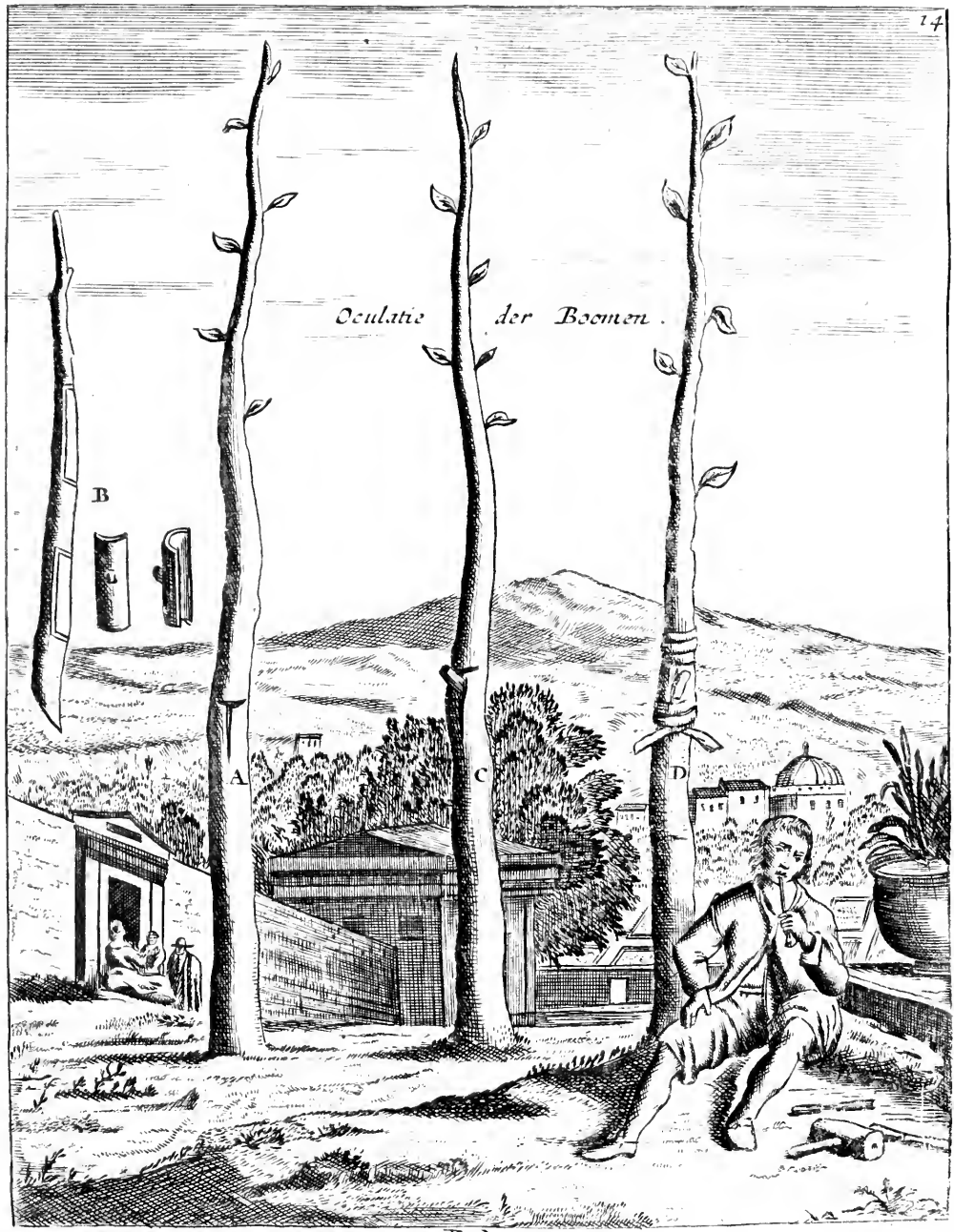
C

E

D

Oculatie der Boomen.

mael geënt, gelijk by de Letter E gezien kan worden. Dese tweede enting beneemt alle wildigheyt, die de Natuur van de Boom de eerste enting eenigermaten komt mede te deelen.

Oculatie

DE Nederlandfen Hovenier Oculeert in Julio en Augusto, en een Boom hebbende daer hy op wil Oculeeren, verkiest daer van de takken van eenjarig-hout, of het gene op dien Somer gewassen is, en snijt met een scherp mesken een rechte snede even door de bast, tot op het hout; en boven deselve een dwers-snede, gelijk of men een Latijnse T wilde maken, soo als in dese figuer 14, by de letter A te sien is. Dan neemt men een tak van die Boom, waer van men de vruchten begeert te hebben, van de selve ouderdrom, als daer gy op sult Oculeeren, die in sijn bladeren even boven de knoppen afgesneden zijnde, snijt men die onder op, boven de bot met een dwars snede omtrent de helft van de dikte van de tak, en die ten wederzijde tot den anderen toegesneden als een vierkant schiltje, dit dan sachtkens met de vinger en de duym van het takje afgetrokken gelijk hier by de letter B, daer het takje met twee uytgesneden schiltkens naeukeurig verthoont werden; dit gedaen zijnde, neemt met een beene of palm-houte mesken, en licht daer mede de bast, die door dit snijden van de latijnse T gemakkelijk van de stam komt te scheidten, voegt dan het schildecken tussen de bast en het hout met de botte opwaerts daer in, wel daer oplettende dat de boven-kant van haer schildecken dicht tegen de dwers-snede van de latijnse T wert aengeset, gelijk by de C, daer de selve sich noch ongebonden verthoont, te sien is; dan neemt men een band uyt een Moscovische mat, en bint de snede onder en boven de botte dicht toe, gelijk by D perfect kan gezien werden, als dit soo twee maanden gestaen heeft doet dan het basje of bantje daer af, soo de bot dan noch groen is, sals die in 't naeste voor-jaer beginnen te schieten, dan moet de tak een hand breed boven de Oculatie afgesneden worden; en het daeraen volgende Jaer, even by de uytgewossen Oculatie af, op datse dan te beter na malkander begroeyen.

Den

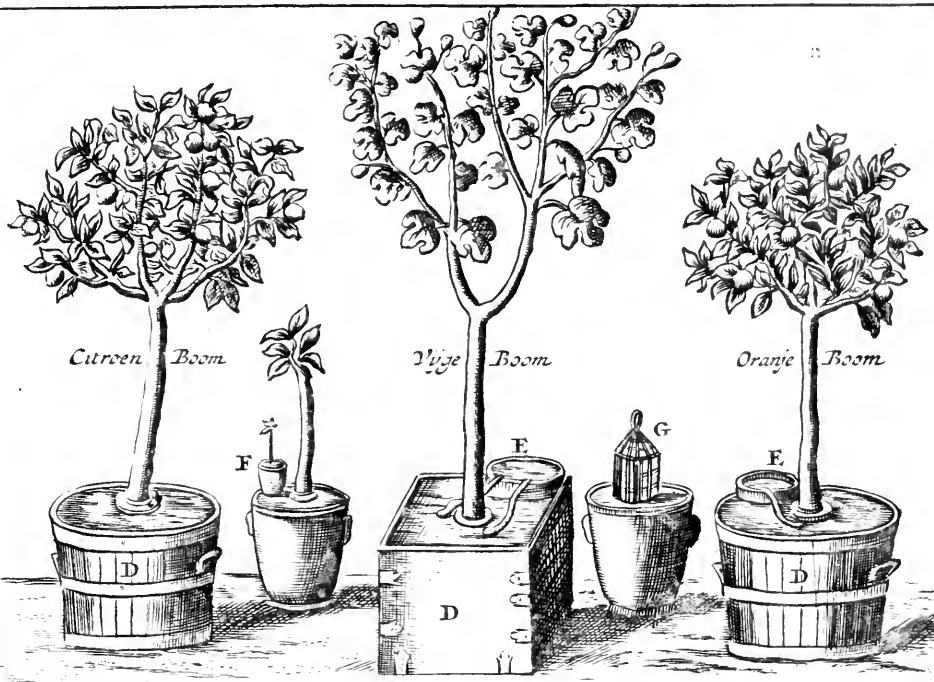
NEDERLANDTSEN

H O V E N I E R.

Van de Oranje-Boomen.

De Oranje Boomen worden hier te landt eerst aengeghecht van kernen of zaden / ofte geplaat in goede Aerde; drie of vier jaren out / en de stam dik zijnde / ontrent een halve duym / sal men als dan die Oculeeren; in de Maendt van Juny of July in 't wassen van de Maen / by droog weder / op Oranje Stammetjes; maer moet wel gelet worden / dat men de takkens van rond hout neemt: de selve boozikomende / sal men het stammetje tot ontrent een duym na by de Ocularie afsnijden / en dat in de Maent van Mey / en de klepne spruytjes vieder mochten aankomen van het wilde / sal men daer aen laten blijven / om dat het sap te beter naboven mochte schieten; sy zijn veel moeyten onderwoyzen / dooz de houde dampen die hier te lande veel zijn vallende / en werden in Braband op diergelijke manieren ook aengeghecht / als boozeyt is. Daer worden ook veel Boomen ofte Stammen van Genua ofte van Lissebon, herwaerts aengefonden / en werden de takken afgesneden; en als dan de stammen in goede geprepareerde Aerde geplant / in potten ofte bakken / met oude Hoep-mis / en goede Aerde versorgt / en of het gebeurde / dat de stammen wat droog mochte geworzen wesen in 't oberzengen / sal men nemen een sponzie / of doek met soete melk / ofte water met honig gemengt / ende de selve stammen daer mede wassen en bestrijken / om de boozgaende schors of bast weech te maken / op datse als dan te beter soude groeyen. De botten moet men wel bewa-

ren booz de Ooywozmen of Pisse-bedde. n / met een stuk van een oude seyl of lap / in de kroon van de Boomtjes te hangen / dat men dikwils moet witschudden / op dat de Woymen daer uytballen. Dese Boomen moeten altemet / tegen den abont begoten worden met schoon regen-water / dat in de Son gewarmt is / als men begint te sien / dat de bladeren wat krimpen; des Winters giet men die somtijts met bies of soete melk / om de ader-worteltjens voedsel te geven / 't is goet booz af-ruppen of af-ballen van de bladeren; ende in de Mey-tijdt worden de selve begoten met loog van oude hoeye / schapen ofte harte-mis / men maekt daer van een hoek om vertigheyt in de Aerde te geven / dooz 't gieten van 't water; Sommigen nemen schraep-sel van stammen / ofte baerden van Wal-bissen / sy seggen dat het goet is / en groete vertigheyt geeft. Dese Boomen worden ingeset / in 't begin van October of November / met schoon droog weder / in een kachel-huyt of hielder / daer toe bequaem gemaakt / daer de glazen naer 't zuuden / ofte zuud-woesten staen; om somtijds / als de Son schijnt / de stralen daer binen te laten kinnen: ende als het vrieset moeten de vensters weder gesloten werden; Maer indien de Dooft soo sterk is / dat het in de Stobe begint te vriesen / soo moet men de houde met kachels tegen stan / en dat in sulken matigheyt / dat de hitte en koude geen van bey de overhandt hebben / en daerom sal men 2 a 3 teken met water by de Beemen setten / ende soo lang het daer in niet en vrieset / soo behoest men geen vuur te maken / en Is daer in zijnde / sal men 't maer soo warm maken dat het begint te

ontdopen. **S**p werden wederom ingeſet in de maent van Mey / wanneer een ſoete aengenamen regen mochte vallen / als dan beſnoept men die / en de rijpe vruchten ſal men af-ſnijden in de Maent van Januarij. Ingevalle daer te veel bloeſfels mochten aen weſen / ſal men die af plukken in de Maent van Juſij / op dat de Boom kracht houde.

Van Citroen-en Limoen-boomen.

Citroen-en Limoen-boomen hoomen mede van de ſelbe plaecten als vooren geſeyt is / ende werden ook op ſoodanige maniere voort geteelt ende onderhouden.

In de nevens gaande Figuur 15 / wordt den Leſer verdoont / de afbeeldinge van de Oranje-Limoen-en Vyge-boomen / als mede de Stobe / daer men niet alleen de boorz: Boomen / maer ook alle die gene / die van ſoodanige warme en rederen aert zijn / en de hier-landſche koude Winters niet konnen verdragen / in brengt en be-
waart.

A. **I**s de Stobe.

B. **Z**ijn de kachel-obens.

C. **Z**ijn de robben / bakken / en potten / waer in de Boomen geſet zijn / en waſſen ; ook in wat oydze men de ſelbe op rpen ſtelt / om daer bequaemelijc by te konnen komen.

D. **G**edaente der robben en bakken met de Boomen daer in / met haere hantvatfels en haken / waer mede die met hant-boomen / de Stobe uyt en in gedragen worden / als in de Figuure te ſien is.

E. **Z**ijn water-teſſen daer in een reepje laken leyt / waer uyt het water langs het ſelbe geduurig na de wortel afdruppelt.

F. **I**s een kleyn kopje / in welk men de jonge ſpruytiens aſſent / op de manier / als hier vooren van de Wijngaerden geſeyt is.

G. **E**en pot / daer een glaſe lantaren op ſtaet / om door de Son deſe teere planten / te beter te doen uyt trekken.

Van de Vyge-boomen.

De Vyge-boomen worden hier te land

aengeteelt van oploopen / die onder uyt de wortel ſchieten / ende als dan verplant in een warmen hoek / tegen een muur ofte heyning / in 't begin van Maert : ſp worden ook in potten geplant / om 's Winters in huys ofte ſtoof te ſetten / maer buyten ſtaende / moeten die onder de Aerde neder gebogen / en onder baſſen van beſchweert / ofte ſchijben van hennip / bedekt worden / op dat de oude vruchten / die in de Verſt-tijd daer zijn aengekomen / niet ſou-
den vergaen / op ſunt dan daer twee maal in het jaer vruchten aen hebben / maer men moet die niet eerder ontdekken / als in het begin / of in het midden van April / met een zuyd-weſten wind ; deſe Boomen willen ſterke Aerde hebben / die wel gemiſt is / met Paerde- of Schape-mis.

Deſe Vyge-boomen zijn driederhande / daer zijn witte / blaecwe / en ook wilde / die het blad van Moerbeſien hebben / maer komen hier te lande weynig vruchten aen ; men ſeyt dat de vrucht aen de ſtam waſt. Daer zijn ook tweederhande Vygen van Indiën dat planten zijn / hebben dikke bla-
deren / en zijn goet om op een Moſchelerſ venſters te pzonk te ſetten / de kleyne draegt geele bloemen / ende daer na root-achtige vruchtjes / maer de groote ſoort / wil des Winters droog en warm / in een kachel gehouden zijn.

Van de Granaet-boomen.

Daer werden bebonden tweederhande Granaet-boomen : die de enkelde bloemen hebben / worden van kernen aengequeelt / en dragen vruchten / en die de dubbelde bloemen hebben / worden aengequeelt van ſtelken ofte uytlooppels / deſe worden geplant in bakken ofte potten / en moeten in de Somer-tijd veel begoten worden met ſchoon water / en ook des Winters in huys geſet / om de ſelbe wel te doen bloezen / ſal men die geen groote potten ofte bakken geven / om dat die ſo ſterk niet en ſchieten / en te meerder bloeme ſetten : ſommige men-
gen de Aerde met aſch van Ephen-hout /
mede

mede om wel te doen bloeyen / maar ik be-
vinde beter te weſen oude Kroey-mis.

Van de Olijf-boomen.

D' Olijf-boomen die worden gebzacht wt
Italien ofte Spanjen, willen wel ſtaan in
goede zwarte Earde / ofte klepzachtige; deſe
ſtaan des Winters groen / en moeten in de
kacchel mede bewaart worden: maar hier te
lande waſſen wilde / die zijn des Winters
dorre ofte bladeloos / worden van ſtekken in
de Earde geſteken; ſy willen wel waſſen
daar het vochtig ende belommet is; als
de ſelbe bloeyen / geben ſy een ſeer liefelij-
ken reuck van haer / en mogen des Win-
ters geduyrig wel buyten ſtaan.

Van Oliander-boomen.

Oliander-boomen zijn tweederley / dat
is met roode en witte bloemen / ſy worden
van inleggende takken aangequecht / en in
potten geſet / willen des Somers veel be-
gotten worden.

Van de Myrthus-boomen.

Het aangeueken der Myrthus-boomen ge-
ſchiet van ſteken in Mey, geſteken in een
bali ofte pot / ende de takkens een kleyn
draeyſje gegeven / ende wel begoten / hy ſal
wel wortelen in ſandachtige Earde / men
ſteekt die ook in de Maant Augustus, op
de manier als vooren geſeyt is: Men kan
ook zuppen dubbelde Myrthus op andere
ſtammen / maar deſe willen in de Somer-
tijd veel begoten weſen / ook in goede Ear-
de / het zy in baliſen ofte potten; ſy moeten
des Winters in drooge heldere of kacchels
bewaart worden / daar zijn van deſe veel
ſoorten; als deſe dubbelde Myrthus, Myr-
thus met het kroosmarijn-blād / Myrthus
met het Lauter-blād / Myrthus met bree-
de bladeren / Myrthus met Palm-bladeren /
Myrthus met fijne bladeren / Myrthus met
gekruypte bladeren / Myrthus met de roode
ſteelen: met Cirraen-krook-en Tonge-bla-
deren / en ook Joodde Myrthus, met kleyne
bladeren / ik hebbe ook geſien / dat daar
wt zaad worde gewonnen.

Van Geniſta of Brem-boomen.

Geniſta of Brem-boomen worden van
zaad aangeuomen / de Spaanſche moeten
s Winters in huys geſet zijn / maar de wil-
de waſt genoeg in de Heyde: daar zijn noch
Brem met groote doorens / die wt Gallega
komen / en kunnen des Winters wel buy-
ten ſtaan / daar zijn noch kleyne ſoorten van
deſe Brem, die met ſteekelen zijn / die in de
Heyde of Bete waſſen / die met de witte
bloemen vint men hier te land weynig /
als by den Ed: Heer van Bevering, ofte
groote Heſ-hebbers van gewaſſen / de an-
dere hebben altemaal geelachtige bloemen /
deſe ſoorten willen wel in magere Earde
waſſen / die ſandig is / men bezplant die in
Maart.

Van de Lauwrier-boomen.

De Bakelaar wordt van de zaden ofte
boontjes geſteken / en daar van aange-
uomen / de Laurus Nobilis van ſteken / die
in de Maart geſteken worden / deſe moeten
des Winters in huys of helder bewaart
zijn / ſtaande in baliſen ofte potten: De
Vlaamſe Lauwrier waſt met boſſen / men
ſcheurt die van malhander / ende ſoo wint
men die voort; men dekt die des Winters
met ſtroo of riet / men buygt die ook wel
neder / en werpt daar Earde / of wit ſant op / in
het leſt van October: men ontdekt die we-
der in het begin van April; met een ſoete re-
gen: daar zijn noch hier te land Lauwrier-
boomen die wt America komen / deſe ſeyt
men dat de ſchoffe de Kaneel is / ſy moeten
des Winters in de kacchel wel bewaart
worden; daar zijn hier te land niet veel van
die Boomen / maar deſe Boom wil in de
Somertijd wel begoten weſen: Daar is
noch de Laurus Temuis, en zijn vierderhande
ſoorten / een met het bliſkende blad / en een
met het droefblad / en twee ſoorten met
rurgachtige bladeren; deſe ſoorten moeten
ook des Winters in huys ſtaan / en worden
aangeuomen van inleggen / of ook ſont-
tijds van ſteken: daar is het Laurus Silve-
ſtris,

stris, of wilde Lauwerier, die de zwarte Besien ofte Karffen draagt: sy wil wel wasfen in vochtige plaatsen / en wyl de Son / sy heeft heel schoone bladeren / en de spijts in de schootelen mede te vercleren / dese leyt men van de takken in de Earde / en men verplant die in April, in sandachtige Earde; daar is een plant die hiet Laurus Alexandrinus, en draagt roode vruchtjes / 't is een goede plant vooz de Apothekers en op het venster te setten / dese plant wort in potten geset / en om aan te queeken / scheurt men die van makanderen.

Van Phylieren en Alaternus.

Men krijt dit zaad wyl Vrankrijk, en men zaayt het in de Maant Maart, en men verplant het als het 5 of 6 bladeren heeft / men kan die ook van stekken aangeueken / daar is een Boom die men Celasterus noemt / die is van de selve natuur / sy moeten des Winters in huys geset worden / maar in Vrankrijk staan die buyten / ende maakt men heggen daar van / of set die aan de muuren / om die groen te doen bewassen. Daar zijn in korte jaaren hier te lande gekomen / Phylieren; die met versilverde bladeren zijn / en ook met vergulde bladeren; dese worden gequeekt van inleggen / ofte gesuygt op de stammen / die groene bladeren hebben / maar willen des Winters wel in een luechtige haechel staan.

Van Arbutus.

Arbutus, is een boomtje dat des Winters groen is / met sandachtige bladeren; het draagt bloemen als de witte Spekt-wortel; daar is noch een dat Durper hoornig heet / genaamt Arbutus Folio, Aradus Candi, en verliest des Winters sijn blaafjes; dese Boomen worden van inleggen ofte wyl spruytels aangeueekt / en moeten des Winters in 't haechel-huys geset worden.

Van de Syringa.

Syringa wort aangeuomen van oploopen / men set die aan Pyleelen / of maakt daer

stammen van / en hier of daar in Tuynen te setten / maar van die met de witte bloemen worden ook wel heggen gemaakt: 't is een specie van Dier / daar is hier te lande Syringa met witte bloemen als de paarffe zijn / of de blaauwe / geset; willen wel staan in vochtige plaatsen / sy bloeyen in Mey.

Van de Pieper-boomtjes.

Dese worden van zaad voort gequeekt / men scheurt die ook van den anderen / daar zijn van dese soorten die hebben byzyn-roode bloemen / en ook heel bleekie bloemen / daar zijnder met groene bloemen / en worden genaamt Laureola, dese draagt zwarte besien / maar de voozgesepde / roode besien: daar zijn hier te land ook met witte bloemen / maar seer weynig / als by de vooznaamste liefhebbers / als by de Heer van Bevering of andere / dese wil wel wassen in sandachtige Earde / wil geen mis verdragen aan de wortel / sy bloeyen al vooz in Maart.

Van Laburnum.

Laburnum draagt geele bloemen als kettingen / sijn tweederhande / kernen dan zaad voort / men plant die ook van wylscheuten / sy staat des Winters buyten / en wil wel wyl de Son staan.

Van de Rosmarijn-boomen aan te teelen.

De Roosmarijn steekt men van stek in de Maant Maart, of in het begin van April; men dubot wat sterck de Earde by een / vooz het wyl dzogen van de Son; de oude planten set men soo diep in de Earde / tot aan het uleuwe hent toe / en men moet die in de Sommer-tijd wel begieten / het sal dan wel wassen: men seyl / als men de Roosmarijn begiet met het loog ofte soyl / dat van breutwen hemden kient / die buyl zijn / dan sal het op een nacht wel een paar duyn wassen: sy worden hier te lande meest gequeekt / ter Goude, ofte te Noortwijk by Leyden; daar worden ook van zaad aangeuomen / maar hier te land kan men

die des Winters niet overhouden. Daer is ook dat van Luyk komt / heeft vreedde bladeren / maer die upt Engelant komt / is wel de ſterkſte van reuk / doch die van ter Goude komt / bloept beſt / daer zijnder die bonte ofte vergulde bladeren hebben / en ſijne: Ik heb 'er gezien met verſilverde bladeren / die upt Engeland quamen / maer willen hier te land niet wel doozt / ende zijn daer wepnig.

Van de Jaſmin-boomen.

De geele / gefert / die van America komt / woort van inleggen boozt-gewonnen en geſneden / gelijk men een Fingere af-ſet / of men ſtecht daer deur / ende daer ſet men een pot aen / met goede ſabelachtige Herde / men lept die in / in 't begin van Mey, ende ſet daer een porje boven op de andere pet / met water onder / met een gat / ende werpt daer in een hand met Herde / het lekt / daer niet 'er tijdt deur / dat het natuerlijke vochtſheyd krijgt / de witte Spaenſche Jaſmin, die van Catalonien komt / is op wilde geſuygt / en hier te land woort die ook ſoo aengewonne / geſuygt oft ge-ent op wilde ſtammetjes / die ontrent een Tobakſ-pijp dik zijn; de wilde witte woorden van inleggen aengequecht / en in potten gefet / en daer op geſuygt ofte ge-ent / als booren gefeyt is / maer moeten des Winters meenkerche ſtaen / dat die niet en be- vreeſen / alſo men in het leſte van de So- mer de beſte bloemen daer aen heeft; in de Maent April ſijnt men die / tot een hand- breekt boven het ent of geſuygde af / en ſe ſchiet dan weder ſteten op / ende maekt alſoo een kroonje / daer is een geele / ſoo gelijk van bloem / als die geene / die van America komt / maer heeft geen reuk / die ka i des Winters buyten ſtaen / daer is noch een met geele bloemen / en heeft hout als Broom / ſtaet des Winters ook buyten / deſe kan men van zaet boozt quecken / wil wel ſtaen in magere Herde / daer zijn noch twee ſoorten van blaenwe / de eene met ge- ſnede bladeren / de andere met ongeſnede

bladeren / deſe hebben bloemen wat kleyn- der als de blaenwe Syringa, men quecht die van op-loopen / en kommen des Winters buyten ſtaen.

Van de Rooſe-boomen.

Deſe woorden aengequecht van nyp- ſpruytſels / ofte oploopen / men kan die ook Oculeeren van de eene ſoort op de andere / dit geſchied in 't laetſte van July, in 't af- gaen van de Maen mede ſtammeſe boozt- ſetten upt diſke wortels / die men als dan een hand breekt boven de Herde moet ſet- ten / maer de Aert-roofen en Duyn-rofen loopen machtig boozt: de namen van de Roſen zijn deſe / eerſtelijk / Muskis-roſen, Morleyne roofen, bleek en bruyne Mor- leyne-roſen, Maent-roſen, enkelde Muſ- kis-roſen, Roſen met 300 bladeren / Peer- dragende-roſen, Provincie-roſen, gele dub- belde Provincie-roſen, Camelot-roſen, ſlu- wele dubbelde Aert-roſen. Doch drie ſoort- ten van Aert-roſen, Negelantier dubbelt, en enkelt, geele Negelantier, Turke-ro- ſen, de Kaneel-roos, en Ruyge-roos. Alle deſe kan men planten tot heggen / oft ſtrupſ-gewas / behalven de dubbelde Muskis-roos, die plant men in potten / al- ſooſe des Winters moeten binnen ſtaen / ofte woorden gedeſt met doppen van Boekweyt.

Van Viburnum.

Deſe draegt witte bloemen / en wof- achtige bladeren / wit rugachtig hout / en maekt een mogen Boom / kommen des Winters buyten ſtaen.

Van Cypreſſe-boomen.

Het zaed woort ons hier gefonden upt Frankrijk, en hier gezaeyt / maer moet eereſt in ſoete-melk gelwecht worden / en 's Winters in huys gefet / geeft en heele fraeye opgaende Boom / om in 't midden van een Parterre, Bloem-perk / of aen het inkommen van de groote paden te ſetten: als die 5 of 6 jaren out woorden / konnen

ſp des Winters buyten ſtaen / als die be-
waert worden vooz de wint.

Van Denne-ofte Maſt-boomen.

Het zaed wozt ons toegelonden upt Noor-
wegen, en geweeſt zijnde in water / wozt
het gezaept in de Maent Maert, in een baſt;
de eerſte Winter wozt het gedeekt vooz de
ſchzale winden / en in 't laetſte van Maert,
ofte eerſte van April, ſal men die verplan-
ten / twee boeten van malkander / in
goede ſabelachtige Herde: voozts 4 of 5 ja-
ren out zijnde / kan men die verplanten / in
ſoodanige Boſch / Laen / of Dreef / als
men beſt oozdeelen ſal: men ſetſe als dan
16 of 18 boeten van malkanderen / men
queekſe ook wel aen van ſtek / doch dan
wozdenſe ſoo geen opgaende Boomen / als
de gezaepde; daer zijn ook verſcheyde ſooz-
ten / namentlijk vuure, greyne, ſijne ende
groove Maſten, met deſe by-ſoozten / als
daer de Pingels aen waſſen / als mede La-
riele, die men niet kan bzanden / en is des
Winters bladeloos ofte doz.

Arbor Vitæ, ofte Boom des Levens.

Die worden aengequeekt van ſtek ofte
inleggen / men kan daer van maken dichte
heggen / men verplant die in de Maent Ja-
nuary, ſp kommen ook gequeekt worden
tot opgaende Boomen.

Van Taxus.

Deſe wozt mede aengequeekt van in-
leggen / men maakt daer ook heggen van /
en blijven des Winters groen / men ver-
plant die in 't begin van Maert, in ſabelach-
tige Herde / men maekſe ook tot opgaen-
de Boomen / men ſcheertſe met kroonen / of
laerſe rond-recht opgaan / naer welgebal-
ten / ſp blijven des Winters groen.

Van ſijne ende grove Seven-boomen.

Sp worden aengequeekt van ſtek of in-
leggen / men maekt daer ook heggen van:
men verplant die in Maert, deſe Boomen
worden niet veel geplant / om dat de meſt-

jens / die niet poozt-baſt zijn / haer daer
van dienen om niet zwanger te worden.

Van Hulſt.

Dit wozt aengewonnen van zaet of be-
ſien / ſp worden in een robbe met nat zant
geweeſt / en als dan in greppen ofte boos-
ren gezaept; men zaepſe in 't laetſte van
Maert, of in 't eerſte van April, ſp leyt
een geheel jaer eer 't ſelbe ophomt / maer
worden veel aengewonnen van inleggen /
men maekt 'er heggen van / als men die
een boet van malkander ſet. Deſe Hulſt
is vriederley / namentlijk met gladde bla-
deren / ſteenachtige bladeren / en vergulde
ofte bonte bladeren / deſe worden wel mede
geſoegt op de groene Hulſt, om daer van
opgaende / ofte ſtal-boomtijens te maken.

Van Palm.

De grootſte / ofte grove Palm plant
men tot heggen / maer de klepne wozt
geplant om beddens / en Parterres of loof-
werken / en dat in de Maent Maert, of
April moet ſp verplant worden / men kan
die ook verplanten in September. Daer
is noch een ſoort met groote bladeren dat
bergult is / die men kan aengueeken tot
kroonen: daer is een oprechte Palm, daer
de Dadels aenwaſſen / doch die bintmen
hier te lande niet veel / als in de Accademy-
hoven, of by groote Lief-hebbers / ſp
maeten des Winters binnen ſtaen; Deſe
worden geſtecken van de ſteenen aan de
Dadels: Die het eerſte jaer ophomen / wil-
ten niet wel overblijben.

Van Spaenſe Doornen.

Sp wozt aengequeekt van zaed / of
beſien / blijft des Winters groen / kan ook
aengeteelt worden van inleggen / en is den
ander Dooren gelijk / maer is ſeer gequeelt
van de riſpen / men maekter ook heggen
van / gelijk van de andere Doornen, 't zy
om Dijkers / ofte Boomgaerden / men
verplant die in February.

Van Ligustrum, ofte Mont-hout.

Dit wort gezaapt van beſien / in ſaudechtige Harde: twee en drie jaren out zijnde maakt men daar heggen van / daar is noch een ſorte van Ligustrum die des Winters groen ſtaat / ſij moeten in huys gebracht worden / alſoofe in potten worden geſet.

Van Cornoeljenſe ofte Cornoelien-boom.

Hy wordt gequeekt van inlezen / ofte ſtekken van de Cornoeljenſe, dieſe worden ook tot heggen / ofte aan preeken geſet / in 't laaſte van October, of 't eerſte van November, ſij geven goede heggen.

Van Elſt.

Daar worden heggen gemaakt om in hout groot te weſen / 't zij in Thuſen ofte Boomgaarden / van drie of vierjarige Elſt, die hier aangequeekt worden in de Deenen / en men plant die een voet van den anderen / in de Maant Maart, men kan die ook ſcheeren / als de boozgaande / die alle geſchooren worden / in 't begin van July.

Van den Amandel-boom.

Hy worden geſoogt op ſtammetjenſe van Pruymen of Kroosjenſe, en in 't laaſte van Maart, geven beele mope bloemen / op de ſelbe maniere als de Perſekens, daar zijnder ook niet dubbeldte bloemen / maar hier te lande weynig / daar is noch een kleyne Amandel-boom, die in de bloem-thuſen ook geplaat wort: de groene vruchten om te conſijten pluſt men in Juny af / als de ſelbe noch geen ſteen hebben; ſij worden geplaat in de Maant February in goede Harde / maar het gat of kuyl daar men die in plant / wort in de Dooz-winter gemaakt / om dat de ſelbe wat moet verluchten.

Van de Appel-boomen.

De zaden van Appel-boomen worden gezaapt by malkander / in het leſte van January, en drie jaar out zijnde / ſal men die verplanten in goede Harde / een voet of ander

half van malkander / maar ſij moeten onder de zaat-wortel / en hebben een voet van de Harde af-gesneden worden / tot twee jaren achter een / het bovenſte hout om de ſtammetjenſe dik te maken / ende alſe een duym of anderhalf dik zijn / dan ſult gy daer op enten Clapſtarten of Kabanen / vooze buparjenſe / die het meest water rijſen maken / om alſo in hout een rechte mope ſtam te krijgen; deſe Enten die men daar op ſetten wil / ſal men in het laaſte van December af-sijden / en leggen in de Harde met de toppen boven upt: in de volle Maan van February, ſal men op de boozgenoemde ſtammetjenſe deſe Enten ſetten of griffelen / ende in plaats van Was daar op gedaen / ſal men nemen wat Koe-mis en weynig Koe-hapz met wat Sant dat onder malkander vermengt / en het Ent daar mede beſrijven / vooz 't inleken van water; als nu de onjaende ſtam dik geworden is / anderhalve duym / ſal men daer op griffelen van de beſte die aengenaemſt mochten zijn / het zij Gaur-appelen / Renetten en Hagten / of andere; gy dient daer wel op te ſetten dat gy die Enten / die gy daer op wilt ſetten / aſſijgt daer bleem knoppen aen zijn / aen die takjenſe daer van gy wilt enten / 't ſal ſoo veel te eerder vrucht vragen / volgens het geboelen van beelen / en het Ent ſetten aen de Son zij; daar zijn ook Appelen die van ſtelk worden geſoken / komen upt Engeland, een ſorte van Pipingen / ſoo ook Paradijs Appeltjenſe / of andere die pittig hout hebben / maar de Boomtjenſe duuren niet lang.

Van de Peer-boomen.

Van het booztqueeken der Peer-boomen, doet als vooren geſeyt is van de Appelen: die van kernen gezapt als boven verhaelt is / ſal men de ſelbe verplanten / ende Enten als de Appelen. Maar in Vrankrijk worden de Deeren op Que-peeren geent / en de Winter-peeren op doornen ende op lage ſtammen / op dat de vrucht te langer soude duuren / ende is veel harder ende veel

veel baster; hier te land worden de Peeren tweemaal bereent / behalven Suxker Peeren / alsoo men van de selbe de eerstemael Ent / of van Bergemotten of Herfst-Suxker Peeren / en vooz de tweedemael Ent men daer op Peeren de Bon Chrestien, Saffraen-Peeren / Tafel-Peeren / Muscus-Peeren / ofte andere Peeren / het zy van Somer of van Winter. Mer als men diverse Peeren op een Boom wil Enten / is best Somer op Somer-Beer / Winter op Winter-Beer / alsoo die baeter tot perfectie sullen komen / men kanse ook Oculeren / het zy op jonge of op oude Boomen / daer jonge takken aen zijn.

Van het planten van Appelen ende Peeren tot een Boomgaart.

In den eersten is wel te letten / daer gy u Boomgaart wilt planten / dat die wel vooz de derep verdolven is / ende om dat land wel te breekken / sal men daer een jaer Aool op setten / om alsoo de Herde het fenijn ende buyl wech te nemen / ende moet het land altijd soo hoog wesen / dat het twee boeten boven het Winter-water leyt / men sal de gaten maken / daer men de voozgesepde Boomen wil in planten / in de Maent van November, 30 of 32 boeten van een / ende vier boet in het ront / en diep nabenant / ende daer by brengen twee goede Arijwagens met Ais / ende al is daer wat bergaen Baggert by / sal daer geen quaed aen doen / ende als gy kunt hebben Dymn onder in de gaten te werpen / om het water van de woztel van den Boom te beter te omsinken / of in plaets van dat / als men Prins Maurits Boomen plant: smijt daer vier of vijf takke bossen of mutfers in / soo men die hiet / en de Boomen wassen seer wel / maer geen Ais onder in de gaten / alsoo de Ais bergaet / dat als van de Boomen te seer salkken. Doet maer de Boomen in goede Herde ende bergaene Ais / met den anderen gemengt / ende niet de woztel daer in geset / ende de woztel daer mede bedekt / ende daer van rontom Ais ende

Baggert gelept / ende die niet Aerd oberdekt; als de Boomen met goede woztel is / sal dan niet laten te groeyen. Dese Boomen worden geplant in het lesie van de Maendt van January, of in het begin van February, sommige seggen in het wassen van de Maen / ende de andere in het afgaen: als gy dese Boomen soo wijdt van malkander set / kunt gy daer Karffe / Dymme of Kroosjes op de selbe kinde of rye / in het midden setten / ende dese Appelen en Peeren groot geworden zijnde / de Karffen van uytwerpen / ende in het midden van de twee rpen sal men planten / Mel-besien of Arijwbesien / 't sal dan een goede Boomgaart geben.

Van de Persiken ende Apperkofen aen de heyning te setten.

Persiken worden op soodanige manier voozt geucleit. Men neemt de optloopen van de Dymmen / (maer de Kroosjes zijn beter) die sal men planten in goede Herde / 2 boet van malkanderen; een jaer daer gestaen hebbende / sal men die in February afsnijden 7 of 8 dymn boven de Herde / en laten daer twee of drie spuyten aenkomen / ende daer sal men dan op Oculeren / Apperkofen of Persiken in de Maendt van Julius, of tegen het wassen van de Maendt van Augustus: men houdt vooz goet Persiken op Apperhoos geoculeert / dat de vrucht veel smackelijker is en ook vroeger / als gy Oculereert moet het droog weder wesen / 't is beter na de middag als vooz: sy worden ook wel gesuyt / maer wozt soo veel niet gedaen. Nu geoculeert zijnde ende het oculatie groen blijft / sult gy in de aankomende Maert afsnijden 1 of 2 dymn boven het oculatie / om alsoe een volkomen Boom te maken / om aen een heyning te planten 12 boeten van malkanderen / in het zuiden of zuidwesten / of aen de oost heyning / Apperhoosen ende Persiken vooz een / als de manier is: de Persiken worden ook van de steeren gesteken / brengen ook somwijl wel goede vruchten voozt / in Brabant

band worden de Apperhosen ook tot Sacl-boomen geplant / maer in Holland wordt het soo veel niet gedaen / alsoo de vrucht soo wel niet voort komt.

Denamen van de beste Perseken zijn dese :

Perseken van der Meer / dubbelde Montanen / enkelke Montanie / Bloet-Perseken / dubbelde en enkelde Swolse Perseken / Perseken van der Nat / late Perseken van Kijn / ende meer andere soozten. Van de Apperhosen zijn tweederhande / roode en geel / maer de roode is de beste van smaek / maer de geel beter om te confijten.

Van de Karffe-boomen.

Men de West-horning sal men planten wel-dragende Karffen / of Marijffe Karffen / die aen het oude hout dragen / zijn de lage stammen. De Karffen worden aengequelt van steenen / ofte van oploopen van Krijcken / ende woorden daer van de booz-geseyde stammetjes / als die een dymn dik zijn / daer op gesuygt / de Boomen daer men of wil suygen / moeten een jaer stil gestaan hebben / tusschen de booz-geseyde stammetjes in / om aen de stammen / daerse op gesuygt worden te beter haer voedsel te geven ; dit geschiedt in de Maent van Maert, soo wordt ook bevonden te enten / maer is niet lang in gebuyk geweest : daer zijn ook Karffen die wt steenen boort komen / ende goede vruchten boort brengen / ende ook lang duuren ende worden dillike Boomen. De soozten van Karffen zijn veelderhande / dubbelde en enkelde Mep-kars / Kruyt-kars / Doerellen / Deen-boer / wel-dragende Kars / Bloed-kars / Marijffe-kars / Kars van der Nat / Jan Kerse-kars / vroege en late Volgers / Spaense-kars / zwarte Krijcke-kars met dubbelde bloemen / Ongers-kars / ende meer andere zijn daer van dese soozten.

Van de Pruym-boomen.

Dese kan men aen Heymingen ofte in Boomgaerden setten ; de Boere-witte

Pruym en hoeft niet ver-ent te werden / sy wassen wt de natuur / en ook de Kroosjes / maer andere Pruymen moeten ver-ent ofte geoculeert worden / het zy op hooge of lage stammen / men kanse wel enten ofte oculeeren / naer elk zijn wel-geballen ; doch alle Pruymen staen lange tijd / eerste vruchten boort brengen / 't komt dat die veel water-rijs maken : het water-rijs / sal men in de Maent van Julius upknippen / boven de top / van sullen daer kleine takjes upschieten / daer is het nabolgende jaer bloemen / en daer na vruchten sullen aenkomen ; dit is een Boom die wel vruchtig wil staen.

Van de Moerbefie-boomen.

Dese worden hier te land gequecht van zaed / maer hebben wel 10 of 12 jaren / eer hy vruchten boort brengt / doch kunnen ook van inleggen gequecht worden / die hier te land in de Tuynen of Boomgaert / geplant zijn : hy maekt een groote wortel / en draegt zwarte Besien in Augustus.

Van Flamboyfen.

Die plant men hier te land tot heggen / in schaduwachtige plaatsen / wassen ook in de Bossen / als mede de Zam-bosen / 't is een goet dat wel boort wil / men plant die in February ; maer de Zammen komen genoeg als onkruyt boort.

Van Quee-appelen en Quee-peeren.

Sy worden ook van kernen gezeyt / in de Maent van Maert / en drie of vier jaren ont zijnde ; daer op geent of gegrifet / maer hier te land worden die op doozne stammen ge-ent / soo Appelen als Que-peeren ; sy moeten geplant worden in vruchtige plaatsen / het zy aen de kant van de Wybers of Slooten : Men plant die wel in de Tuynen / maer de vrucht blijft dan kleyn / of het zy dat het natte Somers zijn ; daer wordt hy eenige geseyt / dat men de Boomen planten moet in het wassen van de Maent / andere steilen daer geen geloof in / alsoo die in January of in February geplant worden / als wam-

wanneer het hout befloten is / dese vrucht wordt in October rijp / en niet schoon weder geplukt zijnde / ende in een luchtige kammer geset / ofte in gekapt stroo gelept / sulken lang duuren.

Van de Mispel-boomen.

In de Maent van January sult gy dese pitten of steenen in de Aerde leggen / alsoo die hart zijn / en daer op euten / als die een duym dik zijn / men kan die ook aenguecken van oploopen / ofte stekken van het water-hout : Daer moet geseyt / als de Mispel twee of driemaal ber-eut moet / dat daer dan geen steen en in zijn ; maer dat is waer / dat die dan veel grooter vruchten voort brengen. Daer is noch een kleyn soort van Mispel / genaemt Naentjes Mispelen , 't is een kleyn Hefsterje of Boomtje.

Van de Genever-boom.

Dese wass beel ontrent Wesel , in 't wilsde spruytse van zijn Wesien selber voortmen maekter hier van heggen / men kan die ook aenguecken van inleggen.

Van de Wal-of Okernoten.

Sy worden voort-geset van de Noten / gestoken in de Aerde / van die gene / die lang en dun van schillen zijn ; de dubbelde Noten zijn seer goet om te Consjien. Dese Noten moeten eerst in nat sants gelegte worden / en 14 of 15 dagen daer in leggen / op datse te beter mogen voort komen / en dat in de Maent van Maert. Twee of drie jaren gestaen hebbende / sal men die verplanten in sabelachtige Aerde / 2 of 3 voeten van malkanderen / maer moeten onder de zaet-wortel af gesneden worden : Die groot en hooght tot stammen / en ont geworden zijn 5 of 6 jaeren / sal men planten in February, ter plaetsen daer men begeert / ontrent 18 voeten van malkanderen.

Van de Haselaere-noten.

Dese Noten wassen beel ontrent Wesel , en komen voort van hare pitten / en

wassen aldaer in 't wilsde / maer hier te lande worden die voort-gequeckt van oploopen / sy willen wel staen onder schaduwachtige plaetsen : Daer zijn Spaensche Haselaeren / die zijn hoer en rouw / daer zijn Noten die lang zijn / en hebben van blimen roodachtige schorse aen de pitten ; noch is 'er een ander soort / die wit is aen de schors van de pit / dese worden verplant in January, aen lommerachtige plaetsen.

Van Aker-of Eyke-boomen.

Sy worden voort-geset van Aekers / die gezact worden in Deuren / een halbe boer diep in de Aerde / 't selbe moet gedaen worden in Maert : opgesnoept / en 4 of 5 jaren out zijnde kan men die verplanten / en onder de Saet-wortel afsnijden / om de wortel te beter te verheyden / dik geworden zijnde 2 of dardebalf duym / kan men die verplanten tot laen / ofte dreeven / 18 of 20 boer van den anderen / sy willen wel wassen in sandachtige ofte sabelachtige Aerde / het is een Boom die lange jaren kan staen / de verplantinge kan men doen in January, ofte February, maer de pitten moet men van te vooren graben 3 of 4 voeten wijt in 't rant.

Van Blaes-noten.

Dese worden van zaed voortgequeckt / hebben een schoon lof / en langachtige witte bloemen / daer en komen blaesjens / waer in befloten zijn de Noetjes : Het hout wordt gebuykt om laerdeer-priemen af te maken / sy worden verplant in de Maent van February.

Van Linde-boomen.

Sy worden aengueckt van op-loopen / die men af hakit met een hout van andere oude Boomen / daer eenige worteltjes ofte beseten aen zijn / en worden 1 of 2 voeten van malkanderen geset / en als dan tot de groot toe afgesneden / uytgesondert een selootjen / die men sozdeckt best en bequaemst te wesen / om een rechte stam van te maken :

4 of 5 jaren out / en twee duym dik zijnde kan menſe verplanten ter plaatſen / die men daer toe bequaemſt oordeelt te zijn / en dat 24 voeten van malkanderen / men maekt de gaten in September, en men verplantſe in February, deſe worden ook wel aengequeekt van zaed / maer heeft veel moepe-lijkhed aen / eer het tot Boomen komt.

Van Ypen met breede, en ſmalle bladeren.

ſy worden aengeteelt van oploopen / van de oude boomen / daer eenige wortels ofte beſelachtighepd aen zijn / en worden vorders mede voort gequeekt als de woortſz: Linde-boomen: Men verplant die in 't leſt van February, 16 voeten van malkanderen / de Laen wordt 30 voet bzeedt gemackt.

Van Populieren.

Deſe worden voort gequeekt van oploopen / en geſet in Gehuchten of Boſſchen / het worden groote zware Boomen / en willen wel ſtaen in moerachtige Aerde / het geeft heel ſlecht hout.

Van Abeelen.

ſy worden mede voortgeſet als de Populieren: Daer van werden de Lanen gemacht om te beſchutten de Hoortde / ofte Hoort-baeſte winden; en willen wel ſtaen in ſandachtige Aerde.

Van Berke-Boomen.

Deſe ſtaen van zaed op / men plant daer van Boſſchen of Lanen / tot beſchutſel van de wint / ſy worden geſet in ſandachtige Aerde / in de Maent van February: ſy zijn goet voor Klippers om hoepen van te maken / 't hout geeft een heeten brand.

Van Boomachtige Althea.

ſy worden voort gequeekt van inleggen / maer eenige jaren herwaerts heeft men ook zaed gewonnen / en rijp zijnde / 't ſelve gezaept / en die ſoo voort aengequeekt: ſy geben heel moepe bloemen / ge-

lijki enkelde Stok-roſen / en bloeyen in 't begin van September: daer zijnde witte / paerſſe / lijf-berke / roode / ende meer andere kleuren / die door zaed voort komen / deſe werden verplant in de Maent van January.

Van Agnus Caſtus.

Dit zijn Boomen die hier te land niet voort komen / maer worden by de Tief-hebbers in bakken voort gequeekt: deſe Boom of Gewas / wert gebruikt voor de ſurberhepd / voornamentlijk in de Kloosters / en daer veel Geestelijke zijn.

Van Willige-boomen.

Deſe waſſen aen de water-kant / en worden van poten ofte ſtekken voort gequeekt / zijn bequaem tot veelderhande dingen / alſoof ſeer gedwoe zijn / namentlijk de jonge riſſen om te binden; de dikken om hoepen van te maken / als mede tot riet-bakken / boon-ſtalen / en anders.

Van Euonimus, ofte Papemutſen-hout.

ſy wort van oploopen ofte uytſpruyten / ofte zaet gequeekt / en geeft vier-kant hout / draegt witte klepne bloemtes / en vier-kante zaetjens / opgaende / wort het van binnen ſeer ſchoon root / en van buyten paersachtig.

Van Colutea.

Dit werdt geſegd te zijn een Boom / daer de Senu-bladeren aen waſſen / en draegt blaesjens / daer in 't zaed voort komt.

Van Lentiſcus.

Dit is een Boom die alhier ſeer ongemeen is / komt uyt Italien, en moet des Winters wel bewaert worden / draegt heele moepe bladeren / met rootachtige ſteeltjens / wordt hier te lande wepnig voort gequeekt (om de hardighepd van 't hout) als alleenlijki met inleggen.

Van

Van Terebintus.

Dese komt voort uit zaed / dat uit Oost-Indiën gebracht wordt / 't is blauw-achtig / en legt een geheel jaer onder de Aerde eer 't voort komt / het heeft witte bloemkens / is des Winters doer / en moet evenwel als van in huys bewaert worden.

Van St. Jans Broodt.

Dit wordt hier te land van zaed / of St. Jans Broodt, dat uit Portugael komt / voortgeuecht / en op een warme / of Meloen-berg geset / en als dan in potten geplant / om des Winters in de kachel te setten: Maer het gewas is hier weynig / als by eenige groote Heef-hebbers / soo in de Academie-hof, als andere vermaerde Hoven.

Van de Hypericum-boom.

Het is een kleyn Boomtje / met de bladeren van Hypericum gelijk / het draecht witte bloemtjes / en dooren-bloemen 't seffens / tusschen de bladerjens groepen deselve boomtjens uit / sy staen seer ciechlijc en vermakelijc / en worden aengelommen van oploopen / 't geen onder de wortel uytspuyt / sy mogen des Winters wel buyten staen / men verplant het in Cuppen / in goede sabelachtige Aerde / in de Maent van February.

Van Platanus.

Dit is een Boom die veel in Italien wast / wordt meest aengeuecht van inleggen / en aldaer veel geplant / om dat het een dichte sommer geeft / heeft een mooy blad / wat meerder besneden als het Wyge-blad / het wil wel staen daer het vochtig en warm is / soo worden heele zware Boomen / die lang kunnen duuren: staende des Winters buyten.

Van Es-dooren.

Dit wordt geset / en soude een soort wesen van Platanus, maer heeft weynig om naer de selve te gelijken; doch de oude boozgacnde Kruidt-Ondersochers / heb-

ben die hier te land daer voor geschouden / sy maekt een heel ciechlijc Boom / sy geeft bladeren gelijk Wjngaerts-bladeren: Dese worden hier te lande gebracht tot Lanen / sy willen wel geplant worden in sandachtige gronden / komende voort van zaed / 't geen afgeplukt wert / of van 't geen sy by haer laten vallen.

Van Essen-boomen.

Sy worden aengelommen van zaed / en daer na een voet of anderhalf van den anderen geset / in tamelijc goede Aerde; dilt geworden zijnde / ontrent derdehalbe duyn / kan men die verplanten tot Lanen of Dreeven / daer men die sal best ordonieren / ontrent 15 voet van den anderen / 't zy aen de kanten van Slooten / om die door de groote wortel vast-hantig te maken; Sy werden verplant in de Maent February, of begin van Maert, maer de gaten daer men die in set / moeten drie of vierdehalfoeten wijt gemaect worden: daer moet wel opgelet zijn / dat de op gaende toppen niet werden af-gesneden.

Van de Boeken-boomen.

Dese worden van de Boeken-pitten aengeuecht / en gezaept in goede Aerde / in een Grep / en daer na snoeyt men die op tot Stal-boomen / ende 5 of 6 jaren out geworden zijnde / kan men die verplanten tot Lanen of Bosschen / soo als men best sal ordonieren: sy worden geset 20 of 24 voeten van den anderen / en willen wel wassen in sandachtige Aerde: Jongk zijnde / kan men heggen daer van maken / en worden genoemt Haag-boeken, sy hebben kleynbladeren als de anderen / die mooy groen zijn; men gebruyktse mede aen Driecken of Lust-huysen / een voet van den anderen geset / sy worden verplant in 't begin van January, overmits het groote sap dat sy by jaer hebben.

Van Azedarach.

Dit wordt aengeuecht van zaed / 't geen

komt uyt de Verginjes, het is een moy Boomtje / met een graeuachtige ſtam / en heeft het bladt als de Lyſter-beſien / dan is lieffelijker groen / ſy moeten des Winters in huys gefet worden.

Van Lyſterbeſien, of qualſter-boomen.

Deſe worden aengequeekt van de beſien of zaed; een duyn of twee dik zijnde / werden verplant rontſom den Boomgaert / 12 voeten van den anderen / ſy ſtaen eerst moy met bloemen / daer na met Beſien / dat ſeer vermakielijch is.

Van Vogel-kers.

Deſe heeft moye takjes / met ſchoone witte bloemtjes / en daer na zwarte beſtjes / geliĳk kersjes: ſy worden aengequeekt van op-loopen / en willen wel ſtaen in lommerachtige plaetſen.

Van Honts-kerſen, of Periclymenum.

Sy zijn vriederhande / d' een draegt roodde vruchten of beſien / die tuſſehen de bladeren upkomen / de tweede heeft witte bloemen met zwartachtige beſien; de derde draegt witte bloemen / met rondachtige bladeren / en geeft bleek-roodde vruchten. Deſe worden aengequeekt van zaed en oploopen / men ſet die in de Hoben ofte Tuynen.

Van Vlier-boomen.

De gemeene Vlier, die hier te Lande waſt / heeft witte bloemen / en daer na zwarte beſien / en komen voort van oploopen of ſteken; men plant die om Boere huysen / ofte wooningen / om die te bezeyen. Daer zijn noch twee andere ſoorten / die men hier noemt Gelderſe of Vlok roſen. Den eenen draegt roode beſien / ſtaende heel cieriĳch in de Mey, overmits ſijn bloemen / ſy willen wel ſtaen in vochtige plaetſen / en worden mede aengequeekt als voorszeyt is.

Van Judas-boomen.

Deſe boomen worden van zaed aengequeekt / en hebben bladeren als de Mansooren, ſy krijgen in 't begin van Maert, een de dovre ſtammen / paers-achtige bloemtjes / en willen wel ſtaen tegens een warme muur / of hoek / in goede Herbe.

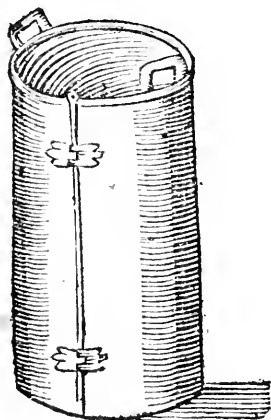
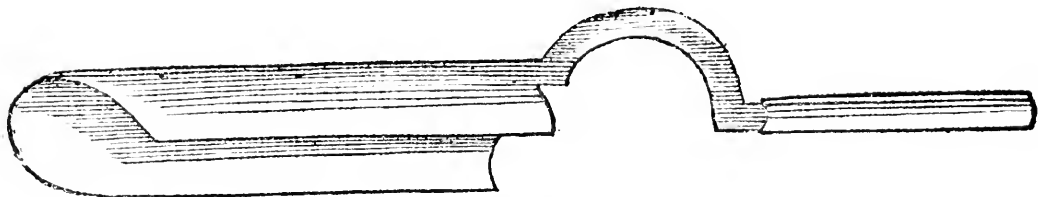
Van de Wijngaerden.

Sy worden aengequeekt van inleggen / en ook van ſteken / die geſtoken worden / daer oud hout aen is: men ſnoeyt die in de Maent February, tegen het afgaen van de Maen, want in het waſſen van de Maen, de jonge Wijngaerden geſnoeyt zijnde / maſien als van zwaer en groot hout. Den Advocaet van Leeuwen heeft gepractſeert in de lengte van 't hout / 14 of 15 botten / of knoppen daer aen te laten / om dat het lengte van 't hout de meeste vruchten geeft; dan daer op dient wel gelet te worden / ſoo wanneer men een lang hout neemt / dat men als van een jonge loot onder aen het hout laet / met 2 of 3 botten / om dat het te beter zijn voetsel kan krijgen. Men de oude Wijngaerden / die een jaer 7 of 8 geſtaen hebben / ſal men onder aen de wortel leggen ſijnachtige papen / of kleyen gehakte lepen / om daer dooz de ſelbe vruchtbaer te maken; ſy worden verplant in ſabelachtige Herbe / in de Maent van January: daer wordt rontſom een weynig Roemis gedaen / maer het moet de wortel niet raken / op dat de worteltjes of ſpruytjes daer dooz niet komen te verrotten.

Van de Karſtanje-boomen.

Deſe worden van Karſtanjes voort gequeekt / met de ſelbe in de Herbe te ſteken; het geeft een cieriĳchen Boom / en wil wel waſſen op hooge ſandachtige gronden: men plant er van Boſſchen of Lanen. Wanneer die 6 jaren out werden / dan wordenſe verplant 24 voeten van malkanderen / in de Maent van February, maer de vruchten die hier te landt daer aen komen / zijn ſoo groot niet / als die uyt Spanjen of Vrankrijk. Daer is noch een ſoort / die komen uyt Indiën, of van de Caep de Bone Esperance: ſy geven een vrucht geliĳc een Pier van een Schaep / maer deſe boomen bindt men hier weynig / alſoofe niet wel ophomen / alſimense ſceekt; ſy hebben diehter / en byzonder lof / als de voorszeynde gemeene Karſtanjes..

Van de Planten.

Dwee Figuren van Vooren worden hier verdoant / die ſoo wel dienſtig tot de Planten en Strupken / als tot de Wolbloemen zijn / waer mede men de Bloem-bollen en Planten (ook wel met Bloemen daer aen) kan verplaetsen / of verplanten / ſonder dat de ſelbe haer Aerde komen te miſſen / om alſoo geen gebaer van uytgaen onderworpen te zijn. De langſte maakt men van Iſer / en wordt gebuykt in harde klepaechtige landen : de kortſte is van het zwaerſte dubbelde Blik / om in wechte Aerde te gebuyken : het heeft boven 2 hantbatsels om mede te booren / en achter 2 leden die open gaet / en van booren inſgelijks / maer deſe worden met het

in-ſteeken en uyt-trekken / van een Iſer-penneken geſloten en onſloten. Men boort met deſelbe in de grondt / dat de Wol in het midden ſtaet / als dan graeft men met een Graef of Spade / de Aerde een weynig aen d' een zijde uyt / tot dat men beneden het boort komt / en ſtehende de ſpade onder 't Boort / ſoo kan men de Aerde met het Boort te ſamen uytlichten ; als dan verplaetſt men die daer men wil / in een kuyt / ruim ſoo wijd als het Boort is (van te booren daer t oe gegraven) en dan het penneken uyt-trekken / onſluit het Boort / 't welk men ophaelt / en de Aerde blijft ſtaen / die men rontom aen de zijden met de andere Aerde aenbult.

Aloë uyt America.

Dit zijn groote planten met dikke bladeren / en ſcherpe punten / ſy worden in tobbens op potten geſet / waer in de ſelbe groepen / en ſchieren jonge ſpruyten ter zijden de potten / of tobbens uyt / waer van de ſelbe werden boortgequeekt / ſy moeten des Winters in warme kachels ſtaen / en heel droog gehouden worden / en of het mochte gebeuren dat 'er eenige rottigheyt in quam / ſal men ſant in een pot heel heet maken / en doen dat daer aen / en ſtoppen het dicht toe met werck / waer mede de boorter rottinge als dan wordt boort gekomen.

Aloë uyt Portugael.

Deſe wordt geſept de rechte Aloë te weſen / ſy heeft heele dikke bladeren / vol ſap

en nattighejd / en worden des Winters uyt de potten gedaen / en aen de wortel een wollen lap gebonden / en met Olie van der Lis begoten / en ſoo gehangen in de ſtachel / alwaer 't warmt is / en daerſe droog hangt / en tegens de Mey woꝝdt die wederom in potten / met ſabelachtige Herde gedaen. 't Gebeurt wel dat de ſelbe bloepen met geelachtige bloemen boben aen de ſteng / gelijk de bloemen van Cana-Indika, maer 't gebeurt ſelden.

Blanche-Mufque.

Van deſe zijnder paerſe, witte en bonte, ſy worden aengequeekt van de ſtelken / die men van de ſtengen neemt / zijnde een hant breedt lang / en als dan uyt de Son in de Herde geſteeken / maer het woꝝdt gedaen als de ſelbe in ſijn bloem ſtaet / men ſcheurtſe wel mede van malkanderen in 't laetſte van Auguſtus 't ſy willen wel ſtaen in Herde daer geen / of weynig Mis in is.

Dubbelde Damaſt-bloemen.

Deſe zijn gelijk de Blanche-Mufque, en worden op de ſelbe maniere aengequeekt: De enſelbe komen van zaed voꝝzt / maer waſſen genoeg in de Wilderniſſe / en hebben ook de ſelbe reuk als de dubbelde.

Beeren-ooren, of Auricula Urſi.

Deſe zijn van beelderley kleuren / tot wel in de dertig toe / daer zijn ook dubbelde / maer zijn heel ongemeen: Daer is noch een ſoort met lof van Bernagie, die heel raer zijn: Deſe worden geſcheurt in de Maent van Mey of April, als 'er bloemen aen zijn / ſy willen wel ſtaen daer weynig Son komt.

Filipendula.

Dit heeft een lof het Haſe-gerſt gelijk / en draegt witachtige bloemen in de Maent van Juny: onder aen de wortel is het heel knobbelachtig / gelijk de Aſpodil.

Nies-wortel, ofte Helleborus.

Van deſe is 'er een ſoort met witte bloe-

men / en zwarte woꝝtelen / ſy bloepen in February, en ſtaen laeg by der Herde; daer is noch een met zwarte woꝝtelen / draegt groene bloemen: Deſe wortel woꝝdt gebruykt tot Krop-kruydt. Daer zijn noch twee ſoorten / een met witte bloemen / en een met zwarte bloemen / deſe hebben witte woꝝtels / en dragen bladeren / gelijkende een Brabandſe Huyck; alle deſe voꝝzſ. ſoorten wiſſen wel waſſen uyt de Son, in ſabelachtige Herde.

Winter-groen.

Dit kruyd blijft des Winters groen / het heeft witte wel-ruhende bloemen / als Mey-bloemen, 't waſt in openluchtige Dalepen / als in de Duynen / hier te landt ook wel in de Hoben op bochtige / en wel van de Sonne beſcheenen plaetſen.

Hof-bloemen.

Deſe zijn veelderley ſoorten / als dubbelde, geele; daer zijnder die de eene bloem uyt de ander komt / ook zijnder die veel op een ſteng groepen / van beelderley kleuren / daer zijn noch enſelde / die mede veelderleye kleuren hebben; deſe worden geſcheurt in de Maent van Mey, en geplant op Rabatten / ofte andere plaetſen / daer men die begeert te ſetten.

Aſpodil.

Hier zijn drie ſoorten twee / witachtige / die aen de kanten wat bontachtig zijn / ſy hebben vierkantig lof / en heel knobbelachtige woꝝtelen; Daer is een ſoort geelachtig / die heeft een wortel als Hane-voeten, ſy willen wel waſſen in goede Herde / en werden van malkanderen geſcheurt in 't begin van Maert.

Lelien van eenen Dag.

Van deſe zijn twee ſoorten / een met rode bloemen / en een met geele bloemen: die met geele bloemen geeft een ongemeene goede reuk / gelijk als Gefemeyn; ſy bloepen in de Maent van Mey; de wortel is gelijk

geſijk de Aſphodil, waer van ſy de naem heeft van Liliū Aſphodilū, men ſcheurt die planten van den anderen in de Maendt van Auguſtus, maer waſſen van ſich ſelven heel wel boozt.

Franſe Lelien.

Deſe zijn tweederhande / kleyne en groote ſoorten: De wortelen zijn de jonge Aſpergens geliĳk / en worden de wortels van maekanderen geſcheyden; ſy moeten niet lang uyt de Aerde blijven / maer ten eerſten wederom gepoot zijn; 't gene moet ge- daen worden in Auguſtus, ſy willen wel ſtaen in ſabelachtige Aerde.

Pionie.

Daer van zijn verſcheyde ſoorten; Man- netjes Pyonien, Pyonien die een Maendt duuren / roode dubbelde, dubbelde witte, kleyne vleys-kleure, enkelde die geen zaed dragen / en noch meer andere ſoorten: Deſe worden aengequeekt van de wortels die onder aen zijn; ſy geliĳken de Peen / die men verdeelt in de Voor-tijdt, of 't laetſte van December. Deſe werden heel geplant in groote Cupnen / om datſe heel rierliĳk ſtaen.

Angelieren.

Deſe zijn van beelderhande kleuren / en verſcheyde ſoorten / ſoo kleyne als groote; maer de groote ſonder verſten / en ſchoon van kleur / worden booz de beſte gehouden. De boornaemſte namen zijn Prins d' Orange, Keyſer Auguſtus, Paragon, Alette, Don Jan, Graef Willem, Blan de Liege, Koningin van Vrankrijk, den Uyterſen Dom, Koning van Vrankrijk, en dan noch meer andere namen / die hier om de veelheyt niet ſtaen wt-gedrukt. Sy worden verplant in 't laetſte van Maert, in wel toe-gemaekte Aerde met Mis / en blank Sant / dit bebinde men goet te zijn; dan daer zijnder die halen vermoltelt hout van Wil- lige Boomen / en Bloed van Beſſen / en Doppen van Boekweyt / en kilopſel van

Lepen / en meer andere wiſſe-waſſes / maer goede Aerde is beſt / geliĳk booren is ge- ſegt. Deſe Planten worden geſet in de Aerde / of Potten: Men ſal die ſomtjids (hoog geworden zijnde) met Regen- of Sloop-water begieten / en in 't laetſte van July, ſal men die in-leggen / of in-ſnijden in 't tweede of derde lidt van 't hart / leg- gende de ſelbe met haeltjens neder. Men moet daer by doen ſandachtige Aerde / om te eerder aen 't wortelen te brengen: gewoz- telt zijnde / ſal men die van de Moeder-ſtam af-nemen / en verplantenſe in goede Aerde / uyt de Son; en of het mochte gebeuren / dat 'er eenige ſlapachtige onder waren / die ſal men in potten ſetten / om de ſelbe te be- waren in huys / ſy worden gezaeyt in de Maent van Mey, in 't waſſen van de Maen; 3 of 4 blaedjens hebbende / wordenſe ver- plant by den anderen / en 't jaer daer aen moet men die verplanten een boer van maekanderen / en als dan verwachten / wat booz dubbelde daer uyt ſullen komen / maer moet wel gelet worden op de hooge kleuren daer men 't zaed van wint.

Thijm.

Deſe wordt geplant aen de kant van de Rabatten / of Beddens / ſy geeft een ſeer aengename reuk / men ſcheurt die in 't laetſte van Maert, of begin van April.

Lavendel.

Die wordt ook geſtelt als de boorzze Tiim, men verplant die mede op de ſelbe tijden / daer is een plantje die men noemt Lavendel, met breede bladeren / in 't La- tijm Marum Syriachum, ſy wordt boozt ge- queekt van ſtek / maer moet des Winters in huys geſet worden.

Salie.

Deſe zijn verſcheyde / als Bonte blade- ren, fijne Konings Salie, grove Salie, Boomachtige Salie, Salie met witte bloe- men: ſy wordt geſtelt onder de lommeren van de Boomen / en in de Maent van Juny af

afgesneden / om te droogen / wordt ook veel groen gebruikt.

Mater of Matricaria.

De dubbelde Mater scheidt men van den anderen in de Maent van April : Men set die den Cupn door alwaer men wil : De enkelde wast met grooten overbloedt in 't Kooren , of Bloemen / en het Kruid wordt veel by de Apothekers gebruikt.

Kamille.

De Dubbelde Roomsche Kamillen worden gebruikt in de paden van de Cupnen / of Puffen / om de liefdelijke reuk / so mogen wel betreden worden / maer de enkelde wassen overbloedig in 't Kooren , 't lof en de bloemen worden by de Apothekers veel gebruikt.

Aert-besien.

Dese worden beplant in goede vette Herde / een voet van den anderen in 't verband / so loopen als van wel tot malhanderen ; so moeten des Winters gedekt worden met Paerde- of Hoey-mis / om in 't begin van Mey of Juny , beter vruchten voort te brengen ; daer wassen Aerd-besien in 't wildt in Zeeland en elders / en hebben lange groote Besien / maer zijn so smaekelijck niet / als die men hier in de Hoeden voort-set.

Allsem.

So wordt geplant in vochtige plaetsen / en in 't begin van Maert van den anderen gescheurt / en afgesneden in 't begin van Augustus , en dan gedroogt / om Allsem wijn daer van te maken.

Venus-Navel.

Dese heeft knobbelachtige wortelen / en rondachtige bladeren / de Saxifragium geheet / en wil wel staen in vochtgachtige plaetsen / so wordt voort gequecht van de knobbels / ofte wortelen / die men scheidt in 't begin van Maert.

Plant-Suring.

So wordt gescheurt / of beplant in de Maent van Maert of Augustus , en wil wel staen in belommerde plaetsen / of uyt de Son , de Spaensche Suring heeft kleyne rondachtige / bleek-groene blaetjens / maer is wel so scherp van surigheyt / als die van zaet voort-homt.

Aertfokken.

Die willen wel groepen in vette moerachtige Herde / en worden voort-gewonnen van Sp-schooren der oude planten / en worden verket in Maert , twee voeten van den anderen / so moeten des Winters gedekt worden met lange Paerde-mis / op dat de selve niet uyt-blijfen. d' Aertfokken zijn tweederley / ene met groene vruchten of zaetbollen / en d' andere die uyt Engelandt komen sijn roodt : so worden wel gezaept / maer hier te lande niet / alsoo de selve verlangsam by komen.

Aspergiens.

Dese worden gesaeyt by den anderen / en twee voeten in 't verband geplant , als die een jaer out sijn / en werden beter gehouden als de tweejarige. De Herde / daer men die sal in planten / moet men van onderen / met twee voeten Hoey-mis of Doort-Herde / dat is menschen-drek / mesten : Men moet die leggen met Gribben ; te weten een rye met Mis / en een rye met Herde / op dat het water te beter door sake ; als dan de Planten daer op geset zijnde / moet men Herde daer over werpen / negen duym of een voet hoog. Men moet de Aspergies drie jaren laten staen eer men die suyt / om die te dikker te hebben / en des Winters dekt men se met Hoey- of Paerde-mis.

Krieken over Zee , of Alkekingi.

So wordt geset uyt de Son in vochtachtige Herde / en wast van haer selven voort / uyt het onderste van de wortelen : so draegt witte bloemtes / en daer na rode blaesjens / alwaer de Karsjens in sijn.

Marte-

Martelaars-bloemtjes.

Dese zijn twee soorten van geele / de enkelde en de dubbelde bloemen ; de geele dubbelde zijn hier weynig / se worden van stekken of inleggen voort geguecht / en moeten des Winters in een pot in huys gedaan worden / opeen drooge luchtachtige plaats / maar de witte / set men voort van plantjes / of scheurtjes / die ter zijden upkomen / dese setten wel voort / en willen des Winters wel buyren staan / de bloemtjes droog afgesneden zijnde / komen langen tijd goed blijven.

Scolopendria of Herts-tong.

Die scheurt men van malkhanderen / in 't begin van Maart / en men setse upt de Son , onder schaduwde / in sabelachtige Warde.

Hepatica.

Dese zijn 4 of 5 soorten / dubbelde blaauwe / en enkelde witte / met Doorentjes daar in / of de Dooren-bloemen gelijki / voorts roode / enkelde blaauwe / witte sonder Doorenten ; Alle dese soorten verplant men in April , in sandachtige Warde / alsoo daar geen Mis by mach komen / de enkelde komen te mats van zaad voort.

Dragon.

Dese wordt geplant op warme plaatsen / in goede vette Warde / in 't laatste van Maart , of begin van April . Des Winters delimen die met Siroo / Paarde-mis of Boekweyt / se komt voort van de zyscheuten / dat zijn die ter zijden van de oude upspruyten.

Segeljen.

Se wassen wel in 't wild / maar in goede Warde in Cupnen geplant zijnde / upt de Son , geben grooter bloemen / se worden van de wortels voortgeplant.

Salomons Segel.

Dit heeft dubbelde bloemtjes tusschen de

bladertjes / se worden voort geset / of afscheurt van de wortelen / en willen wel staan in goede sabelachtige Warde / een weynig upt de Son.

Valeriana.

Van dese zijn twee soorten / die Dodoneus beschrijft : den ene met roode / en den andere met witte bloemen / men scheurt die van planten van de wortelen / maar se vallen somtijds van zaad / en willen wel staan in goede sabelachtige Warde : Die hier in 't gebuyk van den Apotheek zijn / wassen aan de hanten van de Sleoten . Daar zijn noch twee soorten / d' een met blaauwe / en d' andere met witte bloemen / die genaamt worden / Valeriana Græca : men scheurt die planten van den anderen / en merkan die mede zaayen / maar se moeten een jaar overstaan / eer se bloeyen.

Haveruyt.

Se zijn tweederhande soorten / het een met lof van Thijm , en 't ander wat grober lof / dese Heyster of Plant / scheurt men van malkhanderen / in 't begin van de Maand April , se wil wel wassen in sandachtige Warde.

Wijnruyt.

Dese scheurt men van malkhanderen / en men plant die in de Cupnen / op rypen van breede paden / in plaats van heggen / se komen ook wel voort met ballen van 't zaad / 't is heel goed voort gebogelte / die de pij / of andere qualen hebben / het word ook gebuykt in de tijden van de Pest.

Beere-klaauwen.

Die quecht men aan van de wortelen / en willen wel staan in heete Sonne-schijn / men set die wel in potten / om te beter te bloeyen / ook om Apotheekers winkels te verieren / se geben een lange eierlijke blom / met brugn groene bladeren / seer moop besteden / en worden verplant in Maart.

Bies-look.

Die scheidt men in de Maand van April: men set die op Kabatten of Bedderjens/ by het gemeene Struyp-struyp.

Chalotten.

Die steekt men in goede vette Erde: sy komen van de Klepsterjens voort; 't lof is het Bies-look seer gelijk / en worden op de selve maniere gebruikt / 't zy in Saufen of anders/ de Klepsterjens van de selve/ die veel in spijsse gebruikt worden / worden in 't begin van Augustus op-genomen / en men laatse droogen. Dese Chalotten gezeten / hebben de selve smaak als Look, maar geen bange reuk als de Uyen of Look.

Look.

Dese wordt veel geplant in de klep-landen van de Klepsterjens: Daar zijn drie of vierderhande soorten / de rechte Look heeft paars-achtige bloemjes; daar zijn der ook met gele bloemen. Daar is een soort dat men Beeren-look noemt / en heeft witte bloemjes / sy word / als het lof begint droog of dor te worden / in 't laatste van Augustus op-gemmen / en men steekt die wederom in de Erde / in 't begin van de Maand Maart.

Lychnis van Constantinopolen.

Sy zijn drie of vier soorten / als dubbelde incarnate / enkelde witte / enkelde vleys-colourde / en enkelde incarnate: dese worden aangequelt / met het scheuren der planten van malkanderen / in Maart, sy willen wel staan in sabelachtige Erde: als sy bloeyen / wordt den Cuyt schoon daar mede vercleert.

Huys-look.

Dit is een plantjen / dat tot een struyp of bosmtje wast / het wordt van tafiken gesteken / en moet des Winters in een luchtige kachel staan / en droog gehouden worden /

het draagt gele bloemen / als het in huys staat / daar is ook die op het dalk wast / met breede bladeren / en die krijgt mede een struyp met bloemen / en is hier gemeen / wil ook wel buyten staan / Daar is een specie / die men noemt Tripmadam, dese worden voortgezet van haar zy scheuten / en in gesult / om by gebaden vleys te gebruiken; daar zijn noch wel veel by-soorten / maar zijn meest onkruyp in de Cuyten.

Duysend-schoon.

Dese zijn verscheyde van kleuren / als wit / paars / bonte en stuwecle. Men leytse in / gelijk de Angelieren, sy worden mede gesteken van stek; men kan die ook voort quacken van zaad / maar sy moeten een jaar over staan: men heeft hoorteling bekommen / die mede dubbelde bloemen / sy zijn paars-schijg van kleur / en worden mede aangequelt als vooren is gesegt.

Lychnis.

Van dese slag zijn der dubbelde witte / en roode; de dubbelde witte wordt voortgezet van stekken / of men scheidt sambijlen de plantjes van den anderen. Van dese soorten wassen wel mede in de Welken / maar enkelde. Daar zijn noch twee soorten / die komen uut Canarien, en hebben wit lof / en purpere / en witte bloemen: dese worden de planten van malkanderen gescheurt in 't laatste van Augustus: daar zijn noch twee soorten / de eene met purpere / en de andere met witte bloemen / die in 't wildt voort komen.

Juncus Gloriosus.

Dit is een plant / die in Boort-tijden uut Indiën gekomen is; sy heeft scherpe viesachtige bladeren / en geeft geen groote zware ronde plant. Sy worden in tabbens of bakken geset / en heeft een groote steng / met uytstijgende takjes / daar uut de bloemen neer hangende / voort-komen / seer gelijk de Lelien. Dese plant wordt aangequelt van de groote dikke wortelen / die tegengs

tegens de bak aangroepen / en wordt ge-
plant in potten / of in d'aarde / ſchierende de
ſelbe bladeren boozt / deſe plant kan rede-
lijk tegen de kou.

Mandragora.

Sp geben groote zware wortelen / daar
zijn tweederhande ſoorten / een mannetje
met een wijſſe / en hebben breede groene bla-
deren / en tuffchen de bladeren geben ſp
ſchoone vruchten Appelen der liefde ge-
lijk / ſp willen wel ſtaan op heete plaatſen
in de Son , en worden boozt-gequeekt van
't zaad / dat in de vruchten is / ſp hebben
wel een jaar 3 of 4 werk / eer de vruchten
booztkomen.

Koekoeks-bloemen.

De dubbelde worden aangequeekt van
ſtekken / men kanſe ook ſcheuren / ſp ge-
ben tierlijke moye bloemen ; men verplant
deſelbe in de Maand van Auguſtus , de en-
kelde waſſen genoeg in de Hez-landen.

Dubbelde Water-kers.

Deſe wil wel ſtaan in bochtige plaatſen
van de Cupnen / men ſcheurt die in de
Maand van September , de enkelde vint
men genoeg in 't wilt / of by de ſtooten.

Galega.

Deſe zijn tweederhande / een met witte /
en een met paars-achtige bloemtjes / ſp
hebben heel witte wortels / en willen wel
ſtaan in ſandachtige Warde : Men ſcheurt
die / of worden ook gezaepd.

Irias of Lis.

Van deſe zijn veel ſoorten / de beſte zijn
deſe / Irias Suſanna , het heeft een zwartach-
tige bloem / men neemt die in Juni up de
Warde / en men plant die in Auguſtus , daerſe
des Winters kunnen gedeelt worden. De
Glorioſa , Florentina , blauwe , witte en dan
noch meer andere ſoorten / als geele / bonte /
blauwe / en andere / die ſcheurt men van
de wortel / in de Maand van April , of in

't eerſte van Maert , ſp willen wel ſtaan in
lage bochtachtige plaatſen.

Paſſy-bloem.

Daar zijn tweederley ſoorten / d' een met
groene / en d' andere met groene paarsach-
tige bonte bloemen / die met de groene / heeft
witte wortelen / en die met de bonte / hebben
geele wortelen / ſp worden in potten geſet /
en des Winters moetenſe droog in huns
ſtaan men queekt die boozt van de wortel-
len die men affnijt / men plant die ook wel in
een heete Meloen-berg , om die als dan
vroeger boozt te doen komen.

Boter-bloemen.

De dubbelde worden aangequeekt door
't ſcheuren van de planten ofte wortelen /
daar zijn veel ſoorten onder deſe begrepen :
het is een ſpeete van Ranunculus , en als
Antonis Rapen , en daar zijn noch andere
ſoorten / als die met 't Weegbre blad , met
't lof van Gras , &c. die onder deſe ſoorten
worden gerekent : men verplant die in Au-
guſtus , maar de enkelde vint men genoeg
in 't Veld.

Leeuwe-bekken.

Sp zijn van beelderhande ſoorten / als
witte / geele / bonte / roode / lijf-verkroge / en
worden in de tijd van Maert boozt-geſet
met de ſcheuren van het planten : men kan
die wel mede zaapen / maar moeten een jaar
over ſtaan / eerder bloemen aan komen :
daar waſt noch een plant / die geelachtige
bonte bloemtjes heeft / die genoemt wordt
Linaria , ſp zijn de ſelbe bloemen ſeer gelijk /
ſp willen wel waſſen in ſabelachtige Warde.

Scordium.

Dit is een Plant die langs de grond
kruipt / en wil wel ſtaan in bochtachtige
Warde / up de Son , ſp wordt verplant in
April , en veel by de Apotekariſen gebuyſt.

Oogen-trooſt.

Dit waſt wel in de Velden / in natte bocht-
achtige

achtige plaatſen / en wert wel ſomwijle in de Apothecaris Cupnen geplant.

Reyneaern.

Dit waſt meest aan de water-kant / en wordt in de Cupnen van de Kruidt-kenners ook geplant.

Althea of Heems-wortel.

Dese is een plant die wel wil ſtaen in ſabelachtige aarde / ſy heeft bleekachtige paarſſe bloemſjes / de wortelen worden veel in den Apotheek gebuyſt / alſoo die ſeer Medicinaal zijn.

Dubbelde Muur-bloemen, ofte Violetten.

Dese worden van ſteekten booztgeſet / alſoo daar geen zaad van werd gewonnen : men neemt de ſteekten daar geen bloemen aan zijn / en ſteekt die in de Aerde / daar het wat uyt de Son ſtaat / en dat in de Maand van April.

Phalángium.

Dese ſijn tweederley / de eene lutt / de andere blaauw / ſy worden van malkanderen geſcheurt / in de Maand van Maert.

Glas-kruyd.

Dit Kruidt is ſchoon in 't opkomen / heeft glasachtige ſteelen / men waſter de glaſenmede / vermits de ſcherpachtigheyt die het by hem heeft / het waſt in 't wilde / en ſet by ſyn ſelven ſeer wel boozt.

Juffrouw-mark.

Dit is het Wijſje van de Lavas, het wil waſſen in verdozven hoeken of onbeguame plaatſen : Van dese plant is booztgekomen de Selderie, die ook genaamt wordt Petercelie van Macedonien.

Maagdelieven.

De dubbelde worden geſcheurt van malkanderen / en geſet rontſom de Weddens / op bochtachtige plaatſen / hoe minder dat men die ſcheurt / hoe die beter en greater

bloemen boozt-bryngen : Daer zijn veelderhande ſoorten / als witte / bonite / roode en vleys-kleurde. De ſcheuringe moet worden gedaan in October of Maert Daer is noch een ſoort die genoemt wert Matelieven, met Doornachtige bladeren, dese zijn geelachtig van kleur / en worden mede aangegeuek van ſtek / of ſcheuten van de planten.

Maryoleyne.

Hier van zijn ſijne en grove, ſy wordt geſcheurt en geſet in ſabelachtige Warde / en berplant in 't laaſte van Maert, of begin van April, ſy heeft een ſeer lieffelijke reuk / de Apothecariſen gebuyſten 't om mede te Balsmen.

Doove-netelen.

Van dese zijnder met een bontachtige bloem: Daar is een Doove-netel met roode bloemen / en de witte waſſen hier te lande / veel aan de kanten van de ſtooten : daar zijn bloemen die dese gelijken / als aan de Kennepe / ſy willen wel waſſen in bochtachtige plaatſen.

Aconitum, of Napellus.

Dit is vergiftig goet / daer noyt geen Byen op komen ſitten. De eerſte ſoort die geete bloemen draegt / en laag by der aarde waſt / komt in 't laaſte van February, of begin van Maert boozt : Daer zijn veel ſoorten van blaauwe / en witte / en bonite / die hebben een wortel als Hanepoten, en bloeyen in Juny, die van de wortelen worden booztgeſet.

Rhabarber.

Hier van zijn tweederhande ſoorten : den een is Munnick Rhabarber, en heeft bladeren gelijk de Peper-wortel. De andere genaemt Rhaponticum, heeft groote byede bladeren / de Kool ſeer gelijk / en is ſoo krachtig niet / als die uyt Portugaal komt / men ſcheurt die van de wortel / ſy wil wel ſtaen in bochtachtige Warde uyt de Son.

Elula,

Efula, of Efels-melk.

Hy wort voort-geteelt van planten / en geeft melk uit de bladeren of tackkens; daar zijn noch veelderhande soorten van Cataputia, of Kroontjes-Kruyd, die alle voort-komen van zaden / en worden by-na gehouden vooz onkruid.

Trachelium.

Van dese zijn veelderhande soort / den eenen heet Trachelium Pulliferum, daar is noch eenen kleyne soort met veele bloemen / die wast laag by der Aarde: Daar is ook een kleyne soort/daar (als men de steelen afsnijdt) Melk uytkomt / die men noemt Trachelium Piramidale: Doch zijnder vierderhande soorten / die men noemt Belvidere, de twee met blaauwe bloemen / en twee met witte bloemen / sy worden voort-geset van scheuten in April, en willen wel staan in vochtachtige Aarde / sy worden mede gezaapt.

Arundo, Laconica.

Dit is tweederl ex / het eene met bont lof / moet des Winters in huys geset worden: Het ander met groen lof / mach des Winters wel buyten staan / het wordt banden anderen gescheiden / in 't laatste van February, of begin van Maart,

Canna-indica.

Daar zijn tweederhande soorten / de eene met geele en d' andere met roode bloemen / sy hebben heele schoone vreed bladeren / de Krukke-bladeren gelijk / dese moeten des Winters gants droog in een Kachel staan / of men leyse in heel droog sand / dieht by de Kachel: Het lof eerst uyt-komende / is de Peper huysen seer gelijck; Het wort van de selve Planten aengeweekt / en is wel twee of drie voeten hoog; men steekt ook 't zaad daar van in de Aarde / en sy bloeyen wel van 't selve jaer / dan geben geen rijp zaad.

Hase-gerst, of Duyfend blad.

Dese zijn drie soorten / d' eene met purper d' andere met geele bloemen / sy worden in Tuynen voort-geset / men scheurt die van malkanderen / in 't begin van April, sy willen heel wel voort-graeyen / maer die met de witte bloemen wassen genoeg in de Wildernissen.

Jacobea.

Dit is een plant die witachtig lof geeft / groeyt in Vrankrijk wel aan de Rivieren / maar hier te lande wordt die in potten geset / sy komen voort van de scheutjens / die onder uytkomen.

Peterclie de Mair.

Sy komt veel gesult uyt Portugael: Men queekt die aan van de struyken / sy wordt geset in potten of tobbens / men kan 't selve hier te lande ook inleggen.

Ferula

Dese zijn twee soorten / den eenen heet Ferula Galbanifera, d' andere Ferulago, het geeft een tierlijke plant / en heeft bladeren als Deeren 't wordt geplant in Tuynen / en mach des Winters wel buyten staan.

Genifella.

Dit zijn 2 of 3 soorten / een met het blad van Asclepias, en heeft veel bloemen op eene steel: Daar is noch een die in de Tuynen wast / met kruys achtige bladeren de derde is een laag plantje; dese draegen schoone Hemels-blaauwe bloemen / en willen wel wassen op lage sandachtige gronden; sy worden voort-geset / met die van den anderen te scheuren in de Maand van Maart.

Smylax.

Dit word geseyt de Salsaparilla te zijn / en heeft steekelachtige bladeren / het machte sijn selven vast / en draegt bloemtjes als Post-horens: Daar zijnder met gebakte / en met groene bladeren: Doch zijnder twee

soorten/ Smilax Levens, en Longens; dese planten worden in potten geset / en des Winters in huys genomen; sp worden dooz 't scheuren van de planten boozt gewonnen.

Capparis Fabago.

Dit is een schoone plant / eertijds dooz zaad aangekomen; maar nu wordse boozt-geset dooz scheuren / het welk geschied in de Voortijd, sp draagt een lof als Duyveboonen; en tusschen de bladeren wassen de bloemtjes in / dat heel cterlijk staat; sp moeten des Winters in huys geset worden.

Bulthalmum, of Koe-oogen.

Dese bloeyt in de Voortijd, met schoone geele bloemen / en heeft lof als Venkel, men wint die aan met 't scheuren van de planten / sp wil wel staan in de Son.

Bryonia, ofte wilde Wijngaart.

Dese bindt men wel in de Dypnen: de wortels worden uyt-genomen / om aan Pteelen te setten / om van het lof dicht te

begroepen / maar het lof gaat des Winters wech.

Clematis.

Dit zijn drie of vier soorten; de dubbelde paarse / hebben bloemen als de Anemone: De enkelde zijn licht purper / en licht paars. Dese willen wel wassen aan Pteelen / en geven veel bloemen; men kanse insleggen / en ook van de planten afscheyden.

Gentianella.

Dese is van tweederley soorten / de eene wit / en d' andere root / sp komen wel van zaad boozt / maar het duurt lang eer dat het bloeyt / het scheuren van de planten is beter: sp geven moye stengen met bloemen / en het lof heeft geen onaangenaamen reuk.

Mans-ooren.

Dese willen wel wassen op bochtige plaatsen / en worden by de Apotheekers gebuykt / men scheurt die in Maart.

Eynde van de Planten.

Van de Bol-bloemen.

Corona Imperiaal, ofte Keyfers Kroon.

Dese zijn drie of vierderhande soorten / de geele werden voozt de beste gehouden / daar na de dubbelde met twee Kroonen; die met enkelde Kroonen / zijn tweederhande couleur / den eenen bleek-root / den anderen vleys kleur. Dese Bollen worden voozt gequeelt van af-selsels der selve / men zaept die ook wel mede / maer men moet wel 8 of 9 jaren wachten / eer die vruchten ofte bloemen dragen / dese worden geplant in 't begin van September.

Hyacinthen.

Dese zijn van veelderhande soorten en namen / die tegenwoordig de raafste zijn / dat zijn Turkoysse-bloem, Bultenaars, Palleroeten, Mayke slips, Celestine, witte van Katelyn, gekroonde, en veelderhande Simbolyenen, en meer andere soorten: Dese Bollen worden op-genomen in de Maand van Juny, en wederom geplant in 't laatste van September, of begin van Oktober, sy willen wel staan in goede sabelachtige Aarde. Daar zijn noch veelderhande Hyacinthen, met Star-bloemen, witte, blaauwe, en vleys-couleure; daar is noch een groote / by na dubbeld / en noch een de selve gelijk / met de bloemen van Bernage, noch zijnder die genaemt worden Comuyn, de selve zijn drierhande soorten / roode, blaauwe en witte, hebben wat achtige bollen: Doch is 'er een mede-soort / Hyacinthen van Campinularis, maar worden in dese deel veranderingen behouden door het zaayen / en moeten wel 7 of 8 jaren staan / eer die vruchten of bloemen voozt dragen / en eerste goed zijn; daar is noch en Hyacinthus-Firgiana, of die uit Indiën komt / genaamt Hyacinthus Tuburosa, dese worden geset

in potten / om dat men die in huys moet setten / gelijken de France Lelien, sy wassen wel 2 of 3 voeten hoog en geven ongemeene goede reuk; als die vers komen / bloeyense beter als die lange in 't land gewoest zijn: Daar zijn noch Hyacinthen, die komen uit Peru, hebben groote bollen / die van binnen harpachtig zijn / en worden van de affselsels voozt geset / sy moeten des Winters een weynig gedekt zijn / en zijn van drierhande coleuren / witte, blaauwe en vleys-coleuren. Doch is 'er een Hyacinthus met de bol van Helien; de draagt witte bloemtjes / en is genaamt Hyacinthus met drie-kantig blad, noch zijnder meer andere by-soorten / die voozt Hyacinthen werden gerekent / sy willen wel staan in sabelachtige Aarde / en worden geplant in September.

Gladiolus.

Sy zijn van vier of vijfderhande koleuren / de Italiaansche is een purper-koleur, ook zijnder witte, lijf-verwe, en kleyne paarste, dese krijgen viesachtig lof / en worden voozt geset van de bollen / sy willen heel wel voozt groeyen / en worden geplant in 't laatste van Augustus, of in 't eerst van September.

Krocus.

Dese zijn wel acht of negenderhande soorten / gelijkt als geele, witte, blaauwe, goudlaaken, silver-laaken, viceroy-krocus, barfiaken, herfst-krocus. Dit wordt geseyd de rechte Safferaan te zijn: Dese soorten bloeyen heel vroeg in Maart, en setten voozt van bollen / worden ook wel gezaant / maar staan wel een jaar 5 of 6 eer die bloemen dragen / en worden geplant in Oktober, aan de kant van de beddens / alwaar men die wil setten.

Frigil-

Fritillaria.

Deſe zijn verſcheyde ſoorten / als met ſtuweele bloemen, de geele en den nakker; deſe drie ſoorten zijn de raarſte / als mede de dubbelde, bonte, witte en ſwarthe; tweederhande Franſe-groene, die wpt Vrankrijk komen / en komen voort van verſcheyde coleuren / als die gezaart werden: ſy werden ook van de bollen voort-geſet; maer de bobenſte die men de raarſte acht / worden in een baſt geſet en gedeſt / om des Winters niet wpt te vrieſen / ſy worden opgenomen in 't begin van Juny, en in September weder ingeſet.

Cyclamen, of Verkens-brood.

Deſe zijn tweederhande de eene met de bollen / en d' ander met de wortel: de bollen worden voort-geſet van zaad / en d' ander met de wortel / die ſcheurt men van den anderen / en hebben heel bleeke, paers, en heel roode bloemen; die met de bollen daer van zijn deſe coleuren Witte bleeke paarſe; De paarſe hebben deſelbe bloemen als de Hedere Folie. Daar is noch een die van Aleppo komt / en heeft bloemen als die met de Rotundi Folio, die bloepen altemaal in 't laaſte van September. Daar zijn noch drie ſoorten; een die in de Winter bloept / en twee die in de Somer bloepen / als een met paarſe bloemen / en een met witte bloemen. Dit zijn de ongenaenſte van alle ſoorten / alſo maar twee hier in Hollandt zijn / dieſe hebben / als d' Heer van Beverningh, en een Monſieur van Velleu. Deſe ſoorten waſſen veel by Orange, ende in Switſerlandt, ſy worden meest aengehouden / om dat de bladeren ſchoon geblakt zijn: de bladeren zijn ook verſcheyden / d' eene rondt / en de andere ſaantig / en ſommige onder root als Mans-ooren: Deſe worden beplant in 't laaſte van Mey, en men plantſe in bakken of potten / in ſabel-achtige aarde / omſe des Winters te dekken: ſy willen wel ſtaan des Somers / op ſommer-achtige plaatſen.

Colchicum.

Deſe ſoorten zijn tweederhande / Agrepina kleyne en groote; de bladeren van deſe voortkomende / zijn gekartelt als Scolopendria, en geven heel moepe geblakte bloemen / de Fritillaria gelijk: Daar zijn der dubbelde tweederhande / den eenen dubbelder als de andere: De beſte dubbelde komen wpt Portugael, en zijn geblakt: Noch zijn der 2 of 3 ſoorten enkelde bloemen / noch Colchicum, Jan Gerritſz: Daar is noch een die in de voort-tijdt komt / met wepnig lof / maar alle de andere komen ſonder lof als die bloepen / dat is in de Maandt van September; daar is noch een geele Narcissi Colchicum, die bloept in de Maandt October: ſy worden voortgeſet van de bollen / willen wel ſtaan in goede Arbe / en worden geplant in Augustus.

Anemones.

Deſe zijn veelderhande ſoorten / ook beſonder van coleuren en namen: daar zijn der ook met groot en ſijn blad / gelijk de Petercelie, de namen daar van zijn als volgt / Concordia, Imperatrice, den Hartog, Pucelle d'Orlians; Citronateromane, Citronate, Alnatora, Cardus Celeſte, Albertina, Quasi-bleu, Unikke de Ruyter, Poolſemurſe, St. Karel Overo, St. Marco, Diablenſe, gevlamde Aborante, Pavo Mayor, gevlamde Amarante, Parſianen, Belliſſima, Coloffe, gevlamde en ongevlamde, Ammaſona, Ducheffe Caritane, Mirabelle, Imperatrice, Ciprina Deduke, Schallaringata Biſſchoppen, Prelaat, Bella-Silvia, Bellewaranda, 't Rechter-oog, Cardinaal, Ringata, gevlamde van Poelenburg, Harmaphrodita, Kram, Gebekken, Ringata Orlata, Belle de Parijs, Liere de Parijs, Amarante gevlamt, en noch meer andere ſoorten. De bollen of wortels / zijn ſeer gelijk de klacuwten van de Gember, ſy worden aengeweekt van de kleyne pootjens / die ter zijden aanwaſſen; Deſe plant men in September. Dooz eerst wordenſe geweekt een uur

ant of twee/ als van de rot van de oude bol/
met een penne-mes uytgehaelt/ en gestelt
in potten/ of in een bask/ die men kan de-
ken vooz de Voort: De Herde moet wel
toegemacht worden/ en bescheenen van
de Son: men kan van dese alle Maenden
bloemen hebben; dese dan geplant/ als
voorzeyt is/voort vooz best gehouden. Daer
zijn ook veel soorten van enkelde/ die wt
dat zaedt voort kinnen/ daer de dubbelde
wt kinnen/ sy zijn veelderhande kleuren/
en worden gezeyt in de Maent van Maert,
en in de Sommer-tijdt geduurig nat gehou-
den/ men kan die ook voorszetten van de
bollen of skautwen/ en kinnen des Wint-
ters beter tegens de koude/ als de andere
soorten.

Ranunculus.

Van dese zijn veelderley soorten/ de rae-
ste zijn dese/ Aleppo, Mervleuse, gevlan-
de Veenkus, Constantinopolen, Ranuncule
de Romane, Grammonster de Spanje, Offe-
bloet, Bienesko, Lak-debordée, gevlan-
de van de houten, twee soorten/ bubbelde ro-
de, gout-geele, en noch meer soorten van
enkelde/ die om de veelheyt wille hier niet
genoemt werden; dese worden geplant op
soodanige maniere/ als by de Anemias ge-
zeyt is/ maer moeten wel verwacht worden
vooz schyale winden/ brenzen in de Maent
van April, heel cterlyke bloemen voort/ om
den Hof daer mede te verciereu.

Martagons.

Dese zijn veelderhande soorten/ als die
van Constantinopolen, van Pomponie,
Calvarium, groote witte met spikkelen,
die de bladeren twee kroonen boven mal-
kanderen dragen witte sonder spikkelen,
lijf-kleurde, Lilium Cannadense, geele met
spikkelen, en geele sonder spikkelen, dese
en dan noch meer soorten/ werden door de
klisters/ of schilachtige bollen voortzefet:
men verplante in September, sy willen wel
staen in goede sabelachtige Herde/ ontrent
een halve voet diep/ op dat het kroontje

boven de bol te beter soude mogen voort
groeyen/ maer die van Cannadense willen
des Winters wel wat gedekt zijn.

Lelien.

Veelderley slag is'er van dese/ als dub-
belde witte Lelien, enkelde witte Lelien,
groote dubbelde Lelien, die maer eene Le-
lie op de steng wassen/ roode Haring
Lelien, die met hondert bloemen voort ho-
men/ kleyne met woeytig bloemen/ Lelien
die de kleyne klisterscholletjes tusschen de
bladeren wassen; de Lelien van Parssen zijn
tweederley/ den een swarter van bloemen
als de andere: sy zijn de bloemen van de
swarte Fritillaria seer gelijk/ en worden
door de klisters/ of schilletjes voortzefet/
en verplante in de Maent van September:
sy willen wel wassen in sabelachtige Herde/
en mogen des Winters wel buyten staen.

Narcissus.

Dese zijn veelderhande soorten/als volgt/
Narcissus, Tertius Mathioli, Trompet Nar-
cis, en twee soorten van Naentjes, maer
de eerste met de tweede/ hebben wy hier
niet: dese bloeyen in't laetste van July, met
boven een rondt kroontje/ Helicachtig;
Narcissus Indicus, zijn ook enige soorten/
die bloeyen in de Herst wt/ sommige met
een bloem/ purperachtig; daer zijnder
ook met breede bladeren/ de steng be-
spikkelt, Serpentaria, en dragen bloemen/
gelijk de Italiaensche Gladiolus, dese en
meer/ die maer 2 of 4 groote bladeren dra-
gen/ kinnen van de Caep de Bona Esperan-
ce. De soorten die hier wassen met veel
bloemen/ als de Beseman, Tacette Bian-
co, Tacette Souvereyne, Narcissus in Tela
Hollande, Stellato, Seconde Besemman;
drie soorten van van der Nek, Medioluteo
met de dabbelde kelk, Medioluteo van drie
soorten met enkelde kelken, Dagiers met
dubbelde kelken, Narcis van den Houe,
Narcissus Totus albus, Poliantus, dubbelde
Jonkilje, of Narcissus Jonci Folio: geefe
een ongemene schoone reuk/ gelijk als

Jasmin; De enkelde zijn wel drie of vierderhande soorten / als witte, geel, en met lange kelken, Narcissus, Campennelarus witte en geel: dese willen alle wel gedekt zijn in de winter, en worden geplant in September, en voort geset van de bollen; maer gezeyt wordende / staen die wel 10 of 12 jaren / eer die voort komen / daer zijn veel soorte bysoorten / die men set in Boomgaerden / als andere Narcissus.

Narcissus Tradiscanti.

Dese is machtygh vol bladeren / voorts die van Sion, dubbelde, en enkelde Nonparcilje, dubbelde witte, enkelde witte, en de Tieloose, die onder dese soorten mede worden gerekent.

Leucoium Bulbosum.

Dese zijn drie soorten / de groote die veel bloemen draegt / bloeyt in 't laetste van Mey, en d' andere met drie bladeren bloeyen in Maert, en die met ses bladeren / bloeyen in April, dese willen wel berplant wesen / alsoe in de bloemen staen / en moeten geset worden in schaduachtige plaetsen / en in sabelachtige Herde.

Dens Caninus, Honts-tant.

De volgende zijn dese soorten / een lijfverw, een witte, en een heel roode, dese bollen opgenomen wesende / mogen niet lange uyt de Herde blijven: de bloemen hebben geblachte bladeren / de selve bloeyen in April. Daer zijn noch eenige bysoorten / die genoemt worden Dentaria, om dat de wortels / gelijk als aen malkanderen zijn / als hiesen / de bloemen zijn gelijk als de enkelde Violetten, dese wassen in schaduwachtige plaetsen: Daer de Dens Caninus, die de bollen hebben / hebben bloemen als Cyclamen, en willen wel staen in de Son / in goede sabelachtige Herde / so worden verplant in 't laetste van July.

Sifyrichium.

Dit is een bolletje / dat komt uyt Portu-

gael, hebbende bolletjes / met netjes / als de Goutlakense Crocus, so willen wel staen in warme plaetsen / hebben bloemen als hiesne Irias, maer bloeyen niet anders / dan alsoe vers uyt Portugael komen / vooz een jaer.

Dipcady.

Van dese worden de geel / vooz de beste gehouden / daer zijn twee soorten / den eene die geel opkomt / de andere die geel wort in 't staen / dese hebben ongemeene goede reuk / als Muskus, daer is ook noch een soort met groene bloemtjens / maer is soo raer niet / dese bloeyen in April, en worden in 't laetste van Mey wederom opgenomen / en wederom in geset in 't laetste van September, so willen wel staen in goede Herde / en kunnen des Winters wel redbelijck tegens de kouw. Van dese zijn noch bysoorten / als witte, en blaeuwe Druyfjens, 't is een heel quaet goet in Thurnen / als de selve verset werden / om datse veel jonge bolletjens uytgeven.

Ornithogalum.

Dit is een specie van witte Ajuyen, daer zijnder met groene, en witte bloemen / daer zijnder oock met witte bloemen, die uyt Arabien komen / so waassen boven met een rondt kwansje / en geven een heel goede reuk / dese zijn hier heel raer; maer de andere voozgeseyde soorten / worden van de bollen voort geset / men neemt die op in July, men verplant die weder in October, vooz den Thurnen / alsoo de selve wel tegen de kouw kunnen bestaen.

Arum.

Hier van zijn veele soorten / als Serpentaria, dragende een bloem langwerpig / midden daer in komende een tong / en de besien of zaden wassen rontsom / en zijn roodachtig: Daer is noch een / die uyt Egypten komt / hebbende bladeren gelijk als Krukke-bladeren; maer dese plant is hier heel raer / so willen des Winters wel droog in de kachel gehouden worden / maer

maer de soozten met de groene bladeren / hebben pikkelen op de bladeren / en wassen wel boozt. Men set die van de bollen af als men die op neemt / dat gedaen woizt / als de bloemen vergaen zijn.

Orchides.

Dese slag is menigerley / sy hebben klootjens als Vosse-kullekens, Honts-kullekens, Bokx-kullekens, Hane-kullekens, en hebben besondere soozten van bloemen / als Mannetjes, Wijfjes, Bytjes, Muggetjes, Kikvorssen, Sots-kappen, Vliegjes, ook zijnder geele / die men set Lieve-vrouwe Schoenen te wassen; van dese soozten bindt men eenige in de Heyde wassen / en sommige in de Hey-landen, mede in de Duynen: Daer de beste soozten komen uyt Portugael, daer wassen mede van de slag ontrent Luyk of Spa: maer die van dese de meeste sozteringe hebben / is de Heere van Beverning. Alle dese soozten om in de Tuynen boozt te setten / moeten staen in belommerde plaetsen.

Handekis-kruyt.

Van dese zijn veelderley soozten / sy zijn de bloemen aen de Orchides gelijck; daer zijnder / die de bladeren tusschen de bloemen wassen / namentlijck die met witte, paerse, en gespikkelde bloemen / als mede met gevlake bladeren, ook die met de lijf-verwe, en paersche. De bloemen bint men in de Heylanden, veel hier ontrent / of in de Orange Polder, sy bloeyen in 't begin van July, en als dan verplant men die op vochtachtige plaetsen / daer het een weynig belommeret is.

Irias met bollen.

Hier van zijn veelderley soozten / als Engelsche, porceleyne, gecamelotte, bleeke en blaauwe, suweele, en veel meer andere kleuren van bloemen / die uyt zaed boozt komen: daer zijn ook Spaense van veelderhande slag / als blaauwe, witte, geele en bonte, maer de Engelsche willen niet lange

uyt de Aerde blijben / en worden des Winters gedeckt. Daer is ook een soozt / genaemt Ireas Vleermuys. De Spaense willen wel boozt / die men set op de kanten van de Rabatten, om den Hof mede te verkeren.

Moly.

Hier van zijn wel drie of vier soozten / met snalle bladeren / sy bloeyen gelijck als Ajuyt; daer zijnder ook met breede bladeren / en mede die van Indiën; dese willen wel wassen in goede Aerde / en op waerachtige plaetsen: men plantse in 't begin van September, de bollen willen niet lange uyt de Aerde blijben.

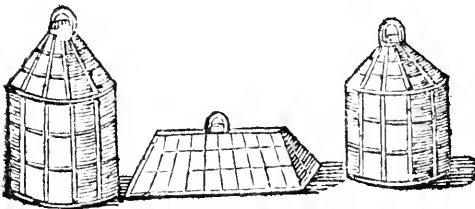
Tulpen.

De Tulpen zijn van verscheyde kleuren en namen / van Vroege-Bloemen, zijn de raerste dese volgende: Vroege Blyenburger, Parragon Voorhelm, Hecuba, Parragon Klaermont, Pelschotty, Fransche Dorotea, Parragon Grebber, Vroege Morleyne-bol, Mols-wijk, Prince-jacht, Krijntje, Duktol, Viceroy, geel en root van Leyden, Non-wits, paerse Moerleynen. Die of vier soozten van Lakken, Vroege Purper, Witrugge, Admiraal van Enkhuyfen, Generael van Enkhuyfen, en meer andere soozten / van Tulpen, die vroeg bloeyen: en de later zijn dese; Bruyn-purper, hier van zijn noch 4 of 5 soodantige kleuren / d' een hooger als de anderen: Noech Brabantons, mede 3 of vierderhande: Vesta, Generael Doctor Balte, witte Doroteas, Areas, Jeddemully, Grooten Turk, Parragon Guldebloem, Mervelje van Quakel, Landschapbol, Belle-brusselle, Mervelje de Hollande, Paragon Senkoert, Generael van Holland, Tulpa gelder. Twee soozten van Admiraal de Man, Passetoet, Corenaer, Prins van Walles, Pierpere-kroon, waer van vier soozten zijn / geele, purpere, witte en Noortse Kroon, gemarmelde Jafsee, Unike, Jan Gerritsz. Generael Swijnende, Admiraal van den Bosch Goudaes, Fenix van Aertsen, Kardinael Flambolliant, Sayblom

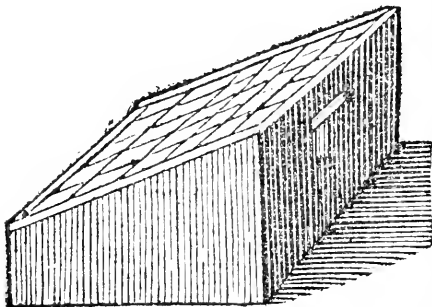
ning, Nonparelje, Admirael van Zierik-
zee, Admirael van Engeland, Parragon Vel-
fen, Switfers, Parragon Jeroen, Belle Do-
rea, Laboljanten, Spheramundi, Parragon
Liefkens, twee of drie soozten Tornoys,
witte Agata, drie of vier soozten / Passica-
delle, Argus, Dorotea d' Anvers, Anvers,
Laboljante, Dianas, Generaal Ouwenaer-
den, laten Blyenburger, Generalissimo de
Costa, Lapovere, Admirael Bakker, Sem-
per Augustus, Admirael Bogaert, Fenikx
Cieraet, en meer andere namen / die door
de becheyt hier niet werden gestelt. Alle dese

veranderingen van namen / komen door de
verscheydentheyt en verdeeltheyt der kleu-
ren; want de Tulpen zijn alle van eenderlep
maetsel. De Tulpen worden aengewon-
nen van bollen; men kan die ook wel
zaeyen / dan hebben wel 10 of 12 jaren
werk / eer die voort komen / sy worden ge-
plant in 't laetste van September, in goede
Aerde / die wel doozluchtigt / en van de
Son wel beschenen is / op dat door de hout-
heyt / de bollen niet komen te vergaen / en
werden wederom opgenomen in 't laetste
van Mey, of begin van Juny.

Van de Zaden.

Dit is d' Afbeeldinge van drie-
derley glase Vantarnen / die
geen bodem hebben / en onder o-
pen zijn: men stulpt die ober te-
dere Kruyden / Planten / of
Bloemen / om die vooz de wint en koude te
beviyden / en eventwel de warme Sonne-stra-
len deelachtig te zijn / waer door de selve ook
te vzoeger voozt komen.

Dese Figuur Beelde af een Bak / die
under open is / en boven met glazen / die

schyns neder gaen; men kan die ook wel
maken met vensters / die men by vochtig /
dzoog / of warm weder kan openen en
stuyten: De Bak wordt los ober de Bed-
den heen geset / daer pets gezaepd of ge-
plant is / dat men bewaren wil vooz de
Doozt / konde / Ec: ook kan men door
dese middel / 't geplante of gezaepde / des
te vzoeger doen uyt komen / en tot volko-
men wasdom brengen. Men maakt die
soo groot of kleyn / als men noodig en
dienstig acht / settende de glazen tegen
't Zuyden / of soodanig / dat 'er de stralen
der Sonne best in sehijnen kan.

Ambrette, of Turcke Koren-bloem.

Dese ruyken als Muscus, en zijn vier
soozten / als twee witte / en paerse dubbel-
de / soo rolt de eukelde paerse / en witte:
sy worden gezaeyt in 't begin van April, op
een warme plaets / of Meloen-berg, en
4 of 5 bladeren hebbende / sal men die ver-
planten in den Chupn / daer men begeert:
De eerste bloemen daer her zaed van komt /
meet men met dzoog weder af-plukken /
en leggen die dzoog / op datse niet beschim-
melen: Doch zynder verscheyde soozten
van Koren-bloemen: als paerse / wits /
blauwe / rosde / en meer andere kleuren:
Als men die maer eens gezaepd heeft / hoeft
men die niet meer te zaeyen / alsoo die van
haer selven genoeg voozsetten.

Hele-

Helenaes-tranen, Hedyſarum.

Deſe zijn twee ſoorten van bloemen/ witte en roode/ ſp worden gezaept in April, en verplant in potten/ om datſe des Winters binnen moeten ſtaen: het gebeurt wel dat die bloepen in 't eerſte jaer/ ſp willen wel ſtaen in ſandachtige Aerde.

St. Teunis-bloemen.

Deſe zijn ſubweele en geele/ ſp worden gezaept in April, dan hebben geen goede reuk/ ſoo wel ſteelen als bloemen/ maer alleenlijks het aenſien/ en 't tiercaet in de Hoben: Dit zaed wil wel gewonnen weſen in dzoog weder/ want by natte Somers. ſoo verrotten ſp in haere knopjes/ ſp willen wel ſtaen in potten/ en dan in den Tuyn/ of daer men de ſelbe wil ſtellen.

Flos Africanus.

Deſe zijn de S. Theunis bloemen geliĳk/ en daer zijnder drie of vier ſoorten/ naamtelijks geele/ groote dubbelde/ en een dubbelde/ die een weynig na 't Orangie ſtrekt; en een die geel/ en klepnder als de anderen is/ die hebben goede reuk/ en de enkelde trekt men uyt/ overmits dat men het zaed wint van de dubbelde/ het wordt gewonnen als voorzeyt is.

Scabioſa.

Deſe zijn veelverhande ſoorten van kleuren/ als de Spaenſe die heel bywn is/ bleekhe/ geblaſte/ by na heel zwarte/ en ook daer kindertjens boven uyt komen/ en meer andere kleuren: deſe worden in de Maent van Maert gezaept/ en dzagen van dat jaer vruchten/ maer 't gebeurt wel/ dat die een jaer ober ſtaen/ ſp worden by den anderen gezaept/ en verplant/ als ſp 5 of 6 bladen hebben door den Tuyn/ daer men die begeert. Van deſe wint men zaepd niet dzoog weder/ om des Winters ober te houden; daer zijn noch twee ſoorten/ die in de Welſden waſſen/ geel/ en paerſſe/ ſp worden by de Apotheekers gebuyſt.

Lecuwe-bekken.

Deſe zijn verſcheyde van bloemen/ dochſ altemael bont/ den ene rood-bont/ paerſ-bont/ &c. ſp worden gezaept in de Maent van April, en hebben van 't ſelbe jaer vruchten/ de planten duuren wel 2 of 3 jaen/ ſp geben een ſeer ſraep groen/ en begijnen te bloepen in Auguſtus, men houdt de ſelbe lang. Daer is ook een by-ſoort/ die in de Welſden waſt/ maer als die in de Tuynen komen/ is het een ſpecie van onkrupdt/ na de manier van Vlas.

Sonne-bloemen.

Sp zijn van twee of drie ſoorten/ d' eene met kinderen/ en de ander ſonder kinderen/ welker zaden zwart zijn/ en noch een is 'er met wit zaed: Dit zaed ſteekt men ſlechts in de Aerde daer men die wil laten ſtaen: ſp vercierden de Tuynen niet weynig/ door dien datſe wel 7 of 8 voeten hoog uyt de Aerde waſſen/ ſoo datſe boven alle andere bloemen uyt ſtecken. Die ſonder kinderen (dat zijnde die maer een bloem aen de geheele ſtam dzagen) zijn de grootſte en de beſte; haer naem ſchijnen ſp verkiegen te hebben/ om dat hare ſchoone geele en lange ſpitſe bladeren/ die rondom de middelſte rondhejdt (die met zwarte zaden bezaerd is) uytſchieten/ de Sonneſtralen af beelden. Enige ſeggen/ dat de Sonne-bloemen, die van den rechten aert zijn/ den gantſchen dag/ als de Son hejder ſchijnt/ haer tegen de ſelbe aenwenden/ en daer mede dzapen/ en des nachts haer wederom herſtellen/ daer ober ſp van de Italianen, *Torne al Sole*, worden genaemt.

Parmica.

Dit is een tierlijks bloemtje/ paerſ kleur/ men kan het lang houden/ het wordt gezaept in April: als het eens gezaept is/ hoeft men 't niet meer te zaepn/ alſo het van ſijn ſelben genoeg voort komt.

Venus-Spiegel.

Dit is een heel ſchoon purper bloemtje / ſy worden gezaept in April, 't zy dat men die wil laten ſtaen / of verplanten / op de hoeken van de Bedden.

Tapſus Barbatus, of Wol-kruyd.

Dan deſe zijn tweeley ſoorten / d' een met geele / en d' ander met witte bloemen / ſy worden gezaept in April, ſy waſſen wel in de Welſden / en worden veel by de Apotheekers gebuyt: 't is een kruyd dat wel voort wil / alſoo het meentige van kleyne zaden voort brengt; men verplant die op de hoeken van de Bedden / om dat het een lange ſteng maakt.

Amarantus.

Dit zijn vier of vijf ſoorten / daer zijnder die de bladeren geliĳk zijn / als de Papegaeyſ Veeren, een is 'er met purper bloemen / als Katte-ſtaerten, een met noch grooter Katte-ſtaerten, die root zijn / en een voet 2 of 3 lang / dan is 'er noch een / die paers-achtig is / met roode ſteelen / die de Papegaeyſ Veeren geliĳk is; het zaed wort hier niet gewonnen / alſoo het uit de Barbados of Virginjes komt / daerom moet 'er op heete Bergen gezaept worden / als Meloen-bergen.

Lathyrus.

Hier van zijn twee ſoorten / kleyne en groote: de groote worden gezaept/en 't blijft een plant 10 of 12 jaer / met ſet 'er ſtaeken of hoepen by / daer de ſelve aen vaſt raken; ſy geben heel cleylike moye bloemen / en bloeyen heel lang / van 't begin van July, tot het laeſte van 't jaer. Daer is noch een kleynder voort / die alle jaren moeten gezaept worden / die hebben paers en witachtige bloemtjes / de Oude-wijven geliĳk / ſy worden gezaept in 't begin van April, in goede ſabelachtige Aerde.

Ridder-ſpooren.

Hier van zijn vier of vijfderhande ſoorten als witte / paerſſe / bleeke / lijf-berwe / geblamde / dubbelse en Engelle; noch zijnder veel ſoorten van enhelde / die geblamt zijn / deſe worden gezaept in de Maent van April, en zaeyen daer na van ſelven voort / ſy geben aangename cleyliĳheyt in groote Tuynen.

Nardus.

Deſe heeft purpere bloemen / en 't zaed dat zwart is / heel wel ruylende / van deſe zijn mede ſoorten die in 't hay ſtaen geliĳk het lof van Vinkel, ook zijnder dubbelse / die niet in lof ſtaen; ſy worden alle jaren gezaept in 't laeſte van April, doch komen te niet ook wel voort / van 't zaet dat afgeballen is.

Marionette.

Dan deſe zijn veelderhande ſoorten / ſy hebben bloemen als Belvidres, of groote Klokken, ſy verſcheelen veel in kleuren / als purper / wit / paers / met lange ſpitſe Klokken / en ronde Klokken. Deſe worden gezaept in Maert, maer ſtaen een jaer ober / eer die dragen / en dan het zaet vallende komen van ſelbe wel voort / de gemeene ſoorten zijn onkruidt in de Tuynen / als het Ranunculus, dat mede een van deſe byſoorten is.

Prince-bloemen.

Dit is een blaen bloemtje / wort gefes op de Apotheekers venſters / dan zijnder noch twee ſoorten / purper en wit / ſy worden in de Tuynen gezaept / en men laet die tegen een ſtok op loopen / het zijn bloemen geliĳk Duyvels Naey-garen, dat in 't wilde waſt / het wort alle jaren gezaept in April, en men verplant die waer men wil.

Linaria.

Linaria, Lucitanica, America, geeft een groote blinkend zaed / als gemeene Vlas: Daer

Daer is noch een kleyn plantje / met witte
achtige bloemtjes / en witsachtig lof / het
draegt rontsom witte bloemtjes / die wor-
den gezaept in 't laetste van Maert, by den
anderen / op een hoekje van een Bedde /
ofte Khabat.

Wonder-boom, of Ricynus.

Dese zaden zijn spikselachtig / de Herfft
Spinne-koppen gelijck: sy wassen in hoere
tijden heel hoog / geben groote bladeren /
en hebben blaetwachtige steelen: daer de
selve bloepen / komt het zaed niet voort /
maer wel aen de steelen: tusschen de blade-
ren komt een steng / daer het zaed in wast /
het is steekelachtig / sy worden alle jaren
gesteeken in heete plaetsen.

Lupinen.

Daer van zijn 4 of 5 soorten / als de
groote blaetwe / kleyne blaetwe / witte en
geele / die de bloemen heel wel ruysken: als
de Flamboyse-bonte: dese worden van de
zaden / die in de Peultjens voort wassen /
gesteeken in de Herde / in de Maent van
April, en worden alle jaren geset / daer
men die wil laten staen.

Mervelje de Peru.

Dese zijn van veel kleuren / als paerffe-
bonte / geele-bonte / rood-bonte / en heele
witte; dese zaden worden gesteeken in een
Meloen-berg, om die van 't selve jaer te
doen draegen / en rijpe zaden daer van te
mogen krijgen: maer de wortels worden
in de Herfft-tijdt upt der Herde genomen /
en gelept in gekapt stroo / of wit sant. Die
in de Voor-tijdt geplant worden / geben
grooter planten / als die gezaept zijn / en
zijn beter om zaed van te winnen.

Datura.

Hier van zijn dubbelde en enkelde / sy
geben groote strupken; de bloemen zijn
wit / en heel wel ruyskende / maer de bla-
deren daer van hebben geen goede reuk:
De dubbelde vint men hier heel weynig /

ten ware het zaed van Tabago quam: de
bloemen zijn langachtig / de zaed-bollen
dieder aenkomen / gelijken seer wel de
Karstanes, sy willen wel staen op groote
plaetsen / alsoo het een groote plant geeft /
die alle jaer vergaet.

Boomachtige Violette.

Dese zijn van vier of vijf soorten / die
van zaed voort komen; maer 't zaed
wort gewonnen upt enkelde bloemen / en
afgeplukt in 't wassen van de Maen, daer
werdt voort de beste gehouden 't zaed dat ge-
wonnen wort van een Boom die jarig is; 't
zaed wort gezaept by den anderen / om
veel dubbelde te krijgen / in het wassen van
de Maen, men neemt (om de besie te heb-
ben) 't zaed dat achter in de Peultjens
lept / of dicht aen de steelen is / de selve
worden als dan geset dooz den Chym / om
te sien wat het voort zengt. Dese planten
moeten niet geset worden daer veel Mis is /
overnits het selve een witte wortel heeft / en
geen Mis kan verdragen / maer 't moet
staen in santachtige Herde. Die van zaed
worden gewonnen zijn dese / witte / roode /
paers-bonte / root-bonte / witte met lof
van paersen / sy worden gezaept in 't begijn
van April.

Mamordica.

Dit is een plant die de kleyne Klitte-bla-
deren gelijck is / sy heeft een wit bloemtje /
en wast gelijck een Er / met swart purpere
stippeltjens / sy moeten gezaept worden op
een Meloen-berg; het zaed daer van /
komt upt de Virginjes.

Balsam-Appel.

Hier van zijn twee soorten / als een Man-
netje en Wijffe, 't Mannetje is een plant /
die men tegen een staek of Piceel laet op-
klimmen / het heeft een blad als de wilde
Wijngaert, het heeft witsachtige bloemen /
en daer na kleyne Appeltjens, 't is een ge-
was dat hier niet veel aengehouden wort
maer in Duytslandt hebbense die veel: he

Wijf j

Wijſje heeft roode ſteelen / gelijkt Porſeleyn, het draegt paerſachtige bloemen / gelijkt als Sots-kapjens, het wordt veel geſet op Apotheekers venſters, het komt alle jaer voort van zaed / en wil wel ſtaen in goede vette Aerde.

Stok-roſen.

Deſe worden aengeteelt van zaed / maer bloepen eerſt het tweede jaer / ſp zijn verſcheyden van kleuren / als rood / purper / wit heel bruyn en geel : van alle deſe ſoortten zijn dubbelde en enkelde / maer 't zaed dat van dubbelde gekomen is / brengt beter dubbelde voort / ſp worden geſet dooz de Turnen daer men wil / 't zy aen de heggen of kanten van wateren / ſp ſtaen cierslijt / en bloepen in de Herſt / en willen wel voort in zandachtige Aerde / 't gebeurt wel dat men deſe planten ſcheurt / maer ſp komen ſoo wel niet voort / als die van zaed.

Carduus.

Carduus Mariae, heeft heel ſchoon groen / en wit geſtreepde bladeren / 't is de verbaſte Safferaen, en heeft een Oranje-achtige bloem / ſp waſt veel in Duytſland. De Roomſche Carduus, waſt boven gelijkt een netje / de bloem van de Uyen gelijkt. Carduus Benedictus, worden gebuykt in den Alfem-Wijn. Daer zijn noch veel ſoortten van Carduus of Diſtelen, die in 't Veldt waſſen / en hier niet werden geſtelt / om dat men die niet veel in de Hoden gebuykt. Deſe worden gezaeyt in 't begin van Maert: maer de Roomſche ſtaet een jaer ober eer die bloemen draegt / en wordt gezaeyt in goede Aerde / en daer na verplant / als die 4 of 5 bladen heeft. De Carduus Benedictus wort op een Bedde gezaeyt / en die laet men daer ſtaen totſe bequaem is om uyt te trekken.

Medica.

Deſe geben kleyne bloemtjens / als de geele Klaveren gelijkt; de buchten dieſeder aen waſſen / zijn de Rippen gelijkt / en

moeten alle jaer gezaeyt worden / in de Maent April.

Slakken-huysjes.

Deſe zijnder met Doorentjes / en ſonder Doorentjes / ſp worden gezaeyt als hier boven van de Rippen geſeyt is.

Blattaria.

Deſe komen van zaed voort / en zijn dan kleur geel / wit en paers : als dit kruyd eens gezaeyt is / komt als dan van zijn ſelven voort / daer is noch een / dat een plant blijft / en wordt van den anderen afgeſcheurt.

Vinger-hoeden.

Hier van zijn drie of vier ſoortten / als de geele die uyt de Virginjes komt / een kleyne paerſſe / deſe gelijkt een groote witte / een paerſ-achtige met ſpikſelen van binnen : Deſe worden gezaeyt in April, en ſtaen een jaer ober / eer die bloepen : de andere twee groote ſoortten / komen van zaed voort / dat van ſelber gevallen is / en geben groote lange ſtengen met vreedde bladeren / ſp willen wel ſtaen in groote Turpen.

Maen koppen.

Sp zijn verſcheyde ſoortten in kleur / als de groote paerſſe / bonze / witte / en andere meer / die van zaed worden gezaeyt / onder Dreben of groote Turpen / willen van bers wel beſien zijn / alſoo de ſelbe ſee ſchoon ſtaen : daer zijn noch 3 of 4 ſoortten / die Papaver theador, of Klap-rooſen genaemt werden; ſp hebben ſchoone ſukarinate / of purpere kleur : Daer is noch eent Gehoorende Papaver, noch eene met geele een roode bloemen / en hebben witachtig lof: noch is 'er een Papaver ſpinofa, die heeft geelachtige bloemtjes / daer aen zaed-bollen komen / met doornen : deſe zaed-plantjes willen wel voort komen / met verplant te worden / em dat 'er maer eene zaed-woztel aen is / daerom moetenſe gezaeyt worden / daerſe ſullen blijven ſtaen /

en eens gezaept zijnde / vallen wel van ſelver wpt het zaed boozt.

Thlaſpi van Candia.

Dit zijn twee ſoorten / paarſſe en witte / ſp geben ſcrape bloemetjes / en worden gezaept in April ; men kan die verplanten waer men wil / ſp ſtaan tierlijh in kleyne Cupntjens / daar is noch een met witte bloemetjens / het is een plant die ober blijft / men ſet die boozt met ſcheuten.

Condrilla.

Dese zijn van 2 of 3 ſoorten / den eene met paarſſe / en d' andere met witachtige bloemetjes / ſp geben tierlijke bladerjes / en werden alle jaar in de Voortijd gezaept.

Devatium Barbatum.

Dit wordt gezaept by malkanderen / in een pot / of op bedden / in de Maand van April , het geeft heel moye Citroen-kleure bloemetjes / die van binnen zwart zijn / ſp geben rare bloemetjes / om in een bloempot te ſetten / en om Boeketjes van te maken.

Oyevaars-bekken.

Dese worden gezaept / en moeten een jaar ober ſtaan / eerſe bloeyen / ſp maken een groote plant / en daarom zijn die goet in groote Thuſſen ; daar zijnder met geblande bloemen / die Mervelje de Peru gelijk zijn / en meer andere / als bonte / witte / paarſſe / heel byzjne / en andere kleuren / ſp worden gezaept in April : die eens gezaept zijn / komen genoeg van haar ſelven boozt.

Parel-zaad.

Dese worden gezaept / en ſtaan een jaar ober eer ſp bloeyen / als dan bloeyen ſp met geelachtige bloemetjens / en groeyen de bladerjes tuſſelſen de zaden in : de planten blijven boozt des Winters ober / en willen wel ſtaan in ſabelachtige Maede.

Bruynetjes.

Dese worden gezaept op Bedden / en verplant / ſp geben ſchoone roode bloemetjes : het lof is de Venkel gelijk / ſp worden gezaept in April : t zaad bewaart zijnde / ſtan men die zaapan in 't laaſte van Mey , en hebben als van de heele Somer bloemetjes.

Pennink-kruyd , of Bolbonac.

Dese worden gezaept / maar ſtaan een jaar ober eer die bloeyen / de bloemen zijn de enkelde Violetten gelijk / daar 't zaat in ſieut / en rijp wordende / zijn 't als Dubbeltjes / ſp worden op de kaffen geſet boozt Silverſchoon.

Aquilegia.

Dese zijn veelderhande ſoorten in kleuren / als bonte / paarſſe / blaetwe / witte en meer andere kleuren / en noch zijnder met Star-bloemen ; dese gezaept wordende / dragen het tweede jaar bloemen / die 't fijnſte lof hebben / zijn dubbelde / en als men wil weten of die geblant zijn / kan men het ſien aan de ſteelen / alſoo de ribbens van de ſteelen mede geblant zijn.

Cistus.

Dese worden gezaept / en als die drie of vier bladeren hebben / woeduse geſet in potten / ſp maken een kleyne boomtje ; en krijgen bloemen als enkelde Aard-rooſen , dese zijn 3 of 4 ſoorten / als met het Salieblad , Lavendel-blad , Mannetje en Wijſje , en meer ſoorten : dese zaden komen wpt de Verginjes , of Portugaal , maar de ſelbe een jaar ober gehouden weſende / geben tierlijke planten / om op Apotheekers benſters te ſette / maar ſp moeten in huys of karchol geſet worden.

Gouts-bloemen.

Dese worden gezaept in 't begin van Maart , en daar zijnder van verſcheyde ſoorten / als groete dubbelde met kinderen /

heele geele / bonte / enſchelde / die de Boeren gebruiken / om de Boter te verkweten ; de ſelven van zaat gevallen / blijben des Winters ober ſtaan.

Herba viva , of Levendig Kruid.

Dit is een zaat dat uyt Guinea komt / het heeft een heel eierlijk blaedje / by na de Tamme Raket gelijck als men aan de ſelbe raakt / ſoo ſluyten die toe / en ballen ter neder ; die moet gezaapt worden op een heete Meloenberg , om 't ſelbe te beter te doen boortkomen / maar hier te lande kan men daar geen zaad van winnen.

Noli me tangere , of Kruidje roert my niet.

Dit word gezaapt in de Voortijd , en maakt een plantje / daar aan geele bloemen komen / gelijck als Munnikx-kapjes , 't zaad daar van rijp wordende / en men raakt dat aan / ſoo ſpringt het uyt zijn hupsjes. Dit eens gezaapt zijnde / komt als den van zijn ſelbe genoegſaam boort.

Nasturcium Indicum.

Dit is Indiaans-kars , heeft ronde blaedren / en maakt zijn ſelben vaſt aan ſtaaljes / die boortkomende / ſet men die in potten / om op Apotheekers venſters te ſetten / ſy geben veel more bloentjes / als Sotſkappen ; maar 't zaad daar van gewonnen zijnde / moet men droog leggen / om dat 't ſelbe het ſelminnelen onderwoopen is : Het wort gezaapt in 't begin van April , op een warme plaats.

Paarts-yfers.

Dit geeft een eierlijk plantje / het heeft peultjes of zaden / die komen aan malkandieren / als Hoef-yfers van Paarden / dit zaad komt veel uyt warme landen / alſoo het hier niet wel rijp wort / het moet geſet worden op warme plaatſen.

Spaanſe Klaveren.

Dit heeft zaad als Geerſt , en de blaede-

ren die daer van boort komen / zijn gelijck de bladeren als Klaveren , ſy geben eene eierlijk root bloemetje / en willen wel op een hoopje / by den anderen gezaapt worden / en dat in de Maend van Maert.

Brasile Peper.

Deſe zijn verſchepde ſoorten van vruchten / als lange / heele ſmalle / ronde als Peeren / ſy zijn altemaal root van ſchoofſe / en is een ronde met geele vruchten : deſe moeten gezaapt weſen op een Meloenberg , om de vruchten byzeg boort te doen komen / ſy worden geſet in potten / de ſelbe rijp wordende / geben ſeer ſchoone vruchten / die heel eierlijk ſtaan / op Baluylters , of Apotheekers venſters.

Appel der Liefde.

Deſe zijn van tweederley ſoorten / d' eene geele / en d' andere inſarnaat / het zijn ronde beſien / ſoo groot als een marckelijck Oranje Appeltje , ſy willen wel ſtaan in potten / of ergens anders tegen aan / daer die ſich ſelven kunnen vaſt maken / of aan binden : De vruchten ſtaan ſeer eierlijk / waar ober darſe de naam hebben / van Appel der Liefde.

Bokx-baart.

Sy worden gezaapt in Maert , en ſtaan een jaar ober / eerſe bloeyen / ſy hebben geele bloemen : de wortelen daar van / worden gegeten tot Sala , als die opgekooft zijn : ſy willen wel ſtaan in goede vette Maede ; men duntſe gelijck als de Peen.

Schorzonera.

Deſe zijn gelijck als de Bokxbaarden , ſy hebben paars-achtige bloemen / en worden op de ſelbe maniere gebruikt als boortſept is / ſy worden in Holland ſoo veel niet aangekeekt / als wel in Braband , want die daar veel gegeten werden.

Basilicum.

Deſe zijn van drie of vier ſoorten : de Roomſe werden gehouden boort de beſte ; het

het is een kruyd dat ongemeen wel ruyft / het word gezaapt in de Maand April, op warme plaatsen.

Yſop.

Dit zijn twee ſoorten / ſp worden / gezaapt in de Voortijd, en werden gebuyft tot Struyf kruyd, ſp geben een aangename geur.

Scharley.

Dese ſtaat een jaar over eer men die gebuyft / daar zijn drie of vier ſoorten; ſp willen wel ſtaan op warme plaatsen / onder de ſchaduw.

Venkel.

Dese zijn van tweederley aardt / den eene is ſoerachtig / en d' andere bitterachtig; de ſoete Venkel word in Brabant aangeaard / als de Selderie, maar in Holland word die niet gegeten / men gebuyft ſe met Peper en Sout, het zaad moet twee jaren in de Harde leggen / eer dat het wil dragen.

Anijs.

Dit wert op de ſelbe maniere gewonnen als de Venkel, het is ſterk van reuk / en werd in goede Harde gezaapt / op ſchaduwachtige / een warme plaatsen / in de Maand van Maart, en bloept in July, en draagt in 't ſelbe jaar zaad.

Carui en Dil.

Dese word mede gezaapt in de Maand van Maart, als ook de Dil, die op een en de ſelbe maniere werd gewonnen / als de Anijs.

Pietercelie.

Die word gezaapt in 't laaſte van February, om datſe gemeenlijk 6 weken onder de Harde leyt / maar om die eerder op te doen kornen / ſal men 't zaad een nacht laten waken / als dan kornſe wel 14 dagen eerder op. Die men niet in zaad wil laten

ſchieten / die zaapt men na St. Jan, om des Winters te gebuyken: daar zijn drie r- hande ſoorten; Gekrulde en Ongekrulde en Rooms-Pietercelie, dese heeft heel groote bladeren. 't Zaad van dese voorsz: Pietercelie, is beter te gebuyken van twee jaar / als van een jaar / alſoo 't ſelbe menigbuidiger op komt.

Endivie.

Dese word gezaapt in Juny, en verplant / als die 5 of 6 bladeren heeft / ontrent anderhalve voet van den anderen / en dus bequaam zijnde / moet men die binden met droeg weder / om dat die van binnen niet soude roeten. Als men die des Winters wil bewaren / moet menſe af ſnijden booz de Doſt / en in de kelder leggen / in droog ſant.

Selderie.

Dese word gezaapt in May of April, en 7 of 8 bladeren hebbende / ſal men Greppe maken / van een voet diepte / en de ſelbe daar in / een voet van den anderen ſetten / als die bequame groote heeft / moet menſe met Harde aandullen / om te betecgeel te werden. De Mannen als dan / onder 't dinken van een glaasje Wijn / de ſelbe etende / doet het de Drouhtes daar na mede goet.

Spinagie.

Dese word gezaapt in de Herſt / daar de Peen wyt gejaalt zijn / dit is dan oude / die in de Voortijd wert gegeten / maar de jonge zaapt men in 't begin van Maart.

Radijs.

Dese zaapt men in Maart, gemeenlijk op Asperges-bedden, daar onder menge men geele Krop-falade.

Ramelaffen.

Dese werden gezaapt in 't laaſte van Mey, om datſe niet in zaad soude ſchieten / ſp willen wel ſtaan in ſabelachtige Harde.

Krop-salaat.

Van dese zijn drie of vier-soorten / als de bruyne, kleyne, Krop-sla, die vroeg gezaaydt wordt / en Prince-kroppen: alle dese soorten / worden onder de geele-Peën of Ajuyng gesaayt: men duimt die wel een halve boet van den anderen / om die te beter te doen krippen / maar de Prince-kroppen, zaayt men eerst in 't laatste van April, op bedden of landt / daar men die wil hebben / als mede de Chavonse-salade, die men van boven bindt / op datse de selve van bumen beter soude geel worden.

Geele Peën.

Dese worden gezaayt in 't begin van Maart, om die vroeg te hebben / en men duimt die / datse ontrent een handbreedte van den anderen staan / maar de Winter-peën, werden gezaayt in Mey, om des Winters te bewaren / die als dan het lof boven af-snijdende / boozt 't uerschieten; sy willen wel gezaayt werden in sabelachtige Harde.

Biet-wortelen.

Sy worden gezaayt in April, en geduurt gelijkt als de Peën; sy willen wel waassen in goede sterke Harde / en des Winters mede bewaart zijn als de geele Peën.

Witte Peën, of Pinster-nakelen.

Sy willen wel gezaayt werden in sabelachtige Harde / in Maart of April: men bewaartse des Winters / gelijkt als de geele Peën.

Cichorey-wortelen.

Dese worden gezaayt in Maart, in goede sterke Harde / sy worden gebuykt / ge-hooft zijnde tot Sala / en de uyt-spruytsels daar van hem men des Winters ook gebuyken tot Sala / en hebben de selve smaakt als de Paarde-bloemen Salade, die men uyt het Veld haalt. Als men daar van zaad wil winnen / moeten sy een jaar over staan.

Suyker-peën of Wortelen.

Dese worden gezaayd in Maart, in sabelachtige Harde / 't lof daar dan / is heel burig / als men des morgens / als daar dauw opleyd / met bloote beenen daar dooz loopt. Men kan die ook wel aanboeden van de spruyten / die des Winters uyt de koppen spruyten / want als men die maar in d' Harde set / brengen sy weder wortelen boozt: het is een heel behoosam en gesond eeten.

• Beete.

Sy zijn twee soorten / sijne en smalle, sy word gesaayt in Mey, om niet in 't zaad te schieten / die kurtius zijn / stekhen de zaden van de groote Bieten / een boet van den anderen / sy maken als van groote planten / en beels byede bladeren.

Kervel.

Dese werd gezaayt in September, om des Winters te gebuyken / en die boozt de Voortijd, werd gezaayt in April, men kan die ook zaayen in July, en die men naar St. Jan zaayd / schiet niet in 't zaad. Daar is noch Duyve-kervel, die wort by de Apotheekers gebuykt / als men die eens heeft gezaayt / komt sy van selber genoeg boozt.

Veld-salaad, of Vette kors.

Dese is tweederhande / d' eene met lange / en d' ander met ronde bladeren / sy werden wel gestikt in Koren-landen / en ook gezaayd in de Cuppen / in 't laatste van Augustus, of in 't eerst van September, op plaatsen die ledig leggen / om des Winters te gebuyken.

Latouw.

Dese werd dicht by den anderen gezaayt / in 't begin van Maart, op een Meloenberg, of warme plaats / om die vroeg boozt te doen komen / het is niet quaad / dat men die eerst weekt in een pot / met witt natachtig sant.

Ster-kers.

Sp wordt mede eerst een weynig ge-
woelt / als boven geseyt is / en dicht by
den anderen gezaant / en komt binnen een
dag 3 of 4 te voorschijn.

Porceleyn.

Hier van zijn twee soorten / als de klepne
die in 't wilde wast / en de groote die men
zaayd in de Hoben / in 't begin van April,
op verloore plaatsen: dese eens gezaayd wa-
sende / komt van selver genoeg voort.

Parey.

Sp wordt gezaayd in April; men zaayd
krop-salaad daar dooz heen / sp staat een
jaar ober / eer datse zaad draagt / en wil
wel staan in goede Harde.

Ajuyn.

Dese is tweederley / als roode en witte:
maar de roode is wel de soetste: de witte
wordt gezaayd onder de geele Peën, en de
roode werd bysonder geset / 't geen in Zee-
land gedaan werd / alwaar de beste zijn.
Van die genen daer men zaad af wil win-
nen / steekt men van de oberblijffels / in
Maart wederom in d' Harde.

Erweten.

Dese worden gezaayd op een rij / tegens
een hegge / schutting of heping / om die
breeg te hebben; waar by men steekt sta-
ken of takken / op dat sp haar selve daar aan
vast maken / en by ophalmen; men legt
de Erweten, ontrent een duym of ander-
half die in de Harde / op dat de Vogelen
die niet souden weg nemen. Daar zijn
noch Erweten met schillen, en Grauwe-
Erweten, die werden gezaayd in de Lande-
ryen, en van de Boeren te markt gebzacht.
Daar zijn ook Kroon-Erweten, die men
in de Cupnen steekt in 't laast van
Maart.

Boonen.

Hier van zijn verscheyde soorten / als

Roomse Boonen, dese werden geset in
Maart, op een halbe voet van mal-
kanderen / en een weynig aangeaard /
in 't laaste van Mey, om dat die niet om
verre soude waayen. Turcke Boonen zijn
verscheyden / als Krombekken, Swarte-
pier-heyns-Boonen, dese dragen roode / of
incarnate bloemen. Princesse Boonen, dese
zijn klepnder als de andere en worden in
April in de Mai de geset: by alle dese Turcke
Boonen, worden staken geset / om daar
tegen op te loopen. Daar wast noch een
soort in Zeeland, die men zaayd met heele
Alkiers vol / alwaar geen stakken by geset
worden.

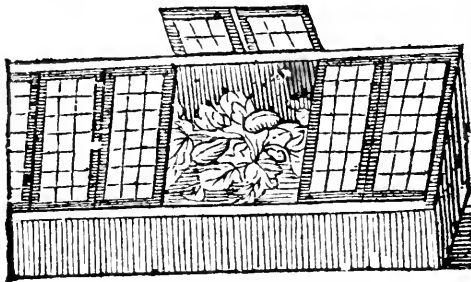
Kool.

Dese is van verscheyde soorten / de een
soort als Buys-kool, word in den Herfst ge-
zaayd / en moeten des Winters bewaard wor-
den / om niet upt te gaan / en als dan twee
of derdehalf voet van malkanderen geset /
om vroeg Kool te hebben. De Savoyen,
Roode kool, en Kappers, worden gezaayd
in 't begin van Maart, en verplaatst in 't laas-
te van April, sp willen wel staan op moer-
achtige Harde: men kan de roode wel plan-
ten / tot in 't begin van Juny, op land / dat
in de Voortijd ongedolven is / om de moer-
achtigheyd van 't land wech te nemen. De
Bloem-kool word gezaayd in 't wassen van
de Maan, in de Maand Mey, om dat die
niet in zaad soude schieten: sp willen niet
staan op moerachtige Harde / om dat an-
ders aan de wortel knobbelen souden ko-
men / die de wortels souden bertreken / maar
sp moet staan in sabelachtige Harde. Her
zaad dat upt Italien komt / word dooz het
beste behouden.

Meloenen.

Dese worden voortgeset in warme plaas-
sen / in maniere als volgt: Men moet eerst
een diepe pur graben / waar in gedaan word
lange Paarde-mis / daar op gesmeten een
Emmer water / 2 of 3. om 't selve te beter
te doen droeyen; daar op geleyd een halbe

Doet goede Earde / waar in men 't zaad ſteekt; het zaad word ſomtijds wel ge-woeckit in Soete-melk, om het te eerder wpt te doen komen / waar ober men leyd een glase Kaam of Bakt / om die warm te

houden / volgens de bovenſtaande Afbeelding: de Bakt is ſonder bodem / en het deksel is van glase venſters / die men by ſchoon warm weer kan open ſetten / dat 'er de lucht en Sonne-ſtralen kunnen in komen: De glasen kernen ſchuyms vooz neder / en de ſelbe wordt tegen de Son of het Zupden aan geſet / gelijk de Earde ook ſoodanig / Berge-wijſe wort op gewoopen / en daarom een Meloen-berg genaamt.

Het zaad van opgekomen zhuide / en hebbende 4 of 5 bladeren / ſal men de harten wpt trekken / op datſe te beter de zp-ſcheyten kunnen bekomen / en als dan weder berplant / op een warme plaats daar toe bereyd met Earde mis / waar ober men wederom de voozſepde glase Kaſſen ſet / om van de windt niet beſchadigt te werden / daar na ſnoept men een wepnig van de langſte takken / in 't begin van July / om te beter de vzuchten te doen vooztkomen.

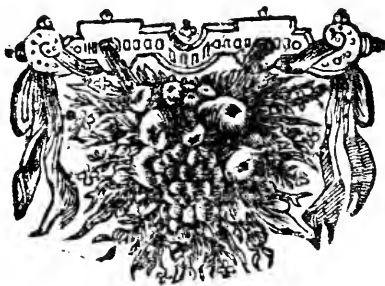
Komkommers.

Deſe wordzen mede geſteken op warme Meloen-bergen, om die vzoeg te mogen hebben / of anders plant menſe op Kabbatten / daar men die wyl hebben / ſp zijn van twee ſoortzen / witte en groene / maar de witte wordzen vooz de beſte behouden / en zijn vzooger.

Pompoenen.

Van deſe zijn veelderhande ſoortzen / als Kalbaſſen, Cauwoerden, Citrullen: alle deſe ſoortzen zijn van een natuur / ſp willen mede wel geſet werden op warme plaatszen / en daar na berplant aan Dzeelen of ſtokken / daar toe bequaam gemaakt.

Eynde van de Zaden.

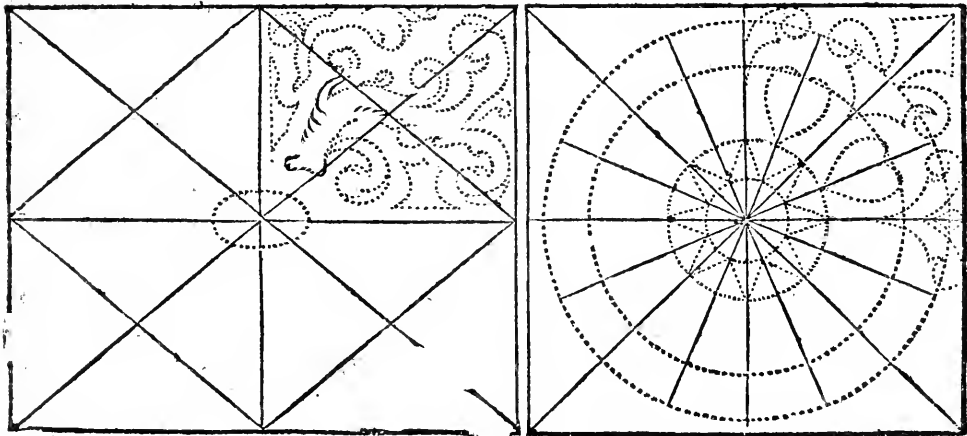
Twee hondert
MODELLEN,

Voor de Liefhebbers van
HOVEN en THUYNEN.

Seer dienstig om alderley

BLOEM-PERKEN, PARTERRES of LOOF-WERKEN
te leggen : noch eenige Modellen om *Prieelen* , *Latwerken*
en *Dool-hoven* na de konst op te stellen , als
ook verscheyden *Sonne-wissers*.

Dienende tot onderrechtinge voor alle Liefhebbers en Hoveniers /
om Hof-steden en Lust-hoven konstelyk te vercierren.

A M S T E R D A M.

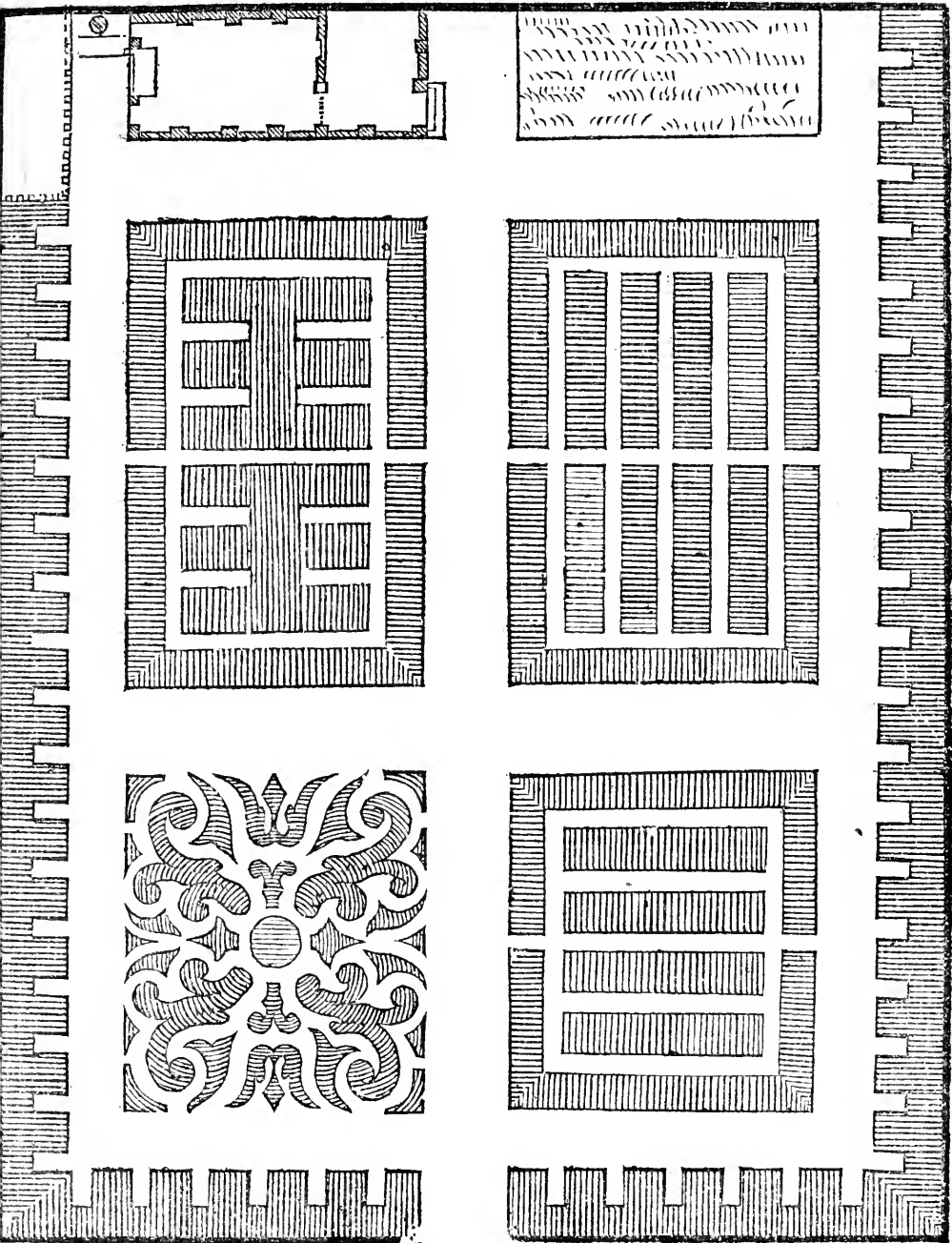
By de Wed: van *Gijsbert de Groot* , op de Nieuwendijk , tusschen de twee *Haarlem-*
mer-sluyfen in de groote Bijbel. Met Preveligevoor 15 Jaren, 1699.

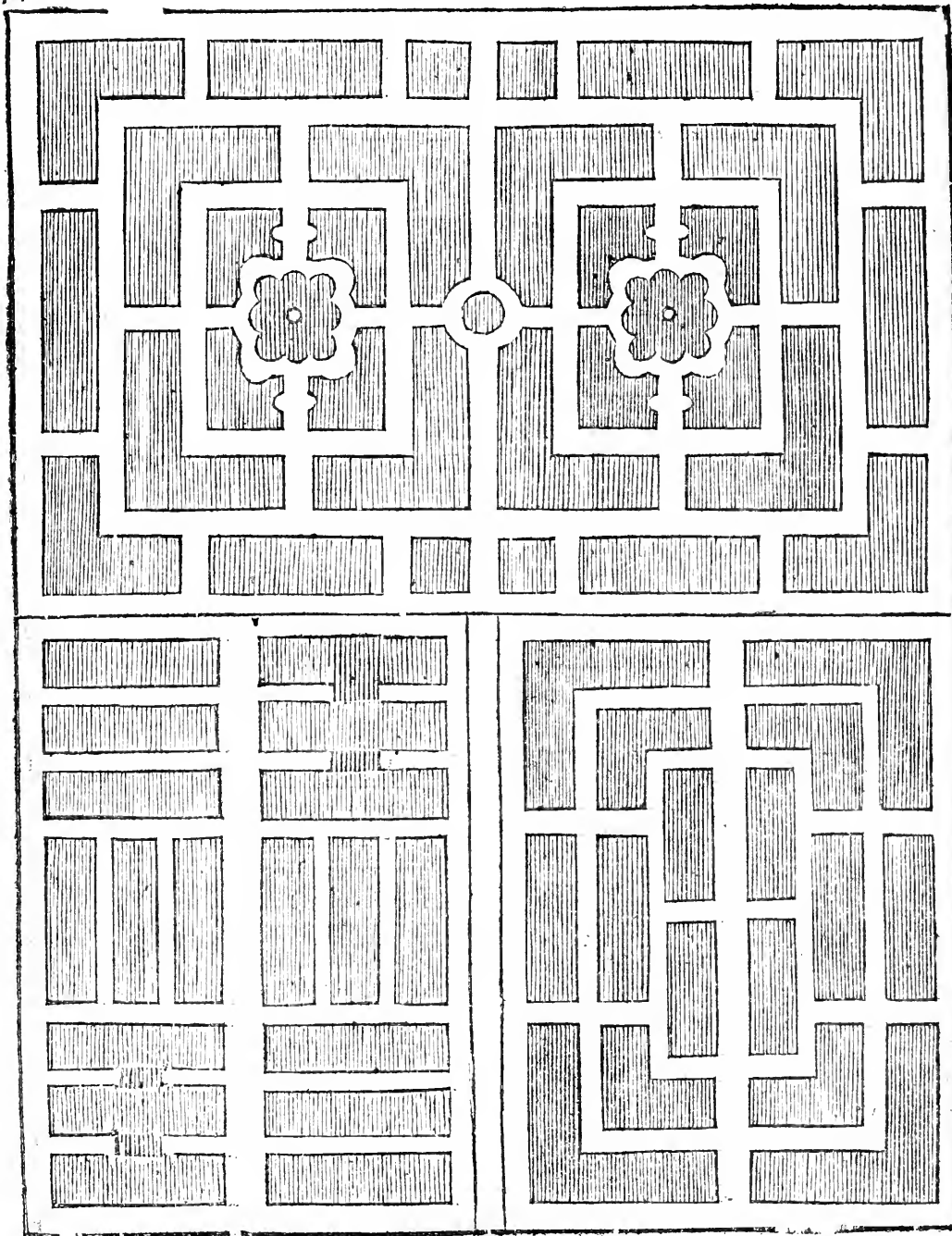
Maniere hoe men de *Hoven* of *Thuynen* op de bequaemste wijze kan verdeelen.

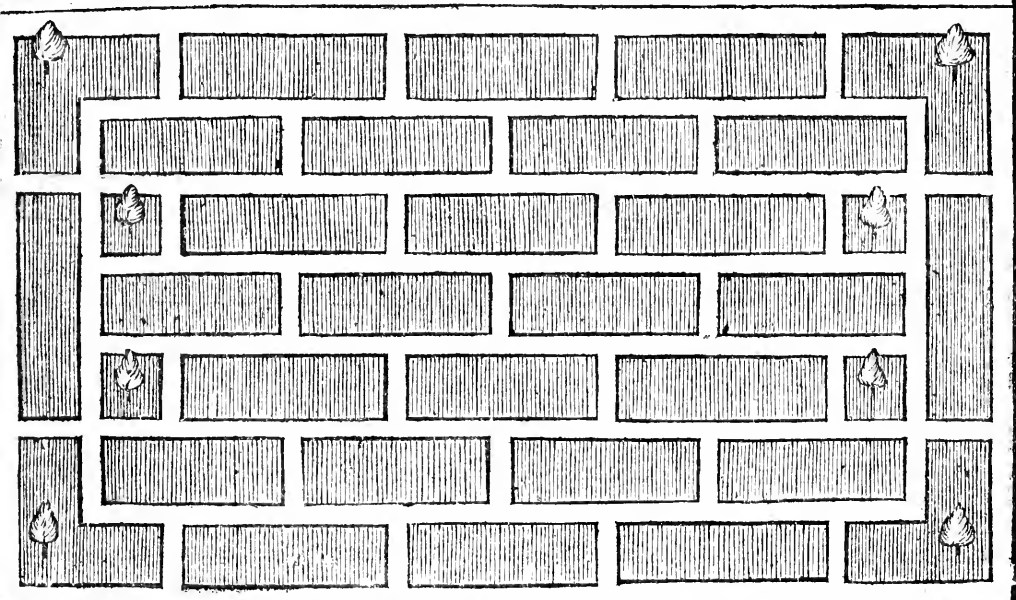
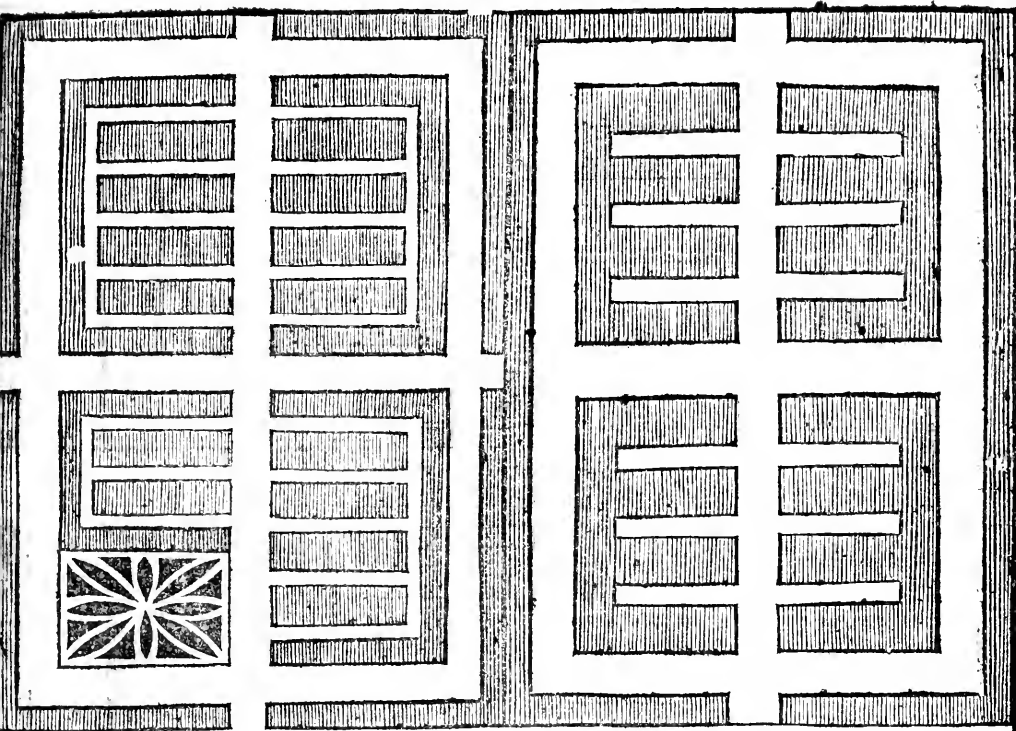
Heeft ons goet gedacht den Nederlandsen Hovenier te verciereu, met verſcheyden Modellen of Voorbeelden van *Hoven*, *Thuynen*, en *Bloem-perken*, &c. eensdeels om dat men niet wel een *Hof* of *Bloemperk* kan maken ſonder te vooren een nette wel-verdeelde aftekening daar van te hebben. Ten anderen, dat de onkunde by veele *Hoveniers* ſoo de *Meeſter* ſpeelt, dat het haar onmogelijk is, om die ſelfs te verdeelen en af te teekenen: waar door het gebeurt dat men ſelden eenige goede voorbeelden by haar vinden kan.

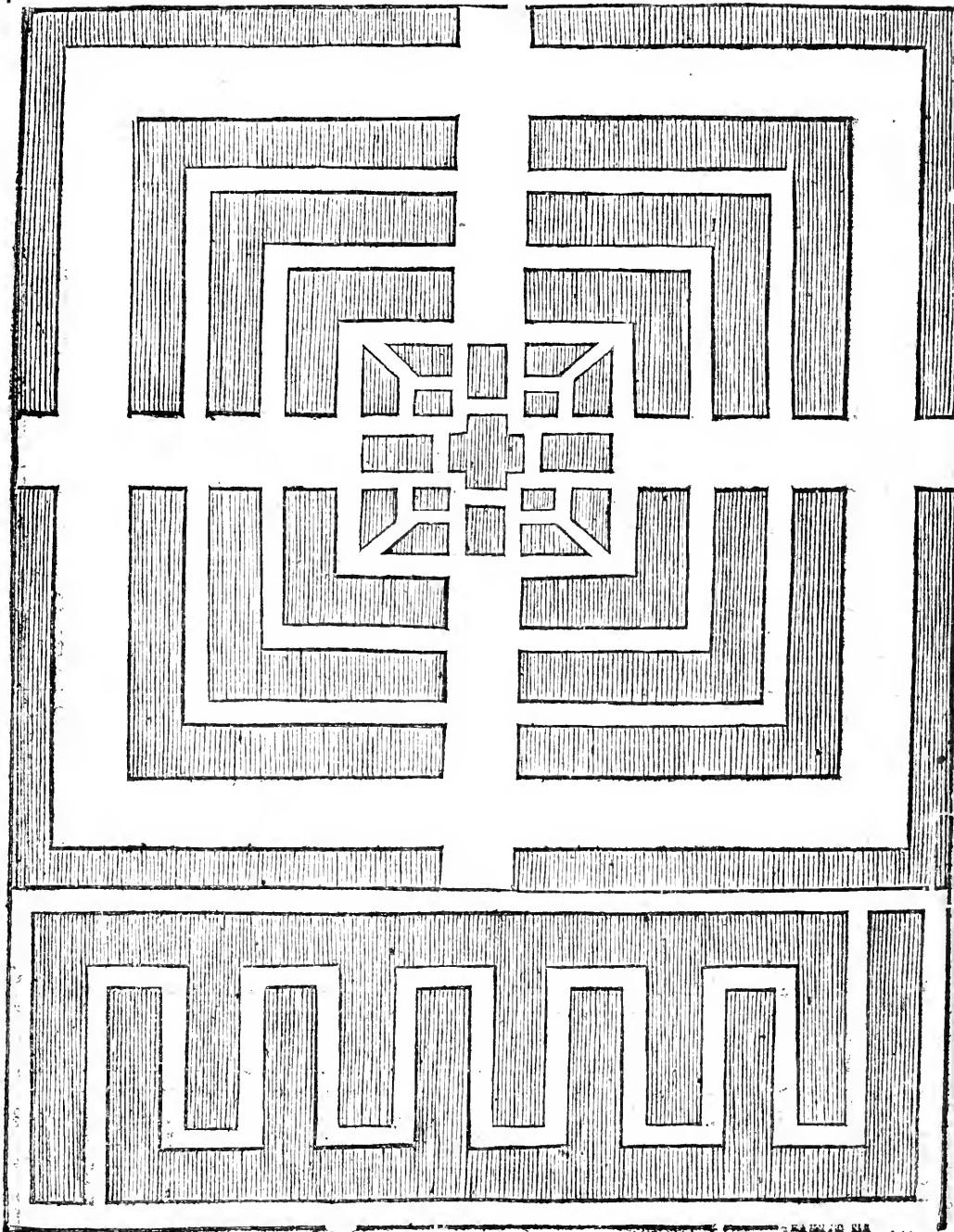
Om dan een *Hof* wel te ontwerpen, ſal den Nederlandsen *Hovenier* eerſt maken een breedt padt, na de groote van de plaats toelaat, recht van vooren tot achteren midden door den *Hof*: alſoo ook aan weder-zijden nevens de *Heyningen*, gelijk mede aan 't voorſte en achterſte eynd, na dat men twee voet tot een *Rabat* langs de ſelve heeft laten leggen; welke drie *Paden* met een kruys of dwers-padt in 't midden van den anderen werden doorsneden, waar door den *Hof* ſich in vier gelijke deelen komt te vertoonen: van welke men een of twee tot een *Bloem-perk* verkieſt, en de andere met welverdeelde *Bedden* en *Rabatten* laat leggen. Dit is wel de gewoonlijkſte manier; maar andere leggen die op een geheel andere wijze, gelijk men in deſe volgende *Figuren* ſien kan.

Daar ſtaat wel op te letten, dat by aldien den *Hof* ſoo groot niet is om in vier bequame *Perken* te verdeelen, ſoo kan men de *Bedden* in 't midden leggen en behouden aan yeder zijde een padt, en by aldien den *Hof* noch kleender was, ſoo maakt men maar een pad in de midden, latende de *Bedden* ten weder zijden ende *Rabatten*, tegens de *Schuttingen* aan malkanderen komen. Het gebeurt menigmaal dat de plaats eenige uytſtekende of inkrimpande hoeken heeft, ſoo ſal men die by ſonder afperken, om den *Hof* ſoo veel mogelijk is vierkant te behouden. En by aldien den *Hof* grooter is, ſoo kan men de *Bedden* in ſes, acht of twaelf *perken* verdeelen, een yder na ſijn welgevallen, gelijk deſe volgende *Figuren* vertoonen.

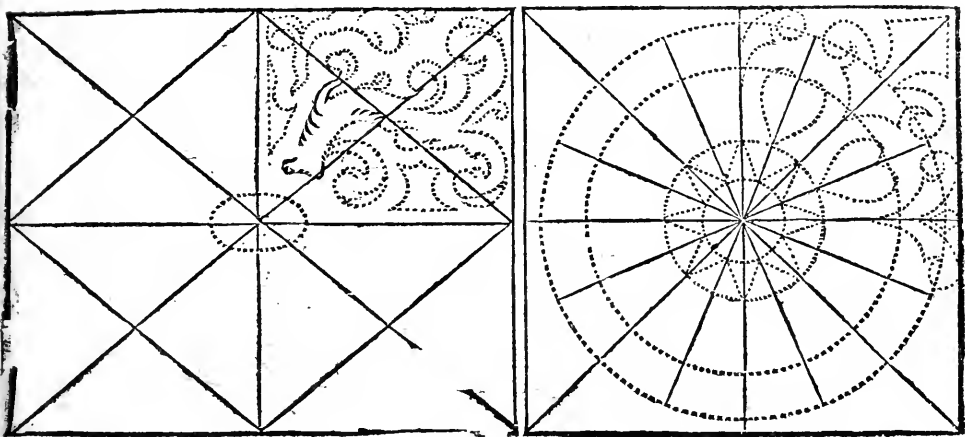

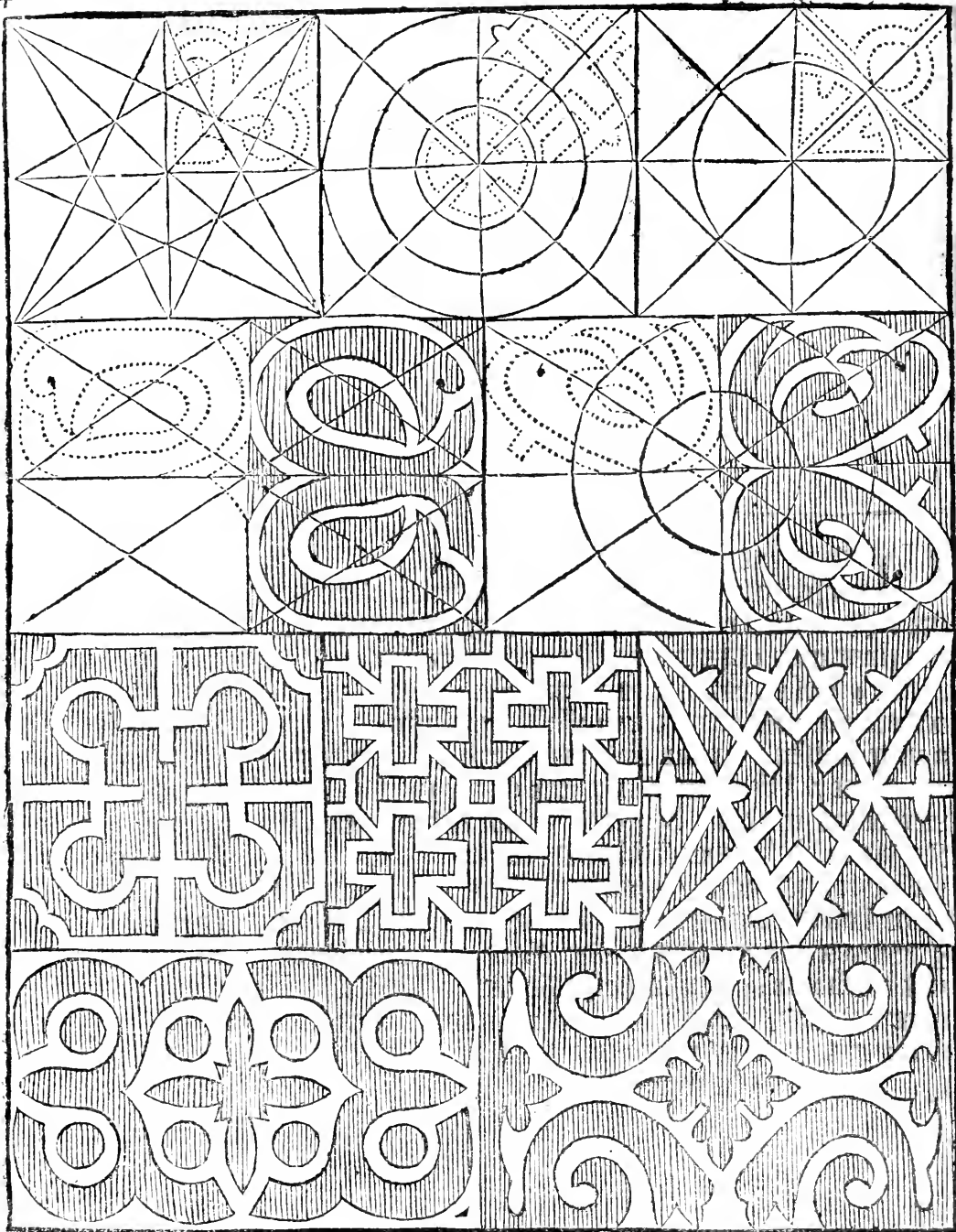

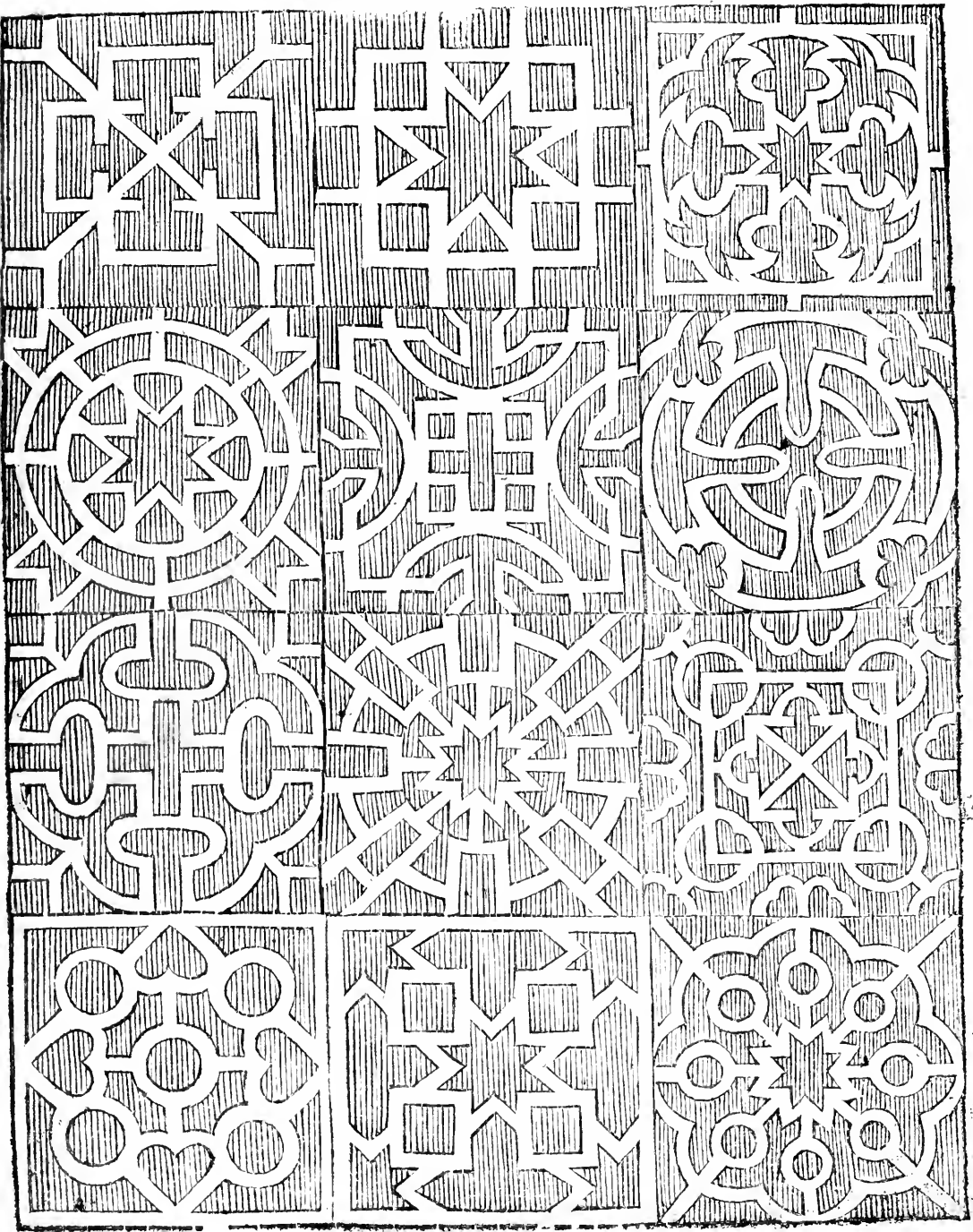

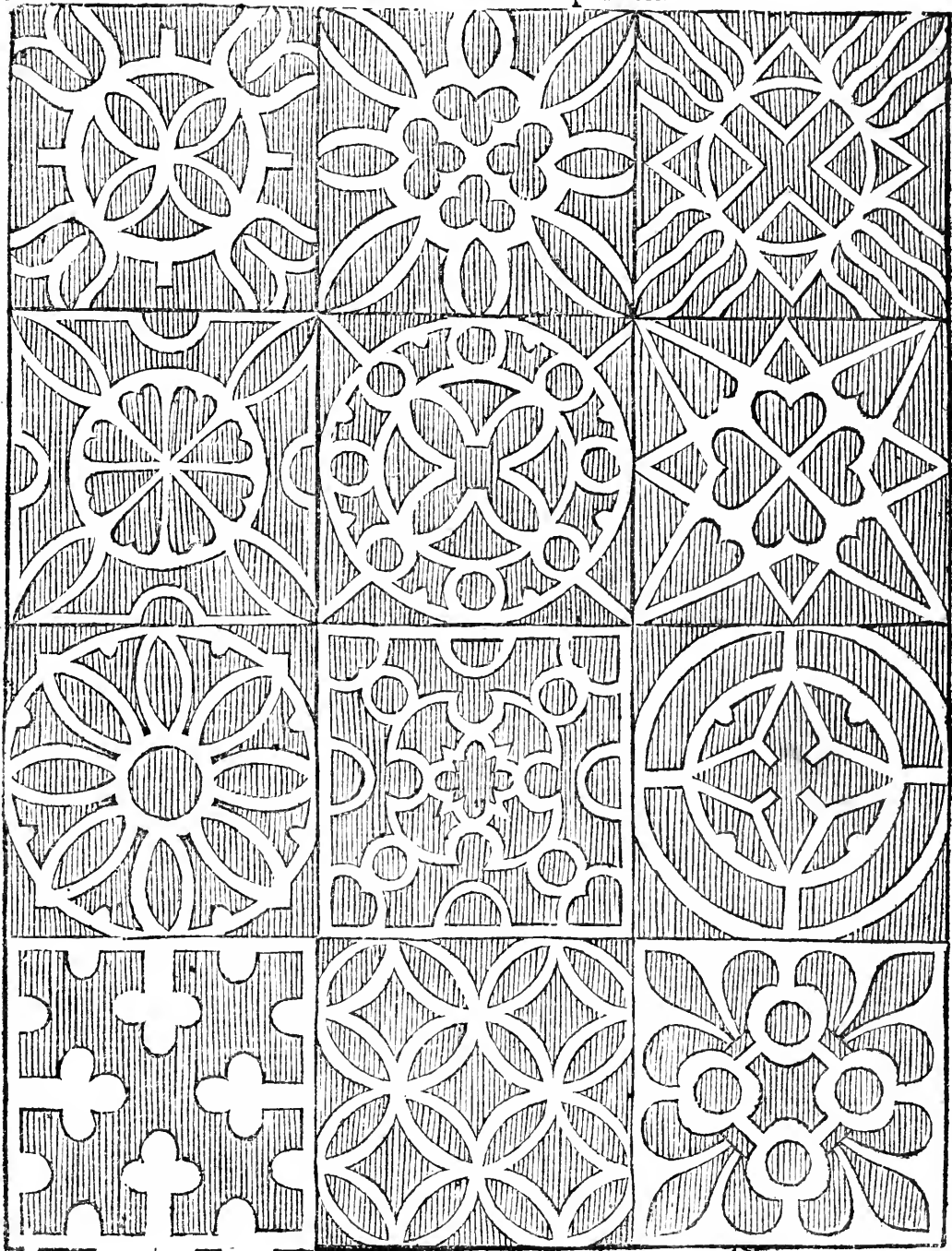
*Maniere om de Bloem-perken of Parterris
na de Konst te verdeelen.*

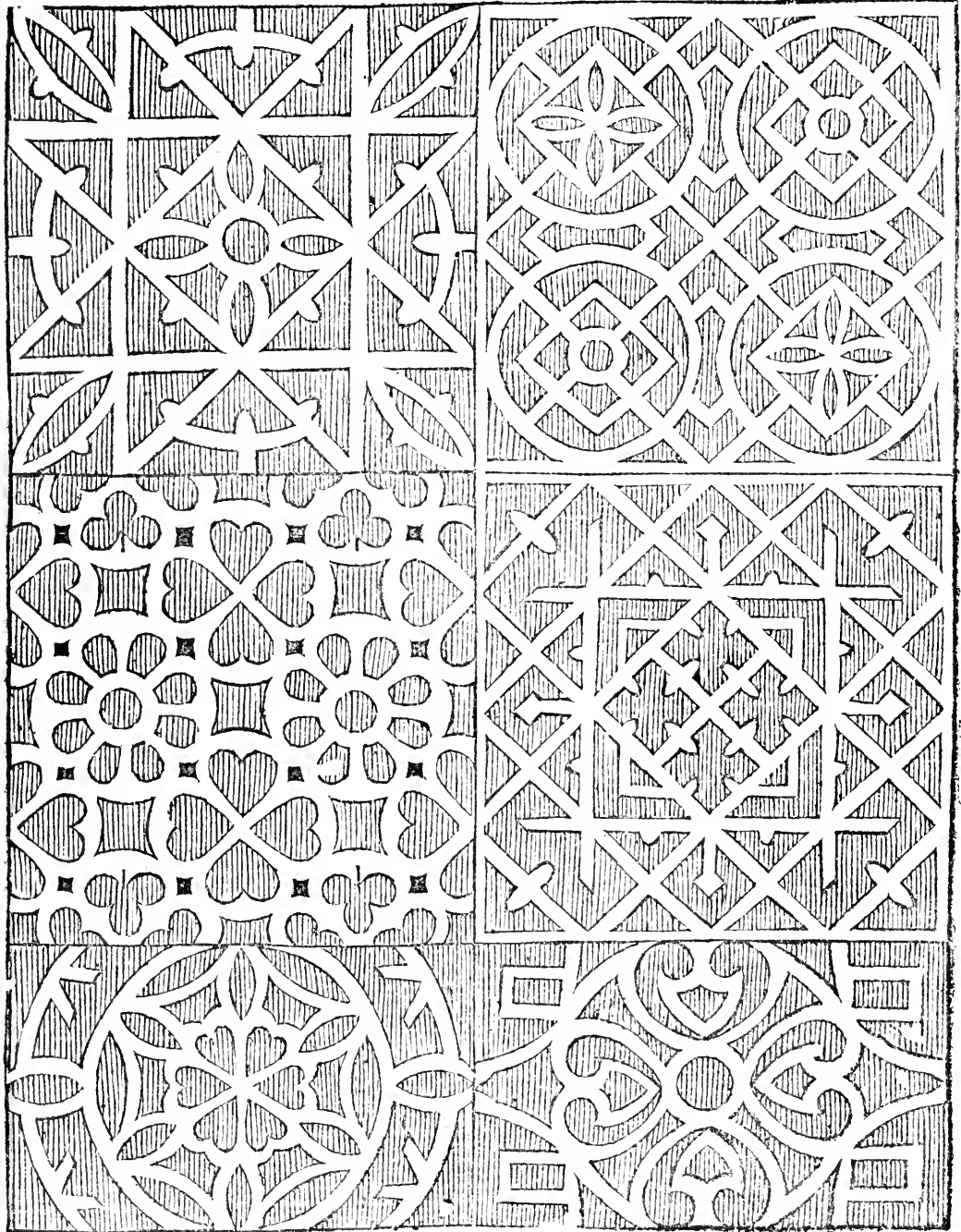

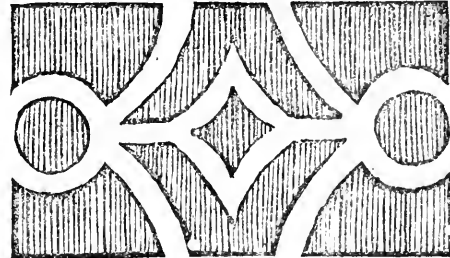
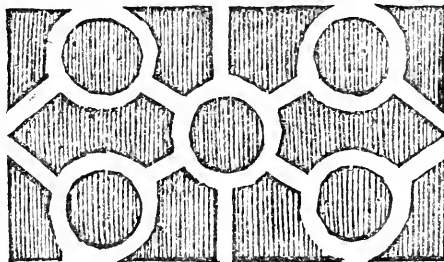
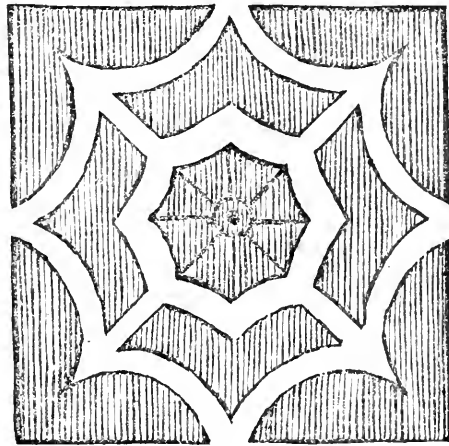
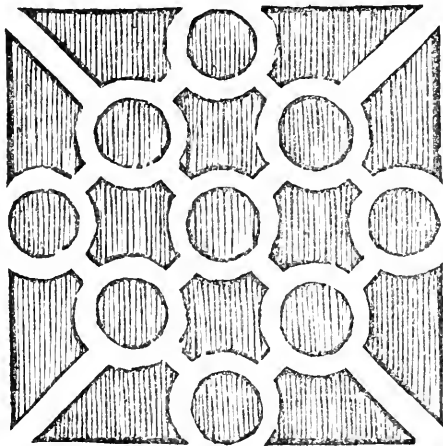
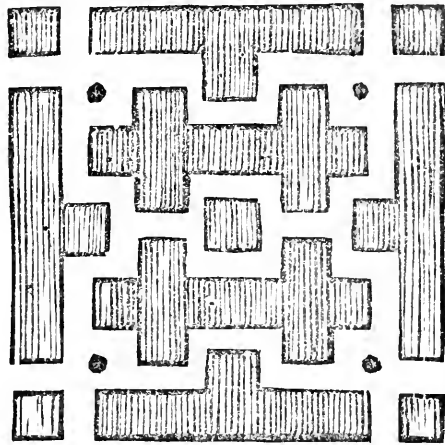
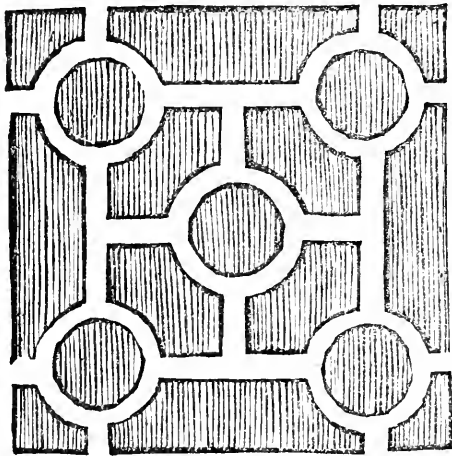
Om nu het eene of het andere Bloem-perk te leggen / staat men verschepde lijnen / daar uyt men het werk verdeelt. Als by exempel : Soo men een vierkant of langwerpigh Bloem-perk begeert / soo staat men 2 lijnen kruysling ober den anderen / en maakt de selve in alle 4 hoeken vast / dan neemt men 2 andere lijnen / die tusschen de andere overslaande / dat sy alle kruys-wijs het middel-punct komen aan te wijzen / waar uyt gy u werk sult beginnen / het zy dat gy een Kont / Vierkant / of Star (daar men wel een Beeld of Laurier-boom in stelt) begeert / of dat het lof-werk daar na toe schiet. In dit middel-punct steekt men een houten pen / daar de koozde aan vast wert gemaakt / waar men de verdeeling van 't begrepen Perk mede kan uyt trekken : Gelyk in dese twee boven-staande en volgende Figuren aangewesen wordt. Sommige trekken de Bloem-perken uyt vierkante of langwerpige Kuyten. De Liefhebbers kunnen na haar believen / uyt dese volgende Figuren / 't een of 't ander Bloem-perk in 't geheel of ten deele uyt kiesse / naar dat een peder plaats of gelegentheyd daar toe heeft.

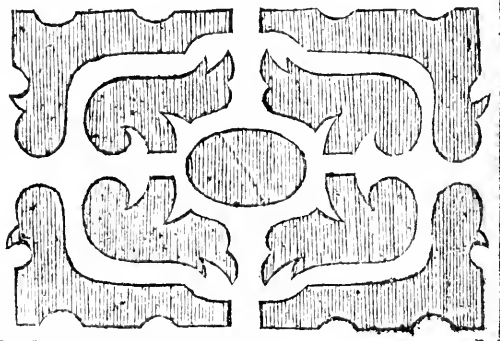
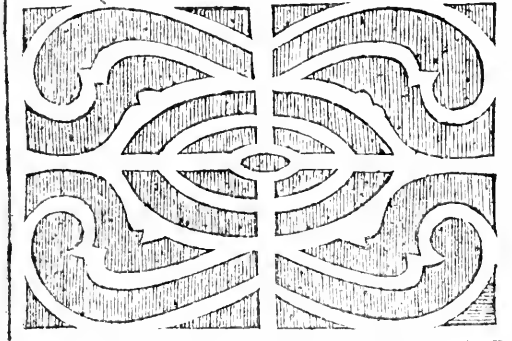
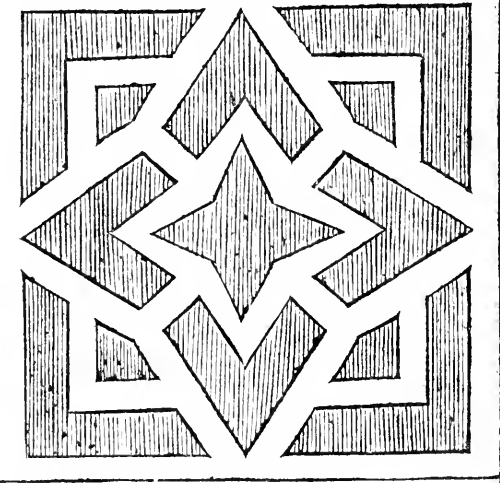
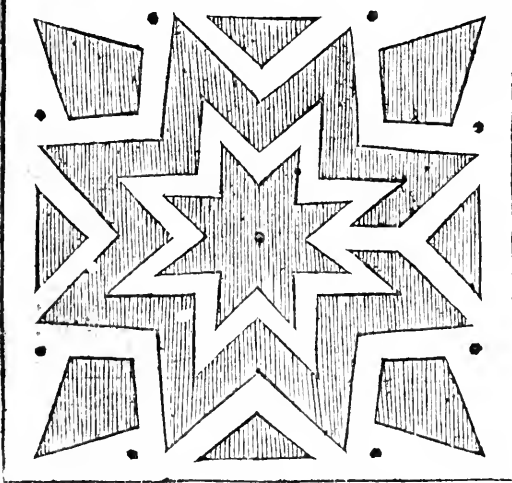
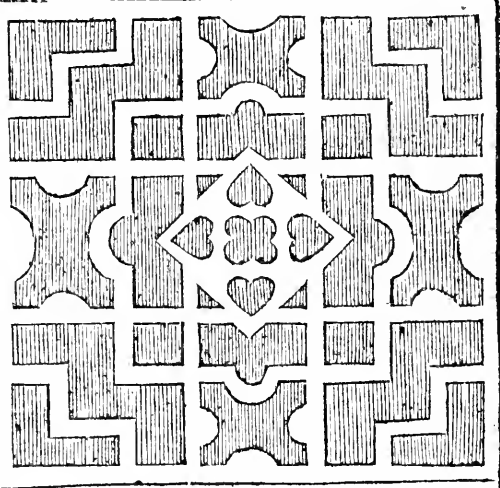
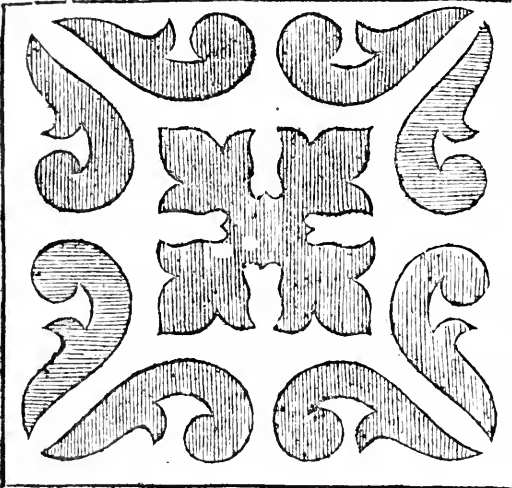

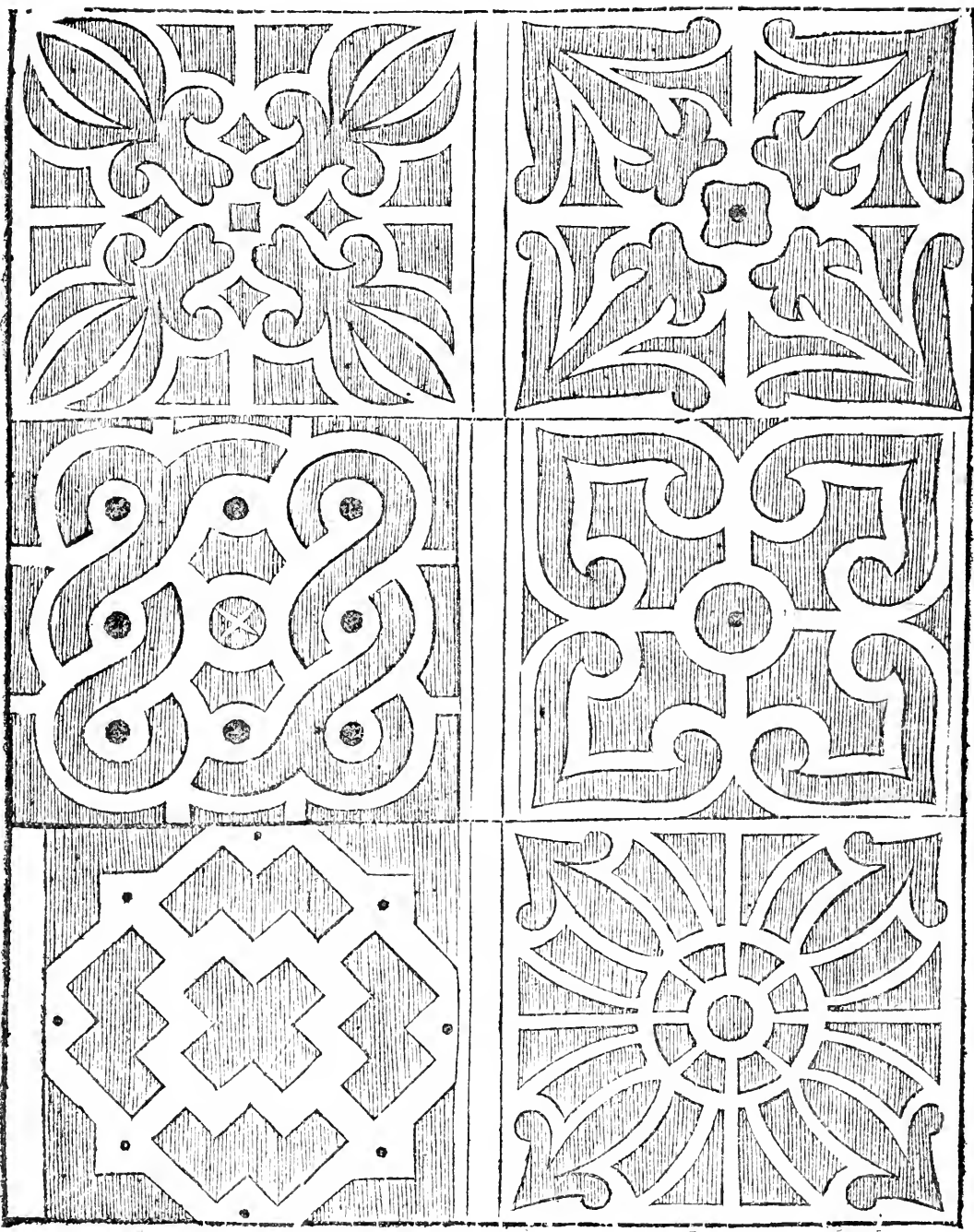

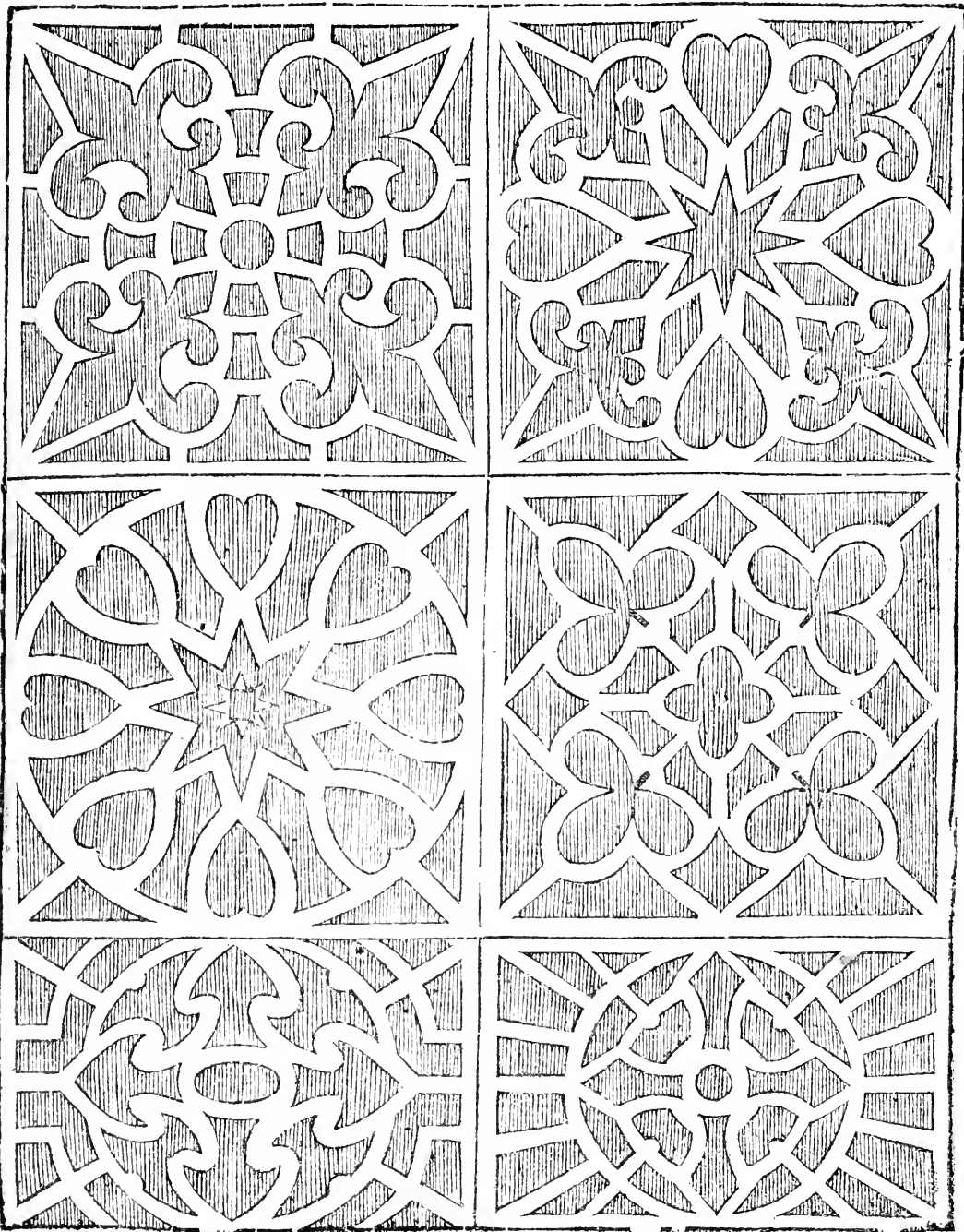

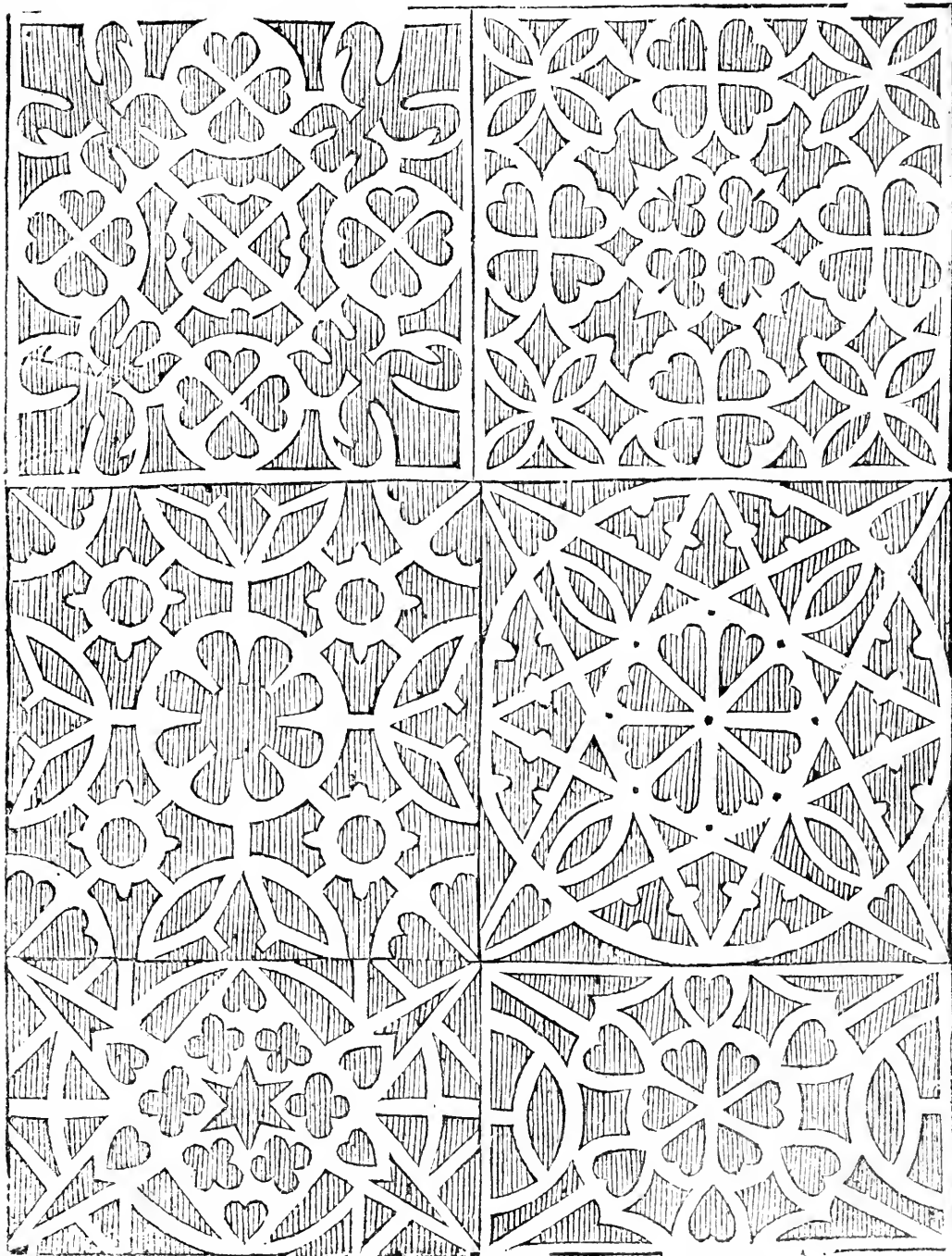

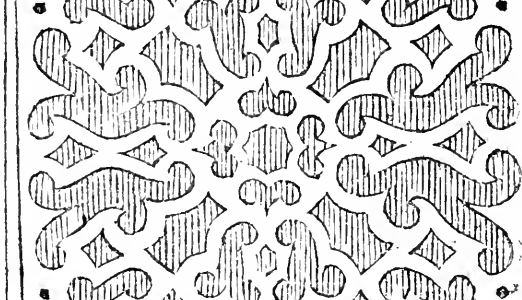
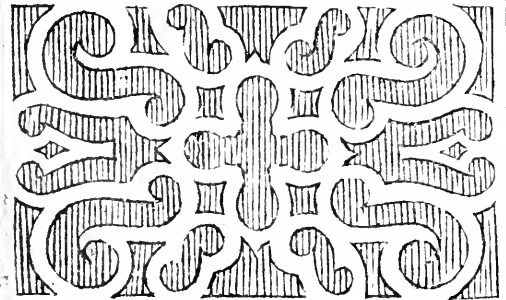
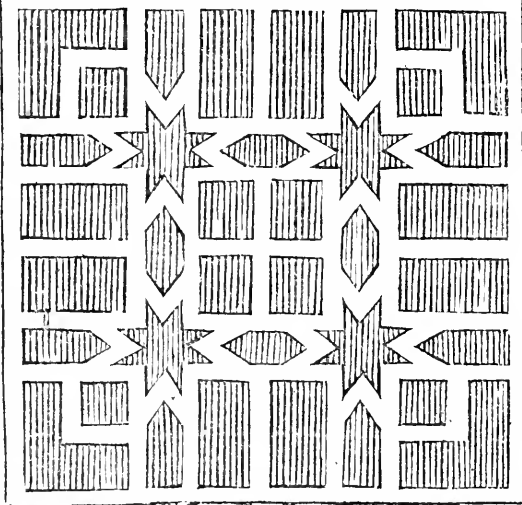
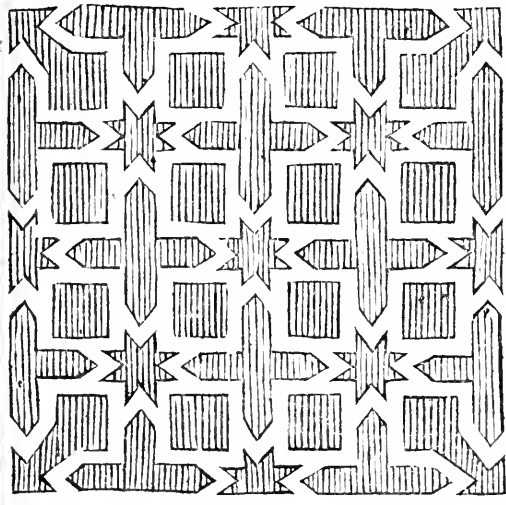
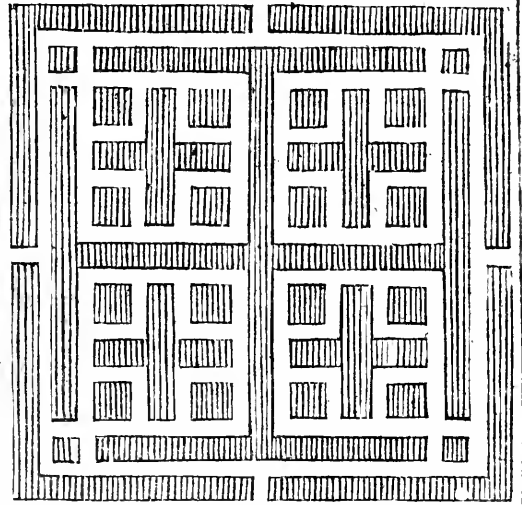
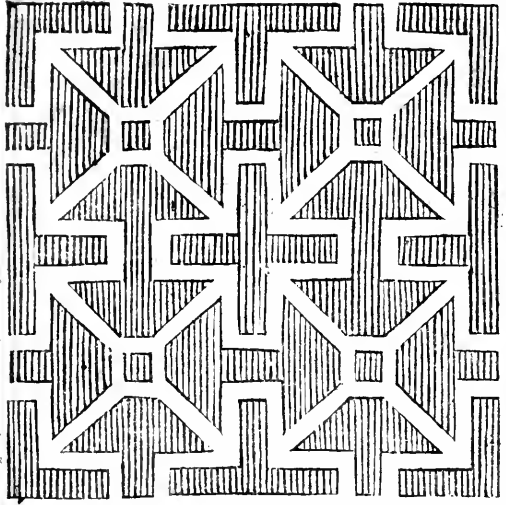

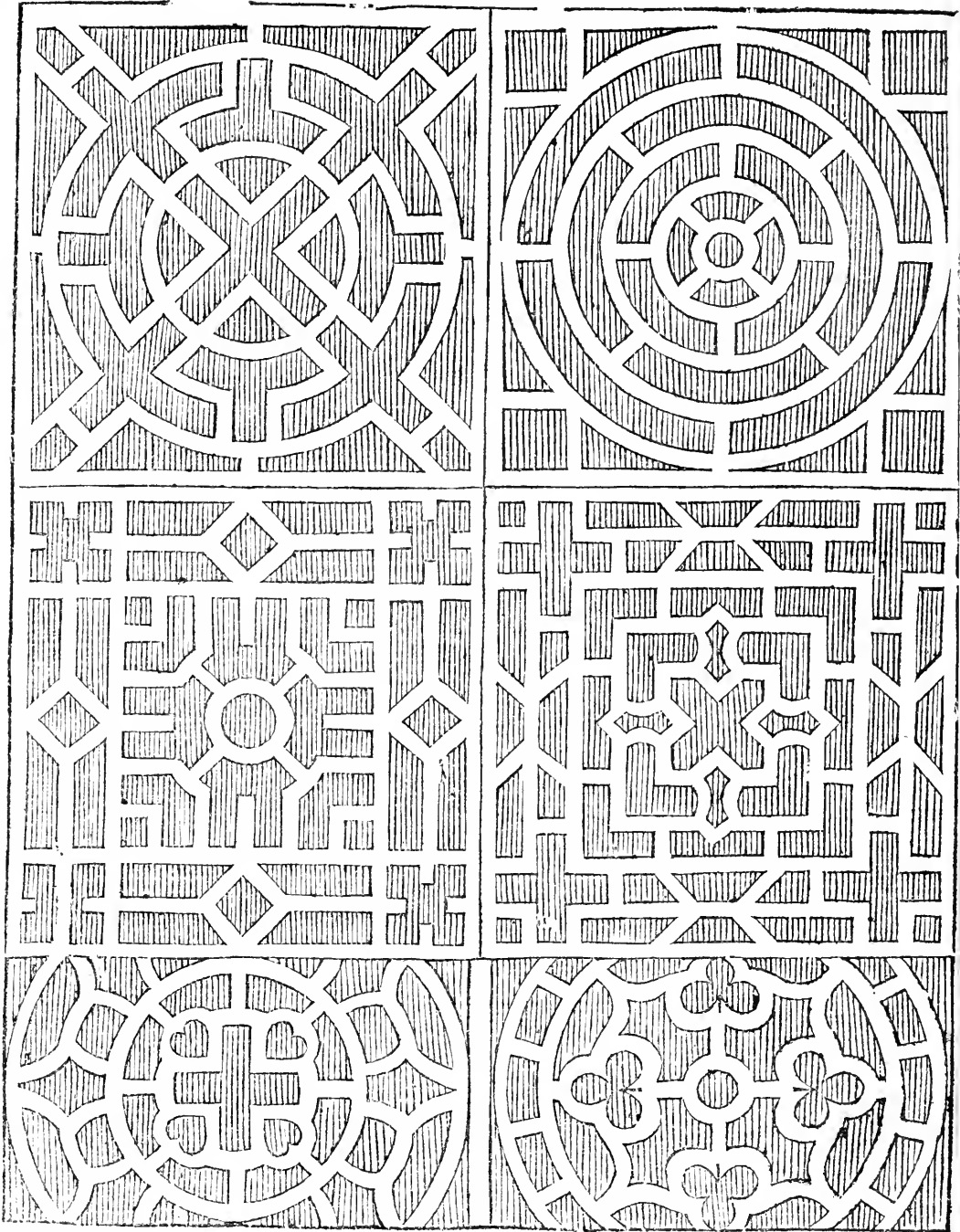

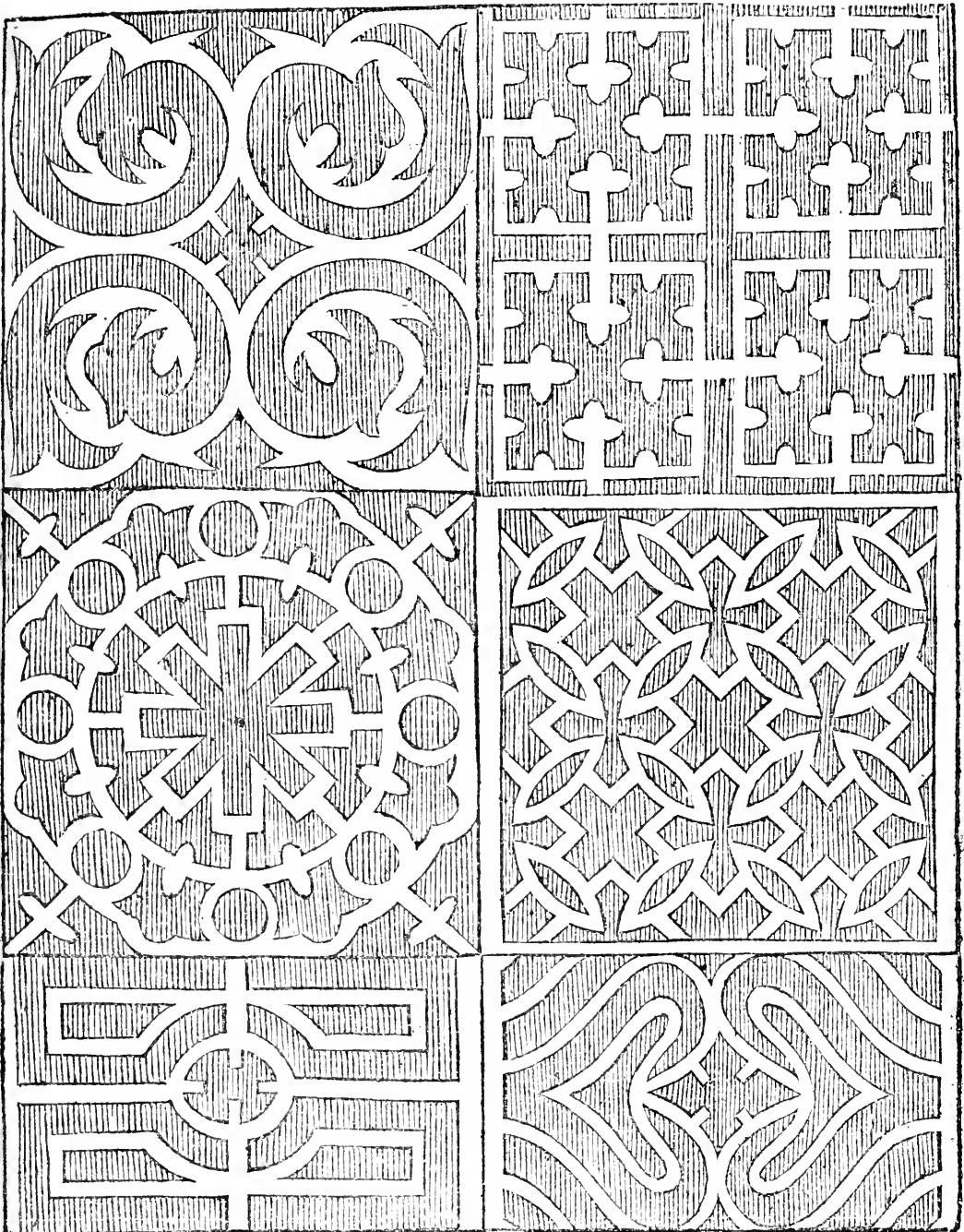

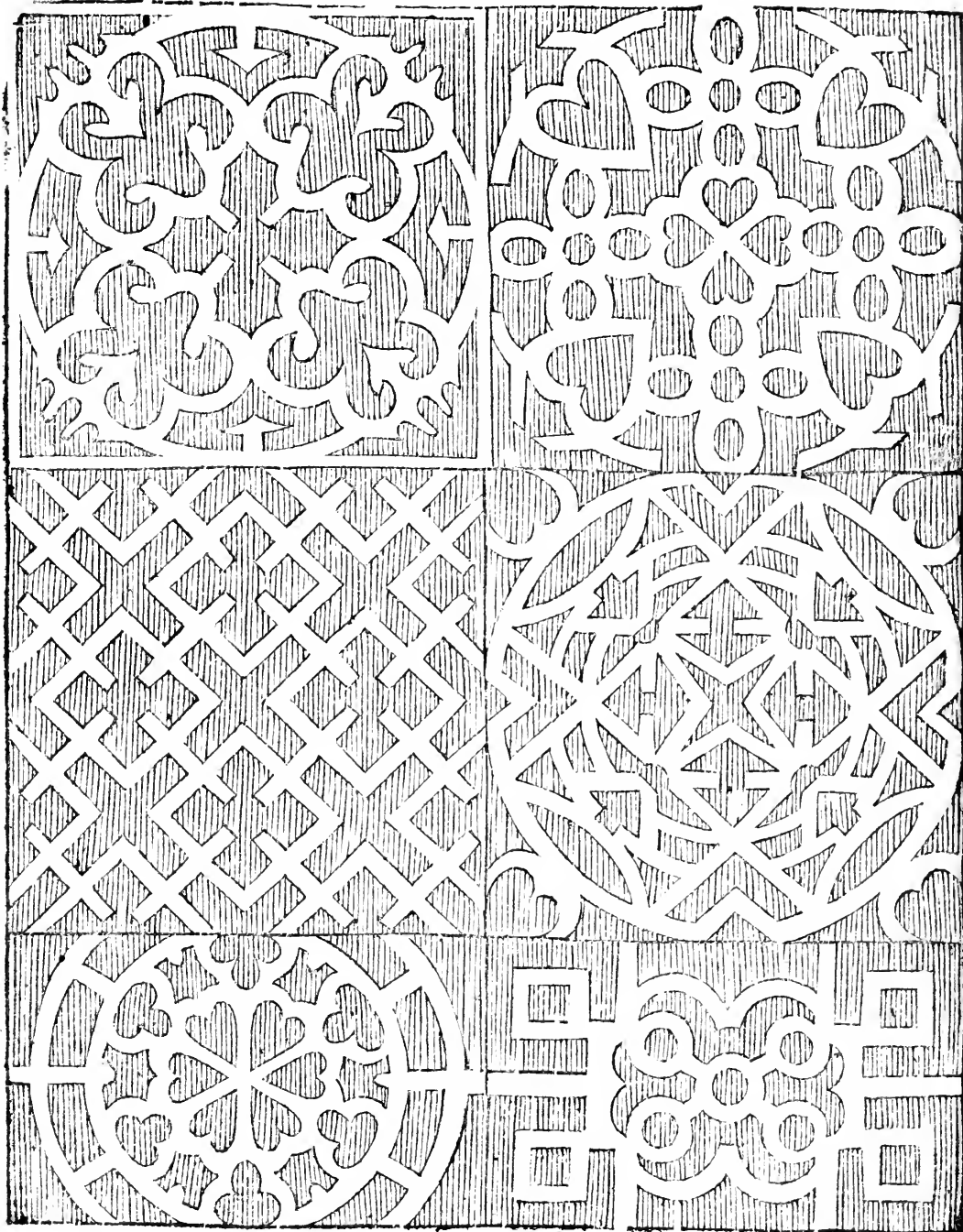

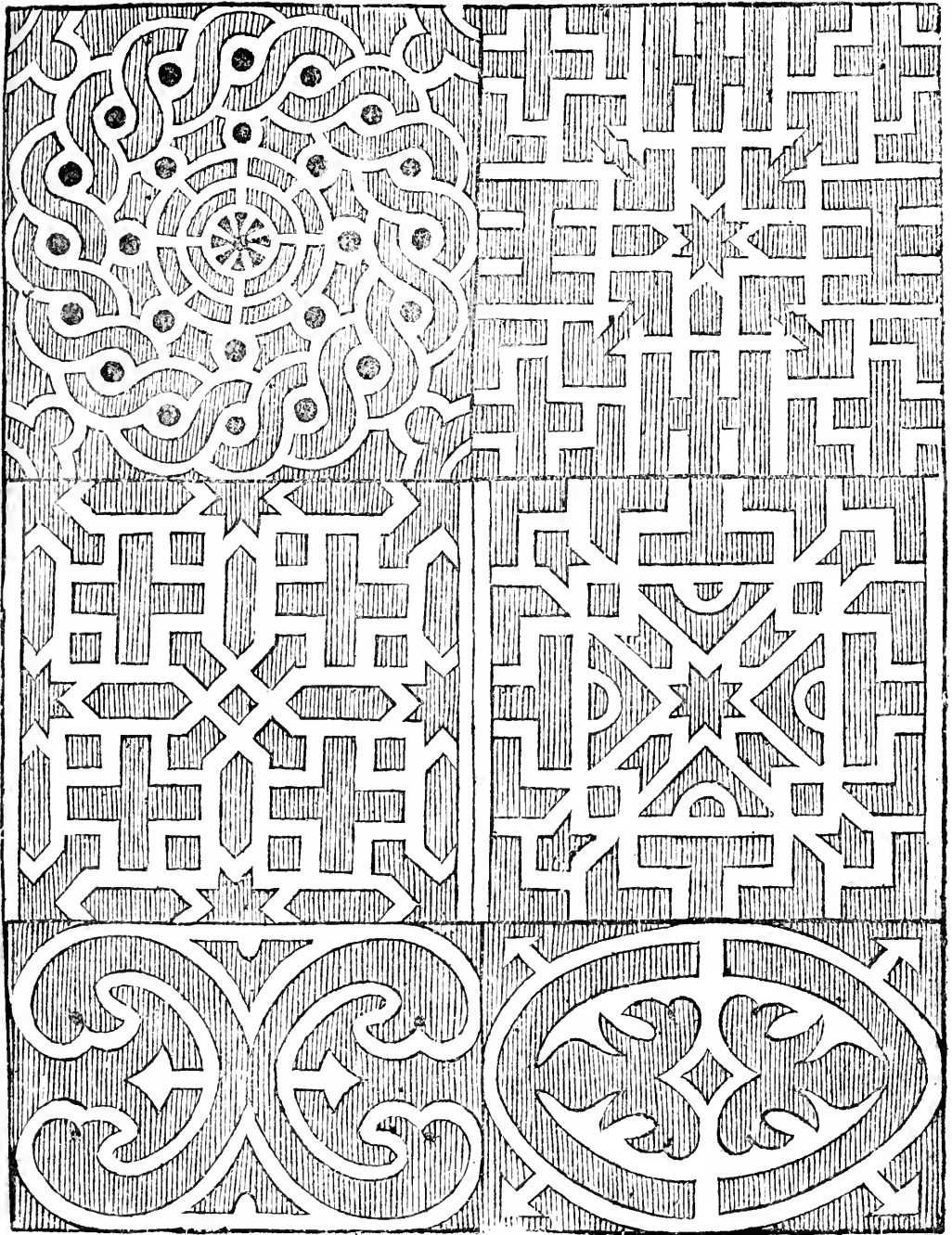

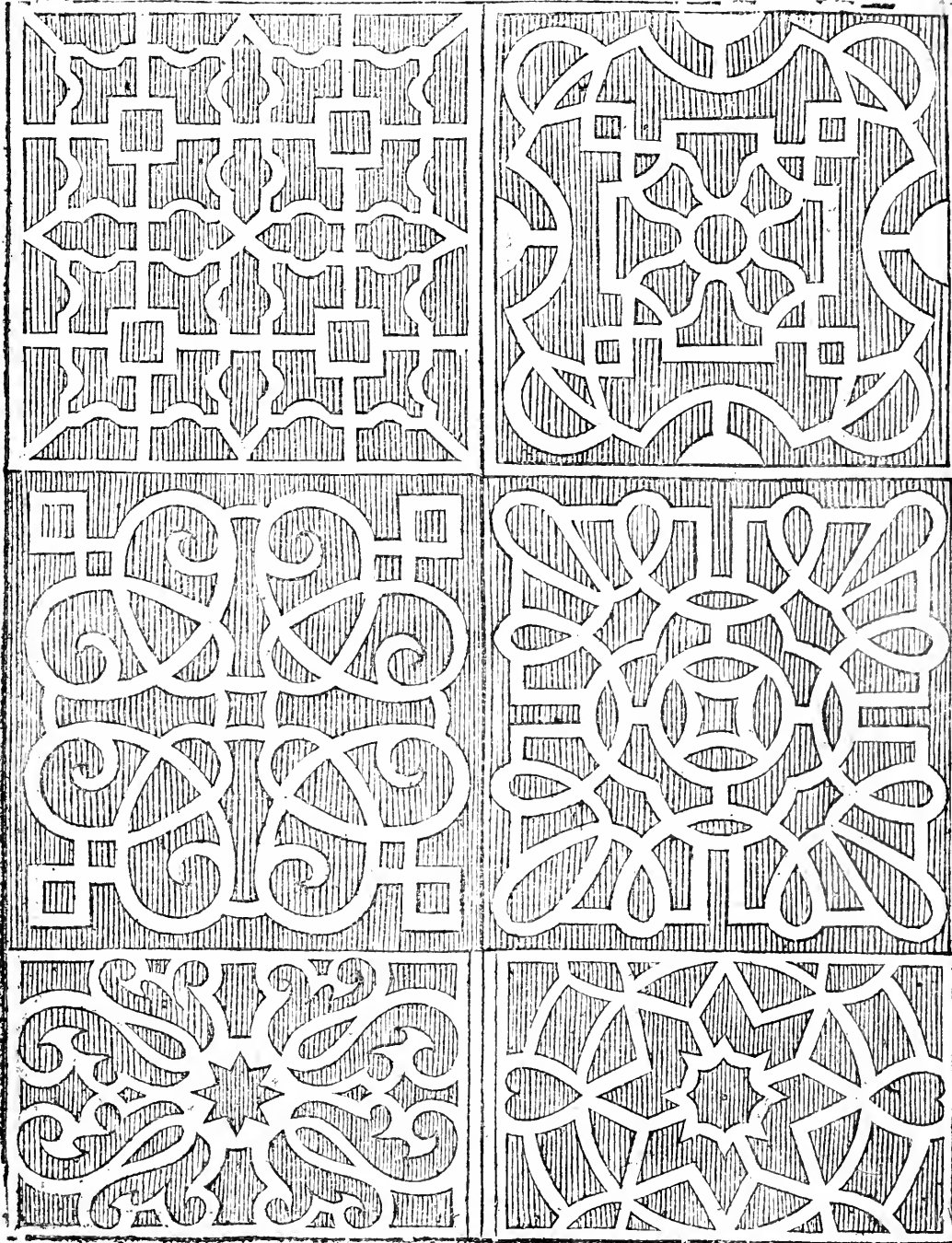

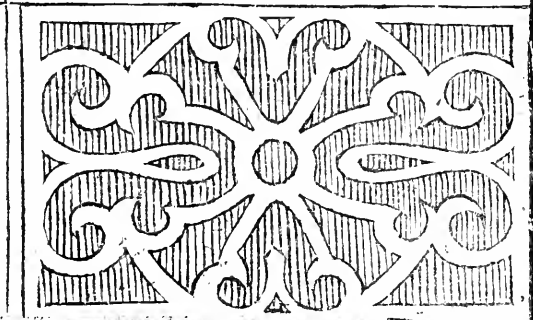
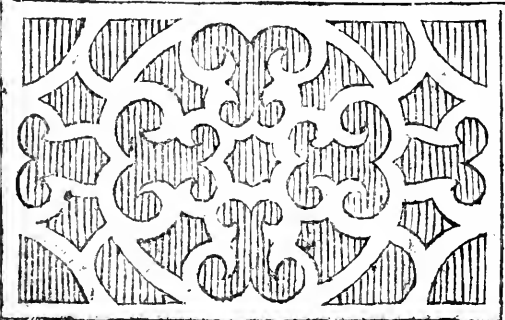
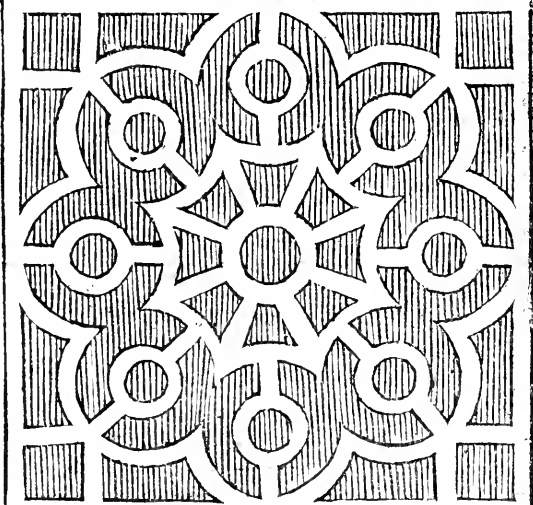
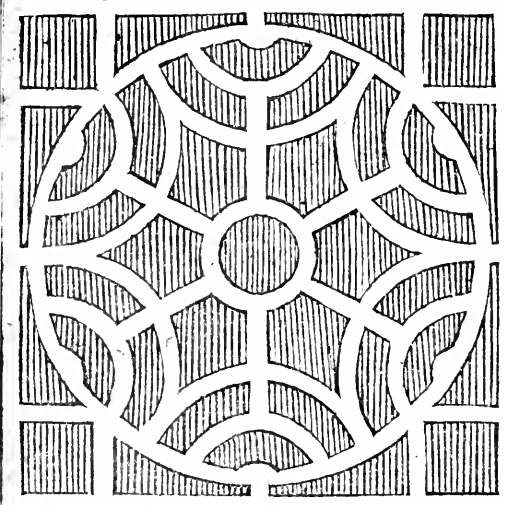
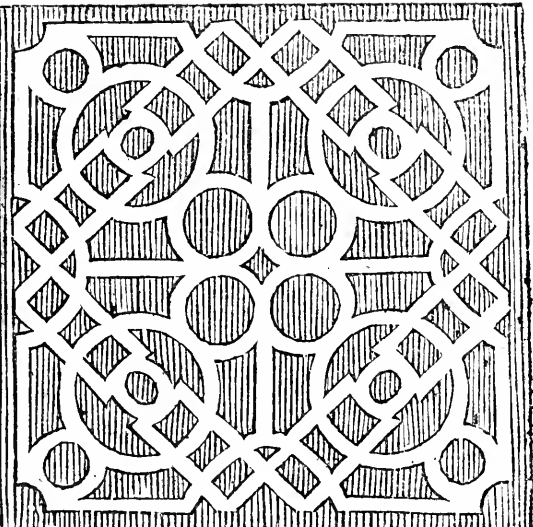
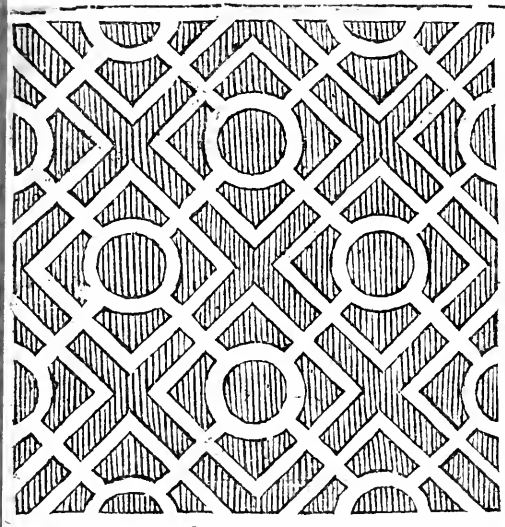

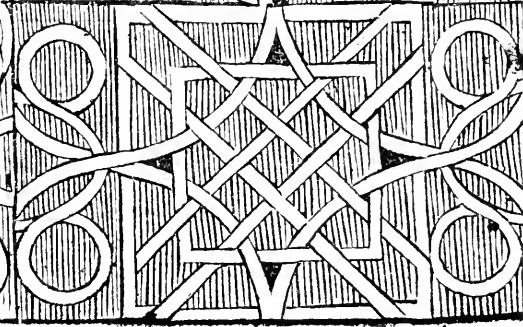
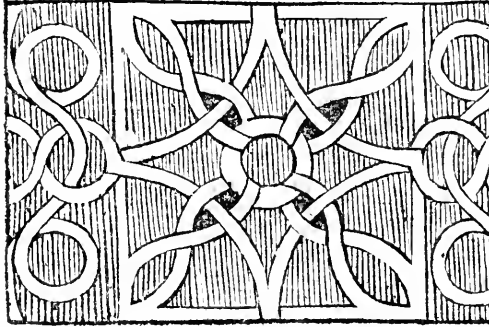
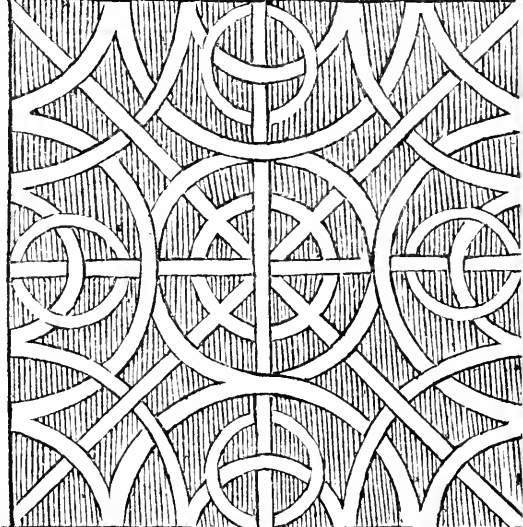
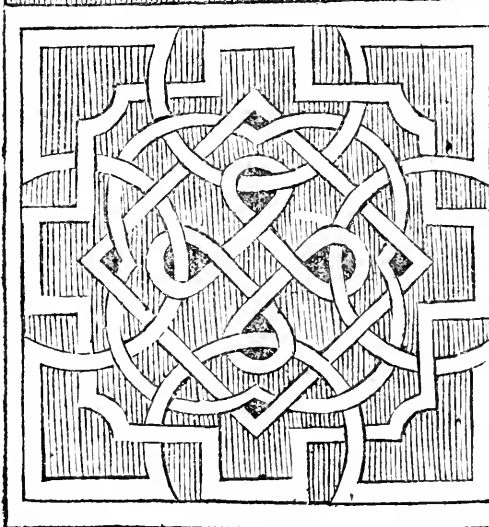
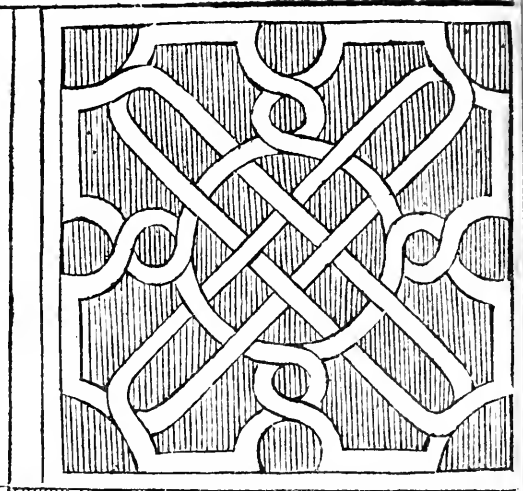
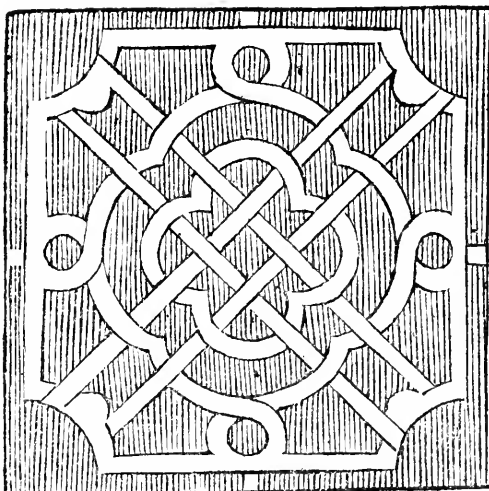

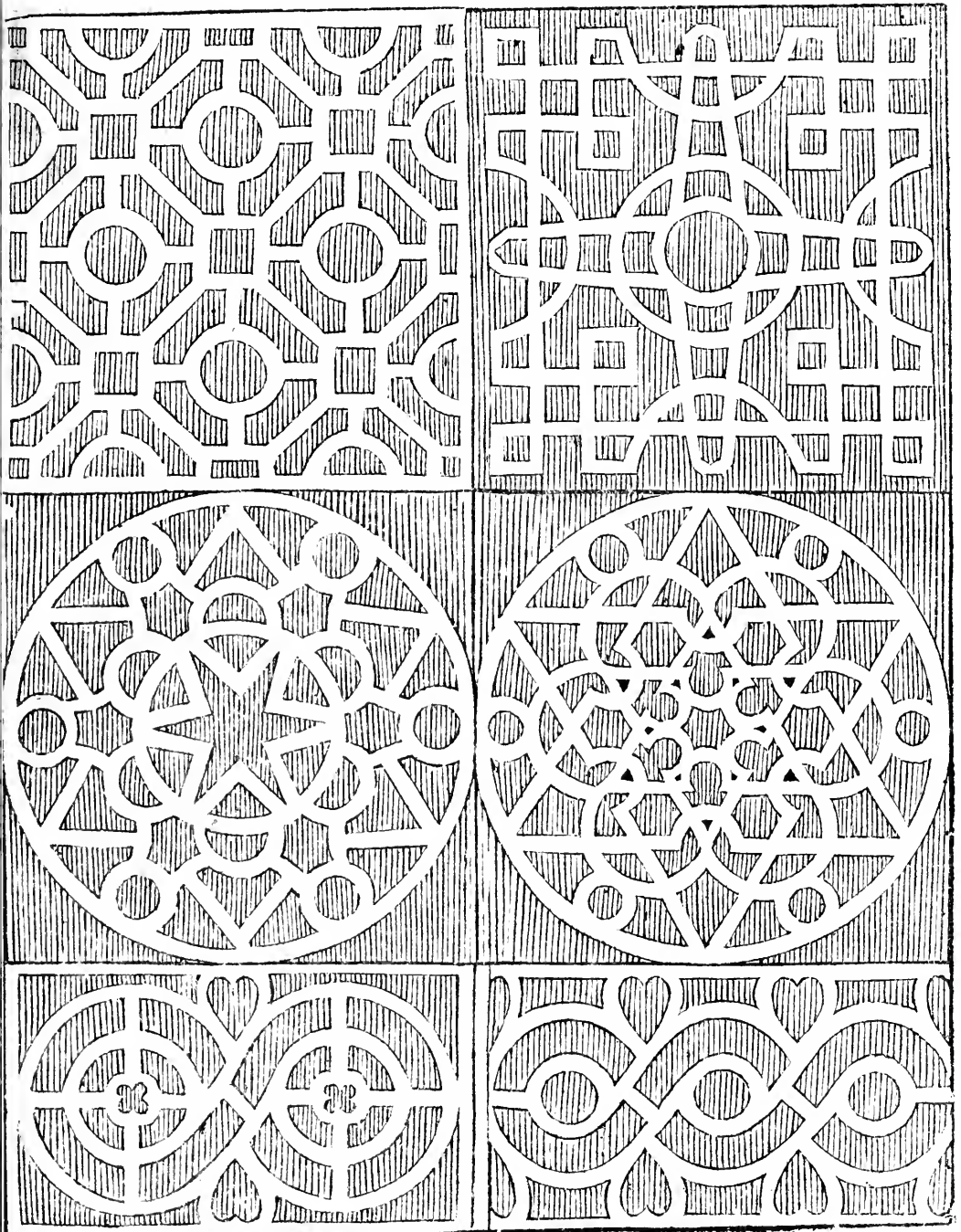

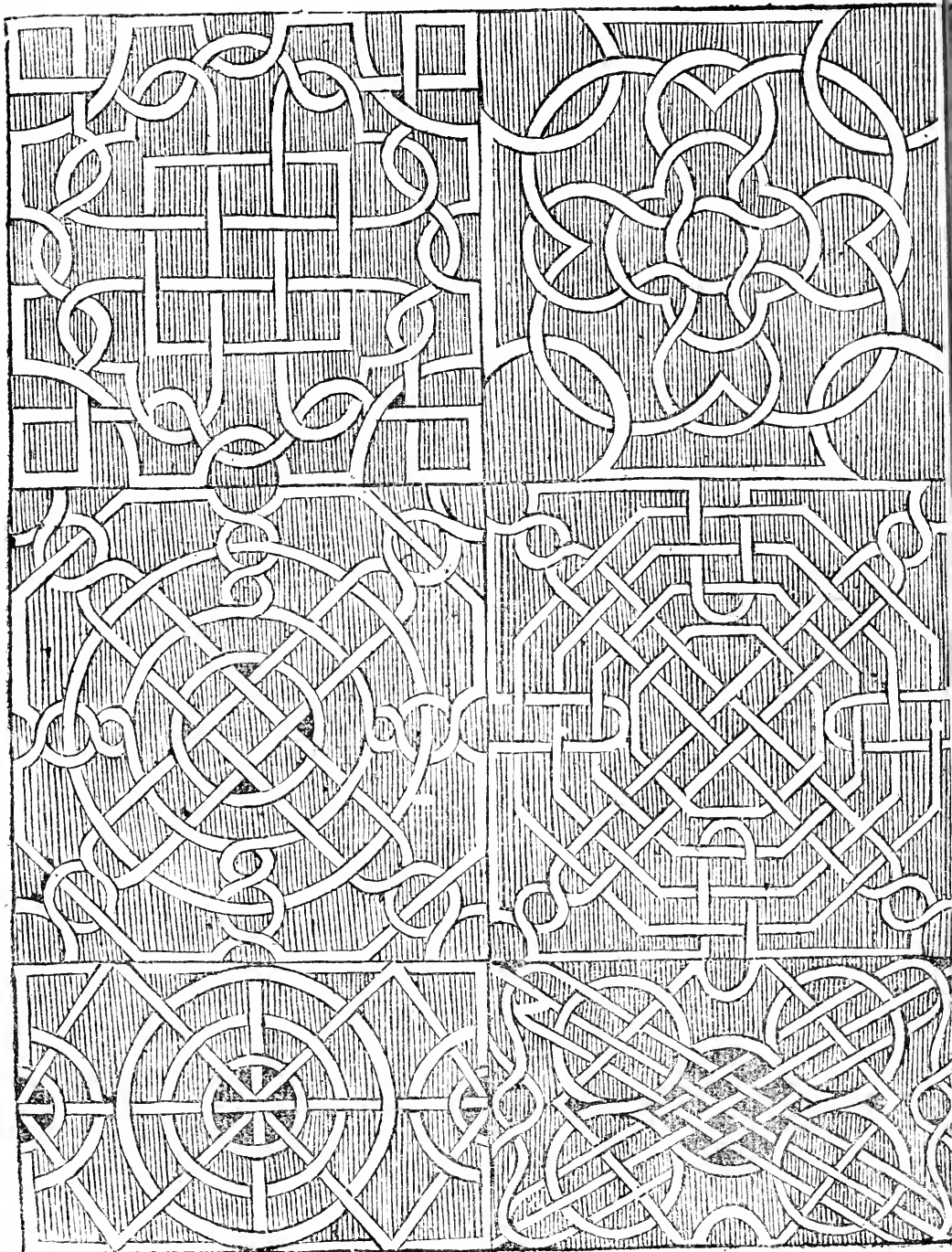

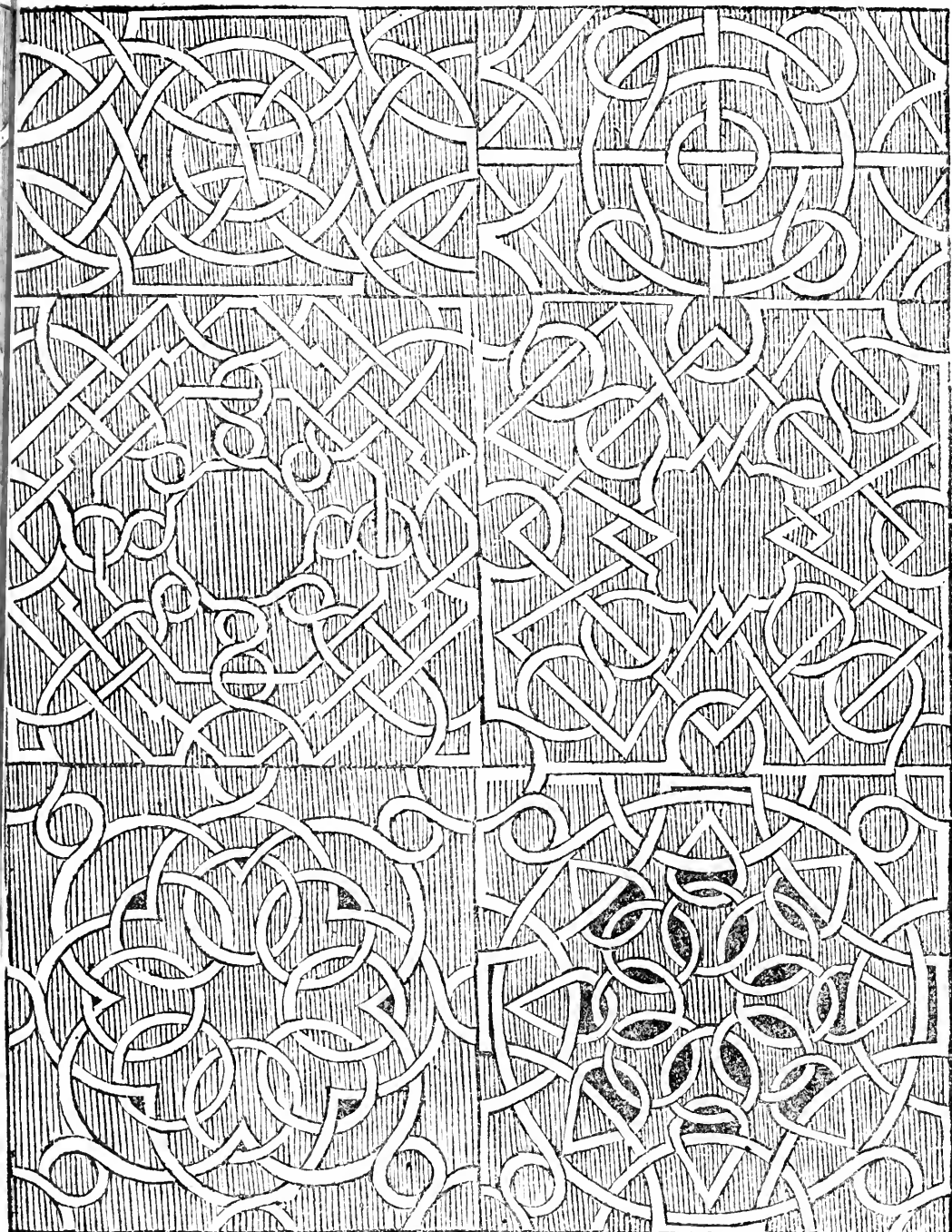

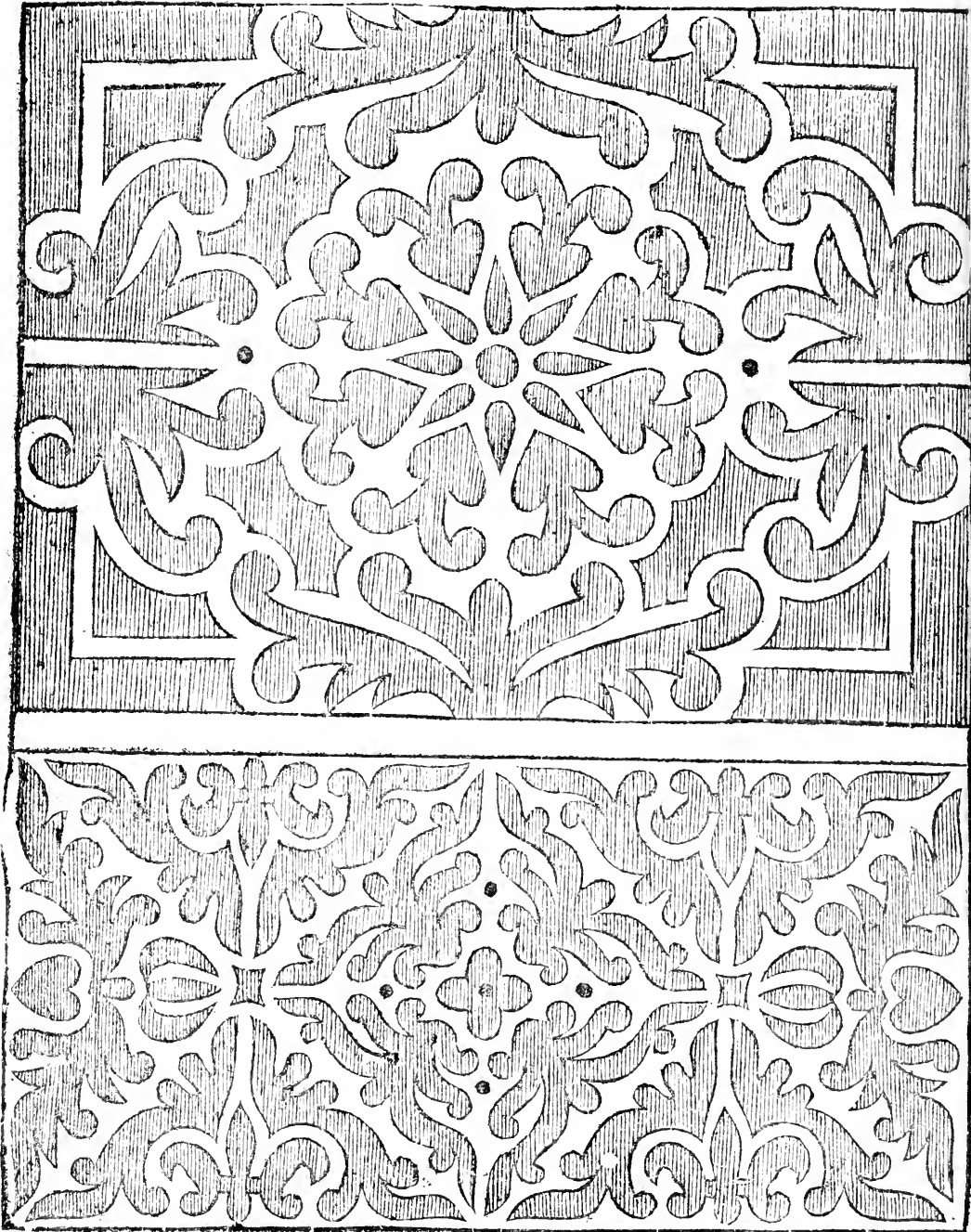

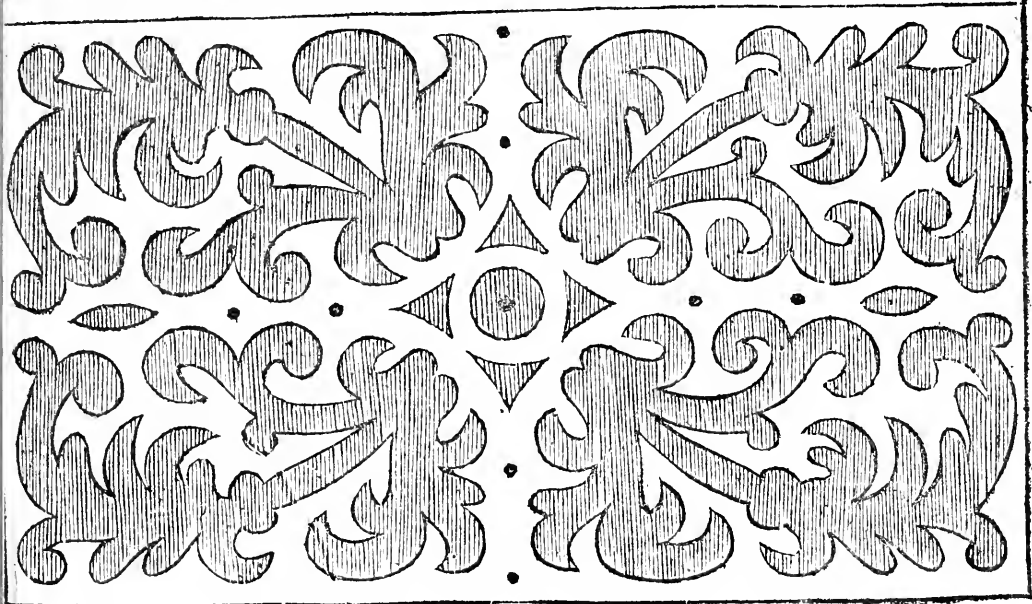
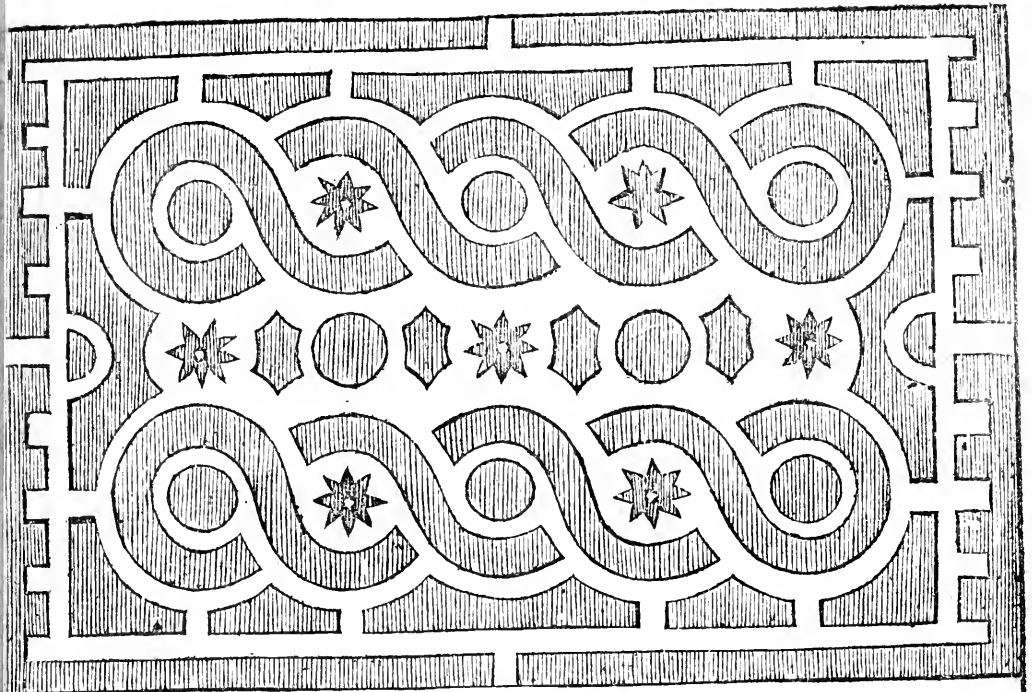

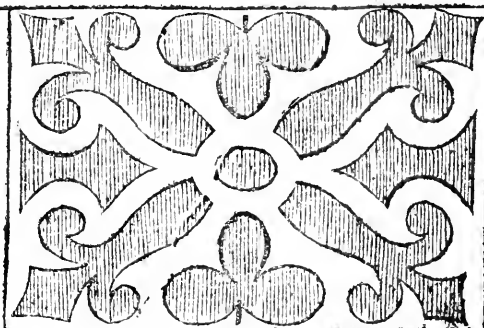
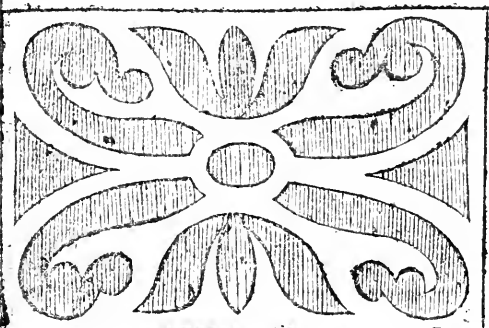
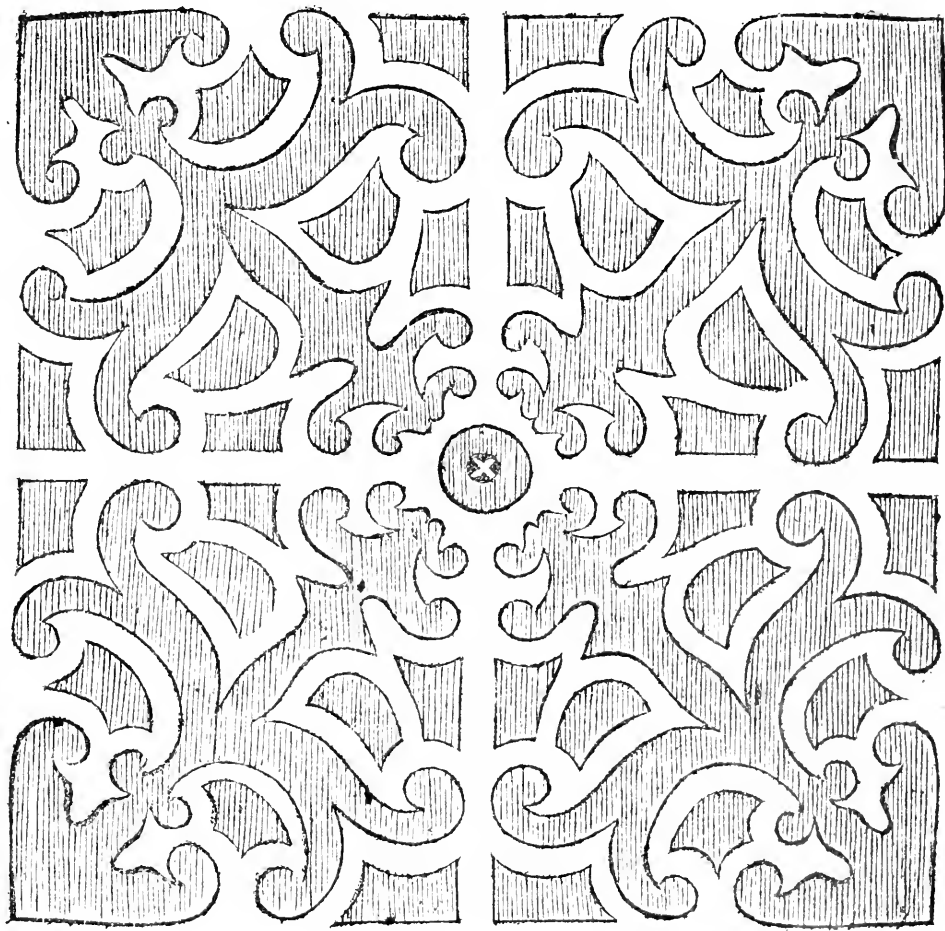

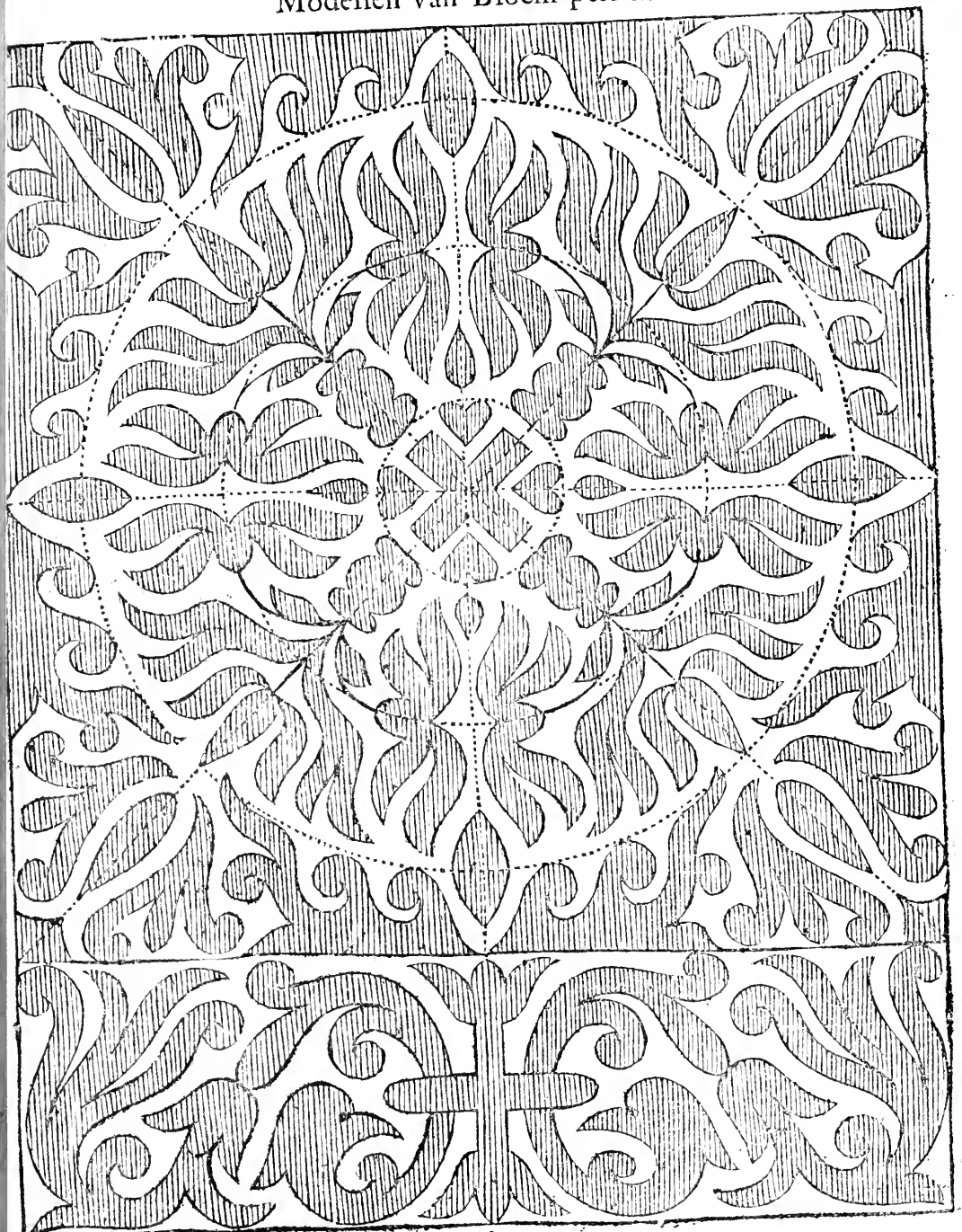

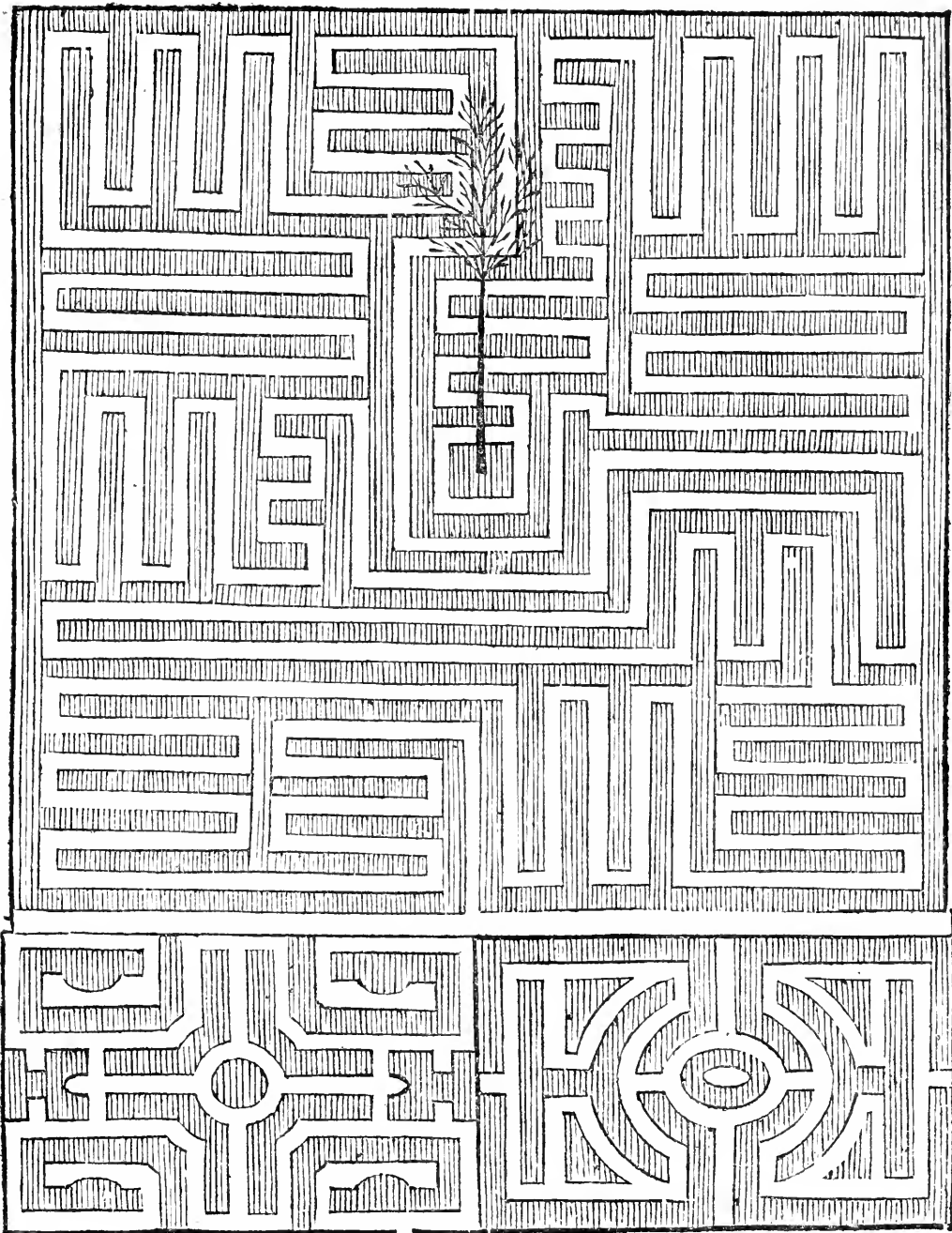

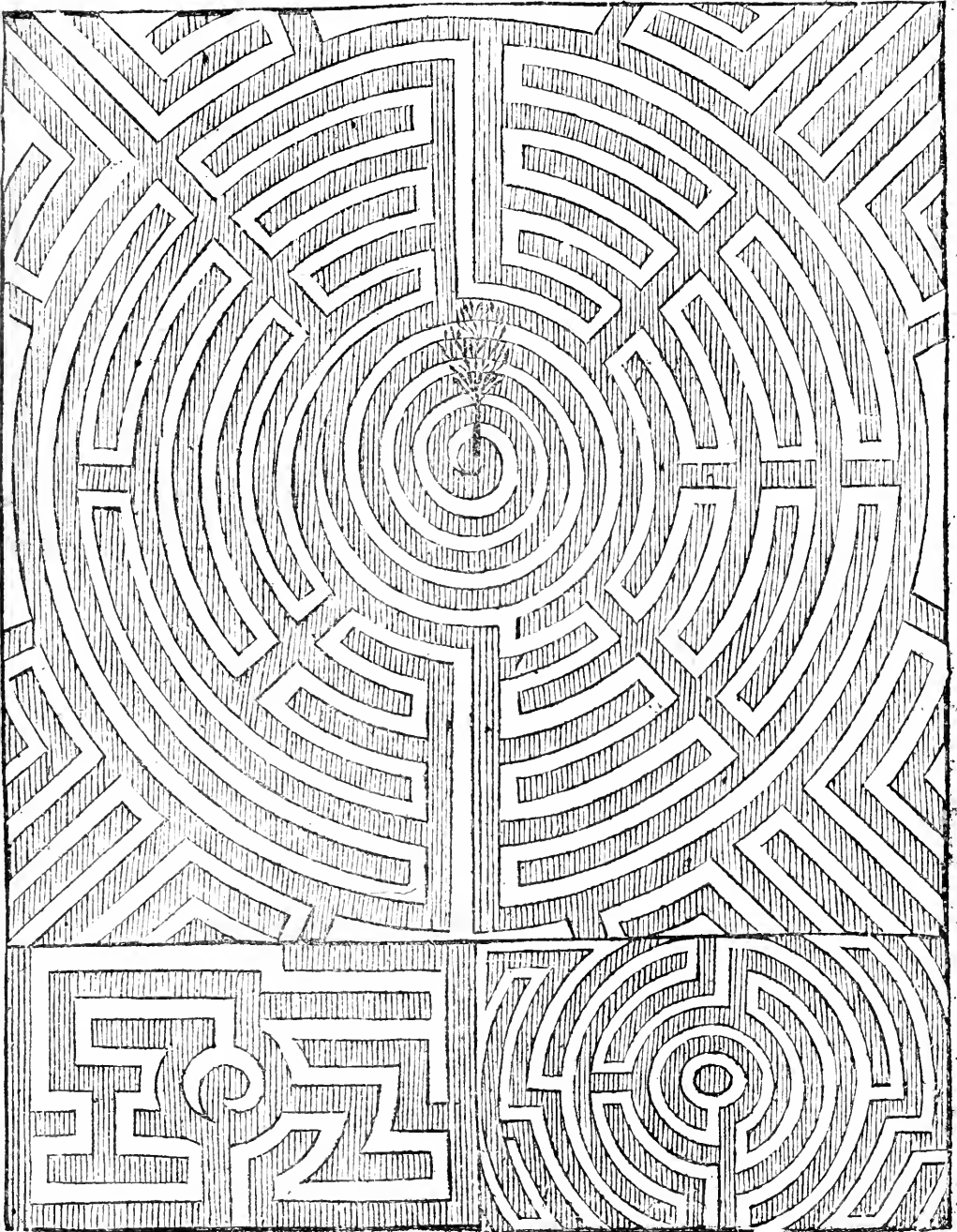

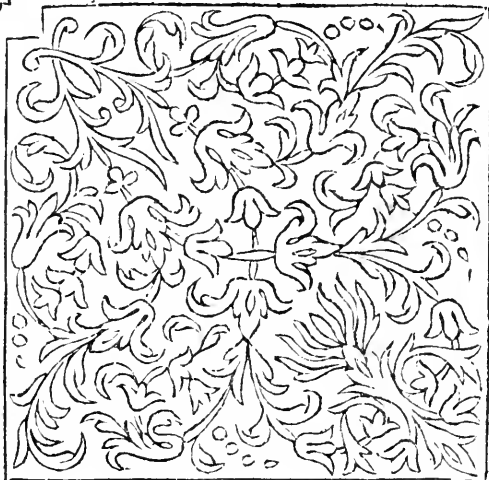
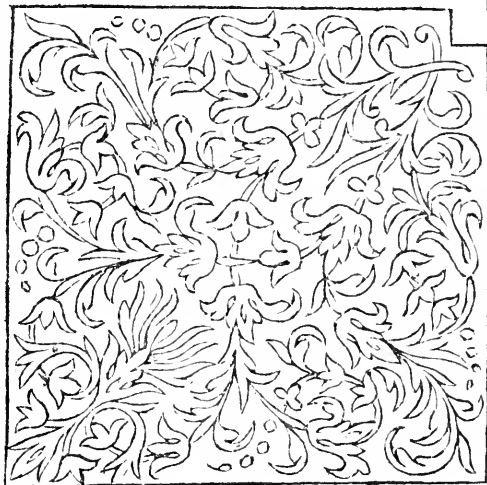
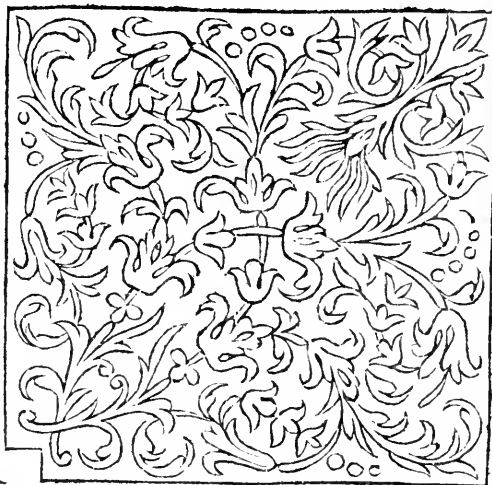
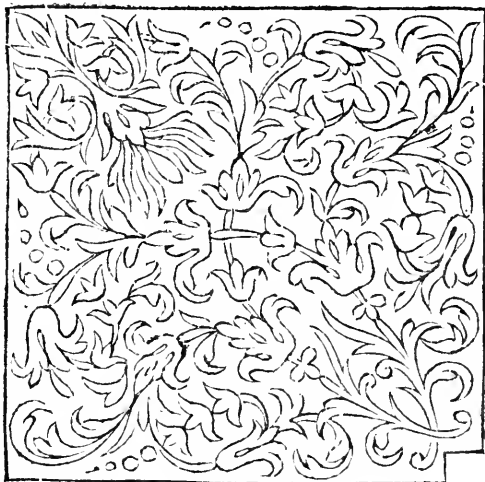

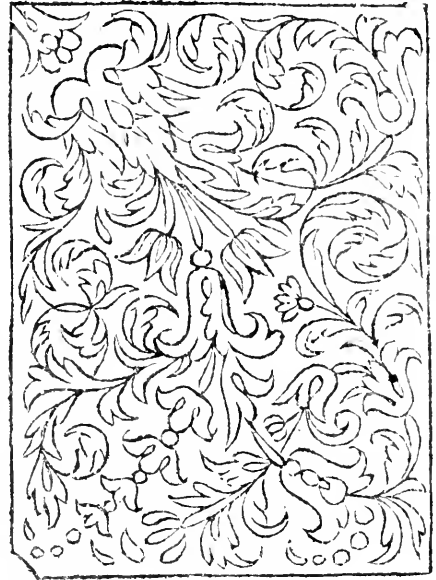
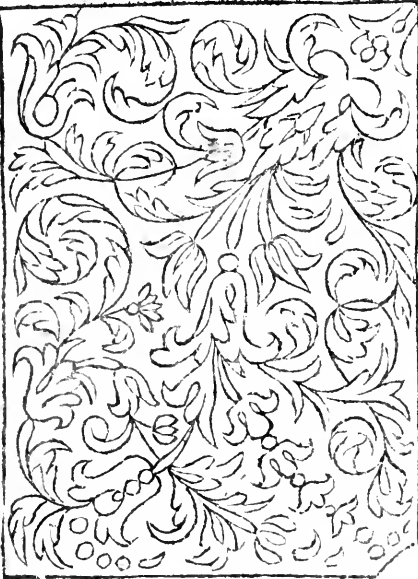

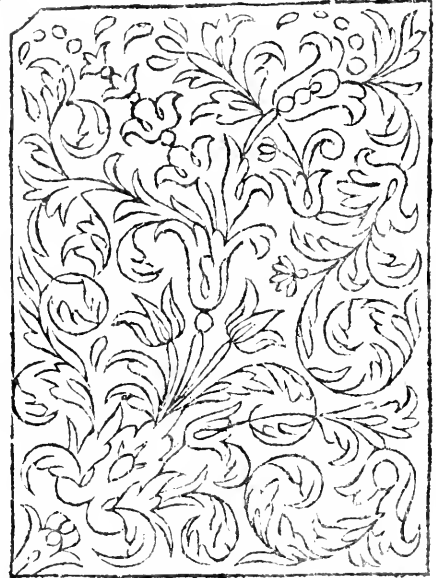

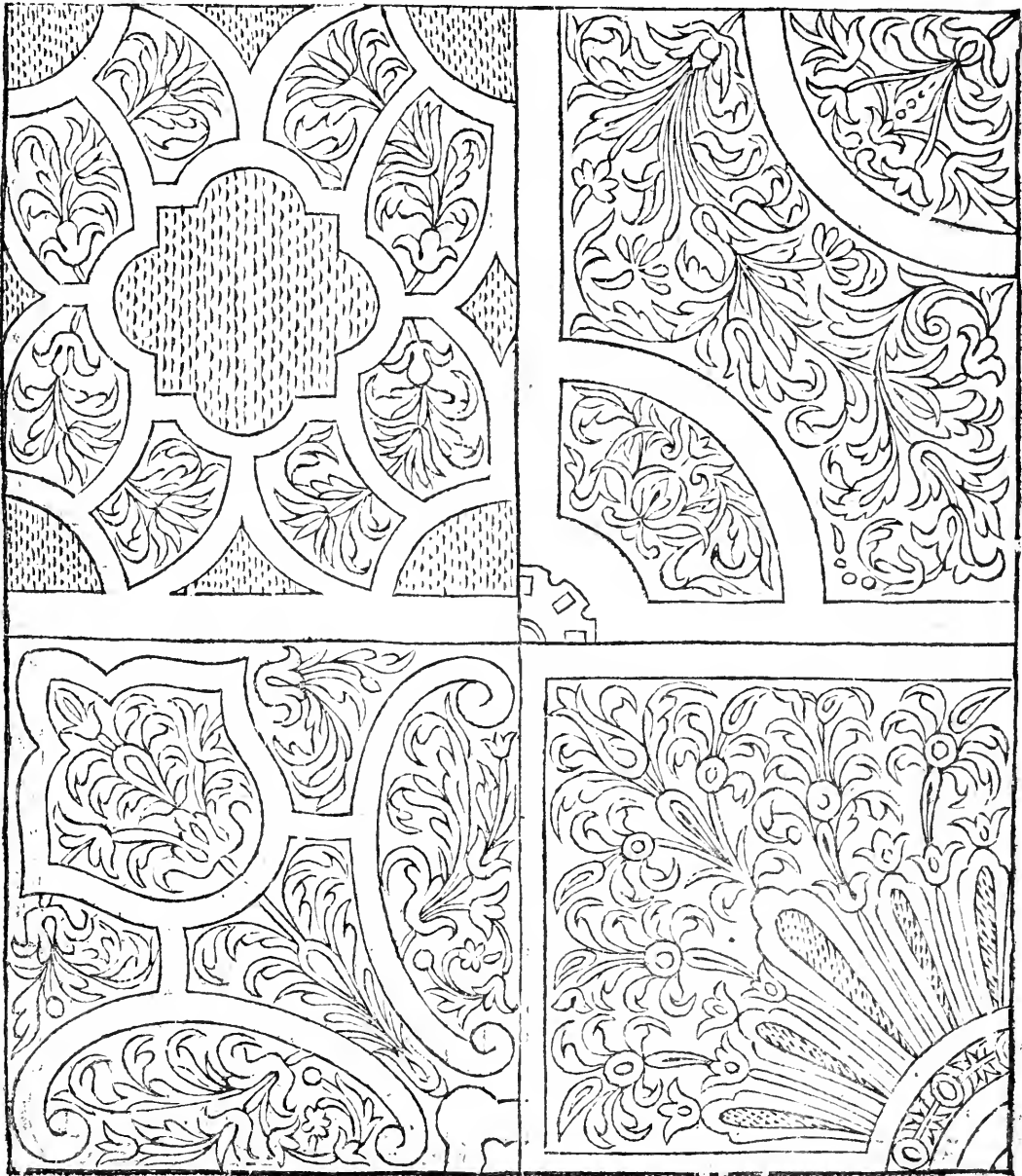

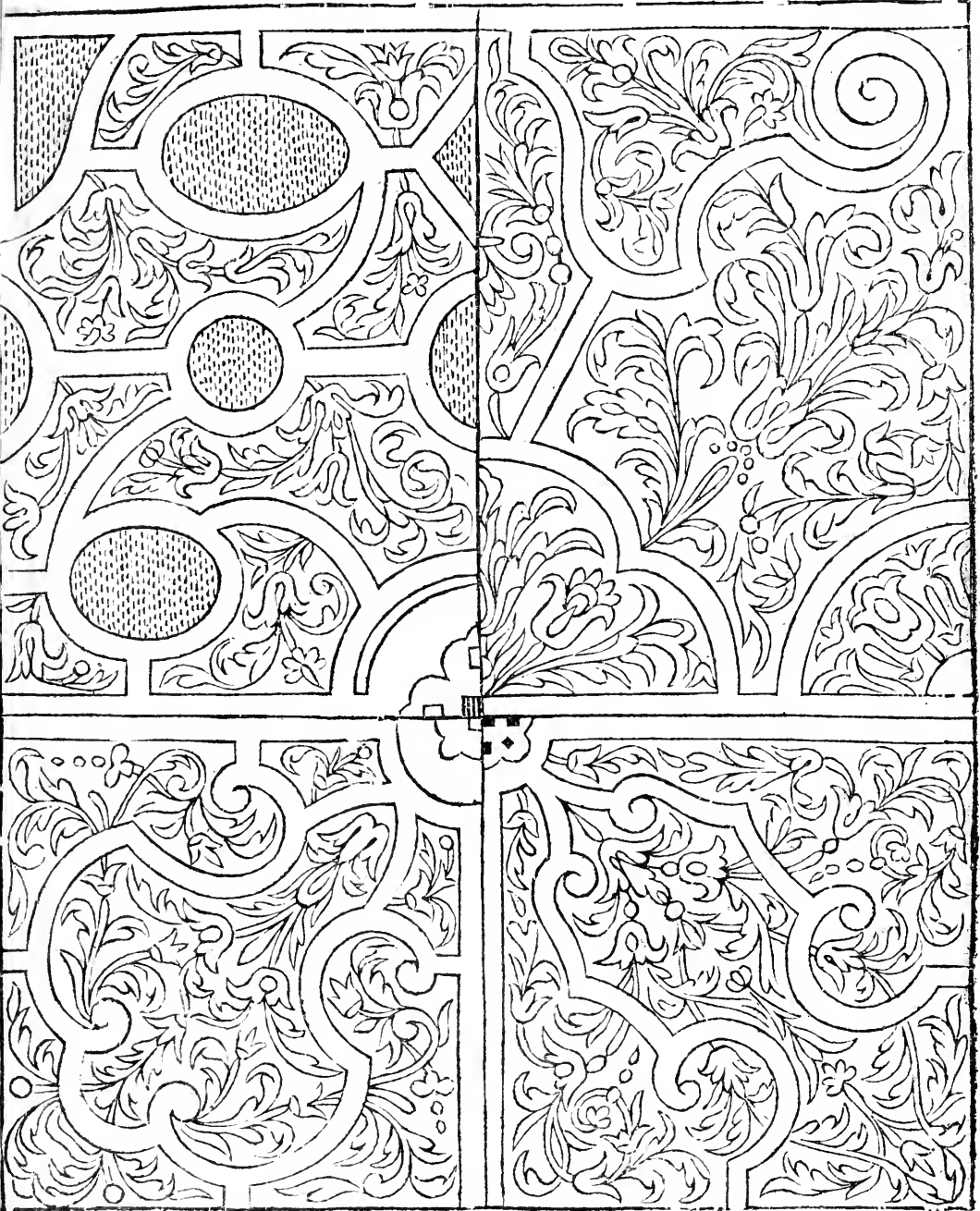

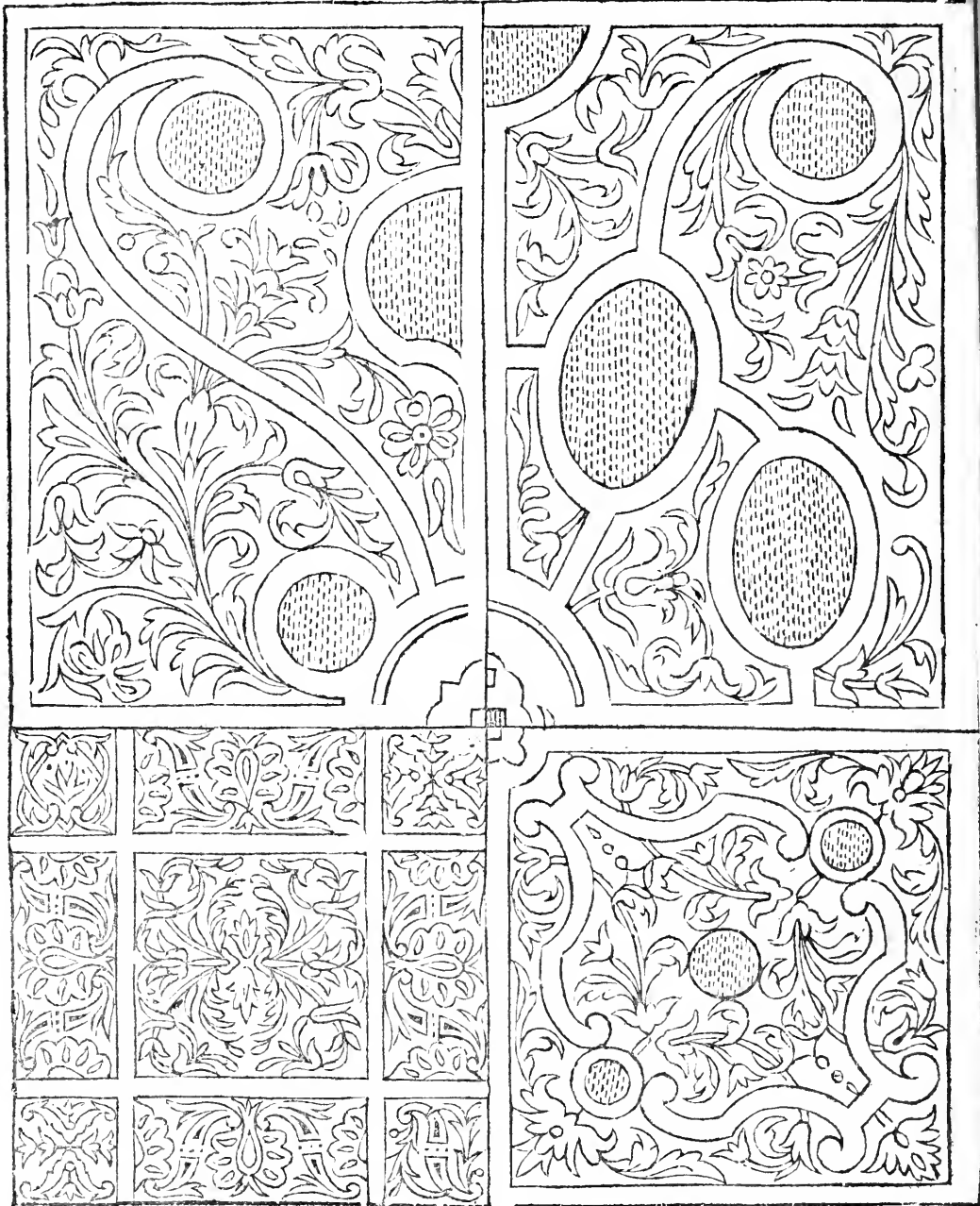
II

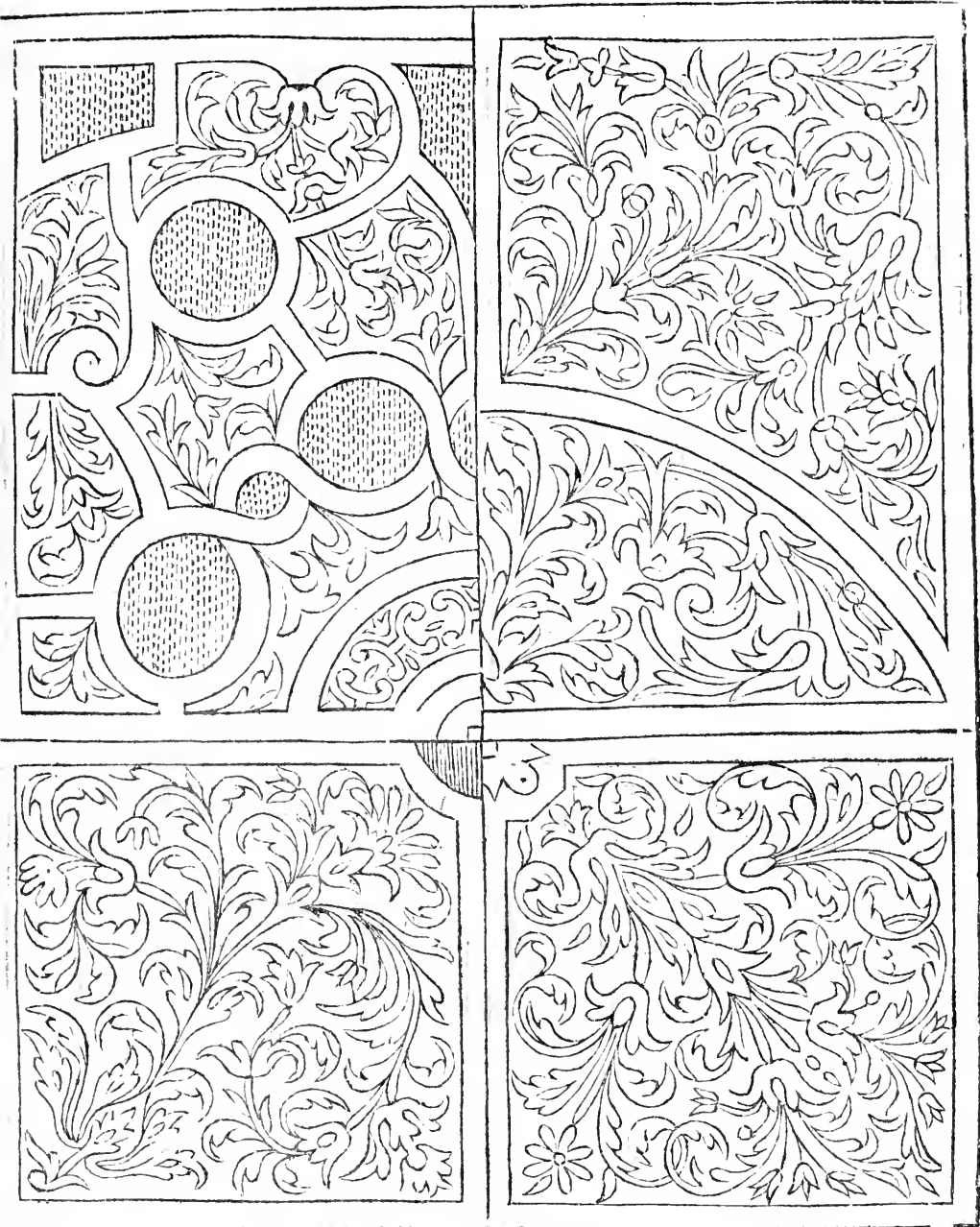

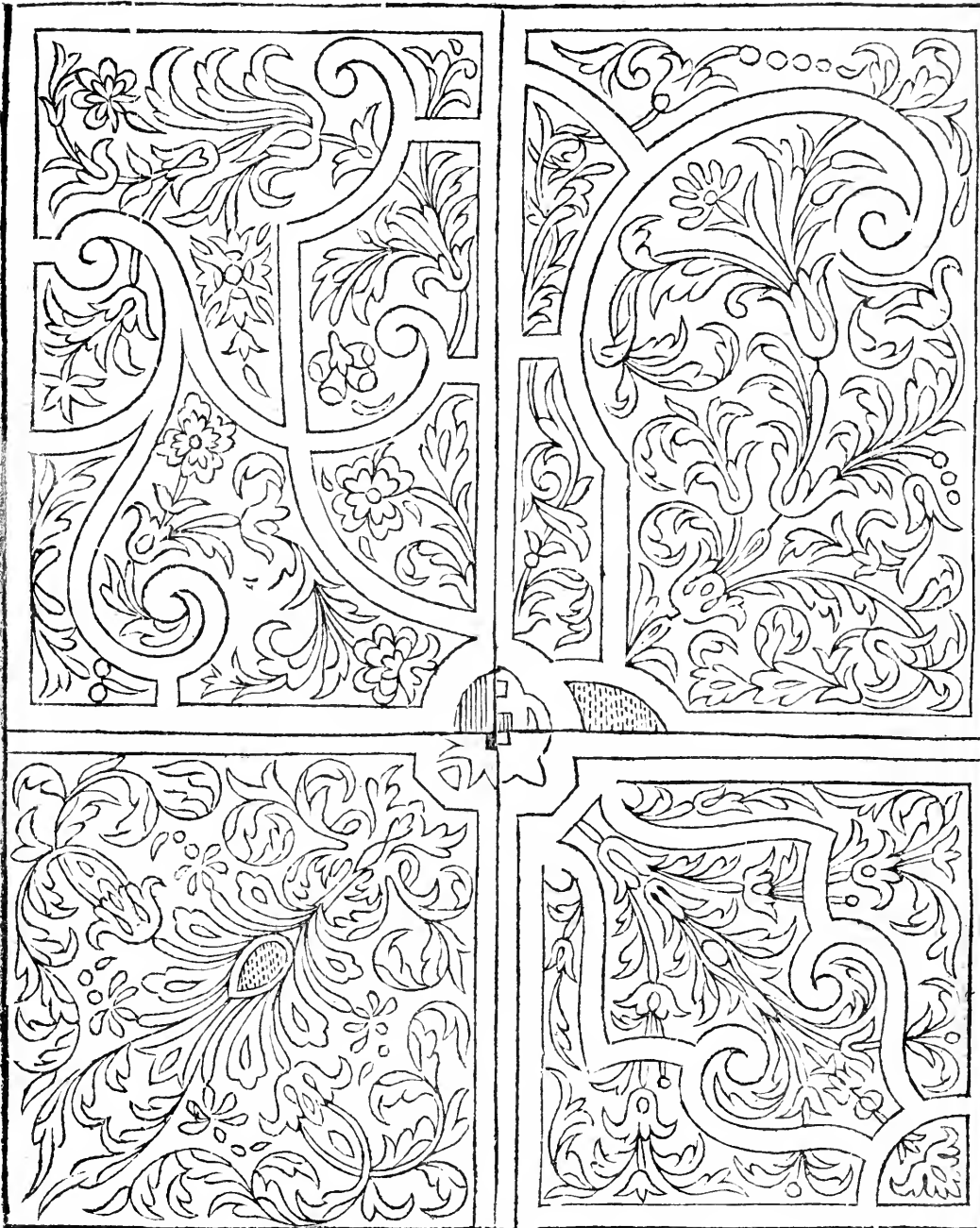
Dese twee voorgaande Modellen vertoonen alle vier perken eden alleens / dese volgende zijn yder perk van vier bpsondere figuren / daer van men een viermaal kan leggen / 't welk sich dan sal vertoonen als de twee voorgaande.

Maniere hoe men van Lat-werken, de Piramiden, Poorten, Galderyen, Lust-prieelen, &c. op 't çierlijkste sal toemaken en aan malkander setten.

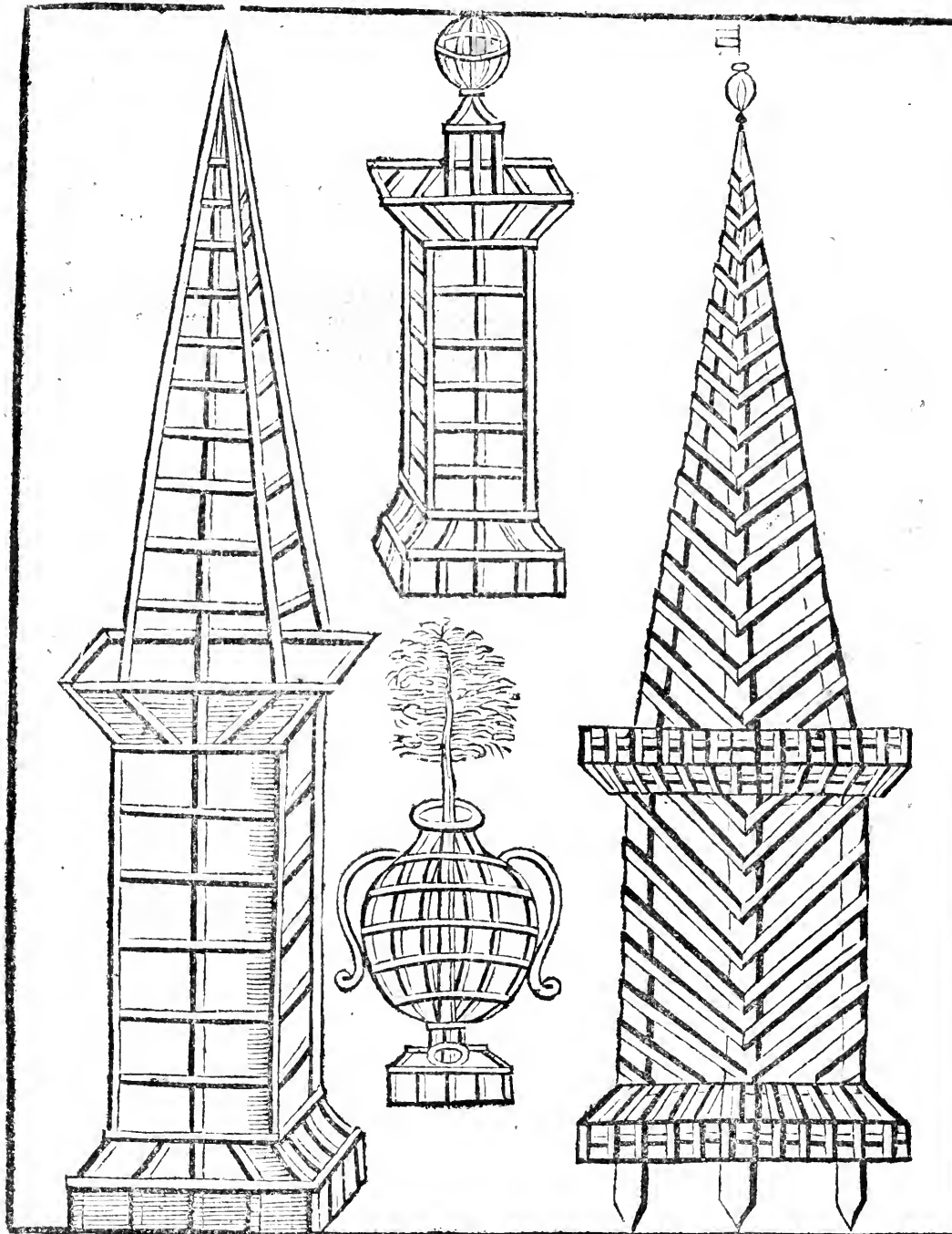
DE Poozten / Lust-prieelen / Galderpen en andere Lat-werken / geven een ongemeene luster en cicraat aan de Hoben en Lust-plaatsen / men maakt die op veelberhande manieren / na dat de gelegentheyt van de plaats / en zindelijke curiosheyt van de Liefhebbers die de Poozten begeeren; worden van sommige op 't begin van de groote Daden / en andere in 't midden van de selve gestelt / haar gedaante wordt hier neffens in verscherpde Figuren vertoont; de stoffe is van Grepnen-houte Latten en Hoep-stokken / na de kunst door malkanderen gewerkt / en in ordje gevoegt; het binnenste dat de sterkte van 't gebouw is / is van gezaagde Ribben / soo dik en swaar als de groote van 't werk vereyscht

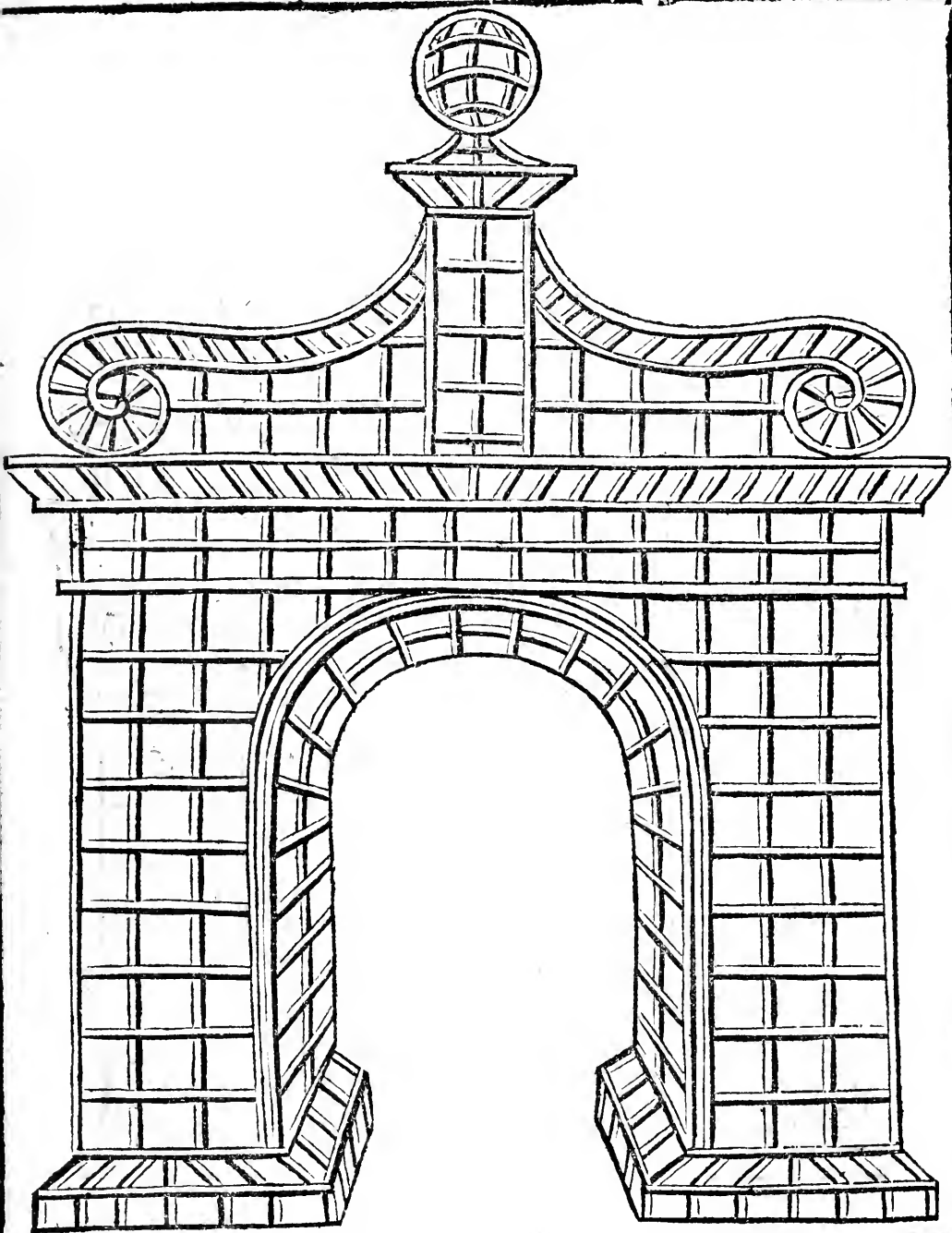
Van die selve natuur zijn ook de Lust-prieelen / 't zy dat men die tegen een Heyning aan / of alleen komt te plaatsen; dese maakt men acht-ses-vier-kant of langwerpig / na dat peder die gelieft te hebben / en worden tot gerijf van de Liefhebbers verscherpde Modellen hier neffens vertoont.

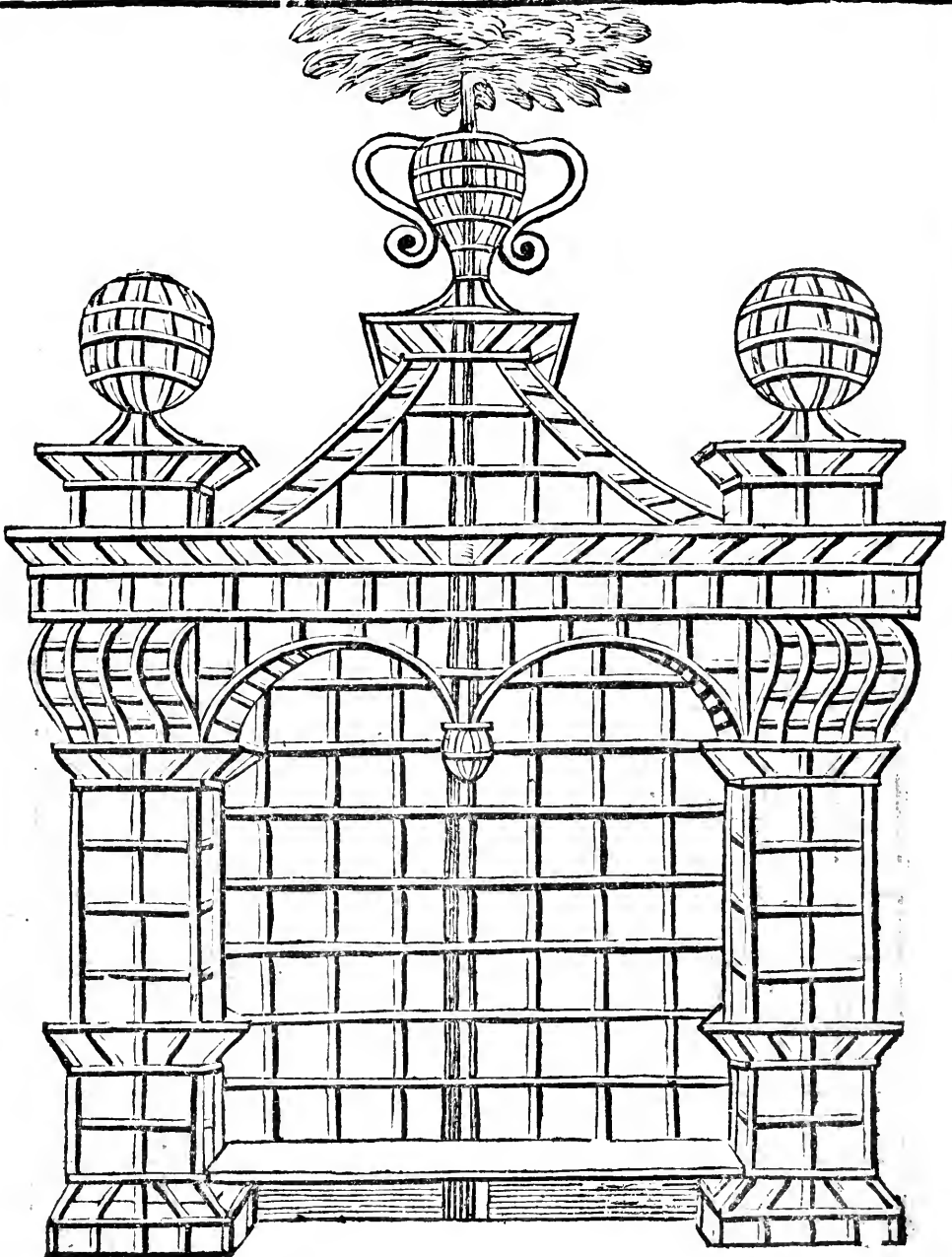
De Galderpen (anders Wandelpen genoemd) worden altydt over breede Daden geslagen / en zijn / gelijk ook de Prieelen doen / seer bequaam om de Wijn-stokken / of Fruyt-boomen over te doen groeyen / gebende aan de Boomen groot woordeel / vermits die door 't los slijgeren / dat men in dese bolle gronden lichtelijk onderwerpen is / bevrijt zijn.

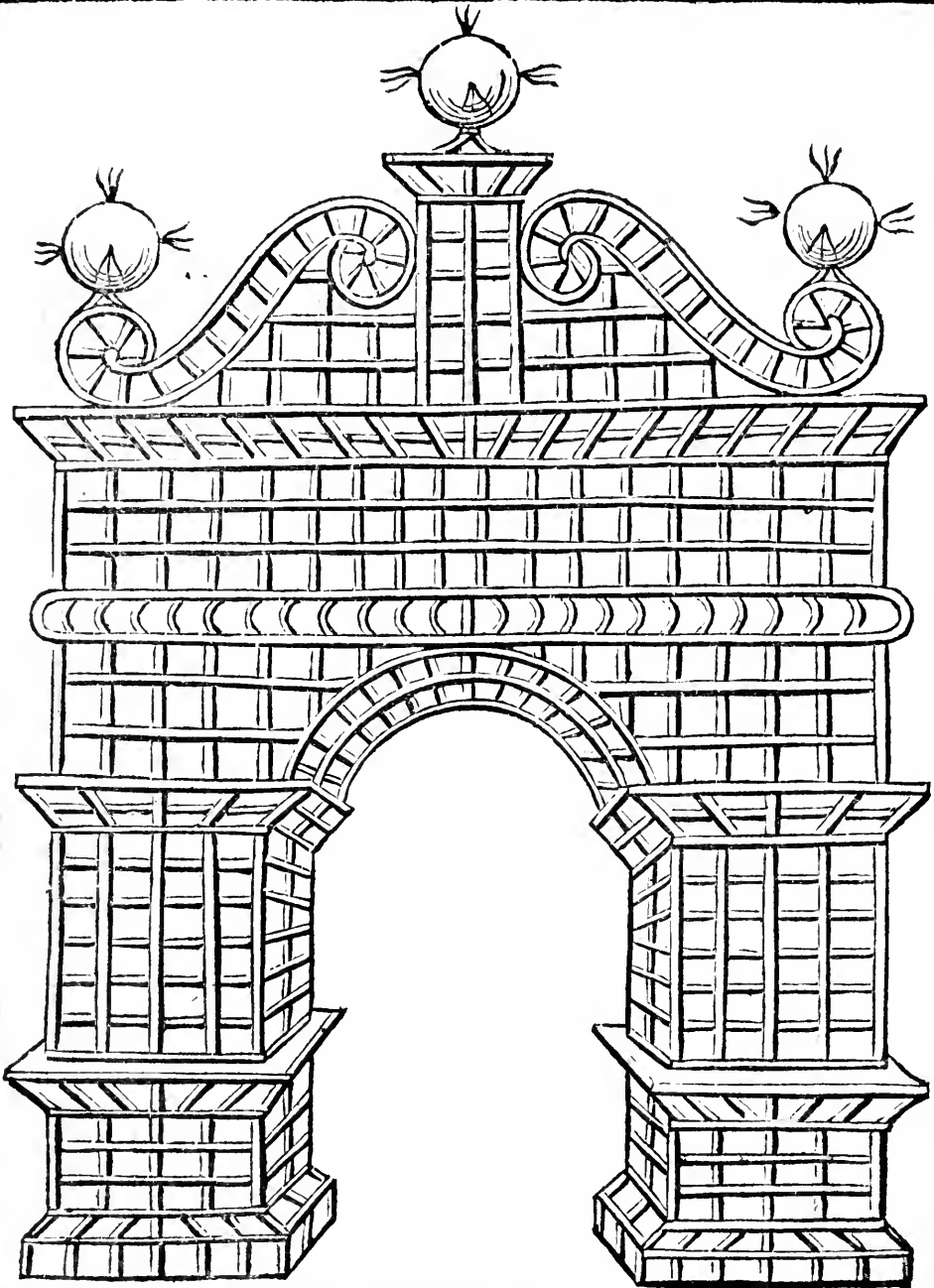
De Piramiden werden in 't midden van de Bloem-perken op Hoeken van groote Daden / en na de gelegentheyt anders mede byengt / gestelt / soo ook de Pedestallen / daar men Beelden van Hout of Pleyster-werk gemaakt / boven op han setten.

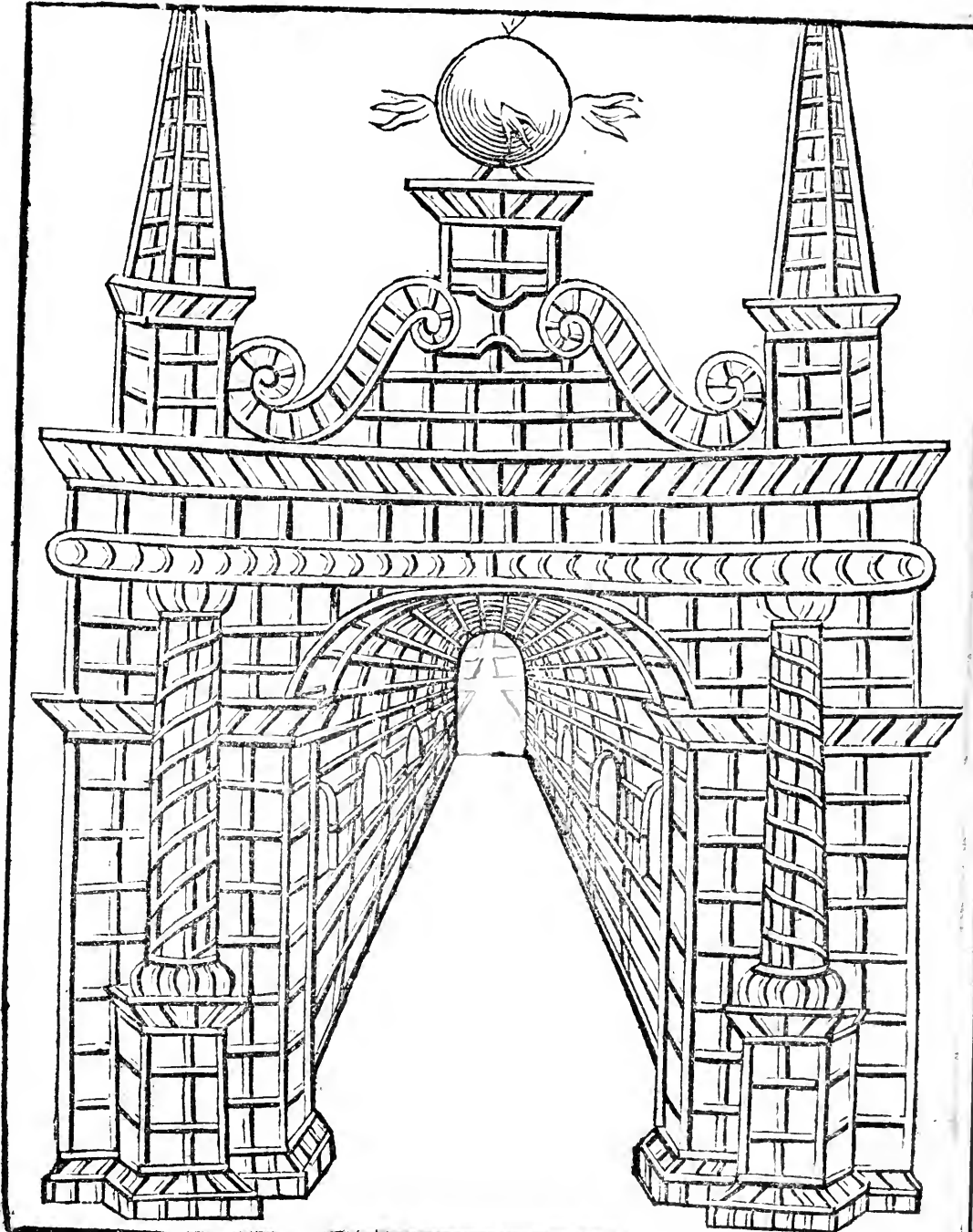
Gebende dit alles / behalve een aangenaam gesicht / ook bequame en vernakelijke Schuyt-plaatsen / en Wandelingen / daarmen van de Somerse Somme-stalen bevrijt kan zijn.

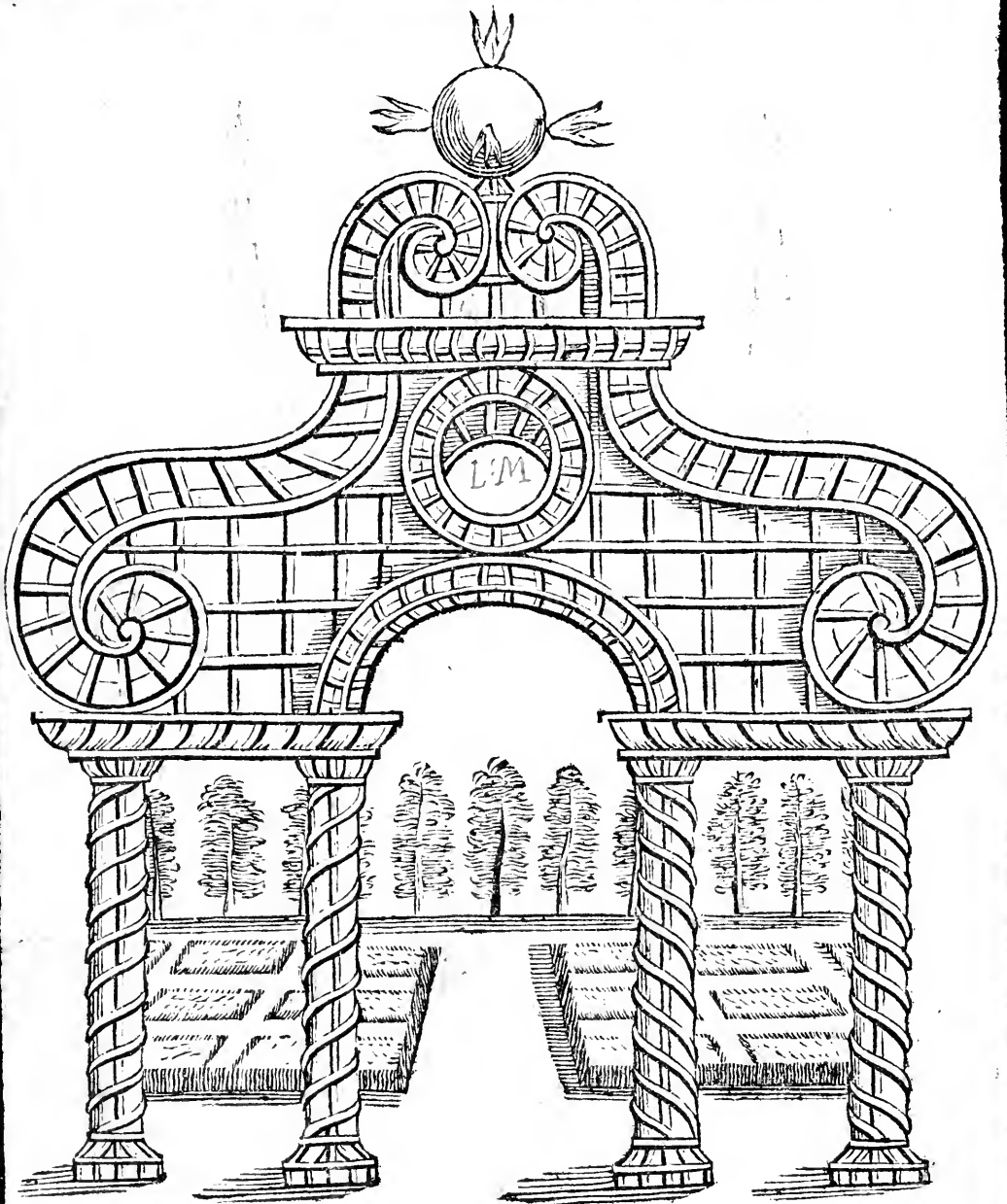

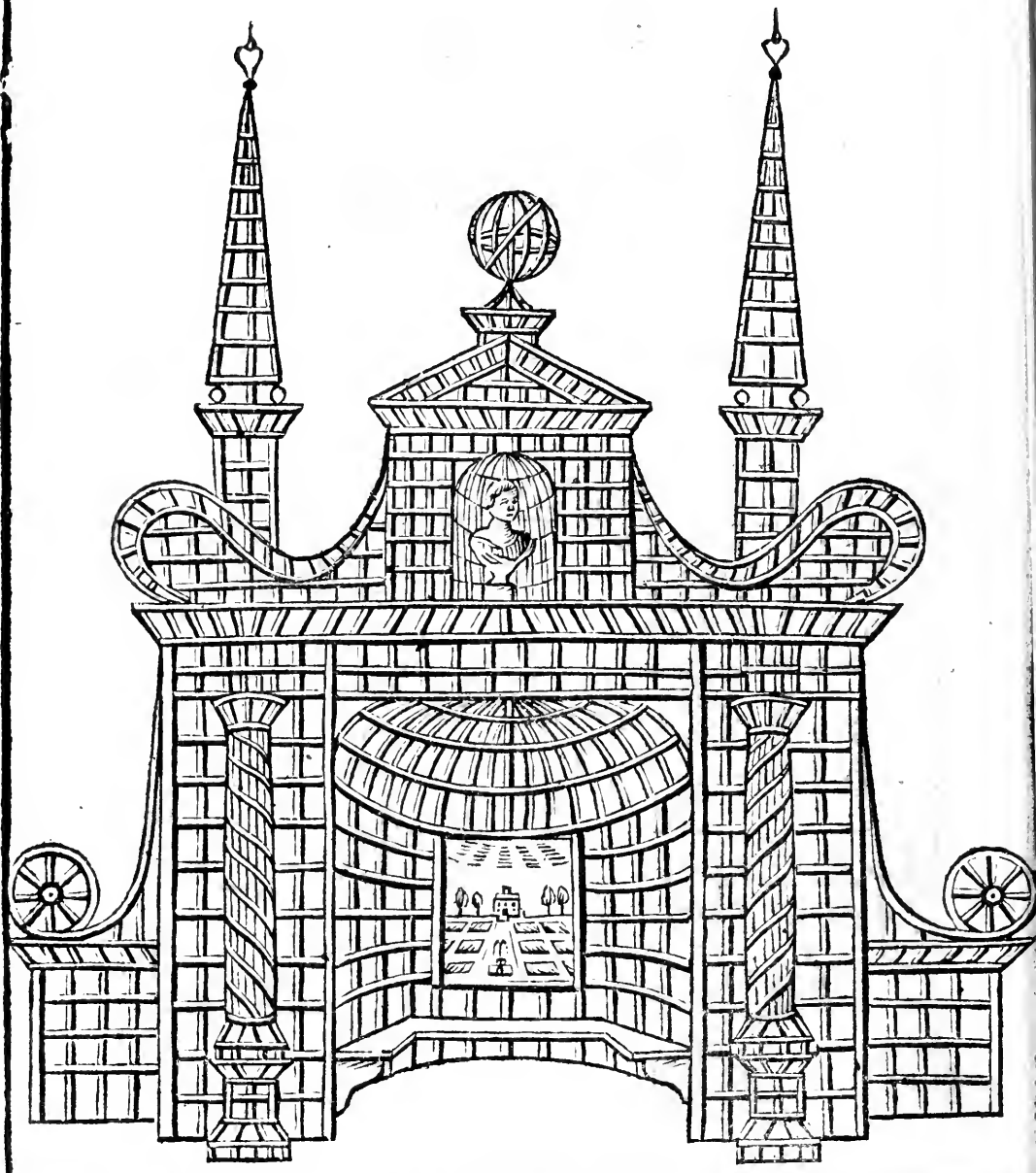

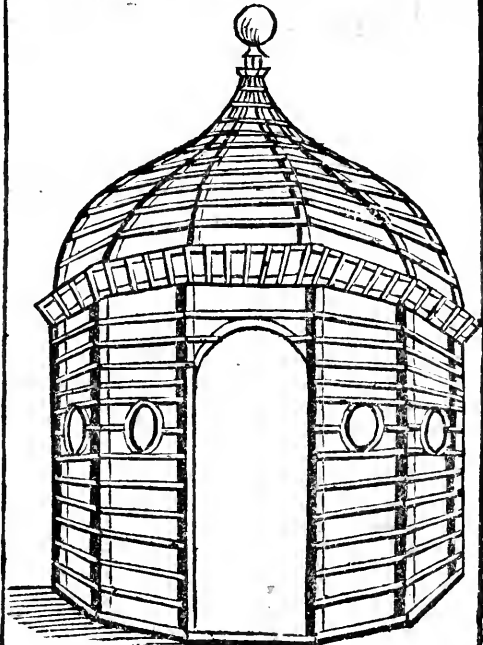
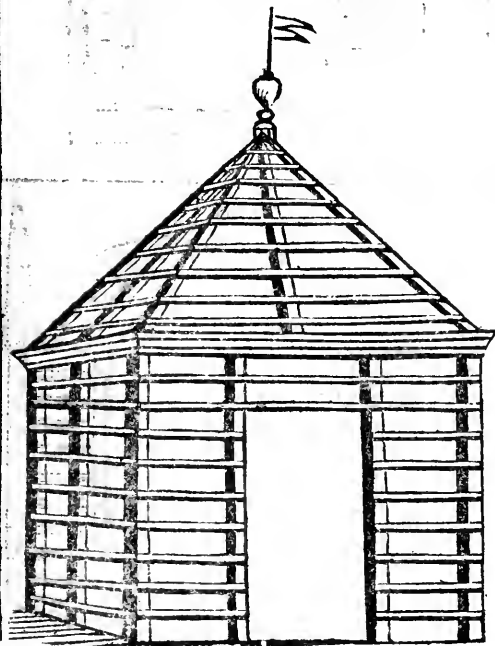
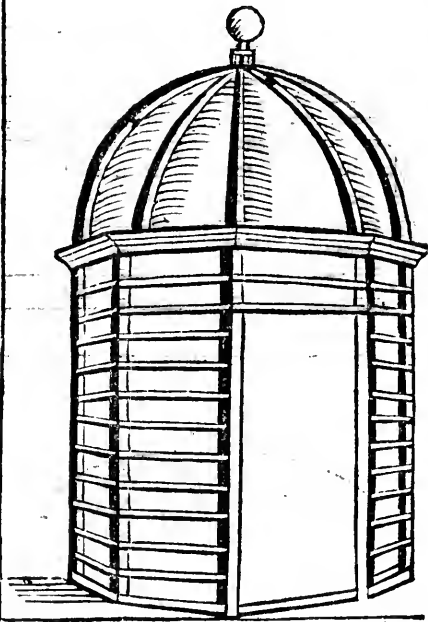
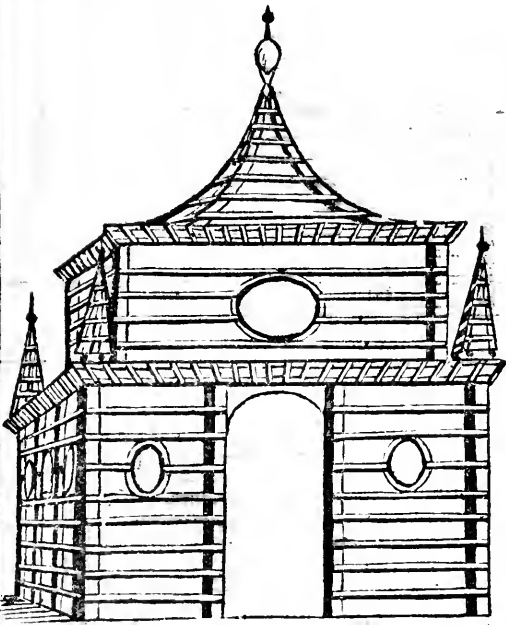

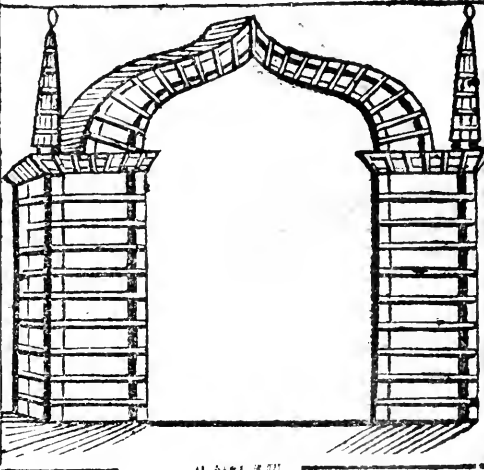
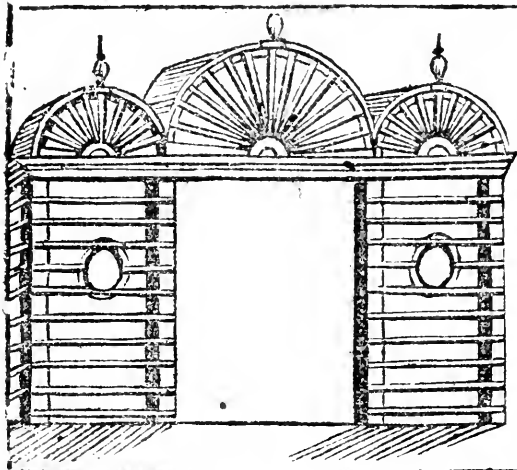
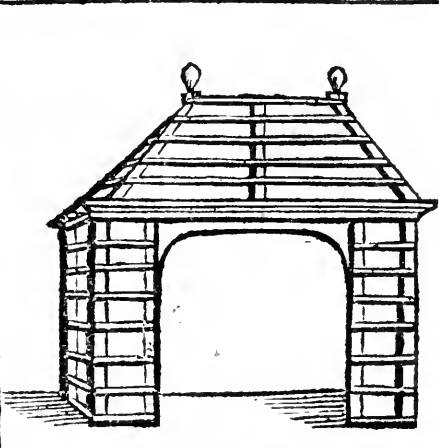
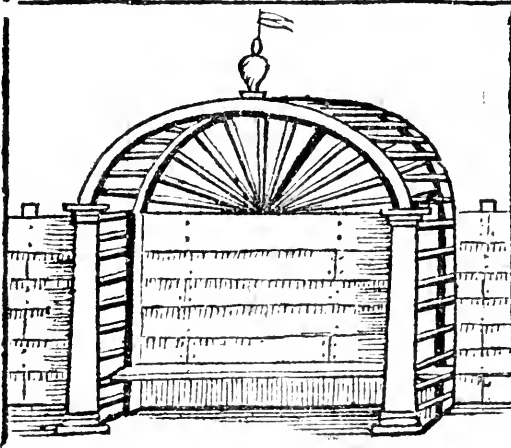
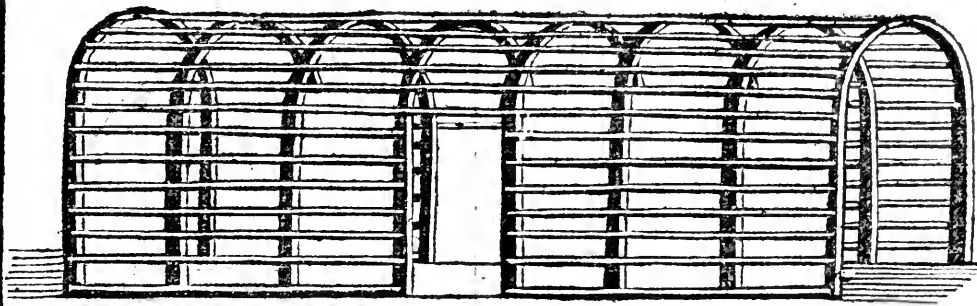

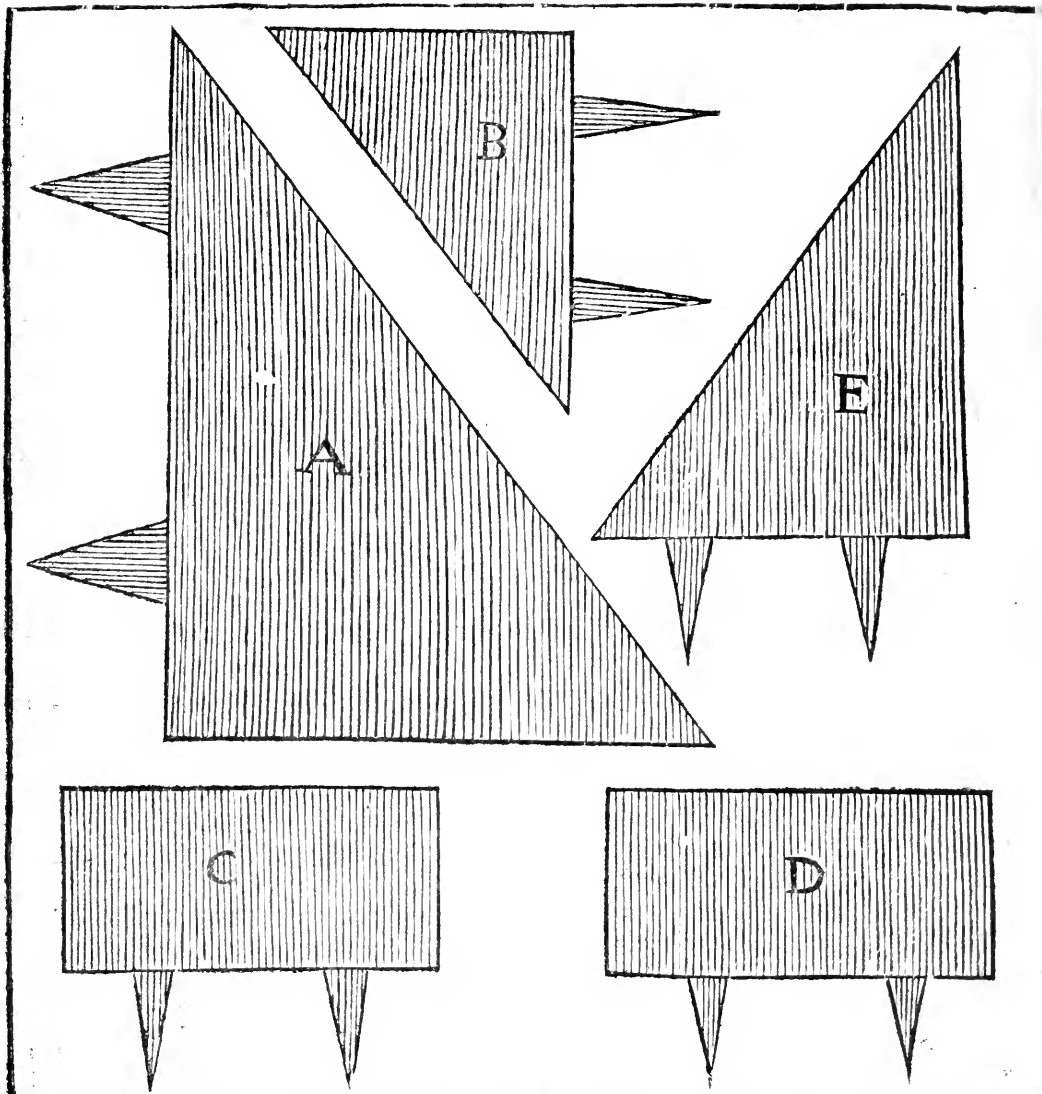

Onderwijsinge, hoe dat men de navolgende Sonne-wijfers in 't werksal stellen.

Onder andere Hof-cieraden/daer de Nederlantfen Hovenier geen minder vermaek in neemt/ als nut van trek/ is wel de Sonne wijfer een van de voornaemste; waer by men altydt weten kan/ wat uure van den dag het is/ om sijn werk of sijn vermaek upt te strekken na de tijdt: hierom hebben wy het nodig geacht/ op datter tot de volmaektheit van den Hof/ niet behoorlijk soud ontbreken/ de Wief-hebbers daer van ook te dienen; en haer soodanige schetsen mede te deelen/ waer na men selfs met weynig moepte/eene ofte meer Sonne-wijfers/'t zy tegen een muur of schutting maken kan. De Figure A moet recht tegen het Zuiden/ B tegen 't Noordten/ C tegen 't Oost en D tegen het West geplacst worden/ en dat recht na 't Compas/ want op een afwijkende plaets gestelt zijnde/soudense- se qualijk wijzen. E zijnde de Horizontale Wijfer, wordt op een Water-passe blakte/ met de Kelle recht tegen het Noordten/na het navolgende Model gemaekt. 't Compas in 't midden/ verroont wat cours de Son van ons gestrekt staet/ namentlijk contrarie als de schadulve valt. Men kan ook de 4 rechte A, B, C, D, alle te samen/ op een winkel-recht vierkant blok/ van groote/ als de volgende asteekeninge stellen/ E daer hoben op plaetsen/ by aldien het behaegt sulken Wijfer/ soo laeg in 't midden van een Bloem-perk te setten/dat men op het hobenste vlak bequaemelijk sien kan; anders maekt men het voorzige blok spits op/ om een wint-baentje daer hoben op te voegen.

Wengaende de Wijfers/ die de schadulve geben/ zijn booz aengestelt/ in sulken groote/ alste op peder der voorszreven Sonne-wijfers voegt/ en met letteren aengewesen/ tot welker peder behoort. Men kanse van pser of koper laten maken/ na believen/ met Pennen daer aen/ om de selve daer mede in het blok haer vastighept te geben.

Hier de Lesers een volkomen ondertwijs te doen/ hoe men na de kunst/ volgens de Hemel kloot/ soodanige Sonne-wijfers maken kan/ waer buyten het oog-merk van dit Boek/ die sulks begeerig is te weten/ kan nasien Willem J. Blacu, van de Globen; maer dese zijn in sulken Formaet van ons gestelt/ datse dooz 't gebuyk van een Passer/ met weynig moepte kunnen na getrokken worden.

Stelt de Wijser A op de Sonne-wijser tegen 't Zuiden / uyt het Middel
punt / op de Linie van 12 uren / winkel-recht / nederwaerts.

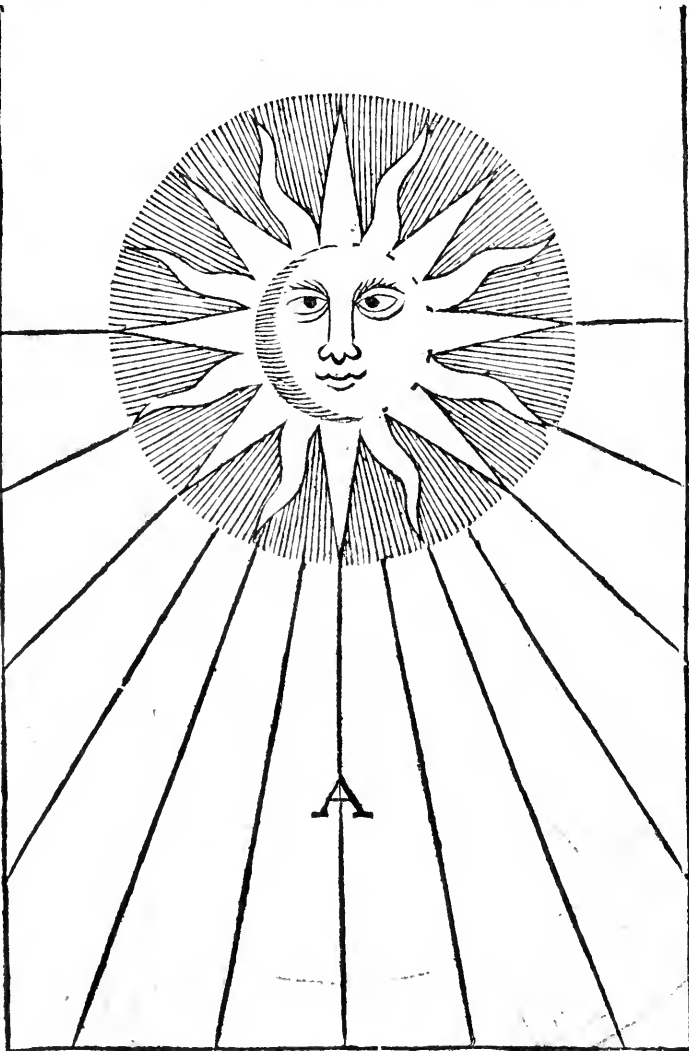
De Wijser B op de Sonne-wijser tegen 't Noorden opwaerts.

De Wijser C tegen 't Oost / en D tegen 't West / op de Linie van 6.

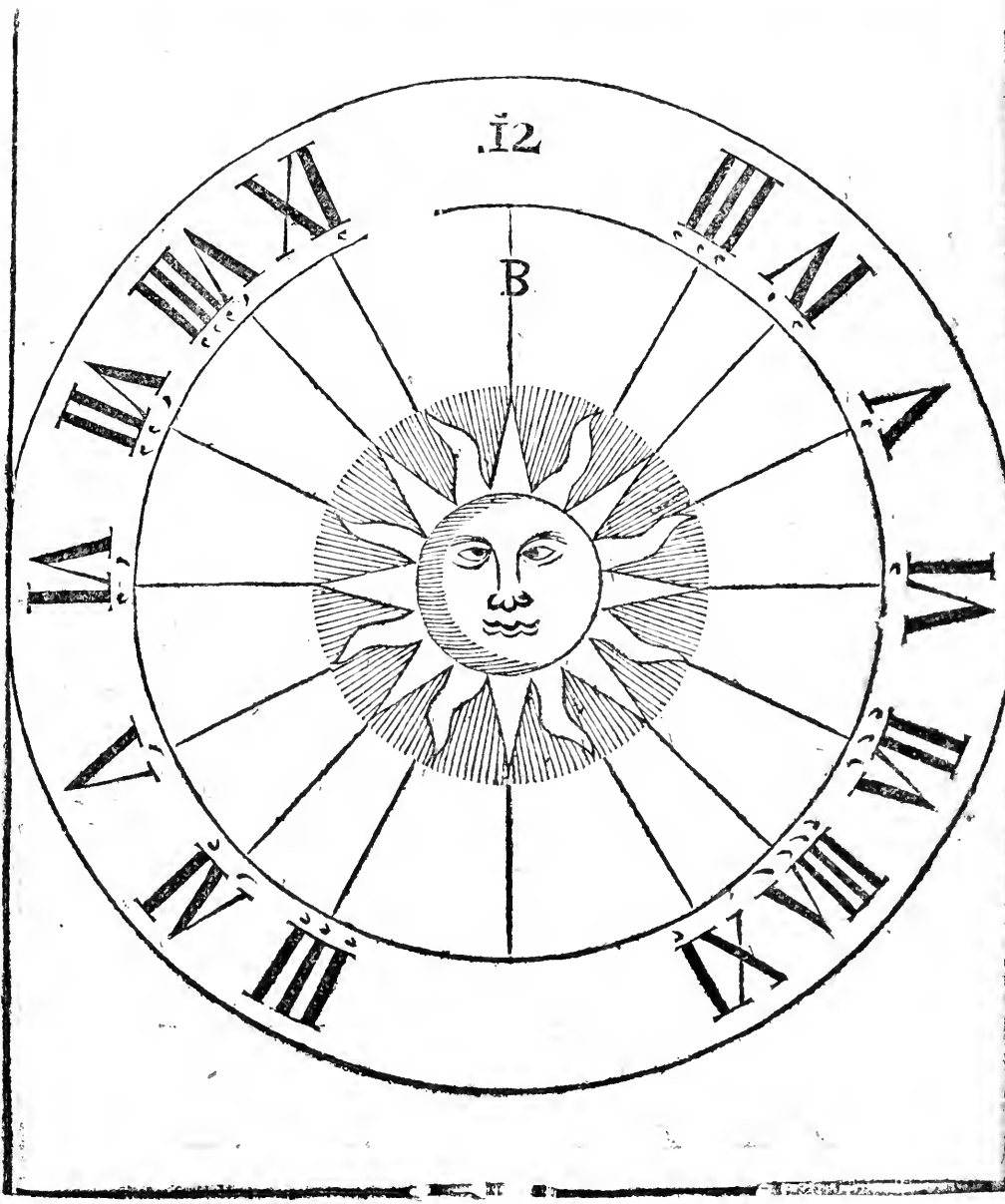
E hoeft op de Horizontale wijser uyt het Centrum / op de Linie van 12
uren.

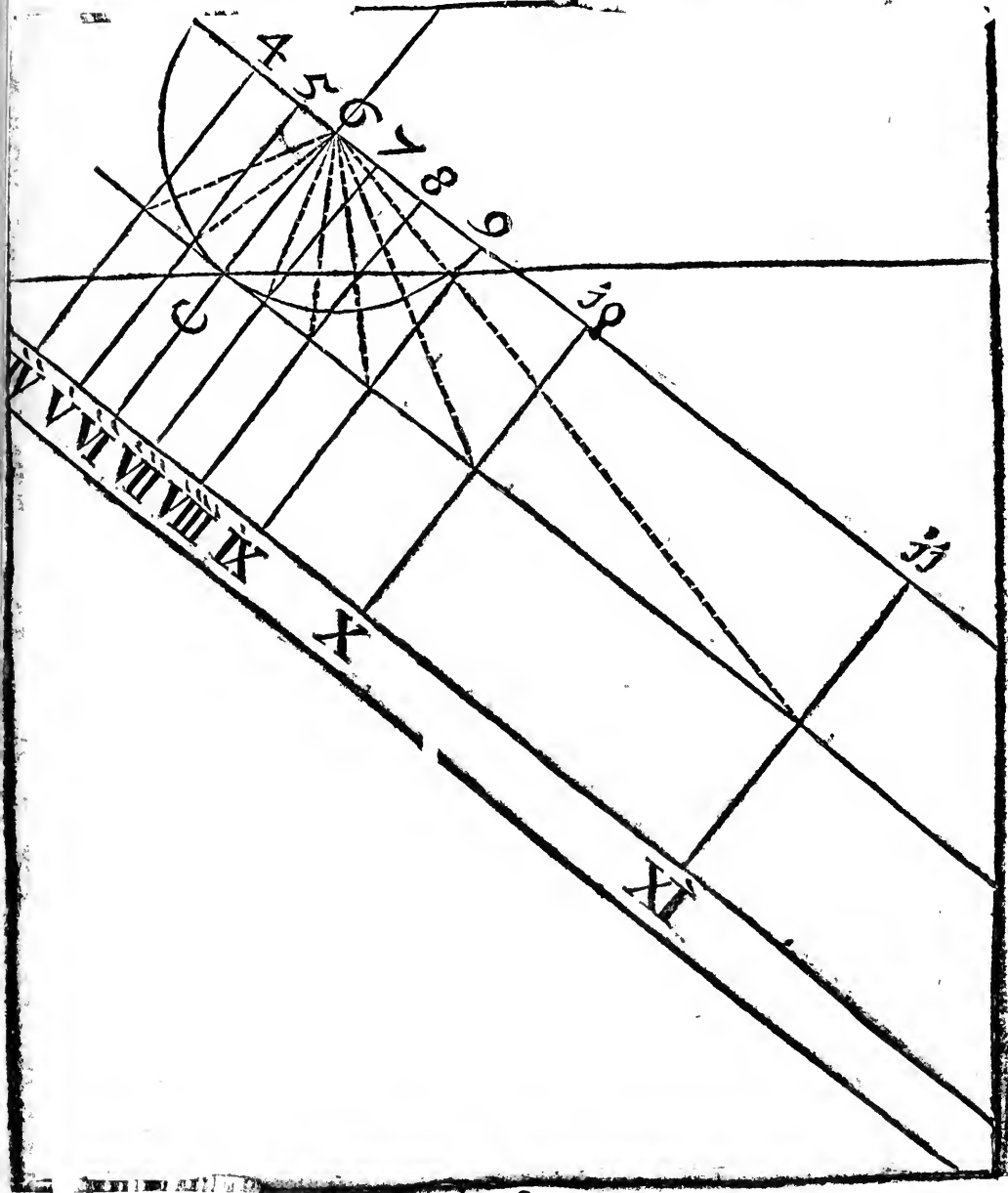
VI
VII
VIII
IX

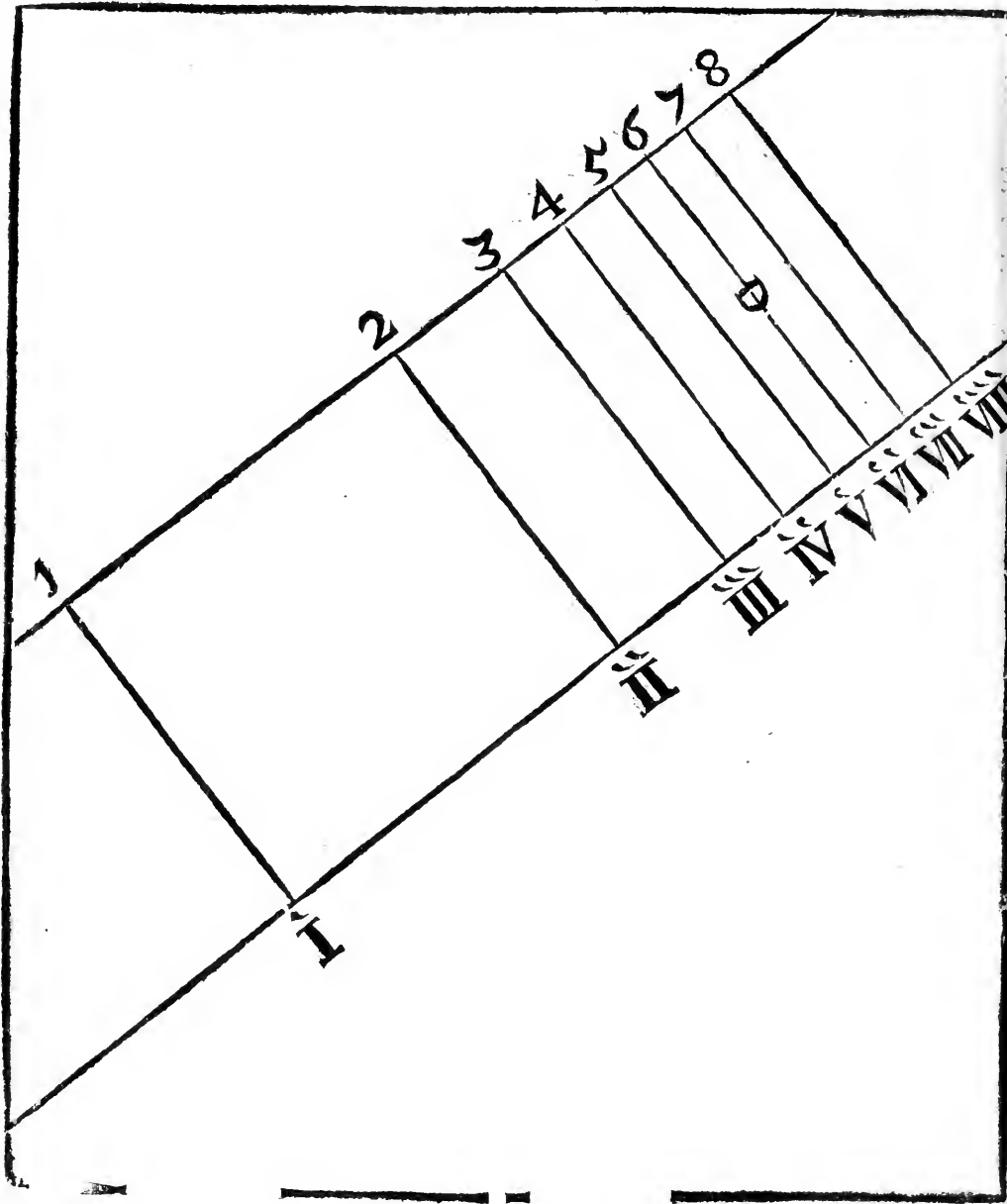
VI
V
IV
III

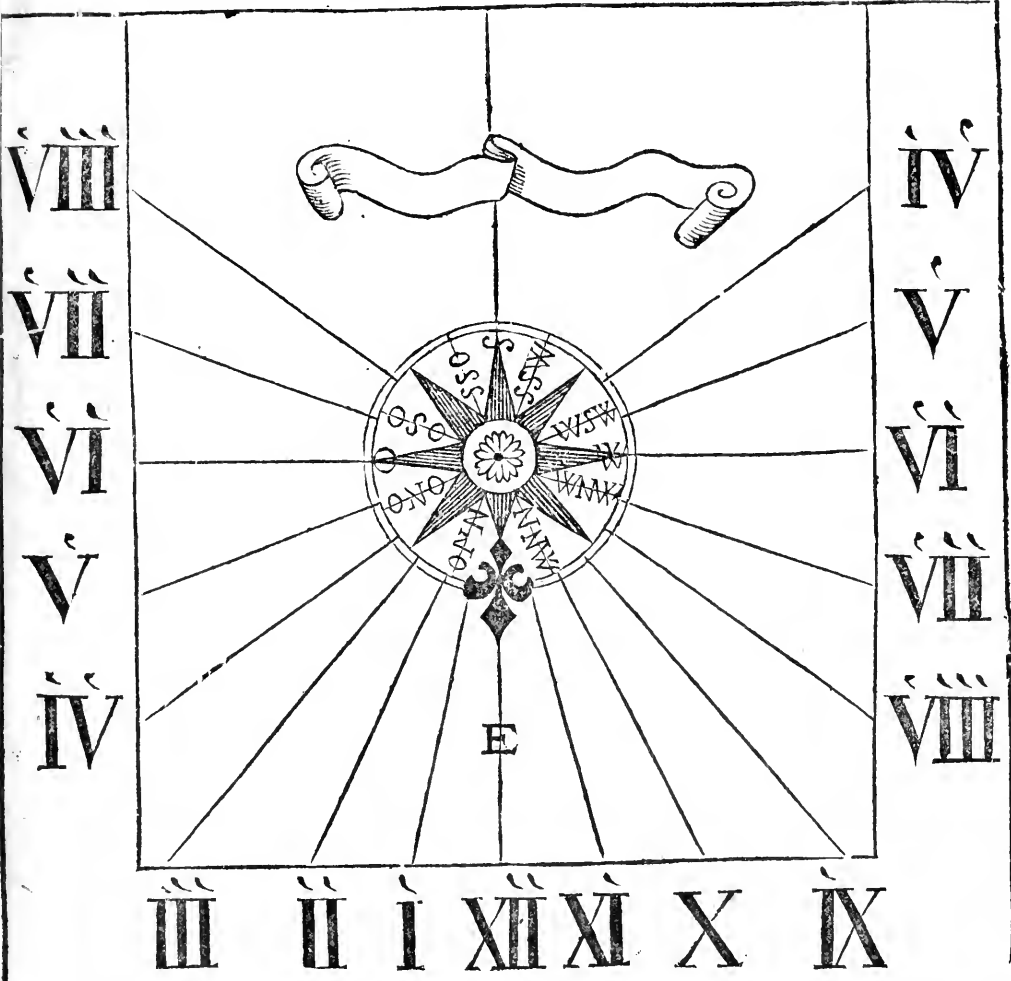

X XI XII I II

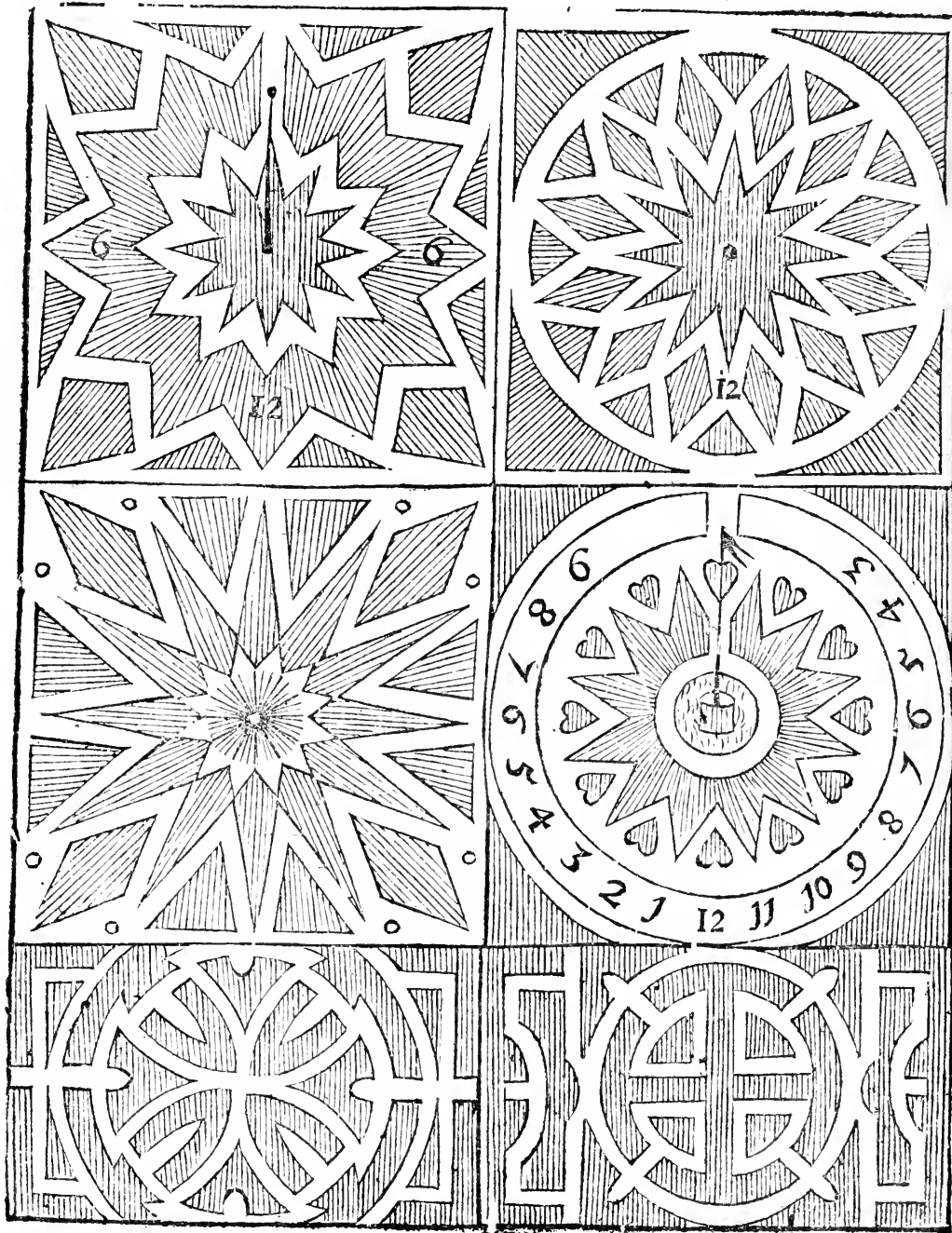

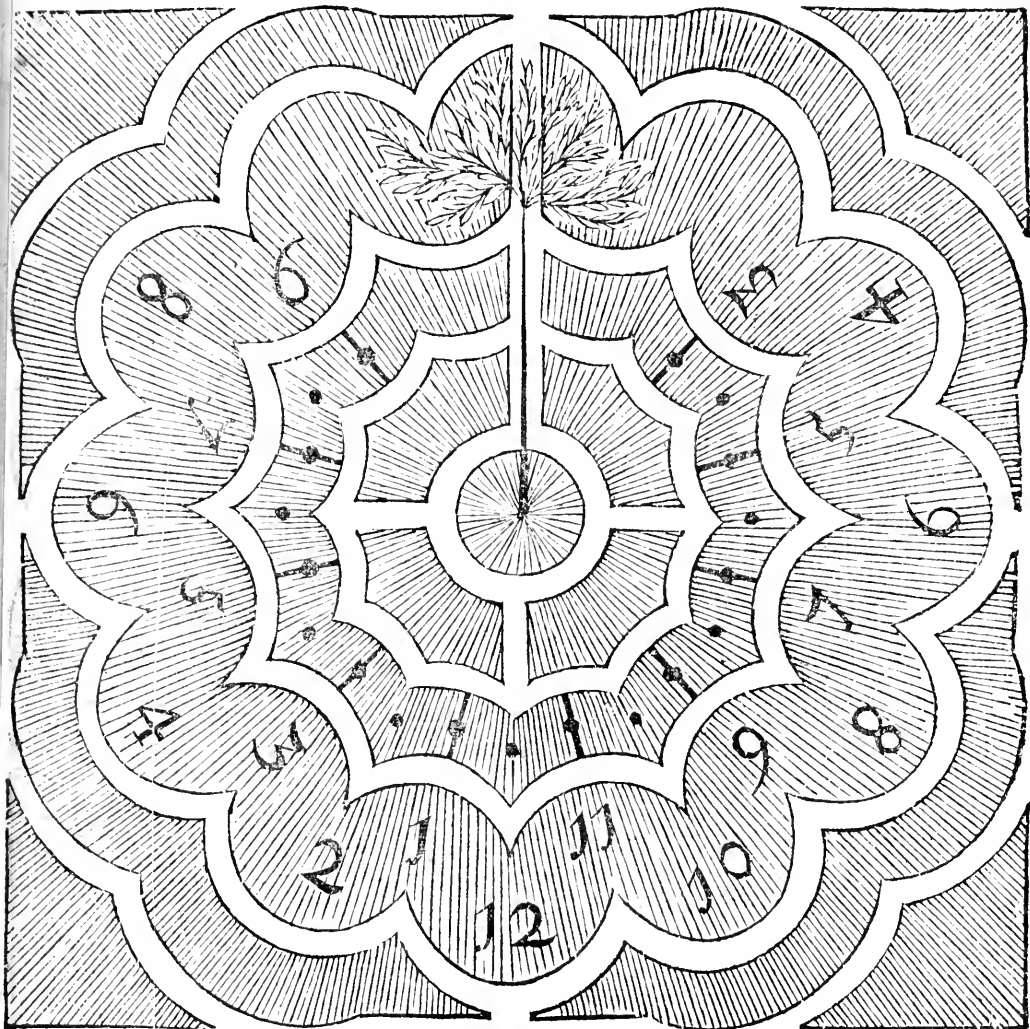

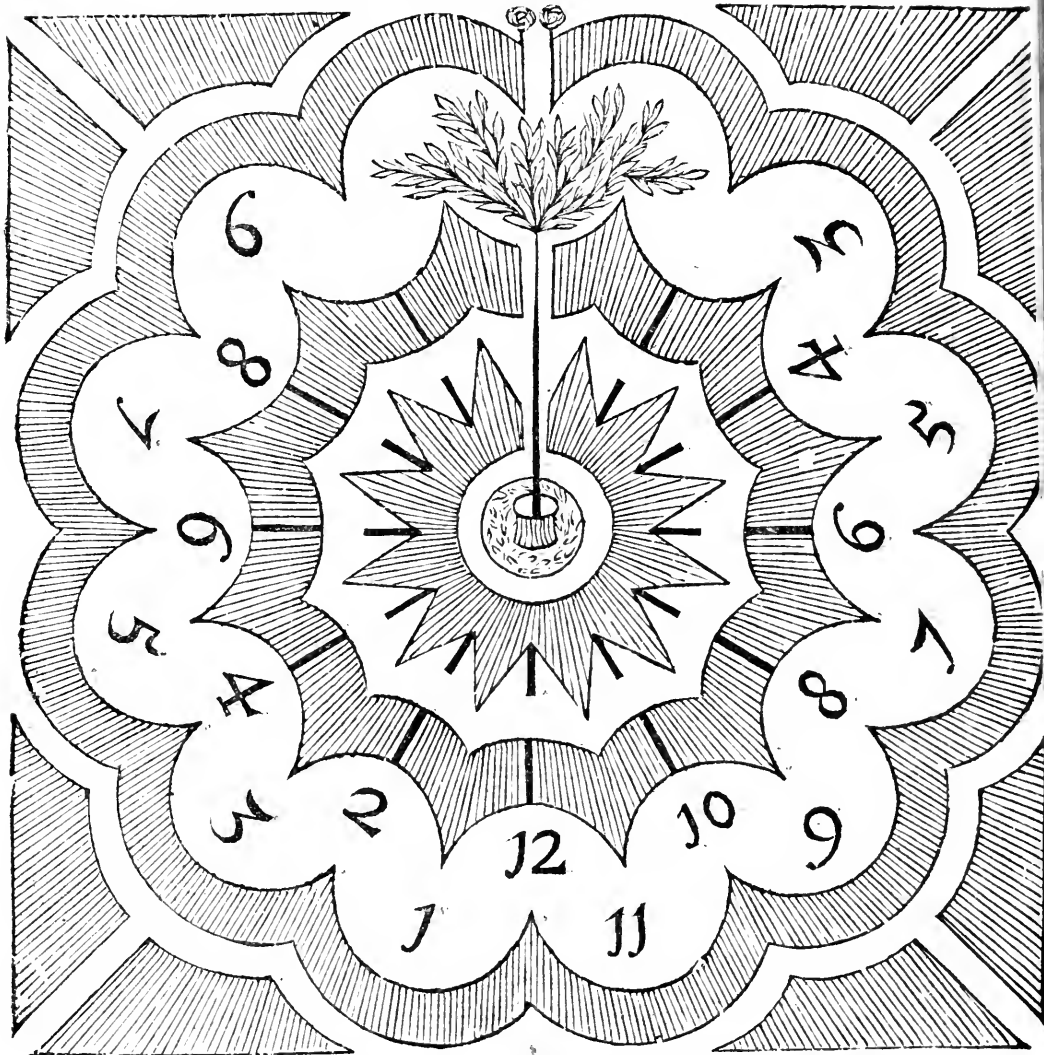

Deſe Sonne-uurwijfer wordt ſoo genaemt / om datſe vlak op den
 Horizont water-pas leydt / ſp kan in loot geſneden / in ſteen gehouwen /
 of anders na peders ſindelijkhcyt gemaekt worden.

Men kan ook seer tierlijk een Sonnewijfer van Palm maken op dese wijze: Deelt uw Cirkel (groot en klein na de plaats die gy daar toe hebt) in 24 gelijke deelen / maakt een Star van 12 punten in 't midden / en laat in de hoeken wederom andere punten sluppen / soo hebt gy de uur-linien; de omkeulen moeten na peders sinneghelykend worden geleyd; de uren mogen van Palm geplant worden / of op een stokje getekent / en dan kan mense setten en steken op de punten/eben boven de Palm: maar daar wel op te letten staat een punt moet recht na het Noorden gekeert zijn / welk u de 12 uren ver-

streckt / van waar gy booyt kunt tellen tot de Oost en Westersche punt / welke beyde de 6 uren van de morgen en avond vertonen. De wijs pen die de schaduw geeft is een stok van 6 of meer voeten hoog / na de groote van uwt Werk / of een lang dun Boomtje met soo hoogen stam / welke loot-recht moeten staan / en dan sal de schaduw op de punten ballende / u de uren van den dag aantwijfen / soo als in de boven en in de boozgaande schetsen te sien is / daar upt de Nief-hebbers kunnen sien het fondament en aanleypdinge / om selfs pers aardiger en tierlijker te pzaactiseeren.

En verstandig Hovenier is voor al noodtsakelijk dat hy hem versiet van goet Hof-gereedschap / want menscht goet Gereedschap is het halve werk / en alsoo veel hier van onkundig zijn / soo heeft het ons goet gedacht een Register van verscheyden Instrumenten hier by te voegen.

A Met een Boom-schaar wicd men de Boomen van het onsuiber hout / wozt met een tonw toe getrokken / en springt met een beer wederom op / gelijk by de Figure is aengewesen.

B Een Kuns pser om de Bomen van de Krups-nesten te suiberen / is ook bequaam om de Beeren van de Boom te krijgen.

C Ent-mes ofte Giffel-mes moet zijn een stijf Mes / dik van rugge / om de spleete wel te doen openen / sonder punt / om de spleete verder te openen / om de Giffel wel in te setten / gelijk 't sijner plaetse verder sal werden aengewesen.

D Hark / de Hark moet van goet pser zijn / van 15 ofte meer tanden / die qualijk een duym hiet van den anderen staan / sijn gebuyk is meest tot bekinge der kluyptertige aarde / ende tot effeninge van de omgespleete bedden.

E Snoep-beytel is seer bequaem om alle doore takken mede af te stoten / of van onder met een hamer daar tegen te kloppen / en alsoo de Bomen te suiberen.

F Klauwe daer men het onkruid mede omhaalt / is een Instrument gelijk de Merse-laars gebuyken / om haar haik mede te beslaan / andere gebuyken een Schoffel / ende gaan achter uyt.

G Messen / groote en kleyne Messen / dienen tot snoepinge / afegginge / entinge ende veel sodanige saken.

H End-saag dient niet vergeten / hoe smalder hoe beter / om tusschen de takken te kunnen sagen.

I Krupmes dient om alle Boomen of takken te houtwen.

K Met een Palm-schaar scheert men Palm / Hage-doozns / Ligustrum / Be-

bertis / ende alle soorten van heymingen.

L Hseren Beytel om verscheyde soorten en wortelen op te klooven.

M Den houten Hamer dient tot verscheyden werken.

N Troffel / een Troffel gelijk de Merse-laars gebuyken is seer nodig / daar mede alle kleyne plantentuyt te graben / ook om potten ende andere naauboe plaatsfen daar mede te roeren.

O Spade. Dooz eerst / dient de Spade tot omspittinge der aarde / ende plantinge der Bomen / ende meer diergelijke gebuyken / de gedaante is verscheyden naer de aarde / de eene maakt die breed / en den ander smal / ook zijnder / die alleen

P Graben gebuyken.

Q Den Riekt is een drie-tande Schop of Dozt / plat van tanden / ende dient om gestroopde mis of sooden op de wagen te leggen / maer ten principsale om de bedden onder de Bomen om te spitten / om de wortelen van de Bomen niet te bederven / dat met de Spade / Graaf ofte Schop liechtelijg gebeurt

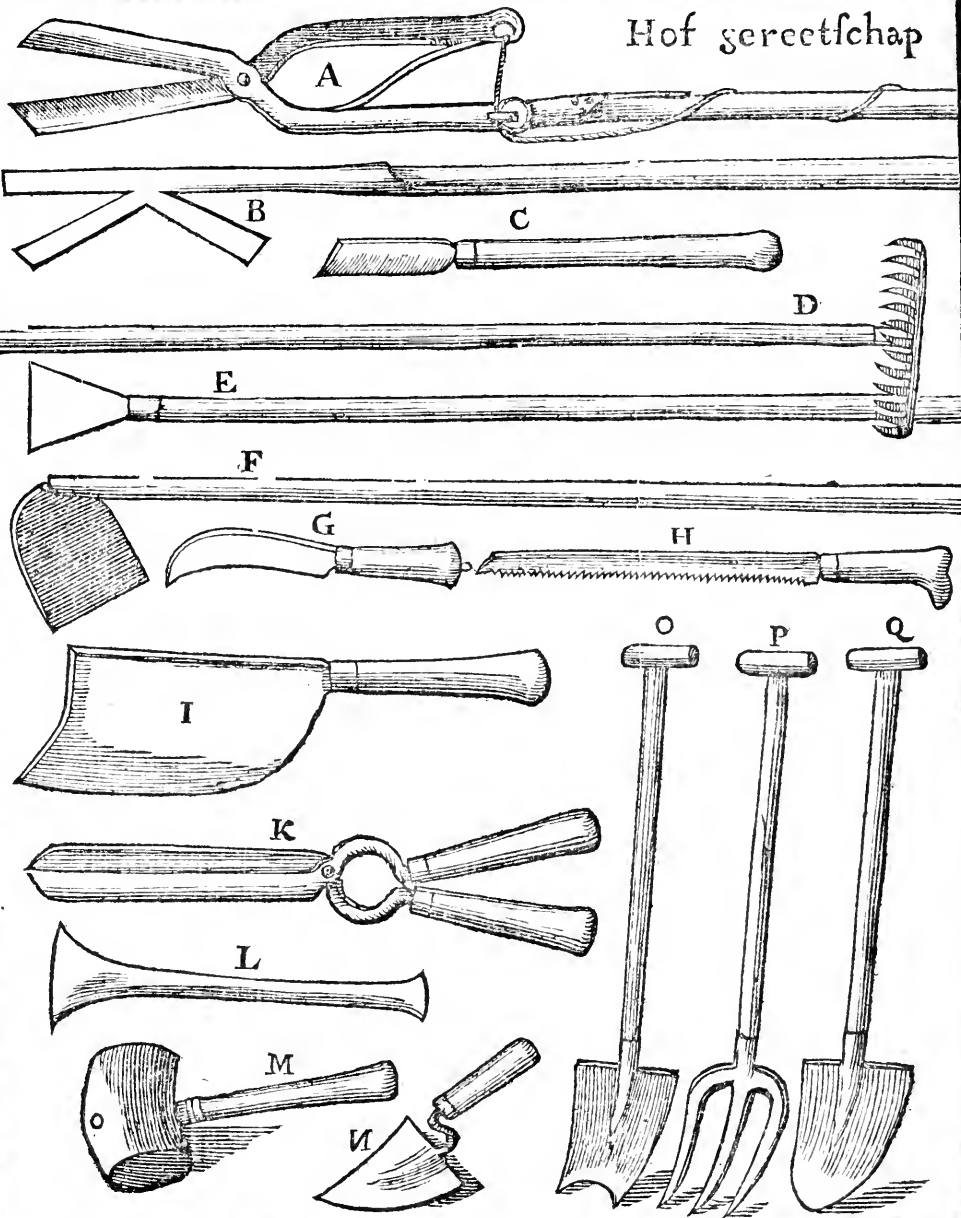
Hier en boven heeft men noch verscheyden andere dingen van noode / als groote en kleyne Gieters / om alle Krupden / Bomen en Bloemen te begieten en te berguikiken ; men behoorde ook te hebben verscheyden glazen / als Lantaarnen / tot beschuttinge en 't uphalen der bloemen en planten.

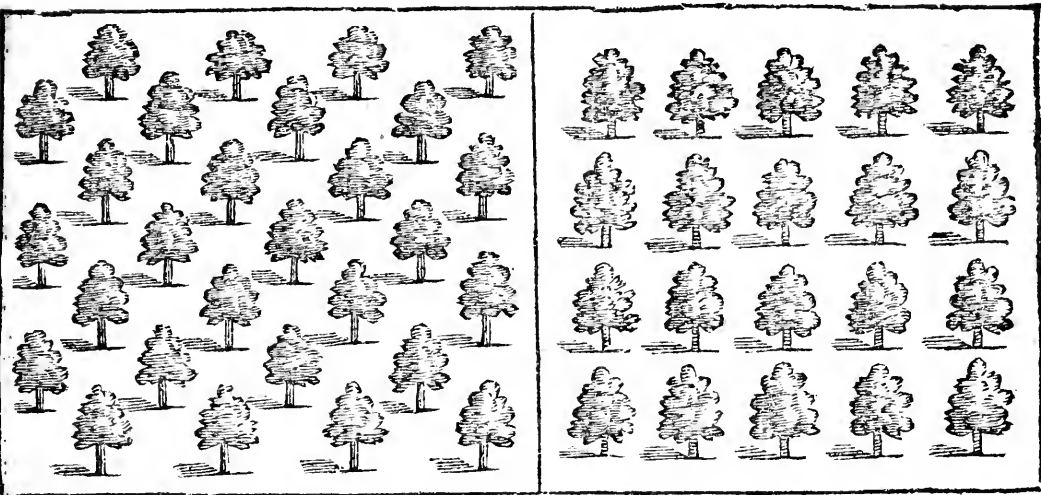
Als mede een Krup-wagen tot verscheyden gebuyken dienstig.

In den Nederlanden Hovenier worden noch vertoont twee Harde-boren / de welke dienen om Planten / Struyken en Bolbloemen te verplaatsen of verplanten / sonder dat de selve haar Harde homen te misfen / om alsoo geen gebaar van uyt-gaan onderwoopen te zijn.

Ook moet men hebben Potten / Bakken en Cobbes ; dese zijn seer dienstig om Planten / Bomen en Bloemen in te setten. Dooz al dient niet vergeten / Ballen / om Dollen / Kotten en Mupsen / als andere Ongediert / te vangen.

Hof gereetschap

Twee bequame Voorbeelden, hoedanig men
een Boomgaard fal beplanten.

Omtrent het beplanten van een Boomgaard moet in acht genomen worden / dat deselve ordentlijk niet Boomen versien zy / gelijk als in de bovenstaande Figure vertoont wordt : Te weten / de groote van de Boomgaard wel ontwoypen zijnde / wort de selve niet Drucht-dragende Boomen in 't verband ofte op rpen beplant ; dese Boomen moeten twintig / vijf-en-twintig of dertig voeten van een geplant zijn. Sommige beplanten haar Boomgaarden niet Appel-en Peere-boomen/en setten tusschen vier Boomen een Karssen- ofte Moerellen-boom/die daar na/wanneer de andere Drucht-boomen groot zijn/en haar Takken wijt ende breedt upt-geheypt hebben / wederom upt-gegraven ofte upt-geroeyt worden. Ook kan men onder de groote Drucht-boomen rpen van Albesien-boomen / die van de schaduwve soo licht niet berduykt worden / in voegen. Staat aan te merken dat alles wat men plant of zaapt / soodanig op rpen of in verband moet ontwoypen worden / indien het ordentlijk sal doortrouwen.

Op den Nederlandsen H O V E N I E R.

Begrijpende allerley Boomen , Bol-bloemen , Planten
en Zaden.

A.		Beeren-ooren	16	Cornoelien-Boom	8
A Beelen	Fol. 12	Beete	38	Corona imperiaal	25
Aconitum	22	Berke-boomen	12	D.	
Aakker-boom	11	Biet-wortelen	38	D Amaft-bloemen	16
Aardbesien	18	Bies-look	20	Datura	33
Ajuyn	39	Blaas-noten	11	Denne-boom	7
Alkekengi	18	Blataria	34	Dens Caninus	28
Alaternus	15	Blanche Musque	16	Devatium Barbatum	35
Aloë uyt America	15	Boexbaard	36	Dil	37
Aloë uyt Portugaal	15	Boeken-boom	13	Dipcadi	28
Alsem	18	Bolbonac	35	Dove-netelen	22
Althea	22	Boomachtige Althea	12	Dragon	19
Amarantus	32	Boom des Doodts	7	Duyfend-blad	23
Ambrette	30	Boom des Levens	7	Duyfent-fchoon	20
Amandel-boom	8	Boonen	39	E.	
Anemones	26	Booren , om de Planten te verfetten , afgebeeld	15	E Bben-boom	6
Angelieren	17	Boter-bloemen	21	Eyken-bomen	11
Agnus Castus	12	Brasifse Peper	36	Eist	8
Anijs	37	Brem-boom	4	Endyvic	37
Appel-boom	8	Bryonia	24	Erweten	39
Appel der Liefde	36	Bruynetjes	35	Esdooren	13
Apperkofen	9	Bupthalmum	24	Essen-boomen	13
Aquilegia	34	C.		Efula	23
Arbor Mortis	7	C Anna Indica	23	Ezels-melk	23
Arbor Vitæ	7	Capparis Fabago	24	F.	
Arbutus	5	Carduus	34	F Erula	23
Artifokken	18	Carui	37	Filipendula	16
Arum	23	Calotten	20	Flambooyen	10
Arundo	23	Chicorey-Wortelen	38	Flos Africanus	31
Asperjens	18	Cyclamen	26	Frante Lelien	17
Asphodille	16	Cypresse-boom	6	Fritillaria	26
Azedarach	13	Cistus	35	G.	
Auricula Urfi	16	Citroen-boom	3	G Alega	21
B.		Clematis	24	Geele Peën	38
B Ak van glas afgebeelt	30	Colchicum	26	Gene-	
Balfem-Appel	33	Colutea	12		
Basilicum	39	Condrilla	35		
Beere-klauwen	19				

R E G I S T E R

Genever-boom
Genista
Genistella
Gentianelle
Gladiolus
Glas-kruyd
Gouts-bloemen
Granaats-bomen
Groen Ebben-boom

H.

H Andekis-kruyd
Hase-garst
Hafelare-noten
Haveruyt
Hedyfarum
Heems-wortel
Helenaas Tranen
Helleborus
Hepatica
Herba Viva
Herts-tong
Hyacinthen
Hypericum
Hof-bloemen
Honts-kerffen
Honts-tand
Huys-look
Hulst

I.

I Pe-boomen
Irias of Lis
Irias met Bollen
Isop

J.

J Acobea
Jasmin
Judas-boom
Juffrouw-mark
Juncus Gloriosus

K.

K Amille
Karffe-boom

I Karstanje-boom
4 Keyfers Kroon
23 Kervel
24 Koekoecx-bloem
25 Koe-oogen
22 Komkommers
35 Kool
3 Koren-bloemen
3 Krieken over Zee
6 Krocuffen
Krop-falaad
Kruytje roert my niet

L.

L Aburnum
Laconica
Lamoen-boomen
Lantarens over teere kruyden, afgebeeld
Lathyrus
Latouw
Laurier-boom
Lavendel
Leeuwe bekken
Leeuwe bekken
Lelien
Lelien van eenen dag
Lentiscus
Leucoyum Bulbosium
Levendig Kruyd
Ligustrum
Lychnis
Linaria of Vlas
Lyfter-besien
Linde-boom
Look
Lupinen

M.

M Aagde-lieven
Maan-koppen
Mandragora
Mans-ooren
Marioleyne
Marionette

14 Martagon.
25 Martelaars bloemtjes
38 Mervelje de Percu
21 Mast-boomen
24 Matricaria
40 Medica
39 Meloenen
34 Meloen-bak, afgebeeld
18 Myrthus-boom
25 Mispel-boom
38 Moerbefie-boom
36 Moly
Mamordica.
Monthout
Muur-bloemen

N.

N Arciffus
Narciffus Tradiscantii
Nardus Bohemicus
Narfurcium Indicum
Nies-wortel
Noli me tangere

O.

O Kernooten
Oyevaars-bekken
Oliander-boom
Olijf-boom
Oogen-trooft
Oranje-boomen
Orchides
Ornithogalum

P.

P Arel-zaad
Paard-yfers
Palm-boomen
Papen-Mutfen
Parey
Parmica
Parfiken
Passi-bloem
Peere-boomen
Periclymenum

Pen

R E G I S T E R.

Penning-kruyd 35 Phalangium 22 Peper-boomtjes 5 Phyllirea 5 Pietercelie 37 Pietercelie de Maar 23 Pinfternakelen 38 Pionien 17 Plant-furing 18 Platanus 13 Pompoenen 30 Populieren 12 Porceleyn 39 Prince-bloemen 32 Pruym-boomen 10 <p style="text-align: center;">Q.</p> Qualster-boom 14 Que-appelen 10 Que-peeren 10 <p style="text-align: center;">R.</p> R Adijs 37 Rammelaffen 37 Ranunculus 27 Reynevarn 22 Ricinus 23 Ridder-fpooren 23 Rifpen 38 Rhabarber 12 Roofe-boomen 6 Roofe-marijn 5	<p style="text-align: center;">S.</p> S Alie 17 Salomons Zegel 12 Scabiofa 31 Scharley 37 Scholopendria 19 Scordium 21 Scorzonera 36 Segeltjes 9 Selderie 37 Seven-boom 7 St: Jans Brood 13 Syringa 5 Syfyrichium 28 Slakken-huysjes 34 Smilacx 23 Sonne-bloemen 31 Spaanfe-doorn 7 Spaanfe-klaveren 36 Spinagie 37 Sterkers 39 St: Teunis-bloem 31 Stok-roofen 34 Suyker-Peën 38 <p style="text-align: center;">T.</p> T Apfius Barbatus 32 Taxus 7 Terebintus 13 Thijm 17 Thlafpi van Candia 35	Trachelium 23 Tulpen 29 Turfke Koren-bloem 30 <p style="text-align: center;">V.</p> V Aleriana 19 Venkel 37 Veld-falaad 38 Venus-navel 18 Venus-fpiegel 32 Verkens-brood 16 Vette-kous 38 Viburnum 6 Vyge-boomen 3 Vinger-hoeden 22 Violetten 34 Violetten, Boomachtige 37 Vlas 37 Vlier-bloemen 14 Vogel-kers 14 <p style="text-align: center;">W.</p> W Alnoten 11 Water-kers 21 Wijngaarden 14 Wijnruyt 19 Wilde wijngaart 24 Willige-boomen 12 Winter-groen 16 Witte-Peën 38 Wol-kruyd 32 Wonder-boom 33
--	--	---

R E G I S T E R.

Modellen van Hoven ,	Fol. 43 tot 46
De Bloem-perken en Parterres	47 tot 80
De Lat-werken	81 tot 90
De Sonne-wijfers	91 tot 100
Hof-gereetschap	101 en 102
Om een Boomgaart te beplanten.	103

De
Verftandige
HOVENIER

Amfterdam by de WED. CYBERT DE GROOT op de Nieuwdruck.

Met Privilegie voor 15 Jaar 1696.

Consent en Privilegie.

DE Staten van Holland, en West-Vriesland doen te weeten, also ons vertoont is by de Wed: van **GYSBERT** de **GROOT**, Boekverkoopster, woonende tot Amsterdam, dat wy op den 10 December 1668. aan **MARKUS DOORNIK**, mede Boekverkooper aldaar, hadde gelieven te verleenen Octroy voor de tijd van vijftien als doen eerstkomende Jaren tot het drukken, ende verkoopen van seker Boek geintituleert, *Het Vermakelyk Landleven, bestaande in drie Deelen*, als eerstelyk, *den Nederlandsen Hovenier, met curieuse Platen verciert*; ten tweeden *den Verslandigen Hovenier*; en ten darden *den Ervaaren Huysbonder*; mitsgaders *de verslandige Kok*, en welke voorfz. Privilegie de gemelde **MARKUS DOORNIK** al op den 30 Juny 1677. voorleeden, aan den Suppliant had overgedragen en getransporteert, sonder eenig recht of actie daar aan te referveren; ende alsoo de tijd van het gemelde Octroy stond te expireeren, ook den Suppliant beducht was dat by ymand het voorfz. Boek ten geheele of ten deelen, in eenige Talen souden mogen wer den na gedruke en verkocht; soo keerden den Suppliant sich tot Ons, oormoediglyk verseekende Continuatie van Ons voorgeschreven Octroy voor den tijd van vijftien Jaren, om het voorfz. Boek alleen te mogen drukken en verkoopen in alderhande Talen, met verbod aan allen en een ygelijk, wie het ook soude mogen wesen, het gemelde Boek in 't geheel of ten deelen, noch ook in 't kleyn of groot, in eenige Talen na te drukken, ofte elders nagedrukt, in onsen Lande te brengen, verhandelen, verkoopen, ofte doen verkoopen, alles in *communi forma*. **S**O O I S 'T, Dat wy de sake en 't verzoek voorfz. overgemerkt hebbende, ende genegen wesende ter beede van den Suppliant, uyt Onse rechte werenschap, Souvereyne macht en Authoriteyt, den selven Suppliant by Continuatie geconsenteert, geaccordeert ende geoctroyeert hebben, consenteeren, accordeeren en octroyeeren mids deesen, dat sy, geduurende den tijd van vijftien achter een volgende Jaren, het voorfz. Boek, geintituleert, *Het Vermakelyk Landleven, bestaande in drie Deelen*, als eerstelyk, *den Nederlandsen Hovenier*; met *curieuse Platen verciert*; ten tweeden *den verslandigen Hovenier*, ten darden *den Ervaaren Huysbonder*; mitsgaders *de Verslandige Kok*, binnen den voorfz. Lande alleen sal mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkoopen: verbiedende daarom alle en eenen ygelijken, het selve Boek in 't geheel of ten deelen, noch ook in 't groot of in 't kleyn, in eenige Talen naar te drukken, of elders naar gedrukt, binnen deselve onsen Lande te brengen, uyt te geven, ofte te verkoopen, op de verbeurte van alle de naar gedrukte, ingebrachte, ofte verkochte Exemplaren, ende een boete van drie hondert guldens daar en boven, te appliceeren, *Gelyk alles breder by de Origineele Brieven van Octroy begrepen is*. Gedaan in den Hage, onzen Grooten Zegel, den 9 December, in 'e Jaar onses Heeren duysent ses hondert ses en 't negentig.

Onderfond,

G. F A G E I.

Ter Ordonnantie van de Heeren Staten,

S I M O N VAN B E A U M O N T.

Den
VERSTANDIGEN
HOVENIER,

Over de twaalf Maanden van 't Jaar.

Zijnde het II. DEEL van het

VERMAKELYK LAND-LEVEN.

Beschrijvende / hoe men op de beste en bequaamste maniere sal Hoben /
Chuynen / Lusthoben en Boomgaarden bereyden /
bepden / beplanten / en bezaaen.

Als meede

Hoe men alderhande Ooft en Fruyt, Kruiden en Bloemen, Wor-
telen en Zaden, op sijn behoorlijke tijd sal vergaderen.

*Met een Onderwijsinge van der selver aard, kracht en gebruyk, tot
onderhouding van 's Menschen gesontheyd.*

Seer dienstig voor alle den geenen / die geerne schoone
Bruchten en groot profijt soude trekken.

Beschreven door P. NYLAND, der Medicijnen Doctor.

Nooyt voor desen soo gedrukt.

t'AMSTERDAM,

By de Wed: van Gijsbert de Groot, op de Nieuwendijk, tusschen de twee Haarlem-
mer Sluyfen in de groote Bijbel, Met Priveligie voor 15 Jaren. 1700.

**Hoveniers Register / om te weeten wat men in den Hof heeft / of
 wat 'er noch ontbreekt / seer dienstig om in goede ordze sijn Hof af te deelen /
 een pder soozt by het sijne te setten / gelijk wy hier vertoonen.**

De Ooft-Boom, en Fruyt-Hof, beplant men met

Appelboomen.	Abricoos.
Peerenboomen.	Quee-appels.
Limoenen.	Notebomen.
Orangien.	Hafelaar.
Jasmin.	Mispelboomen.
Amarellen.	Vijgen.
Krieken.	Wijngaart.
Karssen.	Granaat-appels.
Aalbesien.	Laurier.
Kruys-besien.	Genever.
Pruymen.	Vlierboomen.

De Medicinale Kruid-Hof met

Angelica.	Hipericon.
Aloë.	Lepelbladen.
Byvoet.	Malve, Pappelen.
Camillen.	Schelkruid.
Carde Benedict.	Sinau.
Centaura.	Senegroen.
Gallian.	Wintergroen.
Gentian.	Walwortel.
Hafelwortel.	
Heemstwortel.	
Holwortel.	

De Kool- en Wortel-Hof met

Kool.	Aspargies.
Bloemkool.	Pompoen.
Savoy.	Meloen.
Wortelen.	Comcominers.
Pingsternaken.	
Bietwortelen.	
Suykerwortelen.	
Cichoreywortelen.	
Peperwortelen.	
Radijs.	
Rapen.	
Ajuyn.	
Knoflook.	
Bitteravien.	
Articioks.	

De Lelien, Roosen, en Bloemen-Hof met

Annemonien.	Pionen.
Angelieren.	Roosen.
Aquileyen.	Ridderspoor.
Kroon Imperiaal.	Sleutelbloem.
Duyf-kruid.	Sonnebloem.
Duyfentfchoon.	Stokroos.
Goudsbloem.	Tunisbloem.
Helmkruid.	Tulpen.
Ireas.	Tyloosen.
Lelien, roode, witte.	Vingerhoed.
Lelie Conyalbi.	Violen.
Constantin Bloemen.	Munniks-kappen.
Mater.	Wollekruid, of
Maagdelieven.	Koningskeers.
Narcissen.	Cimbalen, klokjens.

De Sala- en Warmoes-Hof met

Endivic.	Annijs.
Kropfla.	Kars.
Vette Kors.	Kervel.
Biet.	Lartou.
Bieslook.	Longkruid.
Betonie.	Leverkruid.
Bloedkruid.	Parey.
Costus.	Pietercelie.
Ceul.	Pimpernel.
Confelic.	Porceleyn.
Comijn.	Spenagie.
Dijl.	Suyring.
Dragon.	Vennekool.

De welriekende Kruid-Hof met

Alf.	Nip.
Averuyt.	Poley.
Basilicum.	Roosmaarijn.
Balsum.	Rijnevaarn.
Bedstroo.	Salie.
Camillen.	Sevengety.
Confelic.	Tijm.
Yfoop.	Wijnruyt.
Laurier.	Druyf-kruid.
Lavendel.	
Mater.	
Majoleyna.	
Munte.	

Er dat wy treden tot de Oeffeninge / die een Verftandige Hoebenier omtrent yder Maand van 't Jaar moet in acht nemen / fal nodig zijn / dat wy eenige generale regulen of plichten voorschrijven / waar dooz en Hof en Boomgaard in goede order gebzacht en onderhouden word.

De eerste plicht van een Verftandige Hoebenier / is / uyt te kiefen een bequame plaatse / om een Hof en Boomgaard te maken / waar in hy voornamentliks sijn oog moet staan op de bzuchtbaarheid des gronds. De plaatse aldus uyt gefhofen / moet hy de selve in een Hof ofte Thuyne en Boomgaard afocelen.

Het Hof bereyft een losse / en matelijch bochte en vette grond / daar en boven is hier van noden een open en bype lucht / want men gemeenliks fiet / en dooz erbarentheyde de waarheyd hier van beviint / dat de Krupden dooz al te groote fchadulde veel teengerder boozfpruyten / en gelijs als onderzukt worden. Om nu een nieuwe Thuyne of Hof uyt de grond wel te ontworpen / fal men vooz eerst een breec pad / na dat de groote van die plaats toe laat / recht van boeren tot achteren midden dooz den Hof maken; alsoo ook aan wederzijden / nevens den Heuyningen / gelijs meede aan 't boozste en achterste eind / na dat men twee voet tot een Kabat langs de selve heeft laten leggen; welke drie paden met een Krups of Dwarzpad in 't midden van den anderen werden doozfmeden / waar dooz den Hof sich in vier gelijske deelen komit te vertonen; van de welke men een of twee tot een Bloemperk verkieft / en de anderen met welverdeelde Bedden en Kabatten laat leggen; De Liefhebbers worden verscheyde Modellen om Hoben te leggen / vertoon / in 't eerste Deel van den Nederlanden Hov'nier.

Den Hof kan vozders ordentliks af gescheppen worden in een Bloem-hof / de Medicinaal en wel-ruphende Krupd-hof / de Kool- en Dozjel-hof / en eyndelijks in de Sala- en Warmoes-hof.

Omtrent dese delen des Hof's dient in acht genomen / dat de Beddens / om bequaamlijks

te konnen zaapen / planten / 't onkruid uytwieden / of de goede Krupden af te snijden / niet breecder / als vier voeten / ontwozpen en werden / doch de langte moet men na de groote van yder Park schlikken; ook is noodig dat de Beddens rondom met sijne Palm of met Hardlatten beset zijn.

De Paden tusschen de Beddens moeten twee voeten breec zijn / maar de Gangen midden dooz / als Krups-gange / Galberyen en Wandelingen / kan een yder na sijn belieben / ende de groote van sijn Hof of Boomgaard / ruyt en breec maken.

De Boomgaard begeert een goede grond / de welke boven met dzooge Arde versien / en onder bochtig is / Indien het Marrijks boven te nat of bochtig is / kan 't selve / het water dooz Gypfels afgeleyd zijnde / verbeteret werden; daar en boven begeert een Boomgaard een bypen en wel ter Sonne gelegene lucht / nochtans dientse met hooge Boomen / tot een beschuutsel vooz de koude / schrale en barre winden / als ook vooz quade blammen / Zeedampen / Meel-dauw / en Rijn / omtuynt ofte omtingelt te zijn.

Indien de plaatse groot is / kan den Hof en Boomgaard tot bebzijding bequamelijks met een Wijber / ofte breecde Watergragt omgraben worden / wotens kanten met Hulst / Hagedoos / Ypen-boomen / &c. omheynigt zijn.

De tweede plicht van een Verftandige Hoebenier / is altijd goede mis en voozraad te hebben / om na tijd en gelegentheyde het doore Marrijks / of de onbzuchtbare Boomen / te verniffen / boedigs en bzuchtbaar te maken: Hierom moet hy letten / welke Mis hem dienstigen van nooden is. Koemis van een Jaar oud / doch niet ouder / is profijtelijs in de Hoben. Versche Koemis / om datse veel onkruid doet boozfpruyten / is niet goed. In Duynsland worden de Moesbolen veel met Schapenmis gemest / en word aldaar vooz de beste geacht. Paardemis om datse seer heet is / word een boet twee ofte drie onder de Bedden of de Meelbergen geleyd / om het Zaad in de booztijd bzog uyt de Arde te doen spruyen.

Maniere om te Enten.

Eer wy aanvangen om de twaalf Maanden van 't Jaar te beschrijven, heeft het den Verftandigen Hovenier goed gedacht voor af de Entery en winningen der Boomen, te beschrijven; uyt oorfaak dat dese niet wel onder de twaalf Maanden van 't Jaar te paffe kunnen gebracht worden.

Maniere om Boomen en Wijn-
gaarden te winnen.

Chalben het zagen en planten der Boomen / zjnder verſcherden manieren om de Boomen te verbeteren / veranderen en te verheerlijken / en dat door de konſt van Inenting /

Af-fuyging en Oculatie: daar beneffens ook hoe men de Wijngaarden door In-legginge kan winnen en voortteelen / gelijck door wytwerkingen in dese neffensgaande Figuren vertoont en aangeliefen word.

Door eerst gaat den Verftandigen Hovenier aantwijfen hoe yder vrucht kan verbeteret worden / als volgt:

Door In-enting.

Op Appelen ent men Appelen.
Peeren en Peeren.
Afpipelen en Queen op Doornen.

Affuyging.

Op Appelen ſagt men Appelen.
Peeren op Peeren.
Alderhande Kerffen en Morellen op
Kercken.
Pruymen / Perſiken / Abriccos en Amandelen op Pruymen.
Afpipelen en Queen op Doornen.

Oculatie.

Op Peeren oculceert men Peeren.
Abriccos / Perſik / Pruymen en Amandelen op Pruymen.
Kooſen op Kooſen: en hoozts yder ſoort van Boomen op ſijn ſoort.

Het Enten doet men in de
Maart.

De maniere om te Enten geſchied in de ſplcere van de ſtam / 't welck ſoo de ſtamme wat dun is aan de zijde / ende ſoo die wat dik is aan beide zijden kan geſchieden: die men dan in 't midden op ſpijlt / om de greffe aan

Maniere om te Enten.

aan beyde zijden in te steken; wel toefende dat de buytenbast met de griffe met de bast van de stam net nevens malkanderen komt te staan; want anders en kan de griffe niet groeyen noch vat krijzen / en dat men dan de spleete en de griffe met Entwas / of Loe-hay? en Potaarde wel dooz malkander vermengt / ofte geboud / ende daar mede wel omgelepd ende besozgt.

Om dit wel wjt te werken / soo sal men een stam verkiefen van dien aard als men daar op begeert te enten / doch dat hy een Jaar te vooren geplant zy; maar kan ook wel met het planten geschieden. Dese sal men met een sijn saagje afsnoeten op soodanige hoogte als men die begeert te hebben / dan sal men met een mes het gesaagde boven wat afsnijden om den bast daar beter over te groeyen / ende dan met een Snoep-beytel ofte sterck Ent-mes een sneede of spleete boven in maken / daar het Ent behoorlijk in geset kan worden / en dat de buytenste bast van het Ent met den bast van den Boom wel ober een komt / net op malkander staat / ende dan wel besozge booz alle schade / gelijk boven geseyd is. Staat ook wel te letten dat het Ent wel verkoofe ende gesneden word; de verkiefsinge sal zijn van een jarig jendig hout / wjt de kope van een vruchtbaren boom / van soodanige vrucht als gy begeert / ende soo sijnden dat het Ende maer twee a drie botten ten hoogsten heeft / dan neffens de laagste botte wederzijds wat schuyns af na beneden gesneden / om het Ent te maken; ook dat den astersten bast niet heel wech gesneden word / de laagste botte booz aan gereekent / soo dat het Ent achter wat dunder als booz moet wesen / gelijk de bygaande Figure No. 1. vertoont.

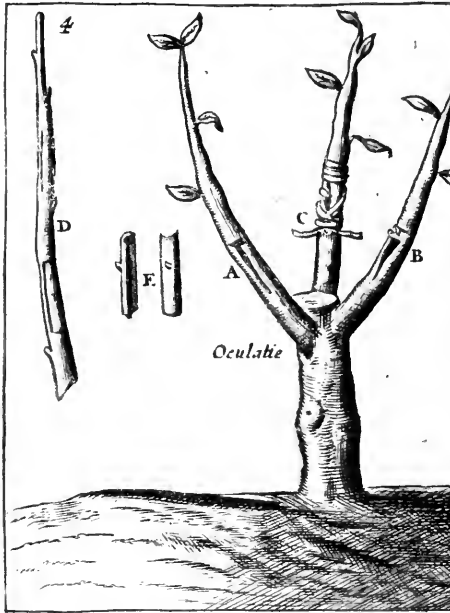
Afswinginge / dese geschied in Maart / op de navolgende wijs: Men plant een Jaar te vooren een soodanige jonge Stam / als men wil / by een Boom daar af men begeert te suppen / dese boozs. Stam sal men op sijn behoorlijke hoogte afsnoeten / ende op

splijten / op de selfde ordre als of hy ge-ent soude werden / dan neemt het uiterste van een tak des Booms / (daar u Stam by geplant ende wel gewoztelt staat) sijnd daer soodanig een Ent (dat aan den tak bast niet blijven) eben op de manier als in 't enten geleerd is / boog dat in de boozs. spleete van de jonge stam / dat ook de uiterste basten te samen ober een komen / dit gedaan zijnde sult het als vooren met Entwas wel boozsien / ende op dat dooz het bewegen van den ouden Boom / u Ent geen schade lijd / soo sult gy een paal oft staak setten / daar gy den tak mede sult bedwingen / dat hy dooz den wind niet komt te schudden: dit sult gy soolaten staan tot het najaar; ende als gy siet de Ente gebat ende gefchoten is / soo sult gy de selfe van den ouden tak / dicht aan de nieuwe stam afsnijden / gelijk in dit werk in de Figure No. 2. werd aangewesen.

Wijngaarden worden dooz inlegginge in Februarij boozgeteelt / ende worden hare eenjarige ranken ofstelooten die by de Warde staan / in de Warde ingelepd / gelijk als op de plaat Figure 3. verdoond word; men set ook wel een mantje in de Warde / ende lepd den rank daar dooz / om als hy daar in gewozteld is / met het mantje met Warde te verplanten / om alsoo den Wijngaart te verplanten / met de minste hinderenis.

Ook wanneer de Wijngaart soo hoog is / dat hy met sijn ranken verre boven de Warde is / soo set een mantje boven in den Wijngaart / doet er een rank deur / en vult het mantje met Warde / ende den rank sal daar in wortelen.

Mede als gy u Wijngaart snoept / soo neemt eenige ranken daar een dwyn breed oud hout aan gebleven is / sijnd den bast van het oude hout aan een zijde / ende het loot drie botten boven het oude hout / of steekt dat sterck schuyns gewijs in de Warde / op een sommerachtige plaats / het sal wortelen ende groenen.

Van Oculeeren en Af-fuygen.

Oculeeren geschiet in Julio en Augusto / men verliest soodanigen boom daar men wil op Oculeeren / dese sal men met een scherp mesken dooz den Bast tot op het hout een rechte sneede geben / ende boven de rechte sneede een dwers-sneede / als of men een Latijnse T ofte lang kruysken wilde maken / gelijk als op de Plant No. 4. A te sien is : (doch dit moet geschieden op een-jarig hout / ofte hout dat van den sonne gewassen is /) dit kruysken moet men dan openen met een beene of palmboomen houte mesken / met het sacht oplichten van den bast / daar men de Oculatie / die men setten wil moet inboegen / met de botte optwaarts / soodanig dat het opperste van de Oculatie moet staan / dicht tegen de boven dwers-sneede / als op de tak B te sien is.

Dit alles wel geboegt zijnde / sult de sneede met een basje van een Mosshovise Mat wel bewinden / doch dat de botte niet bedekt / is gelijk als op de tak C vertoont word. Laat dit soo twee maanden staan. Doet dan het basje ofte band af / soo dan u bor noch groen staat / soo is u Oculatie goed : ende dan sal hy in 't booz-jaar beginnen te schieten / dan moet den tak een hand-breed boven de Oculatie afgesneden worden en 's jaars daar aantot even boven de Oculatie / op datse metter tijd malkander begroepen.

Nota, op de plaat 4. D vertoont het Loot dat men van den boom afgesneden heeft / daar men van beoort te Oculeeren / ende moet van 't selvsge Jaar gewassen zijn. Dit loot moet in sijn bladeren even boven de knoppen afgesneden wesen / ende dan het schilcken van 't Loot 't welk sachtjes met den vinger en de duym van het Loot moet afgenomen worden / gelijk als de E vertoont / het welke is de Oculatie / die dan gestelt moet worden in het geopende kruys

A gelijki als B vertoont / ende gebonden gelijki als op den tak C te sien is.

Enten / fuygen en oculeren geeft de boomen groote schoonhepd / en maakt goede bzuichten / want dit maakt de wilde boomen tam / en de onbzuichtbare bzuichtbaar / weldzagent en lieflijki van smaaki / ja men kan daar dooz de late bzuichten in vroege veranderen / en de bzuichten groepen / bloejen en wassen ook veel fraayer en schoonder van koleuren smaaki / tot verwondering des menschen ; het verandert de eene bzuicht in de ander / en men kan wederley bzuichten op eenen stam doen groepen en wassen.

Doch als men wil enten en griffien setten / moet men toefien dat men op een goede stam entet / 't beste is dat men de Appel-boom op de Appel-boom / de Heer op een Heerboom / en soo boozt een yegelijki op sijn gelijken ent / want twee vzeemde conditten en bereenigen haar soek niet als die gene die van eenderley aert en natuur zijn : 't werd wel wt curieusheyt gedaan / maar ten is soo goed noch soo pzoftelijki niet.

Doch seyt de Verstandigelovenier 't gene in 't wassen van de Maan gegriffijit word / sal voediger en oberbloediger in 't hout en takken uyt schieten / maar de boom sal over lang bzuichten boozt-bzengen / ter contrarie / wat ontrent de volle Maan geëntet werd / en sal wel soo veel hout noch takken niet uyt schieten / maar niet-te-min sal deselve boom in 't kort bzuichtbaar / Oost-rijk en weldzagent worden / ja soo veel dagen die naarder aan de volle Maan werd ge-ent / soo veel jaren is 't dat hy bzuichten draagt.

Doch sal men de boomen die vroege bloeyen / haar eerste bloeyfels afnemen / want de griffie noch te teer is om sijn bzuichten te boeden.

Oeffeninge, die de *Verstandige Hovenier* sal in acht nemen, in de Maand.

J A N U A R I U S.

In dese Maand besceet de verstandige en naarstige Hovenier sijn tijd/ om het Hofgeroedschap vooz den dag te halen / te slijpen/ schoon en scherp te maaken / om het selve ter bequamer tijt te konnen gebuurken.

Hy besnoeyt de Boomen van haar doore takken / ende sijnverste van haar Waterlooren. Hy is besig om de mis in den Hof en Boomgaard te brengen / ende alsoo 't Hardrijck vet en vruchtbaar te maaken. Hy moet neerstig gade slaan de Oranje- en Limoen-boomen/ als mede andere teere Boom-gewassen / op dat die dooz het bebrusen ofte te heet stoken niet komen te versterken: om nu de rechte mate van het stoken der Kaecheis te weten sal men twee ofte drie testen met water bullen / ende soo lange het daar niet vriest/ behoef men geen vyer te maaken / en bebrusen zijnde/ sal men niet harder stoken/ als dat het Is eben begint te ontdoen. Hy sal ook vooz de teedere bol-gewassen sozge dragen / dat die met stroo ende riedmaten wel gedeckt worden vooz den sneeuw/ en als het schoon en sacht weer is / die een uur of twee op den middag laten verluichten / en dan wederom dekken eer de Son ondergaat.

Van het Misten der Hoven en
Boomgaarden.

Gelijc als spijs en drank dienen tot on-

derhoud der Dieren / eben alsoo werden Krupden en Boomen dooz Mist en materlijke vruchtghed onderhouden en vruchtbaar gemaakt / waarom het noodig is / dat de Verstandige Hovenier lette/ op welke plaatse het Hardrijck doz en mager is/ op dat hy het selve mag verbeteren en tot vruchtbaarheid schikken. Het Misten mag bequamelijc van September alle tijt tot May toe geschieden. De Mist ober de Beddens gestropt zijnde / moet met de Harde wel doozgraben en bevrucht werden: In dien het Hardrijck te hard te klappen te leemachtig waer/ kan 't selve dooz Sand met goede Mis vermengt/ verbetert worden; of vriden den Hof of 't Land te sandig is/ kan men 't selve met Harde-mis verbeteren en goed maaken. De Meloen-berg ofte andere wel ter Sonne gelegene plaatsen / de welke men gebuurken wil om het Zaad in de voozrijd vroeg te doen uytspuyten/ worden gemest met Paardemis/ op volgende wijzen: Men graaft de plaats diep uyt/ en vultse wederom met Paardemis/ op de welke men een Emmer of twee water gieten mag / om het selve te beter te doen broeven / hier ober stropt men een halve ofte heele goede vette Harde. De Oost-boomen worden gemest onder aan de wortel / om de selve te verquicken ende de Boomen vruchtbaar en wel-dragende te maaken / sulcks moet geschieden in den Herfst / op dat de vruchtghed dooz den regen tot de onderste Wortelen gebracht werde.

Van de Boomen in 't bysonder, en hoe een Verstandige Hovenier de selve sal oeffenen en waar-nemen.

Essen-boom

De Essen-boom wast recht op / tot een groote hooge Boom. Hy wil gaarne geplant zijn in bochtige plaatsen / alwaar hy veel welbziger / dan in dozre of dzoge grond aan-groept. Hy word aangekomen van 't Zaad / en tot de dikte van twee ofte drie duyn opgewassen / verplant mense in Februarij, ofte het begin van Maart 15 boeten van malkanderen. De bladeren spruyten in April boozt / en 't zaad word boozt de Herfst niet volkomen rijp.

Aard, kracht, en gebruik.

De bladeren en schozzen van den Essen-boom zijn dzoogmakende van aard / met een middelmatige warmte. 't Zaad is warm en dzoogt in de tweede graad. De Bladeren en schozzen openen de berstoppe Leber / bermurben de harde Milt / ende genesen de Waterfucht en versche Wonden. Het Zaad word zeer geprefen om de Arijn te verwekken / ende 't Szabeel te doen lossen. Manmerkens waardig is 't geene Plinius in het 13 Capittel van sijn seftende Boek verhaalt / seggende: 't geene dat wy gesien ende selfs versocht hebben / sullen wy nu schryben / te weten: Waar 't salue dat men op eenige plaatsen vuur stookte / daar een Slange ontrent is / ende dan die plaatse met Essenloof in de ronte bestoot en ombatte / die Slange soude veel liever in het vuur vliede dan over het Essenloof kruppen. Het hout geeft in het vranden groote hitte van sig / ende 't word van de Dzyper's seer begeert / om daar van verscheyden houtwerk te dzypen.

Boeke-boom.

De Boeken-boom schiet op tot een seer

hooge Boom in 't ronde sich verre en wijsd upbzeydende / hy bemind zandachtige aarde / doch die wat bochtachtig is. Hy word aangeveld van Boeken pitten, ende daar na tot een Stal-boom opgewassen / 24 boeten van den anderen verplant. Dese verplanting moet geschieden in de Maant van Januarij. De bladeren en 't bloesfel van dese Boom spruyten te gelijch in 't eynde van April ofte in den May boozt / maar de Boekpitten worden eerst in den Herfst rijp.

Aard, kracht, en gebruik.

De bladeren van Boeken-boom zijn verkoelende / en eenigfing 't samentrekkende van aart: waarom sy nuttelijk gelept worden op heete gezwellen / en diergelijke puyfsten en zweeringe. De Boekenpitten zijn warm en boecht van aard / soet van smaak / met een klepae 't samentrekkinge. Sy worden van sommigge gebzuykt / om de pijn der Nieren te versoeten / en het Szabeel af te setten / andersing dienen sy tot spijsse boozt de Dackens en Eekhoornkes. 't Water dat in de holle Boekenboomen gebonden word / geneest de schuzstheyt der Menschen / en de ruydigheyt van de Paarden / Offen en Schapen / als men de huyd daar mede waseht. Het hout word van eenige beter gesacht om te vranden / als Ephenhout; andere vermeynen dat men eertijds op de schozse plaech te schryben of letteren te snijden / en dat de Boeken daar de naam van hebben.

Cornoelie-boom.

De Cornoelie-boom word soo wel van scheuten / als van zaad aangekomen / en moet in 't Dajaar tot Heyningen en Hagen verplant worden / want hy spruyt wjt / en bloept vzoeg en lang boozt meerst alle andere.

dere Boomen: De vruchten worden niet voor den Oogstmaand rijp / dese zijn eerst groent / daar na schoon geel of orange / en als sy rijp worden / zijne zwartachtig / de Besien zijn langwerpig / en gelijken de Olijven wel.

Aart, kracht, en gebruyk.

De vruchten van desen Boom zijn amper en sarp van smaak / verkoelende / verdoozgende / en t' samentrekende van krachten: waarom sy dienstig zijn om de weeke en verhitte maag te versterken / ende alle bloeden / als Zwylloopen en Maandstonden der Vrouwen te stelpen. Tot dien eynde werden sy in Pehel geleyd en be- waard / geconfijt / of van de selve een con- serf / als van de Queepeeren / gemaakt.

Hulst-boom.

Hulst wordt onder de Heesters gerekent / ende door oeffening tot Stal-boompjens opgequeekt. De bladeren blijven Somers en 's Winters groen; de Besien / waar in het zaad besloten is / worden in de Herft rijp. Dit wordt vroetgereekt door affersels en zaad / ende tot Heyningen verplant / en een voet breed van den anderen gepoot. Het zaad in April ofte Maart in de aarde ge- woopen / blijft een jaar verbergen / eer dat het uytspuyt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De besien van Hulst zijn warm en droog van aart / en beguaam om de winden te scheyden: waarom haar van sommige een merkeliike kracht werd toegeschreven om het Colijk te verdrijven en te genesen. Van de schozste van de Hulst wordt Lijm / Do- gellijm gendemt / gemaakt / t' selve geschiet op de volgende wijze: Men schelt de schoz- sen van de struyken / en men windse in het loof van dese Boom / daar na een kuyl / in een vochtige plaats / gegraven zijnde wer- dense daar in te rotten gelend / t' welk ge- meenlijk in de tijd van twaalf daagen vlieg- te geschieden. Dan stoot mense in een

Pijfel tot dat het tap als lijm word; eynde- lijk met schoon water afgewasschen word dese Lijm in Harde potten bewaart / mit's daar wat Potenolie bydoende.

Van Wortelen.

Hier staat te letten / dat de Wortelen niet in de Maant January gezaayd moeten wor- den / maar dat sy als dan noch goed zijn / om uyt de Harde gegraven ende gebuypt te worden / hoewel dit veel beter in Novem- ber geschied / alsoo het om dese tijd veel- tijds vzeft / en sy door de Woest bederben.

Geele Peën.

Geele Peën begeeren een losse en sabel- achtige grond / wens Harde niet te vast of- te te dicht gestoten is: Men zaaytse in 't be- gin van Maart, ofte wat later / en men duntse op datse te beter mogen groepen / ook is noodig / op datse grof en groot worden / dat men hun bladers diktwils af- trekke. In het eerste Jaar / na dat sy ge- zaayd zijn / schietense niet in 't zaad / maar in 't tweede Jaar overblijvende / bloeyen sy in Juny en July, en haar zaad word in Augustus rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Geele Peën zijn middelmatig in warmte / en wat vochtig van aart: Sy hebben ook eenige windachtighepd in Jaar / doch niet soo veel / als Kapen. Het woedfel dat sy geben / is wel niet overbloe- dig / doch redelijik goed. Van de selve be- reyd men goede Pottagie voor het Hups- gesin / en sy werden meestendeel in Dleesch- sop ofte by Dleesch gezoden en gegeten.

Witte Peën of Pastinaken.

De Pastinaken begeeren een bet en goed aardrijck / dat wel ontdaan en diep gespit is: De oeffening omtrent het zaayen / t' binnem / t' afrekken der bladeren / en om het zaad te winnen / moet geschieden als van de geele Peen gesyt is.

Aart,

Aart, kracht, en gebruyk.

De Witte Peën zijn matelijc warm/ en eer droog dan vocht van aart: sy boeden meer dan de geele Peen of Bierwortelen. Sy vermehren de Pisse/ en zijn den Maag/ de Nieren/ de Blaas en de Long merke- lijk nut en goed. Sy vermeerderen de lustighepd en vleeschelijcke begeerte van Mannen en Vrouwen.

Roode Peën of Bierwortelen.

De Bierwortelen willen in goede vette Harde gezaayt zijn/ 't selfde geschied in de Maand April; verdere oeffening begeeren sy/ eben als wy van de Geele Peen geseyd hebben.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Bierwortelen zijn van natuure de Geele Peen seer gelijck/ gesoden zijnde/die- nense in de wintersehe Maanden vooz een goed en bequaam Salaad.

Witte Biet.

De Biet wast weelderig in vette/ en vochte Harde/men zaayse in de Lente/als andere Moeschrupden/ en blijft Somer en Winter groen. Omtrent de winning van Bietzaad staat in acht te nemen/ dat de Wortel dese jaar gestaan moe; hebben/ want eerder het zaad niet goed is.

Aart, kracht, en gebruyk.

Witte Biet is een koud en vochtig Moeschrupd/ 't walkt ook ee; ige bzali- ghighepd/ ofte salpeterachtighepd in sich heeft: Daar door betoont sy ook een af- bagende/ en supbermakende kracht: Sy is seer goed den miltsuchtigen; want sy opent de verstopte mild/ doet water ma- ken/ ende geneest de gelsucht. Het Biet- say in de neus opgehaalt/ trekt veel tap- sijn en recht up het hooft/ en supbert de hersenen.

Ajuyn.

De Ajuyn begeert in goede/ vette/ wel- gespitte/ tamelijcke vochte/ en welgemeste- aarde gezaayt te zijn. Men zaaytse gemeen- lijk in February, Maart of April, ende sy wast beter/ gezaayt in 't afgaan van de Maan/ in tegendeel van andere krupden die liever wassen/als sy in 't toenemen van de Maan gezaayd zijn. Om het zaad te winnen/ steekt men de wortelen in de Lente of Doozjaar in de Harde/ en als dan brengen sy haar bloemen in de Maand Ja- nius voort/ en het zaad word in Augustus volkomen rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Ajuyn is scherp van smaak/ sterk van reuk/warm en droog van aart/ doch min- der als de Look/ maakt de grobe en taape vochtigheden dun/ en doetse scheidt: Daarom de Ajuyn schadelijk is vooz de menschen/ die heet en haastig van natuur is/ en galachtig bloed in 't lijf heeft: maar in tegendeel is sy goet den genen/ die veel dik/ tap/ en slijmerig bloed/ of onsupber- heden in het Lichaam vergadert hebben. Ajuyn is seer nut en bequaam om de maandstonden der Vrouwen/ vooz koude oorzaak opgestopt/ te bebozderen: want sy opent het geene verstopt is/ verdwart het geene verkout is/ en verwekt de Maandstonden vooz hare bysonderen aart. Sy doet water maken/ en vermcerdert de lust tot byslapen. Ajuyn rauw gegeten/ geeft weernig en rauw voedsel/ en ontsteekt het bloed: maar gekookt zijnde/ verliest haar scharpzighepd/ en geeft wat meer en beter voedsel.

Rapen.

Rapen wassen gaarne in middelbare ge- oeffende en liechte Harde/ ofte in een zand- achtige grond/ en moeten niet seer dieft- staan. Men zaayse in February, als men die voez wil hebben/ anderzints in April en May. Sommige/ eerste Rapen zaayen/we-
ken

ken het zaad en nacht in fap van Donderbaard, en vermeenen / dat fap als dan van geen ongedierte / of gewoiznte befchadigt fufken worden. Om de Rapen feer groot en fchoon te hebben / fal menfe foo haaft als fap een dinger dikz zijn / op rijen verplanten / ende dan met Harde dekken / ende feer wel treden : want de wasdom die in de bladeren fcheuten verandert foudde hebben / fal in de Rapen fchieten / ende die groot maaken. *Sp* worden in November wjt de Harde opgenomen / om de geheele Winter booz goed te houden. Om goed zaad te winnen / moeten de Rapen op de felve plaatfe / waar op fap gezaayd zijn / niet blijven ftaan ; maar in 't Doozjaar verplant zijn / als dan beginnen fap in April te bloeyen / en het zaad wozd in Junius rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Rapen zijn warm / byna in den tweeden graad / en bochtig in den eerften : fap zijn bequaam om den Urijn te verbekken / maar boornamentlijk de jonge Raap-fpruyten met Weere-fop / gekookt en gegeten / drijven af 't Grabeel / zant of fteen. Ook zijn fe goed booz de gene die aan de derdend aagfche hoorts / ofte aanzwaar moedige fiekten gaan / ofce een quade bozft hebben. Rapen rauw gegeten / maaken winden en opblafinge in de bufh / waar wjt het fpreekwozd ontfiaan is : Het Rapen is 't goed rijfen / want fap zijn booz de poozt. Gezooden of gebzaden / bzingen foo veel winden niet by / en geben 't lichaam redelijh en matelijh goed boedfel.

Suyker wortelen.

Men zaayt de Suykerwortelen in Maart, ofte men plantfe van fpruyten die wjt de knoppen booz fpruyten / ofte men fteekt de kleynfte en dunfte wortelen weder in de Harde / en defen werden het naafte jaar groot en bequaam om te eeten. Om het zaad te winnen / moeten defe wortelkens niet verplant worden / ende als dan bzen-

gen fap haar bloemen en zaad / in de Maand Julius en Augustus boozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Wortelen zijn matelijh warm en bocht van aart : fap hebben ook eenige windachtighepd ; waarom fap de luft tot byfapen berweliken / ende werden daarom van de goede Drouwen / den *Mans* dikwils boozgefet : Daar-en-boven drijven fap de Urijn. berweliken den appetijd / en ftoppen de bufh-loop. Het zijn foete / lieflijke / en wel-boedende wozeelen / worden haaft murw en mals in eenig nat geftoof / of gefmoozt in Boter.

Peper-wortel.

Peper-wortel groeyt gaarne op bochte plaatfen van de Hoben ; men teeltfe boozt van ftulxkens / ofte dikke fchijven van defe wortelen / in November, December, Januarius, Februarius, ofte ook in Maart, in de Harde gefteken. De bloemen / en het zaad komt foo felden te booz fchijn / dat sommige gefchreven hebben / dat dit gewas geen zaad en dzaagt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Deze Wortel is warm en dzoog / heel diep in den tweeden graad : fap maakt appetijt / verdzijft den fcheurbu fh / dzijft het grabeel krachtelijh af / en opent het Inge wand / Leber / Nieren / en Mild / van koude en flijmachtige bochtigheden verftopt zijnde. Peper-wortel werd veel / en wel gebzuykt booz een Sauffe tot Difch / en andere bochtige fpijen.

Alant-wortel.

Dit wel geacht / en wel bekent kruid / wozd felden van zaad bermenigbuldig / maar wozd geplant van de fcheukens / van de Wortel afgetrokken / ofte van dikke fchijven / op fommerachtige plaatfen / in welgebouwde / en gemeste aarde / die niet feer bocht en is. Dit gefchied in het beginfel van Februarius, en fap moeten drie ofte twee boeten

boeten van malkanderen geset zijn. Dese wortelen worden in den Herfst ofte in April opgegraven / en bewaart.

Aart, kracht, en gebruyk.

Alant-wortel is verwarmende en verzoogende van aart/tot inden derden graat booznamentlijk als sy gedwoogt is: Sy

is heel goed booz Engbozstigheid / verzoogt den hoest/ lost sluymen / en versterkt de Maag / breekt winden / en supbert de Nieren en Blase. Van dese wortel maakt men Confituren, Conserven, Alant-wijn / en Bier / om gebwoeglijk tegen de boozverhaalde gebwoegken gebwoegit te konnen werden.

De Verstandige Hovenier, sijn oefening in

F E B R U A R I U S.

In desen Maant begint de Verstandige en naaestige Hovenier sijn Hof op te ruymen uitroepende alle distelen / dooznen ende onkruid / als ook gruppels en groeven makende / om daar booz 't water af te leyden / dat het Harderijk op dwooge/ende bequaam werde om te zaayen en planten. Daar na omgnaast en mest sy Beddens / om Radijs, Tuynkers, Petercelie, Ajuyne, Rapen, en Latouwe, in 't laatste van dese Maand te zaayen. Sy maakt eenige Beddens van goede vette aarde / om Oost en Fruyt-kernen daar in te zaayen / als daar sijn Pitten en Kernen van Appelen, Peeren, Qucen, Krieken, Kersten, Pruymen, Noten, Castanien en Amandelen: Sulke geselstet in warme Landen / maar in dese gewesten moet men daar mede wachten tot in het begin van April. Andere setten de pitten in de Herfst in votten / in goede aarde / en brengen die des Winters in de kelders om upt te spruyten / en in de Lente plant men se in den Hof. De pitten uitgeschooten / en een jaar oud geworden zijnde / moet men se supberen en hestroyen / ook souwijds begieten in de Sommer / maar tegen de winter mach men se op nemen / en in de Planten en Enten verzetten en verplanten. De Verstandigen Hovenier neemt ook in acht de Boomen in sijn Boomgaard / en heest of daar geen ruymen nesten in te binden zijn / om dese be bequaamelijc upt te roepen / en is besig om

de Boomen van hetz Moos en andere ruymte te supberen. Sy verplant ook jonge Boomen en wortel-spruyten / als van vruchtbare Appel-boomen, Pruym- en Kriekebomen, Moer-besien, Nooten, Cornoliën, Vygeboomen en anderen: ook kan sy de takken en spruyten / die geen wortels hebben in de aarde / inleggen: of men leyde booz een mandeken met aarde / daar in sy spruyten en wortels leggen / daar na kan men se verzetten / als sy die of hier Jaar oud zijn. Sy verplant mede Wijnngaarden / als sy drie jaar oud zijn / maar die maar een Jaar oud zijn / die zijn nog te teer om te verplanten / ten ware dan / dat se in koozen ofte votten bewaerd waren / om soo te verzetten. Sy plant Heyningen en Hagen / en bestroyt de Wijnngaarden om trent het nieuwe lig / indien de sneeuw en de groote koude hem niet hinderlijk zijn.

Van het planten, en verzetten der Boomen.

Tot voortteeling der Boomen word verenscht een besondere welbereyde plaarse van goede Harde / die in l gespit / gesupbert ende gemist is. In dese plant men vitten van vruchtbare Oost-boomen / als boven gemeld is; van dese vitten roepen somtijds jonge Boomen / die schoon / en recht op wassen

waffen/ als offte gegriffijt waren/ en bzen-
gen ook bzuichten boort/ die goed van geur/
reuk/ en fmaak zijn/ doch die van de griffie
komen/ zijn altijd fchouder en grooter.
De boomen/ die men van wortel-fpruyten/
ofte alleen van de jarige looten/ als van
Halbefen/ en fommitge andere Boomen
aanqueekt/ plant men hoort by de aarde/
afgefneeden zijnde/ een halve boet van een/
en men laat een pad daar tuffchen blijven/
om daar in te gaan/ om de jonge planten
te begieten/ te habenen/ ende te wafden.
Indienfe niet recht opwaffen/ fteekt daar
een ftoffe by/ en leyfe/ en binfe daar
aan/ en befnoopte/ doch is 't beter datfe
twee of drie jaar oud zijn eer menfe be-
fnoopt/ ende dan berooft menfe alleen van
de top-eynden/ en de onderfte takken;
maar boben laat men drie ofte vier takken
tot de Kroon blijven.

Omtrent het verfetten der Boomen
moet in acht genomen worden dat jonge
Boomen/ Enten/ en Spruyten/ in de
Lente, ofte Doortijd willen verplant zijn/
maar de oude Boomen in de Herft, als in
October, November, en December. In 't
waffen van de Maan/ in 't eerfte quartier/
is het goed om Boomen te planten/ en te
verplanten; maar van de achtfien tot de
achtende dag der Nieuwe Maan niet.
Maar de Boomen/ die men na den ach-
tenden dag/ in 't byfen/ of in 't afnemen
van de Maan plant/ geuen veel bzuichten/
en 't meefte profijt/ ende hoe nader aan 't
eynde van de Maan/ hoe de Boom eerder
bloeyt/ en Bzuichten draagt. Om nu be-
quamelijk Boomen te verfetten/ moet men
boort-erft een kuyl graben/ en hoe grooter
men defelbe maakt/ hoe grooter de Boom
fijn wortelen uytreydt/ en hoe boediger en
bzuichtbaarder hy word: fommitge maken
de kuyl twee Maanden te vooren/ eer dat
fy de Boom in de Herft daar in fetten/ op
dat het omleggende aardrijck door de Son
en Regen doortweekt zijnde/ begunner
voedfel aan de wortelen des Booms soude
mede-deelen: andere fteken in defelbe tak-

keeffen aan/ om foo fy vermeenen/ de
houde van de grond te verbeterer/ ende al-
foo de Boom tieriger te maken. Daar na
moet men de Boom/ die men verfetten
wil/ tephken/ op dat die zijde/ die na
't Zuyden gefaan heeft/ wederom na
't Zuyden gefet werde. Als men nu de
Boom verplanten wil/ moet men de wortel
niet te lange uyt de Aarde laten/ op dat fy
haar bogtighepd te beter mogen behouden/
van fullen fy in 't verplanten dies te eerder
wat krijgen/ en wortels fchieten. Men moet
ook in 't planten de wortels van de Boo-
men wel habenen en fuyveren/ de geknuc-
de en gebroken wortels affnijden/ en die ge-
ne/ die al te lang zijn/ afknappen/ als mede
in 't planten defelbe wel uytbreyden: want
fy fullen dies te eerder en beter de bochtig-
hepd der Aarde aan haar trekken ende
bzuichtbaarder werden. Ook moet men
alle de takken afhouwen/ behalben die men
tot de Kroon behouden wil/ van de wel-
ken pers aan de ftam word overgelaten.
In 't planten fal men de wortel niet alte-
diep fetten/ noch ook de felve bloot laten
leggen. De Aarde en moet niet al te hoog
na de ftam opgehoogt zijn/ maar laten de
ftam liever met een kuyl/ grappel of hollig-
hepd/ om 't water daar in te bergaderen/
als het regent/ of als men in drooge So-
mers de Boom begint en bevochtigt. Tot
dien eynde fet men in de kuyl een takkebos
of twee/ een arm dik zijnde/ die met het
een eynde de wortelen bereykt/ en met het
ander een wepnig boben uyt de grond
fteekt/ op dat in het begieten de bochtig-
hepd bequemelijk tot de wortel werde af-
geleyd. Daar by Wintertijden mach men
de aarde wel tegen de ftam opwaarts ber-
hoogen/ op dat de wortel niet en verbyefe/
of dat men de wortel ophoope/ met mos of
andere rugte. In die plaats daar een
Boom gefaan heeft/ en van felvs verdozt
is en uytgegaan/ daar en moet men geen
andere Boom fetten of planten/ want fy
fullen alle uytgaan/ ten ware dat men de
oude aarde uytgroebe en weg liet bzingen/
en

en de plaats met nieuwe versche aarde weder liet bulken. Daar een Appel-boom gestaan heeft moet wederom een Peer-boom geset worden / of een ander soort / alsoo weder soort van Boomen sijn eegen en besonder voedsel trekt / ende daarom door veranderinge beter groept. Voorders moeten de Boomen op haar behoorzijke wijde van den anderen geset worden / op dat sy haar takken konnen uytstrecken / ende de een van den ander niet verdukten en worden. Hierom moet de Linde-boomen, en andere groote Boomen dertig of vijf en dertig voeten van malkanderen staan. Appel- of Peere-boomen set men twintig of vijf en twintig voeten van een / en dat in lucht aarde; maar indien het sware en seer vruchtbare gronden sijn / verespchen sy wel veertig voeten spatie / gelijk als blijkt in de Boomgaarden / in Rijnland ontrent Leyden en Woerden, als ook in de Purmer, daar de gronden seer vruchtbare en zwaar sijn. Pruym-boomen en die steen-pitten hebben veertien voet. Kerse-boomen vijftien of zestien voet. Krieken, Hafelaar en Queen acht voeten.

Appel-boom.

De Appel-boom, wiens soorte veel derhande is; groept wel in alle aarde / een sanderling in goede en beste gronden / die van natuur wat vochtachtig sijn: want mager en doer Hardrijck brengt voort wozmsteekige en licht afvallende Appelen. Hy wast ook beter in vochte en tanelijke Houde lucht / als in seer heete Landen. Hy wozd aangeloomen door 't zaaijen van pit-ten en sikokhuyzen (gelijk wy hier boven van het planten der Boomen verhaalt hebben) als mede van spruyten / die by de wortel uytloopen / de welke men op haar behoorzijke tijd plant / verset / en eit / of outleert. Men eit Appelen op Pruym-boomen, Peere-boomen. Queeboomen, en meer anderen; maar meest / en 't welck ook het beste is / op sijn eegen soort: sommige en-

terse als zwarte Moer-besie-boomen, om seer schoone roode Appelen te hebben. Een schoone Appel-boom vereischt / dat sijn stam 6 ofte 8 voet boven de Harde wistekien / de kroon in veel takken / en de takken in veel vruchtbare tooten uytgebeyd sijn. De Appel-boomen bloeien meest alleen in 't laatste van April, ofte in 't voorste van May, en de vruchten te weten de vroege / of Sommer-appelen worden rijp in Augustus; de welke als dan gelesen moeten werden / wanneer haar smaak / koleur / reuk / en de zwartighepd der pitten de rijpighed aantijst; de Winter-appelen / ofte de gene die men in de Winter bewaren wil / worden in 't laatste van September, tot half October versamelt / en met de hand afgeplukt. Dese Boom is dikwils onderwoezen / dat sijn vruchten / eer dat sy volkomen rijp sijn / lichtelijck afvallen; om dit te verbeteren / sal men de grootste woztelen ontblooten / de selve opspoutwen / en een steen daar tusschen leggen.

Aart, kracht, en gebruyck.

Appelen sijn in 't gemeen kout en vochtig van natuur / doch met dit onderscheyd / dat de Soete Appelen minder kout en vochtig sijn / als de suuren: De wange ofte samentrekkende Appelen / gelijk daar sijn de wilde en onrijpe / sijn veel koudere van aart als de voozgaande. De alderbeste sijn de soete en welriekende / dese geben het lichaam redelijck voetsel / versterken het herte / openen de voest / stillen de woest / en sijn in zwaarmoedige siekten zeer dienstig. De Suure Appelen verstaan de doest / en dienen tot verkielinge in koozsten / en in een heere maag. De Appelen kan men gebruyken als Medicamenteus voedsel / ende gebzaden / ofte anders bereypt / zijne een spijse vooz sieke en krankte luyden. Van Appelen maakt men Cidre ofte Appel-drank, en van de wange en suure Deruyck.

Peere-boom.

Gelijck men menigerley soort van Appelen vind / alsoo sijn daar ook veel derhande

Hande Peere-boomen , de welcke alle uyt de fmaakt en gedaante gekent worden : als daerzjn Suiker-peeren, Muscadel-peeren, Bergemotten (die in Italiën, eerst uyt Turkyen gebzacht zjn) en die naam / seyt men beteykent in 't Turks sech veel als Heere-peeren, of Heer der Peeren, Peeren de Bou Chrestien, Riet-peeren, Gouts-peeren, Keyserinnen, en andere onzalijke. Alle dese soorten worden gedeelt in vzooge / spade / en Winter-peeren. De Peere-boom begeert de selve Oeffeninge in 't zaapen / planten / en onderhouden / als van den Appel-boom geseyd is. Hy wast nochtans langfamer op als de Appel-boom, en om 't vierde of vijfde jaar / moet men hem de Wortel ontbioten / en fupvaren / en met goede Harde en MIs wederom bedekken / daar dooz bestomt hy sijn tier en voedsel. Op vzooge en magere grond / greept noch en bloeyt hy niet wel / en vzaagt magere vruchten. Als de Peeren te steenachtig vallen / soo sal men de wortel ontdelken / en alle de steentjes uyt de Harde famelen / en in de stam naast by de Wortel een gat booren / en een Wig van Boeken- ofte Ephen-hout daar in slaan / of men behoefstige de wortel met vzoeffem van goede oude Wijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Peeren zjn allegader van koude en droogen aart / nochtans seer verscheijden na de verscheijdenheit van haar stoffe en fmaakt: Want men vind'er wilde / tannme / soete / suure / en wazange. De wilde / suure / en wazange Peeren, verdzoogen en stoppen meest / en zjn seer t' famen-trekken-de. De soete Peeren zjn soo t' famen-trekken-de / stoppende / en verdzoogende / noch o'k soo verhoelende niet. Sy geben in 't gemeen meer en oberbloediger vredsels / als de Appelen. De geene die 't Colijck ofte Gzabeel onderhevig zjn / moeten haar van Peeren te eeren vrachten ; want sy houd en windig bloed maken / en de Steen doen groepen. De Peeren zjn beter gebzaden ofte gesoden / als rauw gegeten. Men

houd vooz seker datse in 't beginsel van de maaltijd gegeten / den buyst stoppen / om sullig te beletten / stobense sommige met Cörenten, maar in 't laatste makense hem los / en sluyten de krop van de Maag.

Kerffe-boom.

De Kerffe-boom heeft verschejde medefoorten / als Morellen, swarte Krieken, witte of Spaansche Kars, Kars van der Nat, vroege en late Volger Kars, Scheur-kars, kleyne Mey-kars, dubbelde Mey-kars, Tros-kars, 3 of 4 aan een steen / Kars met dubbelde Bloemen, wel-dragende Kars, &c. In koude en bochte plaatsen aarden sy wel / maar in seer heete Landen niet. Sy behoeben seer weynig oeffeninge ; ja vrgan haast alsse alle jaar gemest worden; Maar in stede van MIs sal men haar tans en oberbloedige botten / kleyn gekapt zijnde / aan de Wortel leggen. De Karssen worden aangeteit van Pitten en Wortelspuiten / en worden seer bequaam op haar eigen soort in Maart af-gesogen / uitgenomen de Scheur-kars, die behoeft men niet te suigen of te enten. De Karffe-boomen bleepen meest in April, maar in 't leveren van de vruchten worden sommige vroeger / sommigelater rijp. Als de jonge Boomen vroz bloeyen / moet mense dat eerste jaar van haar bloemen berooben / want sy verbleeyen haar anders / en gaan uit / dewijl sy noch te teer zjn om centige vruchten te boeden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Karssen zjn koud en bochtig van natuur / licht om te verteeren / verhoelende de Maag en Leber / verstaan de doest / en berwekken de appetijt. Die suure zchtyg of wynnachtig van fmaakt zjn / zjn vooz de besten geacht. Rauw geeten zjnse goed vooz heete Menschen / en in heere tijden des Jaars / maar schadelijch vooz oude koude Luiden / en die wecken bocht van Maag zjn. Sy werden veel gecensjt / ofte in sause en taecten gebzukt. Van de Morellen

len werd een gesonden **Morclien-wijn** ge-
maakt.

Pruym-boomen.

Onder de Pruym-boomen vind men ver-
scheyde soorten/ als groote witte EyerPruym-
men, dito blaauwe, Pruymen van Damascus, en
meer andere soorten. In sommige Hoben
vind men Pruym-perlen, wotens vleesch
een Pruym is / bekleed met een groote
schille / maar de steen en kerne / is die van
een Perlik gelijk. **Sp** begeeren een goede
en vruchten grond / bestaande uyt losse en
opene Aarde. **Sp** willen niet gemest zijn/
want daar van worden sijn vruchten woym-
steekig / en vallen lichtelijc af. **Sp** wor-
den aangeeweekt van pitten / die men in
de Herfst in de Aarde steekt / of van wort-
tel-spruyten / maar tot een Boom opge-
wassen / moeten sijn in Maart verent / ofte
op bequame tijd geoorleert werden. De
Pruym-boomen bloeyen in April, en de
vruchten worden in de Somer rijp / doch
sommige vroeger / sommige wat later.
Wanneer de Pruym-boom treurt van te
gommen / dus moet men hem die afne-
men / de rugge schorsjen sunderen / en
dooftem van Olie met water vermengt /
aan de wortel gieten / of met asch / vooz-
namentlijk van Wijnzaarts-ranken be-
misten. Vallende sijn vruchten ontijdig af /
soo sal men een wig van wilde Beere-boom-
men-hout in de opgekloben wortel steeken.

Aart, kracht, en gebruyk.

Alle Pruymen sijn heet en bochtig van
natuur. **Sp** benemen de doost / matigen de
scherpighed van de gal / en sijn licht om
te verteeren. **M**achtich is onder de Pruy-
men een groote onderscheyd aan te merken;
die vol rauwe en waterig sijn / als de
witte of geele Pruymen, sijn ongesont:
De blaauwe sijn buartig / en werden haer-
om in tijden van Pest met recht verboden;
de gedroogde Pruymen sijn veel bequa-

mer om te eeten / en houden het lichaam
ontstoen. Van Pruymen wordt spijse be-
reid beyde vooz gesonden en sieken. Een
Pruym-sopje is een gemene middel ont
open lijf te maken / principelijc als **Se-
nu-bladeren** daar in gewoekt hebben.

Pietercelie.

Pietercelie word in de Moes-hoben van
de Maant February tot half Juny gezaapt/
sijn bemint een vruchtige grond / wernig
Son / en wil wel dikwilt besproept sijn.
t Spruyt vooz de ses weken niet uyt der
aarde / en als 't wel op komt en behoest men
't in geen 3 of 4 jaar te verzaayen. Om het
zaad vruchtlijc te doen spruyten / moet men
nemen zaad dat 2 jaar oud is / en laten het
een nacht weken / en zaayen het in aarde /
die met asch van Boonen-stroo vermengt
is. Pietercelie draagt vooz het tweede
jaar geen zaad / en dan bloeyt sijn in Juny en
in het laatste van July, of in Augustus
wordt het zaad volkomen rijp.

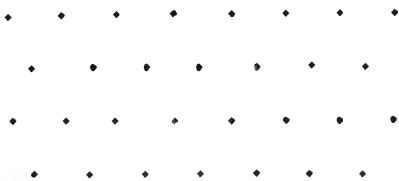
Aart, kracht, en gebruyk.

Pietercelie is warm in de tweede / en
dzoog in den derden graad / sijn opent de ver-
stopgheden van de lever / niere / lijf-moe-
der / en alle inwendige deelen; sijn doet de
pisse lossen / den steen en 't graveel rijzen en
afgaan. De wortelen / soo wel als de bla-
deren / worden by verscheijde spijzen ge-
bruykt.

Kool.

Du ter tijd zijnder veelderhande geslachs-
ten van Koolen ober al bekent / als witte-
en roode-Kool, open- en sluyt-Kool, kruys-
en bruyne-Kool. **Sp** begeeren allegader
een tamelijke vette / welgemiste en omge-
smitte grond. De roode-Kool, Savoyen, en
Kappers zaapt men in de eerste Maanden
van 't Doozjaar / en worden in May, en
Juny herfet. De Bloemkool zaapt men in
April ofte May met de nieuwe Maan / en
opgeschoten zijnde / moet men sijn berplan-
ten in zwaavelachtige aarde / in 't afgaan van
de Maan. De Buyskoolen sullen geset wor-
den

den twee boeten en een half van malhande-
ren. De Savoyen, Kappers en Bloem-kool-
len, een boet en een half in 't verband op
dese Figure of maniere.

Maar het planten moet menfe/waameer
het droog weer is/ begieten/ en bochtig
maken/ en op yder plante van de Bloem-
kool een koolblad des daags booz de hit-
te van de Son leggen/ en des avonds we-
der af-nemen. De Kool moet men van
sijn eerste bladeren berooven/ en de quade
bladeren afdoen/ ook de aarde dikwils te-
gen de stronk ophoogen/ op dat de Kool
des te beter groeijen mag.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Kool werd van sommige booz houd
en bochtig gehouden/ van andere booz
warm/om dat men in het sap eenige salpe-
terachtige eegenschap bevind. Kool is een
Medicijn in de maag/ en een Doctor in
hups/ waarom de oude Romeynen, als
Caro en andere betuygen/ geen andere
kruiden tegen haar siekten en qualen ge-
bruykten/ dan de Koolen, en dat wel de
tijd van ertelike hondert jaren lang/ eer
dat sy de Genes-meesters in de Stad van
Romen woonstede woude gunnen. Roode
kool, en booznamtelijk des selfs Sap
met Sycker gebruykt/ is goed booz aar-
bozighepd/ longe-sucht/ hoest/ en hee-
fighepd. De Bloem-kool word om haar
aangename smaak boven anderen begeert.

Spenagie.

De Spenagie wil wel in altherhande
grond aarden/ in Maart en April gezaayd
zijnde/ wordse sechtelijk groot/ en brenge

zaad en bloemen boozt/ maar in Augustus,
September en October blijft sy de Winter
over duurende. Sy komt den sechsten
dag/ na dat sy gezaayt is/ boozt/ met
driekantige bladerkens; maar en moet
niet gedunt zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Spenagie is hout en bocht van aart/ tot
by na in den tweeden graad/ en word ge-
reckent onder de Moes-kruiden/ die wa-
terachtig van stoffe zijn: sy sinkt haast
nederwaarts/ maakt den buyk wech/ en
vermeerdert de melk in der vrouwen boz-
sten. In het eeten is de Spenagie seffelij-
ker als de Beete, maar brenge mede wep-
nig boedsel by/ en wil wel met Sember/
Peper/ Sout of iets dergelijks verbe-
tert zijn.

Kervel.

Kervel begeert welgemeste/en wat bocht-
achtige aarde/ in February, Maart en April
gezaayt zijnde/schietse haast in 't zaad; maar
in Augustus en September blijftse tot in het
volgende Doozjaar ge ed om te gebruyken.

Aart, kracht, en gebruyk.

Kervel is warm in den derden/ en droog
in den tweeden graad; Maakt appetijt/
drijft het grabeel en de steen af/surbert het
bloed/ en doet het geronnen bloed in het
lichaam scheyden. Sy helpt de oude koude
Maas te paart; want sy doet haar sterk
wozden/ en den verlooren/ ofte verminder-
den lust om byslaven weder krijgen. Sy
word hedendaags booz een gemeen Moes-
kruid gegeten/ en in spijse gebruykt zijnde/
is aangenaam van smaak/ en den mage
nut.

Radijs.

Radijs begeert tamelijk vette Harde/ en
sy kan gezaayt worden soo haast als de
Dorst over/ en het Hal wyt de Harde is/ te
weten tegen het Zuden/ op het warmste
van den Hof/ dan kan men de selve seer
vroeg hebben; maar andersints mogen die

die ook het gantsche jaar dooz gezaapt woorden. Om aangeramen Radijs te hebben/ weeten sommige 't zaad in soete Wijn / of Water daer Krosfien in gekookt zijn. Hoe de bladeren van de Radijs sachter in 't handelen zijn / hoe deselve malscher en lieflijker is. Het selve bewijst ook de schelle / want hoe die dinder is / hoe den Radijs aangeramer is. Sy zijn den Wijngaard/ mede als den Kool byand / ende doen de selve dooz haar scherphgheyd tranen en bzuypen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Radijs is verwarmende in den derden / en verzoogende in den tweeden graad ; opent de verstopte Mild en Leber / doet water maken / bzecht de Steen / doet deselve lossen / en is goed gebzuykt booz waterfuchtige menschen. Radijs werd bequaamt ende gesenst in het begin van de Maaktijd / booz andere spijzen matelijck met zout en brood gebzuykt / en men moet in acht nemen / dat men booz / na / of met Radijfen geen melk moet eten ; want sy doen de melk in de maag runnen.

Averuyt.

Averuyt bereyscht een getemperde en opene lucht/die van de Son wel bescheenen word. Sy wil lieber wassen / als sy van spruyten of takken in April afgescheurt en geplant / dan als sy gezaapt is. Sy wil wel beschooren / en by de Warde afgesnoept zijn / dies te dikker wast sy weder. In Augustus bloeyen de knoppen van Averuyt, en het zaad word in September rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Averuyt is heet en dzoog in den derden graad/verteert/opent / en is sijn ofte subtyl van deelen: Sy wederstaat de verrottinge/ dood de Wormen/ drijft de Arijn/ herwekt de Maandstonden der Vrouwen/geneest de Geelsucht / en is goed booz de gene / die de Boest verstopt is. Hylmendig word sy gepresen tegen het upballen van 't Haze.

Dragon.

Dit krupd word in de Hoben veel onderhouden / en moet booz de Boest met Paardemis / of het anders des Winters bewaart worden / het word aangequeekt / en verplant in Maart of April van de 30. se herten in goede Warde. De geheele Sommer dooz is dit Krupd groen / te weten / van in de Maart, tot by het beginsel van de Winter.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dragon is seer heet en verwarmende van aart/het opent/verteert/en verdeelt merkelijck. Jonge en heete menschen mogen dit krupd niet veel eten / of heel weynig tsefens: want het ontsteekt in deselve de lever / en maakt het bloed veel te dun. Maar oude en koude menschen mogen het veelig gebzuyken ; want het sterkt den selven 't herte / de maag / en het hooft : hierom word het nuttelijck by de Salaad gebzuykt / om de koude der selve te verbeteren.

Tuynkars.

De Tuynkars werd dzoeg in de Lentte gezaapt / wat dsecht by een / en schiet haast up de grond / 't zaad blijft vijf jaar goed. In sommige Hoben wast sy met seer groote en bzeede bladeren.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Tuynkars is warm en dzoog / wna in de vierde graad / sy doet water lossen / supbert de Nieren / opent de verstoptheden van Leber en Mild / versterkt de koude Maag / en doet het geronnen bloed in het Lichaam scheyden. De Tuynkars werd veel by de salaadkrupden gedaan / om de koude dooz haar hitte te matigen / en te verbeteren. Men eete ook dikwils op Water en Brood / en is een heylsaam genees-middel tegen de sekerbuyk.

Parey.

De Parey word in meest alle de Moes-hoben ge-oeffent en onderhouden / sy word

gezaayt in vette en welgemeste aarde/in de Maant April, in 't verplanten moet men de punten af-fcheeren/ en men fuybert de wortel met een fchaar/en fy staan een jaar ober eer fy volkomen zaad boorzbrengt/ en dat in Juny en July. Als de Parey verplant word/ leggen sommige een tichel fteen daar onder/ op dat fy niet na beneden en finken; maar veel meer losfs krijgen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Parey is warm van aart/ fy doet de grobe en taffe vechtigheden fcheyden/ en maaktfse dun/ fuybert de Maag van flijm/ opene/ en doet water loffen; maar en maakt geen goed bloet. Die heet van complexie zijn moeten de Parey fchouwen/ fy word in zalaad gebuykt om de koude van andere Kruiden te matigen.

Bieslook.

Bieslook is een mede-foorte van Parey, en wil wel gefchooren en bebochtigt/ en in de Lente gezaayt of geplant zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Bieslook is van naturen verwarmen:

de/verdroogende/dun makende/openende/ en de wiffe verwekkende. Sy werd gelijck de Parey in fpijs/ en zalaad gebuykt.

Cichorey-wortelen.

Men zaayt de Chicorey in de Maant Maart, andere zaayen booz Sint Jans Mifse, op datse niet en soude fchieten/ en tegen de Winter grooter en malfcher Wortelen hebben. Van sommige worden de jonge wtfspurzels van Cichorey veel gefocht tot zalaad/ eben als men van de wilde Chicorey verfamelt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Cichorey-wortelen zijn houd en droog in den tweeden graad/ en dooz haar bitterhepd af-bagende/ en openende van kracht: waarom fy nuttelijck gebuykt worden tegen alle verhittinge/ en verftoppinge der Leber/en van de Maag/ fy temperen en bedwingen de Gal/ en genesen de langduurende Koozfen en Geel-fucht. Gezoden zijnde/wordt van defelve by Winter tijden een gezonde zalaad berepd. Men diftilleert ook van her Kruid een water tot de boozverhaalde gezecken dienftig.

De Verftandige Hovenier, fijn oeffening in

M A A R T.

In 't begin van dese Maant stelt de Verftandige Hovenier de Meloen-bali toe/ om die tot boezpinge te brengen/ en als van de Meloenen, Comcommers, Citroenen, en andere zaden die men broez wil doen wtfkruyten/ te zaayen. De maanier om de Meloenberg te bereyden/ en des selfs gedaante kan by de Nederlandfe Hovenier gefien werden. Hy begint met de Maartfe volle Maant te zaayen Tuynkars, Radijs, Pietercelie, Kervel, Bernagie, Buglos, Kool, Sala, Spenagie, Erweten, Boo-

nen, geele Peën, Paffinaken, Vennekool, Suyker-wortelen, Cichorey, Parey, Goutsbloemen, Carduus-Benedictus, en hy lept Aspergie in. In 't laaste van dese Maant verplant hy Affodille, Angelica, Lavendel, plant Saring, Artifokken, Scolopendria, Beeren-klauw, Flos Constantinopolitanus, en Mans-ooren. Indien men van Dozt bezuid is/ onthelt hy geheel de tere Bolgewaffen. Men mach ook goede Kruiden beefferen/ en verplanten in 't afaan van de Maan. Men plant ook Roofmaij, Sallie,

lie, Wijnruyt, Averuyt en andere Kruiden van haar takken en spijuten/ die men van de stam nederwaarts af-scheurt/ de top- endehens blyekt men wat af/ en het on- derste eynde kneust en wrijngt men. In dese Maant sal men Boomen pooren/ enten en griffen/ als 't say in de Boomen is/ en eer dat sy uyt-beyten. Men plant ook Laurier-besien, of Bakelaar in goede aarde/

maar in de winter moet men de uytspuyt- fels in potten/ of in manden setten/ en doo de koude bewaren. In 't begin van dese Maant sneet men de Persiken en Abriko- sen. De Werthandige Hoberter moet nu naarsteljk aanmerken/ wat hem in de koude winter vergaan/ verdozen/ en uyt- gebreken is/ op dat hy alles weder op goede oorde blyngen mag.

Van het Enten, Afzuygen, en Oculee- ren der Boomen.

Behalven het zaapen/ en planten der Boomen/ zijnder verscheide manieren om de Boomen te verbeteren/ veranderen/ en blychtbaarder te maken; en sulks geschiet doo in In-enting, Afzuyging en Oculatione, waar doo de onblychtbare Boomen blychtbaar en welbzagend worden/ en beelderhande blychten op een stam wassen/ en groepen. Dese drie werkingen worden aan de Tieshebbers by den Nederlandschen Hovenier in drie ael-ter-een-volgende figuren/ seer aardig/ en naant-keurig ver- toont.

In-enting.

De In-enting vereyscht dat gy een stam uyt-kies/ daar op gy begeert te enten/ hoer deselve af met een sijn saagje/ en omwind de stam dat hy niet verder en splyte als gy begeert/ ende mach daar na met een snoep-beytel/ of ent-mes een spleete/ daar het ent behoorzijk stan ingeset worden/ wel toe-siende/ dat de blytste bast van de ent/ met de bast van de Boom wel over-een-komt: Hier na verzoet het tegen regen en wind/ met Was/ Roe-mis/ Leem/ of gebaaschte deelen. Het ent sal zijn van eenjarig hout/ (hoewel eenige vermeynen dat dese alleen seer in 't hout opschieren; maar dat van tweejarig hout veel blychtbaarder zy) besien met groote knopen/ of botten/ en afgesneden van de Oest-

zijde van de Boom/ in 't afgaan van de Maan tien of twaalf dagen doo de In-enting, en onderusschen wel bewaart werden/ waar doo de ent/ de overtollige bochtigheid eenigsints verliesende/ beter met de stam vereenigt. Daar na sal men nefens de laagste bot/ want hy alleen drie behouden moet/ hem schuyms af-snijden ende alsof deselve na de gedaante van een selzjfpenne formeeren/ en in de gemaakte spleete inboegen. Dese werking mach geselseden in February en Maart, ook wel in April, maar als dan meet men de enten af-snijden/ eer sy uyt-spuyten/ ende so lang onder de aarde in een schaduwachtige plaats bewaren. Petrus Crescentius verhaalt dat hy Appels in Augustus ge-entet heeft van looten/ die deselve Somer groeyt/ en dat sy seer wel bestemen waren. Ook meet in acht genomen zijn/ dat de Noorde-wind in het enten schadelijk/ ende de Zuidde wind seer goed is.

Behen dese manier is noch dese/ doch engemeen/ te weten de stam met een scherpe saag af-gehoot zijnde/ werd de bast met een gabel af/ ofte andere geadaid hout gewreven/ daar na omwind men de stam met een willigen band/ en ruffen de bast en het hout werd een heute/ ofte beene hout/ die scharp en spits is/ op de eere zijde effen/ en op de andere zijde rend verheven/ omtrent drie vinger breed inge-
wren.

wozogen / doch blijtig toe-fiende dat de bast niet onfcheure. Hier in fet men de ent/ die op de eene zijde fchijns na beneden afgefneben/ en aan de andere zijde van de buytenfte bast ontbloot is. Het Ent moet alleen vier of vijf/ of op het allerhoogfte acht binger breed boven de ftam wtfteken: Dese manier moet gefchieden na by der Harde/in April of May/op dat de bast bequamelijc van het hout los gemaakt kan werden; ook moet het gedaan werden aan groote ftammen/en weens bast sterk en lijvig is / als van Appelen / en anderen.

Daar en boven word noch dese manier van sommige onderhouden/en onder de inenting gerekent: Men neemt een willigen Tak / en doozboozt dien met een subtijlen Booz / alsoo dat tusschen twee gaten een voet spatie gelaten werd; in deese steekt men jonge Looten / die onder een wepnig bar haar buytenste bast berooft zijn / daar na legt men de willige tak in de Harde/alsoo dat de Looten oprecht staan / en de tak mede een wepnig boven de Harde wtfsteekt. Het volgende Jaar neemt men de Tak wtf der Harde/soo sullen de Looten veel Dooztelen geschooten hebben / en men plantse pder op een bysondere plaakse. Andere boozren alleen de willigen Tak tot aan het pit/en steken daar in de jonge looten/onder mede van haar buytenste bast berooft zijnde/tot dat het met de bast vau de willigen Tak gelijk komt / en bewaren het met Wasch booz de groote vochtigheid; daar na leggen sy de Tak vier binger breed diep in bochte Harde/alsoo dat alleen de Looten boven de Harde uit staan / en worden als de boozgaande het volgende jaar verplant. Dit mag geschieden in 't laaste van Februarius, de gantsche Maart, en in het begin van April.

Affuyginge.

De Affuyginge geschied in Maart op de navolgende wijse: Men plant een Jaar te vooren een sodanige jonge ftam / als men begeert/ by een Boom daar af men wuzgen wil: dese boozs: ftam sal men op sijn be-

hoozlijke hoogte afkorten / en op-splijten/ op de selbe oorder als of hy ge-ent soude werden / dan neemt men het uiterste van een Tak des Booms/daar u ftam by geplant/en wel gewooztek staet/ snijd daar sodanig een ent (dat aan de Tak bast moer blijven) eben op de maniere als in't enten geleert is/ boegt dan in de boozs: spleete van de jonge ftam / dat ook de uiterste basten te samen ober een hoornen / dit gedaan zijnde / sult het / als vooren / met Entwas wel boozsien / en op dat dooz het bewegen van den ouden Boom / u Ent geen schade lijd / soo sult gy een paal of staak setten / daar gy de Tak mede sult bedwingen/ dat hy dooz de wind niet en komt te schudden: Dit sult gy soo laten staan/en in de Herfst/ als de Ente gebat en geschooten is / dicht aan de nieuwe ftam afstuyden.

Oculatie.

Oculeeren geschied in Julio en Augusto, nochtans is het van eenige in 't Dooz: jaar / als dag en nacht eben lang zijn/versocht en wel gelukit: Men verkieft sodanigen Boom/daar men wil op oculeren/dese sal men met een scherp mesken doozden bast tot op het hout een rechte snede geven / en boven deese een dwerssnede/ als of men een Latijnsche T, of lang kruysken wilde maken (doez dit moet geschieden op eenjarig hout / of hout dat van dien Sommer gewassen is) dit kruysken moet men dan openen met een beene of palmen-boome houtte mesken / met het sacht opflechten van de bast. Daar men van oculeren wilt moet een loot zijn van dat selbige jaar gewassen / en alwaar hem een bor vertoont / sult gy die selbige met de Was vierkant twee binger breed behandelijc af doen / en dan gestelt in de geopende snede/daar in gy oculeren wilt / toefiende dat de Botte opwaarts sta / sodanig dat het opperste van de Oculatie dicht tegen de boven dwerssnede boeogt werden. Dit alles gedaan zijnde/sult de snede met een bast van een Doos: cobise met wael bewinden/doch dat de botte niet

niet bedekt is. Laat dit soo twee maanden staan / doet daar na het basje af / soo dan u het noch groen staat / soo is u oculatie goed / ende sal in 't Doozjaar beginnen te schieten / dan moet den tak een hand vzeed boven de oculatie afgesneden worden / een jaar daar aan eben boven de oculatie / op datse met 'er tijd malkander begroeyt.

Abricoos, Marcatons, en
Perfik-boom.

Men vind verscheide geslachten van Perliken, als Avant-perliken, Bloed-perliken, Perliken van der Meer, Kale-perliken, Marcatons, dubbelde en enkelde Montaniens, Swolfe Perliken, &c. De oefeninge die dese Bomen eyschen / is dat sy begeeren goede en drooge grond; sy worden aangeleelt van steen-pitten: maar sy zijn beter wanneer sy op Pruym, Abricoos, of Amandel stammen ge-eut / of gedulceert worden. Op een Moerbelen boom ge-eut / ofte ge-oculeert zijnde / brengen sy vzechten dooz / die roodachtig van bleefsch zijn / en veel vzeeger rijp werden. Sy worden ook dooz affuyging aangequecht. Men plantse langs de murage of heynlagen. Abricoos en Perliken dooz een / 12 boeten van malkander op een lage stam om de warmte / en van de winden bezijde te zijn. Op sommige plaatsen worden sy tot Stal-boomen geplant. In 't begin van Maart suybert men dese Boomen van het verstorven hout / en water looten / ende in de Herft word haar wortel ontkloot / ende met het afgeballen loof gemist. Indien dese Boomen teuren / soo glet water met wijnmoer vermengt / ofte water daar boonen in gekookt zijn aan haar wortel. Indien sy van 't gewoonte beschadigt werden / werden de selve met asch en droeffem van olie / of esse-pisse / met het derde-part wijn-azijn vermengt / verdzeven. Wallen de vzechten outijdig af / soo sta een wig van Distel-boomen-hout in haar wortelen of doozt een gat in de stam / en vult het weder met

een willige-houte wig. Bzengen sy geschompele en vupie vzechten dooz / soo sal men de bast van den stam onder o-fuyden / ende wanneer de quade dochtrigheden genoegzaam zijn wt ge-bloten / de manden wederom met filey en mis vermengt / beztrijken.

Aart, kracht, en gebruik.

De vzechten zijn kout ende vocht in den tweeden graad / geben het lichaam weenig boedfel / en dat noch waterig en vol quade overtolligheden / daerom en dienen se niet als de jonge luyden / die heet bloed hebben en sterft van maag zijn. Sy worden bequaamt dooz andere spijsse gegeten / doch sy moeten soberlijk en met sozge gebuykt worden / ende men moeret geen Bier / maar goede Wijn op drinken. De binnenste kernen zijn warm en droog van aart / en dooz haar bitterhejd openende / en afvazgende / nut om alle verstoppehejd van de Leber en Mild te openen en te ontsuyten. De bladeren worden seer gepresen tegen dewozmen der jonge kinderen / de selve alleengekneust en op de nabel gebonden. De bloemen zijn goed tegen zwaarmoedige quellinge en woormen / tot dien eynde bereydt men van de selve een bequaam Syroop, eben als men van de Violen-bloemen bereydt.

Amandel-boom.

De Amandel-boom is / volgens de onderschept der vzechten tweederley / de eene brengt soete / de andere bittere Amandelen doozt. Hy begeert een warme plaatsen / een getemperde lugt / en een drooge sandtge steenachtige Marde. Hy word vermengt / buidigt dooz 't af-suygen op Pruym-boomen / en sulks geschied in Maart, ook van pitten / die men eerst een dag in houting-water weelit / en met de scherpe punt onderwaards in de Marde soekt: als hy nu twee jaar op sijn plaatsen gestaan heeft / sal men hem 15 of 20 voet van den anderen

berplanten / dit geschied van den 10 December tot den 30 of in 't begin van Januarius. De Amandel boom bloept vroeg / en zijn vruchten worden rijp in Julio, die men versamelt als de blikser open gaat ; Derkings-mis / aan de wortel geleyd / doet dese Boom soete Amandelen dragen ; maar Waarde-mis maakt de selve heel onvruchtbaar.

Aart, kracht, en gebruyk.

De soete Amandelen zijn redelijk warm en droog van natuur / te weten niet versch ; maar droe geboren : de bittere zijn warm en droog in de tweede graad. Van haar binneaste / of dunne schorsse ontbloeit zijnde stoppen sy den buyk-loop. Sy zijn seer goed vooz wtgeteet de lichamen / want sy boeden wel. Olie van soete Amandelen versacht de inwendige pijn / waarom sy ook tegen de na-ween der Kraam-vrouwen in gemeen gebruyk is. Olie van bittere Amandelen is seer dienstig vooz 't quadeel en pijn in de nieren. De Amandelen werden gebesigt op verscheyde manieren / men eeste droog wte de hand / of men maakt 'er Marcepapieren / en ander Supher-werk af / ook werd van de selve in de Apotheken een Amandelmelk bereyd / ofte Olie daar wte-geparst.

Quee-appel, en Peeren.

De Quee-boom begeert een koude vochtige grond / en veel liever losse als klepachtige Warde / en wast gaarn aan de waterkant / hy word voozgeteelt van wortelspruyten / die soo groepsaam zijn / datse in 't tweede jaar vrucht dragen / ook word hy veel op doozne stammen ge-ent / of gegriffet ; maar is veel beter op sich selfs. Men plant hem in 't wassen van de Maan / in November of February, acht voeten van malkander. De vruchten werden in October rijp / ende als dan met droog weer geplukt zijnde / konnen lang bewaard worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Queen zijn kout en droog tot in den tweeden graad / trekkente samen / en stoppen de Kraam-gank / de Kroo-loop / en 't bloedspoutwen ; sy versterken de Maag / en doen het vraken ophouden. Indiense op het laaste van de maaltijd gegeten worden / soo sluytense de mond van de maag toe / en beletten dat de dampen van de spijs niet na de herffenen op en stijgen ; Krauw gebruyk / zijne schadelijk / en maaken krimpinge in de buyk : gesooden / gebraden / geconffijt / of tot Marmelade / dat men ook Quee-vleesch noemt / gemaakt / zijne bequamer en lieflijker om te eeten. Van het sap met supher werd in de Apotheken een bequaam Syroop gemaakt. Quee-kernen in Kroos-water geveekt / is een gemeen / doch dienstig Oog-water.

Mispelen-Boom.

De Mispelen-boom wast seer wel in bet en sandachtig Warde rijk / en wil gaarn / als de Quee-boom, aan de water-kant geplant staan : hy werd van zijn pitten gezaapt / en ook van zijn wortel-spruyten / in November voozt geset / en daar na op de selve ge-ent / men mach hem ook op Queen-, Appel-, Peer-boomen en Hage-doorn enten. Hy begint vroeg te bloepen / te weten in April ofte in 't beginsel van May, maar de vruchten worden seer spade ende in 't laatste van October eerst rijp. Wanneer aan zijn wortelen mis met asch / woornament-lijk van wijn-ranken / gemengt geleyd is / werd hy seer vruchtbaar.

Aart, kracht, en gebruyk.

Mispelen zijn koud en droog / en sterckelijck 't samenrekkende van aart / waarom sy de Kraam-gank stoppen. Mispelen gedroogt / en met de steentjes gestoten en gedronken met witten Wijn / breekt de steen

steen in de Nieren en Blase. Water daar onrijpe Misspeien in gezoden zijn / is goed om alle jinsingen te beletten / of op de heel / tanden en tand-bleesch vallen / als men de mond daar mede spoelt of gozgelt.

Violen.

In de Maart spuyten uyt der Earde de schoone wel-riekende Maar-se Violen, die in alle Landen veel gebruykt en in de Hohen / om den reuk en goede krachten / die men daar in merkt / onderhouden werden. Van de selve vind men v. elderhande geslachten / als tammere en in 't wilde wasfende / wel-riekende en sonder reuk / enkelde en dubbelde / witte en blauwe / als mede tweemaal bloepende Violen. Sy begeeren een goede grond en schaduwachtige plaats / en werden voozt-geceld door zaad en afffels: Het zepen mach geschieden in de Herfft en Lente, het verplanten voozt de eersten dag van Maart. Men magse niet planten of zepen alle jaar op een plaats / of andersints salse voozt-brengen kleyne bloemen / die wepnig reukis hebben: De dubbelde Violieren brengen geen zaad voozt / ende indien mense niet en oeffende en dikwoils verplanten / sy souden wederom enkelde worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Violen, soo wel de bloemen als de bladeren zijn verkoelende en bocht-makende van aart. Sy zijn seer nut tegen alle verhittinge der inwendige deelen / als van de Leber / Nieren en Blase / &c. Sy matigen ook en verkoelen de groote hitte van de brandende Hoortzen / bedwingen de scherptigheyt van de galachtige bochtigheden / en verfoeren de rauwtigheyt van de hoest / heel en strotte. Van de bloemen werd in de Apotheken een steeflijck Sproop / Conserf / Olie en gedistilleert water gemaakt / om tot de voozter jaalde gebreken gebruykt te werden.

Maagdelieven.

De Maagdelieven bereytschen wepnig oeffening / en werden geset rondom de Beddens op bochtige plaatsen / maar in dien mense dubbeld wil houden / soo moet mense om het ander jaar in October of Maart van een scheuren en verplanten / want te lang staande werden sy lichtelijck enkelst. Sy bloeyen meest het geheel jaar ober / en dragen roode / incarnate / witte en bonte bloemen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Maagdelieven hebben in haar bladeren een verkoelende / en bocht-makende kracht / waarom sy nuttelijck tegen de verhittinge des lebers en van andere deelen / als mede tegen de hoortzen gebruykt werden.

Bernagie.

De Bernagie komt op allerley grond en Hardrijck voozt / en eens gezaayt zijnde vermenigvuldigt van selfs door het afgeballen zaad / en bloeyt een groot deel van de Somer, tot heel diep in de Herfft, maar des Winters vergaatse door de koude.

Aart, kracht, en gebruyk.

Bernagie is merkelijck bochtig / en verkoelende van aart / en 't heeft de selve krachten / die van de Violen beschreven zijn. De bloemen werden van veele ober salaad gegeten. In de Apotheken word van de bloemen een Conserf / en van het sap een nutte Sproop gemaakt.

Buglos.

De bladeren vergaan mede des Winters, als van de Bernagie, maar sy behoef niet gezaayt te worden / want in 't voozt-jaar spuytense weder uit haar wortel. Van

aart / kracht / en gebuyk komte met de Bernagie ober een.

Latouw.

Onder de Latouw werde begrepen de Kronkel en Krop-falaad, of Sluyt-kroppen, De Latouw werd gezayd in goede betie en wel-gemeste Harde in Maart, indien men se seer vzoeg begeert zayt men se op een Me-loen-berg / of andere warme en wel ter Son gelegene plaats. De Krop-falaad word onder geele Wortelen of Ajuyt gezaayd en gebunt; de Prince-kroppen word in April gezaayd / en in goede Harde wijd van een verplant / om de selve schoon en wit te hebben / soo binden sommige bo-ven het opperste te samen / twee dagen te booren / eer dat se wy-trekken om te verplanten / en stropender daar na sand op.

Aart, kracht, en gebuyk.

Latouw werd geacht vooz het beste van alle Moes-kruyden / en is hout en vochtig van aart: 't verhoelt de heere maag / en temperet de seherpighedyd van alle humeu-ren: is derhalven gesont vooz jonge lieden / die heet / en vol gals zijn / en is in de So-mer / by seer heet weer / een aangename spijse. Se verwekt de slaap / en neemt de geplyghedyd weg. Men eet de Latouw ge-meenlyk rauw met Olte / Wijn / en Sout / en kan als dan eenigzins den ap-pretijd verweklien.

Carduus Benedictus.

Dit kruyd word in de Hoven seer naar-stelijc geoeffent en onderhouden. Het be-geert een matige grond / en een warme plaats; men zaayt het in Maart en werd in Julio en Augusto geplukt / vergadert en tot het gebuykt bewaart.

Aart, kracht, en gebuyk.

De Carduus Benedictus is warm en

vzoog in den tweeden graad / seer bitter van smaak / openende / en suyverende van krag-ten: Dien volgende opent alle verstophe-den der inwendige deelen / suybert het bloed en een verbuyde maag. Ook is dit kruyd seer krachtig tegens alle besmettelijche sichten / en een gemeen genees-middel tegen de derdendaagsche en langdurende koozt-sen. Het kruyd word in wijn of bier gesa-den / of gepulveriseert met eenig bequaam nat ingenomen. In de Apotheken maakt men van de selfde gedistilleerd water / Sp-roop en Sout om bequaamlyk gebuykt te konnen werden.

Gouds-bloem.

De Gouds-bloemen behoeft wepnig oef-ning / want se groeyd op sulken grond als men wil: ook en behoeft alle jaar niet gezayt te worden / want alwaar se in Maart eens gezayd is / groeyt vooztaan van het afgeballen zaad. Dikwils verplant zijnde brenge se groeter en schoonder bloemen voozt. De Goudsbloeyen bloeyen van den April of May den geheelen Sommer vooz / tot in den Winter toe. Se trekken haar blade-ren des nachts in gelijc de klaberen / en de zaden zijn soo fir om in een gekroekelt / dat se de klautwen van een Vogel gelijken.

Aart, kracht, en gebuyk.

De Goudsbloemen zijn warm en vzoog in den tweeden graad: se versterken 't her-te / weerstaan 't vergift en alle pestige en besmettelijche kooztsen / en openen de ver-stoptheden des Ingelwands / waarom se de Maandstonden der Vrouwen verwek-lien. Van de bloemen maakt men Gouds-bloem Wijn / en Conserf / ten tijden van Peste seer nut en dienstig.

Venkel.

Venkel groeyt op alle plaatsen / en in alle lucht / 't werd gezayd in Maart, en 't kruyd

't kruyd af-snijdende / spruyt het altijd weder opr. Het zaad woord in 't laatste van Augustus, ofte in September rijp. Des Winters vergaen de bladeren en steelen / en de wortelen blijven alleen in 't leven / die daar na in 't Doozjaar wederom nieuwe wortelselen van bladeren en steelen geven.

Aart, kracht, en gebruyk.

Het zaad van Venkel is warm in den tweeden / en droog in den derden graad: het kruyd is soo heet niet / maar meer gematigt. 't Zaad breekt winden / sterkt het gesicht / vermeerbert de melk in der Vrouwen borsten / doet het Graebel lossen / en opent de verstoptheden van Leber en Mild. Sulks moet ook van het kruyd en de wortel verstaan werden. Men distelcert van Venkel zaad een krachtig Water en Olie.

Erwten.

De Erwten worden hier te Lande in Hoeden en Welden veel / en seer gemeenlyk onderhouden / sy begeeren een open lucht / en niet al te vochte grond ; men plantse ontrent een duym diep in de Harde op ryen waar by men takken steekt / op datse daar by soude op-klimmen ; dit geschied in het laatste van Maart, of in 't begin van April. Eenige verseecken / dat de Erwten, die wozm-steekig zijn / beter om te zayen zijn als de gabe.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Erwtpeulen zijn van aart en kracht de gemeene Boonen seer gelijk / en middelmatig gestelt tusschen die dingen / die goed en quaad voedsel geven / en die veel / of weynig voeden. Sy dienen meer tot de Aekken / als in de Medetijne.

Aspergies.

De Aspergies begeeren veel oefeningen /

voorzest / sal men de plaats een jaar te vooren bereyden / daar mense wil setten / en die toe-stellen van vette / zware en wel-dooz-wozgte Harde / daar toe sal men de beddinge wylt graben vier voet diep / en die op vullen laaz om laag met goede Krommis en vette Harde / tot op de hoogte van drie voeten / daar na sal men daar op leggen twee-jarige planten van Aspergies, en dat met soo veel regels / als na proportie het Bedde breed is / hier op sal men dan wederom stropen een heele voet van wel-bereyde Harde. Des Winters sullen dese Bedden gedekt worden met hoep- of paarde-mis / of stroo. Men moet de Aspergies vooz het vierde jaar niet snijden / ende van pder planten twee ofte drie scheuten laten tot zaad schieten / want al de scheuten weg te nemen soude de ondergank der planten zijn / en staat te merken / dat men de scheuten die tot zaad gekomen zijn / niet sal afsnijden / vooz en al eer het tot sijn volkomen rijpte is / 't welk geschied in 't laatste van de Somer of Augustus ; van dit zaad werden weder nieuwe planten gezaayd.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Aspergies zijn warm in den eersten graad / matelij vocht en daar by af-bagende van aard. Sy openen de verstoptheyd van de Leber en van de Nieren / en setten het Water en Graebel af / maar sy geven weynig voedsel. Men stoofse of werden alleen gesoden met Olie / Wijn / Peper en Sout / of met Boter en Potemuschaat gegeten.

Aartifokken.

Dese vereyschen een goede vette grond en moerachtige Harde / en een wel ter Son gelegene plaats / haar oeffening is dat sy vooz zy-scheuten der oude planten werden voozt-geteeld / in de Maanden van Maart en April, van een gescheurt zijnde / werden sy twee voeten van malkaander geplant. Als nu de vrycht tot sijn volkomenheyt gekomen is / moet ter behoorzijke tijd afgesne-

den woorden / op dat de plant wederom jonge zy-fchooten mach te boozfchijn bren- gen / want die in de bloem fchieten / fal de oude plant urtgaan / en foo fult gy berooſt zijn van jonge planten / om tegen de aan- ſtaande Lenten boozfien te zijn. Men moet deſe planten des Winters met Daarde- mis of iets anders booz de Dooſt bedekken.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Artifokken zijn warm en droog van

natuur / tot in den ſteeden graad. Het boedſel dat ſy geben is niet goed / want ſy doen grof / zwaar / en melancolijk bloed in 't lichaam gro- pen. Sy werden van ſommige rauto met Peper en Sout / doch meest gefoden met een ſauſſe / booz een lekkere ſpijſe geaeren en gebzuikt / tot ber- wikkinge der beſchielijke luſten; Na het gebzuik van Artifokken loſt men gemeen- lijk buyl en ſtikheit water.

De Verftandige Hovenier, ſijn oeffening in

A P R I L.

In deſe Maant is de Verftandige Hobe- nier eben beſig om ſijn Hof in goede or- der te brengen met ſpitten / graben / zepen / en planten. Hy zaapt nu Pompoenen, Com- mers, Pietercelie, Kervel, Biet, Spina- gie, Erwten, Boonen, Wortels, Rapen, Kool, Kroppen, en andere Moes-kruyden / als ook Baſilicum, Thlaſpi van Candia, Oyevaars-bekken, Flos Adonis, Koorn- bloemen, Flos Africanus, Wol-kruyd, Ridder-fporen, Vinger-hoeden, en Lipi- nen. Hy plant Meliffen, Salie, Roofmarijn, Thijm, Marioleyn, Wijn-ruyt, Yſoop Beeren-oor, Mater, Hepatica, Averuyt, Irias, Scordium, en Steen-violieren. Hy graaft uyt de Harde / om te gebzuiken / Alant-wortel, Angelica, Lavas, Imperato- ria, Valeriana, Peper-wortel, &c. Indien de jonge Boomen niet wel boozt willen / moet menſe wat verquikken met berſch re- gen-water / of met ſlootwater / met mis ge- mengt / begieten / en daar booz tierig / en vruchtbaar te maken / doch alles na't weer ſich toe-draagt. In den April ſpruyt / en bloeyt de Amandel-boom, Perſik, Abri- coos, Appel, Kerſten, Kaſſanien, Hage- doorn, Noote-boom, Vlier-boom, Linde- boom, en andere Boomen. Men ſeyt dat

de bloeſels op de Boomen niet en ver- bzeſen / is 't dat men onder aan de ſtam een wollen lap bind / en laten 't eynde in een pot met water hangen / dat de lap altijd nat blijft.

Van 't zaayen der Zaden.

Men moet in acht nemen / dat het Zaad bequaamt gezaayd werd / wanneer het groote hulpe van den Hemel mag genieten / dat is / wanneer het booz warmte en vochtigheyt / als mede van 't licht des Sons / en des Maans bebozert / en 't verdrogen der Sonne booz de vogtigheyt des Maans ge- matigt werd; daarom / wanneer de Maan nicuto is / dan is het goed zaayen / en alle Zaden / die men zaapt / moeten banden eerſten tot den laaſten dag na de nieuwe Maan gezaapt werden / want alles wat veel kruyd ſal brengen / moet in 't waſſen / ofſe 't eerſte quartier van de Maan gezayt zijn; maar dat in 't aſnemen gezayt word / blijft onder de Harde / en waſt in de wortel. Ook moet men letten / dat men in de kou- de Landen booz in de Herſt, en laat in de Lente ſal zaayen. Het Zaad moet booz al rijn / hol / zwaar / en grof zijn / goed van koleur / en wit van pit; want een goede grond /

grond / en goed Zaad moeten by malhanden der zijn / anders is moeyte en arbeyd verlooren / daarom dient een goed Hobenier dit aan te merken dat yder Zaad of Kruid begeert te hebben. 1. Een wyde lucht. 2. Een warme plaats of grond. 3. Warmte van boven. 4. Warme natuur in 't zaad. 5. Een goede vette Harde van onder. 6. Duerbare bouw en regen. 7. Wy van quade lucht / meeldauw / doze winden / en zeedampen. 8. En dat het zaad noch vernuft / of sijnmuelig en zy. De Verstandige Hobenier moet weten hoe lang het zaad goed blijft. Zaad dat rond en klybig is duurt veel langer als 't geen sleg en plat is. Wy sullen hier een Register hoe lang yder zaad duuren mag / byvoegen.

Zaad dat een jaar duurt.

Angelica.	Genoffels.
Anemone.	Maan-bollen.
Kroon Imperiaal.	Mater.
Erwten.	Parey.
Aspergies.	Pionien.
Africaan. of Theunis-bloem.	Pastinaken.
Basilicum.	Carduus - Benedictus.
Bitteravien.	Indiaansche Karffen,
Lupinen.	en meer andere.

Zaad dat twee jaar duurt.

Ameranthus.	Suyker-wortel.
Ajuyn.	Majoleyn.
Aquiley.	Seven-gety.
Bernagie.	Sonne-bloom.
Blattaria.	Thijm.
Comcommers.	Valeriaan.
Cawoorden.	Vingerhoeden.
Kervel.	Winter-roos.
Suring.	Yfoop.
Spengagie.	Irias.
Lathyrus.	Pietercelie.
Meloenen.	Ridder-spooren.
Damaft bloem.	

Zaad dat drie jaar duurt.

Anijs.	Nip.
Keule.	Nigilla.
Gouds-bloem.	Porceleyn.
Koorn-bloem.	

Zaad dat vier jaar duurt.

Kors.	Meliloten.
Kool.	Rammelatsen.
Radijs.	Rapen.

Zaad dat vijf jaar duurt:

Pimpinel.

Zaad dat ses jaar duurt.

Mostert.	Venne-kool.
----------	-------------

En pegelijck zaad heeft ook sijn eygen tijd in 't uytspuyten/als 't gezaayd is. Basilicum, Rapen, Raket, Spenagie, komt op drie dagen/na dat het gezaayd is. Comcommers, Kers en Mostertzaad op den vierden dag. Parey op den seften dag. Melde op den achtsten dag. Kool op den tienden / Coriander op den twintigsten dag. Keul en Orega op den dertigsten dag. Pietercelie leyt ses weken in der Harde. Indien het Hardrijck doz en droog is / en dat het zaad niet wel en mag uytspuyten / moet men 't selfde besprengen met regen-water of slootwater des morgens en des avonds / dat door de Son verwarmt is / want kout en zout water is een brand van alle kruiden. Het zaad dat men vroeg gezaayd heeft moet men voorz de vorst / rijp en seer groote koude bedekken / ende op dat het selfde van de Vogelen / Mieren / Muspen of ander ongedierte niet beschadigt en werde / weeten het eenige in sap van Donderbaard of Huyslook, andere stellen het te weeten in water / daar roet uyt de schoorsteen in

gesmolten is. Als 't kruid is opgekomen / in d'zooge tijden / moet men 't des morgens vooz den opgank der Sonne of des avonts na den ondergank bevochtigen en besprengen / maar niet op den heere middag / want het kruid daar dooz soude verbranden en vergaan.

Vyge-boom.

De Vyge-boom begeert een warme plaats / die wel ter Sonne staat / by eenige muragie / en van de Noorde-wind bezijd is ; daar-en-boven vermind hy bet / sterk / en wel-gemist aardrijk. Hy word hier te Lande van wortel-spruyten en takken die men op't eynde kneust / en een kroom of kleyen steentje daar in steekt / aangevonden. Dit geschied in Maart of April. De jonge Wortelkens en bladeren komen hier in de Mey-maand eerst te voorschijn / ende als dese wortelkens opschieten werden de Vygen boozt-gebracht. Dese boom is teer / en wort licht dooz de harde boozt beschadigt / daarom werd hy veel in tobbens geset / om des Winters in de stobe bewaart te werden / of hy werd in de Winter met stroo of pees anders bedekt / en onder de stam met Duyven mist beleyd. By Somer-tijd wil hy wel en veel begoten en gewatert zijn. De Vyge-boom waest gaarn by de Wijn-gaard, en tusschen haar beyde wert een sonderlinge vrendschap of Sympathie bespeurt. Hy wil blijftig in de Herfst met Duyven mist gemest zijn / waar dooz sijn bruchten veel vroeger rijp worden. Indien hy van de Mteeren beschadigt werd / soo bestrijkt de stam met roode aarde / boter en teer. Laat hy onzijdig sijn bruchten vallen / soo booz in de stam na by de wortel en gat / en slaa daar weder een wig in ; ofse hakit met een bijl in de stam / wanneer de bladeren beginnen upt te spruyten ; andere begieten de wortel met water en pekcl vermengt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Vygen volkomen rijp zijnde / zijn

warm in den eersten / en bocht in den sloeden graad. Sy wederstaen hier vergift / doen zweeten / en drijven de Poksens en Maselen upt / en boeden seer wel ; sy reinigen de bozt / en verbeteren den hoest. Hywendig gebuyft / vermozwen kitteren / bloed-zweeten / en harde gezwellen. Het melkachtige sap upt de jonge takken in de ooren gebaad / doet de Doornen die daar in zijn / sterben. De Dikke-bladeren zijn scherpe / openende / berteerende / ende scheidende alle kitteren en harde gezwellen. Als men het fondament met dese bladeren wrijft / openen sy de speen-aderen / en doen stoel-gank hebben. De bladers met zout en asijn gestooten / geneest ruydigheyt en schoof de knobbels.

Moerbefien-boom.

De Moerbefien-boom wert hier te Lande in de Hoben veel onderhouden / men vind van de selbe tweederhande soorte / de eene die zwarte / en d'ander die witte bruchten dooz-bringt. Hy wort seer rierig in vette en wel-gemeste plaatsen / en vermind een heete en dzooge lucht. Hy word aange-teelt van zaad / maar heeft als van lange jaren van nooden eer hy bruchten boozt-bringt / andersims van Wortel-spruyten / en inslagen. Hy mag ook op sich selfs / Ulmen-boomen, en andere ge-ent worden. Men plant hem in't laatste van February of in Maart, en spruyt upt als de houde van de locht vergaan is / waar by men bespeuren kan / of 'er noch eenige bozt te verwachten is / ende sijn bruchten worden in Augustus rijp / en bequaam om te plukken. Op dat hy bequaamelijk mach op-wassen. Sal men in October sijn wortel ontbloten / en Moer van ouden Wijn daar aan gieten / andere beboechergense met versch Ossenbloed / en verwachten dan seer schoone bruchten.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van de Moerbefien-boom heb-

hebben een t'famentrekende en fuperven-
de kracht; en zijn een gemene fpijfe vooz de
Zijde-wormen. De onrijpe vuzchten ver-
hoelen in den derden graad/ en zijn daar by
sterkelijkt' famentrekende van aart. De
rijpe vuzchten zijn ook verhoelende en ver-
dragende van aart/ niet fonder eenige t'fa-
mentrekfinge. De onrijpe Moer-befien,
gedvoogt zijde / ftepen alderhande loop
des Duplis/ de overbloedige Maand-fon-
den/ en verhoelen de heete gezwollen van de
mond en van de keel / tot dien eynde word
in de Apotheken van het fap der felben een
Sproop gemaakt. De fchorffe van de
Wortelen zijn warm en dvoog / en af-ba-
gende van natuur / waarom de felbe ver-
foptheden van de lever en milt openen / de
buzk week maken / en de Wormen af-jagen.
Men moet de rijpe Moerbefien alleen
of vooz andere fpijfe gebuzken. Sommi-
ge fpoelense eerst met wijn af / en ceetense
met fupker. Andere doense in een glas / en
gieten daar van haar fap ober / en dekken
dat glas dicht toe : end foo bewaart zijn-
de blijden fp lange tijd goed.

Ligustrum.

Ligustrum, welk ook Mond-houd
genoemt werd / is een boomachtige hee-
fier/waft gaarn op vochtige en waterach-
tige gronden; men beplant en bekleet daar
mede de hepingen en Drieelen. Het wozt
aangewonnen van zaad/ dat men in fand-
achtige aarde zapt ; en drie jaar geftaan
hebbende werd het verfet / daar men't be-
geert te planten. Het bloept in 't laafte
van May of in 't begin van Juny , voozt-
brengende witte Bloemen / en de Befien
werden laat in 't jaar rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van Ligustrum zijn dvoog
en hout van aart/ en t'famentrekende van
kracht: fp zijn bequaam om de zwellinge
en heete zweeringe van de keel en van de

mond te genesen. Het water van de bloe-
men gedst illeert/ is feer goed om allerley
buzk-loopen / Vrouwelijke bloeden / t'
bloed-fpouwen en dzuppinge der oogen te
stoppen. Sommige maken van het hout
tanden-ftookers / die fp feer pzijsen tegen
de gebrueken van 't tand-bleefch.

Berberis.

De Berberis is een tamelijke Hooge hee-
fer / werd gelijkt de Ligustrum , mede aan
hepingen geplant / by begeert te waffen
op ongebouwde/ doch niet heel doore/maer
wat vochtachtige plaatsen. Hy werd aan-
geteelt van woztel-fpruyten/hy fpruyt wpt
in April, bloept in May, en fijn Befien
worden in September rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren/ en de vuzchten zijn fiond en
dvoog van naturen/ de rijpe vuzchten ver-
hoelen feer/ verdoekken de appetijt/bluffen
de overmatigte hitte der vuzdende koozt-
fen/ en stoppen de buzkloupen/ en alle blee-
den/ foo wel van Vrouwen/ als van Man-
nen. 't Waer daar dese Befien in gefoden
zijn/ is goed tegen het onfupber tangebiefch
en onftekinge van de keel ; indsen men de
mond daar mede waft of gezeelt. Sp wozt-
den om haar amperen fmaak veel gecon-
fijt / en in de Apotheken berept men van
het Sap een lieflijke en gefonde Sproop.

Laurier-boom.

De Laurier-boom heeft verfcheyde me-
de-foozten / als Laurus Nobilis, of Luykfe
Lauwrier, smal-bladige Lauwrier, of Lau-
wrier-Manneken, Breed-bladige Lauwe-
rier of Lauwrier-Wifken, Bakelaar-dra-
gende Lauwrier, wilden Lauwrier. Hy be-
geert eenbafte grond/ en dz...egt hier te Lan-
de felden vuzchten. De Laurus Nobilis wozt
in potten of tobbens geplant/ om des Win-
ters vooz de houde gevoogt te werden/ men
teelt

teelt hem aan dooz stekken / die in de Maart in de aarde gestekken worden. De Smal-bladige Lauwerier verespicht de selfde oeffeninge / als van de Laurus Nobilis. De Breedbladige Lauwerier, die oostgemeene Lauwerier is genoomt / werd van de Bakelaar gezagt / en in de Maant May drie vingeren diep in goede aarde geset ; maar in 't naaste jaar moet hy verplant zijn. Hy word ook van sijn wortel-spruyten af-geset / men moet hem des Winters booz de Doost / en Sneeuw met stroo / of riet dekken. Indien hy booz houde / of boost komt zwart te worden / of te verdooren / sal men hem kort by de wortel af snijden / om daar na weder up te spruyten. De Bakelaar dragende Lauwerier begeert soodanige oeffeninge / als van de Laurus Nobilis geseyt is. De wilde Lauwerier mast tierig in bochte / en schaduwachtige plaatsen / sijn bladeren zijn vreed / effen / en blinkend / doch sonder reuk ; de bloemen wtschtig / en staan kroons gewijs boden op 't eynde van de takken by mallander ; de besien zijn de Myrtus besien van gedaante seer gelijk / en schoon blaauw van herwe. Alle dese Boomen zijn des Winters en Somers groen / maar by Somerdag begeerens veel begooten / en tegen de Winter booz houde en Sneeuw beschermt te sijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren / en de vruchten die men Bakelaar noemt / van de Laurier-boom zijn verwarmende en verdroogende / diep in den tweeden graad : sy drijven den Hrijn / doen 't Gravel rijzen / openen de verstoptheit van de Leber en Mild / en verwoekken de Mand-stonden. Het gemeene volk gebruykt Bakelaar en Boontjes Holwortel om te zweeten en alsoo alle rupdigheid up te drijven ; 't selfde is ook goed om de watersucht te genesen. Bakelaar, en booznametlijk Olie up de selfde generst / werd nuttelijk onder andere genees-middelen gemengt / om de zenuwen te versterken en te verwarmen.

Myrtus-boom.

Pa de verschepdenheid der bladeren worden den Myrten-boom grooten en groben / of kleynen edelen / of middelbare Myrtus genoomt. Sy begeeren los / en swavelachtige aarde / en een plaasje die van de Boozde wind bezyd is. Sy worden hier te Lande aangeteeld van takkens / die onder een woepnig gekneust / en in potten / oftobbens geset zijn : sy moeten by Somer-tijd veel begooten / en des Winters sozgbuldighlyk in lauwe kactels bewaart werden ; want andersints soude sy dooz de strengigheyt van dese lucht vergaan en sterben. Alle de soorten sijn hier ook boozt gekomen van 't zaad / gelijk zulks mede de Schijver banden Nederlandschen Hovenier getuygt gesien te hebben.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren / vruchten en 't sap van den Myrtus sijn 't samen-trekkende van kracht / soo wel upwendig / als inwendig gebruykt / en worden booz droog in den derden en koud in den eersten graad gehouden / sy sijn bequaam tegen het bloedsputten / 't bloet-piffen / de roo-loop / en alle overtollige bloeden der Druwen. De besien genesen de zweringe van de Nieren of Blaas / ende de bladeren in Wijn gesoden en opgeleyd / heelen de quetsuren. In Itallen en elders besien de Myrtus bladeren in plaasje van Hun om het Heer mede te bereyden. Tot de boozberhaalde gebreken bind men in de Apotheke een Syroop van de besien bereyd.

Meloenen.

Men bind beneffens de gemeene soorte van Meloenen, nach anderen / als daar sijn : Meloenen van Padua, gulde Meloenen, witte Meloenen, hebbende de burtenste schozse en het binnenste vleesch heel hit / Suyker Meloenkens of Moscadelle Meloenen.

loenkens , hebbende de reuk van Muscus / en een opnemende soete smaak. **Sp** werden gezagt in 't begin van Maart , op een besonder daar toe bereyde plaate / die men gemeenlijk een Meloen-berg noemt / als wy booz onder het mistender Hoben verhaalt hebben / wofens manter om die te bereyden / als ook het af-beeltsel van de Meloen-bak van de Lief-hebbers by den Nederlandfen Hovenier kan gesien werden. Men steekt elk zaad drie ofte vier vinger breed van malhanderen / en een halve vinger lang in de grond. Het zaad moet maar een jaar oud zijn / en men kan het eerst weeken in soete-melk of honing-water / om het eerder te doen uyt-spruyten / en de vruchten aangenamer van smaak te maken. Daar na moet men de Meloen-berg met een glase Meloen-bak dekken / en het zaad opgekomen zijnde / en hebbende vier bladeren / moet mense 't bovenste hartje afsnijpen. Dit gedaan zijnde / moet mense verplanten op een wel met Daarde mis bereyde / wel ter Sonne gelegere plaate drie boeten van malhander / en weder met de glase Bak dekken / of men set over peder plante een glase Kloek of Lantearne / en alse beginnen groote takken te kringen / moet mense allenkrakens lucht geven. Ondertusschen moet men sozgbuldig wesen om de balsche bloemen af te doen / als mede de takken / diese te veel hebben / want haar alleen drie takken behoeven overgelaten te worden. De tekenen van een goede Meloen zijn / als de steel bitter / de vrucht zwaar van gewicht / goed van reuk / en de krupte hard is.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Meloenen zijn koud en bocht van naturen / keffelijk van smaak en aangenaam van reuk ; nochtans bederben sy lichtelijc in de Maag / en veroorzaken 't Boort of eenige quadaardige koorsten. Een heete Maag / is booz haar een goede kook : en sy moeten sonder sterken wijn niet gebruykt

worden. Die Colijk / Scheur-buik of eenig gebzekt in de Mild hebben / moeten haar van Meloenen wachten. Het zaad is goed booz een berhitte en verstopte Leber / dzijft de Arijn / en verbetert de gebzeken van de Nieren en van de Blaas.

Pompoenen.

De Pompoenen vershillen onder haare eygen soorte in gedaante en ook in grootte / waarom sommige genoemt werden Pompoenen Wijfkens , of lange Pompoenen sonder merkelyke strepen of ribben ; andere Pompoenen Mannkens , dese zijn dik en buik-achtig / rond of plat-rond / hebbende merkelyke ribben / meestendeel seben in 't getal / uytgestrekt van onder aan de steel tot boven aan de krupt. Nocht zijnder diemen noemt Roomsche Pompoenen , somtijds heel groot / somtijds kleyn en plat-rond : Winter-pompoenen , dese zijn kleynder als de gemeene / van de welke d' een wit / en d' ander geel van bleesch is / ende en werden noyt in de Hoben rijp / maar afgeplukt zijnde / worden aan de balk / tot datse geel zijn / opgehangen. **Sp** begeeren altemaal goede / en tamelijke bette aarde / en een warme plaate. 't Zaad in soete-melk / of honing-water geweett zijnde / werd in 't laatste van April , ofte in 't begin van May met de sekerpe punt om laag geset / en in 't ophomen willen sy dikwils begooten zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Pompoenen zijn koud en bocht van aart / doch minder als de Comcommers , maar meerder als de Meloenen : **Sp** werden op verscheyde wijse tot spijs bereyde ; en zijn als dan nut dengenen / die warm van complexie zijn / en een heete Maag hebben / maar die slap van Maag zijn / moeten sich geheel daar van wachten. Het zaad komt in krachten met het Meloenzaad over een.

Cauwoerden.

Onder dese worden meede gerekent de Kalbassen, en Citrullen. Men zaayse / als de Pompoenen, op een welbereyde / en warme plaats / en moeten drie of vier voet van een geset zijn. Sommige maken in 't verkiefen van 't zaad dit onderschepd / seggende : dat van 't zaad / dat omtrent de hals van de Cauwoerde legt / de langen groepen / van 't gene dat in de midden leyt / de ronde / en van dat in de zijde geplaatst is / de krotte en dikke. Men moeste planten by pteelen of stikken / daar toe bequaam gemaakt ; want / indien sy by der Aarde blijven nederleggen / konnense geen vruchten voortbrengen. Als de Cauwoerde gespeent is / sal men daar een teyle met water by setten / omtrent een span verre daar van daan / en daar door sal men bevinden datse upmuntende lang sullen worden. Ongelooflijk is 't gene sommige geschreven hebben / als dat men eertijds / wanneer men de menschen verbranden / in plaatsen van te begraven / in die affche de Cauwoerden zaayden / en datse dikwils met Olie begooten zijnde / in negen dagen groote / en volkomen vruchten voortbragten.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Cauwoerden komen in aart en krachten met de Pompoenen over een. In Italien word de vrucht in kleine stukken gesneden in vleesch-sop opgesoden / en met Wersjups gemengt zijnde / den koozsighe menschen / en den gesonde in seer heere tijden tot spijsse booz geset. De Pelgrims van Vrankrijk, Italien, Spangien, als ook de reysende lieden van Asia en Africa plegen de Fles-Cauwoerden of Kalbassen up te hollen / om daar wijn Olie / of andere bochtighepd in te dragen. De Disschers van Africa, en van de omleggende Landen / gebruykten dese Cauwoerden ook veel om haar netten / die sy up-geworpen hebben / te teekenen /

gelijk men hier te Lande met het krotte pleeg te doen.

Comcommers.

Dese begeeren de selve oeffeninge als van de Pompoenen. Men steekt het zaad in 't laaste van April in de aarde / andere zaaypense in Maart op een Meloenberg / en bewarense boozsichtelij booz Dozt en koude. Men behoefse niet te wieden ; mits datse schoonder worden / alsse met Krupden rondom beset zijn. De Comcommer en wilt niet groepen / als daar Olie omtrent is / selfs als maar alleen de gene / dese oeffent / Olie gehandelt hadde. Men vind onder de selve witte en groene / waar van de witte booz de beste geschat worden. Woben dien is 'er een soorte die men Wilden- of Efels-Comcommers noemt / deese worden niet booz spijsse / maar alleen booz Medicijne gebruykt.

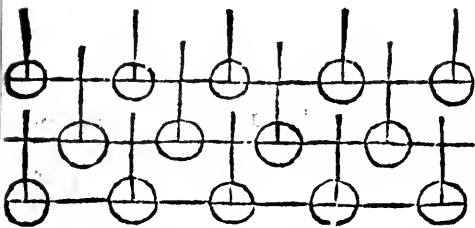
Aart, kracht, en gebruyk.

De Comcommers zijn hout en bocht in den tweeden graad / boozers hebben sy de selve krachten / die wy de Pompoenen toegeschreven hebben. Veel kleyn zijnde / woondense Agurkjens genoemt / en van beelen in Aijn / met wat Venkel, Peper-wortel, en sweerrijen ingelepd / om appetijt te verwoeliken / booz / of tusschen andere spijsse gotten. De volgewassene bereyt men tot een Salaad / met Olie / Peper en Aijn. De Ezels Comcommers zijn verwarmende en afvagende van aart : sy beroeren de buyk sterkelij / en jagen af heete en waterachtige bochtigheden. Tot dien eynde word het sap / Elaterium geheeten / diks gemaakt zijnde / in de Apotheken bewaart / maar het moet seer boozsichtig / en in kleynne quantiteyt gebruykt worden.

Boonen.

De Boonen worden onderschepden in groote, kleyne en Turke of Roomse Boonen

nen. De groote, of onse gemeene Boonen, die men hedendaags Tuijn-Boonen noemt/ werden in Maart op rypen in de Warde gese- ken / en eer mensse set / werden sy een dag in water geweekt / andere nemen doo essem van Olie / of Salpeterachtig water. De kleyne noemt men Paarden of Duyve- boonen , en van dese werden op sommige plaatsen heele Wijkers vol gezayd. De Roomsche of Turkse Boonen plant men in April , en by de selve woorden staken geset / om daar by op te klimmen. Men behoefte niet te weeten booz mensse plant / om dat se anders licht verrotten. Sy beminnen plaatsen die veel van de Son bescheenen worden. In de Boontjes beint men veel schoone en aangename vertwe / doch de gemeenste zijn heel wit.

Dese bovenstaande Figuur beeldt upt hoedantig men een Bedde met Roomsche ofte Turkse Boonen in 't verband beplan- ten / ende met Boonstaken beseten sal.

Op dese maniere word alles geplant / welk men in verband begeert.

Aart , kracht , en gebruyk.

De groote Boonen zijn koud en droog van aart / geven matelijc en redelijc goed voedsel. Boonenmeel doet alle gezwellen rijpen / en is sonderlijc goed tot zweerende Vrouwen Boosten. Van het bloepsel der Bonen word in de Apotheken een water ge- distilleert / t welk van de Vrouwen seer be- geert is / om het aangesicht schoon en blank te maken. Sout upt asche van Boone- strupken gemaakt / is goed om grabeel /

steen en 't water af te setten. De kleyne Boonen hebben de selve krachten : De En- gelsche geben haar Paarden meest Bonen- vood te eeten / waar van sy gelooven datse beter baren / als van den Haber / en daar- om onderhouden sy deese Boonen veel. De Roomsche of Turkse-boonen zijn in aart en krachten de boozgaande gelijc / en geben goed voedsel. Sy werden op verscheyde wijze bewaard en tot spijsse bereyd.

Lupinen.

De Lupinen werden na de verscheyden- heyd van de bloemen onderscheyden / als met witte / blauwe / paarse / purper-ber- wigge en geelc wel-riekende bloemen. Sy worden van de zaden / die in de Hautden besooten zijn / in de Maant van April ge- plant / op soodantige plaatsen daar men die begeert. Manmerlijc waardig is het dat sy alle dagen hun na de omme-loop der Sonne heeren / schoon het geen helder en klaar weer is / soo datse de Land-luyden booz een Hur-werk of Sonne-wijser kon- nen dienen.

Aart , kracht , en gebruyk.

De Lupinen zijn warm en droog tot in den tweeden graad / sy verteeren / verduyben en doen schein alle plakken van den Huit krop-skeren en alderhande harde gezwel- len / ende sy dooden de Wormen / soo wel inwendig gebuykt / als uytwendig op de Havel geleyd.

Ridder-spooren.

De bloemen verscheffen veel in vertwe / maar niet in bladeren of kuyd : want sommige zijn enkelt / andere dubbeld / wit- te / blauwe / paarse / bleek-roode / hoer- roode en geblamde. Sy behoeven weinig oeffening / want eens in April gezayd zijnde / komen daar na van selfs genoeg voort.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Ridder-fpooren zijn verhoelende/ en t' samen-trekkende van aart; waarom het water/ daar dit kruyd in gefoden is/ seer nut is tegen bzaaken/ 't bzaaken/ droppel pisse/ grabeel/ steen/ en geel fucht. 't Werd ook veel gedaan in wond-bzanken. 't Water van de bloemen gedistillerd/ werd onder de oog-waters vermengt/ om de ontfteeking der ooggen te verhoelen/ 't gesicht te versterken/ en de schemeringe te verdojven.

Wol-kruyd.

Dit kruyd vind men tweederhande/ het eene draagt geele bloemen/ elk bloemken in vijf bladeren verdeelt/ het andere heeft witte en schoone bloemen; maar in ses bladeren gedeelt. Men zaapt het in April, en behoeft wepnig oeffening/ om dat het sich selfs genoeg zaapt; het bloeyt niet eerder als in het tweede jaar/ na dat het upt de aarde gesproten is.

Aart, kracht, en gebruyk.

Wol-kruyd is herdoogende van aart: 't word seldom inwendig; maar dikwils uytwendig gebruykt/ en onder stobinge tegen koude gebreken van de Zenuwen/ en om pijn te stillen/ gemengt. Men maakt van de bloemen een Olie/ die seer goed is voor Ambeven/ en om alle pijn te versoeten.

Oyevaars-bekken.

Men vind de Oyevaars-bekken niet alleen in de holcur van de bloemen verschilende/ als daar zijnder met geblamde bloemen/ met witte/ blaauwe/ paerse/ heel bzuypne/ en andere; Maar ook naar haar reslachte/ of soozte/ als groot Oyevaars-bek, leggende, of kruypende Oyevaars-bek, na

Muscus-riekende Oyevaars-bek, Duyvenvoet, Kraan-hals en St. Robrechts-kruyd, welke drie laatste veel in 't wilde gebonden werden. Sp begeren wepnig oeffening/ want eens in de Lente in den Hof gezaapt zijnde/ spruypen van selfs daar na voort/ maar sp moeten een jaar gestaan hebben/ eer sp haar bloemen en zaad booztbrengen/ uytgenomen die na Muscus riekt/ en de wilde soozten.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hoewel de aart en krachten van de meeste soozten van Oyevaars-bekken onbekent zijn/ soo werden nochtans de Duyve-voet en St. Robrechts-kruyd seer geprefen onder de wond-bzanken/ en om 't bloed te stelpen/ 't bloed-pissen te genesen/ en om 't grabeel af te setten.

Thlaspi van Candia.

Dit kruyd werd in de Hoben veel geoeffent/ en men noemt het in onse Taal wilde Kerffen van Candia. Het wert in de Maant April gezaapt/ en 't zaad wert in de Maant Julius en Augustus rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit kruyd is heet van smaak/ en sterkelijk verwarmende van aart. Het komt berbers met de krachten van de Tuyn-kars ober een.

Bruyнетekens:

Dese werden om haar schoone roode bloemtijens in de Hoben onderhouden/ en in de Maant April gezaapt/ sp bloeyen de Somerse Maanden door/ en sijn onder de naam van Flos Adonis by de kruyd-bemimmers bekend.

Aart, kracht, en gebruyk.

De smaak en den reuk van dit kruyd geeft

geeft te kennen/dat 't selfde warm endroog van atuure 39. In Saxen werd het regen 't grabeel en de steen gepresen / andersins zijn de krachten tot noch toe niet verder ondersocht.

Basilicum.

Dit is een koel-riekent kruyd / en werd in April en May in vette aarde gezagt / en spruyt terfont uyt / indien men 't strakis/ als 't gezagt is / met laub water begiet. M'n moet het op den middag besproepen/ anders als andere kruyden/die 's morgens of 's avonds willen bebochtigt zijn. Het moet alle jaar op een nieuw gezagt worden / want het des Winters uyt-gaat.

Aart, kracht, en gebruyk.

Basilicum wert gestelt onder de kruyden / die in de tweeden graad verwarmen; het verquikt 't herte / verwarmt de maag / geneest de verouderden hoest / verwekt de pisse / en versterkt de bochtige herffenen; Maar die krank van herffenen en veel mit hoof-pijn gegwelt zijn / is de reuk van dit kruyd schadelijk. In Italien doen sommige de Basilicum in de nieuwe Wijn / om de selve een li effelijke reuk en smaak te geben.

Vinger-hoeden.

Die Kruyd draagt verscheyde bloemen/ als paarffe / witte of uyt den witte wat bleek-vaars van koleur/ geele/ bale/ purper-roode en lijf-verwijge. 't Wird om de aardighepd van de bloemen in de Hoben onderhouden/ en werd in April gezagt/ en brenge in 't tweede jaar in July en Augustus sijn bloemen boozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hoewel dit kruyd alleen hier te Lande tot vercieringe des Hof's geoeffent wert/ nochtans wert het in Italien boozt een krachtrig

wond-kruyd geacht. De Boeren in Engeland zieden van dit kruyd een draak/ waar mede sy van onder en boven purgeeren.

Chamedrys.

Dit kruyd word tot de Medicijne in de Hoben geoeffent/en met scheuren boozt gezet / 't bloeyt in July en Augustus en moet boozt die tijd geplukt / gedroogt en bewaart worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Chamedrys is heet en droog in den tweeden graad/opent de verstopte mild/geneest de geel-sucht/ vallende-siekten/hoof-pijn/ en derdendaagsche-koortsen/dood de woemen/ verwekt de Maand-stonden/en verbet de bozst van taje sluymen.

Veld-cypres.

Dit Kruyd in April in de Hoben gezagt zijnde / groept weeldiglich boozt/en bloeyt in July en Augustus, en daar na word het zaad boozt rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Veld-cypres is warm in den tweeden/en droog in den derden graad/'t opent de verstopheden van Leber ey Nieren / geneest de geelsucht/'t stererijen water-sucht/ verbet de Maandstonden der Bronwen/ en verbetert de koude gebreken van de herffenen en zeulwen. Tot dien eynde wert dit kruyd in Water / Wijn of meede gesoden en gedronken.

Scorzonera.

De Scorzonera wast van selfs sonder besfeninge in Spangien, en schijnt sijn naamt verkregen te hebben van het Spaens woord Schurzo, 't welk betekent een Ad-der,

der, als of men fepde Adder of Slangen-kruyd, na de groote kracht die dat heeft tegen het vergift van de Slangen. Het is hier te Lande van Spaanfch zaad aangewonnen / en word in Maart gezaayt / de wortel blijft lange tijd in 't leven / en fpruyt alle jaar weder upt / en 't bloeyd in Juny en July.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Scorzonera is warm in den eerften / en docht in den tweeden graad / en word feer krachtig gehouden tegen alderhande vergift / -peffe / befmettelijke siekten / koozfen / kinder-poliken. De wortel word veel geconfijt / en als een sonderlinge remedie tegen de vooz-berhaalde gebzeken geprefen.

Keule of Kun.

De Keule zayt men op een matige vette grond / en wel ter Some gelegene plaatfe / in de Lente, en wil gaarne ontrent de ajuyn geplaatst zyn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit krupd is warm en droog in den derden graad / versterkt de Maag / breekt winden / verwekt de Maand-ftonden / drijft de Arjyn / en fcherpt het gefichte. Sy wort feer nuttelijk gezoden / en geftooft by de Boonen, en andere diergelijke plukbzuchten / die windachtig zyn / en geeft aan de fpijfe een goede reuk en fmaak.

Rakette.

De Rakette begeret wel-gemifte Maarde / kan feer wel tegen de koude / en mach daarom vooz gezaayt worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Rakette is warm en droog in den derden graad / versterkt de Maag / en verwekt den appetijt. Dit krupd word feer bequaam met de Latou, Porceleyn, en andere koude krupden gegeten / want sy de onmatige koude epgenfchap van de voozfepe krupden dooz haar heeten aart matigt.

Indiaanfche Kerffe.

De Indiaanfche Kers word in April op een warme plaatfe by ftaakhens / of andere steunfelen gezaayt / om daar tegen te ruffen / en haar felben daar aan vast te maken. Het is een fterlijke plant / hebbende ronde bladeren / en geele bloemfjes / van gedaante de Ridder-fpooren, of Sots-kapen feer gelijk. 't Zaad groeyt in een aart, dig hauwken.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Indiaanfche Kerffe, om dat sy de fmaak van de Tuynkars heeft / daarom word sy ook geloof de felve van krachten wat gelijk te zyn.

De Verftandige Hovenier, fijn oeffening in

M A Y.

DE Verftandige Hovenier fijn Hof in goede order gebracht / bezaayt / en beplant hebbende / moet met een naarftig oog / en een onbarmoepde hand befig zyn ontrent het geene hy gezaayt / en geplant

heeft. Tot dien eynde neemt hy in acht / dat alles bequaamelijk opwaffe / waarom / als hy befchouwt / dat het krupd al te dik / of te ongelijk upt-fpruyt / is hy vooz befig / waar het te dik staat / 't felve te verdunnen /

nen/ en waar het te ydel is/ de seegre plaat-
sen dooz't verplanten te builen. Dooz-eerst/
en dooz al moet hy het onkruid in sijn
jeugd dempen/ en uytwieden; want an-
dersints 't selve te diep gewoxtelt zijnde/be-
derft het aardrijck/ en de goede kruiden
worden onderdrukt/ en verstikt. Hy zayd
nu Rapen, Wortelen. Sala, Porcelyen, La-
touw, Majo-leyn, Basilicum, Cichorey-wor-
telen, Biet, Carduus-benedictus, Sellery,
Kammelatsen en Bloemkool niet de nieu-
we Maan. Hy plant Meloenen, Pompoe-
nen, Turckeboonen, Cyclamen. Hy verga-
dert nu de kruiden/ van de welken hy
Wateren/ en Olien distilleeren wil/ want
de selve nu in haar volkomen/ en beste
sieur en kracht zijn. In het begin van dese
Maand sal hy al het teere Boom-gewas
uyt de stoope in den Hof brengen/ als O-
rangie-boomen, Limoenen, Granaaten,
Myrthen, en diergelijke/ daar toe waar-
nemende een dag/ als het soetelijk regent/
en dat omtrent den avond/ en die stellen
aande Noord-zijde van den Hof/ om van
die winden bezijdt te zijn; men sal ook de
aarde/ die in de tobbers of potten is/ ver-
berschen met nieuwe aarde/ en mis daar
op doen/ en de Boom smyberen/ en be-
snoepen van alle onbequame takken.

Van de planten der kruyden.

In groote hitte en dzooge tijden/ en dient
men geen kruiden te verplanten/ ten ware
dan dat het weder hem tot regenen liet aan-
sien/ anders moet men de planten begieten/
en sulks moet geschieden met water dat
niet te houd is/ tot dien eynde sal men re-
gen water in de Son seiten/ of men mach
sloot-warer nemen. Veel kruiden willen
wel verplant zijn (uytgenomen Pietercelie,
Kervel, Melde en Spinagie) en hoe meerder
men die verplant/ hoe schoonder sy op-
wassen. Eenige kruiden moet men 't on-
derste van de wortel en beselinge afsnijden
en ruym planten om schoon te doen groe-
pen/ andere/ en dooznamentlijk de bloem-

en bol-gewassen/ worden dooz aardbooren
met de omleggende aarde uyt-genomen en
verplaets. Descheutenen spruyten van het
kruid werden tot allen tijden van 't jaar
geplant/ als ook de spruyten van een jaar/
als men die van de wortel of van de stant
af trekt/ en onder wat om-woxingt of
lincust/ dat doet de spruyte wel groepen/
insonderheyt als 't eynde wat in water eerst
geweekt heeft/ en dan twee of drie vinger
lant diep in de aarde set of plant/ gelijck
de spruyten van Roosmarijn, Salie, Wijn-
ruyt, Averuyt, Steen-violieren en andere
kruiden. Oudertusschen moet men naar-
stig gade slaan/ in wat booz aarde de kruy-
den weelzig wassen/ want sommige be-
geeren bet/ en sommige middelmatig/ an-
dere sand-achtig aardrijck. Daar-en-boden
moet men in acht nemen/ welke kruiden
een bysondere en verbozgene byantschap/ en
de welke een bysondere byantschap tegens
malkanderen bzagen/ op dat de eersten by
een/ en de andere wijd van malkanderen
geplaatst werden. Een verbozgen byants-
schap bespeurt mentusschen de Wijnruyt en
den Vijgeboom, tusschen de Wijnruyt en
den Olyven-boom, tusschen de Myrten en
Lauwrier-boom, tusschen de Myrten en Gra-
naat-boom, en tusschen de Ajuyn, Roof-
boom en Lelien. De Zee-ajuyn en Rakette
doen dat de kruiden/ die ourent haar ge-
plant of gezayt zijn/ seer tierig groepen.
Een bysondere en verbozgen byantschap
verneemt men tusschen Orega en Kool, tus-
schen Klim-op, Radijck, Kool, ende de Wijn-
gaart, tusschen de Aker en Nooten-boom,
en tusschen de Aker en Olyven-boom.

Granaat-Appel-boom.

De Granaat-Appel-boom werd hier te
Lande weynig van kiernen/ maar meest
van stekken en spruyten aangerect/ doch
bzegen hier geen rijpe bzuchten boozt/ ten
zy by seer warme Somers, van de wilde
soezte Balaustia genaamt/ word hier te
Lande veel van de Lief-hebbers geoeffent

om haar fchoone bloemen. Sy bereyfen een befondere en zorgvuldige oeffeninge. Men ferfe in goede wel gemeste Earde in potten of bakken / en begeeren by Somer dag veel gegoren zijn / en moeten by de Winter dooz de doof nautu bewaart worden; sy werden van de Maart of May geplaat / en men fal alle jaar blytig / 't gene aan de ftam of by de wortel uytroopt / af fnyden. Sy willen met oude Koe-mis of Ezels-mis berfen zyn. Op dat haar bloemen niet licht foude af-ballen/doeneentge een looden ring of een Slangen-bel rondom den ftam. Indien dese Boom feer van 't gewormte befchadigt word / fal'men de ftam en tafken met Ezels-pla en Berkens-mis beftriifen. Dese Boom wil gaarn ontrent de Myrten-boom geplaat zyn / en indien men Zee-ajuy n ontrent hem plant / fal hy tierig waffen.

Aart, kracht, en gebruik.

Alle de foorten van Granaat-appelen zyn verkoelende en wat 't famen-trekken van aart/doch niet dit onderfcheyd: De foete en verkoelen fo feer niet / als de suuren/nochen zyn fo 't famen-trekken niet / maar bochtiger dan sy verwekken winden en zwellinge in den buyk. De suure Granaat appelen en die eenige wranglighepd in hebben / zyn merkelyk verkoelende / droog-makende en 't famen-trekken van aart; waarom sy de flappe maag versterken ende de verhitte verkoelen / sy verdoziben alle walginge / doen het braken ophouden / en stoppen den Kaamer-gant. De Granaat-schillen en de bloem-knoppen van de wilde Granaten verkoelen / verdozogen en trekken 't famen feer fterk / verdoziben en bedwingen de ontfeeking / verhitte en de beginnende zwoeringe van de Mond en Almandelen / sy zyn mede feer goed om het bloeden der tanden te doen ophouden / en de losse tanden vast te maken / als men de selve in water en een weynig Wijn-azijn opzied / en daar mede te gozelen ofte de mond te fpoelen.

Van het fap werd in de Apotheken een lieflijc en dienftig Syroop bereydt.

Orangie-boom.

Dese Boom wert uyt Spanjen en Italien van Cadix en Genua hier gebzacht / ofte men gurekt hem hier te Lande uyt het zaat of kernen aan / die men in May of daar ontrent in goede en vette aard fteelt / en na dat hy vijf of zes jaren oud is / oculeert in de Maand van Junii of July. Hy moet zorgvul'tglijc dooz de dooz-wormen en pisse-bedden / datse de botten niet af-biten / als mede des Winters dooz de doof in de kachchels bewaart worden. De mantere van 't stoken der kachchels hebben wy dooz onder de oeffeninge van de Maand January aangewefen. De verdere oeffeninge van desen Boom konnen de Lief-hebbers by den Nederlandfchen Hovenier nautukeurig befchreven binden / alwaar mede de porten en bakken / waar in men foodantige Boomen plant / ende de ftade / waar in sy des Winters bewaart worden / feer aardig vertoon werdt.

Aart, kracht, en gebruik.

De vruchten van dese Boom zyn van verfcheyden en tegen den anderen in kracht feer verfchillende deelen gemaakt / want de wel-riekende fchil is bitter-achtig van fmaak / droog en warm van natuur: het wit bleefch dat naakt de fchil gelegen is / is koud van aart en grof van stoffe / het binnenste en fappig merg is verkoelende en droog-makende van aart; het zaad is warm en droog in den tveeden graad. De fchillen wederftaan 't feijn / vermaemen de mag / doen de fpijfe verteeren en maken een goeden en foetrekende aaffom: sy worden gemeentlijk tegen het Colijk / uyt winden ontfaan / gebzucht / en van sommige tegen de kooz's ingegeben. Het binnenste merg of het fap / daar uyt geperft / tempert de heete en galachtige bochtigheden /

den / verwekt den appetijt en verstaat den doof: het is seer nut en drinstig tegen vrandende koozzen / besmettelijke siekten en flautu-heerticheit. Het zaad versterkt het herte / en jaagt de woormen uyt het lijf. De Orangie-appelen en Lamoenen zijn seer goed gebuykt tegen de scheur-buys / waarom sy ook van de Zee-barende tot berberfinge seer begeert worden.

Citroen-en Lamoen-boom.

Deze Boomen werden op de maniere van de Oranje-boom hier te Lande aange-teelt / voort-gezet en bebaart / en haar aart, kracht en gebruyk komt met de selve seer wel ober een.

Roofe-boom.

De Roofe-boom heeft verscheyde mede-soorten als Provintie-Roos, enkelde en dubbelde witte Roosen, Aart-Roosen, enkelde en dubbelde / Fluveel-rooßen, Maant-roos, Caneel-rooßen die in Vrankrijk en Engeland veel groeyen / en zijn dooz haar steffelijke reuk seer wel bekent / enkelde en dubbelde Muscus-rooßen, geele Rooßen, die eerst van Algiers in Africa na Vrankrijk gefonden zijn / Rooskens van Kayro, die seer spade in 't jaar bloeyen/zijnde wit van koleur en goed van reuk. De Roofe-boom is seer plavserig / vermakielijken pzoftijtelijk in den Hof / 't zy alleen of aan de Galberpen of langs de Heyningen geplant. Den wel-edelen Heer Augerius Busbequius betuygt / dat de Turken de Rooßen soo veel achten / dat sy nimmermeer toe en laten / dat de bladeren daar van op d' Harde blijven leggen: want gelijkerwijs de Poëten vertert hadden / dat de Rooßen van het bloed van Venus gesprooten waren / soo gelooven de Turken dat de Rooßen van het zweet van Mahomet gekomen zijn. De Roofe-boomen worden aange-teelt van wtspruytfels ook van zaad aangelonnen / en als de zaaplingen een jaar out zijn mag

mense berplanten. Als mense met de volle Maan verset / werden sy vol en vzugtbaar van Roofen. De Muscus-rooßen moeten des Winters hooz de koude en doof nault bebaart worden. Lelien, Look en Roofen willen gaarn by malkanderen wassen. Sommige soozten van Roofen bloeyen wat vroege / sommige later in 't jaar: dan meest alle worden bloeyende gebonden in May of in 't begin van July. Om vroege Rooßen te hebben / sal men een puyken van twee palmen vreed maken rondsom den Roofe-boom, en daar dan 's avonds en 's morgens warm water in gieten: Nochtans moet sulks geschieden niet eerder als sy knoppen begint te krijgen. Sommige gelooven de Roofelaars te doen bloemen vooztvengen van wat koleur sy willen / als sy de stukken van Rooßen niet verre van de wortel dooz booren / ende daar foodanige verwe in doen / als sy in die bloemen begeeren te sien. Sommige verselken dat men groene Rooßen verkrigt. Wanneer men een struplike van witte Roofelaar in een Hulst-boom griffijt ofte ent / nemende een rank van den Hulst en dien dooz-boorende / ende in dat gat den Roofen-rank steekende / en 't self de soo laten begroeyen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van de bloemen van meest alle de soozten van Rooßen, om dat sy van verscheyden deelen gemaakt zijn / hebben daarom verscheyden krachten. Men vind in de selve aardachtige / t' samen-trekkende en ook vochte of waterachtige deelen / en sy komen daer in ober een datse alle verkoelende van aart zijn. De Provincie ende de roode of Aartrofen werden meest in de Medicinne gebuykt. De Provincie Rooßen doen de gal en galachtige vochtigheden seer sachte-lijk nedersakken / matigen de hitte des bloeds / versterken het herte / openen de verstopte Leber / en genesen de geel-sucht / water-sucht / en lang-duurende koozzen. Uyt-wendig werd seer nuttelijk een

Rooſen-koek met Rooſen-azijn beſchikt/ op het hoofd gelept/voorz hoofdpijn en onge-
ruſtſheid in heete en zandende koozſen.
De Aart-rooſen zijn t' ſamentrekkende van
aart / verſterken de Leber en Maag / en
worden veel gebruikt om de buik-
lopen te ſtempen. Men maakt van de Roo-
ſen, Water/ Azijn/ Syrop/ Conſerf/ Olſe
en Rooſen-honing / de welke in de Apo-
cheken te vinden zijn.

Egelantier.

In de Hoben werd enkele / dubbelde
en geele Egelantier aangequeekt / begeert
de ſelbe oeffening die wy van de Rooſe-
boom gelept hebben / en komt in krachten
met de ſelven eenigſints over een.

Roosmarijn-boom.

De Roosmarijn is een Boomachtige
Heeſter / en werd tot verciereſel van de Ho-
ben met groote naarſtigheid onderhouden.
Men plant het in Maart of April van ſchou-
ten / takken of ſpruyten / de welke onder
wat gekneust moeten zijn. 't Wordt ook
van zaad aangevommen / maar dan komt
het tragelijk voort / en kan hier te Lande de
houde niet wel verwinnen. Het begeert een
dooze dan beſte / en niet te ſeer gemeste
aarde / en moet des Winters wel gedeekt of
in lauwte plaatſen geſet zijn. De oude plan-
ten ſet men tot aan het nieuwe hout in de
aarde / en wiiſen des Somers veel begoten
zijn / hier toe nemen ſommige ſoete-melk
of wy. Sy bloeyen in 't beginſel van de
Lente tot diep in de Somer.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Roosmarijn is warm en dooog in den
tweeden graad/ verſterkt de herzenen/zenu-
wen/ memorie en ſinnen/ geneest de milten
geel-fuchtigen/ opent de verſtopte leber/ en
is goed tegen de witte Bloed der Vrou-
wen. Van de Roosmarijn wert gemaakt

Water / Olſe / en Conſerf / tot de voor-
genoemde gebzeken ſeer dienſtig.

Oleander.

De Oleander is een Boomachtig ge-
was / met de gedaante van den Lauwier-
boom, en werd in dese Landen in de Ho-
ben van de Kruid-beminneren van inleg-
gende takken voort-geteelt/ de bloemen die
rond of wit en van vijf bladeren gemakht
zijn / komen ſelden voort Augustus te voort-
ſchijn. Hy wil by Somer-tijd begooten/ en
des Winters voort houde bewaart zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Oleander is heet in den derden en
dooog in den tweeden graad/en van bukten
opgelept/verteert alle gezwollen/en doet de
ſelbe ſcheyden ; Maar inwendig moet het
niet gebruikt worden.

Majoleyn.

De Majoleyn is een ſeer wel-riekent
Kruid / en is fijne en grove / als mede
Engelſche Majoleyne onderscheyden ; het
wordt gezagt of geplamt in 't laaste van
Maart, of in begin van April, in goede en
ſabelachtige aarde / en moet in heete en
dooze tijden beſproept zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Majoleyn is warm en dooog in den
derden graad / en ſeer dooz-dzingende van
kracht: Sy verſterkt de herſſenen en zenu-
wen ; waarom sy tot der ſelver houde ge-
bzeken ſeer nuttelijk gebeſigt word : Sy
bzeekt winden/ en drijft de Kruid : Sy
wordt ook gemengt onder de Meſe poeijer
om de vochtigheden wyt het hoofd af te
trekken. Majoleyn onder ſpijſe gedaen /
maakt de ſpijſe ſmakelijk / en den magt
aangenaam. Men kan van de ſelbe een
krachtig Water en Olſe diſtilleeren/ en met
Supker een Conſerf maken.

Sellery.

De Sellery word in April of May gezart / ende daar na in diepe greppen geplant / dese opgeschooten zijnde / moet men de aarde daar tegen aan opheogen / sy begeert sandachtige Harde. Om zaad te winnen laat men een struph of twee / of soo veel men begeert / oberstaan / die als dan in de Maand July bloepen / en in Augustus zaad leveren.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Sellery komt in krachten met onsen Hof Pietercelie wel ober een / en word hebbend jaags veel tot salaad met Olie / Sout en Peper gegeten / en als dan houd men daar vooz / dat sy de zwakke Mans te Paard helpt.

Rammelatsen.

De Rammelatsen begeeren in de Maant May in sabelachtige aarde gezart te zijn / in aart en krachten vergelijken sy sich met de Radijsen.

Cyclamen of Verkens-brood.

De Cyclamen word door zaad en afgeschuurde wortels in May voort-geteelt / sy wast gaarne op schaduw-achtige plaatsen / en bloeyt gemeenlijch ontrent de Maant van September, ende daar na volgen nieuwe bladeren / die des Winters groen staan. Het zaad word ontrent de naastvolgende Somer volkomen rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Cyclamen is warm en droog in den derden graad / opent de verstopte Maantstonden / drijft de doode vrucht en den steen af / en geneeft de milden de waterzucht. De wortelen van dit krupd eeten de Verkens seer gaarne / waarom het ook Verkensbrood in onse Taal genoemt werd.

Lilium Comvallium of May-bloemen,

Dit heeft seer schoone / witte en welriekende bloemen / en wert anders Lelien van den Dale genaamt / 't begeert geplant te zijn op vochte en schaduwachtige plaatsen / en werd door den wortel voort geteelt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De May-bloemkens zijn warm en droog van aart / en seer nut tegen de beroertheid / laamtigheid draijingen des hoofts / vallen de siekten / en andere gebreken / die van koude en vochte ongetempertheid der herten gekomen zijn: sy versterken 't herte / doen de verlooren sprake wederkeren / en bevoorderen de arbejd der Vrouwen. Van dese bloemen maakt men Wijn / gebrekeleert Water en Conserf / tot de voort-verhaalde gebreken seer dienstig.

Scabiosa.

De Scabiosa is in gemeene en breeemde onderscheyden. De gemeene wast veel in 't wilde aan de kanten van de Vlieters. De breeemde word tot cieraat in de Hoben aangequeekt / en heeft verscheide soorten van bloemen / als de Spaanse die heel bruyn is / Oostenrijcke met roode en purpere bloemen / Indiaanse met donker-roode bloemen / Scabiosa met bleek-geele bloemen / met witte bloemen / met hinderkens / Franse Scabiosa en meer anderen. Dese worden in de Maant Maart gezart / en daar na geplant op soodanigen plaatsen / als men die begeert.

Aart, kracht, en gebruyk.

De gemeene Scabiosa, die in de Apotheken seer veel gebruykt word / is warm en droog tot in den tweeden graad / opent / drijft het zwet / wederstaat 't vergift / en is

de longe nut en bequaam: waarom sy ge-
figt wordt tegen inwendige verzweringe /
pleuris / hoest en de peste. De tweede
schijnen met de gemeene van aart en krach-
ten genoegsaam over een te komen.

Angelierien.

Onder de Bloemen/die om haar schoon-
heid in de Hoven onderhouden worden /
zijn de Angelierien geen van de minste / haar
geslachte en mede-soorten zijn veeldeley /
en al te groot om hier te verhalen. Tot
haar oeffening begeeren sy goede / luchtige
en met mis wel toe-gemaakte Earde / en
moeten in April of May vier dagen voor
de volle Maan gezayd werden / de stoelen
sal men het eerste jaar laten staan / en als
sy het tweede jaar bloeyen / sal men al de
dubbelde wpt setten / en door aflegginge
bermenigbuldigen / sulks geschied in 't
laatste van July; in het tweede of derde
Ijd genesen zijnde / leyt mense met haakjes
neder / daar ober werpende zandachtige
Earde / en sy daar na wortel geschooten
hebbende / werden bysonder verplant.
Om de Bloemen schoon en groot te heb-
ben / moet men maareen steel op een plant
laten / en de valsche by-knoppen afstrek-
ken / op dat maar 5 of 6 Bloemen op dese
boorz. steel blijven staan / en men sal haar
bladeren dikwoils supveren / ende de aarde
naarstig roeren en besproeyen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dese Bloemen zijn middel-mattig van
aart / sy worden gepresen tot hert-klop-
pinge / draajinge in 't hooft / vallende
sichte en stuppen of spanningen der zenu-
wen. Men maakt van dese Bloemen
Conserf en Azijn die mede in tijden van
peste seer dienstig zijn.

Peonien.

Dese zijn in verscheyde soorten af-ge-

teelt / als Peonien Mannekens, Wijkens,
witte, roode, dubbelde, lijf-verwig, Peo-
nien van Constantinopolen, Peonien met
bladeren van Akeley en meer anderen. Sy
worden in de Voor-tijd van de wortelen af
geset / en eens geplant zijnde / blijden die
veel jaren ober. Sy begeeren goede aarde/
en wel ter Sonne gelegene plaatsen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Peonien zijn warm en droog van na-
tuure / en een wepnitz t samen-trekken-
de van aart: De wortel / bloemen en 't zaad
werd alleen in Medicijn gebruykt. Peoni-
en verquilt de hersenen / verdojft schrik
en zware droomen: Maar insonderheyt is
sy van alle seer vermaart geweest voor de
vallende siekte. Sy is seer nut den geel-
suchtigen / en die pijn in de Nieren of
Blaas hebben / verwekt de Maand-ston-
den der Vrouwen / en opent de verstoptheyt
van de Leber. Van de Bloemen wordt in
de Apotheken een Sroop en Water be-
reyd / de welcke tegen de vooznoemde gebre-
ken bequaam gebruykt konnen werden.

Akeley.

Men vind in de Hoven van de Iesf-heb-
bers geen Bloemen / die meer verschey-
den van koleur en gedaante zijn / als dese /
men vindse met enkelde en dubbelde bloe-
men / blaauwe / en purpere / roodacht-
tge / incarnate / lijf-berwig / gespikkel-
de / verstozben witte / sneeu-wit / heel
groene / allen geele heeft men tot noch toe
niet gesien. Sy bereyschen goede aarde en
wel ter Sonnen staande plaatsen / en in 't
Voor-jaar gezayd zijnde / bloeyen sy in 't
tweede jaar in May en Juni.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit kruyd is middelmatig warm en
verteerende van krachten. Het zaad met
Safferan ingenomen / werd seer gepresen
om

om de verstopte Leber te openen en de Geel-sucht te genesen / het doet mede de Nafelen en Kinder-pokkens uyt-staan. Sommige houden het vooz een besonder genees-middel om de arbejd der Vrouwen te bezorderen. 't Zaad word een vliedende loots met Wijn toegegeven / om warm gebedt zijnde / het zweeten te verwekken.

Braslie Peper.

De Braslie Peper is eerst in Europa van de Landen omtrent Goa en Calicut gebracht / en wert in de Hoben van sommige Lief-hebbers onderhouden; 't wert gezayd in April op een Meloen-berg, of andere warme plaarse / want het niet seer wel de koude kan verdragen; De hantwen of vruchten worden seer laat in 't jaar rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is heet en droog in den vierden graad / en moet inwendig niet gebruykt worden / want het de Leber te seer ontsiekt en het ingewane moeplijk en lastig halt. De Indianen gebruyken 't om de losse tanden vast te maken / nemende Poeder van Paarlemoeder, en asch van de gebzande bladeren van dit gewas / te samen in water gewassen / tot dat het heel wit wort / en daar mede bestrijken sy haar tanden.

Maagde-palm.

De Maagde-palm is ober al wel bekend / en wast gaarne op bochte / en lammerachtige plaarfen / en wert door 't scheuren aangeeteelt. De bladeren zijn het geheele jaar dooz groen / en bloept in Maart, April, en May. In de bloemen word eenige onderscheid bespeurt / sommige / en de meeste zijn blaauwe / andere witte / paarffe / en dubbelde bzuyn-paarffe.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is warm en droog in den

tweeden graad / en wat 't samentrekken- de van kracht / 't drijft den Urijn / geneest wonden / en stopt alderhande blyfsloopen. Sommige hangen dat kruid op troebele Wijn / om de selve kilaar en schoon te maken.

Roomse Camillen.

De Roomse Camillen behoeven weynig oeffening: want hoe men dit kruid meer verteert / snoept en scheert / hoe het beter en gewilliglijker wast / en werd daarein bequamelijk geplant in eenige pzeelen tot een voet tapijt / of op verheben beddens / daar men des somers pleegt op te sitten / of leggen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dese Bloemen zijn warm en droog in den tweeden graad / en daarom ook krachtiger in 't werken als de gemeene Camillen. Sy stillen pijn / vermoeven / verwekken de Maand-stonden / en Urijn / en versieten het Colijk. Het afgesneden / en gedroogt kruid kan des Winters tot voetwater gebruykt worden.

Mater.

Mater heeft enkelde en dubbelde bloemen / het komt liever van blyfschuten / als van 't zaad voort / dewelke men in de maant April afscheurt / en plant: soo haest de bloemen by na gedaan hebben / moet men die afsnijden / soo sal het te beter het naaste jaar uytstieten.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Mater, of Moederkruid is heet in den derden / en droog in den tweeden graad / afvagende / supderende / en openende / van krachten: sy verwarmt de Zijfmoeder / verwekt de Maand-stonden / en drijft de Nageboorten af.

Steen-

Steenviolieren.

Hier van zijn schoone mede-soorten / als purper / rood / bonte / witte / geel-bonte / &c. Sy begeeren matige Harde / en veel water. De dubbelde Steen-Violieren worden van stekken / in April in de Harde gestekken / aangezeelt / of men zaft het zaad van enkelde in September, en bekwartse booz de bozst / dan in de Lente verplant / hzengen dubbelde bloemen boozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Zoo wel het kruyd / als de bloemen hebben een afvagende kracht: de bloemen genesen de gebreken van de Leber / en Nieren. 't Zaad dzijft de Maandstonden / en Dageboozten af.

Alkekengi, of Kricken over Zee.

Daar dit kruyd eens geplant is / vermenigvuldigt het seer / 't wast gaarne op bochte / en schaduw-achtige plaatsen / veel nieuwe scheuten en steelen uytwerpende / en alle jaren uytspyzende: de vruchten / of Kerffen / die in de blaasjens beflooten zijn / woerden omtrent de Herft ryp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De vruchten van de Alkekengi zijn hout en droog in den tweeden graed / sy doen water lossen / en setten 't graveel en de steen af / openen de verstoptheden van de leber / genesen de geelsucht / en scheyden het geronnen bloed in het lichaam. Men kooft deese vruchten in Wijn / of ander beguaam nat / en geeft het te dzinken. In de Apotheken werden van de selve kochjens / Trochisci Alkekengi genaamt / gemaakt / die tegen de bozstderhaalde gebreken seer dienstig zijn.

Filipendula.

De Filipendula wil in drooge en sandacht-

tige Harde geplant zijn / en draagt sijn bloemen in de Maant Juny, en lozt daar na word het zaad ryp / 't welk men in de Maant April zaft.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Filipendula, en insonderhend de wortel / is heet en droog van aart / dzijft de Krijn / 't graveel en de Steen af / ook is se seer nut tegen de vallende siekte / dzaijinge des hoofs / een benautde bozst / en meest alle gebreken / die uyt koude oozaaken ontstaan zijn.

Schorpioen-kruyd.

Dit kruyd word Schorpioen-kruyd geheeten / om dat de hauwkenen daar het zaad in lept / eenigsmits de staart van een Schorpioen gelijkt. Het moet alle jaar in 't begin van April in de Hoben gezaayd werden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit kruyd word van Dioscorides booz een seker / en haastig genees-middel gehouden / om de steken van de Schorpioenen te genesen / als men dat op de gequetste plaats doet. Als men de Schorpioenen met dit kruyd aanraakt / dan vallen sy in zwijm als of sy dood waren / maar komen weer tot haar selven / als men se met de wortel van witte Nies-wortel aanraakt.

Cataputia.

Dit kruyd word onder de geslachten van Wolksmelk gerekent / dit bind men veel in de Hoben / en eens gezapt zijnde / spyzt het van het afgeballen zaad overbloedig boozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Cataputia is heet en droog in den derden graed / purgeert seer sterk van onderen en van

van boben / de melancholijſke / en wa- wendig gebuyſt worden. Het ſap doet
terachtige bochtigheden / en moet dieſchal- het ſap wytballen / en ſuybert de buple
ben niet ſonder voorſichtighepd / en ſozge in- ſeeren / en ſchuyſthepd.

De Verſtandige Hovenier , ſijn oeffening in

J U N I U S.

In't eerſte van de Maand Junius plant de Verſtandige Hovenier Roomſe Boonen om groen te eeten; hy zayt Rammelarſen , Radijs , Kropſala , Kervel , Endivie , Porceleyn , en dat na St. Jansdag / om dat het alſdan niet in't zaad en ſchiet. Hy is beſig in't bergaderen van alderhande krupden en bloemen om te diſtilleeren / want ontrent deſe tijd trekt men uyt deſelbe de meeſte Olien en beſte krachten. Hy ſal nu de Orangie-boomen en andere teere gewaſſen / die hy in potten of tobbens de geſeele Winter be- waart heeft / beſtimmen te beſieten / op datſe niet verdoogen / maar te ſtieriger groeijen / en te beter haar bloemen en vruchten te voorſchijn brengen. Dit be- wateren moet geſchieden tegens den avond met regen-water / dat dooz de Son ge- warint is / wel toe-ſiende dat het water ſoo gegooten werd / dat het de ſtam van de Boom niet en raakt / maar men ſal daar van blijven / ſoo ver als het moge- lijk is: tot dien eynde kan men ook wa- ter-teſten ontrent de Boom ſetten / daar in een reepje laaken leyd / waar uyt het water langs het ſelbe geduurig na de wortels af-druypt. Hy ſal nu ook ſien na de Appel , Peeren , en andere vrucht-boomen , en alwaar de vruchten te dicht by een zijn / waar dooz de een van den ander verduyſt word / ſal hy de kleynſte en quaarſte naarſtig af-keſen / op dat de ope- rige beter tot haar volkomenhepd komen mogen.

Om de Boomen vruchtbaar en weldragend te maken.

De Verſtandige Hovenier weet dooz goede en naarſtige oeffeninge de Boomen en vruchten veel heerlijker / ſchoonder en vruchtbaarder te maaken / en hier toe is een van de vooznaemſte remedie het grif- ſien en enten / waar van wy hier dooz ge- ſchreeben hebben. Dooz om de Boomen vruchtbaar en wel-dragend te maaken / is ſeer goed dat men het oberbloedige hout / en de dooze takken af-snoepe / de grooſte wortels ontbloote / de ſelbe op-klope / en een Epken of Boeken-hout / of een key- ſteen daar in ſtecke / dat by bequamer de bochtigheid na haar trekken: mede is noodig / als men in de Herſt de wortel van de Boomen ontbloot / dat men goede de nis / van koeven / varkens / ſcha- pen / hoenders of duppen daar by legge; ſommige beſieten de wortel met Wijn- moer / of Moer van Olie: andere be- wachten ſeer groote hulpe van Bone-ſchil- len aan de wortel gelepd. Men mach ook een rinkel van plat lood onder om de ſtam buggen / een voet hoog boben de aarde / en als de Boom bloeyt wederom af-doen / of ſe men boort een gat in de ſtam / en vult het weder met een groene Olijven-tak , of men beſmeert de ſtam met ſap van Porceleyn en Wolfsmelk of Cataputia. Indien men be- geert dat een Boom in't eerſte jaar / na dat hy geplant is / ſal vruchten dragen / ſoo moet men in de Herſt een wel-dragende tak /

tak/ diens vrucht men begeert/ upkiefen/ en fchabt onder de graauwe bast daar van af/ tot op de groene bast ontrent een span lang/ in 't afneemen van de Maan/ en doet om die plaatse goede aarde/ met koe- mis vermengt/ en bebind het wel met een doek of bast/ dan sal de tak op die plaatse/ wortelen upfchieten; in de Lente sal men dese tak onder het bewinsel afsnijden/ en in goede aarde setten/men sal dat jaar noch vruchten daar van genieten. Men kan ook een pot/ daar onder een gat in is/ober dien tak doen/ als de bast als boozen is afgeschabt/enbullen die met mis en goede aarde/ en acht dagen sal men die met water begieten/ op dat de tak mag wortels schieten/ daar na in de Maart sijn men die tak onder de pot af/ men slaat de pot stukken/ en men plant de tak in goede aarde/ en hy sal vrucht dragende zijn.

Aal-befien.

De Aal-befien, of men seyd Adel-befien, om datse de edelste van al de befien zijn/ worden aangetelt van wortel-spruyten/ of jartge looten in de aarde gesteken/ en langs de heyningen/ en onder de Oost-boomen geplant. Sy zijn in drie geslachten onderscheyden/ als Roode, Witte, en Swarte Aalbefien.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Roode Aal befien zijn houd en droog in den tweeden graad/sy verslaan de doof/ verwekken appetijt/verhoelen de hitte van de gal/ en brandende koozisen/ wederstaan alle verrottinge/ en bedwingen het vzaaken/ en galachtige buysloop. De Aal-befien worden geconfijt/ of van des selfs sap een Sprooy en Conserf gemaakt. Het sap kan in een vat bewaart worden/ om in plaatse van Berjays te gebruyken/ of onder Wijn te vermengen/ om deselve een aangename koleur te geven. De Swarte Aalbefien, of de jonge knoppen op sterken

Brandewijn gefet/ is een beguaam geneesmiddel tegen het Gzaveel/ en de Steen.

Kruys-befien.

De Kruys-befien worden dooz oeffentinge veel grooter en steffelijker van smaak: Men vind van de selve een soozte in sommige Hoben/ die byyn-roode/ of upt den byupnen paars-achtige Befien dragen. Sy worden van affersels geplant/ spruyten seer vzoeg in de Maart upt/ bloepen in April, en byngen haer Befien beguaam om te gebruyken/ in May voozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De vruchten noch onrijp zijnde/zijn houd en droog van aart/ en 't samentrekende van krachten/verwekken appetijt/verhoelen de heete Maag en Leber/ en onmatige verhittinge/ waarom sy den koozifige seer nut sijn. Sy worden op verschepte mantelren tot spijse toebereyd/ nochtans geben se weenig/ rauw/ en houd voedsel.

Laureola.

De Laureola, onder de welke ook de Peperboom mede gerekent word/ word dooz zaad/ en afscheusel aangeteelt: Dit gewas blijft Winter en Somergroen/ en draagt zwarte Befien/ maar de Peperboom roode.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Laureola is seer scherp en verhitende van aart/ purgeert sterk/ en drijft de water en galachtige vochtigheden upt/ doet vraken/en verwekt de Maand-stonden der Drouwen. De bladeren geknaut/ trekken veel slijmige vochtigheden upt het hoof. De Laureola, met wien de Peper-boom in krachten ober een komt/ moet met groote voorzichtigheyt gebruykt worden/ maar
Het

het sekerste is / andere bequame middelen tot dien eynde te gebruyken.

Flamboysen.

Dit gewas aart best in schaduwachtige plaatsen / men plantse in February, en groeijen weeldig voort / de jonge 3p-scheuten dragen het tweede jaar bloemen en vruchten; sp worden bequamelijk aan bepalingen geset. Men vind tweederhande soorten van de selven / als met roode en d' ander met witte vruchten.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Flamboysen zijn verhoelende en wat verdroogende van aart / sp versterken het herte / en worden nuttelijk gebruykt van de geene die dikwils in onmacht vallen.

Syringa.

De Syringa wast heel weeldig / en sprept haar wijd en verre wpt / sp wordt aangeveest van oploopen of wortel-spruyten / en is onder scheyden in Syringa met witte en met blauwe bloemen: het bloept in 't laatste van Aprilen in May. De krachten van dit gewas zijn tot noch toe niet ondersocht / en 't wordt aileen om sijn aangename en welriekende bloemen in de Hoven onderhouden.

Genista, of Brem-boom.

De Genista of Brem-boomen beminnen een drooge en sabelachtige grond / en worden doot 't zaad aangekomen / en men verplantse in Maart: Sp bloeyen in 't laatste van April of May. De vreemde of Spaanse Genista moet des Winters doot dootst en houde sozgbuldig bewaart worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Brem is verkwarmende en verdroogende van aert / tot in den tweeden graet / openende

en suyper-makende van krachten / waarom sp uutteljk gebruykt wordt van de waterfuchtrige / en die geene die eenige verstopsheden in de Leber / Milt / Nieren of Blaas hebben. De jonge bloem-knoppen van de Brem, gesouten en in pekkel bewaart / afgewassen en gesooden als Cappers / zijn seer aangenaam van smaak / en tusschen de spijsse gelijck Salaad met Olie en Azijn / voort of in 't laatste van de maaltijd geyeten / verwekken appetijt / en openen de verstopsheden van de Leber en de Milt.

Endivie.

Om schoone Endivie te teelen tot het Winter gebruyk / soo sal men dit zaaijen in de Maant Juny, tien dagen na St. Jan, en een hand breed hoog zijnde / moet men die verplanten in goede vette aarde / pder plant ontrent twee voeten van malkander / als die van groote en schoone stoelen hebben / moeten die met een biese te samen gebonden worden met droog weder / op dat het binnenste wit en mals soude worden / en daar na voort de dootst afsnijden / ende in droog sand in de helder tot het gebruyk bewaaren. In aart en krachten komt het met de Cichorey seer wel ober een / van de welken wpt in de Maant Februarius gescreven hebben.

Ireas.

De Ireas is in verscheyden soorten onderscheyden / als blaauwe, bleek-roode, fluweele, witte, geele, gecamelotte, bonte, Engelsche, Spaanse, groot en kleyn Violette, Ireas van Portugaal, Ireas van Portugaal twemaal des jarrs bloeyende, groot en kleyn Ireas van Dalmatien, hebbende klaer blauw violette bloemen / groot Ireas van Constantinopele met plakken, knobbelachtige Ireas, Ireas Susianna hebbende seer schoone en grote bloemen / Ireas Florentina, Ireas van Damasco met bleek-paarffe bloemen / purpere Ireas van Asia, Ireas van Tripoli met goud-berwtige bloemen. De oeffening die

de Ireas begeert / is een warme / bochtrige / en wel ter Sonne staande plaats / en goede Placde; **S**p word aangewonnen dooz afsettinge der wortelen in September, ofte zapt in Maart en April: Maar de Ireas die dooz 't zaad vermenigvuldigt word / vercoont merkelijske veranderinge in haar bloemen / gelijk als men in de Maan-bollen siet geschieden. **S**p bloepen meest alle in May en Juny, sommige het eerste jaar na dat sy gezapt zijn / sommige het tweede / en dikwils ook wel veel jaren daar na. Alleen de knobbelachtige Ireas bloept in 't laatste van Maart, of in het begin van April. Het zaad werd in July rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van Irias is heet en droog in den derden graad / scherp en bijtende van aart / en daar dooz den Maag en 't Inge want seer tegen: Gaagt dooz den Kamer-gank seer sterkelijk af de waterachtige bochtrigheden / daar na ook gal en slijm / en opent de verstopheden; waarom sy tegen de watersucht seer gepresen word. De wortel van Irias Florentina is goed dooz de verstijmde longen / benautde borst en zware hoest: des selfs poeper supbert duple wonden en doet nieuw bleefsch groepen. Men menigse gemeenlijk onder wel-riekende poepers / ofte alleen grof gestooten zijnde / wert sy beguaam by linnen ofte kleederen wech gelept.

Lavendel.

De Lavendel is tweederhande / groote of Lavendel Manneken, en kleyne of Lavendel wijfken: sy begeert een drooge / openluchtrige en warme plaats / en goede sandachtige Placde; sy werd aangeteelt dooz 't afscheuren in 't laatste van Maart, ofte in 't begin van April: sy bloept in de Maand Junius en Julius. Men plantse aan de kanten van beddens en rabatten.

Aart, kracht, en gebruyk.

Lavendel is warm en droog in den derden graad / en is seer dienstig tegen alle koude gebreken der herzenen / als geraakthepd / duyseling in 't hooft / slaapsucht. **E**c. Opent de verstophthepd van de Maag / stillt de pijn in de Maag / verwekt de Maand-stonden der Vrouwen / drijft de Plegeboozren af / en de versterkt de bevedende en lamme Leeden. Hier toe werd van de Lavendel Water en Olie gedistilleert / ofte Conserf bereyd. Het wert ook veel by linnen en kleeders gelept / die daar af een goede reuk krijgen / en booz de mot bewaart zijn.

Bloem van Constantinopolen.

Deze bloemen staan veel 't samen by een / straal-wijs / en breed-achtig / seer aardig van een geschieden / en misdien sy geen reuk en hebben / werdense alleen om haar schoone / en dikwils verschepte kolenen in de Hoben onderhouden. **S**p wordten aangeveelt dooz afscheurtinge in de Maand Maart, en blijven veel jaren in 't leven / ofte ook wel gezapt; maar als dan dragen sy dooz het tweede jaar geen bloemen. **S**p plegen gemeenlijk te bloeyen in July en Augustus. Haar aart en krachten zijn tot noch toe niet ondersocht / of beschreven / en sy dienen alleen om de Hoben te vercteren.

Sonne-bloem.

De Sonne-bloem werd in de Lente hier en daar in den Hof gezapt / en brenzt in de Somersche Maanden een schoone geele bloem boozt / vroeger of later na dat de Sommer heet of droog / vocht of kout is. Het zaad leyd seer aardig / gelijk als de Bren in haar huysken / by een gestooten. Men houdt in 't gemeen daar boozt dat de Sonne-bloem siecht tegen de loep van de Son alle daag aenkeert / endes nachts sich wederom herstelt.

Aart,

Aart, kracht, en gebruyk.

De teere en jonge steelkens / als ook het zaed / gebuyshen eenige onlust tot byslapen te verwekken / andersins dient dese Bloem alleen tot vermaak / en verbeteringe des Hofst.

Maan-bollen.

De soorte van de Maan-bollen, als men de gedaante/en haleur van de bloemensoude willen aansien / zijn by na ontallijk / want sy door het zaven veel veranderinge onderwoopen zijn: Men vind 'er met paerse / purpere / witte / bleek-roode / hoog-roode / bonte / met dubbelde bloemen / en meer andere. Onder dese geslachten word gerekent de Gehoornde Heul, meest geele bloem dragende / en Doornachtige Heul, van de Maand Julius, tot de Winter toe bloeyende / de andere soorte brengen haar bloemen in Junius, Julius, en Augustus bloeyt / na welken tijd het zaad rijp word / 't welk bys jaar goed blijft.

Aart, kracht, en gebruyk.

De zaedhuyskens en 't zaed van de Maan-bollen zijn verhoelende van aart/slaapberwekkend / en pijn-stillende van krachten / en sy zijn seer nut om de dunne en scherpe sinkingen te bedwingen. Tot dien eynde werd in de Apotheken een Syroop, Diacodium genaamt / van de selven becept.

Duyfend-schoon.

Men besoeurt groote verscheydenheid onder de bloemen van dit gewas / niet alleen in de haleur: maar ook in 't getal van dien: want sommige hebben weynig / sommige veel bloemen by een staande. Sy begeren een vochttragtige grond / en worden door de selve offeninge: als van de Angelieren geseyt is / onderhouden / wyt gesondert

dat sy wat beter tegen de koudte mogen. Sy dienen meer tot verbeteringe des Hofst / als nut in de Medecijne.

Damaft-bloemen.

Dese werden om haar sechone reuk / en witte bloemen naarstig in de Hoben geoeffent; sy begeren goede en vochte Marde en wel ter Sonne gelegene plaatsen / en werden van zaad en van affetten voort geteelt / te weeten / als de bloem begint te vergaan / sal men de steel voort afsnijden / tot op een duym breed na aan de grond / soe sullen wyt de wortel weder veel jonge scheuten te voort-schijn komen / die men in het Voort-jaar sal verplanten: andere teelense aan van stekken / zijnde een hand-breed lang / wyt de Son in de Marde geseekten. De Damaft-bloemen bloeyen in May, Juny en de geheele Somer voort. Dese planten zijn in de voortijd seer gequelt van een groen wormken / dat wel naarsteljk alle dagen wyt de jonge bladeren van dit gewas moet opgesocht en gedood worden / tot soe lange dat de plant sterk begint op te schieten / en de steel met de bloem-knoppen te voort-schijn komen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van Damaft-bloemen zijn heet en scherp op de tonge / en hebben een doorsnijdende / afvagende en verteerende kracht: sy doen sterk sweeten / verwekken de Maand-stonden der Drouwen / drijben de Heijn / en zijn goed voort een benautode Voest. Men distilleert hier van water / 't welk tot de voortgaande gebreken en in melancholijke siekte seer dienstig is.

Schordium.

De Schordium wast gaarne op vochte en somerachtige plaatsen / en word in April van een gesehurt en berplant. Het komt van reuk en smaakt met den loof seer na by ober een. Het wert bequaamst in Au-

gustus afgesneden/ en tot het gebruyk be-
waart.

Aart, kracht, en gebruyk.

Scordium heeft een verwarmende en ver-
doogende kracht; 't drijft den Urijn en
Maantstonden/ suyvert de Woest van etter-
achtige slijmen/ opent de verstoptheyt van
Leber en Milt/ geneest de koozsen en bes-
mettelijke sletten. Hye krachtig dat dit
kruyd in pestilentiale koozsen is/ blijkt uyt
het geene de edele en vermaarde Augerius
Busquius daar van schrijft/ te weten/ dat hy
ten tijden van een groote pestilentie in Tur-
kyen sijn huys-gesinde dooz den Scordium
alleen behijdt hadde/ van de welke vooz
desselfs gebruyk veele gestozven waren.
Men bereyd van de Scordium een Conserf/
Electuarium Diascordium genaamt/ en in
de Apotheken seer wel bekent: ook kan
men van de selve tot de verhaalde gebreken
een krachtig Water distilleeren.

Affodillen.

De Affodillen begeeren in goede aarde ge-
plant te zijn/ en werden in Maart van mal-
kanderen gescheurt en alsoo vermenigvul-
digt/ sp bloeyen in May en Juny. Onder
desen worden gerekent de Lelien van eenen
dag met roode; wel-riekende geele of bleek-
purpere of rood-orangie bloemen/ sp bloe-
jen mede in 't laaste van May ofte het be-
ginfel van Junius, en werden dooz af-
scheuringe in Augustus aangeceelt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Affodillen zijn warm en dooog in den
tweeden graad/ verwekhen de Maantstonden
en den Urijn/ end zijben het Szabeel
af/ vooznamentlijk als de wortels en Wijn
gesoden zijn en gedronken. In Italieng
gebruyken de Drouken dese wortels om alle
plekken en sproeten uyt het aangesicht en
van de handen te verdrijven.

Scolopendria of Herts-tong.

De Scolopendria of Herts-tong wast
gaarne op vochte en schaduwachtige plaat-
sen en een sandachtige grond. Dit gewas
is het geheele jaar met bladeren versien/ die
in April vernieuwt worden/ maer het
krijgt geen bloemen/ noch zaad/ waar-
om het in de Maart dooz af-scheuringe aan-
geceelt word.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit kruyd is warm in den eersten/ en
dooog in den tweeden graad/ en t' samen-
trekkende van krachten/ waarom het
nuttelikh gebruykt wort om alle bloed los-
pen en andere bloeden te stelpen. Het is
ook seer goed de mild-suchtige en die aan
langduurende koozsen gaan.

Hepatica of edel Lever-kruyd.

Dit gewas word met verschevde koleu-
ren van bloemen gebonden/ als met witte/
Hemels-blauwe/ roode/ lijf-berwtige/
paars-achtige/ en dubbelde blauwe bloe-
men: het groept seer wel in sandachtige
Arde/ en wederstaat de koude des Win-
ters, inboegen dat de bloemen seer vzoeg/
te weten in February of Maart te vzoegschijn
komen. Somtijds heeft dit gewas veel
grooter bladeren/ met eenige plakken/ of
blakken gespikheit/ en dese soozten bloeyt
later/ dan de andere. Men verplant het
in April, en werd alsoo aangekommen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hepatica is hout en dooog van aart/
met eenige t' samen-trekkende/ het is een
seer bequaem behulp middel dooz de leber-
suchtige/ waarom het ook edel Lever-
kruyd genaamt wort. 't Geneest ook de
inwendige wonden/ en verhoelt de ontsfe-
kinge van het Ingeband.

Andro-

Androsemon, of Mans-bloed.

Dit kruyd werd van zaad aangelwon-
nen / en wyl geplant zijn op schaduwachtig-
ge plaatsen. Het bloeyt in de Maand July,
en Augustus, en onderwijlen word het
zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit gewas is warm / en droog van
aart / het zaad purgeert de galachtige
vochtigheden / maar moet voorzichtig ge-
bruykt worden.

Milium Solis, of Paarden-kruyd.

Paarden-kruyd groeyt beter van zaad / in
April in de aarde gezoopen / dan geplant /
en begeert droog / sandachtig / en luchtig
aardrijk.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit zaad / 't welk meest tot Medicijne
gebruykt word / is warm en droog tot in
den tweeden graad / drijft het Gadeel af /
stopt de Bloed van het Mannelijck zaad / en
met Vrouwen Melk ingegeven / is een
krachtig middel om den arbeyd der baren-
de Vrouwen te bevoederen.

Napellus, of Wolfs-wortel.

Dit Kruyd word ook Monnix-kappen.

of Pape-kappen, na de gedaante van de
blaauwe bloemen / genoemt / het word
geplant / en gezayt in de Hoben / 't bloeyt
in May of Juny, en in Augustus word het
zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Napellus werd warm en droog geacht
in den tweeden graad / en is den menschen /
en veel vierboetige dieren schadelijk / ja
ook doodelijk.

Pomum amoris, of gulden Ap-
pelen.

Appel der Liefde word in de Hoben van
dese Landen om de aardighejds wille ge-
zayt en onderhouden. Men setse ook in
potten / en willen met pets ondersteunt
zijn. Men vind van de selve een soorte van
Spaans zaad aangelommen / met rechte
opstaande steelkens / anderhalven voet
hoog / en de anderen in alles gelijk. Het
bloeyt in July en Augustus, en de vruchten
worden in de Herfst rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruyd en Vruchten zijn verkoelen-
de van aart / waarom sy het wild buur
genesen. De vruchten in Olie gesoden /
berdrijben de schuzsthejd / als men 't
daar mede smeert.

De Verstandige Hovenier, sijn oeffening in

J U L I U S.

In desen Maand zayt de Verstandige Ho-
venier wederom Sala, Kervel, Endivie,
Spinagie, en andere Moeskruyden. Hy
lept de Angelier en af / om in de Herfste

berplanten / en vergadert nu de kruyden die
in haar beste kracht zijn om in de Winter
soo wel tot de Keuken / als Medicijn te
gebruyken. Hy oculcirt in 't heefste
van

van de tijd/ alderhande Boomen in 't afgaan van de Maan/ als Appelen, Peeren, Pruymen, Orangie- en Lamoen-boomen, en andere. Indien het Kruyd/ en de jong geplante Boomen dooz al te groote hitte en doozgte quamen te berwelken/ of te verdozren/ moet men die berguifken met regenwater/ dat in de Songelwarmt/ en met nis gemengt is/ ofte in des zelfs plaatse maech men ftoot-water nemen: ook kan men tot dien eynde eenig gras of kruyd/ met water bevochtigt zynde/ onrent de ftam van de jonge Boomen leggen. In dese Maand fal men de Wol-gewaffen uyt de aarde nemen/ die begraemelijk laten dozoogen/ en fchoonmaken, om in de Herft weder te planten.

Van 't plukken, en vergaderen der Kruiden, Bloemen, en Zaden.

De Verftandige Hovenier neemt ook fijn tijd wel in acht om de Kruyden/ Bloemen/ en Zaden ter rechter tijd te plukken/ te vergaderen/ en in te dragen/ op dat hy/ wanneer de ftreng Winter de kruyden doet verdozren en uytgaan/ nochtans foo wel tot fpijfe/ als Medicijne pets mochte oberig hebben. In de Lente, of Dooztijd vergadert men Kruyden/ om wateren daer van te diftilleren. In de Somer vergadert men Kruyden om te dozoogen/ en in de Winter te gebruyken. In de Herft vergadert men 't Zaad van de kruyden/ om te gebruyken/ en om den Hof in het Dooz-jaar weder daar mede te bezajen. In de Herft en Lente, als 't kruyd vergaan/ en de kracht in de wortel is/ graaft men wortels uyt om te confijten/ en te dozoogen. Men moet de kruyden/ bloemen/ en zaden af-plukken/ en vergaderen/ als het fchou dozoog en helder weer is. De Hoek- en Moes-kruyden plukt men/ als sy noch in 't ardejen/ en in haar fleur en kracht zijn. De Medecijn-kruyden/ eer de bladeren afvallen. De bloemen moet men vergaderen/ als sy in topgaan zijn/ en eerse afvallen. 't Zaad

als 't begint te dozoogen en rijp genoeg is. Verder moet men 't afgeplukte kruyd/ den/ bloemen/ en zaden niet in de Sonne/ naar in de fchaduwte/ en de blaemen tuffchen twee linnen doeken dozoogen/ op dat sy te beter haar kracht mogen behouden, die anderfints veel dooz de Sonne berant. Dert fou-denbaerden. Daarna fal men de kruyden/ bloemen/ en zaden in doozen/ of fahjens dooen/ en in dzoge donkere plaatfen bewaren. 't Zaad dat in handwan/ en fchillen wast/ als Erwteten/ Boonen/ &c. fal men in de felbe laten/ tot dat men 't zaayen/ of gebruyken wil.

Vlier boom.

De Vlier-boom wast gaarne aan de waterkant/ en op vochtige plaatfen/ in sommige Landen wert hy by hagen/ en heymingen van Hoben/ Akkers/ en Welven gefet/ en hy word van wortel-fpruyten/ en fteklieken aangereelt. In May brengt hy fijn bloemen voort/ en in September, of October worden fijn befen rijp. Aan de oude ftruyken van de Vlier-boom wast fomtijds een fachte/ en bzyne gomme/ die veeltijds de gedaante van een menfchen ooz fchijnt te hebben/ en daarom Judas-ooren genoemt werd.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Vlier-boom is warm in den tweeden en dozoog in den eerften graad/ purgeeren de de waterachtige/ flijmerige en galachtige vochtigheden. De bladeren worden ook geleyd op heete gezwellen. De jonge fpruytjens opgefoden zynde/ worden in 't Dooz-jaar van de water-fuchtige en roosvallige menfchen begraemelijk booz een Salaad gegeten/ de groene middel-fchozffe met wijn of wey uytgeperft/ doet braken/ en word in Duyts-land, van de Wand-feden tegen lang-duurende en derden daagse Koortfen gebruykt: De felbe kracht wort het zaad/ in de zwarte Defien befooren/ toe gefelbe-

geschreven. De Olierknoppen eerste bloejen / met Zout en Azijn ingeleyd / en als Kapfers gegeten / zijn gesond / en purgeeren het Lichaam soerelyk: De Bloemen versachten/doen de Gezwellen verdwijnen/ en werden veel tegen de Kooz gebuykt / van de selve werd ook gemeenlyk Olierazijn gemaakt/ ook Water daar af gedistilleert. Van de rijpe Besien werd een Conserf of Rob bereyd / seer dienstig om te doen zweeren tegen de Kooz / Kooztsfen/ en besmettelijke Slekten. Alsoo wy de deugt van de Vlierboom hier beschrijven / sullen wy van de kracht van 't Oliersap / hier noch dese Historie by voegen / gelielyk 't selve Michael Neander in sijn Phisica beschreven heeft. Een seker Dorstelyk Persoon / op de Zacht zijnde / is van sijn Geselschap in een Boschhagie verdoolt/ en vanden rechten weg af gekomen / en als hy lange gins en weder had gereden / is hy eyndelyk in het midden van de Boschhagie gekomen by een kleyne Boeren Hutte / alwaar hy na toe gereden is/ en heeft daar gebonden een ouden grijsen Man sitten selzigen en weenen. De Dorst vzaagde wat hem deerde / en waarom hy weende en schreyde ; waar op den ouden grijsen Man seyde/ om dat my mijn Vader qualijk gehandelt/ en dapper geslagen heeft. De Dorst was ober dese reden seer verwondert/ dat soo een ouden grijsen Man noch een Vader in 't leven hadde / en te meer dat hy noch soo veel krachten had / om sijn Soon dapper af te smeeren/ en vzaagde wat de oorzaak was van soodanige slagen; de oude Man seyde/ om dat ik mijn Daders Vader of Grootder/ die ik meende op te tillen / en op een andere plaats versetten wilde / ik hem onvoozsiens op de bloet liet vallen. De Dorst wierd ober dese reden noch al meer verwondert/ en was begeertig om dese ober-oude Luyden te sien / en selfs met haar te spreken ; dus is hy met dese oude Man in de Hutte geboean / en heeft het selve waarschuldig bebonden. De Dorst vzaagde waar by sy soo lange leefden / sy seyden met geme-

ne spijs / als Brood / Boter Kaas / en datse haar generden en onderhielden by Krupden en Wortelen soose God liet wasssen/ maar dat eenigste datse booz haar medicine en gesontheit onderhielden / was datse alle Taren de rijpe Vlier-besien vergaderden/ daar van sy het roode Sap uytparesten / dit Sap kookten sy / en aten dat op haar brood / en dewyl sy dit onderhielden / waren sy dus lange gesond gebleven / en tot soo hoogen ouderdom gekomen / mits dien quamen de Heeren en Edelen van dien Dorst / die sy na veel soekens aldaar in dese Hutte vonden/ die haar immer so seer als de Dorst ober dese oude Luyden verwondert hebben.

Gelderische Roos.

De Gelderische Roos is een geslachte van Water-vlier of Swelken-hout, en word als de gemeene Vlier-boom aangelwonen. Hy bloeyt seer eierlyk in May, vooztzengende witte Bloemen in een ronden / dikken / en verheben bol of tros t' samen geheet; de Besien worden in de Herfst ryp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Nature en krachten van dese Boom/ zijn noch ter tijd onbekent / en word alleen om sijn schoone Bloemen in de Hoben onderhouden.

Jasmijn.

De Jasmijn werd om de aangenaamheyt en de goede reuk van sijn Bloem / van de Lief-hebbers in de Hoben onderhouden/ en vzaagt of witte/ of gele/ of blaauwe Bloemen. Het word van inleggen / oploopen en scheuten/ ook eenige van zaad voozt geteelt/ maar de Catalonische Jasmijn werd op wilde stammetjes afgesogen of ge-ent / in Dotten geplant/ en tegen de Dorst seer wel bewaert. De andere foozten moeren geplaatst zijn tegen een muur of schutting/ daar se seer wel van de Son beschenen konnen werden/ des

Winters fal men de Doortel wat bedekken/ en al schoon de fcheuten af-bziefen / soo fal men die in de Dooztijd af-fnijden om weer uyt te fpruyten. De Jafmijn bzengt fijn Bloemen in May te doozfchijn / doch de witte foorte bzengt hier te Lande felden zaad boozt / maar de geele wel / in zwart-achtrige Befen befloten zijnde.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Jafmijn, en infonderhepd fijn Bloemen / zijn warm van aart; 't verdoogt alle Chatarnen en bochtigheden der Herfenen / en woord nuttelijk tegen der felver houde gebreken gebruykt. Die daar dese Bloemen tegen de Soone in gewekt hebben / woord feer geprefen tegen de gebreken des Lijfmoeders en der Zenuwen/uyt houde oorzaken ontfaan.

Kapper-boom.

De Kapper-boom woerd dooz foegbuldige oeffeninge in de Hoben van Oploopen aangequeekt / men moefte in Potten/met goede Earde verfen / planten / wel bewa-teren / en op een warme / en wel ter Sonne gelegene plaats fellen / ook des Win- ters booz de houde nauw bewaren.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Kappers en deschorffe van de Doortelen / de welke meeft gebefigt woerden / zijn warm en doozg in den derden graad / f openen de verftopte Leber / en verfachten de harde Mild. De Kappers woerden veel tot een fauffe by andere fpijfe gebruykt / om den appetijt te verwekken.

Olijven-boom.

De Olijven-boom waft gaerne in warme Landen / als Spangien, Italien, Cicilien, Griekenland, en in Aften; maar hier te Lande woerd hy met groote moepte onder-

houden. Hy begeert goed en kleyachtig Verdrixf / en woerd omtrent half Maart aangeteelt van Doortel-fpruyten / of jonge vruchtbare Tooten / die men niet booz de vijf Jaren moet verplanten/noch booz acht Jaren befnoeyen. Hy wert ook ge-ent op wilde Olyve-boomen. Hy groept tie- rig in 't gefelfchap van Wijngaarden en Vyge-boomen, maar den Eyken-boom is hy brand. Men bemift hem met affche van Falkobens / die men omtrent de Doortels lept / waar dooz hy luftiger opfchet.

Aart, kracht, en gebruyk.

De onrijpe vruchten van Olijven zijn houd / doozg / en 't famentrekende van aart / f verfterken de Maag / en maken appetijt / maar geben 't Lichaam wepnig boedfel: Sy woerden als de Kappers by fpijfe gebruykt / ofte alleen met brood ge- geten. Hyt de rijpe Olyven woerd Olte ge- perft / die by vder wel bekend / en in ge- meen gebruykt is.

Agnus Castus, of Kuysch-boom,

De Agnus Castus woerd in de Kruid-be- minners Hoben geoeffent / en waft op tot een kleyn Boornje; men plant hem in Potten of Bakken / en moet gefet woerden op een warme plaats / en dikwoils be- fpruoert zijn. Dit gewas bzengt hier te Lande feer laat / en booz Augustus niet fijn Bloemen te boozfchijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Agnus Castus is warm en doozg in den derden graad / verdoijft de Winden in de Maag / Darmen of Lijf-moeder beflooten. Het zaad opent de verftopte Leber / Mild / en Maand-ftonden. Om de groote kracht / die desen Boom heeft / van de on- kuyfche lufften te bedwingen / is hy in fom- mtige Kloosters veel te binden.

Arbor Vitæ, of Boom des Levens.

De Arbor Vitæ is aldereerst uit Noord-America in Vrankrijk gebragt / en aldaar in den Hof van Koning François den Eersten onderhouden; maar werd nu hier te Lande / en elders van afgezekten taliken vernienigh aldigt / die haast wortelen schieten indische in een schaduwachtige plaats geplant zijn / en daar na wordense in de Maand Januari berplant.

Aart, kracht, en gebruyk.

Deze Boom is warm en droog van aart / gelijk sulks uit de smaak en reuk genoeg bekend word / nochtans zijn sijn verdere krachten niet ondersocht / alleen bersekeren sommige / dat het gedistilleerde Water en Olien van desen Boom seer nut zijn tegen de smerten van Flerereijn.

Strammonia of Doorn-appel.

Dit Kruid schiet op tot een groote plant / draagt witte bloemen / en 't zaad / 't welk in de Herst rijp word / is beslooten in een doornachtige bolster: het word gezapt in de Lente, in zwabelachtige aarde.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Doorn-appel, en boornamentlijk het zaad is seer verkoelende / verdobende / en slaap-makende van aart / en moet daarom niet lichtvaardelijk ingenomen werden.

Turx-koorn.

Dit gewas word hier te Lande in de Hoben tot een vzeemdigheid onderhouden / en word na de bersehpde koleur van 't zaad onderscheyden / want het een brengeit bruyn / 't ander wit / rood / of geel zaad voort. Het word gezapt in April, en in nat beregende aarde gesteecken / gelijk de gemeene Boonen geset word. De vruchten / of zaden

worden in de Herst rijp. Derwonderens waardig is 't gene men aan dit gewas bespeurt / te weten / dat het zijn zaad lebert elders dan daar sijn bloemen voortgekomen zijn / 't welk tegen den aart van andere Kruiden is / die haar vruchten voortbrengeen ter plaats daer de Bloemen gesezen zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Turx-koorn is warmer en tajer als onse gemeene tarwe / geeft grof voedsel / waarom het de Leber en 't Zingwand seer haast berstopt / en is quaad en moegetijk om te verteeren.

Betonie.

De Betonie begeert een vorchte en sommerachtige plaats / en werd in April van een geseheurt en berplant / en in July brengeit haar bloemen voort.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is warm en droog in den tweeden graad / 't wert veel gebruykt tegen koude gebreken des Hoofst / 't suyvert de Borst / opent de berstopheden van Leber / Galblaas en Milt / en versoet de smerte van de Nieren / en gencest de gebreken van de Blaas. Van het Kruid word in de Apotheken een Water gedistilleert / en van de Bloemen Conserf gemaakt.

Sleutel-bloemen, of witte Betonie.

De Sleutel-bloemen zijn tweederley / groote, of met dubbelde bloemen / en kleyne, of met enkelde bloemen / en desen zijn wederom in bersehpde koleuren verdeelt / als geele, roode, purpere, lijf-ervige, bleek-roode, donker-roode, en witte Sleutel bloemen. Dit Kruid begeert de selfde oeffening als van de Betonie gesept is / en het bloept heel droeg / te weten / in Maart en April.

Aart , kracht , en gebruyk.

Witte Betonie is ſonder merkelyke hitte droog in den derden graad / geneest de gebreken der Zenuwen / en verſoet de ſmerre der Ledematen / verſterkt het herte / en wordt onder de wond-dranken gemengt. Dit Kruid wordt hedendaags met meer andere Moes-kruiden in ſpijſe gebruykt.

Suring.

De Suring werd in de Moes-hoven in goede Harde in de Lente gezaayt / en wort by drooge tijden beſaater / en dikmaals afgeſneden zijn. Benedens de gemeene Suring vind men Plant-Suring , die alleen door het aſſcheuren / en verplanten aangeteelt wordt ; als mede Spaanſe Suring , die gezaayt / en geplant wordt.

Aart , kracht , en gebruyk.

Suring is houd en droog in den tweeden graad/opent / ſupbert het bloed/en verhoelt alle inwendige ontſtekingen / en leſcht den dooſt in heete Kooſten. Tot dien eynde wordt ſe veel in Wey / of Karmemelk geſoden / en gedzonken.

Antirrhinum , of Orant.

Dit Kruid dyaagt verſcheyde Bloemen / als roos-roode , lijf-verwe , geele , witte , purpere , rood-violette , en bonte Bloemen , het wordt in April in de Hoven gezaayt / en bloeyt in Augustus , maar indien het na de Winter overgebleven is / begint het ſijn Bloemen te vertoonen in May , en vervolgens den geheelen Somer door. Het begeert zandachtige Harde / en een open Lucht.

Aart , kracht , en gebruyk.

Dit Kruid en wordt tot geen inwendige gebreken des Liſchaams gebruykt. De Bladeren / Bloemen / en 't Zaad wordt

ſeer nuttelijk met Olie van Roosen plaasſterwijſe gebruykt tegen de opſtijginge van de Lijsmoeder / en om de Maandſtonden te verwekken.

Amaranthus , of Fluweel bloemen.

De Amaranthus werd veel van de Nefhebbers der Kruiden in de Hoven geoffent en onderhouden ; deſe Bloemen verpſeſchen droog en zwavelachtige Harde / werden in de Lente gezaayt / en 't zaad wordt gemeenlijk in de Herft rijp.

Aart , kracht , en gebruyk.

De Fluweel-bloemen zijn ſeer goed gebruykt om de Wurk-loop / en de witte Bloed der Vrouwen te ſtoppen / ende het Bloed-spouwen te geneſen. Het zaad met Wijn gedzonken / doet de ſogende Vrouwen oberbloed van Melk krijgen.

Cardus Mariæ , of onſer Vrouwen Diſtel.

De Cardus Mariæ heeft breede / bleek groene / en met witte / of melk-berwtige ſtrepen getekende Bladeren / en eens in de Lente in den Hof gezaayt zijnde / ſpruyt genoeg van het af-geballen zaad voort : Het bloeyt in Juny en July , en 't zaad rijp ge worden zijnde / vergaate.

Aart , kracht , en gebruyk.

Het zaad van onſer Vrouwen Diſtel opent alle verſtoptheden/dyſt het Hazeel en de Steen af / en werd ſeer goed bevonden tegen de pijn / en ſtelinge der zijde : Tot dien eynde kan men van 't zelfde met andere zaden een Emulſie of Melkje bereyden.

Blattaria , of Motten-kruid,

Dit Kruid heeft verſcheyde mede-foorten/allen in de koleur / of gedaante van de Bloemen van mallhanderen verſchillende / als

als geel, wit, rood, bleek-rood, bruyn-
paars, en purper-violet: Als dit eens in de
Hoben gezapt is / spruyt het alle jaar ge-
williglijk wederom uyt / en bloeyt van
Junius af tot in September toe: terwyl
wozd het zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bittere smaakh van dit Krupd geeft
te kennen / dat het warm en droog van
aart is. De vermaarde Krupdkemer Lo-
bel prijft het om de verstopheden van het
Angewand/en van de kleyne aderkens des
Levers te openen. Aftwendig gebuyft/
is het goed om alle vuple zweeren te gene-
sen.

Lathyris.

Van dese worden verschejde soorten ge-
vonden / het word eben als de Erwtten,
en andere hauw-buychten gezapt / en on-
derhouden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Lathyris, die ook platte Erwtten ge-
naamt werden/ komen in aart en krachten
met de gemeene Boonen en Erwtten ober-
een / maar geeft het scharp meer en gro-
ter boedfel / nochtans word het niet tot
spijse / maar tot vermaak / en uyt eu-
rteusheid in de Hoben van de naarstige
Krupd-bemimmers aangeteelt.

Penseen, of Veld-violen.

De Veld-violen in den Hof geplant / of
gezapt zijnde / wassen veel schoonder en
lieffelijker / als in 't wilde: Sp beginnen
met de Maartse Violen te bloeyen/en verbol-
gens tot in den Herfst toe / dragende aar-
dige bloemtjens/waar in men dierberhan-
de koleur / als buyn-paars / wit / en geel
bespeurt / en daarom van sommige Drie-
verwige Violetten genaamt worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Penseen zijn houd en bochtig van
aart / versachtende / en weckmakende van
krachten. Dit Krupd word seer gepresen
tegen de Koozsen / en tozmijnen der jonge
Kinderen. Het supbert de Borste en Longe
en matigt der selver verhittinge.

Aard-besien.

De Aard-besien plant men van haar uyt-
spruytselen een boet van malkanderen in
goede en vette Marde; sp beminnen ook
lommerachtige plaatsen/en wameerse wel
ter Sonne staan / willen sp dikwils begoo-
ten zijn. Sp bloeyen in de Lente, en de
Besien, die rood / of tusschen geel en wit zijn/
worden in Juny, of wel vroeger rijp. Om
schoone groote buychten te hebben / sal
mense alle dize Taren verplanten / en in de
Herst supberen van haar oberbloedige zy-
scheuten / en maar een laten behouden. Sp
moeten in 't Doozjaar met zand / of zand-
achtige aarde bestroyp / en des Winters
met het afgeballen loof van de Oost-boos-
men / of mis bedekt zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Het krupd en de wortelen verhoelen en
maken droog met eenige t' samentrekkinge/
maer de buychten zijn hout en bocht van
aart. De bladeren en wortelen stelpen de
Buphiloopen en onnatelijke Bloeden der
Drouwen / en werden nuttelijk gebuyft
tegen de ontfeking en zweeringe van de
mond en van de Amandelen. De buychten
verstaan de doost / sterken het herte / ma-
tigen de hitte en brand van de Maag / Le-
ber en Mild / supberen de Nieren / doen
Water en Gabeel lossen / en zijn den Geel-
suchtigen seer goed. Men moet in acht ne-
men / dat de Aard-besien niet ongewas-
schen gegeten en werden: want sp met
eenig fenijn van kleyne spinnkens / ofte
padden / die sich daar veeltijds by ont-
houden /

houden / befmet konnen zijn / en alfoos fchaadde aan des Mensehen gefontheyd soude bybrengen.

Scarley.

De Scarley wast in alderhande Warde / en gezapt zijnde / blijft lange Taren over ; sy bemint warme en lommerachtige plaetsen / en wil dikwils besproeft zijn ; sy bloeyt in Juny en July, en haar bladeren gelijken de Salie, en hebben een seer stercken reuk.

Aart, kracht, en gebruyk.

Scarley is warm en droog tot in den derden graad / sy verwekt krachtelijk de Maandstonden der Vrouwen / en verscherpt het gesichte : de bladeren in Wijn geleyd / geeft die een smaak als Muscadel / doch veel gedronken / verwekt haast dronkenschap / en pijn in 't Hoofst.

Melde.

Melde moet jaarlijks in Februari, Maart en April gezapt werden / want sy niet te gen de koude mach / maar sy wil dun gezapt / en dikwils besproeft zijn. Sy wast ook somtijds van haar selfs in de Moeshoven / en bloeyt in Juny en July, en daarna word haar zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Krupd is houd in den eersten / en bochtig in den tweeden graad ; het maakt de Buph week / en opent de verstoptheit van de Leber. Het pleegde veel in oude tijden / en word noch hedendaags in Duytsland onder de Moeskrupden gebuykt.

Duyfendblad.

In dit Krupd werd dit onderscheyd aangemerkt / dat het eene draagt sneeu-witte / die in 't midden asch-berwoig zijn / en het ander schoon-roode / lijf-berwoige / geele of purpere Bloemen : Het werd door zaad

en affcheuringe der Planten / in 't begin van April vermenigvuldigt. Het begeert een goede grond / en begint van May tot diep in de Somer te bloeyen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Duyfendblad is verkoelende en 't samenrekkende van aart ; waarom het alle Bloed-loop / en Bloeden van Vrouwen stopt / en bequaam is om versche Wonden te genesen.

Berg-Calament.

Dit Krupd is hier te Lande van bzeemt zaad aangekomen / en word van de Liefhebbers in de Hoven onderhouden. Men zapt het in April in goede Warde op schaduwachtige plaetsen ; de Wortel blijft des Winters over / en spruyt het volgende Jaar wederom up. Het bloeyt in Juny, en 't zaad bergadert men in de Herff.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Berg Calament is warm en droog in den tweeden graad / drijft de Krijn / verwekt seer krachtig de Maandstonden der Vrouwen / verdrijft de Wormen des Buphs / en doet het geronnen Bloed in 't Lichaam scheidten / en is seer goed tegen de Engbozstigheid.

Perfoliata of Deurwas.

Dit Krupd staat seer aardig in sijn blad / en heeft geelachtige Bloemtjes : het moet alle Taren in de Lente in de Hoven gezapt worden / en bloeyt meestendeel in Julius en Augustus, en het zaad geworpen zijnde / vergeert het.

Aart, kracht, en gebruyk.

Deurwas is warm / droog / en 't samenrekkende van aart / en werd seer geprezen tot versche Wonden en Breuken / of scheursels van de jonge kinderen.

De Verstandige Hovenier, sijn oeffening in

AUGUSTUS.

In de Maand Augustus is de Verstandige Hovenier noch naarstig in 't zaijen van Spenagie, Kervel, Vette, Kors, Rapen, en Kool, om in November te verplanten / en in 't naaste jaar vroege vruchten te verkrijgen. Hy is ook besig in 't bergaderen van kruyden / en bloemen / om in de Winter spijs / en Medicijne te gebruiken / als mede in 't plukken van 't rijpe / en volkomen zaad / om in de Lente den Hof daar wederom mede te bezaijen. Hy verplant de zaylingen van de pot-bloemen / met de volle Maan / in potten / als de planten groot genoeg zijn. In dese Maand beginnen de Oost-boomen rijpe vruchten voort te brengen / als eenige Appelen, Peeren, Vijgen, Abricoos, en andere vruchten: dese sal den naarstige / en Verstandige Hovenier als dan met droog / en helder weer afplukken / en bergaderen. Hy sal ook de bladeren rondom de Druyven, die laat rijp worden / af-trekken / en wech-nemen / op datse te berer de hitte van de Son ontfangen / en te eerder rijpen souden. Hy mach nu dan de onrijpe Druyven, en die niet wel voort willen / sijn Derjups maken / en tot sijn gebruik bewaren. Op S. Lauwrens-dag trekt men de Knoflook uyt der Warden / en men seyd / dat sy als dan in haar beste kracht is / en de selve niet en verliest.

Van het uytgraven, en bewaren der wortelen.

De wortelen / als Alant, Angelica, Meesterwortel, Gentiaan, en meer andere / worden uytgegraven / en opgenomen in de Herfst; als de bladeren afvallen / en 't sap in de wortelen gedaakt is / of in de Lente, eer dat de bladeren / of 't loof begint uyt te schieten. Dese als dan reyn gewassen zijn

de / sal men in de schaduw / indiens welriekend / en dun van substantie zijn / ofte in de Son en Oben / indiens dilt / en bochtig van wesen zijn / droogen / en op een drooge plaetse in een doos bewaren. De wortel van Peonien Manneken, die seer tegen de Wal-lende-sichten / en Stuypen gepresen word / moet men in 't afsgaan van de Maan optrekken / en droogen. De wortelen die een houtachtige pit hebben / die sal men het pit uyt-snijden / en wech werpen / maar de rest sal men droogen / en bewaren. De wortelen die men in de Winter tot spijs gebruikt / als geele Peen, Pastinaken, Bietwortelen, Cichorey-wortelen, en anderen / moet men uytgegraven zijnde / de kruyden / en staarteynde afsnijden / en in zand tot Winter-provisie bewaren.

Oker-Nooteboom.

De Oker-Nooten-boom wast gaarne in een drooge grond; maar in natte / en bochtere gronden / en ontrent een Eyken-boom geplant / wil hy niet wel Warden. Hy word aangeleelt van nooten / die men in de Maart in goede Warden met het selerpemde nederwaarts set / en van te booren een dag of twee in nat zand / of water geweeht heeft / en daar na als hy uytspuyt / en twee Jaaren gestaan heeft / sal men hem in February, of Maart verplanten / en de zaad-wortel afsnijden: Dus tot een bequame stam opgeschooten zijnde / moet hy 20 of 25 voeten van een geset worden / hy bloeyt in de Lente, en de vruchten worden ontrent Augustus rijp. Indien de Nooteboom geen tier schijnt te hebben / sal men de bast op eenige plaatsen openen / andere booren een gat of twee in de wortel / enullen het wederom met een hout van Palmboom /

of men stropst affche by de wortel/hier dooz krijgt hy beel/ en drooge vruchten/ die een dunne schil hebben.

Aart, kracht, en gebruyk,

De Oker-nooten zijn warm in den eersten/ en droog in den tweeden graad; maar wat verdroogt zijnde/ zijns warmer/ en drooger/ en ook de Maag schadelijker: want sy vertwekiken Hoest/ Hoofst-pijn/ en vermeerderen de galachtige vochtigheden. De versche Nooten zijn een goede remedie tegen 't bergift/ met Vijgen, Wijnruyten wat Sout gegeten. Men Confitse alsse jong en eer de middelste schelle hart gewoorden is. Dan de groene en onrijpe Nooten word in de Apotheken een Water gediſtilleerd/ het welk tegen alderhande Kooztſen/ verhittringe des Ingewands/ Peste/ en besmettelijke siekten seer nut is. Op sommige plaatsen werd Olie wyt de rijpe, en ongedroogde Nooten geparst/ de welke noch versch zijnde/ in de plaafte van Boom olie gebuykt word. De schozſſe van de Nooten-boom in Azijn geweekt/ en op de Pols gebonden/ van de gene die de Kooztſ heeft/ herſal de brand na hem trecken/ en een groote Water-blaas maken/ die men dooz moet snijden. De bloepsels ge-droogt/ en een bterendeel loods met Wijn ingenomen/ zijn wytermaten goed tegen het opstijgen des Lijfmoeders. Onder de schadulve van de Nooten-bomen te ruſten/ of te slapen is ongefond.

Hafelaar-Nooten-boom.

Deſe Boom groept seer wel op vochte en lomnerachtige plaatsen/ en werd daarom in de Boonngaart/ aan de kant van de watergraft geplant. Hy word aangequeekt van wortelſpuyten/ en in de maand January geplant. De Nooten worden in de maand Augustus rijp/ en de gene die roozschillen aan de pitten hebben/ worden booz de beste geacht.

Aart, kracht, en gebruyk.

De vruchten/ of Hafelaar-Nooten zijn middelmatig in hitte/ en koude/ doch zwaar om te verteeren/ sy maken de menschen bet/ sterken de Lendenen/ zijn den Leber nut/ en goed tegen het Szabeel.

Eyken-boom.

De Eyken-boom en versmaat geenderhande grond/ want hy waſt wel in schrale en zandachtige Arde. Hy word van Akerſs vermenigvuldigt/ die men een halve voet diep in Maart in de arde plant/ daar na drie/ of vier Jaren opgewaſſen zijnde/ snijd men de zaad-wortel af/ en verplant hem in January 20 of 25 voeten van een. De Akerſ/ of vruchten van deſen Boom worden in de Herſt rijp. Men moet de Eyken-boom, om daar mede huysen te houtwen/ in Januarius, of December in't afgaan van de Maan af houtwen/ en het hout ſal dan langer duuren/ en niet haast vermcluwen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren en schozſſe van den Eyken-boom, als mede de dopkens van de Akerſ/ en de Akerſ ſelfs zijn verdroogende in den derden graad/ en seer 't ſamentrekkende van kracht: en waarom sy seer nut en bequaam zijn om de onmatige Maand-stonden der Houtwen/ het Bloed-spoutwen/ Bloed-piffen en alle Buyk-loopen te stoppen en te geneſen. Het voedsel dat van de Akerſ komt is beter booz de Perkens als Menſchen. De gemalen schozſſen worden ſich hun genaamt/ en van de Leer-touwers om het Leer te bereyden/ gebuykt.

Camper-foelie.

Camper-foelie word in de Hoben aan de preeken geſet/ om de ſelbe te bekleeden en

te verbeteren; De bloemen die seer welriekend zijn vertoonen sich in April of May, en de besien worden in Augustus of September rood en rijp. Dit gewas word van wortel-spruyten vermenigvuldigt en geplant.

Aart, kracht, en gebruyk.

Camper-foelie is geweldig heet en droog. De besien doen seer sterk het water lossen / en drijven het Graebel af / maar te veel gebruykt / verwekken bloedig water. Dit geheele gewas bevozdere de Bevoozte / het verfoet de smerte van de Mild / vermurwt de selve / aisse verhart is / opentse als sy verstopt is / en vermindertse als sy te groot is. Tot de verhaalde gebreken kan men van de bloemen een krachtig Water distilleeren.

Seven-boom.

De Seven-boom, word hier te Lande van siet of kleyne spruyten aangequeekt / de selve steekt men in goede Harde op een tamelijken bochten en schaduwachtige plaats / alwaar men se laat staan tot het volgende Jaar / en als dan verplant men se in Maart, en moeten jaarlijks geschooren worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Seven-boom is warm en droog in den derden graad / en drijft af krachtelijck de Maand-stonden / Na-geboorten / doode Duchte en den Urijn. 't Is jammer dat de Seven-boom van sommige Vrouwen-lieden mis-bruykt word / om niet zwanger te worden. Cardanus verhaalt dat Slangen seer groot behagen in Seven-boom scep-pen / en dat sy daar omtrent somtijds een groote menigte vanadder-slangen vergadert heeft gesien.

Sumach-boom.

Dese Boom word van zaad en wortel-spruyten aangequeekt / en wil wel groeven in sandachtige Harde. De bloemen komen in de Maand Julius te voorszijn / en het zaad word in de Herfst rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren / vruchten en 't zaad van de Sumach-boom zijn verkoelende in den tweeden / en verdroogende in den derden graad / en sterckelijck 't samentrekkende van kracht: waarom sy alle Wyck-loopen en Bloeden der Vrouwen stoppen ende genesen. Het zaad in water gesooden / ende daarmede gewassen / swbert het vuple Tand-bleesch / en maakt de losse Tandendast.

Pimpernel.

De Pimpernel word in Maart of April gezapt in sandachtige Harde; de wortel blijft lange tijd in 't leven / en schiet jaarlijks weder van selfs uyt in de Doozt-tijd. De bloemen komen in Juny voozt / en in Augustus word het zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Pimpernel is warm en droog in den tweeden graad / swberende / en 't samentrekkende van kracht; sy is seer goed tegen de Ceering / stelt het Bloed-spouwen / repnigt de verbruyde Swoertinge / geneest alle Wonden en Wyck-loopen / en is seer nut tegen 't Graebel en de Steen. De bladeren in Wijn geleyt / maken de Wijn aangenaam van reuk en smaak / verheugen het herte / en maken de Mensch vrolijk en blygerstg. Sy worden ook om haar aangenaamheyds wille onder de toekrupden van Salaad begeert.

Kruysemunt.

De Kruysemunt begeert geen gemeste / en vette aarde; maar een dochte / en som-
merachtige plaasje / en eens van de wortel
of takjens omtrent half Maart in den Hof
geplant zijnde / groeyt weeldig genoeg
voort. Als men de selve vergaderen wil /
moet mense met geen mes afsnijden / maar
met de hand afplukken; want andersints
soude se sterben / en uyt-gaan.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruyd verwarmt en verdroogt in
den derden graad / 't versterkt de Maag/
maakt appetijt / breekt Winden / en ver-
gukt het herte; 't steyt de onnatige Bloed-
den der Vrouwen / en waerd insonderheid
geprezen tegen de witte Bloed / tegen de
Steen / en 't Gzabeel / en tegen de Duppel-
pisse. De Kruysemunt heeft boven dien dese
eigenschap / datse belet / dat de Melk
in de Maag niet en runne. Van de selve
maakt men Water, Olie, Conserven,
Syropen, tot de genoemde gebreken seer
dienstig.

Nip.

Dit werd ook Katte-kruyd genoemd /
om dat de Katten in dit Kruyd groote ge-
noegte scheppen / en dat dikwils eeten;
't werd gezagt / en geplant als de Munt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Nip is heet en droog / en van krach-
ten de Kruysemunt eenigsints gelijk / en
werd van beele onder de toe-kruyden / die
men by de Salaad gebuykt / gemengt /
om dat se een lieflijke geur heeft / en de
houde der Kruyden matigt.

Melisse, of Confilie de Greyn.

De Melisse begeert een vette / en welge-

miste grond / en een schaduwachtige plaas-
se / en werd door zaynen planten in de Ho-
ben voortgeset. Dit Kruyd bloeyt in Juny,
July, en Augustus, en tegen de Winter
verkeft het sijn bladeren / en in de Lente
spuyt het wederom uyt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Melisse is van krachten verwar-
mende / en verdroogende in den tweeden
graad: Se is het Herte seer nut / alle
hangighe d / en zwaarmoedigheid des
Herten verdroogende / versterkt de Geesten/
komt te hulpe den geenen die met sloppin-
ge aan 't Herte / en de Milte gequelt zijn;
se versterkt de Maag en Hersenen / ver-
wekt de Maandstonden der Vrouwen / en
verbetert de Melancholijke / en slegmatijke
vochtigheden. Men maakt van de Melis-
se gestilleert Water, Olie, Conserven, Ex-
tracten, &c. Sommige Natuurkunders
verseeieren / dat de Melisse omtrent de Spe-
koben geplant / ofte aan de selve gehan-
gen / doet dat de Wyen niet verdroeyden
noch haar woonplaatse lichtelijck verlaten.

Thijm.

De Thijm werd om sijn sterk / en lief-
felijke reuk in de Hoben onderhouden / en
wordt door 't verplanten in Maart of April
voort-geset / en 't begeert goede zwabelach-
tige Earde / en een openluchtige / en wel-
ter Sonne staande plaats / en wil by droo-
ge tijden dikwils bewatert zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruyd verwarmt / en verdroogt
in den derden graad / en is seer doofsnijden-
de / en supberende van kracht: 't Verwekt
de Maandstonden / en Pisse / open de ver-
stoptheden des Ingewands / verdroeyt de
Hoest / en Engbooshtigheid / scheidt het
geronnen Bloed / en is seer goed om alle ge-
breken / die uyt zwaar / en Melancholij-
k bloed ontstaan / te genesen.

Hyfoop.

De Hyfoop word half Maart geplant in goede / en wel-berende aarde / en op een openluchtige plaats / sy bloeyt in July, en in Augustus moet men die afsnijden / en droogen om te gebruyken.

Aart. kracht, en gebruyk.

De Hyfoop is warm en droog in den derden graad / en supber makende van krachten / waarom het de taje / en slijmerige vochtigheden door den Kamer-gank afsfet; opent de verstopthepd van het Inge-wand / en insonderhepd van de Longe / het verwekt de Maand-stonden / en geneest de derden daagse Koorsen / Vallende-sichten / Geel- en Mild-sucht.

Poleye.

De Poleye begeert een vochtige grond / en sommerachtige plaats / men plant het in Maart, en is weeldzig in 't wassen / in dien het dikmaals besproeyt word. Dit Kruid bloeyt in de Maand July, en Augustus, en als dan moet men 't vergaderen om te gebruyken.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is heet en droog in den derden graad / verwekt krachtelijc de Maand-stonden der Vrouwen / drijft de Nageboorten af / supbert de Woest van taje sluymen / doet Water / en Zabees lossen / en opent de verstopthepd van de Mild. Men kan van de Poleye een krachtig water distilleren; andersints kookt mense alleen in Water / of Wijn / en geeft het te dzinken.

Seven-gety.

Sevengety, of welruykende Klaver word in de Lente gezapt / en daar 't eens gezapt is geweest / daar komt het lichtelijc van

syn afgeballen zaad alle jaren wederom voort. Het bloeyt hier te Lande in de maand Juny, July, en Augustus.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid heeft een middelmatige kracht om te verdroogen / en om te verteeren; 't drijft den Krijn / vermindert de pijn in 't Water maken / en verwekt de Maand-stonden der Vrouwen. Van de bloemen van Seven-gety wert een krachtige Olie bereyd / om verwozonge zenuwen / versche-wonden / en bzeuken / of scheursels van jonge kinderen te geneesen.

Costus, of Balsam.

De Costus werd van planten in de Heben naarstelijc onderhouden; men vind van deselve twee soorten / als groote / en klepne Costus. Dese twee soorten bloeyen in de Maand July, en Augustus.

Aart, kracht en gebruyk.

De Balsam is warm en droog in den tweeden graad / met een merckelijc 't samentrekende kracht: 't stilt de pijn in de Maag en Darmen; 't stopt de Buskloopen / en belet het neder sinken der Catharen / en geneest de gebreken van de Lijfmoeder. Tot dien eynde kan men van dit kruid een water distilleren / of een Conserf maken

Salie.

De Salie heeft verscheyde mede-soorten / als groote, of grove Salie, kleyne of Edele Salie, Edele Salie met geelachtige bladerkens, Edele Salie met Lavendel-bladers, Boomachtige Salie, Salie met bonte bladeren, Salie met witte bloemen, welriekende Spaanse Salie; meest alle dese geslachten kunnen de koude des Winters tamelijc wel verdragen / wylt genomen de Welriekende Spaanse Salie, en die met witte Bloemen

men. **Sp** worden van af-geseheurde plan-
ten / en takkens aangequeelt / gelijk de
Roosmarijn, sulks geschiet in de Lente. **Sp**
moeten geplant zijn op een goede grond / en
een sommerachtige plaats: Men moeste
ook dikwils supberen van de takken / en
bladers die bedorven zijn / en de aarde daar
ontrent met een troffel omroeren. Som-
mige planten Wijnaruyt ontrent de Salie,
om die te bebjyden van Hagedissen en Pad-
den / die sich andersints beeltijds onder de
selve onthouden / en de bladeren tot groote
schade soude mogen met haar vergift be-
smetten / gelijk soodanige exempelen van
erbare Mannen / en besonder van den
geleerden Heelmeester Petrus verhaalt
worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Salie is warm en droog in den tweeden
graad / **sp** versterkt de Maag / Herffenen en
Zenuwen / **sp** is de zwangere Vrouw
seer nut / want **sp** versterkt de Lijfmoeder /
en de Ducht / en maakt de Vrouwen
bzuhtbaer: **sp** geneest en verbetert alle kou-
de gebzeken van de Bost / en het Bloetspou-
wen. Het gemeene volk kookt Salie in
Soete melk / om daar mede een vuurige
en gezwollen Keel te gozelen.

Anijs,

Anijs moet jaarlijks en de Maart in goe-
de verte en gemeste aarde gezapt worden /
en dikwils beszoepert zijn; 't bloept in de
Maand July of Augustus, en brenge als
van sijn zaad boozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Anijs, en booznametlijks het zaad / ver-
warmt in den tweeden / en verdroogt in
den eersten graad / bzeekt Winden / ver-
welkt den Krjyn / vermeerdert Melk in der
Vrouwen Bostten / ruymt de Bost / opent
de verstopte Leber en Mild / en in Wijn

gesoden / dzijft het zweet uyt. Tot de ge-
noemde gebzeken word het gedistilleerde
Water en Olie seer krachtig bevonden.

Ameos.

Dit Kruid begeert de selve oeffeninge
als de Anijs, en eens gezapt zijnde / spruyt
het van 't afgeballen zaad lichtelijc uyt;
het bloept in Augustus, en daar na word
het zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Ammizaad is verwarmende en verdro-
gende in den derden graad / en is seer krach-
tig om de krimpinge en Zuph-pijn te ver-
dzijben; 't opent de verstophejd van de Le-
ber / Mild en Lijfmoeder. Men kookt het
zaad in Wijn / of gepulveriseert zijnde /
word met bier of Wijn ingenomen.

Huys-look of Donderbaard.

Dit Kruid waft op hupfen / daaken en
muuren / is in 't Latijn semper vivum ge-
naamt / om dat het altijd groent. Tot ver-
maak werd het Boom-huys-look geoes-
fent / en van takkens aangeteelt / maar
't hangen koude verdragen / en moet daar-
om in de kachel bewaart worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Huys-look is koud in den derden graad /
en seer goed tegen de ontfekinge van de Le-
ber / Mild en Nieren / tegen vuurige Puy-
sten / de Kooos en verbrandhejd. Het sap op
't Boozt heeft gestreeken / stilt de Hoofst-
pijn / en ydelhejd des Hoofst / die by heete
en vrandende Koozsen plegen te zijn.

Solidago Sarcenica, of Heydenfch
Wond-kruyd.

Dit Kruid word gezapt en geplant op
vochte en schaduwachtige plaatsen / en
brenge

hængt sijn bloemen in July en Augustus te voorschijn. Het heeft sijn naam van de Heydenen of Saracenen gekregen / die met dit Kruiden de Wonden plegen te genezen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Heydensch Wond-Kruid geneest niet alleen verselje schaden en quetsuren / maar supbert en heelt de verouderde en verbuylde Wonden: waarom het van de Heel-meesters veel in Wond-dranken gebruykt wordt; daar en boven opent het den verstopte Leber en Mild / en geneest de Geel-sucht / en 't beginsel van de Watersucht.

Verbena of Yferkruid.

Dit kruid wordt in de Hoben gezagt / of in de Lente geplant / op een bochtige / doch open-luchtige plaatse / 't bloeyt in de Maand Julius en Augustus, en moet als van vergadert en gedroogt worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Verbena is seer verdoogende / matelijlikerhoelende en samentrekkende van aart; 't versterkt het zwakke gesicht / stillt de Hoofst-pijn / drijft het Gzabeel af / en opent de verstoptheyt van de Leber / Mild en Longe / en 't werd seer nuttelijki van de wpt-seerende menschen / en die Etter spouwen / gebuylt. Tot dien eynde kan men / als het kruid in sijn bloem staat / van het selfde een krachtig Water distilleeren.

Gras met veel bloemen.

Dit Kruid werd alleen om de fraijtheyt van de bloemen / (die boven op een steel als een kroontje / by mallander groejen / en wpt den witte een weynig paarsachtig van koleur zijn) in de Hoben van de Liefhebbers onderhouden. Het begeert weynig oeffening / en wil gaarne op bochte plaatsen wassen / en het bloeyt van May tot heel diep inde Sommer.

De Verstandige Hovenier, sijn oeffening in

S E P T E M B E R.

In dese Maand zagt de verstandige Hovenier Koorn Sala, van zaad dat een jaar oud is / als mede zaad van Muurbloemen in potten / twee dagen door de bolle Maan / dan wilt men van enkelde zaad dubbelde bloemen; maar als 't vziest / moet men de potten in huys setten / en als sy spruyten / in de Lente of Voortijd verplanten: Men zagt ook Pastinaken, om die vroeg in 't Doozjaar te hebben. In dese Maand verplant men alle goede kruiden / en afsetsels van kruiden / en bloemen die men in potten set / om by Winter-tijd in huys te setten / en door de koude te bewaren / als Angelieren, Lauwerier, Roosmaars, en an-

dere. Men set nu wederom in de aard / en men queekt door de klifsters aan / Kroon-Imperiaal, Kivits-Eijen, Anemonis, Ranunculi, Lelien, Tulpen, en Gladioles. De Verstandige Hovenier sal nu ook de wortelen van de Gost- en Fruyt-boomen ontblooten / en goede mis aan de selve leggen / op dat die door de regen verbloeyen / en na de onderste wortelen gebzagt werden / om alsoo de Boomen te verquikken / en vruchtbaar te maaken. Indien hy Boomen in de Herfst wil verplanten / moet sulks geschieden ontrent St. Lamberts-dag, 't welk den 15 dag van September is / en hy sal blyftig in acht neemen / 't geene wy boven

omtrent het verzetten / en verplanten der Boomen in de maand Februarius vermaant hebben. Men is noch al in dese Maand naarstig bezig / met het vergaderen van alderhande Krupden / Zaad, Appelen, Peeren, Castanien, Nooten, Geneverbefien, Vlier-befien, Pompoenen, en andere Ooft / en Krupden.

Van 't plukken, en bewaren van Ooft; en Vruchten.

Hier toe is van noden dat de Verstandige Hovenier de bequame tijd niet en laat voorby gaan; maar dat hy sijn vruchten afplukt by schoon / droog / en helder weer / en wel toefien dat hy geen onrijpe vruchten af en rukke; maar de gere die dooz haar koleur / smaak / en zwartighepd der pitten hare volkomen rijpichepd aenwiffen. Hy sal ook de vruchten / die hy lange bewaren wil / fündelijch met de hand aflesen / op datse niet gequetst / en gestoten en worden / waar dooz sy te eerder soude ontsteehen / en verrotten. De Appelen dus afgeplukt zijnde in de Herfst omtrent als dag en nacht eben lang zijn / in 't afgaan van de Maan / moet men de gekmeusde / rottige / en woornsektige van de gabe / en vaste Appelen af-schepden / en op een houtse soldering leggen / die by van rook / en stank is / en wiens vensters up het Noorden licht scheppen; want indien die na 't Zuyden staan / en de lucht daar van daan ontfangen / sullen sy seer haest slap en rimpelig werden. Sommige besmeerense met potaarde / droogense / en leggense op een drooge plaats / en vermeynen datse daar dooz lange tijd goed blijven. Andere bekledense met drooge Wijge bladeren / en besmeerense daar boven op met pot-aarde. Andere leggense alleen in Poete-bladeren onder de Appelen, of leggense in Wijnmoer of Wijn. Winter Appelen worden seer wel in zaad / als garst, rogge, haver &c. of in des zelfs kaf bewaart. De Peeren moeten versamelt werden in 't afgaan van de Maan by heete Sonne-

schijn / en bewaart worden als by van de Appelen geseyt hebben; ook kan mense lang goed behouden indien men de steel in warm pik doopt / en de selve alsoo ophangt. Men berepde tot Braad-peeren, als mense in vier quartieren snijt / de klokhuyfpen wech werpt / en in een warme Salzkers-oben laat droogen / doch sy moeten eerst een dag twee of drie leggen / want anders soude de schillen dooz de hitte vol bloesen werden. De Quee-appelen en Peeren worden versamelt en bewaart als de Appelen. Men kan ook de beste upsoeken en in een vat leggen / de schillen en klokhuyfpen van de slechte hoothen / en dat ober de andere gieten / daar by doende een hand vol zout / alsoo datse met de schillen en die sop oberdekt zijn / wel lettende datse daar in altijd bedooben leggen / dus kan mense een gheele Winter ober goed behouden en gebruyken. Hier staet in acht genomen te werden / dat de Queen omtrent andere vruchten niet moeten geplaatst zijn / want dooz haar scherpe lucht en reuk de selve lichelijch bederven souden. Limoenen kan men in pekell / garste of haver / of als mense met gips beklee / lange tijd bewaren. De Granaat-appelen kan men tot in de Winter goed behouden / als men de selve / fündelijch met de hand af-geplukt zijnde / in gesmolten pik doopt / of alleen de steel daar mede besmeert / en de selve op een drooge plaats ophangt. Andere bekledense met hop / en besmeerense wel dik met pot-aarde / waar onder kaf vermengt is. De Moerbefien konnen lang bewaart worden / soo men de selve / niet al te rijp zijnde / in een glas doet / daar ober gietende haar eygen sap op Wijn / ende daar na het glas wel toegestopt zijnde / wech set. De Karffen die niet waterachtig van vleesch zijn / als Krieken en kleyne karffen, kan men aaneen touwtetje op de soldering ophangen / en soo laten droogen / of sy worden in een lautwe Oben opgedroogt / ende daar na maakt men by Winter-tijd van de selve aangename Karffen foppen.

Castanien-boom.

De Castanien-boom begeert een weefte en losse grond/en wast wel in bogte en sandachtig Hardrijk / maar in ilepachtige en seer vette Harde en wil hy niet wel aarden. Hy word van sijn vruchten aangewonnen/dien men in February of Maart in de Harde steekt / daar na opgewassen zijnde / word hy 25 voet van een geplant. Sijn vruchten worden in de Herfst rijp/die versamelt worden als de volsters beginnen te barsten / en worden als dan met stokken van de Boom geslagen / want wanneer sy van selver afballen komense niet lang goed behouden werden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Castanien zijn droog en wat samentrekkende van aart / andersints in warmte en koude middelmatig gestelt; sy stoppen insonderheyt rauw gegeten/de Buskloop/maar sijn de Borst schadelijk/en verwekken pijn in 't Hoofst; vorders komen sy van kracht en met de Athers seer wel overeen.

Klim-op.

Dit gewas word omtrent Boomen of oude Maragte geplant / daar hy hem omwint en vast aan maakt / en wast wel op bochte en waterachtige plaatsen. Men plant het van November af tot Maart toe / en 't bloeyt in de Herfst, en de Besien worden in de Winter rijp.

Aart; kracht, en gebruyk.

De Klimop is seer heet en scherp van aart / en ook t' samentrekkende van kracht / doch moet geensins onbedachtelijk gebruykt worden. Sommige priesen de Besien / een vierendeel loods met Wijn ingenomen / om het Water / Graveel en Sreen af te drifven. De versche en groene bladeren werden ge-

meenlijk op de Fontenellen gelyd / want sy trekken alle humeuren en bochtigheden van de andere Leden na de Fontenelle / en beletten dat de selve niet en ontftecke.

Genever-boom.

Deze Boom aart wel in sandachtige aarde / en in een openluchtige plaats / en word door 't zaijen van de rijpe besien en Inleggen aangeleest. Men maakt van de selve Hegggen / die wel beschooren willen sijn De bladeren blijven altijd 's Winters en Somers groen: de besien worden het tweede Jaar na dat sy voortgekomen sijn / volkomen en rijp / doch het levert alle Jaar vruchten / om dat de rijpe versamelt zijnde / de onrijpe ober blijven / en in 't volgende jaer tegen de Herfst groot en rijp worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Genever-boom is warm en droog tot in den derden graad / maar de vruchten of besien sijn soo verdroogende niet. De Genever-besien reynigen de Nieren / Blaas en Leber / en surberen de Borst; waarom sy nuttelijk gebruykt worden tegen 't Graveel / de Steen / Water-sucht en Engborstigheid: sy versterken de Maag / Herffenen en 't Gesicht / en beletten alle sinkinge / die op de Oogen / Tandem en andere Leden vallen: sy sijn ook seer nut in tijden van Pest en besmettelijke siekten gebesicht te werden; ook breeken sy Winden / stillen de Buskhyjn / en genesen de gebreken des Lijf-moeders. In de Apotheken bereyden men van de selve Gedistilleert Water, Olie, Extract en Conserf tot de vooznomde gebreken seer dienstig.

Cypressen-boom.

Deese Boom wast hoog en boben splitst als de Sparre-boom: hy word hier te Lande van zaad aangewonnen / opgekomen zijnde; moet men wel toefien dat men de top

toppen niet af en breekt of fcheurt / maar alfoo gequetft zijnde / soude hy wyrgaan en verdooren. Hy word in twee foorten onderfcheyden / als Cypres Manneken , die groot word en nootkens draagt / en Cypres Wijf ken , die kleyn blijft en onbzuclitbaar is. Dese Boom word seer van de Mieren geplaagt / en om die te verdoeben / fal men hem met kalk bestrijken. Hier te Lande wil hy seer qualijk de Doft verdragen / en daarom werd hy veeltijds in de stoben bewaart.

Aart , kracht , en gebruyk.

De bladeren van Cypresse-nooten zijn verdrooggende en t' samen trekkende van aart / doch sonder merkelyke hitte: sy stoppen de Buph-loop / Bloed-spuwen en alderley Bloed-gang. De schoors drijft de Steen uit de Nieren en Blaas / en wort hy timen en kleederen geleet / om de Mot-ten en Schieters te verdoeyben.

Tamarifch-boom.

De Duytsche Tamarifch-boom , em dat hy veel in Duytland groept / wil niet heel wel in de Hoben aarden / maar de France ofte Languedokse Tamaris wast daar weeldig en groot: Hy begeert een vochte en grupsachtige grond.

Aart , kracht , en gebruyk.

De Tamarifch-boom is afvagende / supberende / en eenigfints t' samentrekkende van aart: waarom hy seer krachtig bevonden word / om de verherde en verstopte Milte te openen / waarom tot dienende in Italien en ander Landen kroesen en hoeyen om uit te drijken van dit hout gemaakt worden ; maar de jonge Douthen moeten sich van des selfs gebuyk onthouden / alfoo het haer soude onbzuclitbaar maken : eenige prijsen het seer tegen de Pokken / en houden het soo krachtig als het Pok-hout.

Kroon Imperiaal.

De Bloem heeft verscheyde mede-soortten / als met geele bloemen / met witte / met schoon-roode / met licht-roode / met enkelde / met dubbelde bloemen / met twee / ook met drie rpen van bloemen boden af te handeren. Men plant de bol in 't begin van September , en 't word door af setfels vermenigvuldigt : maar gezagt zijnde heeft het lange Jaren werck eer het bloemen draagt. 't Bloept in April , en somtijds in Maart , indien de lucht wat warm is / en 't zaad word in Juny rijp. De krachten van de Kroon Imperiaal zijn tot noch toe onbekent / en word alleen om sijn schoonheyt der bloemen in de Hoben onderhouden.

Kivits-Eijeren.

De Kivits-Eijeren of Fritillaria heeft ook verscheyde mede-soorten / als met gesprenkelde bloemen / met witte bloemen / met geele bloemen / met zwarte bloemen / met Fritillaria van Guyenna , die twee Maanden later bloept / als de andere. Sy groeyen gaarne in goede / doch niet gemiste aarde / en worden door de bollen en 't zaad vermenigvuldigt. Sy bloeyen in April met de Tulpen of wel wat vroeger / en men plantse wederom in September. De krachten van dese bloemen zijn van niemant bekend of versocht geweest / maar sy dienen alleen tot vermaak en verciering des Hofes.

Anemones.

De Anemones zijn veelderhande / en worden in 't gemeen in breed en smal-bladige onderscheyden: Sy begeren goede en welbereyde aarde / en een wel ter Sonne gelegene plaats: sy bloeyen meest alle in April. De oeffening die de Anemones eyschen / is / dat men zaad van de selve in de Maand Maart zapt ; andere zaapenfe in de May of Juny van 't zaad dat dan rijp geworden is /

is/en als dan serigen sy in de Herfst blade-
ren. Sy gecepen oock wel geplant zijnde /
voornamelijc de final-bladige / en wo-
den dooz de afgescheurde wortelen in de
Maand September of October aangeceft.
Men moet in acht nemen / dat hoe dikker
en knobbelachtiger de wortelen zijn / hoe
eerder sy wortelschig worden en vergaen:
daarom sal men se alle Jaar of ten minsten
over twee Jaeren van een scheuren en ver-
planten. Als men de bloemen in Juny be-
geert te hebben / sal men de wortelen uyt
de aarde nemen alsoe gebloeyt hebben / en
op een drooge plaace tusschen papier
leggen / en in 't naast volgende Jaar in de
Lente in de Harde stecken.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Anemones zijn seer heet en droog van
aart. Sommige zieden de bladeren en wo-
tels in Azijn/om de Tand-pijn te genesen;
doch om de groote scherpigheyt moet dit
kruyd niet van binnen gebuyt worden.

Ranunculi.

Dese dragen schoone bloemen om den
Hof te verciereen / en zijn in enkelde en dub-
belde onderscheyden/maar alle haar mede-
soorten te verhaalen / soude te lang zijn:
aangaande haar oeffenig bereytschen sy
het selve dat van de Anemones geseyd is.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Ranunculi zijn seer heet en brandende
van aart/waarom sy buyten op de suyp ge-
leyd zijnde / treksien blynen en blaren / en
moeten inwendig niet gebesigt worden.

Lelien.

Onder de Lelien worden verscheyden
mede-soorten gerekent / als de gemeene
witte Lelien, roode Lelien of Marragons,
Lelien van Calvarien, Lelien van Constan-

tinopolen, Lelien van Persien. Alle dese
soorten willen wel wassen in wel-geoeffent
en sabelachtige Harde / en worden dooz de
kistfers aangequecht / die men in Septem-
ber plant / en niet lang buyten de Harde
laat leggen. Om te maken dat de Lelien op
verscheyde reysen bloeyen / soo sal men
in 't planten sommige Lelien wortelen of
kistfers 12 / sommige 8 / sommige 4 / som-
mitge 2 bingeren diep in de aarde stecken/cir-
na datse diep ofte ondiep staan / daar na
sullen se vzoeg of laat bloeyen dzagen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortelen van witte Lelien vermoxwen
de harde gezwellen. Het water van de bloe-
men gedistilleert / werd van de Vrouwen
seer begeert/om het aangesigt wit en schoon
te maken / daar en boven is het goed tegen
flauwigheyt der Herten / verhitinge des
Lebers/en bevozdert den arbeyp der zwang-
gere Vrouwen. De Olie van Lelien ver-
warmt de zenuwen/vermozwt de harde en
versoet de pijnelijike gezwellen. De andere
soorten worden alleen om de cieraat van de
bloemen in de Hoben onderhouden.

Tulpen.

De bloemen zijn dooz eenige Jaeren in
grooter waerde geweeft / insonderheyt die
wat raar en moy van bloem waren. Haar
soorten zijn seer veel / en worden onder dize
geslachten begrepen / als vzoeg / middel-
soort en late Tulpen. Sy worden dooz kist-
fers als andere vol-gewassen aangeceft:
Men neemtse in May en Juny op / en men
plantse wederom in September in goede en
dooz de Son wel verlichte Harde.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hoe wel de aart en krachten van de Tul-
pen niet volkomen ondersocht en gebonden
zijn/nochtans willen sommige versciereen/
dat de selve seer krachtig zijn / om de

lust van by-slapen te vermeerderen/eben so wel als de Satyrion, van de oude Schryvers daar toe soo seer beroemt.

Gladiolus.

De Gladiolus draagt verschepte kolenuren van bloemen / als purpere / incarnate / lijf-berwiige / schoon-roode / en witte: 't bloept in May en Juny, en de bloemen afgeballen zijnde/ verheepd haar de wortel in veel klepne bollekens / gelijk de witte Veld-ajuyv. Het word vermenigvuldigt van de verhaalde bollekens die in September geplamt worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van Gladiolus werd seer geprefen tegen harde gezwollen en krop-klieren. De Hoogduytschen gebruyken dese wortel om alderhande bloeden en 't bloed te stelpen.

Soet-hout.

Dese wortel word in sommige Hoven onderhouden / en van sijn zpscheuten vermenigvuldigt / en wast heel weeldertig/en blijft lange Jaeren in 't leven / maar de bladeren spruyten alle Jaar op een nieuwoe weder upt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Soet-hout is matelijk vocht en warm van aart. Het is seer nut en bequaam tegen de gebreken van de Wozst / Heber / Pieren en Blase. Tot dien eynde werd het uptgedroogde sap / droop van Soethout genaamt/ veel gebruykt; als mede Syroop van Soethout, de welke in de Apotheken bereepd word.

Hafel-wortel of Mans-ooren.

Dit groept gaarne op vochte en schaduwarchtige plaatsen / 't is altijd groen / maar krijgt in de Lente nieuwe bladeren /

en word als dan van een geseheurt en berplant.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van Hafelwortel zijn warm en droog van aart / en hebben een supbermakende kracht; sy doen overgeden/ en jaagen met het braken alle taffe en valachtige vochtigheden uyt het Lichaam / en verwekken met eenes Kamer-gank. De wortelen zijn mede verwarmende en verdroogende van aart / doen water lossen / verwekken de Maand-stonden der Vrouwen / en zijn den geenen goed / die verstoppt van Wozst zijn.

Stok-rooßen.

Dit Kruid draagt verschepte kolenuren van bloemen / als witte / roode / lijf-berwiige / licht-roode / bruyn-roode / bleek-roode / paarffe / enkelde en dubbelde. In de Lente in sandachtige aarde gezaamt zijnde / staat een Jaar ober eer het bloemen te brooschijn vengt; en sulks geschiet in July en Augustus; daar na het zaad rijp geworden zijnde/ werd de steel doz / maar de wortel blijft lang in 't leven / en spruyt in 't Voor-jaar wederom upt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Stok-rooßen zijn middelmatig warm en vochtig met eenige t'samenerkshende kracht; en daarom werden sy gebruykt om de Maand-stonden der Vrouwen te stoppen: sy zijn ook seer dienstig vooz de teering en vooz een quade heel.

Hypericum of St. Jans Kruyd.

Het wast in alderhande aarde / 't heeft langwerpige doozsichtige bladeren / die veel klepne stipkens of gaatiens schijnen te zijn; 't bloept in Julius en Augustus, als dan vergadert men de bloemen / om een heerlijke

lijke Wond-olie daar van te maken. Dit Kruid word dooz zayen en planten vermengbuidigt. Men vind hier van een soort Alexandrijns Henericum genaamt / wiens bladeren viermaal kleiner zijn als van de gemeene. Van dese naam is een seer klein Boom-gewasje / genaamt Hipericum Cannadense, en werd om sijn aange- name bloempjens in de Hoben onderhouden / en van op-loopen in de Maand February voort-geplant / 't kan de koude wel tegen staan / en behoeft niet in huys gebragt te werden / en of schoon de taliken dood gezoosen waren / soo sal men het by de wortel af-snijden / en het sal in de Lente wederom uytspuyten.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hypericum is warm en droog in den derden graad / het werd onder de voornaamste Wond-kruiden gerekent; sommige Physicians het tegen de derde daagse koozsen. In Poolen pleeg men de bloemen van Henericum met Water en Sout / die gene die sich befeert / ofte in 't lich nam pets gebroken heeft / in te geben. In de Apotheken word van de bloemen een Olie bereyd / 't welk een kragtige Balsam is om versche Wonden te genesen / en werd daarom van de Heel-meesters weelijds gebuykt.

Pulmonaria of Longer Kruid.

Dit Kruid begeert een vochtige en som- merachtige plaats / en wil des Somers dikwijls besproept zijn; het word in het

laatste van April van een gescheurt en ge- plant.

Aart, kracht, en gebruyk.

Longer-kruid schijnt de naam verkreget te hebben / om dat het seer krachtig bebenden is tegen de gebreken van de Longe / en voornamentlijk om het Bloed-spoutwen te genesen. Het word hedendaags gemengt onder de Kruiden / waar van men groene Kruid-koekijens pleegt te bakken.

Bolbonak of Penning-bloemen.

Bolbonak word dooz 't zayen in de Hoben onderhouden / 't bloept gemeenlijk in April, een Jaar na dat het gezapt is / de handkens daar 't zaad in beslooten is staan heel tierlijk.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid / en voornamentlijk 't zaad / is warm en droog van aart / 't berwekt de Maand-stonden der Vrouwen / en drijft den Arijn. Het zaad is in krachten het Thlaspizaad in alles gelijk.

Klokskens of Belvedere.

Van dese vind men versche de soorten in de Hoben geplant / sy bloeyen in Juny, July en Augustus. Sy worden dooz by scheuten en zaad vermengbuidigt. Haar krachten zijn tot noch toe niet ondersocht / en werden daarom alleen tot tieraad van de Hoben geoeffent en onderhouden.

De Verstandige Hovenier, sijn oeffening in

O C T O B E R.

DE Verstandige Hovenier begint in dese Maand sozge te zagen dooz Kruiden en Bloem-gewassen / die de strenge koude van de Winter niet konnen wederstaan / om

om de selve ter bequamer tijd te mogen bergen. Hy sal ook sijn Orangie, Citroenen, Granaten, en andere teere Boom-gewassen onder dak in de kachels stellen / om die vooz de Kruid- en Loof-berstende koude en Doofst te bewaren / en in 't begin van dese Maant sal hy deselve / die het noodig hebben / verplanten / en de bakken / of potten met vette / en wel bereyde aarde versien. Hy is naerstig besich in 't bearbeyden / en omgraven van sijn Hof / in 't onkruid opte wieden / en het schrale / en dooze aardeijck te bemisten. Hy mach noch zaijen Kooren-Sala, en moet de Anemones, Ranunculi, Krocussen, Hyachinten, en Narcissen in de aarde setten / en planten. En om dat wy hier gewaech maken van de Bolgewassen / soo sullen wy haar algemeene deffening kortelijck aenwijzen. Alle Bolgewassen of Bol-bloemen bereyffchen wel bereyde / lichte / en vette aarde / deselve plant meneen hand breed die in de Maand September, of October, en het volgende Jaar / als de bloemen afgeballen / en vergaan / 't zaad rijp / en de bladeren verdozt zijn / neemt mense in 't laaste van Julius op / en men leyt de Zollen op een doooge en schaduwachtige plaats te droogen / en de selve gefuwbet zijnde / worden tot de voornoemde tijd / om wederom te planten / bewaart.

Om de siekten, en quellingen der Boomen te remedieren.

't Gebeurt dikwijls dat de Boomen treuren / en sich woorden / om die te verbeteren / sal men de wortel ontblooten / en de selve met Wijnmoer / of doeffem van Olie / of water daar Lupinen in gesoden zijn / of met oude Pis van menschen / of beesten bevochtigen of begieten. Soms tijds vertroonen sich aan de Boomen knurwen / en gezwellen / maar in dikwijls woormen groepen / die de Boomen knurken / en bederven / om sulks te helpen / en vooz te komen / sal men de knurben / en gezwellen openen / op dat de schadelijcke materie uytbloeyt / en indien

daar woormen in beftooten zijn / soo sal men de selve met een yser uythalen / en het gat met Kruid / en Darsens-mis / of Oefgalle uytwassen / en sijnber maken. Tot de Kanier der Boomen / die de selve van de stam tot heben in de top soude beberben / en de bast doen zwart worden / en verdozen / moet men het beschadigde deel tot or het hout uytlijden / en de plaats met Koenus / en Leem vermengt / of met Ent-was vooz regen en wind bestrijken / en verlijden. Dooz quade lucht / nebel / en zee-dampen / is noodig dat den Hof / en Boomgaard met een manteling van Hooge Boomen omringelt zy. En indien 't gebeurt dat de takken der Boomen dooz harde worden / of dooz onboozsichtig nederburgen der selve quamen te scheuren / of suljken / so sal men die ondersiuten / oprechten en verbinden met klap en mis vermengt. Wanneer de Boomen met mos begroeyt zijn / waar dooz sy gelijk als rupdig / en schurft worden / soo moet men de selve wel naerstig in vochtig weer sijnberen / en schoon maaken. Als een Boom sijn sap verloopt / en uytbloeyt / moet men eenige wozelet van dien ontblooten / en opklooben / en in de spleete een hout / of kiensteen steeken / op dat de oberste helle vogtigheid daar dooz bequamselijck uytbloeyt. Als 't Oosten Fruyt woornsteekig word / 't welk gemeenlijck werd veroorzaakt / dooz dien 't aardrijk / of waterig / vochtig / en nat / ofte dooz doz en inager is / dan moet men 't water seken dooz gripvels afte leyden / en de grond dooz te maken / of verbetert de aarde hy de wortel dooz mis / en goede vette aarde. Wanneer een Boom te dun van stam is / en men de selve begeert dichter te doen groeyen / soo sal men de stam met een mes op twee of drie plaatsen van boven tot beneden om slijden / en als dan sal hy in dikte uytwassen. Noeh veel andere remedien die een Verstandige Hovenier moet in acht nemen / hebben wy hier baren beschreven / alwaer wy om de Boomen vruchtbaer / en wel-dzagende te maken / geleert hebben.

Linde boom.

De Linde-boom schieft op tot een hooge en dikke Boom / wotens takken sich breed / en wijs uyspuyten / en in de heete Somer een aangename schaduwte verkwikken. Hy begeert goed / en vet aerdryk / want in een drooge en dorre grond komt hy traaglyk voort. Hy draagt in de Maand May sijn bloemen die een steffelyke reuk verkwikken. Hy word van wortel-suyten aangeteelt / die daar na twee of drie duym dik geworden zijnde op soodanige plaatsen als men die begeert / 20 of 25 voeten van malkanderen plant.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren en schozffen van de Linde-boom zijn matelijc warm / en t' samentrekken de van aart; waarom sy Wonden en quade schurffheden genesen. De Bloemen zijn warm en droog van aart / en woorden seer gepresen tegen uyseling des Hoofds Berocertheyd en vallende Siekte / daar-en-boven zijn sy seer krachtig / om de Vrouwte haest van het Linde te doen verlossen: tot dien eynde werd van Linde-bloeyfel een nut en bequaam Water gedistilleert. Van het hout brennt men Koolen / die men tot het maken van Bus-poeder gebruyk.

Colutea of Lombertse Linfen.

Dit gewas word in de Hoben van zaad / dat in de Lente gezayt word / wort geset / t' zaad moet men lange tijd / tot dat het begint te schieten / in water wecken / en dan in berteen met Schape-uits demiste aarde planten. Men moet het door her vierde Jaar niet besnoeyen; t' kan de houde matelijc verdragen / en t' bloeyt in May tot drey in de Somer, geelc bloemen voortbrengende / ondertusschen word het zaad in hauwen of blaasjes beflooten / rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Colutea is warm en droog in't begin van

den tweeden graad. De gene die de bladeren van dit gewas / door Sene-bladeren gebruyken wilsen / zijn bedrogen; nochtrang doen sy Braken en beroceren de Wuyk / maar met geweld een groote bangzheyd.

Boomachtige Althea.

Dit gewas begeert geplant te zijn op een bochte en vette grond / t' verdraagt de koude tamelijc wel / en t' word van insleggen en zaad aangekomen / die men in January verplant. De bloemen komen eerst in September voort / en de bladeren vallen in November af / en spuyten in April wederent uyt. Indien de topendeckens door de koude des Winters verdoort zijn / dan sal men die in t' Dooz-jaar afsnijden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit gewas word van de Tref hebbers alleen tot cleraad des Hoofs onderhouden / en tot Medicijne gebruykt / het komt met de gemeene Althea of Heemis-wortel in krachten over een.

Ypen-boom.

Van de Ypen-boom bint men twee soozten / d' een met breede en d' ander met smalle bladeren; hy begeert goede / vette en bochte aarde / en word van sijn wortel-suyten aangeculeit / en groet geworden zijnde / in February tot Lanen verplant / of men bekleed met de smalle-bladige de Prieelen en Saanderyen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren en schozffen van dese Boom zijn matelijc warm van natuur / genesen Wonden / en doen de plakken en sproeten van de huyd vergaan. De Land-luyden seggen als de Ype-boomen haer bladeren vroeg verliesen / dat'er een groote sterfte van Beeffen / als Kroepen / Offen / Daarden / Et. aanstaande is.

Wijngaard.

De Wijngaard begeert een goede en waar-
me grond en plaats; daarom sal menſe te-
gen het Zuiden plaatsen; hy wilt niet veel
gemest zijn / want indien de jonge wortel-
tjens de ſelbe komen te bereyken / verrot-
tense / maar in dien plaats sal men het af-
geballen loef van Drucht-boomen / die rot
aarde geworden is / aan de wortel leggen;
andere nemen ſijnachtig Duyn of kleyn
gehakte Leven / of verrot Erken-hout.
Hy moet alle Taren noodſakelyk geſnoept
of geſneden worden / eer dat hy begint uit
te borten / daarom geſchiet ſulks geboeg-
lyk in de Maand February in het afgaan
van de Maan. In het ſnijden laat men ge-
meenlyk $\frac{3}{4}$ of $\frac{5}{5}$ borten aan 't hout blij-
ven. De Wijngaard wordt door inlegginge
en ſtelken aangeleelt. Het inleggen geſchiet
in de ſnoep-tijd / als dan neemt men een
mantje / daar onder een gat in is / en het
ſelbe wel vaſt gemaakt zijnde / ſteekt men
door het boorz. gat / een rank van den
Wijngaard, en vult het dan op met goede
aarde / ſoo ſal de ingelderde rank het ſelbe
Jaar noch wortelen ſchieten / daar na ſnijt
men de rank onder het mantje af / en plant
hem daar men begeert. Op gelijke wyſe
ſal men de jonge ſchuiten / die onder aan de
ſtam van de Wijngaard uytloopen / inleg-

gen / en in de Harde borgen / gelijk door
in de figuur N. 3. geſien kan worden.
Door ſtelken wordt de Wijngaard aange-
geleelt op de volgende maanere: Apt de
afgeſnede ranken / ſal men een loot ſnijden /
dat 6 of 7 borten heeft / die ſal men ſchuyng
in de aarde ſteeken op een lommerachtige
en vochtige plaats / ſoo dat maar een of
twee borten boven de Harde moet uytſte-
ken. De Wijngaard heeft een verborzen
byandschap met de Lauwerier, Haſelaar,
Kool en Radijs, en moeten daarom omtrent
de ſelbe niet geplant worden.

Aart, kracht, engebruyk.

De Ranken / Bladeren en Klauwierkens
van de Wijngaard zijn verkoelende en ſterke-
lyk t' ſamentrekkende van aart / waarom
ſy nut zijn om alderhande Bloed-gank en
Zwul-loopen te ſtoppen; men ſpoelt daar
mede / in water geſoden zijnde / ſeer nuttelijk
de Mond / om de onſteekinge van dien en
van de Amandelen te geneſen. De ſelf de
krachten hebben de onrijpe Druyben en der
ſelber ſap / dat men Derjups noemt. De rij-
pe Druyben maken winden in de Maag
en Darmen / inſonderheyt die ſuurach-
tig van ſmaak zijn. De Wijn is verwar-
men-

mende van aart / en versterkt en verguist
de ingeboren hitte des Lichaams / en
wordt daarom niet recht gesept / Welke te
zijn vooz oude luyden.

Krocussen.

De Krocussen zijn in de Lente of Vroeg-
bloeyende en Herfst of Laat-bloeyende on-
derscheyden / men viant onder de selve ver-
scheyde koleuren van bloemen / als violette /
blauwe / witte / gele / purpere / kleyn
en groot / gespenkelde / gele / goudgeele /
gele met zwart-purpere strechen. Sy
bloeyen vroeg in de Lente , te weten in
Maart , upgen men de Herfst Krocus , en
worden dooz de bollen / die men in October
plant / aangeleelt.

Aart , kracht , en gebruyk.

De krachten van de Krocussen zijn by de
meeste Kruid-beschryvers niet onder-
socht / noch van de Oude beschryvers afna-
gelaten geweest ; Sy worden wilde Saffe-
raan genoemt / om dat sy nergens / als tot
verclering des Hofes nut of bequaam zijn.

Hyachinten.

De Hyachinten zijn verscheyde van ko-
leur / als witte / blauwe / purper-roode /
afsch-beelrige / lijf-veelrige / bruyn / en
dese zijn verdeelt in Nederlantsche , Engel-
sche , Spaansche , Orientaalse en Hyachint
van Constantinopolen. Sy bloeyen in
Maart , en in Juny worden de bollen up de
aarde genomen / en in October wederom
geplant. Sy worden dooz zaayen / en maar
beter dooz af setten der bollen vermenig-
vuldigt.

Aart , kracht , en gebruyk.

De wortel van Hyachinten verkoelt tot
in het beginfel van den derden graad / en
verdoogt in den tweeden. 't Zaad is ver-

doogende in den tweeden graad / en t' sa-
men-trekkende van kracht. De wortel
driest den Urijn en slopt de kamergank /
maar het zaad werkt sterker / en geneest de
kroede en alderhande Suppl-loopen.

Narcissen.

De geslachten van de Narcissen zijn mee-
nigerhande / en worden meest alle in vroe-
ge , middel-soorten en spade Narcissen on-
derscheyden. Sy begeeren als alle bol-ge-
wassen / goede sabelachtige aarde / en wor-
den dooz de bollen meest aangeleelt die in
September geplant worden. De vroege
soorte bloeft hier te Lande in de Hoben in
het beginfel van April , de middel-soorten
in 't laatste van April , en de spade in May.
Verscheyde vzeemde en teere soorten van
Narcissen , als mede van de Hyachinten ,
die de sneeuw en doost niet kunnen verdra-
gen / sal men in de Winter sozbuldig
bedekken.

Aart , kracht , en gebruyk.

Narcissen , en issonderheyd de wortelen /
zijn warm en dooog in den tweeden graad /
en wat afgaande en t' samen-trekkende van
krachten. Sy heelen Wonden / verfoeten
pijn / en verdooyben de gezwollen der Droo-
wen bozsten.

Coriander.

De Coriander begeert op een goede en
vette grond in de Lente gezant te zijn / het
zaad word in de Herfst vergadert en be-
waart / en hoe ouder het zaad is / hoe be-
ter het na 't zaayen upspruyt.

Aart , kracht , en gebruyk.

Coriander zaad in Wijn of Azijn ge-
weelt / en wederom gedooogd / en van
een weynig vooz den eten gegeten / ver-
sterkt de Maag / doodt de Wormen / en
driest.

dijft de Maand-stonden en Heijn af. Het zaad word beel met Sulpher overtogen en alsoo gebreykt.

Dille.

De Dil word gezaayt in de Maand Maart, en begeert de selfde oeffening / die wy van de Anijs in de Maand van Augustus beschreven hebben.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dil-zaad is warm en droog in den tweeden graad / 't stilt krimpunge in de Darmen / verwekt de Diffe / doet de Hijk ophouden / vermeerdert de Melk in der Vrouwen Bostsen / en geneest de gebreken des Ijshueders. Van het Kruid van Dil maakt men een Olie om wijn te stillen / en alle rauwe bechtigheden tot volkomen Concoctie te brengen.

Gentiana,

De Gentiana staat seer tierlijck in sijn Bloem / en word daarvoor naerctig in de Hoben onderhouden. Dit Kruid begeert goede en wel-bererde aarde / en een sommerachtige plaats. 't Wordt door zaad / 't welk men is de Herfk vergadert / aangeleekt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Gentiaan, en boornamentlijck de wortel / is warm in den derden graad / en seer krachtig om te surberen / af te bagen / en alle verfortigheden te openen / sp word seer gepresen tegen de beten van dolle Honden / wederstaat 't Fenijn / besmettinge en herrottinge der Nerven / versterkt de Maag / verwekt de Maand-stonden der Vrouwen / geneest alderhande nalatende Koozsen / en dood de Woymen.

Agrimonia.

Dit Kruid begeert weynig oeffening /

en wast op sandachtige en schaduwachtinge plaatsen / 't bloeyt in Junius of wel later / en het zaad word in 't laatste van de Somer rijp. De Agrimonie die men gebuyken wil / moet in May geplukt en gedroogt worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Agrimonie is warm en droog in den tweeden graad / opent en herferct de Leber geneest het Bloed pissen / Leude pis / Gelsucht Koozsen en verdsen natuerlijck in de Wond-waanden gedaan. Den hermaerden Heer Petrus Bombus verhaalt dat hy niets beters bevonden en hadde om het Graebel uit de Dieren te dunnen / als het gelsiftleer Water van dit Kruid.

Arum of Kalfsvoet.

De Arum moet men planten op een schaduwachtige plaats / en word door affsetsels van sijn wortel in September of October boort-gereect. De vrucht / die als een tros Dunnen in 't midden opschiet / is van beel vol-sappige Desien te samen geset / die als se rijp zijn / een seer schoon roode koleur vertoonen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Kalfs-voet verwarmt en verdroogt hy na tot in den vierden graad / baagt af en opent krachtig / waarom dit geheele Kruid de dikke en stimerige vochtigheden dun maakt / de verstopte Bost en de verbuyde Maag surbert. 't Doeyer van de wortel in wyle zwoeringe gestropt / belet het keeldrig boort wassen van het overbloedig en onndig Blesch.

Serpentaria of Speerwortel.

Dit Kruid heeft een recht opgaande seel / die seer aardig met verschepe koleuren besprekelt is / de bloem is groot / in wiens midden een teng swaerachtig van

vertwe te boozschijn komt. 't Begeert de
selfde oeffening / die wy van de Arum
aangemerkt hebben / en is ook in aart en
krachten van 't selfde niet verskillende.

Aloë.

Dit werd in curieuse Lief-hebbers Ho-
ben naarstiglijk geoeffent en onderhouden :
Men plant het in potten of bakken / en moet
des Winters nanto vooz de koude bewaart
worden ; men queekt het aan van yschey-
ten / 't se men in potten of bakken in goede
sawelachtige aarde plant.

Aart, kracht, en gebruyk.

Aloë is warm in den eersten en doog in
den derden graad / 't purgeert de Gal en
andere bochtigheden / en is de Maag nut en
bequaam / 't opent de Speenen / en verwekt
de Maand-stonden / 't werd ook bequaam
gebonden om wonden te heelen / de loopende
gaten te supveren / en daar na te sluyten :
't werd ook seer nuttelijk vermengt by ge-
nees middelen / die het Bloed stempen / en
die men gebruykt tegen de gebreken der
Oogen. Aloë des abonds vooz den eeren in-
genomen purgeert de Maag / maar na den
eten 't Hoofst.

Pyretum, of Bertram.

Dit Kruid word in de Hoben in goede
aarde gezapt in de Maand van April, 't
bloeyt in 't laatste van de Somer, en daar
na word het zaad rijp ; Mentgmaal word
het ook aangewonnen alleen van steeltjens/
die in de aarde gesteken / wel beklijben.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van Bertram is warm en doog
in den derden graad / trekt / geknauwt zijn-
de / veel bochtigheden ypt het Hoofst / en ver-
soert de Tand-pijn ypt de koude dooz sake ont-
staan / en is seer nut om alle oude en koude

gebreken van de herffenen en zenuwen te
genesen.

Porceleyn.

De Porceleyn word in April of Maart in
de Hoben gezapt / en eens gezapt zijnde /
spruytse daar na genoech van selfs boozt /
sy waft weeldzig op goede vette en wel-be-
reyde aarde.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is koud in den derden en bocht-
tig in den tweeden graad / 't verhoelt seer
inwendige en uytwendige verhittinge / het
stopt de Houtwelijke Bloeden / en belet het
neder sinken der Catharnen. Men eefse
dikwils / 't sy rauw / 't sy gekookt met
Olie / Azijn en Sout / maar het voedsel
dat sy geeft is heel weynig / en daar toe
onpryselijck.

Lychnis Coronaria of Christus oogen.

Dese Bloemen worden in de Lente in de
Hoben gezapt / de dubbeide worden aan-
getwonen dooz stekken en afscheuringe der
planten / die men in Augustus in de aarde
steekt en verplant ; sy bloeyen den geheele
Somer dooz / te weten in Juny July, ook
wel in Augustus. Dit Kruid word om de
aangename bloemen / en niet tot Medecij-
ne in de Hoben onderhouden.

Veneetse Alchea.

Dit Kruid moet Jaarlijcks in Maart of
April gezapt worden / en 't bloeyt in Juny
of July, het zaad lept in heldere blaasiens
beslooten. De krachten van 't selve zijn niet
ondersocht of beschreven.

Noli me tangere, of Kruidtje roert
my niet.

Dit Kruid word in de Lente gezapt /
en eens gezapt zijnde / is het onnodig
I dat

dat men't wederhale/want het spzuit ober
bloedig van't afgeballen zaad wpt: 't draagt
in de Somer geele Bloemen als een hooren-
ken omghekront/ 't zaad leyt in lange ronde
hantwakens bevoeten/ de welke/als 't zaad
rijp geworden is/ indiense aangeraakt
wozden / sich terstont inkrinkelen/ en
't zaad ballen laten.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hoe wel men dit Kruid inwendig niet
gebruyken mag / ende daarom van meest
al de Kruid beschrijvers als ennut geacht/
nochtans werd in sommige Landen van't
selve een wazer gedistilleert / 't welk seer
goed bevonden werd om de pijn van 't sle-
recijn te versoeten / wptwendig niet tim-
doeken of een spongte/ dikwils op het pijn-
lijke lid geleyd zijnde.

Satyrium of Handekens-kruyd.

Dit Kruid wast veel in't wilde op bochte
broek-achtige laatsenen Hop landen / en
in de Hoben berst zijnde / moet het op een
bochte en lommerachtige plaats geplant
werden. De bloem die boven op de top van
de steel in de Maand May of Julius in een
tros te boozschijn komt / is in verscheide
koleuren verdeelt / als Satyrium met bleek-
purpere/ bruyn-paarffe/licht-roode/witte/
lijf-verwojge en violette bloemen / dese alle
zijn met verscheide stippelkens besprenget.
Daar en boven bind men Satyrium met
sprenkelde bladeren / en die / den welken

bladeren tusschen de sejhone purpere bloe-
men inwojssen; als ook Satyrium gelube
of sonder bollekens / en Satyrium Herma-
phroditicum met lange wptspzup:fels aan
de bollekens.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van dit Kruid wozd warm
en bocht van aart geacht / en seer gepresen
om de lust van bpslappen te verwelken/ ende
de zwakke Maas te versterken. Genige ge-
bruyken/ als een bpsondere remedie / tegen
de derdendaagse koozts / een bolleken van
de wortel / gedwoogt gestooten / en in 't
aankomen van de koozts ingenomen.

Orchies of Standel en Kullekens-
kruyd.

Dit Kruid groept / als de Satyrium, op
bochtige en wateragtige gronden in't wild/
behalven de vreemde soorten die meest wpt
Portugaal werden obergesonden. Men siet
van't selve verscheide geslachten / als
Vosse-kullekens, Hons-kullekens, Boks-
of Hase-kullekens, Hanekullekens, Sots-
kullekens. daar en boven zijnder verscheide
gedaante van bloemen / als Mannekens,
Wijfkens, Wespens, Byens, Vliegen, Mug-
gen, Spinne-koppen, en Pepels of Vijf-
wouters met geplekte bladeren. In den
Hof geplant zijnde begeerense in goede aar-
de en op een schaduwachtige plaats geset
te zijn. In krachten komen se geheel met
de Satyrium ober een.

De Verstandige Hovenier, sijn oeffening in

N O V E M B E R.

In desen Maant sal de Verstandige Hove-
nier tot sijn Winter pbojse / eer hem de
Wozt oberballe / de gebonden Eudivie af-

snijden / en geele Peen, Passinaken, Biet-
wortelen, Rapen en andere Woztelen wpt
graben / de kruid en staart-eynden af kooz-
ten/

ten / en in doozg sand in de Aelder vooz de Doozt b. waeren: hy sal ook de Artifokken wel dekken om van de strenge Doozt bezijt te zijn / en hy moet de teere pot-kruiden en bloemen / die men ingeleyd heeft / wel gade slaan / op dat se niet en verderben. De Lauwerier en Roofmarijn-boom sal hy met Stroo of Ater-matten bekleeden / op dat se niet en verbytelen / noch dooz de Sneeuw / die haar seer schadelijk is / komen te verdozen of wot te gaan. Hy plant nu ook Oost en Pruylt-boomen in 't wassen van de Maen / en houwt de jonge Doozt-spruyten af in 't af-nemen van de Maan. De oeffeninge die omtrent het planten en versetten der Boomen zijn waar te nemen / kunnen vooz in de Maand February gesien worden. Hy sal mede in dese tijd willigen groepen / affnijden en versamelen / om de Wijngaard en andere boomen in de snoeptijd daar mede te binden en vast te maken.

Om het ongedierte uyt den Hof te verdrijven.

De Swarte Vliegen doen seer groote schade aan de Bloeffem van de Boomen / waar dooz als dan alle hoope van vruchten te bekomen ons by na benomen word: om deselve te verdozjen / sal men de Boomen met Stroo en andere rugte verdooken / of men begintse met koud water / waar dooz sy af-ballen en verdoezen worden. Om de Mieren te verjagen en te doen sterben / soo sal men haar nesten met dooressem van Olie begieten / of met sijn gestooten Orego en Swavel / of met Krijt en asche bestroopen; Sommige hantden eenige van deselve by de nesten op een koole buur / en vernemen dat de andere daar dooz vlieden sullen. Indien men de struph van de Krupden of Stam van de Boomen met Moer van Olie daar Lupinen in gesoden zijn / of met Ossen-gal / Ceer en Moer van Olie vermengt / besmeeren / soo en sullen geen Mieren by deselve ophlimmen. Tot dien eynde kan men ook een Wassen-rink / die uytge-

hold is / om de Stam vast maken / en deselve met water vullen / andere bebjnden de Stam onder met Wol / want sy niet gaarne ober de Wol loyen / want sy lichtelijc in de selve komen te verwaeren. De Ruypen zijn seer schadelijke gedierten vooz de Boomen / want sy dikwoils loof en Bloemen af eeten / daarom sal men de Ruypenesten in December, January, of ten langsten February, wech doen / vernielen / betreden of verbranden / eer datse haar ober den geheelen Hof bespreyden. Indien de Ruypen ober al den Boom waren gekropen / sal mense met rook van Stroo / Hoozng of Swavel verjagen en doen sterben / of men salse op volgende wijze verdozjen. Men moet des Mozgens vooz / na dat het geregent heeft / de Boom schudden / waar dooz sy / met de koude van de nacht bevangen en verstijft zijnde / lichtelijc sullen af vallen / en betreden konnen werden. Dooz de Mollen set men gemeenlijk Mols-ballen / men kanse ook vangen wannere se gemeenlijk woeten / 't geschiet 's mozgens omtrent 6 uren / 's middags omtrent 12 / en 's avonds omtrent 6 uren / als dan sal mense van achteren met een Spade besetten / en opwerpen / doch men moet letten / dat de wind niet na haar toe en is / want sy konnen 't straks rupken. Andere gebuyken dese manier / als men een Mol vangt / doet die in een diepe Pot / en graaft die in de aarde / des nachts sullen alle de andere Mollen haar om de Pot vergaderen / en daar in vallen om de eerste te helpen / en sullen alle alsoo gebangen werden. De Katten en Wefelkens zijn haar gezwoore vyanden. Op dat de Muysen het gezayde niet vernielen / sal men het zaad van te vooren met Gal besprengen. De wortelen van de Artifokken worden seer van dit ongedierte dooz knaagd / om dit vooz te komen / sal men omtrent de selve Verkens-mis of Asche van Boeken-hout / van cengebrande Krat of Wefel leggen. Indien men onder de Krupden Raket te zapt / soo sullen sy minder van de Hart-

bloopen befchadigt worden. In de Perfik, Abricoos en andere vrucht-bomen/die aan Hepringen geplant zijn/ plegen veeltijds de Oor wormen op te kruppen/ en de rijpe vruchten te bederven/hier vooz fal men hier en daer afgefagde ernden van Offehoozen in de Boom ftellen/ waar in fy fullen kruppen/ en alfo gemakkelijch konnen gebangen en gedood werden. De Pierwormen befchadigen het jonge krupd ook feer/ desen fal men 's avonds/ na dat het geregend heeft/by de kaars op famelen en weefh doen.

Hage-doorn.

De Hage-doorn fpruyp in de Lente feer vroeg uyt/ en is bequaam om Hagen en Hepringen rontom den Hof en Boomgaard daar van te maken/ die men tlerlijch bukken en fcheeren kan; hy word van zaad en uytfpruyfels aangevonnen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De vruchten of Befien van Hage-doorn zijn droog en t' famen-trekende van aart; fy stoppen de Wuyk/ de Wuyk-loop en overbloedige Maand-ftonden der Vrouwen. De binneste kernen van dese vruchten breken de Steen en drijven die uyt de Nieren en Blaas.

Palm of Bux-boom.

Hier van zijn twee foorten/ groot en kleyn; De kleyne worden tot tieraad des Hof's rondom de kanten van Bedden en Bloem-parken gefet; De groote wast op tot een kleyn Bosmtje/ waar van men Swanen/ Pauten en andere gedaante fcheert/ of men maakt' er Heggen van. Dese moeten geplant worden in Maart of Aprilen eens des Jaars of om het tweede Jaar befchooren zijn. Hier by kan geboegt werden de rekende Palm, wiens eynde der bladeren met een fcherpe doorn befet zijn/ en draagt roode Befien/ waar in het zaad

beflooten word. Het word dooz zaad en t' fchauen der wortelen in de Hoben aangeteelt.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van de Palm zijn met eerfge droogte t' famen-trekende van aart/ gelijch sulks uyt de fmaak genog te onderbiden is/ maar in de Medicijne heeft het geen gebuyk ofte nut.

Slee-pruymen,

De Slee-pruymen kunnen tot bezijnen van de Boomgaard aan de Hepringen geplant worden/ andersins zijne in t' wilde genoeg te vinden. Sy bloopen in April, en in de Herft worden fijn vruchten rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Slec-pruymen zijn koud en droog tot in den derden graad en fterkelijch t' famen-trekende van naturen; waarom zy nur zijn om alle Wuyk loopen en Bloeden der Vrouwen te stoppen. Tot dien eynde werd het fap van de selbe uytgeparft/ en tot een Rob gekookt/ t' welk men in de Apotheken Rob Acatiae noemt.

Qualter-boom of Lyfter-befien.

Dese Boom plant men aan de kanten van den Boomgaard en worden dooz t' zaad vermenigvuldigt; hy bloeit in May, en in de Herft worden de Befien rijp/ waar mede men Lijfters/ Sneppen en andere Gebogelte vangt.

Lavas.

Dit kruid is fterk en fterck-achtig van reuk en fmaak/ ende t' word in de Lent. in vette en matelijch vochte aarde gezayt/en daar na fpruyt het wederom Jaerlijks

lijks wjt. In de Sommerse Maanden le-
vert het bloemen en zaad.

Aart, kracht, en gebruyk.

Lavas is verwarmende en verdoogende
in het begin van den derten graad / ver-
sterkt de koude Maag / bezekt Minderen /
verkeert de Maandstonden der Vrouwen /
stelt het opstijgen des Lijf-moeders / en
opent de verstopte Milt / en Leber. La-
vas wordt in Wijn gekookt / of des zelfs
wortel of zaad gepulberiseert met Wijn / te-
gen de verhaalde gebreken ingenomen.

Hoppe.

Dit Kruid behoeft weynig oeffening /
en wind en vlecht sich seiven om de stekken /
staken / en andere dingen daar het by geset
wordt. Het wast weeldrig in vette aarde /
en wel-berepde Akkers. De blaas-achtige
beliekiens worden in Augustus of Septem-
ber vergadert / om daar Bier mede te brou-
wen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Hoppe is warm en droog in den tweeden
graad / openende en afbagende van krach-
ten / repnigt het Bloed van alle onswar-
heyt / opent de verstopte heyt van de Leb-
er / Milt en Nieren / geneest de Geel- en Wa-
terfucht / en alle Lang-duurende Koozsen.
De jonge spruiten worden gesoden / en in
het Dooz-jaar als Salaad met Olie en Az-
zijn gegeten.

Duyve-kervel.

Dit Kruid eens gezagt zijnde / verme-
nigbuldigt sich zelfs van het af-geballen
zaad. In May begint het te bloeyen / en
moet als van geplukt / gedroogt / en be-
waart worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Duyve-kervel is verkoelende / en een
weynig verdoogende van aart / 't ovent
de verstopte heyt van Leber en Milt / sin-
vert het Bloed / geneest de Schurfscheyt /
en onswarheyt des Wjnds / en drijft de
galachtige vochtigheden wjt door den A-
rjn / en Kamergank.

Beeren-klauw.

Beeren-klauw wordt van de Wortelen in
Maart aangeleest / want de Wortel seer lang
in 't leven blijft : in de Sommerse Maan-
den brenge het sijn bloem doozt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is middelmatig tusschen
hitte en koude / en wat vochtig van aart /
vermoedende en verteerende van krachten
De bladeren worden in klisteren gebruylt /
en zijn ook dienstig op verbrandheyt / en
heet Pleretijn geleyd te werden.

Beeren-oor.

Dit Kruid werd om de aangename
reuk der bloemen / en de aardigheyt van
dien / van de Lief-hebbers naarstig onder-
houden en geoeffent. Men vind van de
selve veelde hande koleuren / als purpere,
roode en witte-gespikkelde, bleek-roode,
schoon-roode, sneeuw-witte, en meer an-
deren. Het begeert geplant te zijn op goede
savelachtige grond / en een sommerachtige
plaats : 't werd dooz af-scheuringe / die in
de Maand April of May geschiet / aange-
wommen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is droog van aart / en 's
mentrekkende van kracht / waarom het te-
gen in en uitwendige wonden / als ook te-
gen seheurfels / seer gepresen wordt.

Sanikel.

Sanikel begeert een vette grond en welgemeste aarde / en bemint fommerachtige plaatfen / 't kan feer wel tegen de Koude en Doofte / want de bladeren blijven het geheele Jaar dooz groen / en 't bloept in May en Junius. Men zaagt het in de Lente, en wil by dzooge tijden fomtijds befpzoeyt zijn.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is warm en dzoog in den tweeden graad / 't famen-trekkende van kracht / en daarom onder de voornaamfte Mond-kruiden gerekend / geneest het Bloed-fpouwen / rood Melizoen / en de zweerende Pieren. Men kookt dit Kruid in Water of Wijn / en werd alfo ingegeven.

Salomons Segel.

Dit Kruid begeert in fandachtige aarde / en op een fchaduwachtige plaats geplant te zijn: het dzaagt fijn Bloemen in May en Junius, en word in de Lente dooz 't af-fcheuren der Dozelen vermenigvuldigt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Salomons Segel is warm en dzoog van naturen / afgaande en 't famen-trekkende van krachten. Het word feer felden om fijn moepelijke walgelijke bitterheyt inwendig gebruykt; upwendig dient het om Wonden te genefen / en fpzoeten / en alle blaauwe plakken te verdryben.

Alchimilla, of onfer Vrouwen Mantel.

Alchimilla wafst tierig op goede en bochtige gronden en fommerachtige plaatfen / 't werd dooz affcheuringen / en planten aangelommen.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruid is den Sanikel van aart en krachten feer gelijk / fo dat het eene dooz het ander wel mag gebeygt worden.

Wijnruyt..

De Wijnruyt word in veel Hoben geplant en onderhouden / by begeert dzooge en luchtige plaatfen / en bemint een baziachtige grond / en word van dooztels en tafspzuyten / als Salie en Roofmarijn doozteteelt / fomtijds fpzuyt by van fijn afgebalen zaad doozt. Indienfe in de bleem wil fchieten / fo fal men de felve af-fnijden / want by andersins te eerder verdzoozt / en upzgaat.

Aart, kracht, en gebruyk.

Wijnruyt is warm en dzoog in den derden graad / fcheyt de winden / verteert en maakt dun alle dikke en tape bochtigheden / wederftaat alle vergift / sterkt het Geficht / geneest de Watersucht / en alle fmerten van de Dozft / die van koude veroorzaakt zijn / en werd feer bequaam geacht tegen de Stuppen der jonge Kinderen. Men bereyd van de Wijnruyt gedistilleerd Water en Olte.

Rijnvaarn.

Dit Kruid wil geplant zijn op bochte en fchaduwachtige plaatfen / 't bloept in Junius en Julius, en in Augustus word het zaad verfameld. Rijnvaarn word dooz zaayen en planten doozteteelt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Rijnvaarn is heet en dzoog in den tweeden graad / 't werd veel gebruykt om de woornen des Zuphs te doodden en af te jaagen / 't verwekt de Rijn / geneest de koude Dis / en is den Maag feer aangenaam.

De

De jonge en teere bladeren worden nuttelijk in 't Dooz jaar onder strupf hoekijens gebeft.

Eeren-prijs.

Eeren prijs word dooz 't af-scheuren der planten in Maart dooztgefet / 't begeert gepland te zijn in fandachtige aarde / en op een openluchtige plaats; 't bloeyt in Junius en Julius.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit Kruyd is warm en droog van aart / opent de verftoppinge van Leber en Milt / drijft de Heijn en 't Grabeel af / geneest die geene / die Etter spouwen / en met een zwaren Hoest gequelt zijn.

Imperatoria of Meeſter-wortel.

Imperatoria moet gezart of gepland worden in fandachtige aarde / 't bloeyt in Junius, en daar na word het zaad rijp: De wortel blijft lange jaren overftaan / en spruyt alle jaren wederom uyt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Meeſter-wortel verwarmt en verdoozt in den derden graad / drijft het Sweet / ſchept Winden / ſoo wel van Darmen als Maag en Lijf-moeder. 't Word ook ſeer nut bevonden om de Maand-ftonden der Vrouwen te bezonderen / het op-ftijgen des Lijfmoeders te beletten / en de Rage-doozte en doode brucht af te drijven.

Gratiola of Gods-genade.

Dit Kruyd word dooz afſcheuringe aangeteelt / men moet het op vochte en lommerachtige plaatsen planten / 't dzaagt ſijn bloemen in Julius en Augustus.

Aart, kracht, en gebruyk.

Gratiola is warm en droog van aart /

hebbende een ſterke kracht om de Buph te beroeren / en ſoo wel van boven als van onderen te purgeeren / en ſlijmachtige / dikke en galachtige vochtigheden uyt te jagen: Daarom en moet het niet als met voozſchichtigheid en goed overleg en dat tot ſterke lichamen / gebuyt worden.

Fraxinella.

De Fraxinella word hier dooz zaad aangeteelt / het wil gefet zijn in goede ſabelachtige aarde / men vind van de ſelve twee ſoorten / d'ecne met bleek-rood purperachtige / en d'ander met ſneek-witte bloemen / die in Junius te voozſchijn komen / maar het zaad word heel laat rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Fraxinella is warm en droog in den tweeden graad / 't brucht de Steen / drijft de Maand-ftonden en Ra-geboozten af / opent de Bozſt en geneest de Vallende Stichten / en alle koude gebzeken van de Herſſenen.

Bryonia of witte Wijngaard.

Dit is een gemeen en ſeer wel bekend kruid / en word gepland in een ſandachtige grond aan Dreeſen / om de ſelve te bedekken / en alſo in de Somer aangename ſchaduwte tegen de hitte der Son mede te deelen.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van de Bryonia, die alleen in de Medicijne gebuyt word / heeft een ſubberende / droogende en matelijk verwarmende kracht / en jaagt af dooz de liamergank / de taffe ſluymen en waterachtige vochtigheden; waarom ſe nuttelijk gebuyt word tegen de Water-ſucht; daar en boven ſubberſe de Lijf-moeder van alle buple en quade vochtigheden / en werd daarom / tegen het opſtijgen des ſelfs / en om de Maand-ftonden te verwekken / veeltijds gebuyt.

De Verstandige Hovenier, sijn oeffening in

D E C E M B E R.

In dese Maand sal de Verstandige Hovenier sijn tijd besteden in 't af-houten van de takken van Willigen, Populieren, Abeelen, Elst, Ipen, en andere Boomen/ ook moet hy nu de Oost-boomen/ als Appelen, Peeren, Pruymen, Kerffen, Mispelen, Queen, en andere/ supveren en besnoepen/ en de takken tot sijn vrandinge byeen binden/ ende op de Solder late vzoegen. Hy sal nu sich versien van goede mis/ om de selve in tijd van nood in voozraad te hebben. Te Verstandig: Hovenier sal nu ook sijn Hof-gerceedsch op na sien/ en wat gebrooken of geschonden is/ laten vernieuwen/ op dat hy in sijn arbeyd nimmer verlegen en zy.

Van 't havenen en supveren der Boomen.

Dese oeffening geschiet alderbequaamst in December, daarom moet men als dan toesien/ waar het hout al te oberbloedig gewassen is/ of waar dat de Boomen met doore takken of water-looten beswaart zijn/ op dat de Boom daer dooz niet geheel bedorven en worde/ of onbzuuchtbaar blijve/ dese sal hy upthouwen en besnoepen/ doch naarstig in acht nemende dat de bzuuchtbare takken en botten niet gequetst noch beschadigt en werden. Alwaar de Boomen te dicht staan/ en d' een van d' ander onderbzuikt word/ sal men den geene/ die minst in waarden zijn/ de oberbloedige takken berooven/ of de oude en onbzuuchtbaren geheel up-roepen. In 't besnoepen der Boomen moet in acht genomen werden/ dat sulks niet en geschiede in harde storm-winden/ en wytermaten strenge koude/ waar dooz de Boomen eenige leusel mochten be-

homen. De jonge Boomen moeten/ vooz datse drie of vier jaar oud zijn/ niet besnoeyt worden. In vochtig en regenachtig weer dient men de Boomen van het Mos/ waar dooz de Boom veel in 't groeyen en bzuuchtbaarheid belet word/ met houte of beene messen af doen/ supveren en af selzabben.

Denne of Mast boom.

De Mast-boom word hier te Lande van vceemd zaad/ 't welk upt Noorwegen of andere plaatsen word oberzefonden/ aangereelt/ en gezapt vzoeg in de Lente, op een seer warme plaats en daar na bequaem zijnde om te verplanten/ 't welk dooz de 4 Jaeren niet moet geschieden/ word hy geplant daar men hem begeert/ 16 of 20 voeten van een/ de wortel rondom bedekkende met goede sabvelachtige aarde. Dese Boom staat het geheele Jaar dooz groen.

Aart, krachts, en gebruyk.

De bladeren van Denne boom met roode Wijn/ of gestald Water ingenomen/ stoppen alle Bloeden/ en 't rood Meliszoen. De bochte herst van dese Boom vermozwt/ verteert/ en doot schepden/ ingenomen/ geneest Engbozstigheden/ Apptreeringe/ en 't Sciatica, en swbert de Pieren en Blaas. Die den aars-darm upt gaat/ sullen op een plank van desen Boom sitten/ die te booren tegen buur wel heet gemaakt is.

Populier-boom.

De Populier-boom mast tierdig in vochtige en bochtige plaatsen/ hy begint in 't eynde van Maart, of in 't begin van April

te botten / en hy word van wortel-spruyten
 boort geteelt. De Abeel-boom die ook
 witte Populier genaamt is / werd op de
 selve wijze aangequeekt / en daar naar be-
 quaam zijnde tot Lanen en Bemantelin-
 gen verplant.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren en schozffen van de Populier
 en Abeelboom zijn getempert in warmte
 en koude / nochtans wat droog en afba-
 gende van aart. Van de jonge Populier-
 knoppen word in de Apotheken de welbe-
 kiende Populieren-salf bereyd / de welke
 seer goed is tegen alle verhittingen alle ver-
 sche geslagen / gestooten ofte geballen buy-
 len ; de selve doet ook rusten / aan de slaap
 van 't Hoofst en de Pols-aderen gestreken.

Berken-boom.

Deze Boom behoeft in geen vette grond
 geplant te zijn / want hy in sandachtige en
 droze gronden in 't wilde wassende ge-
 bonden word ; hy spruyt boort van zaad /
 en is mede beguaam om tot mantellinge
 der Boomgaarden in February geplant te
 worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren en schozffe van de Berken-
 boom zijn warm en droog in den derden
 graad: Het loof in water gesoden verdroogt
 de loopende zecren; deschozffe in buyle won-
 den gestropt / geneest de selve. Het water
 uyt een gat / in 't Doozjaar in dese Boom
 gemaakt / dzuppende / werd seer gepre-
 sen om 't Zabveel en de Steen uyt de Nie-
 ren en Blase te verdzijben / en om alle
 buyle Sweeringe te genesen.

Elk.

De Elk begeert op seer bochte plaatsen te
 staan / waarom 't ook in de Deenen aange-
 teelt word / die opgewassen zijnde / in Maart

verplant worden. Men mag de Elk tot hy-
 de wortel af happen / en sy sal daar na we-
 der genoeg uyt spruyten en opschieten.

Aart, kracht, en gebruyk,

De schozffen van dese Boom zijn koud /
 verdroogende / en t' samen trekkende van
 naturen. Het Elsen-hout heeft dese ey-
 genschap / dat het onder de aarde / en in-
 sonderheyt in 't water geset zijnde / nim-
 mermeer verrot of vergaat / hoewel dat
 'er buyten de aarde in de lucht blijvende /
 haastelijck bederft.

Willige-boom.

Deze word van stekken / in de aarde ge-
 stekken / aangequeekt / en begeert op een
 bochtige plaatse gestelt te zijn / alwaar hy
 heel tierig en willig waft.

Aart, kracht, en gebruyk.

De bladeren van de Willige-boom zijn
 koud en droog / en een weynig t' samen-
 trekkende van aart / waarom sy goed zijn tegen
 get Bloed-spoutwen en Bloed-bzaken / en
 om de onmatige Bloeden der Drouwen te
 stoppen: Sy worden mede gebuykt tot
 Doet-badinge om slaap te verwekken. De
 groote takken van dese Boom werden van
 de Land-lieden gebesigt om hoerden en an-
 dere dingen daar van te blechten: De kle-
 ne gebuykt de Hobenter om sijn Boomen
 en Wijngaarden daar mede te binden.

Chalotten.

De kistfers / waar door de Chalotten
 worden vermenigvuldigt / worden in
 Maart een halve voet van malkanderen
 geplant / en na dat het lof vergaan is ; in
 Augustus werden sy wederom uyt de aarde
 genomen / en bewaart.

Aart, kracht, en gebruyk.

De Chalotten komen in krachten en gebruyk met de Ajuyn en Knoflook ober een/ maar gegeten zijnde/ en verwekken sp soodanige bangen lucht niet / als de genoemde Krupden.

Balfem-appel.

De Balfem-appel is in twee soorten onderscheiden/ als Balfem-appel Manneken, en Balfem-appel Wijfken. De eerste soorte moet jaarlijks in goede vette aarde / en op een wel ter Sonne staande plaats gezapt zijn/ en als het heet en droog weer is / moet het met water dar in de Son verwarmt is/ bezocht zijn. Men bekleed met het selve Gaanderpen en Preeelen / om onder de schaduw van dit gewas / vooz de heete stralen van de Son bedijft te zijn. Het kan de koude niet wel verdragen / daarom verdoort het soo haast als sijn vrucht en rijp zijn. De tweede soorte is van de eerste veel verschillende / want het niet seer hoog opschiet / en heeft lange en vooz spitse bladeren / de steelen zijn de Porceleyn gelijk ; 't bloept in Julius, en in de Herfst worden de vruchten of Appeliens gemeenlij kriyp. Dit gewas moet mede alle Jaren in de Lente gezapt worden.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dese bladeren en vruchten van Balfem-appel Manneken zijn warm in den eersten en droog in den tweeden graad ; sp genesen so wel inwendige als uytwendige Wonden. De Olte daar dese vruchten in getweekt zijn is goed vooz scheurfels en gequerste Zenuwen. De aart en krachten van Balfem-appel Wijfken zijn tot noch toe onbekent.

Glas-kruyd.

Dit Kruyd wast gaarne aan oude mura-

gie / en wordt op schaduwachtige plaatsen in den Hof geplant ; het spruyt in den May eerst uyt der aarden / en in Junius en Augustus wordt het zaad rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Glas-kruyd is van een getemperde natuur / 't stillt pijn / drijft het Staveel af / vermorwt en verdrijft de gestwellen en zwoeringe der Vrouwen Borsten / en versoet de smerte van 't Flerectijn.

Bugula of Sene-groen.

Dit kruyd is Winter en Somer groen ; 't begeert geplant te zijn op bochte doch open-luchtrige plaatsen. In April of wat later brengt het sijn Bloem voort.

Aart, kracht, en gebruyk.

Sene-groen is met eenige 't samen-trekkinge merkelij verdroogende van aart: de verdere krachten van 't selve bergelijken sief met den Sanikel en Alchimilla.

Valeriaan.

De Valeriaan begeert op bochte gronden geplant te zijn / 't wordt dooz afscheuringen en zaad aangeteelt: hier beneben vind men een soorte / die Valeriaan Graeca genaamt is / en wordt op de selve maniere aangewonnen. Dese bloepen allegader in de Maanden May, Junius en Julius.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van Valeriaan is warm in den eersten en droog in den tweeden graad / verwekt de Maand-stonden der Vrouwen / drijft den Krijn / en bedijft de Menschen vooz Pest en besmettelijke Sichten / en sp mach ook seer nuttelij by de Wond-drancken vermengt werden.

Tormentille.

De Tormentille moet op een goede sabelachtige grond en een schaduwachtige plaats geplant zijn/en 't woerd door de woertelen voort-geset/ die men in Maart van een scheurt: 't bloeyt in de Sommerse Maanden. De wortel mach tot allen tijden van 't Jaar opgenomen en tot het gebruyk bewaart woerden.

Aart, kracht, en gebruyk.

De wortel van Tormentille is droog in den derden graad/ en 't samentrekkende van aart. Men gebruyktse beel tegen besmettelijke siekten/ sy verwekt het Sweeten/ en stoppt alle onnattige Bloeden: Sy is ook seer goed om inwendige quetsuren te genesen/ en het geronnen Bloed te doen scheyden.

Nies-wortel.

Van dit krupd woerd tweederhande gesachten in de Hoben onderhouden/ als swarte Nies-wortel, hebbende groene bloemen en zwarte woertelen/ en witte Nies-wortel, wofens bladeren seer aardig als een Brabandse Huyk geboutwen/ en woertelen wit zijn. Sy woerden in sandachtige aarde/ en op een schaduwachtige plaats geplamt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Swarte Nies-wortel is heet en droog in den derden graad/ purgeert de taje/ gal-achtige/ en insonderhepd de melankolijke bochtigheden. Desselfs gebruyk berepft een goed oordeel/ en een boozsichtige hand. Witte Nies-wortel is warm en droog in den derden graad/ purgeerende de taje en overbloedige bochtigheden van onder en van boven/ maar 't is bepliger in desselfs plaats andere genees-middelen te gebruyken. Het Doeyer van dese Woertel in de Reus op-gehaalt door sterli futesen/

supbert de Herzenen van beel quade bochtigheden.

Winter-groen.

Dit krupd blijft des Winters groen/ en wast gaarne op bochte/ doch open-luchte plaatsen: 't dyaagt wel-riekende bloemen in de Maand Junius en Julius.

Aart, kracht, en gebruyk.

Winter-groen is koud in den tweeden en droog in den derden graad/ 't woerd onder de boornaamste Mondkrupden gerekent; 't geneest de Buph-loopen/ Bloedspouwen en overbloedige Maand-stonden der Vrouwen. Het krupd woerd in Water of Wijn gesoden/ en het afziesel gedronken.

Lepel-bladen.

Lepel-bladen wast hier te Lande overbloedig aan Dijken en op Riet-landen/ sy kunnen ook van zaad in de Hoben aange-teelt woerden: Sy bloepen in April en May, en 't zaad woerd in Juny volkomen rijp.

Aart, kracht, en gebruyk.

Dit krupd is warm in den eersten en droog in den tweeden graad. Het sap is niet alleen seer goed tegen de Scheurbuph/ maar ook andere gebreken/ die upt grof en zwaar Bloed ontstaan. Men kookt de selve in Wey of Wijn/ of men eesse tot Botter en Brood. In de Apotheken bint men Extract van Lepel-bladen tegen de Scheurbuph wonderlijk dienstig.

Alsem.

Hier van bint men twee soorten/ als gemeene en Roomse Alsem, sy begeren goede sabelachtige aarde/ en woerden door 't afscheuren der planten vernienigbuldigt.

Aart, kracht, en gebruyk.

Alsem is heet en droog van aart / en
werd feer goed bevonden om de flappe
Mag te verfterken / de galachtige hoch-
tigheden door de Kamer-gank en Krijn af
te fetren / en de tape flapmen te verteeren.
So wederftaat alle verrottinge / opent de
verftonke Leber en Mild / geneest de Wa-
ter-fucht / en doodt de Wormen des Buphis /
Dan dit Kruid maakt men Alsem-wijn,
Conferven, Syropen en Olien, die feer

dienftig tegen de boozverhaalde gebzeeken
gebruykt kunnen werden.

Stinkende Gouwe of Schelkruid.

Dit Kruid begeert weynig oefening /
en word op verlooren plaatsen gefet / en
eens geplant zijnde / fpruyt van fich felts
boozt / en blijft lange Jaren in 't leven :
't bloeyt van April tot heel dtep in de So-
mer, en ondertuffchen word het zaad in de
hauwkens rijp.

R E G I S T E R

Van de

Verftandige H O V E N I E R.

Aanwijfende alle de Boomen en Kruiden , in de zelfde begrepen.

A.

Beelboom
Abricoos
Amandelboom
Aalbesien
Aardbesien

Aspergiens
Aartifokken
Affodillen
Agnus Castus
Ajuyn
Angelieren
Akeley
Alchimilla
Aloë
Alsem
Alantwortel
Alkekingi
Amaranthus
Anijs
Amcos
Anemones
Anthirrhinum
Appelboom
Arbor Vitæ
Arum
Averuyt
Androsomom
Agrimonia

B.

B Alsem
Balfem appel
Basilicum
Belvedere

	Beeren-klauw	77
	Beeren-oor	<i>ibid.</i>
80	Berg-calament	54
17	Bernagie	19
<i>ibid.</i>	Buglus	<i>ibid.</i>
42	Berkenboom	81
53	Berberis	25
21	Betram	73
<i>ibid.</i>	Betonic	51
46	Biet	6
50	Biet-wortelen	<i>ibid.</i>
5	Bieslook	14
38	Blattania	52
<i>ibid.</i>	Bloem van Constantinopolen	44
78	Boeken-boom	3
73	Bolbonak	67
83	Boom des Levens	51
6	Boomachtige Althea	69
40	Boonen	28
52	Brasilife Peper	39
60	Bremboom	43
<i>ibid.</i>	Bruynnettekens	30
64	Bukxboom	76
52	Bugula	82
	C.	
51	C Amperfoelic	56
72	Capperboom	50
13	Castanienboom	63
47	Carduus Benedictus	20
72	Carduus Mariæ	52
	Cataputia	40
59	Cauwoerden	28
82	Chalotten	81
31	Cichorey-wortelen	14
67	Christus-oogen	73

M 3

Cycla

R E G I S T E R.

Cyclamen	34	Granaat-appel boom	33
Cypresfenboom	63	Gras met veel Bloemen	61
Citroenboom	35	Gratiola	79
Colutea	69	Gulden appelen	47
Comcommers	28	Genever-boom	63
Confilie de Greyn	58		
Cornoelienboom	3	H.	
Coriander	71	H Age-doorn	76
Costus	59	Handekens-kruyd	74
Camedrijs	31	Hafelaar-nooten	56
		Hafelwortel	66
D.		Heydensch-wondkruyd	60
D Amastbloemen	45	Hiacinthen	71
Duyfentschoon	<i>ibid.</i>	Hypericum	66
Denneboom	60	Hyfoop	59
Duyfend-blad	54	Hoppe	77
Deurwas	<i>ibid.</i>	Huyflook	55
Dil	72	Hulft	4
Doornappel	51	Hepatica	46
Donderbaart	60	Hertstong	<i>ibid.</i>
Dragon	13		
Duyvekervel	77	I.	
		J Asmijn	49
E.		Imperatoria	79
E Erenprijs	79	Indiaansche Kerffe	32
Egelantier	36	Ypenboom	69
Eykenboom	56	Ireas	43
Elft	81	Yferkruyd	61
Endivie	43		
Erwten	21	K.	
Essenboom	3	K Alfsvoet	72
		Kerffenboom	10
F.		Kervel	12
F Ilipendula	40	Keule	32
Flamboysen	43	Kun	<i>ibid.</i>
Fluweelbloemen	52	Kroon Imperiaal	64
Fraxinella	79	Kivits-eyeren	<i>ibid.</i>
		Klim-op	63
G.		Klokskens	67
G Eele Peen	4	Kool	11
Gelderse Roos	49	Krieken over Zee	40
Genista	43	Krocuffen	71
Gentiana	72	Krop-Salaad	19
Gladiolus	66	Kruytic roert my niet	73
Glaskruyd	82	Kruysemunt	58
Goutsbloemen	20	Kruysbesien	42
Gods Genade	79	Kuyfchboom	50

R E G I S T E R.

Kullekens-kruyd	74	Nip	51
Kapper-boom	50	Noli me tangere	73
L.		O.	
L Amoen-boom	35	O Kernooten	55
Ligufrum	25	O Oyevaars-bekken	30
Lauwerier-boom	<i>ibid.</i>	Oleander	36
Lathyris	53	Olijvenboom	50
Latouw	20	Onfer Vrouwen Distel	52
Laureola	42	Onfer Vrouwen Mantel	78
Lavas	76	Orangie-boom	34
Lavendel	44	Orant	48
Lelien	65	Orchies	74
Lepelbladen	83	P.	
Leverkruyd	46	P Almboom	75
Lelium Convallium	37	P Pafinaken	4
Lychnis Coronarie	73	Parey	13
Lijfterbefien	76	Penfeen	53
Lombaarfe Linfen	69	Per Foliata	54
Lindeboom	<i>ibid.</i>	Perfikken	17
Longer-kruyd	67	Peereboom	9
Lupinen	29	Paarlen-kruyd	47
M.		Penning-bloemen	67
M Aagdelieven	19	Peonien	38
Maagdepalm	39	Peperwortel	6
Mater	<i>ibid.</i>	Pietercelie	11
Maanbollen	45	Pimpernel	57
Maybloemen	37	Pyrethrum	73
Majoleyn	36	Porceleyn	<i>ibid.</i>
Mans-ooren	66	Poleye	59
Mastboom	73	Pompoenen	27
Melde	54	Pomum Amoris	47
Meliffe	58	Populier-boom	80
Marcatons	17	Pruymboom	11
Meefter-wortel	79	Pulmonaria	67
Milium Solis	47	Q.	
Mifivelboom	18	Q Ualfter-boom	76
Myrtenboom	26	Queen	19
Meloenen	<i>ibid.</i>	R.	
Moerbefien-boom	24	R Adijs	12
Mottekruyd	52	Rakette	32
Mans-bloed	47	Rammelatfen	37
N.		Ranunculi	65
N Apellus	47	Rapen	5
Narciffen	71		
Nieswortel	83		

R E G I S T E R.

Rijnvaara	78	Suring	52
Ridder-fpooren	29	Suyker-wortelen	6
Roofenboom	35	Stinkende Gouwe	84
Roofsmarijn	36		
Roode Peen	5	T.	
Roomfe Camillen	39	T Amarifch-boom	64
		Thijm	58
S.		Thlafpi van Candia	30
S Alie	59	Tormentille	83
Salomons Zegel	78	Tulpen	65
Sanikel	<i>ibid.</i>	Tuynkars	13
Satyrium	74	Turx-kooren	51
Sellery	37		
Scabiofa	<i>ibid.</i>	V.	
Scarley	54	V Aleriaan	82
Schel-kruyd	84	Veld-Cypres	31
Scolopendria	46	Veld-violen	53
Scordium	45	Venkel	20
Scorfonera	31	Veneetfe Alcea	73
Scorpioen-kruyd	40	Verkens-brood	37
Steenviolieren	<i>ibid.</i>	Vijgen-boom	24
Senegroen	82	Violen	19
Sevenboom	57	Vlier-boom	48
Sevengety	59	Verbena	61
Serpentaria	72	Vingerhoeden	31
Speer-wortel	<i>ibid.</i>		
Syringa	43	W.	
Sleutel-bloemen	<i>ibid.</i>	W Yngaard	64
Stramoniz	51	Wijnruyt	78
Slee-pruymen	76	Willigen boom	11
St. Jans-Kruyd.	66	Witte wijngaard	79
Soet-hout	<i>ibid.</i>	Winter-groen	83
Stok-roofen	<i>ibid.</i>	Witte Betonie	51
Solidago Saracenicā	60	Witte Peen	4
Sonne-bloem	44	Wolkruyd	30
Spenagie	12	Wolfs-wortel	41
Sumach-boom	57	Witte Biet	5

E Y N D E.

De

MEDICYN-WINKEL,

Of Erbaren

H U Y S - H O U D E R :

Zijnde het III. Deel van het

VERMAKELYK LAND-LEVEN.

Onderwysfende / hoe men binnen en buyten de Steden heylfame Medicijnen voor de gebreken van Menschen en Beesten, sal toemaken en bereyden.

M E T

Een Onderrigtinge, hoe uyt verscheyden Bloemen en Kruyden, nutte en wel-ruykende Wateren, sal kunnen uyttrekken, en distilleren.

Als mede

Den Naarfstigen BYEN-HOUDER,

Door P. NYLAND, der Medicijnen Doctor,

Noch is hier achter by-geboegt Den VERSTANDIGEN KOK.

MEDICYN-
Winkel
voor
MENSCHEN
en
Beesten.

G. E. Schouten

Extract uyt de Privilegie.

De Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, hebben by Brieven van Oetroy, gedaet den 10 December, 1668. aan MARCUS DOORNIK, Boekverkooper tot Amsterdam, verleent, om alleen te mogen doen Drukken en Verkoopen, voor den tijd van 15 achter-een-volgende Jaren, een Boek, genaamt *Het vermakelyk Land-leven, bestaande in drie deelen, eerst, Den Nederlandschen Hovenier, met curieuse Platen verord.* ten tweeden *Den Verstandigen Hovenier*, ende ten derden, **De Medecijn-Winkel**; *Insgaders de Verstandige Kok, &c.* met verbod van het selve by yemand anders in geenderhande Talen te mogen Nadrukken of Verkoopen, in 't geheel of ten deele, in groot of kleyen Formaat, op alfulke poenen en Amenden, als in 't selve Oetroy breeder is begrepen.

Was ondertckend,

JOHAN de WITT.

Ter Ordonnantie van de Staten,

HERB. van BEAUMONT.

Voorz. Privilegie, met alle den aankleven van dien, hebbe ik ondergeschreven aan MICHEL de GROOT, Boekverkoper, getransporteert en overgedragen. Actum in Amsterdam den 30 Juny 1677.

MARCUS DOORNIK.

V O O R - R E D E N .

At de gezondheid het fundament van alle onse krachten / werkingen / eere / en rijkdommen zy / kan een yder of met groot profijt / of met groote schaden / daaglijks genoegzaam bevinden ; want het opregt gebruik van dit alles / sonder de gezondheid / niet volmaakt bestaan kan / en daarom met regt een verborggen schat genoemd werd ; waarom met groote reden den wijzen Socrates sijn Vrienden de gezondheid tot allen tijden wel in acht te nemen / ernstelyk vermaand heeft. Maar indien wy dikwils buypen en tegen ons wille en meyninge in veelderhande siekten vervallen / en met de selve als een Schip op Zee / door een onoverwachten storm omgeslingerd worden / soo kan ons niet regt geen grooter vriendschap bewesen worden / als wanneer ons in sodanige gebaren de behulpelyke hand mede gedeeld word. En nadeemaal wy volgens de uyt-spraak van den wel-sprekenden Cicero , ten deele voor ons Vaderland / ten deele voor ons vrienden en Eben-naasten gebooren zijn : So heeft het ons goed gedacht / den geenen / die een afgescheyden en buypen leven voeren / en daar door dikwils van behoortlyke behulp-middelen in haar siekten ontbloot sijn / met een voorzichst waer in zy bequame Genees-middelen tot veelderhande Accidenten vinden kunnen / behulpig / voordeelich en dienstich te sijn. Wy hebben dese Genees-middelen niet met veel zware en moeylyke bereydingen / die den Apothekers in de Steden overgelaten moeten werden / bezwaren willen ; maar alleen sodanigen uytgekosen / die meestendeel een naarstige Hobenier ofte Landman in sijn Lusthof of Thuyt onderhouden / ofte in 't Wild by de wegen / op Akkers en in de Velden versamelen / en selfs bereyden kan / de welke / door haar sekerheyt of opregtigheyt / versichghelych / en gemeenschap met den aard der Inwoonderen / de Ayttheemsehe Droogen in 't minste niet en wijken : Maar indien de gewenschte uytkomsten en werkingen hier op straks / naar den selven gebruik niet en komen te volgen / so en sijn nochtans de selve niet / als onnutte / te verworpen : want d'oorzaak daar van niet op de selven / maar op het zwakke en weynich omtrent de siekten erbaren oordeel / als mede de wederspannigheyt der Accidenten / te leggen is / en in sodanig geval sal het nutste en sekerste sijn / met eerster gelegentheyt met wijzere en in de Geneeskunst erbarene Mannen / sig te beraden / op dat niet het quaad door langheyt van tyd te diep ingewoortelt zijnde / onoverwinnelyk de oberhand behouden / en alsoo de gewisse dood met sig sleepen mogte.

De
M E D I C Y N - W I N K E L ,
Of Erbaren
H U Y S - H O U D E R ,

O N D E R W Y S E N D E

Hoe men heylsame Medicijnen door Menschen bereyden sal.

H E T I. C A P I T T E L .

Van de Purgerende Genees-middelen.

En van de voornaamste grond-regulen in de Genees-konst is dese / te weten: De oorzaak van de siekte weg-genomen zijnde / komt die van selfs te cesser en op te houden / waarom het in verscheperde toevallen nodig is / het lichaam te boren / door purgerende middelen of ten ader te laten / te ontlasten / eer dat de ongetempertheit der siekte door besondere behulp-middelen kan weg-genomen werden: en op dat in desen deele de ver-afgelegen Land-man niet ondoozien en zij / sulen wy eenige in 't aansien geringe / doch in der daad nutte-purgerende en superende Genees-middelen / soo wel van boven door 't braken / als van onderen door den stoel-gank / de quade en overtollige vochtigheden uyt-werpende / door-schrijven.

Om te doen Braken.

Neemt 8 / 9 / of 10 bladeren van Hafel-wortel of Mans-ooren , stootse in een steene Mortier / daar by doende een half mutsien Spaensche of Fransche Wijn , wingt het door een doekje / en geeft het nuchteren te dinken. Om de werkinge des selve te bezonderen / kan men een uurtje daar na / een goede dzonk gebottert hter daar op dinken.

Een ander.

Neemt uyt-geperst sap van Mans-ooren bladeren drie quintijn / of drie vierendeel van een loot / witte Wyn een half mutsien /

Hzijn en Hoing te samen gesmolten een loot / vermengt het te samen en geeft het in.

Een ander.

Neemt af geschaapte schillen van Raddijs twee loot / wortel van Mans-ooren een vierendeel loots / zaad van Melde twee vierendeel loots / de Bloem toppen van Dil , bloemen van Genista of Brem van elks soo veel men tusschen drie vingeren behouden kan: Kookt dit te samen in Mede- of Hoing-water tot een muetsien nat / dit door een doek gewrongen zijnde / doet 'er een loot Hzijn met Hoing gesmolten daar by.

Een ander.

Neemt van de opwaarts af geschaapte middelste of groene Vlier-bak 4 loot / kookt die in Soete melk / dukt het uyt / en geeft 'er te dinken.

Een ander.

Neemt gedroogde Bladeren van Gratiola of Gods-genade een half of geheel loot / weelise en kookise in Wijn of Vleesch-sop / en doet het door een doek.

Om de Gal door den Stoel-gank af te setten.

Neemt gepulveriseerde Rhabarber een vierendeel loots / bereyde Wyn-steen een half vierendeel loots / vermengt dit te samen / en neemt het met Bier of Vleesch-sop in.

Een

Een ander.

Neemt Manna twee of vier loot/ smelt dit in dun met Witteboort gezoden Karmemelk/ en gebruik het op een reys. Of neemt Aloë een derde part van een vierendeel loots des avonds vooz of na den aboutmaaktijt in/ en het sal u in de volgende dag soetelijc purgeeren.

Om slijm en waterachtige vogtigheden door den Stoel-gank af te setten.

Neemt Mechoacan of Jaleppe een vierendeel loots met Bier of Dreesch-sop in.

Een ander.

Neemt Gratiola of Gods-genade een loot/ Zee-winde of Soudaueel een vierendeel loots/ Anijs-zaad een half loot/ Rosijnen daar de kernen uyt gedaan zijn een loot/ kookt dit te samen in Wijn- tot een muusjen nat / dit werkt van onderen en van boven.

Om Melancholijke of aangebrande vogtigheden door den Stoel-gang af te setten.

Neemt Sene-bladeren een loot/ gesmeest

Anijs-zaad soo veel men tusschen drie vierdeeren vatten kan / weekt en kookt dit op in Druym sop/ om in een reys in te neemen.

Een ander.

Neemt Sene-bladeren twee loot / Citroen-zaad, Venkel-zaad van elcks een vierendeel loots / Tamarinde een loot/ hangt dit in een salsjen in Bier / 't purgeert gemakkelijc / daar mede men veel vierfghert de ouden en jonge kinderen kan af-setten.

Om open Lijf te houden.

Is een gemeen middel een Druym-sopje/ boozamentelijc als daar Sene-bladeren in geweeft of gekookt zijn. Andere eetel alleen gestoofde St. Cathijne Pruymen.

Een Mey-drank om het Blood te suyyeren.

Neemt Duyve-kervel, en wilde Cichorey met de Wortel / Suring van elcks een hand vol / Senebladeren anderhalf loot / Anijs-zaad een vierendeel loots : kookt dit in een pint soete Wijn tot dat het derden-deel verzoden is / gebruik hier van het derden-deel vooz een reys.

H E T II. C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van 't Hoofd.

Om 't Hayr te doen groeyen.

Neeemt affelje van Averuyt, maakt hier van met het afziedsel van het selve Krupd een looge/ wijst eerst de plaats met een rouwe doek/ en stooft of bebochtigt de plaats daar gy het Hayr wilt doen groeyen / dikwils met dese looge.

Om 't Hayr te verdrijven en doen uytvallen.

Meren Eperen met Wijn vermengt en opgesmeert / maakt 't Hayr los en doet het uytballen / als mede 't sap van Besien van de witten Wijngaart of Bryonie en sap van alle gestachten van Wolfs-melk.

Voor seere Hoofden.

Neemt bladeren van Wilgen-boomen, van Glas-kruyd, van Witte Bier, van Wicken; kookt dit op in schoon water / en na dat het Hoofd hier mede gewassen is / smeert daar op de nabolgende zalf: Neemt Swavel een loot / Spaanse Seep twee loot / maakt dit met sap van Glas-kruyd of Patrietaria tot een dun salsjen. Of Sevenboom gepulveriseert / met Room gemengt en op 't Hoofd gesmeert. De Pracipitaatsalf werd hier toe mede veel van de gemeene Luyden gebruikt / hoe wel het beter waar dat sy wat boozigtiger te werck gingen / boozamentelijc in jonge kinderen /

wiens Bekkenel noch niet genoeg gestoten of verhard is: voer de welken dit volgende veel bequamer is: Neemt 4 doren van Eperen/ Verkens-reusel/ Carpentijn van elks twee loot/ laet dit te samen sinclen/ en roert het wel onder een.

Voor korsken op de Kinder hoofden.

Neemt gestoten Myrrhen, Irias en swarte Nies-wortel, van elks een derde part van een vierendeel loots/ Olie van Eperen een loot/ besmeert hier mede het hoofd.

Voor Luyfen en Netten op 't Hoofd.

Stropt tusschen het Hooz gepulveriseerde Coccus, of Staphisagrien zaet, of dyogen Praecipitaat.

Om de Herfenen door 't Niefen te suyvren.

Neemt Nardus-zaet, Roofmarijn, fine Majoleyn, Tabaks-bladeren, van elks een half quintijn of een half vierendeel loots/ witte Nies-wortel en derde part van een vierendeel loots/ met eben soo veel May-bloemtjens, stoot dit te samen tot een sijn poeper/ en haalt het in de Nieuw-gaten op.

Een ander.

Neemt sap van Wijnruyt en Majoleyn, van elks een half loot/ Vlier-azijn een vierendeel loots/ gepulveriseerde witte Nies-wortel tien greyn/ mengt die onder malhanderen/ en haalt hier van een wepnig in de Nieuw-gaten op.

Om Hoofd-pijn uyt koude te verdrijven.

Neemt Camille bloemen, Genever-besien, Wijnruyt, Majoleyn van elks een hand vol/ dit kleyn gesneden/ maakt hier van een salje/ 't welk met stechen dooz naept is/ zied dit eben op in Wijn/ en legt het op 't Hoofd.

Een ander.

Neemt een gepulveriseerde Notemulcaat of twee/ maakt het heet in een pan/ en legt het tusschen een graauw papier op het Hoofd.

Een ander.

Neemt uyt-geparsten Olie van Notemulcaat anderhalf vierendeel loots/ gedistilleerde Olie van Salie, van barnsteen, van Majoleyn van elks tien droppelen/ en bestrijkt hier mede de slapen van 't Hoofd.

Om Hoofd-pijn uyt hitte te verdrijven.

Neemt Koosen-water vier lood/ Koosen-olif twee lood/ Koosen-azijn een lood/ staat dit met doeken om 't Dooz-hoofd.

Een ander.

Neemt de heren van Karffen, van Perliken, wit Maanbollen-zaad van elks een lood/ stoot dit in de Moztier/ doet daac by Koose-water/ Weegbree-water/ van elks ses lood/ wingt dit dooz een doek op dat het gelijk een Delsche word/ doet hier by Koosen-azijn een lood/ en gebruikt het als 't voorgeaende.

Een ander.

Neemt Garsten-meel twee lood/ wit Maanbollen-zaad drie vierendeel loots/ Roode-roofen of Pad-roofen bladeren een vierendeel loots of quintijn/ maakt hier van met Roosen-azijn een papken/ en bind het vooz 't Dooz-hoofd.

Een ander.

Neem Garsten-meel twee lood/ Roode-roofen een half lood/ sap van Huys-look soo veel van nosden is/ maakt hier van een papken als het voorgeaende.

Om brand in heete Siekten uyt het Hoofd te trekken.

En Seelt/ of een Dikel-haeting/ of jonge Lupkens/ of een Duff opgespouwen/ en onder de voeten gebonden.

Een ander.

Neemt Wijnruyt, Honts-draf van elks een hand vol/ Sout soo veel men tusschen drie vingeren vatten kan/ Smeer-deeg soo veel genoeg is/ stoot dit met wat Azijn/ en maakt hier van Roeken om onder de voeten te binden.

Voor

Voor Catharren en Sinkingen.

Neemt Majoleyn, Salie, Betonie, Roofmarijn, van elks een halve hand vol / Nardus-zaad een half lood / Notemuscaat een vierendeel loots / stoot dit tot poeyer / en maakt hier van een salije met Boom-wol gebuld / en met wijde steklen doornaapt / om op 't Hoofd te leggen.

Een ander.

Neemt een stukje of twee Wierook, slokt het op des avonds als gy te bedde gaat / en beroekt uw nacht-goed met Mastik, Wierook, en Barn-steen.

Om slaap te verwekken.

Neemt een gedroogde Maanbol, kookt die in Bier / en geeft het te drinken. Of neemt Comommer, Pompoen, Meloen, en Citrullen-zaad van elks twee vieren deel loots / wit Maanbollen-zaad een loot / Latouw-zaad een vierendeel loots / stoot dit in een Morter / doet hier by een half pint gekookt Gersten-water / en wringt dit dooz een doek / en 't sal een wit Melkje schijnen te zijn / maakt dit soet met Suiker of Syroop van Maanbollen, en gebruykt het.

Voor Ydelhoofdigheyd.

Neemt Hennip-zaad vier handen vol / kookt het in Roosen- en Lavendel-water van elks een mussen / witte Wijn ander-half mussen / stoot dit daar na tot een papken / en legt het tusschen twee doeken op 't Hoofd.

Een ander.

Neemt een Itals- of Schapen-tong / warm wyt het Beest getrokken / en om het Hoofd gebonden. Ook kan hier dienstig tegen gebruykt worden het geene wyt tegen de Hoofd-pijn wyt hitte ontstaan / voozgeschreven hebben.

Voor duyfeling in 't Hoofd.

Neemt Conserf van Roofmarijn, Betonie, Majoleyn van elks een loot / geconfijte Gember twee vierendeel loots / mengt dit

te samen / en gebruykt hier van 's morgens nuchteren de groote van een Note Muskaat

Een ander, indien het van dampen, die nye de Maag opklommen, ontstaan.

Neemt Meester-wortel, Pionien-wortel, Calmus-wortel van elks twee vierendeel loots / Roomse Alfem, Carduus Benedictus, Betonie van elks een halve hand vol / gebruykt Staal een lood / Rhabarber twee vierendeel loots / Aloë anderhalf vierendeel loots. Doet dit te samen in een salije / en hangt het in een kranne Wijn / en drinkt hier van nuchteren een roemerke vol / het houdt met eenen open lijf.

Voor beroerdheyd of Popelzy.

Indien iemand dooz dese seer heilige siekte word aangerast / sal men hem sijn Urinen en Seenen hart wrispen / een sterke Cluister laten setten / en daer op doen Alder-laten / in de Neus sal men het Dies-poeyer / boben om de Hertsenen te supveren dooz geschreven / in-blasen / de slapsen van 't Hoofd en onder de Neus met gedistilleerde Olie van Barn-steen of Wijnruyt bestrijken / en indien by vets in swelgen kan / een lepel vol van het bereyde Genever water in-gaben. Daar na wederom tot sijn selbe gekomen / sal men hem purgeeren / en daer op het volgende gebruyken laten / Neemt Pionien-wortel, Meester-wortel, Alant van elks een lood / Calmus twee viere-deel loots / bladeren van Betonie, Roofmarijn, Majoleyn van elks een hand vol / zaad van Pionien een half lood / Lavendel-bloemen, Maybloemen van elks soz veel men tusschen drie bingeren vatten kan / Corinthen vier lood / kookt dit te samen in Hozning-water tot een pint nats. Hier toe dienen ook de Conserben van Roofmarijn, Betonie, Majoleyn, water van May-bloemen met Wijn gedistilleerd.

Voor beroertheyd in de Tong.

Neemt een Notemuscaat, Mostert-zaat dize quintijn / Gember een quintijn / of vierendeel

rendeel loots/ dit grof gestooten zijnde/ kookt het in Wijn en spoelt de Mond hier mede.

Voor Lammigheyt die na de Beroertheyt komt.

Neemt Lavendel-bloemen een hand vol/ Bevergeyl een vierendeel loots/ giet hier op een pintje dan de beste Genever-wateren, laat dit staan wecken in de Son/ hier van reeft den Sicken alle morgen een lepel vol/ en baad of stoof de geraakte Leden met het volgende bad: Neemt de wortelen van Barnde-netelen vier handen vol/ bladeren van Velt-cypres vier handen vol/ Salie, Wijn-ruyt, Roofmarijn, Bakelaer, van elks een hand vol/ Genever-besien anderhalven hand vol. Kookt dit in water/ daar na besmeertse met de volgende Salbe: Neemt Olie van Laurier-bayen en Nardus-zaet van elks twee loot/ Gansse-veet, Olve van Vossen van elks een loot/ Olie van Tarpentijn twee quintijn/ mengt dit onder een/ ofte neemt Roofmarijn, Majoleyn, Kruysemunt, wilde Munt, Seven-boom, Salie van elks een hand vol/ kookt dit te samen in Boorn-olie/ en doet hier by Klauwen-smeer/ en wylngt het daar na dooz den doek.

Voor de Vallende-siekte.

Neemt een goet deel zwarte Krieken, stoor de kernnen aan stukken/ en distilleert hier van een Water/ hier toe dient ook Linden-bloeytel, May-bloemen, en Hysoop-water met Syroop van Pionien-bloemen vermengt.

Een ander.

Neemt say van groene Tabaks-bladeren, en kookt hier van met Honing een Syroop/ en gebuyght het met Pionien-water.

Een ander.

Neemt een hand vol Pauwen-drek, zied het op een pint Wijn/ en geeft dit in drie reysen te gebuyghen/ te weten: Na de overbal van het accident. Ten tweeden/

indien men de selve wederom gebaest of booz de selve bezeeft is. En ten derden/ een uur na den tweeden overbal.

Een genees-middel voor de vallende-siekte, 't welk den Koning van Dene-marken toegeschreven word.

Neemt gebrand Bekkeneel van een Mensch een vierendeel loots/ Elans-klauw een half quintijn of half vierendeel loots/ drie Pionien-zaden, maakt hier van een Doeyer/ en geeft het den Sicken drie dagen achter een nachteren met Lavendel-water in.

Voor Stuypen en Tornijnen van kleyne Kinderen.

Neemt Pionien-wortel, Pionien-zaad, van elks twintig greyn/ Irijs-wortel, Elans-klauw van elks tien greyn/ Safferaan vier greyn/ geeft hier van tien greyn met Vrouwen-zog of Pionien-water in. Sommige vercleren dat de Kinderen geen Stuppen onderwoorpen sullen zijn/ indien men se so haast als sy geboren zijn met dese Wijn af wast: Neemt Pionien-wortel ses loot/ Bevergeyl een half vierendeel loots/ zied dit in soo veel Wijn als van nooden sal zijn. Daar en boven zijn de gedistilleerde Wateren/ die wy tegen de vallende Siekte goet te zijn gesept hebben/ ook dienstig om de Stuppen der jonge Kinderen te genesen.

Een ander.

Neemt Theriakel een vierendeel loots/ Pionien-wortel sijn gestooten een half vierendeel loots/ Olie van Foelie tien greyn/ vermengt dit te samen/ ende bestrijft hier mede de holsk van 't Hert/ de slaap van het Hoofst/ en onder de Neus-gaten.

Voor sware Fantasyn.

Hier toe is nut Confilie de Greyn in Wijn gezoden en gedzonken/ als mede de Conserven van Bornagie en Buglos-bloemen.

Om Vlekken en Malen in 't aangesicht te verdrijven.

Neemt Borax, smelt die in Weegbre en

Zoonen-bloepsel-water / doet hier by een weynig Olie van Wijn-steen / of neemt de versche wortel van Salomons Zegel, loot hem / en strijckhem op de plekken.

Om roode Puysten en Pukelen in 't Aangeficht te verdrijven.

Kookt Hyloop in Wijn / en wascht het aangeficht daar mede / ofte neemt een half loot Campher, twee loot Salarmoniac, die wel gepulveriseert in een glas gedaan / en Roose-water daar op gegoten / dat het een vinger breet bedekt is / stopt het glas dicht toe / en laat het in de Son droogen / bzeekt het glas / en doet by het voorszede gedroogde / een half loot Loor wit / en wrijft die alles met Boom-olie, en strijft het op de Puysten / en wascht het daar na met de voorszede Wijn af.

Een expert water voor roode Puysten en Pukelen in 't Aangeficht.

Neemt by na rijpe Aard-besien een pond / twee suere Appelen, wortel van Water-patientie, dat aan de kanten van de Sloten veel wast / ses loot / versche Roosbladeren een halve hand vol / Suering, Weegbree bladeren van elks een hand vol / Geyten-melk een mengelen / 't wit

van tijten Eyeren, Aluyn twee loot / Campher, Wierook van elks een vierendeel loots / mengt dit te samen / en distilleert hier van een Water / waar mede men het aangeficht dikwils betten en wasschen sal.

Voor Roodigheyt, Puysten, en Jeukel in 't Aangefigt.

Neemt het binnenste uyt een Citroen, zied dit op met gesmolten Berchens-reusel / wrijngt het dooz een doek / laat hier in een weynig wit Was smelten / van het vuur genomen / en als het begin te stouken / roert daar onder een half loot Salarmoniac.

Om de ruydige en rauwe Huyt in 't Aangeficht te verbeteren.

Neemt Harte-vee / smelt 'er op schoon water / daar af genomen zijnde / doet 'er by gepulveriseerde Borax, Vernis, en gewascher Loot-wit soo veel van nooden is / en maakt hier van een Salfje.

Om Lidtekens uyt het Aangeficht wech te nemen.

Neemt Rinse-harf, smelt 'er met een weynig Tarpentijn, roert hier onder gepulveriseerde Gom-tragane soo veel tot dat het als een Plepster word / smeert het op een doek / en legt het op de Lid-tekens.

H E T III. C A P I T T E L.

Van de Gences-middelen voor de gebreken der Oogen.

Om het swake Gesicht te versterken.

Neemt Wortel van Alant, van Venkel van elks een loot / bladeren van Oogen-troock een hand vol / Betonie, Yser-kruyd van elks een halve hand vol Venkel-zaad, Genever-besien van elks en half loot / maakt hier van een saakje / en hangd het in Wijn / waar van men somtijds drinken moet.

Een ander.

Snijd een struph van Venkel onder een lid af / en haalt met een Booz het pit

uyt de struph / die in de grond vast is / tot aan het volgende lid / vult het wederom met Supher / en stopt boven het gat met een Venkel-struyk wederom toe / laat dit een dag of twee soo staan / tot dat de Supher gesmolten is / dat gy als dan in de Oogen sult doen.

Een ander.

Neemt een warm Cartwen-brood / snijdt het in 't midden dooz / stroopt hier op Karui-zaad, en houdt dit soo warm tegen de Oogen.

Een ander.

Neemt sap van Venkel twaalf loot / van Wijn-ruyt ses loot / supbere Honing vier loot / set dit in een glas in de Son / en gebzupht daar na het klare tot een Oogwater.

Voor ontstekinge, pijn en roodigheyt der Oogen.

Het Lichaam met Sene-bladeren gesupbert zijnde / sal men een Ader laten openen / en daar op dese remedien gebzuphen: Neemt Roos-water, Vrouwen-melk, 't wist van een versch Ey wel ghesloopt en dooz gedaan / maakt hier van een Oog-water. Bind booz het Doozhoofd gestoten bladeren van Braam besien, ofte het volgende: Neemt Endivie een hand vol / Garste-meel een loot / wit van een Ey en een wepnig Azijn / stoot en sineust dit te samen.

Een ander.

Neemt kernen van Quee-peeren, en weekt die in Roose-water, het is een seer beguaam en gemeen Oog-water.

Voor Vliesen en Vlekken op de Oogen.

Neemt sap van groote Tabaks-bladeren, en versche May-boter, kookt dit een wepnig te samen / besmeert hier mede uitwendig de Oogen / het sijt wel eerst een mernig in de Oogen / maar 't gaat haast wederom ober.

Een ander.

Neemt Suykerkandy een quintijn of vierendeel loots / bereyde Tutia een half vierendeel loots / Zee-schuym twintig greyn / witte Vitriool tien greyn / stoot dit tot een heel fijn Poeyer / en blaast het met een schajse in de Oogen.

Voor seere druppende Oogen.

Neemt Tutia en Aloë van elks twintig greyn / Venkel-water een half muisjen / maakt hier van een Oog-water.

Voor sinkingen die op de Oogen neder-vallen.

Neemt Salie, Lavendel-bloemen, van elks een hand vol / Wijn-azijn een half pintje / kookt dit in een toe-gedekten pot tot de helft / neemt dese Azijn dikwils warm in den mond. Hier toe kan men ook het kuffentje / 't welk wy tegen de Catarnen booz-geschreven hebben / op het Hoofd dragen.

Voor blaauw geslagen, gevallen of gestooten Oogen.

Neemt gepulveriseert Comijn-zaad, maakt hier van een paphen met Vrouwen-melk, en legt het tusschen twee doeken op de Oogen / daar na neemt droogen Hysop, doet 'et in een salije / kookt het in water / en bet hier mede dikwils de Oogen.

HET IV. CAPITTEL.

Van de Genees-middelen voor de gebreken der Ooren.

Voor pijn in de Ooren.

Neemt Roofmarijn-bloemen, zied die op in Wijn / Roos-olie, en Olse van bitter Amandelen, of Knoflook in Boom-olie gezooden en in 't Ooz gedruppt / en met Cataen dicht roegestopt. Indien de pijn seer hevig is / en wyt hitte ontstaat / neemt Vrouwe-melk, Olse van Roosen, sap van Keeskruyt, en 't wist

van een Ey, roert dit wel onder een / en gebzupht het.

Voor de doofheit en 't zuysen der Ooren

Neemt Venkel-water, Karui-water van elks een loot / booz-loop van Genever-water twee vierendeel loots / mengt het en druppt het in de Ooren. Het warm Carwen-blood met Karui-zaad om het gesigt te

te versterken / booz-gescheben / is hier toe ook seer dienstig op het Oor gelept.

Een ander.

Neemt een groote Paling, kerst hem / en steekt in de snede gestooten Knoflook, bzaat hem aan 't spit / en gebzupht het af-gelooopen vet met Boom-wool / die by Mus-cus gelegen heeft / in de Ooren.

Een ander.

Neemt Bakelaar gestooten zijnde / kookt die in Wijn / en ontfange de kook twee-maal des daags in de Ooren.

Voor Wormen in 't Oor.
't Sap van Alfem, of van Gentiaan, of van Centauria in 't Oor gedaan / is goet.

Voor etterige materie die uyt het Oor loopt.

Neemt sap van Venkel, van Scabiosa ende Roosen-honing van elks eben veel / ende steekt het met een wick in de Ooren / of kookt de bladeren van Olyven in Honing-water / en dzuppt het in de Ooren.

HET V. CAPITTEL.

Van de Genees-middelen tot de gebreken van de Neus.

Voor de verstopte Neus.

Hier toe gebzupht het Nies-poep / boven om de Herffenen te supberen / booz-gescheben / of neemt Seven-boom, kookt het in water / en legt het warm boven de Neus.

Om 't bloeden uyt de Neus te stempen.

Indien iemand sterkt uyt de Neus bloed / sal men in de eene hoek van het Oog de dupm / en in d' ander de vinger setten / en die sterkt te samen drukken / en het bloeden sal haast ophouden; maar in dit ge-

bal soude het geraten zijn een Alder te openen.

Een ander.

Hout water in de Dek en in 't aangesigt gegoten / of een natte doek in de Dek gelept / en het hoofd met hout water en Azijn gewossen. Andere leggen water van Weegbre of Harders-eas met een doek op de Lezber / Mannelijchheyt / en in de Dek.

Een ander.

Om het Bloeden te stempen kan men ook nuttelijk de Armen en Beenen seer stijf binden.

HET VI. CAPITTEL.

Van de Genees-middelen voor de gebreken der Tand en van 't Tand-vleesch.

Voor Tand-pijn.

Om de sinkingen die op de Tand en vallen / en aldaar pijn veroorzaken / te diberteren / werd nuttelijk het Nies-poep boven om de Herffens te supberen / booz-gescheben gebzupht / daar na neemt Campher, kookt die in Azijn / en houd het warm in de Mond / en indien de Tand hol is / neemt Campher, en Was, mengt dit te samen / en vult de Cant daar

mede. Of neemt Scaphisagrien-zaat, doet het in een doekje / weckt het in Azijn / en houd het tusschen de Tand en tanden; anderen nemen Olie van Nagelen, of Orego met Wol in de Tand sefrecken. Nardus-zaad in Azijn gezoden / en in de Mond gehouden / is mede seer goed.

Een ander.

Neemt Pyrethrum-wortel een half loot / Hyfop, Salie van elks een halve hand vol /

Comijn-zaat, Nardus-zaat van elks ander-half vierendeel loots / kookt het in Wijn / en houdt het in de Mond.

Voor Tand-pijn die uyt heet Bloed, door de Slag-aderen van 't Slaap des Hoofis op de Tandens schietende, ontstaen is.

Neemt wit van een Ey wel geklopt zijnde / Roofen azijn en Roofen-water van elks een lepel vol / Gassen of Cartoen-meel soo veel genoeg is / maake hier van een paplien / en bint het op de Slapen van 't Hoofst.

Om de Wormen uyt de holle Tandens te verdrijven.

Neemt zaat van Bilsen-kruyt, vermengt dit met geel Was / maake hier van een kookje / legt die op een sferre plaatje / op heere kooklen gelept / set daar ober een Trechter / die men in de Mond moet houden / om alsoo de rook in de Tand te ontfangen.

Om de Tandens wit te maken.

Neemt Roofmarijn een loot / gebrand Witte-brood een half loot / Irias-wortel, Pionie-wortel, asch van Tabak, gepulveriseerde Marmor-steen van elks een vierendeel loots / stoot dit tot een fijn Poeyer en wijst 'er de Tandens mede.

Een ander.

Neemt roode Coralen, de steenen uyt

Dadelen, Zee-schuym, Drijf-steen, Oost-Indische Porceleyn-scherven, gebrand Zout, van elks even veel / en gebuyt het als 't voorgeaende.

Voor vuyl, bloedig en quaat Tantt vleesch.

Neemt Bistorten-wortel drie vierendeel loots / bloemen van wilde Granaten, Granaat schellen van elks twee vierendeel loots / Salie, Hysoop, Myrten-bladeren van elks een hand vol / Ligustrum, Roof-bladeren van elks een halve hand vol / Aluyn een loot / kookt dit in rosde Wijn en Water soo veel van nooden is / wascht het Tantt-vleesch daar mede / daar na bestrijtse met het navolgende: Neemt gesmolten Honing of Honing van Roofen twee loot / Aloë twintig greyn / Myrren tien greyn / ronde Ooster-Lucie Wortel een half vierendeel loots / mengt dit tot een Syroopje.

Een ander.

Neemt Maagde-palm, roode Roofen, Lepel bladeren van elks een hand vol / kookt dit in rosde Wijn tot een half pint / en gebuyt het als 't voorgeaende / en bestrijt het Tand-vleesch met het volgende: Neemt Honing van Roofen, Moerbelen-sap van elks een loot / gebranden Aluyn een half vierendeel loots / Egiptiac-salf een vierendeel loots / vermengt dit met maalkanderen.

H E T VII. C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van de Mont en Keel.

Voor een gewollen en seere Keel.

Dit Accident pleegt den Menschen seer te benautwen / ende men sal den Steken ten eersten met Sene-bladeren of Jalappe, als wy boven geleert hebben / purgeeren / daar na ter Alder laten / en ondertusschen de Keel dikwils gozgen. Neemt Judas-ooren, die aan de Vlier-boom wassen / drie vierendeel loots / Violen-bladeren, Salie, Vlier-bladeren van elks een hand vol / Corinthen twee loot / Soet-hout

een half loot / kookt dit in water tot een halve pint en gozgelt hier mede / en staet het volgende buyten om de Keel: Neemt Vlier-bladeren, roode Kool van elks even veel / halt dit kleyn en fruyt het in Botter en Honing.

Een ander.

Neemt gedroogde Honden-drek / Gansen-drek van elks een half loot / kookt dit in Wijn en Water tot een half pintje nat / en gozgelt hier mede.

Een

Een ander.

Neemt een **Swaalven-nest** / met een hand vol **Salie**, kookt dit in **Saete-melk** / en gebzuyht het als 't boozgaande.

Voor de Huyg in de Keel.

Neemt gedroogde **Bolster van Oker-nooten** een half vierendeel **loots** / **Bloemen van witte Granaten**, of **Balaustia**, **Granaatschellen** van elks **twintig greyn** / gebzanden **Aluyn** thien greyn / licht hier mede den **Huyg**.

Voor een rauwe en heefe Keel.

Neemt **dzop van Soet-hout** een half loot / **Candy-Suyker** eben soo veel / **Gomtragant** **twintig greyn** / maakt hier van met **Roo-fen-water** **hoehjens** / om in de mont te laten smelten / en allenghens dooz te stikken.

Voor een stinkende Afem.

Neemt **Karui-zaat** ses loot / of **Poley** twee handen vol / kookt dit in een **kanne Wjns** / tot dat de helft verzoden is / en dzinkt hier van 's morgens en 's avonds een goeden dzonk.

H E T V I I I . C A P I T T E L .

Van de Genees-middelen voor de gebreken van de Borst.

Voor de Hoest.

Neemt **Genever-besien** dize handen vol / kookt dit in een **mengelen Bier** / tot dat het **derden-deel** ver-zoden is / en dzinkt hier van een goeden dzonk / en legt een **graaum papper** met **kaars-smeer** / daar gestooten **Comijn-zaad** **opgestroyt** is / op de **Borst**.

Een ander.

Neemt **gepulveriseerde Alant-wortel**, **Irias-wortel** van elks een half vierendeel **loots** / **uyt-gekoekt sap** van **Vlier-besien** een vierendeel **loots** / neemt dit met **Bier** of **Wijn** in des avonds als men te bedde gaat.

Voor Hoest door scherpe sinkinge ont-staan.

Neemt **roode Kroon-roosen** of **Klap-roosen** een hand vol / kookt die in **Scabiosen** en **Carde-benedicten-water** van elks een **pinje** / tot of het **derden-deel** / dooz ge-daan zijnde / maakt het soet van **Suyker** / of met **Syrop** van **roode Klap roosen** / of van **Maan-bollen**. Hier toe is mede dien-stig **Syrop** van **Dolen** en **dzop** van **Soet-hout** gebzuyht.

Voor Fluymen, en een benauwde ver-roppe Borst.

Neemt **Alants-wortel** / dize vierendeel

loots / **bladeren van Carduus Benedictus** ; van **Asem** van elks twee vierendeel **loots** / **Kruyse-munt** een vierendeel **loots** / **Rhabar-ber** een half loot / **Aloë** een vierendeel **loots** / **Citroen-schellen** twee vierendeel **loots** / **hangt** dit met een **salije** in een **kanne wjns** / en dzinkt hier van **nuchteren** een **roemertje**.

Voor Engborstigheyt.

Neemt **Candy-suyker** een loot / **Bloem** van **Swavel** een half loot / mengt dit onder **malkander** / en geeft hier van een vierendeel **loots** op een **reysin**.

Een ander.

Neemt **Comijn-zaat** een half loot / **gesneden Vygen** een loot / **Averuyt** een hand vol / kookt dit in **Wijn** tot een **pin** / en dzinkt hier van.

Een ander

Neemt **sap** van **roode Kool** / zied het met **Honing** tot een **Syrop** / en neemt hier dikwils wat van in.

Voor het Bloed-spuwen.

Neemt **Smear-wortel** twee loot / **Soet-hout** een half loot / **bladeren van Weeg-bree**, **Porceleyn**, **Scabiosa** van elks een hand vol / **Myrren-besien** een halve hand vol / kookt dit in **Gerste-water** tot een **pin** / en maakt het soet met **Suyker**.

Een ander.

Neemt zaat van Sumach twee vterendeel loots / Arabische Gom een vterendeel loots / maakt hier van pillen met Weegbree sap om in dze reysen te gebzupken.

Voor 't Pleuris.

De rechte Pleuris is alijt verselt met een scherpe koozts / en geduurige siekende pijn in 't Aassem-halen / waar by geboegd is een drooge Kuch: Om dit Accident te genesen / salmen terstond Alder doen laten / en een goede quantiteyt bloet af-tappen / ende indien de pijn niet op en houd / mach men het den selfden dag of nacht eens of tweemaal herhalen / ondertusschen indien 't Lichaam beslooren is / Cluistery laten setten / en het volgende gebzupken: Neemt Olie van soet Amandelen twee loot / Syroop van Klap-roosen een loot / neemt dit in / en dzinkt daar na van den drank die wy voor de Hoest (uyt scherpe sinking ontsstaande) voor-geschreven hebben. Somnige piffen seer tegen het Pleuris de roode belkeken van de Hase-nooten, gedzoogt / twintig greyn zwaar / met Carduus Benedictus water / twee of dziemaal des daags

ingegeven Buiten daar de pijn is kan men Glas-kruyt, in Boter gestruyt / opleggen.

Om valsch Pleuris te stillen.

Neemt Nardus-zaat een half loot / kooft dit in Bier of Wijn / en geeft het te dzinken.

Voor verfworen Pleuris.

Neemt Doeyer van Barndenetelen-zaat, mengt het met Syroop van Violen, en gebzupkt het dikwils siekende.

Een ander.

Neemt een soete Appel, Holt het klokhups met de pitten daar uyt / en bukt het wederom met Wierook, vzaad den Appel onder de aschen / en geeft de Stieken hier van te eten.

Voor de Teering en Longe-sucht.

Neemt Longe-kruyd, Roofmarijn, Betonie, Venus-hayr van elks een half loot / Smeer-wortel acht loot / Hoef-bladeren twee loot / Viole-bloemen een vterendeel loots / stoot dese Kruyden / gedzoogt zijnde tot Doeyer / en vermengt het met een half pond gesuiberde Honing / hier van gebzupkt 's morgens en 's avonds de groote vaneen Oker-noot.

HET IX. C P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van 't Herte.

Voor Hert-kloppinge.

Neemt een vterendeel loots Theriakel, mengt het met Wijn / waar in Soep en Caneel gezoden is / en gebzupkt zijnde moet men daar op zweeten.

Een ander.

Neemt Galigaaen, Zedoar, Caneel, van elks een half loot / Melissen of Confilie de Greyn een hand vol / Bornagie-bloemen soo veel men tusschen dze binnereen vatten kan: Dazt dit met een saktie in een hanne Wjns / en hier van gedzonken.

Of neemt Confilie de Greyn-water, Carde-Benedicten-water van elks twee loot / Roosen-water een loot / Kaneel-water een half loot / Confectie-Alchermes een vterendeel loots / Syroop van Bornagie twee loot / vermengt dit te samen / en laet hier van dikwils twee lepelen vol in-nemen.

Voor melancholye en swaarmoedigheyd van 't herte.

Hier toe is goet Melissen of Pimpernel in Wijn gezoden en gedzonken / als ook Conserf en gedistilleert Water van Melissen, Bornagie, Baglos.

Voor

Voor Flauwhertigheyt.

Neemt Conserf van Bornagie, Buglos, Majoleyn, Roosmarijn, van elks een loot / een geheele confijte Nootemuscaat, Geconfijte Gember een half loot / mengt dit onder malkanderen tot een Conserf / en gebuykt hier van de groote van een Oker-noot.

Voor slauhertigheyt in heete siekte.

Neemt Conserf van Roosen, van Cichorey-bloemen, van roode Aalbessen-sap

van elks een loot / het bsteinste meerguyt een Citroen ofte Lamoen een half loot / Confectie-alchermes een half loot / maakt hier van een Conserf.

Voor banden aan 't Herte.

Neemt Galange, Foelie Caneel, Gember, Paradijs kernen. Zedoar, Nagelen, Angelica wortel van elks een half loot / Valeriana wortel een loot giet hier op een kanne goede Wijn / en laet dit veertien dagen staan waken / geeft hier van dize-maal des daags twee lepelen vol.

H E T X C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van der Vrouwen Borsten

Om 't Sog in de Borsten te vermeerren.

Neemt Anijs of Venkel-zaad een half loot / geeft dit met Kool-sop in / als men te bedde gaat / of zied groene Venkel en Delle in Gersten-wa-ter / maakt het soet met Supher / en dynkt hier af.

Om 't Sog op te droogen.

Neemt gestoten Boonen, Wikken, Coriander-zaad van elks een halve hand vol / kookt dit in water / en legt doeken hier in nat gemaakt zijnde / op de Borsten, andere nemen alleen Fransche Ick Wijn / of sap van Kruyse-munt.

Voor pijn in de Borsten, door geklonterde Melk veroorzaakt.

Neemt Boonen-meel twee deelen / Kruyse-munt een deel / maakt hier van met ongesouten Boter een paphen.

Voor ontfekinge der Borsten.

Neemt sap van Huys look, van Nachtschade, wit van een Ey, Olie van Roosen van elks eben veel / mengt dit wel onder een / en legt het met doeken daar op.

Om harde Borsten te versachten.

Neemt Garsten-meel, Boonen-meel, van elks twee loot / Fenegriek-zaat-meel, Lijn-zaat-meel van elks een loot / Saffraan twintig greyn / maakt hier van met Olie van Camillen een pap / en legt het op de Borsten.

Een ander.

Neemt een witte Lelien-wortel / kookt die in Soete-melk / tot dat hy wech word / doet daar hy Weyten-meel soo veel ge-noeg is / Olie van Camillen, van witte Lelien, van elks een lepel vol / Honing twee lepelen vol / twee dopers van Epen / maakt hier van een pap.

Een ander.

Neemt Biet, kookt die in Olie / doozgewrongen zijnde / smelt Was in die Olie / tot dat het als een salf word / en besmeerd hier mede de Borsten.

Voor Drop in de Borsten.

Neemt Olie van Roosen anderhalf loot / van Camillen, van witte Lelien, van elks drie vierendeel loots / Dialthea-salf een vierendeel loots / wit Was, twee loot / Roos-water, en Roos-azijn van elks een lepel vol / smelt die te samen tot een salfje.

Voor

Voor gefwollen en sweerende Borsten.

Neemt krumm van Witte-blood / kooft dit in water tot een dikke pap / doet 'er by Popeloen salf, versche Boter van elks drie loot / en legt dit op de Borsten.

Een ander.

Neemt Olie van Olijven, versche Koozeli van elks even veel / mengt dit onder een / en dzukt het door een doek / doet daar by Fenegriek-meel so veel tot dat het een bequaam papken word.

Een ander.

Neemt Boonen-meel, Fenegriek-meel, Lijnzaad-meel, krummen van Witte-blood / van elks twee loot / gestooten Althea-wortel drie loot / Safferaan een half vierendeel loots / maakt dit met af-ziedsel van Kees-kruyd en Althea tot een pap / daar by doende 4 doren van Eperen / Olie van Violen en Lijnzaad-olie van elks anderhalf loot. En wanneer het Gezwel door-gebroken / of met een blijm door-steken is / sal men het wetsagen met de volgende salf : Neemt Honing / sap van Jeshrouw-merk, dopers van Eperen / Tarpentijn, en een wepnig Garsten-meel onder malkander vermengt / en met wetsaken in de Wond gesteken.

Voor door gebrooken Kanker.

Neemt gepelde soete Amandelen soo veel genoeg is / stoot die in een loode Moztier / maakt hier van met sap van Huyslook een papken / ende wast eerst de wonde met Carduus Benedictus-water, ende stopt 'er des selfs poeper in / en legt daar het boozschreden papje ober heen.

Voor seere en gekloven Teepels.

Neemt gesmolten Lammeren-vet met Roole-water gewasschen / Roos-salf van elks een half loot / Arabische-gom twintig greyn / Boontjens Hol-wortel gepulberiseert tien greyn / Olie van Eperen soo veel van nooden is / maakt hier een salfje van.

Een ander.

Neemt Olie van Violen, van Eperen van elks drie vierendeel loots / Hartenvet, Bokkentalc van elks een half loot / Was soo veel van nooden is tot een salbe.

Een ander.

Neemt een wit Lelienblad, wipt de Olie daar in so te wecken staan / en legt het Ober de Cepel.

H E T X I. C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van de Maag.

Om de Maag te versterken.

Neemt Anijs, Venkel en Coriander-zaad van elks een loot / Karuizaad een half loot / Gember, Calmus-wortel van elks anderhalf vierendeel loots / Galigaan, Zedoar van elks een vierendeel loots / stoot dit tot een fijn poeper / en geeft hier van alle morgen een vierendeel loots met Wijn in.

Om de Maag te suyveren.

Hier toe is dienstig Aloë des abonds booz den eeten twintig greyn ingenomen /

of hangt dit na-bolgende poppen in een lianne Wijs / en drinkt daar 's morgens een roemertje vol van: Neemt Alants-wortel, Zedoar van elks een half loot / Carduus Benedictus, Centauria, Alsem, Kruyse-munt van elks een halve hand vol / Rhabarber een half loot / Aloë een vierendeel loots / Oranje-schillen anderhalf vierendeel loots / stoot dit tot een grof poeper / en bind het in een sakken. Tot desen cynde diend ook een braak-drank in 't eerste Capittel beschreden / in-genomen te werden.

Een

Voor pijn in de Maag uyt winden ontsaan.

Neemt een grof gestooten Noote-muscaat, kookt hem in Wijn / en dzinkt het / hier toe dient ook Theriakel met Wijn ingenomen / of Kamille-bloemen in Wijn gekookt.

Om het sterk Braken te doen op-houden.

Neemt deeg van Tarwen-brood soo veel genoeg is / Bakelaar twee handen vol / Alsem een hand vol / maakt hier van een Brood / laat het bakken / snijt 'er een stuk van / en legt het tusschen een doek / die in

de volgende bereyde Brandewijn nat gemaakt is / op de kolk van 't Herte: Neemt een mutsien Brandewijn / Galigaan, Calmus-wortel, van elks een half loot / Kruid-nagelen een vierendeel loots / laat dit te samen staan wecken / en maakt de doek hier in nat.

Een ander.

Neemt een Spons / kookt hem op in Azijn / en legt hem op de Maag of kolke van 't Herte / en eet een stukje Brood dat in sap van Granaten geweesit is.

H E T X I I . C A P I T T E L .

Van de Genees-middelen voor de gebreken der Darmen.

Voor pijn in de Buyk en 't Colijk.

Voor eerst is noodtig dat men soodanige Menschen met Rhabarber, Sene bladen of Jalappe, purgeert / of bereyd hier toe het volgende drankje / Neemt Sene-bladeren, wortel van Boonvaren, van elks een loot / Kamille-bloemen soo veel men tusschen drie vingeren vatten kan / Anijs of Venkel-zaad een half loot / Corinthen twee loot / kookt dit in een half pintje water tot op de helft / en maakt het een weynig soet met Supher. Daar na gebuykt het volgende: Neemt Camille-bloemen een halve hand vol / schillen van Orangie-appelen een half loot / kookt dit in Wijn en Water tot een mutsien nat / dooz-gebrongen zijnde / doet 'er by Suyker een loot / Anijs-olie ses druppelen / geeft dit op een reys te dzinken.

Een ander.

Neemt Camille-bloemen, een hand vol / Venkel-zaad een loot / kookt dit in Water tot een half pintje / doozgedaan zijnde / doet 'er by Siroop van Cichorey-sap anderhalf loot / Olie van Anijs tien druppelen / dzinkt hier van de helft op een reys.

Een ander.

Neemt wortel van Venkel, van Lavas,

van elks twee loot / Orangie-schillen een half loot / Angelica een loot / Calement, Krusemunt, Poley, Alsem, bloemen van Camillen, van Meliloten, van elks een hand vol / Genever-besien twee loot / Bakelaar een loot / Anijs-zaad, Comijn-zaad, van elks een half loot / kookt dit in Ster soo veel genoeg is / en stooft hier mede den Supli.

Voor Buyk-pijn van de Kinderen.

Neemt Venkel-water een half mutsien / Siroop van Maan-bollen twee loot / mengt dit / en geeft hier van een lepel vol.

Voor de Buyk-en Roo-loop.

Geeft den Stieken eerst dit volgende te gebuyken: Rhabarber een vierendeel loots / Notemuscaat ses greppen; daar na bereyd desen drank: Neemt Smeer-wortel twee loot / Kreupel-gras drie handen vol / een halve Maan-bol: kookt dit in Garsten-water tot een pint / vermengt hier by Siroop van Granaten, van Myrren-besien, van elks drie loot / en dzinkt hier van drie-maal daags.

Een ander.

Neemt Wijn-tint een mutsien / een Doper van een Ey, wit Maagden-Was, maakt

maakt dit gelijck een Candeeltjen / en laat het den Stieken op een reys gebuyken. Hier toe is Marmeladen of Quee-vleesch gebuykt / ook heel goed / als mede Conserf van roode Roosen, ende het water uyt groote Eyken bladeren, gedistilleert.

Voor perffinge ende onmacht ter Stoel te gaan.

Neemt Seven-boom soo veel genoeg is / kookt het in Water en Azijn / ende laat / den damp aan het Fondament ontfangen: Ofte neemt Wierook ende Pik, ende legt dit op gloepende kooften / om mede den damp / als vooren / te ontfangen.

Voor Buik-wormen der Kinderen.

Neemt loof van Perfik-boomen, lineust het en bind het op de Navel van de Buph.

Een ander.

Neemt Zever-zaat, laat het in oude Mee wecken / en geeft het te drincken: Knoflook in Soete-melli gekookt / werd ook seer veel gebuykt.

Een ander.

Neemt Scordium, Zever-zaat, van elks een half loot / Coraline, Rhabarber, van elks een vierendeel loots / kookt dit tot een sijn Doper / en geeft hier van een half vierendeel loots in.

Een ander.

Neemt Zever-zaat, Jalappe, Rhabarber van elks een half loot / doet dit grof gestooten in een sakjen / en hangt het in een pinjen Me / en geeft hier van al-te-mers

een wepnig te drincken / dit doodt de Wormen / en setse doot de stoel-gank af.

Voor het uyt-sinken des Aars-darms.

Men moet den uyt-gesoken Darm wederom met warme doeken in sijn plaats brengen / ende daar na het Fondament met het navolgende stoben: Neemt vast van Vlier-boomen een hand vol / kookt het in Wijn soo veel genoeg is.

Een ander.

Neemt Eyken-bladeren vijf handen vol / roode Roosen twee handen vol / kookt dit in water / daar gloepend staal in uyt-gesekt is.

Voor Ambeyen.

Neemt Campher, Ceruys-zalf, Populoen-zalf, van elks eben veel / en besmeert het Fondament hier mede.

Een ander.

Neemt versche Boter / dopers van Eperen seupt dit te samen in een pan / en drukt het doot een doek / en besmeertse hier mede.

Een ander.

Neemt natte Ceruys twee loot / een doper van een Ey / bereyde Tucia twintig grepn / Campher thien grepn / Herte-vet, Olte van Roosen van elks een loot / Reyger-vet een half loot / maakt hier vaneen salfse.

Een ander.

Neemt een goed deel Vlier-bladeren maakse doot heet in een pan / en legse met een stuk root Scharlaken op het Fondament.

H E T XIII. C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van de Lever.

Voor een verhitte Lever.

Nemt Cichorey-wortel, Scorzonera-wortel, van elks twee loot / Suring, wilde Cichorey, Bornagie, van elks

een hand vol / Tamarinden twee loot / kookt dit in een mengelen soete Wey / tot dat een derden-deel verjoden is / en drinkt hier van alle moezgen een mutfsen.

Voor

Voor Water-sucht.

In dese Slechte sal men vooz eerst pur-geeren: **Neemt** Jalappe, Mechoacan van elk veertig greyn / Orangie-schellen tien greyn / affche van Hult gebzand / ses greyn / maakt hier van een Doeper / en neemt het 's morgens met Bier in. Daar na neemt **Affche** van Genever-boomen, Boon-struyken, Alfs-ranken, van elk dze handen vol / doet daar een mengelen Garsten-water op / **Wijn** een half pintje giet het door een wolle **Lap** / maakt het soet met **Supher** / en dzinkt hier van een roemertje vol tweemaal daags.

Een ander.

Neemt een Peper-wortel, raspt hem fileyn / doet daar by een mengelen goede **Kinsche-Wijn** / en dzinkt hier somtijds van.

Een ander.

Neemt Alsem, Alfs-ranken, Carduus Benedictus van elk een hand vol / **Rhabarber**, een loot / **Orangie-schellen** een half loot / hange dit in een sakje in een mengelen **Wijn** / en dzinkt hier van.

Voor Geelsucht.

Neemt sap van Gouts-bloemen, Schelkruyd, van elk een half loot / **Safferaan** tien greyn / **Wijn** een half mutsien / geeft dit op een reys te dzinken.

Een ander.

Neemt Venkel-wortel, Pietercelien-wortel, van elk twee loot / **Schelkruyd**, **Duyve-kervel**, **Genever-besien**, van elk een hand vol / kookt dit in **Garsten-water** tot een pint / en maakt dit soet met **Supher** / dzinkt hier van een roemertje vol tweemaal des daags.

H E T X I V . C A P I T T E L .

Van de Genees-middelen voor de gebreeken van de Mild.

Voor een verharde en verstopte Mild.

N **Neemt** schozffe van een **Esen-boom** een vierendeel ponts / giet hier op een kanne **Wijn** / kookt dit op de helft / en dzinkt hier van een mutsien 's morgens nuchteren. De **Schozffe** van de **Capper-boom** zijn hier toe seer nut / of kookt **Poppe** in **Wijn** / en legt het op de slinkerzijde / hier door word de **Milt** seer vermozot / en des selfs pijn gestilt.

Voor de Blaauwschuyt.

Hier toe is seer dienstig den **Extract** van **Lepel-bladen**, of bereyd dese **Dzank**:

Neemt sap van **Lepel-bladen**, van **Duyve-kervel**, van **Cichorye**, van elk ses loot / sap van **Water-kars** acht loot / sap van **Beken-boon**, van **Venkel** van elk vier loots / **Kensche-Wijn** een pint / kookt het een reys of twee op / giet het door een wolle **Lap** / en geeft hier van een mutsien nuchteren te dzinken.

Een ander.

Neemt wortel van **Pionien** vier loot / **Poley** een hand vol / **Roosmarijn** een halbe hand vol / giet hier op twee mengelen **Bier** / en kookt het op de helft / hier van dzinke dzienmaal daags.

HET XV. CAPITTEL.

Van de Genees-middelen voor de gebreken van de Nieren, en van de Blaas.

Om het Graveel en Steen af te drijven.

Neeemt Brem-zaad, Kliffen-zaad, Perlen-kruyd-zaad, van elks drie vierendeel loots / Bokken-bloed anderhalf vierendeel loots / Kreeften-oogen een vierendeel loots / witte Candy suplier twee loot / stoot dit tot een fijn Poeper / en geeft hier van een vierendeel loots met Menschje-wijn in.

Een ander.

Neemt Afsche van Boone-struyken drie loot / van Steen-brek een loot / giet hier op water van Glas-kruyd, van Aard-besien, Rensche-wijn, van elks een half pintje / doet het daar na door een wollen doek / en vermengt het met Sproop van Limocnen. Hier van dzinkt een roemertje tweemaal daags.

Een ander.

Neemt Peper-wortel fijn geraspt ses loot / dzukt met een mutsjen Rensche-wijn het sap hier wpt; hier van vermengt de helft met Olie van soete Amandelen twee loot / Notemuscaat een half vierendeel loots / en geeft het te dzinken.

Een ander.

Neemt Sproop van Hyfoop vier loot / water / of af-ziedsel van Glas-kruyd, een pint / vermengt dit / en gebzupht hier van twee of drie maal daags een roemertje vol.

Voor ontfekinge der Nieren.

Neem Weegbree-water drie mutsjens / Roofe-water acht loot / Glas-kruyd water, Aard-besien-water, van elks een half pintje / Sproop van Violen vijf loot / van Limocnen twee loot / vermengt dit onder een / en geeft hier van een roemertje vol drie maal des daags; ondertusschen sal men

de Lendenen / met Roos-salf en Roosen-azijn vermengt / besmeeren.

Om de op-gestopte Urijn te doen lossen.

Neemt Glas-kruyd of Kervel in de Boter gefruyt / en boven op het Gemacht geslagen / of neemt gehookten Ajwyn, en gebzupht het als 't voorgeaande.

Voor de koude Pisse.

Dzinkt een glas Wijn / met af-ziedsel van Soethout vermengt. Sommige gebzuphten hier tegen Notemuscaat, of knoppen van zwarte Aelbesien.

Voor snijding in 't Water maken.

Neemt Althea, Keeskruyd, Petercelie-wortel, van elks een hand vol / kookt dit in een pintje Bier / tot de helft versoden is: Hier van gebzupht de helft warm met een wepnig ongezouten Boter.

Voor 't Bloed-wateren.

Neemt Wortel van Juffrouw-merk, van Venkel, van Pietercelie, van elks een loot / Weeg-bree, Harders-tas, van elks een hand vol / kookt dit in Bier of Wijn / en soet van Suplier gemaakt zijnde / dzinkt hier van.

Een ander.

Neemt Mumix, Vijgen, Anijs en Venkel-zaad, Raponticum van elks een loot / kookt dit in Rensche-wijn tot een pintje nat / dzinkt daar van tweemaal des daags een roemertje vol.

Voor sweeringen in de Nieren en Blaas.

Neemt Aard-besien kruyd / en wortels drie hand vol / kookt dit in een mengelen Wijn / tot dat een derden-deel verzoden is / en dzinkt hier van.

Een

Een ander

Neemt Smeer-wortel twee loot/ Tormentille een loot/ Althea, Harders-ras, Weegbree, van elks anderhalve hand vol/ Betonie, Alchimilla, van elks een

hand vol/ Soet-hout anderhalf loot/ Weegbree-zaad drie vierendeel loots/ Anijs een half loot/ zied dit in goede Mee/ tot een mengelen / en gebzuyht hier van twee of drie-maal daags.

H E T X V I . C A P I T T E L .

Van de Genees-middelen omtrent het Gemacht.

Voor scheurfel of Breuken.

Neemt geel Was, Mastik, Spijk-olie, van elks een half loot/ Olie van Eperen een vierendeel loots/ mengt dit onder een/ besmeert hier mede de Breuk/ en legt er een Oxycrocium-plaaster op/ en versiet het met een bequame band; ondertusschen laat hier van gebzuyken; Neemt Tormentille-wortel twee deelen/ Kreeft-oogen, Calmus-wortel, van elks een deel/ stoot dit te samen tot een grof Poeyer; neemt hier van twee loot/ giet daar op een pint goede Wijn/ laat dit te samen weeken/ en geeft hier van te dzynken tweemaal daags een roemertje vol.

Een ander.

Neemt Olie van Eperen/ 't Werg upt een Hamelen-schinkel, geel Was, Wierook, Hars, van elks een loot/ maakt hier van een salse/ en gebzuyht het als het voorgaande.

Een ander.

Neemt Hoppe, Salie-bladeren van elks twee handen vol/ kookt dit in goed en sterk Bier/ en legt het op de Breuk.

Voor het uyt-puylen van de Navel der Kinderen.

Neemt Oxycrocium-plaaster, strijkt het op een stukje Leer/ ende legt het op de Navel van de Bzuyk.

Voor die sich door vallen of stooten aan sijn Gemacht befeert heeft.

Neemt Garsten-meel, Boonen-meel, van elk vier loot/ roode Roofen een vierendeel loots/ kookt dit met roode Wijn, en een weynig Wijn tot een pap/ doet er by Olie van Roofen een lepel vol/ een geheel Ep/ bermenst dit te samen/ en slaat het om het Gemacht.

H E T X V I I . C A P I T T E L .

Van de Genees-middelen voor de gebreken der Vrouwen.

Om de Maantstonden te verwekken.

Neemt vierendeel loots Pastinaken-zaad met Warme Wijn nuchteren in genomen/ dzijft de Maant-stonden krachtelij af. Of neemt een hand vol Geneverbessen, kookt dit in een mengelen Wijn/ tot dat het derden-deel bezoden is/ dzinkt dit drie dagen achter een/ daar na gebzuyht noch drie dagen een half vierendeel loots

Trochisci de Myrrhe, die in de Apothecken bereyd worden.

Een ander.

Neemt sap van Seven-boom met Wijn upt-geperst/ twee loot/ Kaneel een vierendeel loots/ Safferaan ses greyn/ geeft dit op een reys te dzynken.

Een ander.

Neemt By-voet Confilie de Greyn, Carduus Benedictus, Poly, Seven-boom, van elks een hand vol/ kookt dit in een kanne Wijn / tot dat een derden deel verzoden is / en drinkt hier van 's morgens en 's avonds een roemertje vol.

Om de overvloedige Maantstonden te stoppen.

Neemt Dadele-steenen / roode Coralen / Coriander-zaat / van elks een vierendeel loots / maakt hier van een sijn Poepet / en gebzupht hier van een derden-deel.

Een ander.

Neemt sap van Duyfent-blad, van Weegbree van elks een loot / Sproop van Myrten-besien twee loot / Weegbree-water van Vlier-bloemen, van elks acht loot / gebzupht dit in drie repfen.

Voor de witte Vloet der Vrouwen.

Neemt wortel van Tormentille een loot / Averuyt, Roofmarijn, van elks een hand vol / gedroogde onrijpe Moerbefien een loot: kookt dit in een mengelen roode Wijn, tot dat een derden-deel verzoden is / hier van drinkt nuchteren een roemertje vol.

Voor 't opstijgen van de lijf-moeder.

Neemt van het sterlfte Genever-water een half pintje / Olie van Roofmarijn, van Barn steen, van elks twintig dzoppelen / gebzupht hier van somtijds een lepel vol.

Een ander.

Neemt Meester-wortel, Comijn-zaad, van elks een vierendeel loots / witte Peper twintig greyn / stoot dit tot een sijn poepet / om in twee rofsen te gebzuphten.

Voor 't nederfinken van de Lijf moeder.

De selve wederom in sijn plaats gebzagt zijnde / sal men dese stobvinge gebzuphten: Neemt Cypresse-nooten, Gal-nooten, Granaatschillen, bloemen van wilde Garnaten,

zaat van Sumach, van elks vier loot / bladeren van Myrthen, van Eyken, van Olijven, en Kreupel-gras, van elks een hand vol / roode Roofen een halve hand vol / kookt dit in roode Wijn soo veel tot een stobvinge geneeg is. Oubertuffchen gebzupht den volgende drank: Neemt Lauwerier-bladeren, Myrthen-bladeren, of de Besien / van elks een loot Cypresse-nooten anderhalf loot / zaat van Pastinaken drie vierendeel loots / kookt dit te samen in een mengelen Wijn / en geeft hier van een half mutsjen te drinken.

Om de geboorte te vorderen.

Neemt Borax, bladeren van Dictamnum van elks twintig greyn / Barn-steen, Seven-boom, van elks tien greyn / Safferaan ses greyn / maakt hier van een sijn Poepet / en geeft het met Dietercelse-water te drinken.

Een ander.

Neemt bladeren van Scarley, stootse en blindse op de Habel van de Zuph.

Een ander.

Neemt Heems wortel acht loot / Keskruyd twee hand en vol / By-voet, Bingelkruyd, Confilie de Greyn, van elks een hand vol / Lijn-zaad drie loot / tien Wijgen in 't midden door-gefneeden / kookt dit in genoegsaam water tot een stobvinge / en gebzupht het volgende Salfje: Neeme Dialthea een loot / Olie van Lelien, Lijn-zaad-olie, van elks anderhalf loot / maakt hier van een Salfje.

Om de Na-geboorte af te drijven.

Neemt Borax een vierendeel loots / Safferaan twintig greyn / water van By-voet vier loot / Kaneel-water drie loot / mengt dit onder malkanderen / en geeft hier dikwils twee lepelen vol van.

Om de na-ween te stillen.

Neemt Confilie de Greyn, Poley, Camille-bloemen, van elks een hand vol / Bakelaar

Bakelaar een half loot / kookt dit in Wijn / en geeft hier van te drinken.

Een ander.

Neemt Scarley soo veel van nooden is /

stootse in een steene Mortier / en doerse in versche Boter / laat dit veertien dagen staan / dan kookt het een weynig / en wzingt het door een doek / en smeert hier mede van de Pabel nederwaards na de Schamelheyd.

H E T X V I I I . C A P I T T E L .

Van de Genes-middelen voor de gebreken van de uytelijke Ledematen: en van de Huyt.

Voor kloven in de Handen.

Neemt Olie van Roosen twee loot / wit Was een loot / Hoenderen vet anderhalf loot / maakt hier van een Salfje.

Voor schurfde Handen.

Neemt Voos salf twee loot / Boontjens-hol-wortel een vierendeel loots / Sout van Salpeter twintig greyn / Mercurium Dulce tien greyn / maakt hier van een Salfje.

Een ander.

Neemt het binneste van een suere Appel / Swevel / Gember / Sout / van elks een vierendeel loots / Verkens-reusel twee loots / maakt hier van een Salfje.

Voor Kak-hielen.

Maakt een Pleyster van guele Gratia Dei Plaaster, of neemt geel Was / Harst / Olie van Olijben / van Lin-zaad / van elks drie loot / Ofse ver / Schape-vel / van elks anderhalf loot / Wierook een loot / roode Menthe twee loot / maakt hier van een Salf / die hier toe seer dienstig is.

Voor Podagra uyt hitte ontstaan.

Neemt gestooten Klupn soo veel genoeg is / Sout een weynig / maakt hier van met wit van een Ep / en een weynig Wijn / een papken / en slaat het daar om.

Een ander.

Neemt bladeren van Huys-loof / stoot-

se in een Mortier heel kleyn / doet hier by wat Sout en Wijn / roert het wel onder een / en besmeert hier mede de pijnlijke plaats.

Voor Podagra uyt koude ontstaan.

Neemt Genever-besien, Wortelen van Hadik, Kamille-bloemen, van elks een hand vol / kookt dit in Wijn / en stoot de Doeten hier mede.

Een ander.

Neemt water van Krustje roert mijn niet / van Vlier-bloemen, Brandewijn, van elks even veel / en slaat dit met doeken om de Doeten.

Een ander.

Neemt Olie van Roosen, Brandewijn, van elks even veel / smeert hier de plaats mede / soo haast die begint te zwellen of seer te doen.

Voor diksuchtige Beenen.

Neemt Wijn-moer twee deelen / Loog een deel / kookt dit tot een dik papken / en slaat het om de Beenen.

Voor verkrompen Zenuwen.

Neem Jopen-bier een mengelen / Brandewijn een pint / Klauwen-vet een half pintje / Mumia een loot / Honde-vet, vet van Palink, Verkens-reusel, versche Boter / van elks vier loot / Olie van Roosen twee loot / Honing drie loot / Pastinaken-wortelen kleyn gestooten / een half pont / laat dit een Maant staan / en kookt dit

dit op/ en wrijft het daar na door een doek.
Hier mede besmeert de verkrampen Zenu-
wentegen een Epken buur.

Voor de Fijk of Worm in de Vinger.

Legt Water-patting met Hoender-
drek op de Vinger / of neemt Swavel,
Look, Azijn, mengt dit onder malkande-
ren / en legt het daar op.

Voor koude in de Handen.

Neemt een groote Raap, holt hem up /
en vultse met Olie van Roofen, braaise
onder de asche / en smeert hier mede de
Handen.

Om Apofteunien en Gefwellen te doen
rijpen.

Neemt Driakel-plaaster ses loot / Dial-
thea-falt vier loot / Olie van Camillen,
van Dil, Tarpentijn, van elks een loot /
mengt dit onder een.

Een ander.

Neemt Roggen-brood / kookt het in
goed Bier tot een pap / doet hier by een
stuk Boter / en twee Dopers van Epe-
ren.

Voor Schurftheyd.

Neemt Geyten-melk een half pintje /
van de groene bast van een Vlierboom een
hand vol / een wepnig Zout / zied het op /
en drukt het door / en bet hier het Schurft
mede. Stet hier boven door Schurftde han-
den.

Voor Verbrandheyd.

Neemt ongefouten Boter / Ganse-
drek / mengt dit onder malkanderen / en
kookt het te samen / en giet het op kout
water / hier mede smeert het verbrande
Lid.

Een ander.

Neemt Olie van Olijven, en 't wie van
een Ep / mengt dit onder malkanderen /
en bestrijkt het daar mede.

Voor de Roos.

Neemt schoon Regen-water / Vlier-
azijn, of kookt vier-bloemen in Bier of
Soete melk / en slaat het daar om.

Een ander.

Neemt Olie van Roofen, oude Wijn
van elks eben-beel / en legt dit warm op de
Roos.

Een ander.

Neemt Vlier-azijn, dopers van Epe-
ren / van elks eben-beel / mengt het onder
een / legt het met linne doeken daar op: of-
te kookt Gepelde Garst / tot dat het water
dik word / en slaat dese slijmigheid om de
Roos.

Voor quaat Seer.

Neemt Stinkende-gouwe, Oker-noo-
ten-bladeren, van elks drie handen vol /
Seven-boom Lupinen, Water-patting, van
elks een hand vol: kookt dit in water /
en bet het quaat Seer hier mede.

Voor Hayr-wormen.

Neemt een mutffen Fransche-wijn, smelt
hier in een stukje Aluyn, soo groot als een
Turkse boon, en bet hier mede.

Een ander.

Neemt versche Paarde-drek, drukt het
sap daar up / en bestrijkt de Harz-worm
hier mede tweemaal daags.

Om wratten te verdrijven.

Neemt sap van Stinkende Gouwe, van
Porceleyn, van elks een loot / Olie van
Swavel anderhalf vierendeel loods / ver-
mengt het te samen / en bestrijkt daar
mede de Wratten.

Om Exter-oogen of Likdoornen te
verdrijven.

Schaaft een wepnig Spekt op een
doekje / en doet 'er een wepnig gepulve-
riferde Seven-boom by / en legt het daar
op / alle dagen verberfchende. Of neemt
een plaaster van Gom Galbanum gemaakt.

H E T XIX. C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor Wonden en Quetsuren.

Om de Wonden te genefen.

Het bloed gestemt zijnde / sal men de Wonden met *Alsem* en *Roosmarijn*, in *water* en *Wijn* gekookt / wasschen en daar na met een *Wolck Olie* van *St. Jans* kruid-bloemen in de Wonde doen / en een *Diapalina-plaaster* daar over heen leggen.

Een Wond-drank.

Neemt *Heydensch-wond-kruid*, *Roode-kool*, *Averuyt*, *Aartbescien-kruid*, *Weeg-bree*, *Sene groen*, *Sanikel*, *Alchimille*, *Yfer-kruid* van elkis een hand vol / zaat van *Juffrou-merk*, van *Hennip* van elkis een loot / *Smeer-wortel* twee loot / kookt dit in *Wijn* of *Bier* tot een mengelen / en drinkt hier dzemaal daags van. *Ondertusschen* berbind de Wonde mer dit salsje: Neemt *Honing* twee loot / *Olte* van *Olijven* een loot / *Bloem* van *Weyten-meel* een half loot / *roode Bolus* een vierendeel loots / maakt hier van een salsje.

Een Wond-drank die het verlegen of geronnen *Bloed* uyt-drijft.

Neemt *Potemusfaat* / *Gember* / *Ga-gel* / *Mumie*, *Krap* van elkis een loot / *Wterook* / *Soet-hout* / *Comijn zaad* / *Genever-besien* / *Amijs zaad* / *Bakelaar* / van elkis een loot / kookt dit te samen in twee kannen *Wijn* of *Bier* / tot dat de helft versoden is / en drinkt hier tweemaal daags een goede djonk van.

Een ander.

Neemt wortel van groote *Kaarden* / *Salie* van elkis een hand vol / kookt dit in een pint *Wijn* tot dat een derdendeel versoden is / hier van neemt een roemert vol / doet daar by gedroogde wortel van *Schel-kruid* / *Walschot* / *Kreeft-oogen* / *Mur-*

sen-dreft van elkis twintig greyn / mengt dit te samen / en geeft het in.

Voor die sich van binnen door vallen of slooten befeert hebben.

Neemt groene *Kervel*, kookt die in *Soete-melk* / en doet 'er een vierendeel loots *Tuyn-kars* zaat by.

Een ander

Neemt *Kreeft-oogen* / *Mumie*, *Walschot* / *Schapeen-front* van elkis een vierendeel loots / gedroogde *Pier-wormen* een half vierendeel loots / maakt dit alles tot *Poeper* / en geeft hier van een vierendeel loots met warme *Wijn* in.

Om geronnen *Bloed* tusschen vel en vleesch, en blaauwe plaken, te verdrijven.

Neemt *Bakelaar*, *Comijn zaat*, *Camillen*, *Alsem*, van elkis even veel / stoot dit tot een *Poeper* / en maakt met sap van *Alsem* een papken hier van / dat men daar op sal strijken.

Voor verwronge *Leden* en geborste *Zenuwen*.

Neemt dik *Bier* een pint / *Honing* drie lepelen vol / *versche Worter* een goet deel / maakt dit ' samen warm / en slaat het met een wolke sap om het *Lid*.

Om *Fistelen* te genefen.

Neemt sap van *Juffrouw-merk*, van *Weeg-bree*, van *Agrimonie* van elkis ses loot / van groene *Tabaks-bladeren* drie loot / *Roosen-honing* vier loot / *Witte Vitriool*, *Aluyn*, *Wijn-steen*, van elkis een half loot / *Spaans-groen* twintig greyn / bermenget dit te samen / en spuyt dit in de *Fistelen*.

H E T XX. C A P I T T E L.

Van de Genees-middelen voor Koortfen , Pest, Kinderpokjens en Maselen.

Om de dorst en brand te matigen in heete en gedurige Koortfen.

Neeemt Suring, Latouw, Bornagie-bladeren, van elks een hand vol/ Tamarinde twee loot/ kookt dit in een mingelen soete Wee/ en drinkt hier van. Hier toe dient ook Garsten-water met sap van roode Ael-besien, en met wat Suyker soet gemaakt.

Voor brandende Koortfen.

Neemt Huys-look, Suring, Porcelen, Endivie, Bornagie van elks een hand vol/ Tamarinde anderhalf loot/ Akeleyen-zaat een half loot/ kookt dit in Garsten-water tot een pint/ dooz gedaan zijnde/ doet 'er Sproop van Suring vier loot by/ en drinkt hier van.

Voor de alle-daagsche Koortfen.

Het lichaam met Jalappe gepurgeert zijnde/ neemt Carduus Benedictus, Gentiaan-wortel van elks een half vierendeel loots/ stoor dit tot een fijn poeper/ en geeft het booz het aankomen van de Koozts in.

Een ander.

Neemt Carduus Benedictus, Centaurea van elks een hand vol/ Wortel van Mansooren gedroogt zijnde een halve hand vol/ kookt dit in half Wijn en Water tot een pint/ en drinkt hier van een roemertje vol booz't aankomen van de Koozts.

Voor de anderdaagsche Koortfen.

Neemt Aluyn twintig greyn/ Sout van Carduus Benedictus tien greyn/ neemt dit met Bier in booz't aankomen van de Koozts.

Een ander.

Neemt Alfem, Barndenetels, Betonie

van elks een hand vol/ stoot het in een Mortier/ en drinkt met Wijn hier sap upt/ en doet 'er 5 of 6 gepulversteerde Pionienzaden daar by.

Een ander.

Neemt het binnenste bellerje upt de Hoender-magen hard gedroogt een vierendeel loots/ Orangie schillen een half vierendeel loots/ stoot dit te samen tot een fijn poeper/ en geeft het booz het aankomen van de Koozts in/ dit selfde is ook seer goet booz een slappe enquade maag.

Om op de Pols te binden.

Neemt Tarpentijn met roode Bolus vermengt/ of neemt bladeren van Vlier, Wijnruyt, Gouts-bloemen, Barndenetels, Honts-draf van elks even veel/ stoot dit met Wijn in een Mortier/ of neemt de binnenste bast van een Note-boom, weekt het in Wijn/ en bind het op de Pols/ die trekt een blaas/ die men dooz sal snijden.

Voor de derden-daagsche Koortfen.

Neemt Gentiaan, Wortel van Mansooren, van elks een loot/ Carduus Benedictus, Centaurea, Chamedrijs, Hysoop van elks een hand vol/ kookt dit in water en Wijn van elks een mengelen tot de helft/ drinkt hier van alle morgen een roemertje vol/ en blijft daar op leggen zweeten.

Een ander.

Neemt Gentiaan, Carduus Benedictus, Aluyn, Salpeter van elks een vierendeel loots/ en geeft dit in vier reysen booz het aankomen van de Koozts in.

Een ander.

Neemt Roomsche-alfem, Duyve-ker-vel, Carduus Benedictus, Buglos, van elks een

een hand vol/ Gentiaan twee loot/ kookt dit in drie pinten Wijn/ en geeft dit twee-maal daags te drinken.

Een ander.

Neemt een half pintje Alsem-wijn, doet hier by een loot Sout / dit te samen gesmolten zijnde / moet men vooz't aankomen van de koozts in-nemen / dit bezekt de koozts / en drijft veel verburpde vochtigheden dooz het bzaaken uyt het lijf.

Voor de Pest.

Zedoor geschaubot en dooz-geest / wederstaat de besmettinge / of neemt sap van Knofook, Wijn-azijn, Rensche-wijn, van elks een half muisjen / Theriakel een half loot / mengt dit te samen / en neemt hier alle mozgen een lepel vol van in.

Een ander.

Neemt Wijn-ruyt, dzukt met Azijn het sap daar uyt / neemt van dit sap een half pintje / Theriakel een loot / mengt dit onder malkanderen / en gebruykt hier van 's morgens en 's avonds een lepel vol.

Een ander.

Neemt twee Nooten, twee Vijgen, een wepnig Wijnruyt met Sout / en eet dit alle morgen.

Om 't vuur uyt de Pest buyl of Pest-kool te trekken.

Neemt een gedroogde Hadde / legt hem een wepnig in Azijn te wecken / en bind hem daar op.

Om op de Pest-buylen te leggen.

Neemt Suur-deeg een loot / Spaansfe-vliegen vijftien grepn / Mofert-zaat, Duyve-front van elks tien grepn / legt dit op de Supt.

Om op de Pest-kolen te leggen.

Neemt Smeer-wortel, Scabiosen van elks twee loot / Salpeter anderhalf bierendeel loots / twee dopers van Eperen /

maakt dit tot een papken / en legt het daar op.

Om de Kinder-pokjes en Maselen uyt te drijven.

Neemt ses Vijgen, Venkel-zaat, zaat van Juffrouw-merk, Gomme-lacca van elks een half loot / Linsen een loot / kookt dit in Bier of Garsten water / drinkt hier van een goeden drank / en hangt dit saksje in 't Bier en laat daar geduurig van drinken : neemt Akeleyen-zaat een loot / Carduus Benedictus-zaad een bierendeel loots / bereyde Harts-hooren een half loot / dit gestooten zijnde / doet het in een saksje.

Een ander.

Neemt Wortels van Venkel, van Dokke-bladeren van elks een loot / bladeren van Pimpinel, van Suring, van elks een hand vol / Venkel zaad, Gomme-lacca, Dragant van elks een bierendeel loots / seben Vijgen, negen Dadelen, Corenten een loot / kookt dit in Garsten-water tot een pintje / dooz gedaan zijnde / doet 'er by Sproop van Suring, Citroenen, Carduus Benedictus, Violen van elks twee loot / Safferaan een bierendeel loots / mengt dit tot een drank / en drinkt hier van.

Een ander.

Neemt Contrajerve-wortel 20 grepn / Lapis Bezoar tien grepn / Safferaan vijf grepn / stoot dit tot een fijn poeper / en geeft dit op een reys met Bier in / en wel hier op toe gedekt zijnde / moet men het zwoeten bebozderen.

Van groote brand in de Kinder-pokjes en Maselen.

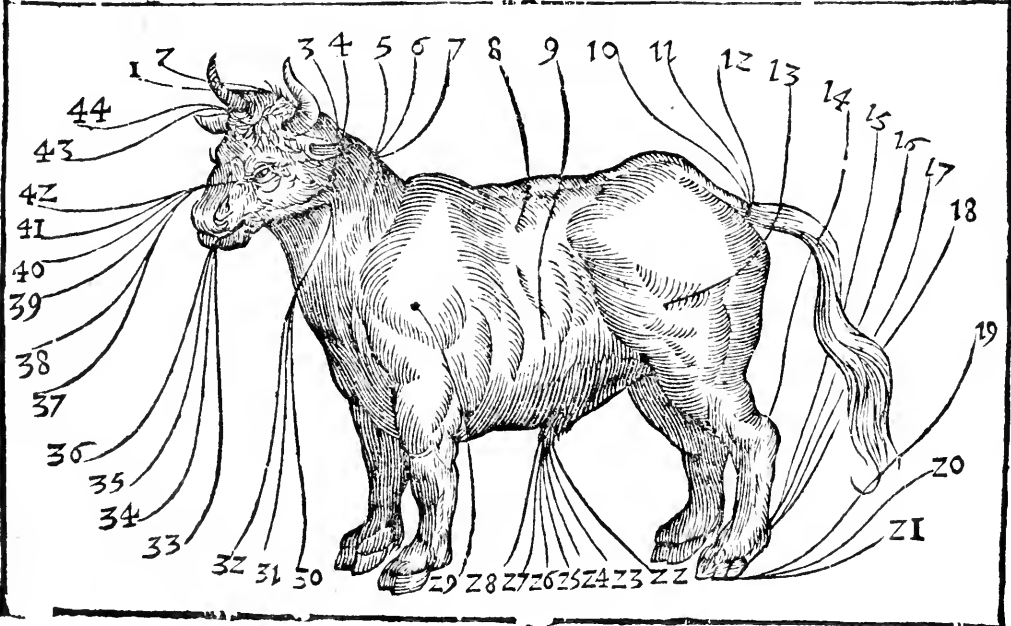
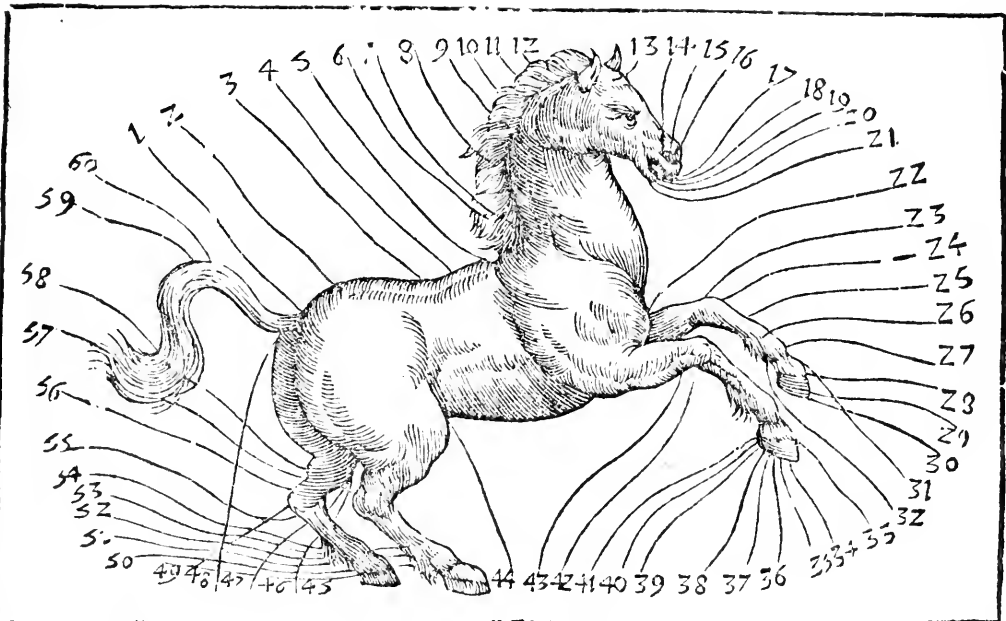
Neemt Suring, Porceleyn, Latouw, en Weegbree van elks een hand vol / Scordium een halve hand vol / zaad van Citroenen een half loot / zaad van Suring, een loot / kookt dit te samen in Garstenwater tot een pint / doet hier by Sproop van Granaten, van Limoenen, van elks drie loot / en geeft hier dikwils van te drinken.

Van het PAART sijn siekten, afgetekent met de volgende numbers.

1 Schoofsheyd.	22 Pijn in de Borsten.	42 Geslagen zijnde.
2 Derrephkt of geslagen zijnde.	23 Querbeenen aan de Knien.	43 Malandien.
3 Longensiecht.	24 Leefen.	44 De Wolvine.
4 Longenpijn.	25 Schupfel beenen.	45 Gezwell in de kilooten.
5 Gequerste rugge.	26 Gallen.	46 Een slag aan't dik van't Been.
6 Den Schot.	27 Plekeng.	47 Als't Fondament upvalt len wil.
7 Den Maanstrang.	28 Egel-boet.	48 Leefen achter aan't Been.
8 Pijn in de hals.	29 Querhoeben.	49 Een loopent gat.
9 De worzinge.	30 Pijnkende boeten.	50 De kanker.
10 De Dyberg.	31 Querboeten.	51 Kiloben aan de Beenen.
11 Schel in de oogen.	32 Derhicheyd.	52 Overhoeden aan de Hoozn.
12 De Nagel in de oogen.	33 Pijn van de Hoozn.	53 Kiloben die langs heen gaan.
13 Hoofstypn.	34 Vernageltheyd.	54 Kiloben die dwersg komen.
14 Snottetheyd.	35 Sekere pijn in de boet.	55 Spatten achter aan't been.
15 Derhoutheyd van't hooft.	36 Lossinge van de Hoozn aan de boet.	56 Krappen.
16 Dliegende Woormen in de Neuzgaten.	37 Als de Hoozn aan de boet schupmt.	57 Leefen.
17 Schuwel aan de Tandem.	38 De Doge onder aan de Hoozn van de boet.	58 Querbeenen.
18 Derwas aan't Gehemelte.	39 De stralen.	59 Staart-beenen.
19 Quetsinge aan de Tonge.	40 De Bleinen aan de Hoozn en Diechsh.	60 Kratten-staart als't hazz upvalt.
20 Pijn aan de Tonge.	41 Moere-bet.	
21 Kiepleme Waardeheng aan de Tonge.		

Van den OS sijn siekten, afgetekent met de navolgende numbers.

1 Hoozn gebroken zijnde.	17 Doet verstopht.	30 Eechelen in geslukt hebbe.
2 Hoozn bermorpt zijnde.	18 Eenig swaar gewicht op den Doet gehalten ofte anders verklint.	31 Squamatie.
3 Gezwell in den Hals.	19 Hoozn van den Doet gebroken.	32 Derworinge.
4 Den Hals gequetst.	20 Hoozn van den Doet gekloben.	33 Gezwell in het gehemelte van het bakhugg.
5 Hazz af-geballen aan het Hals-stuk.	21 Hoozn van den Doet afballende.	34 Gezwell in't bakhugg.
6 Hardigheyd in het Hals-stuk.	22 Bloed-loopingen.	35 Quetsinge der Congen.
7 Gezwell in't Halsstuk.	23 Den buplen loop.	36 Den appetijt verloren hebbe.
8 Het vel aan de Ribben gekeeft.	24 Swellinge in de Blaas.	37 Wolke in d' Oogen.
9 Pijne in de Buph.	25 Verstopthend in de Blaas.	38 Gezwell in d' Oogen.
10 Eenige Darmen gequetst.	26 Steen in de roep van de Blaas.	39 Witzel op d' Oogen.
11 Loopingen in den Buph.	27 Steen in de Blaas selfs.	40 Watten op d' Oogen.
12 Herdigheyd in den Buph.	28 Swellinge in de roep van de blaas.	41 Loopende Oogen.
13 Eersbil ontlupht.	29 Schouderblad ontfet.	42 Schelle in d' Oogen.
14 Gebrooken Been.		43 Seeren aan't Hooft.
15 Gezwell in't Been.		44 Pijne in't Hooft.
16 Derherdinge en berstijbinge in't Been.		

Den Erbaren HUYSHOUDER.

Onderwijfende, hoe men beylfame Medicijnen voor de gebreken der Beesten bereyden fal.

Van de Genees-middelen voor de gebreken der Paarden.

Voor Oogen der Paarden, daar in geflagen of gefteken is.

Hier toe fal men het Oog met warme Wijn waffen / ende met versch Hoender-veet besmeeren / ende daar na krumm van Witebroot met Wijn / tot een paphien gemaakt / op-leggen / ende de Hoofst-ader openen.

Voor groote Hoofst-pijn der Paarden.

De ken-teekenen hier van zijn / wan neer veel water uit het Hoofst druypt / de Ooren slay hangen / en de Hals en 't Hoofst swaar en nederhangend is. Hier tegen fal men het volgende gebuyken : Neemt hi'er gesneden Jaffrou-merk, Latrou, en versch gesneden Seruo / mengt dit onder het voeder.

Voor Verkouthed der Paarden.

Als een Paart verkouth is / fal men het op een warme plaats stallen / en wel warm toedekken / en dan soo geeft hem Fenegriek-zaad onder sijn Koozen te eeten / en lautwe Soete-melk te drinken.

Voor de Vijver der Paarden.

De ken-teekenen hier van zijn / dat het Paart seer zwet / ja al stond het stille / en konnen sy te leggen / soo zijn sy seer in verijfel van te sterben. Om die te helpen / so wijst en strijkt het Paars Kaakle been / en doet het ader-laten onderwaarts de Ooren / en opent met een Wijn de hardighed / die / gelijc een witte zenuwe is / in de lengte / trekt er

dit tot bleesch uit / en strijkt daar Sout in / en legt 'er dese pap op : Neemt Hart die loot / Garste-meel ses loot / kookt dit in rosde Wijn tot een pap / en verbind het bozders met wicken in Water / Olie / en Sout nat gemaakt.

Voor schellen en vlieten der Oogen.

Neemt sap van Hondsdraf, van stinkende Gouwe, Wijn van elck even veel / en doet dit in de Oogen : of gebuykte Salarmoniac met Honing vermengt.

Voor pijn en svellinge in de Keel der Paarden.

Neemt ouden Oly twee pont / Wijn een half pint / Parey-bollen, Vijgen van elck negen / wecht dit te samen / en zied het een reys of twee op / door-gebozongen zijnde / doet 'er by Salpeter en Sout soo veel genoeg is / en giet hier van een half pint seffens in de Hals van 't Paart.

Om Paarden te helpen van de Tant-stoel.

Alle het Tand-bleesch dat gezwollen is / fal men met een Wijn op smijden / te welen drie of vier gaten daar in makende / en laat het wel bleeden / ende daar na met Wijn-azijn wijshen.

Om Paarden te genesen die van binnen gequetst zijn.

Neemt een Hond, bilt hem / en doet het ingekwant wech / en zied hem in een ketel met veel water / en geeft dit water te drinken.

Voor

Voor bloed-pissen

Neemt Bloem van Tarwen-meel / en warme Soete melk / geeft dit te drinken.

Indien het Paart niet stallen kan.

Neemt een pint Wijn / 't wit van tien Eperen / gestooven Look, geeft dit te drinken : of neemt alleen say van roode Kool met Wijn vermengt.

Voor 't gefwollen Gemacht.

Neemt Bloem van Tarwen-meel / Wijn-moer / Werkens-reusel / mengt dit te samen / en besmeert het Gemacht daar mede.

Voor een dempig Paart.

Neemt Galiga, Gember, Kruid-nagelen, Comijn-zaad, Venkel-zaad van elks een loot / twee Eperen / Safferaan twintig greyn / mengt dit met een half pintje Wijn / giet dit in de Hals / het Hoofd lange tijd em hoog houdende.

Voor Hoest en Kuchten der Paarden.

Neemt Fenegriek, Lijn-zaat van elks een vierendeel / Soet-hout, Gomme-dragant, Wierook, Sayker, Linsen van elks twee loot / stoot dit tot een grof poepert / en mengt het onder het Hoeder / of kloot een hand vol hier van in water / en geeft het te drinken.

Voor verloren Eetens-lust.

Als van sal men de Mond met Azijn en Sout wel wasschen en schoen maken.

Voor de gequetste of seere Rug der Paarden.

Neemt de zenuwen van een Hond, Oester-schelpen, Hoender-drek, dit sult gy te samen mengen en branden tot asche / wascht het Seer eerst met warme Azijn / en stropt 'er het gebzand poepert

op. Ende als 't Paard op den Aug gequetst is / van de Zadel / legt het op met Werk in wit van Eperen nat gemaakt / ende daar na sult gy met Hoender-vet besmeeren.

Voor de Krappen.

Da dat het Harz af-gechoren is / sal men het smeeeren met Mostaart en Honing / daar na gebzucht oude schoenen toe poepert verbrant / Koper-root soo veel genoeg is / en maakt met oude Werkens-reusel een salf / hier mede bestrijkt 's morgens en 's avonds.

Voor de Gallen.

Neemt Kaarden, Riet en Brande-netels, stamp dit in een Mortier / en maakt het warm in een pan / en legt het heet daar op / laat dit een geheele nacht leggen / des morgens wascht het met Pisse / ende als gy dit snijden wilt / en geopent hebbende / sugt dooz een spuyte van een Dier-pijp / al het geene in de Galle is / en smeert 'er het nabelgende in : Neemt Kappoene-vet, Honing / en Olie van Lauwerier, gebzucht dit tot dat het genesen is / wel toe siende dat 'er geen water aan en komt binnen de tijd dat het open is.

Voor gefwollen Beenen der Paarden.

Neemt oude gesouten Reusel Dialthea-falf en Lijn-olie, maakt hier van een salf.

Voor quade Hoorens aan der Paarden Voeten.

Neemt Pek, Harst en Teer van elks een half pint / Tarpentijn een vierendeel pons / dit is goet vooz quade Hoorns.

Als een Paart vernagelt is.

Moet men de Nagel uyt trekken / en tot het Bloed snijden / of tot in 't Diefsel schoen maken / en gesmolten Swavel daar in bzuppen.

Van de Genees-middelen voor de gebreken der Ossen en Koeyen.

Voor de Kegel-tanden der Koeyen.

Als een Koe gebreke heeft aan de Kegel-tanden / datse haar zwellen / soo en kan dat Beest niet eeten / dan sal men hem de Mond open doen / en snijden hem de Kegel-tanden / die gezwollen zijn / wat af / en bestrijktse met Sout / soo vergaet dat gebreke.

Voor Geswel aan de Koeyen of Ossen.

Daar tegen sal men die in de Oren snijden / en wrijven die datse bloeden ; ende soo het dan niet beteren wil / soo sal men de Staart op heffen / ende snijden daar in een vinger breed van het lijf / en men sal haar Theriakel in geven.

Voor Buyk-pijn van Ossen en Koeyen.

De ken-tekenen zijn / dat sy gaan leggen / en staan terstont weder op / en schreeben met de voeten ; dan sult gy nemen dun Bier / en slaan daar in een hand vol Sout / dat het schuimt / en dat schuim sal men af doen / en gieten 't haar in de keel / tot drie maal toe : of geeft Theriakel met Wijn te drincken.

Voor het Hoesten en Kuchen.

Neemt Longen-Kruyd , Hyfoop van elks twee handen vol / kookt dit in Water / en geeft het in / of neemt sap van Parey met Olie van Olijven.

Een ander.

Neemt groene Byvoet vier handen vol / stoot dit kleyn / en drukt met Water het sap uit / dit sal men seven dagen achter een in geven.

Voor de Koorts van Ossen en Koeyen.

De ken-tekenen hier van zijn / dat het Beest niet eeten wil / de oogen druppen / en

staan hol in 't hooft / hier tegen sal men het Beest op stal setten / en onder het Gras Wijngaarts-bladeren mengen / ende de Oren snijden datse bloeden.

Voor Bloet-pissen van Ossen en Koeyen.

Neemt Geers , Hennip-zaat van elks ses loot / Theriakel twee loot / kookt dit in twee pinten Wijn / en geeft het in : of neemt Weegbree-sap met Olie van Olijven.

Voor Ossen en Koeyen die niet pissen kunnen.

Neemt Honting / Olie en Wijn / 't samen gesoden / en drie morgens verbolgens in gebeven.

Voor Sinkinge en Snotterigheyt.

De ken-tekenen hier van zijn / wanneer de Oogen loopen / en sy geen eet-lust en hebben / ende Ooren laten hangen ; als dan wascht de Mond met Thijm , gesoden in witte Wijn : of wrijft de Mond met Look en Sout / en wascht die daar namet Wijn.

Voor Ossen of Koeyen die seerig zijn tusschen de klauwen.

Hier tegen sal men Schapen-ongel smelten / en gieten dat daar soo warm op als sy het lijden kunnen / en naven dan daar een lap om / en men sal 't ook eens of tweemaal daags wassen met Mans-pisse / en met Teer besmeeren.

Voor verborgen siekte der Koeyen.

Neemt Laurier-bladen , Seven-boom , Wijnruyt , Wijngaarts-bladen van elks een hand vol / Knollook , Parey , Wierook van elks een loot / kookt / dit in Wijn / en geeft het te drincken.

Voor

Voor de gebreken van de Schapen.

Voor de Hoest van de Schapen.

Geeft haar te eeten Veld-cypres en Agrimonie, een goet deel / dese kruyden zijn mede goet voozdempige Paarden.

Voor de schurfttheyt der Schapen.

Neemt Moer van Olie / van Wijn / afziedsel van Lupinen, van elks soo veel genoeg is / mengt dit / en bestrijkt het hier mede. Hier toe dient ook het Water in Holle Boeke-boomen gebonden / 't welk mede de schurfttheyd van andere Beesten / als Paarden en Ossen / seer wel geneest.

Voor de Pest der Schapen.

Neemt in de Lente Salie en Malrove, dzukt het sap daar uyt / en geeft hier van de Schapen / 14 dagen achter een / een goede dronk / en sy sullen het volgende jaar van veel siekten en sterfte bezijd zijn.

Voor de gebreken van de Verkens.

Voor Klieren en Krop-sweeren der Verkens.

Geeft haar te eeten het Kruyd van Veld-violen ofte Penseen.

Voor de Pest onder de Verkens.

De Swijn-herders van Dupes-land geben hier tegen het Kruyd van Gentiana, kleyn gekapt / en onder haar voedsel gemengt.

Voor ongaatheyd of gortigheyd der Verkens.

Hier tegen is seer dienstig het Kruyd Als-ranken, haar te eeten gegeven. Men seyt ook dat de Verkens / die uyt een Trog van Essen-Hout gemaakt / eeten / noyt ongaatsch of gortig worden.

Voor uyt-teerende, en seer magere Schapen.

Hier tegen geeft haar te eeten de huyden of zaden van Colutea, of Lombaartse Linsen, waar dooz sy vet en wel groeyent worden.

Een ander.

Neemt een hand vol Amandelen / stoot die met Wijn / en maakt hier van een Melkje / en geeft dit de Schapen in; hier tegen is ook van nooden dat men haar in de Ooren snijdt.

Voor Schapen die vergiftig Kruyd gegeten hebben.

De ken-teekenen hier van zijn / dat haar de Nuph seer schielijk hemt te zwellen / datse niet willen eeten / en dikwils neerbullen: hier tegen sal men haar de aderen in de bovenste Lip openen / en haar Theriakel, met menschen-pis vermengt / in-geben.

Voor onbekende siekte der Verkens.

Dat de Verkens ongesont zijn / werd aldus onderhouden: Men trekt uyt de Neph centige Hapren / inden de selve supber zijn / is een teken van gesondheyd / maar indien sy bloedig of met etterachtige materie besmet zijn / is een teken van ongesondheyd. Als van salmen haar het eeten en dzinken een dag en nacht onthouden / en daar na Water / waar in gestoote woztelen van wilde Comcommers, 24 uren geweeckt hebben / te dzinken geben / en hier dooz sullen sy veel vuylichheyd quijt worden. Sommige gebruyken hier tegen de woztelen van Affodillen, onder haar spijs gemengt.

Voor de gebreken van de Geyten.

Om de Geyten en alle viervoetige Gedier-
ten lichtelijk haar Jongen te doen
werpen.

N Geme gestooten zaad van Sefeli
van Marfilien, en geeft het haar
met warm Bier of Water te dym-
ken.

Om te maken dat de Geyten veel
Melk geven.

De Bladeren van Klim-op, ofte van
Vijf-vinger-kruyd, van Geyten veel ge-
geten / doet de selve seer veel Melk ge-
ven.

Voor de gebreken van de Hoenders.

Voor Spotterigheyt en de Pip.
De Hoenders verkriggen dit meest /
wanneer sy onsupber Water, dym-
ken / daarom sal men letten / dat
sy van schoon en klaar Water voorzien zijn;
hier tegen sal men de Hoenders Look in
geven / 't welk haar een bequame remedie
is.

Een ander.

Steekt haar een Deer door de Neus-ga-
ten / en licht het harde en witte Del van
haar Tong behendelijk af / en geeft haar
alle dagen een weynig Boter / met Peper
vermengt / in.

Een ander.

Neemt Orego, of de binnenste schorsse
van de Essen-boom / weekt dit in water /
en laat haar hier van gebuurig dymken.

Een ander.

Neemt Seven-boom, Orego, en Hy-
loop, legt dit op een koole vuurs / en
houd het Hoofst van de Henne ober dese
rook / en wijft de beki en neusgaten met
Knoffook.

Voor de Buykloop der Hoenders.

Neemt Garsten-meel, gesmolten Was en

Wijn, vermengt dit te samen als Degg
en geeft een byok of twee voer ander Koo-
ren / hier van te eeren; ondertusschen sal
men haar af-ziedsel van Quee-peeren dym-
ken laten.

Om de Luyfen van de Hoenders te
verdrijven.

Hier door worden de Hoenders seer ma-
ger / en gaan gebuurig quijnen / hier te-
gen sal men haar in geven gestooten Co-
mijn, en Staphisagrein-zaad met Boter
vermengt / en haar dikwils wasschen met
Water en Wijn / waar in Lupinen gesoden
zijn.

Een seer expert Recept voor alderhande in-
wendige gebreken der Beesten, soo wel
Paarden als Ossen en Koeyen.

Neemt Roomsche Alsem, Quendel, of
wilde Thijm, Betonie, Centauria, Ver-
kens-venkel, Gentiana, Bakelaar, Hol-
wortel, van elks twee loot / Myrrhen,
Wierook, van elks een loot witte Peper
een half loot / stoot dit tot een sijn poeper /
en vermengt het met twee pont gesmolten
Honing, en geeft hier van twee loot op een
reys in.

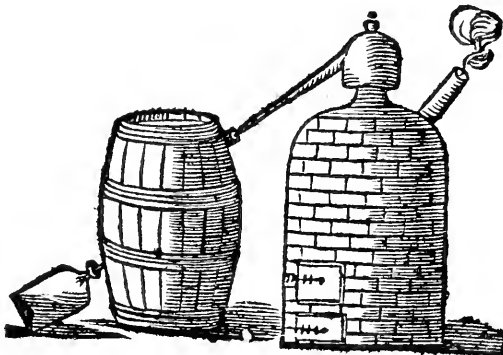
De DISTILLEER-KONST.

Onderwijfende hoe men uyt Kruyden, Bloemen, en Zaden, Wateren en Olie fal distilleeren.

OM het oprecht gebuyck van de Kruyden/Bloemen/en Zaden/ die men in sijn Hofonderhoud en aan-guecht / te genieten/ kan men der selver kracht door Konst merkelyk verbeteren / en uyt de selve krachtige Wateren en Olie trekken of distilleren; het welke wel op verscheyde / en beelderhande manieren / en door beelerlepe instrumenten geschied / doch sullen hier maar twee van de voornaamste / en gemakelykste maniere / beschryven;

(als zijnde het andere / het werk der Chymisten) welke op onse manieren alleenlyk geschieden door twee instrumenten / als een koperen Ketel en een Klok / ende gelijk een goed gereedschap / nam men segt / de helft van den arbejd is. Soo sal ik tot nader kennisse der onkundige alhier / neffens de afteekeninge van een Distilleer-fornuys / ook beschryven hoe / ende op wat manier / het selve moet gebouwt / of gemetselt worden.

Afteekeninge van een Distilleer-fornuys met sijn Koel-vat, en andere toe-behooren.

Het Distilleer-fornuys in sijn geheel / gemetselt van flegte Bouwse steen / alsoo die best tegen 't branden mag: Maar in een koperen Ketel op die selve wijze gemaakt / als de Brandewijn-branders gebuyken tot haren Bran-

derpe / gemetselt staat / waar op een Helm gepast word / beeltijds van koper / doch seer qualijk / alsoo de opwasemende dampen daar in vergaderende / indien sy eenige suerticheyd of scherpicheyd by haac hebben / lichtelyk een quaden smaak /

ja zelfs sijnijghheid daar uyt komen na haar te trekken / weshalven de selve Helm of geheel dñk vertind / of geheel van tin moet gemaakt worden / welk laatste het alderveplijgste is / van de twee Deurtjes is het bovenste een Stookgat / waar mede een yfere Krooster moet gelijk gelijp worden om vuur op te stookken. Het onderste is een lucht en Afschgaatje / den belk van den Helm komt ober-een met de Slang / dewelken in een Koel-bat moet staan / het welk met hout water moet op-gebuld worden / om de dampen / uyt de Helm in de Slang / (die om de selve reden als booren van de Helm is gesegt / van tin moet wesen) te verhoelen / op dat het niet heet soude mogen komen in den Ontfanger / ende als dan bebeden: Dit Formys dan op dese wijze gebouwt zijnde / komen wy tot de Distillatie / waar in twee dingen voornamentlijk staan aan te merken: als vooreerst / hoe veel Waters om te distilleeren / op de Krupden moet gegoten worden; en ten tweeden / hoe veel Waters van ieder pond Krupd mag af-getrokken worden / waar in de koude en vol-sappige Krupden van de drooge en heete verschillen: Want de koude natte Krupden hebben om de veelheid hares saps minder Waters van nooden als de heete en drooge; by Exempel:

Giet op 12 poot Cichoreye, kleyn gehakt / en gehapt zijnde / 16 pond Waters / te samen in de Ketel gedaan hebbende / distilleert het met matelijch vuur / de Helm op de Ketel geset zijnde / ende deszelfs Tincture ofte voegen met Roggen-deeg nauw toe-gestreeken hebbende / trekt daar af acht / of ten hoogsten tien pond Waters / op welke wijze alle koude ende vruchtige Krupden moeten gedistilleert worden / als

Bornagie.
Boon-bloeyfel.
Euglossie.

Carde Benedict.
Duyve-kervel.
Endivie.

Latouwe.
Lelien.
Nacht-schade.

Scabiöse.
Suring en meer andere.

Doch tot de gene die heeter en drooger bat nature zijn / als volgen /

Averuyt. Lavendel-bloemen.
Byvoet. Moeder-kruyd.
Confilie de Greyn. Majoleyn.
Hyfoop. Poleye.
Kruysemunt. Roofmarijn.
Lavas. Salie, &c.

Mag men wat meer water nemen / en af-trekken / als by Exempel / tot 12 pond Averuyt, 18 pond water / daar af trekkende 14 pond waters. Sommige en zijn soo naauwkeurig in 't afwegen van de Krupden en van 't water niet: Maar sy verdeelen alleen haare distilleer-ketel in twee gelijke deelen / waar van sy een deel met de Krupden / en twee deelen met water op-vullen / de distillatie continuerende / soo lange de krachten door de reuk of smaak vermerkt worden / en de Krupden geen perijkel van aan-branden onderwoopen zijn. Maar op dat de krachten van de voer-berhaalde Krupden door de distillatie te beter uyt-getrokken worden / moet men in acht nemen / dat de versche en vol-sappige Krupden kleyn gestooten / en met haare eygen sap in plaats van water ober-gooten zijnde / in een koude plaats tot datse eenige suurte of gortigheyt verkeren hebben / gestelt moeten werden: maar ober de drooge / en die heeter van naturen zijn / werd water ver-yscht / daar sy doende een weynig gist van bier / op datse te eerder goor werden / en fermenteeeren of gisten mochten. En op dese wijze daar na in de Distilleer-ketel gedaan / werd uyt de selve de sijnste deelen of geesten / en de voornaamste krachten getrokken en vergadert. Dit voer soo veel aangaat de distillatie in 't generaal; doch zijn noch eenige bysondere manieren om sommige Krupden te distilleeren.

Maniere om Water uyt Aart-besiën te maken.

Neemt 4 pont Aart-besiën, deselve wat gekneust hebbende / giet daar op 4 pinzen Wijn / t' samen een dag of twee gewoekt hebbende / doerse in de Ketel / en distilleertse sachtjens / op dat de vucht niet aan en vrand / ende u Water daar door een vrandige smaak krijgt / wacht u ook van al te veel af te trekken / alsoo te veel vochtigheds verblagen zijnde / uwe vucht in groot gebaar soude staan van aan te vanden.

Op dese wijze worden gemaakt de wateren van

Lilien van Dal.
Kaneel.
Lions-draf. &c.

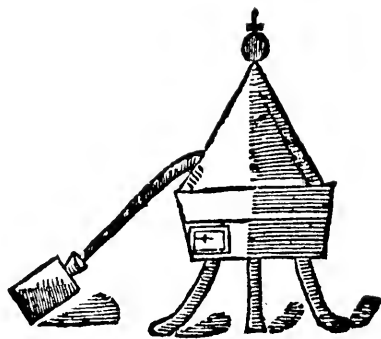
Maniere om gemeen Roose-water te maken.

Neemt 1000 Probinc-roosen / de welke gy de bladeren van haer knoppen afgebaan hebbende / sult in de Ketel smijten / daar op gietende 12 mengelen waters / distilleert het selve soo lang gy bevindt het water noch reuk te hebben. Doch hier moet insonderheid op het vuur gepast worden / alsoo de roosen te heet gestookt wordende / seer licht opblagen / en den Helm van de Ketel smijten.

Nota. Wanneer dit Roose-water eerst nieuw of versche gedistilleert is / heeft het niet als een sunsche lucht over sig: Doch een maant of twee gelegen hebbende / verliest den selven / en krijgt als dan een seer lieffelijken en aangemenen reuk.

Maniere om Roole-water te maken sonder toe-doen van water, ja ook om Roole-koken te maken.

Neemt een timen Klok / waar van gy de figuur hier sien meugt. Als zijnde

het bovenste een timen Klok / het middelste een looden Bak / het onderste een kopere Foznups waar in het vuur gestookt word.

Neemt dan versche geplukte Probinc-roosen / en vult den looden Bak met desselvs afgeplukte bladers / die op 't zand in 't foznupsje staat / daar op settende den timen Klok / en onder den Bak des Klokks een ledigen flesch / op dat het water daar in druppel. Maakt dan een kleyn vuur van Houte-koolen in het Foznupsje / wel lettende dat het vuur niet te sterk en zy / want het water anders vrandig soude smaken / ende de Roosen zwart verbranden / ende gy vergeefsche arbeid gedaan hebben / wanneer nu alle de vochtigheden uyt de Roosen is / 't welk gy sien kunt met de Klok eens op te lichten / soo neemt de Roosen daer uyt / die gy in een Kock gebakken sult vanden.

Op dese maniere kunt gy uyt alle vochtige Kruiden / en Bloemen / Wateren distillieren / sonder eenige vochtigheid daar by te doen. Wanneer maar de Kruiden kleyn gescherft of gestampt zijnde / in dese loode Bak worden gedaan / en op de voerhaalde wijze gedistilleert.

Maniere om Roosen een heel Jaar te bewaren om te distilleeren.

Neemt versche en gade Roosen / plukt de bladeren van haar knoppen / en stroopt een weynig Zout op den bodem van een aarde verglaasde Pot / daar dan op stropende een laag van die versche afgeplukte Roosen-bladeren / en soo voortz / laag om laag / Zout en Roosen / boden op weder wel voorszende met genoegsaam Zout / en gy zult het gantsche jaar Roosen kunnen hebben tot de distillatie.

Tweede maniere.

Wanneer den hoop der Roose-bladen te grooten beslag maken / soo kunt gy de selve wat stampen in een Mortier / of met een Hak-mes heel kleyn hakken / en voortz daar mede leuen / als nu in de eerste maniere is gesegt.

Bewijl wy in't begin mede hebben gesegt van het distilleren uyt Zaden / soo sullen wy hoortelijks gaan verhandelen / hoe / en op wat maniere de Olien uyt Zaden / en andere vruchten / kunnen getrokken of ge-maakt worden.

Om Olie van Venkel te maken.

Neemt Venkel-zaad, dat niet te versche noch te oud is / 't welk gy in een Dijfel heel fijn sult stooten / glet dan daar soo veel water op / dat het daar in ruym sop mag zwellen / en doet het in de kopere Ketel hier vooren beschreven. Eerst sacht / ende daar na byz heet vuur gebende / en gy sult seer schoone Olie bekomen / drijvende op het water / den welken gy dooz een glazen trechter moet van het water scheppen / ende tot het gebuyk bewaren.

NB. Dit water dat in de distillatie van

de Olie ober-komt / kan bequamelijks booz het water / dat men uyt de kruyden distilleert / gebuykt worden / ja is ook veel krachtiger.

Op dese wijze worden gemaakt dese navolgende Olien, als van

Anijs.	Dil.
Comijn.	Genever, &c.

Als mede van

Alst.	Kruysemunt.
Confelie.	Majoraan.
Poleye.	Seven-boom.
Roosmarijn.	Wijn-ruyt, &c.
Salie.	

Doch moet gelet worden / dat van dese laatste / in plaats van zaad / dzooge kruyden mochten genomen worden / ende voortz gehandelt / als van de Olien uyt Zaden is gesegt. Van dese navolgende moet men om Olie te distilleeren / de versche schillen nemen / als zijn

Citroen.	
Orangie-appels en Limoenen.	

Ook kunnen van dese voorverhaalde Zaden en Kruyden met Brandewijn / gedistilleert worden / als

Anijs.	Alst.
Comijn.	Genever.

Als ook

Citroen-schellen, en meer andere.

Welke Brandewijn-wateren / om de delicate smaakt / mogen soet gemaakt worden / daar by doende twee oncen Candy-siroop tot pder pent / en sal goed bevonden werden.

Den Haarstigen

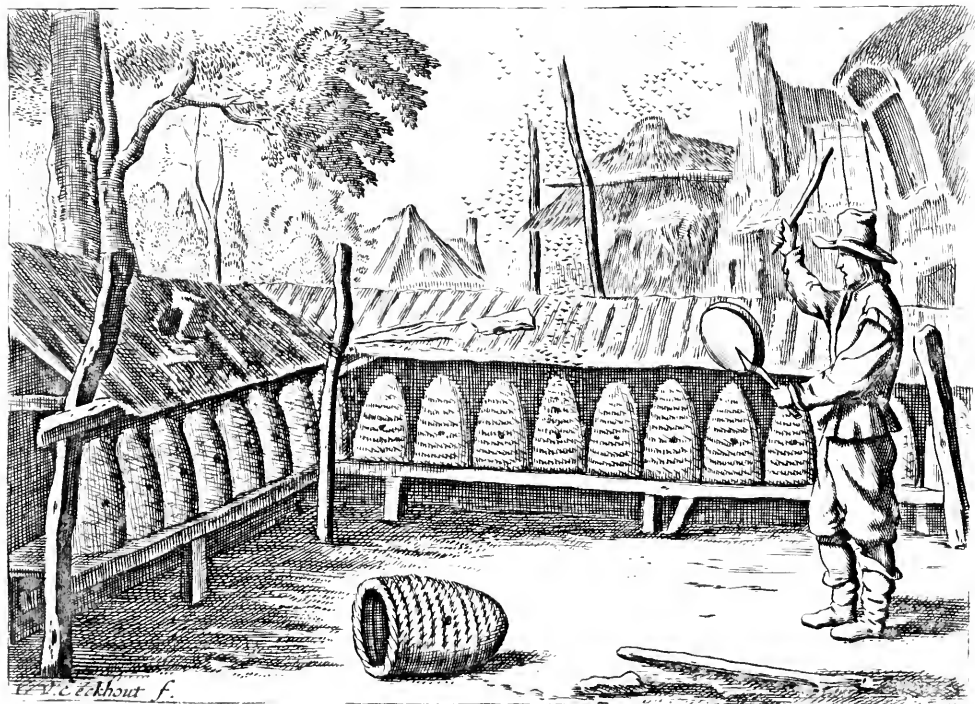
BYEN-HOUDER,

Onderregteude

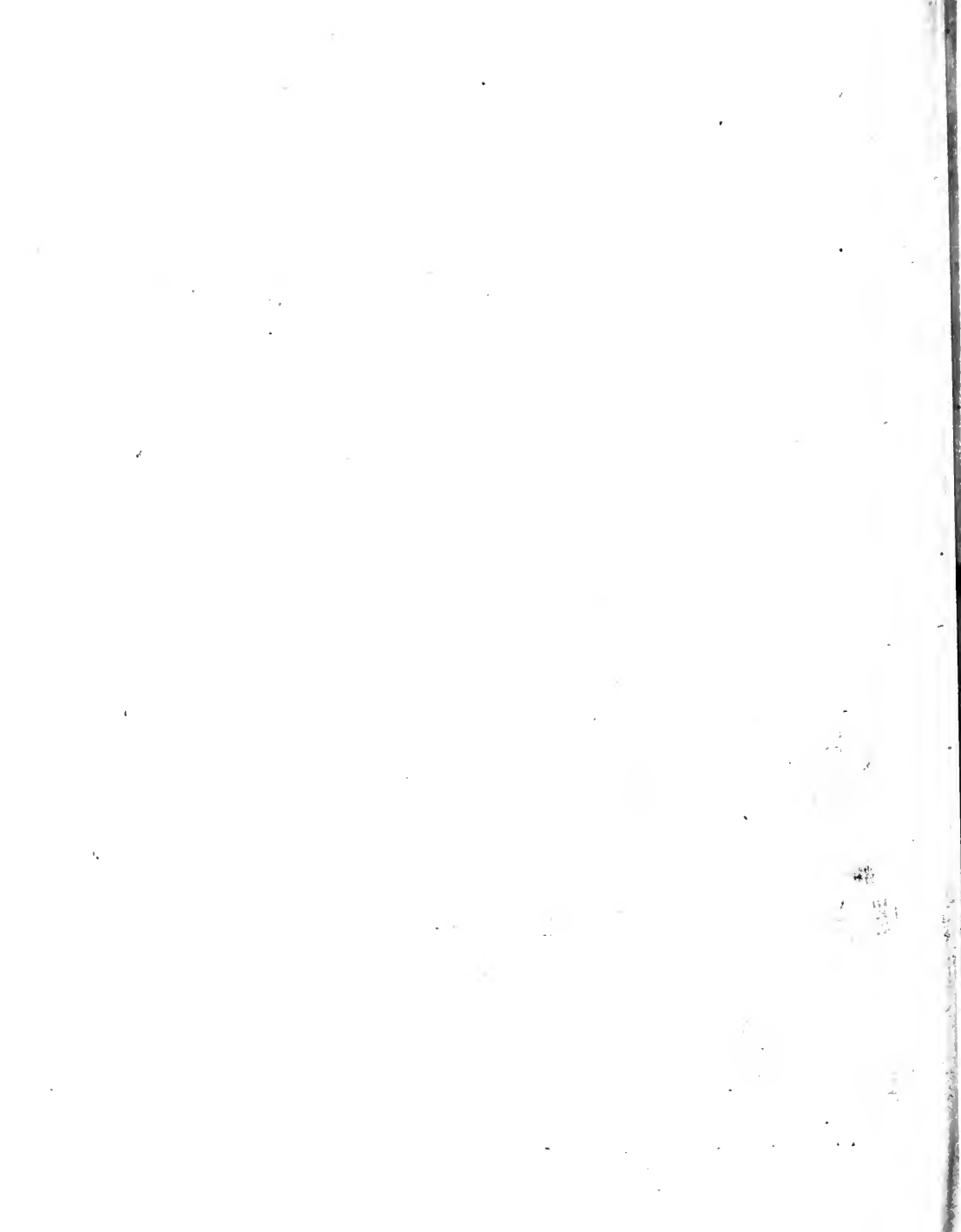
Hoe men met nut en profijt de Byen re-
geeren en onderhouden sal.

Als mede

Hoedantig men Honing en Wasch, op een korte en bequame
manier sal vergaderen / bereyden en sijnberen.

Amsterdam, by de Wed. van Gijsbert de Groot, tusschen de twee Haar-
lemmer-fluyten. Met Privilegie voor 15 Jaren. 1702.

Den Haarstigen BYEN-HOUDER.

Van het regeeren der Byen, Honing, en Wasch.

H E T I. C A P I T T E L.

Vande Bye-korven, hoedanig die moeten gemaakt zijn.

En Bye-korf is een wooning der Byen / die men mach verboeren van d' eene plaats in d' anderen / gemaakt alhier in Holland van Roggen-strop / r' samen gebonden met gelioofde Water-willigen-rijs / van onderen tot boven spits toelopende / en op de toppen wat platachtig. Sy is gemaakt van Roggen-strop / om dat het effender en langer is / dan Tarwe ofte Haberen-strop / en om dat de Byen minder werk daar aan hebben / om alle rupgten van binnen af te doen / eer sy het werk beginnen / en om de beginselen van Wasch daar aan te hegten. Sy is boven wat platachtig / en van onderen spits toeloopende / om dat men die in het regeeren en besigtigen gemakkelijker met het open opwaarts kan stellen / en op dat sy den

top van de Korf te eerder bullen / en haar werk te gelijk nederwaarts voorts gaan / en Honing en Wasch te beter uytgenomen soude worden. De spijlen die kruys-wijs na de dikte van de Korf dooz en weder dooz gesteken worden / moeten van plat Willigen-hout gemaakt sijn / en daar na sal den Byen-houder / alle sijne Korven volmaakt zijnde / van buyten bepleisteren of besmeeren met Osse-mis en Klay te samen vermengt : Andere nemen Roepen- of Osse-mis met Kalk / en sullis geschied / om dat deselve langer duuren / en de Byen vooz houde / rengen en wind / seer wel bewaart soude sijn. Dese Bye-korven moeten omtrent vijf vierendeel hoog of lang / en dyse vierendeel van een elle wijs sijn / en op die mate en manter bereydt zijnde / werden met regt vooz de beste en bequaamste geacht en gehouden.

H E T II. C A P I T T E L.

Van de plaatse en stallinge der Byen.

De plaatse / daar men de Bye-korven stellen sal / moet een goede en open Lucht hebben / en alwaar veel wel-rupliende Kruyden en Boomen sijn / en een loopent of ten minsten schoon stilstaande water is ; als mede / alwaar de Byen wel op de blucht sitten / om het uyt het Veld / gebesmenten Kruyden / te ha-

len : Daarom sal men wel in acht nemen / dat men die niet en stelt omtrent daar buyle Moerassen / Ortbaren / stinkende Wateren / en daar buyle Gaten sijn / ook daar buyle stank is van Mis-patten / en dsergelijke / om dat het werk der Byen geen guade lucht daar van soude krijgen. De plaatse aldus behoort sijn uyt-gehoo-

fen / fal men een Hogte maaken / soo hoog dat men een Korf bequameelijc kan omheeren / om de felbe te befichtigen / of op dat / wanneer haer Koningrijk groot en geweldig word / men als dan een Opfetter onder de Kozben ftellen mochte. Te breeze fal zijn van twee boeten en een half. Zoben moet het met panen of riet gedekt zijn / ten emde sy droog mogen ftaan ; daar na fal men de Hogte van achteren bedekken / met halve gefaagde Deelen / of met ried / ten emde dat de Oofte-of Noorde Winden / de Kozben niet met haer ftraffe en guare Winden en befchadigen : Daarom fulten de Kozben met haar wt-gangen tegen 't Zuiden / Zuid-ooften / of Zuid-weften gefet worden. De planken

daar de Kozben opftaan / behoren een of twee boeten hoog van der aarden te ftaan / op dat de flag-regen / druppelende van de daken / de Kozben niet en fonde vuyl maaken van de aarde. Indien men de ruymte heeft / kan men ook wel maaken dat men achter de Kozben mag gaan / om die al-te-niet te befichtigen / en om dat fultis gefchiedende / haer blucht door 't befien niet en wordte verhindert. De Hogte aldus volmaakt zijnde / fal men de By-Kozben twee duymen ofte wijder van den anderen fetten / om te beter de Kozben al-te-niet te befichtigen / en te fupberen / fonder datfe malkanderen raaken / waar door anderfints de naafte By-kozben met haer werck verhindert fouden worden.

H E T III. C A P I T T E L.

Van 't Gereetschap dat men behoeft tot op-voedinge en regeeringe der Byen.

Een naarftigen Byen-houder is vooz 't eerste van nooden / een Byen-kappe met een bifier van koper-draat / wiens ronte een dikke koper-draat moet zijn / waar over ten minften vier of vijf dunder koper-draden gefpannen worden / over de welke wederom heel dun koper-draat / een half ftropken wijd van malkanderen / moet over-getrokken worden / op dat 'er geen Byen / om yemant te fteken / door en fonde komen. Daar na als dit bifier aldus gemaakt is / soo fal men daar aannaapen een kappe van Kanefas-doek / ofte grof Lijn-waat / die rechte paffe om den Hals en het Hoof / daar aan achter en vooz ook twee ftukken gehegt zijn / op dat dese kappe met handen onder de armen door / gebogelijc gebonden mochte werden / en alfoo de Byen daar niet door kruppen en mogen / om den Meefter in 't aangezicht te fteeken of te quetsen. Dese kappe dient

hier toe / als men pewers gaat om Byen te befoken / en te befichtigen / om centge Stokken en Swermen te floopen / Swermen te fcheppen / Byen te korten en te fupberen / en om Byen in andere Kozben over te drijven. Hier by heeft een Byen-houder van nooden een paar wolfe of dikke laakense Wanten / ofte Hand-fchoenen / om dat in de felbe / gelijk in Seemleren gefchied / de Angel der Byen niet en blijft fteeken. Hier by moet geboegt zijn een Gansfe-bleugel / of een buuren-houte dunne Plantfiken / in de gedaante van een Donjaart gefatfoeneert / waar mede men de Byen / als sy gezwermt hebben / behendelijc van de takken der Bomen fal af-ftrijken. Daar-en boven moet hy noch hebben centge Bye-kleeden / gemaakt van open Raas-doek / die een elle in het vierkant groot zijn / op den eenent hoek van den doek een lange fmoer daer aan

aan gebeftigt / om de Hozen daar mede toe te binden / aan 't eynde van de fhoer moet een houtte pen gebonden zijn / om daar mede in de Hozen te ftecken / op dat het fkleed van de hozen niet af en gaat. Noeh moet hy hebben een hozt Mes / 't welk moet zijn / omtrent dze vierendeel lank / aan het een eynde een plat Beptelken van twee vingeren breed / en aan 't ander eynde een Mesken / omtrent een

duym breed / aan beyde zijden fnydende / froom gebaogen by na Winkel-haaks gewijfe / op dat men daar mede tuffchen de Honing-raten foudé komen / om dit alfoo daar wpt te fnyden en te hozten. Eyndelijh is hem van nooden om Was en Honing te perffen / fuyberen / etc. een Partfe / een Zebe ofte Mande / eenige fterke ronde en van zepl-garen gebreude Sakken / een Ketel / en eenige Duten en Cobbekens.

H E T I V . C A P I T T E L .

Welke Korven met Byen men koopen en verkiefen moet daar men profijt begeert afte trekken.

Wanneer men eenige ftoliken wll koopen / foo fal men fultus doen na de Winter / en befichtigen of fy veel Byen in hebben / of 't werk van 't Was wel in goede ordze staat / en ook befet is van de Byen / ende dat de Hozf aan 't laagfte gat / vol / zwaar / en wotchtig zy. Ende foodantige fal men ten minften feg wpt-kiefen / aangefien een Hozf / ten zy men die om vermaakt aanhoud / wepnig profijt aanbzengt / en foo veel moepten by-na heeft om die waar te nemen / als twaalf Hozen / en dfe feg Hozen fouden fief na de fchoone jaren / en dooz goede en naarftige regeeringe / genoegfaam voort-fetten. Boven al fal men toefien dat de Byen in de felven goet / wakker / en naarftig zijn ; 't welk men dooz de volgende ken-teekenen onderfoeken fal : Ter plaatfen daar gy eenige hozen koopen wilt / fult gy waarnemen of de Byen dicht op 't gat fitten / ende gefadig wpt en in komen / geladen met geele of ander geholeurde materie op haar achterfte beenkens ; en of 't gebeurde dat het quaad weder waar / en datfe niet wpt en vlozen / foo foudé men die met de hand konnen wiffen ofte wegen / ende ook befichtigen / als mede flijf in den bobenften in-gank blafen / en hooren aan het rumoer of rafen / waar

in dat de meeste Byen waren : welk blafen ook wel kan gefchieden in den avondftond / als de Byen al-te-maal r' fhuys zijn. Als men nu de Byen in 't laafte van Maart of Apryl gekocht heeft / fal men die ter plaatfen / daar veel Boomen groeyen / gelijk Appelen / Peeren / Kerffen / Artelen / Hagedoorn / en andere Hoben / daar wel-riekende Bloemen waffen / bzengen / ofte omtrent de Boom-gaarden en Hoben op 't Land neder-fetten. Ofte indien dat men dit in May eerst kochte / foo fal men die bzengen omtrent daar de Wihers vol Kool-zaad / en andere bloeyende gewaffen zijn : want als dan halen fy veel in van Honing en Byen-brood / ook tot 't maken van jonge Byen. Als men nu fiet dat de Hozen beginnen vol te worden / ende de tijd genaakt dat fy willen fwermen / 't welk dikwils gefchied in May , omtrent Pingfter / en in Junio , omtrent St. Jan , en ook daar na / foo fal men naarftig de tijd in acht nemen om profjten van de Byen te trekken. En op dat men weet welke Swermen de beffe zijn / foo moet men hier op letten / dar de vroege Swermen / als daar wepnig Honing valt / vooz de beffe gehouden werden ; maar als 'er veel Honing valt / de middelste.

H E T V. C A P I T T E L.

Hoe men de Swermen vergaderen en regeeren sal.

Indien men siet dat'er eenige Koningen op 't zwermenstaan / soo sal men vooreerst twee / drie / of meer Kozden schoon maaken / en deselve met Venkel en Consilie de Greyn wijven / op dat alle spinnegetweb en vuyle stank weg-genomen moechte werden: ook mach men een vry-nig Honing boden in de top van de Kozf strijken / ende als men nu een Swerm ergens aan siet zwermen / soo sal men den Bze-kap met de Hand-schoenen aantrekken / en soetclijk op een bekken of pets anders kintken: want dooz dat middel sullen sy neder blijven / neemt als dan een schoone Kozf in de arm / en een houte bree-de Ponjaart of vleugel in de hand / houd den Kozf omtrent de Boom / Paal / of Muur / daer sy aan moechte gezwermt wesen / en strijkt de Bzen alsoo seete-lijk in de Kozf / tot dat men siet darseniet meer op de plaats vltogen daer men die geschept heeft / en dat is een teken dat den Honing in de Kozf is. Indien dooz het kintken op het beliken de Swerm niet neder wilde blijven / als dan sal men een Besem in 't water steken / en het water om hoog in de Lucht werpen; andere nemen alleen drooge Harde of Zand / en hier dooz doet men de Swermen neder komen / en sitten blijver. Om de geschepten zwermdie meer dan een Koning heeft / te scheppen / moet men na de Koningen soeken / en als men die heeft / soo verdeelt men de Bzen / en sulks geschied des avonds na der Sonnen ondergank / de Bzen te gelijk op der aarde nederstortende. Of het geschiede / dat een Swerm in een hoek of gat van een muur gebloogen waar daer men met een Vleugel of pets anders moechte by komen / soo soude men die met een Kozf moeten besetten / ofte die Swerm met eenige rook daar van daan drijven / dat hy dan vuyten bloot aan de muur quam / op dat men die bequamelijk in de Kozf strijken ofscheypen moechte. Ende indien 't gebtel / dat hy ergens aan een tak van een Boom zwermden / daar men niet wel by komen konde / als dan sal men met een lange haak den tak nederwaarts trekken / en de selve schudden / daer de Bzen regt in de Kozf / die men daer dicht by houden moet / vallen mogen / ofte men sal / indien het mogelijk is / de tak sonder schudden behendiglijk af-snijden / en alsoo met de Bzen in de Kozf leggen. Als men nu den Honing met sijn Hezkracht aldus gebangen heeft / moet men die ten eersten niet regt ober epade setten / maar legt de Kozf op een zijde met de top tegens de Sonne / en dan neemt men wat af gebrooken rijst / bladeren / en andere groente van gras / dat leyt men op de Kozf / om het stecken van de Son te beletten.

H E T V I. C A P I T T E L.

Hoe men de Korven daar de Byen uytgewermt zijn, en met de Broet-byen om gaan moet.

Wanneer men bevind dat de eerste Swerm van de Kozf gebloogen is / soo sal men de afgebloogen Kozf met het open opwaarts heeren / en sien na de groote Honing-raten / om de Broet-byen / die aldaar noch niet

nter uyt-gekipt en zijn / met een scherp
Mes het hooft af te snijden / ende een
men sulks begint / soo sal men de Byen/
de in de Korf of Lijfwaat / met rook van brandende
Mont of Lijfwaat / boven in de
top van de Korf doen verrekken : ende
als men nu dese groote graden met

Byed-byen de hooften af-gesneden heeft
sal men die wederom op sijn plaats setten
en wachten daar na seven of acht da-
gen / ofte langer / tot dat hy wederom
zwermt / en sulks geschied / om dat de
Byed-byen anders geen preefjten / als al-
leen broeyen / by en brengen.

H E T VII. C A P I T T E L.

Van de Drijvelingen en swakke stokken sterk te maken , ende te be-
letten dat de Swermen op 't selfde Jaar niet meer en swermen.

Dese Byen worden Drijvelingen
genoemt / om dat die uyt volle
Korven in ledige gedreben wor-
den / en sulks geschied alleen als 'er veel
Honing valt / en noch vroege in 't jaar en
een vroege tijd is / maar in natte jaren
is 't best dat sy in haar oude Korven blijven ;
om de Byen uyt volle in ledige Korven
te drijven / sal men aldus te werk gaan :
Neemt den Korf van sijn plaats / op de
middag of na de middag / die men uyt-
drijven wil / ende men set een ledige Korf
in de plaats van de volle / ten eynde dat
de uyt-geblogen Byen niet op andere
Korven vliegen souden / want sy anders-
sins van de anderen gedoor worden : daar
na stelt men de volle Korf met het open
op-waarts / en men sloopt de ingangen met
gras of pels anders vast toe / daar na
neemt men een andere ledige Korf / die
past men met het open op de volle / en
men neemt als dan een kleed / waar mede
men de Korven te samen bind / en sloopt de
ingangen van de bovenste ledige Korf me-
de vast toe / dit gedaan zijnde / soo sal men
de rook van brandende Monten of oud
blaauw Lijfwaat in het onderste gat van
de volle Korf blazen / en van anderen met
de hand aan de Korf kloppen / ende alsoo
sullen sy onder uyt den top allengskens na
boven in de ledige Korf beginnen te lopen.
Als men nu set in 't onderste gat dat sy

opwaarts komen ('t welk men ook vroege
't geraas van de Byen wel hooren kan ; en
soo doet men den tweeden ingank open /
en men doet aan 't selfde / gelijki wy van
't eerste geseyt hebben / tot dat men hoor
datse boven in de ledige Korf verrokken
zijn. Dan doet men die 't samen-geboegde
Korven van malhanderen / en stelt die
obergedreben Byen op haar oude plaats.
Om nu gewis en versekerd te zijn van de
gerechtigheyd der Drijvelingen / is van
noden / dat men daar een kleyn Swerm-
ken by doet / op dat 'er geen Honing in
gebrek en zy. De zwakke Stokken ouer
des Winters ober te houden / mogen
sterck gemaakt worden op de volgende
maniere : Men sal de zwaarste Korven
van Honing en Byen brood korten /
en van dese Honing-raten sal men niet
stokkens in de zwakke Korven eenige
vast maken / eben gelijki de Byen haar
werk begonnen hebben / en als dan sal
men de Korven des nachts met het open
om hoog setten / en met een kleed toe-
dekken / een bord of plank daar op leg-
gende / om de warmte die de Byen by
haar hebben / te behouden : Des anderen
daags sal men bevinden / dat sy dat inge-
leyde werk vast gemaakt sullen hebben /
en alsoo mach men daar na de Korven
wederom heeren / als sy gestaan hebben.
De vroege Swermen willen dikwils

het zelfde Jaar wederom Byermen / en als dan fal men de Hoeder-pijpen uyt-fnijden / en de Broed-byen al te samen de Hoeden af-fnijden / ende fultis gefchied bequamelyk tuffchen St. Jan en St. Jacob.

H E T V I I I . C A P I T T E L .

Hoe men de Byen vervoeren fal van d' eene plaats in d' ander.

OM nit en profijtes wille worden de Bye-kozben dikwils van de eene plaats in de anderen ver-boert / ende wanneer men begeert fultis uyt te regeten / foo fal men vooz-eerst eenige lange / en ook korte pijlen / tuffchen het werk in fteeken / en foo bafte befetten / dat het aan d' een of andere zijde niet wijken en mag. Als het Byen-werk nu dus befet is / fal men de Kozben wederom oeder-eynde fetten / en de felbe een dag / eer men die verboert / laten ftaan / op dat de Byen haare gequeefte Honing-raten wederom heelen fouden / en de Honing / die geftozt mochte zijn / wederom opflikken. Daar na fal menfe met kleeden toebinden / en de ingangen dicht toefluypen / op dat 'er geen Byen weg en bliege.

Opndelijh moet men de Kozben na der Sonnen ondergank in de Schuyten / of op de Wagens leggen / wel toe-fiende dat de Kozben op een zijde gelent werden / en men falfe by nacht verboeren / daar men die begeert. Als men nu de gantsche nacht gebaren heeft / en men tot de begeerde plaats noch niet gekomen is / foo fal men de Kozben ergens op 't land tegens 't Zuiden op een rye neder-fetten / en de bovenfte ingangen ontfuypen / op dat de Byen dien dag uytbliegende / pets halen mochten : des nachtes worden fy wederom wech-genomen / en verder verboert / dit foo lange onderhoudende / tot dat men komt / daar menfe laten wil : Dan trekt men de pijlen uyt die men daar in gefteeken heeft / tot dat men die wederom verboert.

H E T I X . C A P I T T E L .

Hoe men Byen-werk korten en fuyveren fal, om den Honing daar uyt te vergaderen, en hoe men de Byen fal dooden die men niet en begeert over te houden.

ALS men de Bye-kozben vol Honings wederom t' huys ontfangen heeft / foo moet den naarftigen Byen-houder de Bye-kozben befichtigen ende wegen / ende wat men bevind ouerrent de 30 ponden zwaar te zijn / mag men doen oberwinteren / wat nu minder weegt / en geen 24 pond op halen mag fal men verfterken / en waar in boben de 26 ponden gebonden werd / mach men het zelfde hooren / en op dat dit bequame-

lijh gefchiede / foo fal men de ftoeken van onderen met Lonten of Lijnwaat berooken / tot dat de Byen half in zwijm zijn / daar na moet men die met het open opwaarts om-keeren / en eenige ftukken efen uyt-fnijden / foo veel oberlatende als u goed dunkt / dat de Byen genoeg fullen hebben om af te leben : Daar na falt op dat uyt-genomen werk in een tebbeken wel toedekken / en alfoo alle de Kozben die te vet en te zwaar zijn / berooben.

ben. Maar ondertuffchen fal denaarftige Byen-houder in acht nemen / dat dese Kozben van vreedde Byen / dooz den reuk en lucht van den Honing verlokke zijnde / niet berooft worden / ende daarom fal hy het onderfte gat van foobartige Kozben toe-stoppen / en het bovenfte half open laten / soo dat'er maar een Byekenteffens dooz paffereen mag / en als dan fullen fy haar Koningrijk booz de Kozbers wel bewaren.

De Byen / die men niet ober houden wil / en daar men profijtten begeert af te trekken / konnen op de volgende wijfe gedood worden: Men graaft in de Earde twee ronde gaten of kuylen / en in yder kuyt legt men van vijf of zes turben een buur aan / en als de turben beginnen te

rooken / soo fteft men de Kozben met de Byen recht op de kuylen / de ingangen toe-stoppende / op datfe van de rook verftikken fouden / en dewijl dat men de fpielen niet trekt / soo ftozen fomnige Byen-houders den Honing met de Byen te gelijk in de Come / en ftaffen dit onder een / daar-en-tuffchen zijn ook de anderen gefmoort / die men mede met de Honing by de boozgaande doet / het zelfde met de andere vervolgende. Andere berookenfe alleen met een ftukje Bovift of Wolfscheet, dooz wiens rook fy terftond fterben en neder-vallen. De bequaamfte tijd om de Byen te korten ende te dooden / is in September / of het laarfte van Augustus / als de Kozben wel geladen en vol zijn.

H E T X. C A P I T T E L.

Hoe men de quade Koningen dooden, de Byen onder een andere Koning brengen, en de ftraffe Byen tam maken fal.

DE quade Koningen / die haar in haar damp niet wel en dragen / gelijks op regte Koningen behoorden te doen / fal men dooden / en de Byen onder een andere Koning brengen. Hier toe moet men de Byen half in zwijm berooken / en daar naaer haar gaarfche werck uytbreken / en de felbe na der Sonnen ondergang op een kleed neder ftozen / en na de Koning / die men wel fchickelijks vinden fal / focken / en de felbe gebonden hebbende / fal men die

dooden / en de Byen in een ledige Koz bergaderen / en daar op een zwakke Swerm ftoeten / gelijks by in 't zevende Capittel geleert hebben. De quade en ftraffe Byen / die de Menfchen feer fieken / als fy haar Kozben gevangen / moet men dooz dikwils die te befoeken / en by-wefen / tam maken / soo dat men daar na / fonder datfe fieken / haar werck kan befien / booznaemtelijks als men daar ftel by konit / en na geen vuyt flank en ruyt.

H E T XI. C A P I T T E L.

Hoe men de rovende Byen het roven beletten fal, teykenen waar by men fulks weten kan, en hoe men de Byen na de Winter voeden fal.

Het gebeurt dikwils / dat het gene / het welk de Byen tot haar winter-kofte bergadert hebben / van andere haar ontroofte word / waar dooz fy van Hon-

ger komen te fterben; en om hier in te voorzien / is van noden / dat men waer men de Kozbers kennen fal / en wat teykenen van rooven dat fy betwijfen. De Kozbers

ders koerden befont aan haar vliegen te-
gens de ingangen / waar vooz ſp lange tijd
hangelen eer ſp in gaan durven / want
(haar wel bekent is / dat die Honing wil
ſteelen / ſagen verwachten moet) tot dat
ſp met kracht dooz-zyken / alwaar dan
dſkulls hart geſtreken word / d' eene om
het ſijne te bewaren / en d' ander om pets
wech te halen / begrende. Daarom ſal
men hier tegen remedie gebuyphen / op
dat de Koobers haar rooben nalaten / en
de andere niet overballeen mochte werden.
Tot dien eynde ſal men naarſtelijk gade
ſtaan / waar van daan de roobende Zpen
komen / en de blucht meeft vertrekt; en
om het ſeekerſte te waten / ſult gy de
Zpen in de Koof met ſijn Tarwen-meel
beſtoppen / en de Zpen / die nu ſoo wit
uyt-komende / wech vliegen / dat zijn de
Koobers / en als dan ſal men gade ſtaan /
waar heen dat ſp vliegen / en ſullk bevin-
dende / ſal men de Koobers een half uur
gaans van de plaats / daar ſp geſtaan heb-
ben / brengen / en aldaar acht of thien da-
gen laten ſtaan / tot dat ſp't rooben verge-
zen hebben: ook moet men de Koobers /
daar de goede Zpen in zijn / de onderſte in-
gangen toeftoppen / en de bovenſte maar

ſoo veel open laten / dat 'er maar een
Bye tſeffens in komen mag / waar dooz
ſp van binnen haar beter tegen de Koob-
bers bewaren konnen. Als men begint te
kerken aan de ſichtighepd van de Koob-
ben / datſe gebych van Honing en Wex
naar de Winter beginnen te krijgen / ſoo
moet men die boeden op de volgende ma-
niere: Men ſal nemen groobe Honing
die met Wex gelijk geperſt is / en ma-
ken die in een pottchen waarin / tot dat hy
van ſijn hardighepd geſmolten is / dan ſal
men de Koof met het open opwaarts ſet-
ten / en frozen alſoo om de twee dagen
eens een paar lepelen vol Honings ober
haar lijben / ende alſoo ſullen ſp den Ho-
ning van malkanders lijben af-likken /
en verteeren: daar na ſal men die met een
ſkeed toedekken / dat 'er geen Zpen uyt
loopen mogen / ſtoppende de in-gangen
met wat Hops. Andere gebuyphen een
andere manier om de Zpen te boeden; ſp
nemen en maken van de Wlſter-boom een
pijp / in de gedaante van een goothen / die
aan het eene eynde dicht geſloten is / en
vullen deſe pijp met warme Honing / en
ſteken het ſelfde alſoo regt in de bodenſte
ingangh.

H E T XII. C A P I T T E L.

Hoe men de Bye-korven moet verſorgen tegens de winter, en hare
Vyanden, die haar ſoude konnen overkomen, het
geheele Jaar door.

Gelijck een naarſtig Hupsman hem
verſorgt van Hops ende andere din-
gen vooz ſijn Beesten / en ſijn Hups-
geſin tegen de koude en ſtrengre Winter /
alſoo behoort ook een naarſtigen Zpen-
houder de Zpen te verſorgen van alles
wat haar in den Winter / en 't gehele Jaar
dooz / ſoude konnen overkomen / het zy in
de boedinge en onderhouding van dien /
het zy tegens hare vyanden en ſiekten /

daar van men haar in tijds kan te hulpe
komen. Ende vooz eerſt ſal men / tot on-
derhouding van haar / tegens de Winter /
de Koobers / die men begeert ober te hou-
den / ſtellen ter plaats daarse ſtaan tegens
't Zanden / gelijk wy geſeyd hebben van
het ſtellen der Bye-korven / ende verſorgen
de bovenſte in-gangen met Leem en Zand
onder een gemengt / en maken daar in
een gaatje / daar maar een Bye tſeffens
mag

mag in gaan/ en de onderfte in gangen mag men met wat Hooz stoppen/ ten eynde dat de Byen niet en smooren/ daar na fal men de Kozben onder/ daarse op de plank staan/ mede met Lecin en Sant vermengt/ toe ftrijken/ om vooz de Mufen en Winden bezijd te zijn. Als nu de Kozben aldus verfozgt zijn/ en beneffens den anderen staan/ foo fal men nemen Kietmatten/ en defelbe vooz de Kozben fetten/ sonder datse defelbe rathen/ en dit alsoo de geheele Winter laten staan. Wanneer nu de Winter vooz by/ en het een fchoone warme dag is/ fal men de Kietmatten weg nemen/ op dat sy hun van haar vuylgheyt mogen fuyveren/ en als den dag vooz by is/ foo fal menfe des nachts wederom bedekken met de Kietmatten tegens de koude en ftraffe Winden/ ook tegen/ Hagel

en Sneeuw/ op datse vooz de koude en diergelijke toeballen bezijd mogen zijn. De Byen hebben ook inwendige Opanden/ namentlijk den Wolf/ zijnde een geflacht van Motten/ die eerst gelijk kliepne Kufpen zijn/ die de Honing-raten beftimmen/ en daar na in Krap:lekens veranderen/ om dese te verdozjben fal men een yfer-draat nemen/ anderhalf span lang zijnde/ en maken dat een eynde plat en fcherp/ en buigen dat wat krom/ als een fchzabberken/ ende aan 't ander eynde fcherp als een eis/ mede alsoo gekromt om de Wozmen ober al uyt te trekken en te doodden/ en dese weeflinge moet om de acht dagen eens gefchieden. Indien de Wozmen in eenige Honing-raten faten/ foo moet men het vuyle werck uytfchijden/ op dat het niet soude vermeerderen.

H E T XIII. C A P I T T E L.

Van de fiekten en remedie der Byen.

DE fiekten en gebreken der Byen zijn veelderley/ die haar meest by natte Jaren over-komen/ waar van de vooznaamfte zijn de Pefte/ de Buph-loop/ de koude/ en vermoeptheyd. De Pefte komt by haar uyt oorzponk van de vuyle ftank die sy lijden/ alsoo/ wanneer de Byen tegens de Winter t' huys werden gebzacht/ foo nat uyt het Veld/ en met Hooz de in-gangen toegestopt werden/ ende alsoo gefet binnens huys op een Solder/ en wanneer menfe laat (sonder datse altemet by een t'effens mogen uyt vliegen) den geheelen Winter alsoo gestopt t' huys blijven/ ende als nu de Byen anders geen lucht en hebben/ foo is 't dat de warmte van de Byen met de nattigheyd (die niet foo geflooten dzoogen kan) komt te werken/ waar door haar werck beftimmelt: ende door dien de Byen haer altemets niet en mogen fuyveren/

foo moeten sy alle de vuylgheyd en ftank by haar houden/ en komen alsoo te loopen gints en weder/ om ergens een gaatje te vinden/ ende geen vindende/ foo is het dat sy door 't loopen en foeken verhouten en lam worden/ ende blijven aldus ten laaftten op den bodem fitten treuren/ de macht niet hebbende om wederom by den meesten hoop te komen/ en foo treurende komense te sterben/ en als 'er wat veel gestorven zijn/ begint menfe op malhanderen leggende te ftinken/ door welke ftank de andere beftmet worden/ foo dat 'er in't uyt-gaan van de Winter seer wepnig ober blijven. Om dese fiekten eenigsmits te verbeteren/ kan men geen beter middel hebben/ dan dat men foddantige Kozben op een fchoone dzooge dag in de lucht moet bzingen/ en die in een Hooz fetten/ de in-gangen vooz een dag of twee ontfuyrende/ op dat de ftinkende

lucht uyt de Korf mach trekken: noch-
tans fal men des nachts booz de koude
de in-gangen met Hov toe-fluppen. De
Byen sterben ook veel van de Wuyt-
loop / en sulks werd veroorzaakt door
manguement van Byen-brood of Pech /
en om sulks te weten fal men op haar in-
gangen / en onderfte werk / letten: want
als dan sult gy het selfde bescheeten / en
vuyt gemaakt / vanden / om dat sy door
den Loop heel zwak zijn / en nauwelijks

de macht hebben om uyt te blijgen. Hier
tegen fal men in de Herfst / als men eeni-
ge Korven den Honing uyt-kort / centge
Honing-raten bewaren; en als nu den
Winter by na ober is / en men begint te
merken / dat eenige Byen de Wuytloop
hebben / soo fal men een stuk Byen-brood
omtrent de hoogste ingang in-steken / en
aldaar vast maken / soo sullen sy 't selfde ko-
men halen en pikken / soo veel als sy van
noode sullen hebben.

H E T XIV. C A P I T E L.

Hoe men de Byen 't geheele Jaar door regeeren sal.

En naarftig Byen-houder moet sijn
Byen niet lichtelijc versupmen / dat
sy door koude / ongemak / en ande-
re toe-vallen / niet en vergaan / daarom fal
hy / als nu de Winter gepasseert is / in
Maart of in April / als 't schoon weer is /
sijn Korven besigtigen / en besien of sijn
Byen pets gebreck hebben / 't zy van Ho-
ning of diergelijken: en als hy nu siet
dat het schoon weder begint aan te hou-
den / en dat de Byen haar Dooden begin-
nen uyt te dragen / en haar Korven schoon
te maken / en dat sy beginnen op haar
achterste poorthens geladen t' huyt te ko-
men / soo fal het tijd zijn om sijn Korven
te korten / en het vuyt ledige Wasch uyt
te nemen / tot dat men aan het broeyfel
begint te genaken. Als gy na de Korven
aldus gereynigt hebt van alle vuytlighe-
den / gelijk als schimmel / spinne-geweb /
en diergelijken / soo fal mense op haar
plaatse setten / de onderfte in-gangen stop-
pen / ende als de Sonne onder is / soo sult
gy u Kriedmatten wederom booz de Kor-
ven setten / om booz de koude / die als
dan noch des nachts valt / bewaart te zijn.
Daar na fal men om de acht of thien da-
gen de Korven besigtigen / om de selve
van de Wolf / Motten / of Wormen te
supberen / gelijk wy in het twaalfde Ca-

pittel geleert hebben. Wanneer dat de
Water-willigen en andere Boomen haer
bloeyen gedaan hebben / soo brenge men
die te Velde omtrent de wilde Kool-bloe-
men. Van gaat men besien of sy wat ver-
gaderen af niet / vind men eenige Byen
die geen Pech aan haer achterste beenkens
en dragen / en in haer werk traag zijn /
sulks is een teeken van ongerechtigheid /
en deselbe fal men schikken een Koning
te doen hebben. En als nu dese Bloem
by na gedaan heeft / soo sult gy besien of
sy wat gewonnen hebben / en indien gy
bemerkt ('t welk in May sal wesen) dat
sy in de hoek van de Korf eenige grove
Honing-raten beginnen toe te stellen / dat
is een teeken datse gereedschap beginnen
te maken om te zwermen / en sulse daar
na op sijn plaatse brenge / en vertwachten u
Swermen / die gemeenelijc beginnen / als 't
schoon weer is / 's morgens ten acht uren /
tot des middags ten twee uren toe / wel-
ke Swermen in May / Junius / tot in
Julius toe / gebuuren: Als gy nu eenige
Swermen krijgt / en dat 't daar na quaat
weer werd / soo fal men in die twee of drie
dagen wat Honings in de Korf doen / op
dat sy van honger niet en soude vergaan. En
als u Korven nu afgezwermt zijn / soo fal
men die ouds stikken het Was uyt korten.

om te vernemen of sy geregigt zijn. Daar na in Julius so bloeyd de Hennip of Klaver/ als dan sal men de Krozven ter plaatsen brengen/ daar die veel wast/ om datse daar upt veel sehoone Honing halen: Indien men nu noch eenige Swermen na krijgt/ die moet men ook daar by brengen/ op dat sy overstal halen mogen: Wat nu by de Klaver mochte bet geworzen zijn/ die sal men wederom t' hups brengen/ en afdoen/ of een deel Honings upt nemen; als men siet dat de Broed-byen van de klepne gedood worden/ soo is 't tijd dat men de vette stokken af-doet. De Broed-byen sult gy dooden/ en de Hoofden af-snijden/ als de eerste Swermen gezwermt hebben: wat nu niet overstallig is/ moet men in

Augustus verdoeren op de Beek-went/ roffe Water-munt/ en op 't leste op de Herde. Als nu in September de Byen t' hups gekomen zijn/ soo sal men besien wat overstallig is of niet/ de vette sal men afdoen ofte krozen/ en de zwaakken sal men sterken met Honing en Bick of Byen-brood: In October sal men die stellen ter plaatsen/ daar men die de Winter sal meenen over te houden/ en wel vooz houde en nattigheyd versozgen: In November, December, Januarius. en Februarius, moet mense niet dikwoils besigtigen/ en wannec men sulks begeert te doen/ moet men een warmen dag waarnemen/ op datse niet soude verhouwen; want de houde maakts kreupel en lam.

H E T X V. C A P I T T E L.

Hoe men de Honing sal maken en suyveren.

ALs men de Honing upt de Krozven met alle sijn Byen/ Honing-raten/ en Broed-werk/ in de Tonne heeft gestooten/ soo is 't dat men die (de-wijl sy noch lauw is van de Byen genomen) doet in een lange mande/ en men stelt daar onder een vat/ daar de Honing van selfs in mag dzuppen/ sonder drukken of persen/ en als men siet dat het meeste dzuppen begint op te houden/ soo maakt men die mande leeg/ en men vult 'er ander wederom in/ tot dat men genoeg heeft/ dan stelt men die gebulde Vaten/ met den gekleuten Honing/ in hoele plaatsen/ en men laat hem daar staan hard worden/ en dit word in 't gemeen ongepijnde Honing genaamt. Daar na neemt men de resteerende materie/ die in de Krozven gebleven was/ en men doerse te samen in een groote Ketel over 't vuur/ een weynig water daar by doende/ op dat het niet soude aanzanden of verdzoogen/ ook de selbe

wel en gestadig omroerende/ tot dat de materie heel warm is; daar na doet men dit in d'ikke gebraypde sakken/ en men parst upt het selfde de Honing: dit werd groben/ of Koeke-bakkers Honing genoemd/ die men ook op hoele plaatsen stellen moet/ op dat sy dik werde/ daar na neemt men het resteerende/ en doet het in een ketel besonder/ om Wasch daar van te maken/ gelijk als wy in 't voorgende Capittel leeren sullen. Maar om de beste en suyperste maagden of ongepijnde Honing te maken/ sal men de witste en suyperste Honing-raden/ daar geen Byen-brood of Broed-werk in is/ upt-kiesen/ ende op de voozgaande maniere verders de Honing vergaderen en bewaren. De Honing aldus gemaakt zijnde/ op dat men weten moge welke de beste is/ soo moet het selbe dooz de koleur/ reuk/ smaak/ en dikte of zwaarte van den Honing/ onderscheyden worden. Soo veel aangaat de koleur/

pijft men die fupber / wit / fonder reuk / foet gelijk Sypker / en doozluchtig is / in 't aanzien gelijk witte boter / die men met een Mes moet fnyden; de Honing med by de reuk gekent / soo by foet reuk / niet sterck of gooz na eenige ftank / alfoo is 't ook te

verftaan van de fmaak. De difike en zwaare Honing word met regt boven de dunnen en lichte geacht / waar na het fpreekwoord ontftaan is; De Olie boven / de Wijn in 't midden / en de Honing onder in 't Dat; worden dooz 't beste gehouden.

H E T X V I. C A P I T T E L.

Van Was en wit Was, hoe men dat maken en fuyveren fal.

O W Was te maken fal men de overgebleven vuyligheyd daar de Honing uyt-getrokken is / doen in een groote Ketel ober 't vuur / na dat gy veel of weynig hebt / en giet hier by soo veel waters / dat de voorsz. vuyligheyd driftig werd / laat dit te famen zieden: als 't nu wel gefmolten is / soo fal men nemen een gebzeyde Salk / die van Want-garen gebzeyd is / of een andere stercker Caneffen-falk / fleekt die eerst in warm of zisdend water / daar na soo giet den gefoden materie in de Salk / de welke men ober een Cobbe / die met een weynig foud water versien is / hangen moet; als nu de Salk gebult is / soo fal men die met een stercken band toe binden / en tusschen een Parffe het Was uyt de vuyligheyd duablienz: als nu geen Was meer uyt de vuyligheyd te voorszijn hornet / fal men het selfde uyt de Salk schudden / en van nieuws wederom andere materie daar in doen / tot dat alles uyt-geperst is. Daar na fal men het Was by een vergaderen / en doen 't selfde in een kleynder Ketel / daar by voende wat fupber water / en laten dit te famen met een facht vuur smelten; als het nu wel gefmolten is / soo fal men dat gieten in een Cobbeken / daar van te hooren wat warm water in gedaan is / de schupm af-nemen / en met een Salk of pet anders seer dicht toedekken / en laten het alfoo langzaam verkoelen / en als 't foud geworzen is / so fal men de bodem Was daar uyt nemen / en van anderen van alle vuyligheyd wel fuyveren. Goet Was wert bekent soo het schoon geel

van koleur is / wel-riekende / vet / wit / vast en fupber. Om wit Was te maken fal men nemen soo veel gefuybert Was / als men begeert / smelt die met een deel waters / en schept het gefmolten Was uyt de Ketel met een groote Lepel / giet dat ober een Rad / dat men in een Cobbe / met foud water gebuld / fal omdraayen / of laten het Was dooz een Blikken met acht of thien kleyne gaarkens loopen ober 't Rad / in sulker boegen / dat het Was hem verdeelt in kleyne dunne schilferkens / en daar nabergadert dat by een ander / en werpt het op een nat zepl-doek / leggende op Tafels of Hoorden / om het Was daar op te bleeken / keert en went het dikwils / altoos het doek en Was met fupber water nat begietende / tot dat het nat genoeg gebleekt is / daar na soo smelt het wederom tot dunne bodemkens: Maar indien het noch niet wot genoeg is / moet dese werkinge van booren af aan wederhaalt worden. Andere onderhouden dese volgende mantere om het Was wit te maken: Men neemt gefuybert Was / eben als in de voozgaande mantere gefeyd is / op 't water gefmolten hier in doopt men een houtte Telfoof of Tafel-bozt / die te booren in water is nat gemaakt / daar na de selve wederom haastelijc uit halende fleekt men die in hout water / op dat het aanhangende Was in dunne schijben of schelferen stolle; dese werkinge soo lange onderhoudende / tot dat alle het Was / alfoo dopende / uyt de Ketel zy getrokken. Woorders fal men dese dunne schijben of schelferen Was op

op Tafels of Horzen te bleken leggen / de-
felbe dikwils omkeeren / en gefteadig met
water nat begeten. Spndelijch herfmelt
men het wederom tot dunne koecken of bo-
denkens. Ondertuffchen moet men in de-
fe / als oek in de voozgaande maniere / naar-

ftelijch toefien / dat 'er by windig weder geen
ftof van affche of aarde op 't Was en waape /
en by foodanig windig weder fal men het
Was met natte Zepf-doeken / of andere
doeken wel bedekken / en het Was en de
doeken gefteadig met water nat houden.

H E T XVII. C A P I T T E L.

Van de aart en krachten van de Honing en Was.

NAdien nu de naarftige Byen-hou-
der fijn oeffeninge en werkinge om-
treent het regeeren van de Byen /
en het fupberen van de Honing en Was
volbracht heeft / fal niet ongeboegelijch zijn /
dat hy in 't korte onderwijfen / waar toe de
Honing en Was goed en dienftig is. De
Honing werd geacht te zijn warm en
dzoog in den tweeden graad / openende /
fupberende / en feer wel boedende van krach-
ten. Dochtrans na de aard van de Provin-
tie en Lande / alwaar hy vergadert word /
is hy in fijn krachten veel veranderinge on-
derwoopen ; fultis blijkt by de Honing
die in heete Landen / en van de Chijm La-
bendel / en meer andere Kruyden / door de
Byen verfamelt is ; want dese diensvol-
gende heeter van aard en krachten zijn
moet / als Honing die in koude Landen /
en van foodanige heete kruyden niet verga-
dert word. Sy werd nuttelijch tot veel
dingen / soo wel inwendig als uytwendig
gebruykt / en is van oude tijden altoos tot
onderhoudfinge van des Menschens gefond-
hepd feer geprefen geweest. Democritus
gebzaagt zijnde op wat vooz een maniere
permand lange tijd gefond soude konnen
blijven / gaf tot antwoord : Dat hy hem van
kuyten met Olte soude beftrijken / en van
btinnen Honing gebruyken. Athenæus ver-
haalt oek / dat de Inwoonders van het Cy-

land Corfica daarom tot een hooge suder-
dom komen / om dat fe gebuurig Honing
gebruyken. Dochtrans dient dit onder-
fcheyd wel in acht genomen te werden / dat
de Honing bequamer van oude en koude
als jonge en heete Menschen gebruykt
word / want in oude Lieden brengrfe feer
goed voedsel en bloed by / maar in jonge en
heete naturen werdfe heftelijch in Gal
veranderd. De Honing / inwendig ge-
befigt / is feer dienftig in de gebreken van
de Hozft en Longe ; gelijch als den Hozft /
verftoppinge in de Longe-pijpen / Kuecken /
hozthepd des adems / want sy verbept de
grobe koude flijm of fluymen / en doerfe rij-
pen en loffen : sy drijft den Heijn / en we-
derftaat de verrottinge / en geneeft quade
Keelen / en zweeringe des Mondes. Van
den Honing werden verferende Spropen /
Conferben / Confituren / Mede / &c. tot
onderhoudfinge des Menschens gefondhepd
dienftig / gemaakt. Het Was werd ge-
ooydeelt middelmatig gefelt te zijn / ruf-
felfen hitte en koude / en vochtigheid en
dzoogte / nochtans meest tot de warmte
geneeyt / 't verfacht en geneeft / oek een
woeynig met roode Wijn ingenomen / werd
als een byfonder erperment / tot de Bloed-
gank of Hoode-loop / geprefen. Men bind
oek naauwelijks een Plaafer of Salf be-
reyd / waar by het Was niet geboegt is.

Over de Medicijn-Winkel, of Ervaren
Huys-houder.

A.	Gemachts quetsinge genesen	21	Melancholijke vochtigheden pur- geeren	5
A Demis stank verbe- teren Pag. 13	Geficht versterken	9	Melancholy verdrijven	14
A Aangebrande voch- tigheden purgee- ren 5	Geswollen Borsten genesen	16	melk der Vrouwen vermeederden. Siet Sog vermeederden.	24
A Aars-darm uyt-sin- ken genesen 18	Geswollen doen rijpen	24	Mild verstop oft verhard zijnde, genesen	19
A Ambeyen verdrijven	Graveel afsdrijven	20	H.	
A Apolteunien doen rijpen	H.		H Ayr-worm verdrijven	24
B.	H Hayr doen groeyen	5	Hayr doen uytvallen	5
B And aan 't herte verdrijven	Hardigheyd der Borsten vermer- wen	15	Heefsigheyd verdrijven	13
B Beroertheyd genesen	Heefsigheyd verdrijven	13	Hert-kloppinge genesen	14
B Beroertheyd in de Tong genesen	Herfenen fuyveren	6	Hoofspijn uyt koude genesen	6
B Blauwschuyt genesen	Hoofspijn uyt koude genesen	6	Hoofspijn uyt hitte verdrijven	6
B Bloeden uyt de Neus stempen	Hoofspijn uyt hitte verdrijven	6	Hoeft genesen	13
B Bloed-spouwen genesen	Huyg in de Koel verdrijven	13	J.	
B Bloed-pissen genesen	J.		J Eukfel in 't Aangefigt verdrij- ven	9
B Bloed dat geronnen is doen schey- den	K.		K.	
B Buyk-pijn genesen	K Ak hielen genesen	23	Kanker der Borsten genesen	16
B Buyk-pijn der jonge Kinderen stil- len	Kanker der Borsten genesen	16	Keel die zeer en geswollen is gene- sen	12
B Buyk-loop genesen	Keel die zeer en geswollen is gene- sen	12	Kinder-pokkens uyt-drijven	27
B Brand uyt het Hoofd trekken	Kinder-pokkens uyt-drijven	27	Klooven der Tepels genesen	16
B Braken verwekken	Klooven der Handen genesen	23	Koorfsen genesen	26
B Braken doen ophouden	Korsten der Kinderen Hoofden ver- drijven	6	Koude Pisse genesen	20
C.	Koude in de Handen genesen	24	L.	
C Atharnen opdroogen	L.		L Ammigheyd genesen	8
C Colijk genesen	L Lever verkoelen	18	Lidteekens wech nemen	9
D.	Lidteekens wech nemen	9	Lik-doornen verdrijven	24
D Oofsheyd genesen	Lik-doornen verdrijven	24	Longe-fucht genesen	14
D Dorst lesschen	Longe-fucht genesen	14	Luyfen dooden	6
D Drop in de Borsten genesen	Luyfen dooden	6	M.	
D Duyfeling des Hoofds verdrijven	M.		M Aag versterken	16
E.	M Aag fuyveren	16	Maanditonden verwekken	21
E Ngborstigheid genesen	Maanditonden verwekken	21	Maanditonden stoppen	28
E Etrerige Ooren genesen	Maanditonden stoppen	28	Malen des Aangefichts verdrijven	8
E Exter-oogen verdrijven	Malen des Aangefichts verdrijven	8	Maniere om te distilleeren	55
F.	Maniere om te distilleeren	55	Mafelen uyt-drijven	27
F Antafsen verdrijven	M.		Q.	
F Fiftelen genesen	M Aag versterken	16	Q uaad seer genesen	24
F Fijk genesen	Maag fuyveren	16	R.	
F Flaauwhertigheid verdrijven	Maanditonden verwekken	21	R Odigheid des Aangefichts ver- drijven	9
F Fluymen van de Borst afseren	Maanditonden stoppen	28	Roodigheid der Oogen verdrijven	10
G.	Malen des Aangefichts verdrijven	8	Rooide Loop genesen	17
G Al fuyveren	Maniere om te distilleeren	55	Roos	
G Geelfucht genesen	Mafelen uyt-drijven	27		
G Geboorte bevorderen				
G Geboorte der Oorer. bevorderen				

R E G I S T E R.

Roos verdrijven	24	Sweeringe der Nieren genesen	20	
Ruydige Huyt des Aangefigts verbetereren	9	Sweeringe des Blaas genesen	20	W.
S.		T.		W Aterae'tige vochtigheden
Scheurfel genesen	21	Tanden wit maken	12	purgeeren
Schurftheyd genesen	24	Tant-pijn genesen	11	Waterfuch: genesen
Schurftde Handen genesen	23	Tant-vleesch fuyveren	12	Witte Vloet der Vrouwen genesen
Seere Hoofden genesen	5	Teering genesen	14	Wonden genesen
Seere Tepels genesen	16	Tepels die gekloven zijn genesen	30	Wormen des buyks uydrijven
Sinkinge genesen	7	Tormijnen der Kinderen verdrijven	8	Wormen der Ooren verdrijven
Sinkinge die op de Oogen vallen verdrijven	10	V.		Wormen der Tandn verdrijven
Slaap verwekken	7	Vallende Siekte genesen	8	Y.
Slijm purgeeren	5	Verbrandheyd genesen	24	Y Delhoofdigheid genesen
Snijding in 't warer maken verfoert	20	Verftoptheyd van de Neus genesen	11	Z.
Sog vermeerderen	15	Verftoptheyd des Borft openen	13	Z Enuwen die verkrompen zijn genesen
Sog verdrogen	15	Verftoptheyd des Milds openen	19	Zenuwen die geborften zijn genesen
Steen af drijven	20	Vlekken des Aangefigts verdrijven	8	Zuyfen der Ooren verdrijven
Stoelgank verwekken	5	Vlekken der Oogen verdrijven	10	
Stuypen der kinderen genesen	8	Vliesen der Oogen verdrijven	10	
Sucht der Beenen te verdrijven	23	Urijn af drijven	20	
Swaarmoedigheid te verdrijven	14			
Sweerende Borften genesen	16			

R E G I S T E R,

Van de Medicijne voor de Beesten.

B loed-piffen der Paarden genesen	31	Koortfen van Offen of Koeijen genesen	23	verdrijven	30
Bloed-piffen der Offen of Koeijen genesen	32	Krappen der Paarden verdrijven	31	Schurftheyd der Schapen genesen	32
Buykloop der Hoenderen genesen	34	Kuchen der Paarden genesen	31	Seere ofte gequettte Rug der Paarden genesen	31
Dempigheid der Paarden genesen	31	Kuchen der Offen of Koeijen genesen	32	Seerigheid tuffchen de klauwen van Offen of Koeijen genesen	37
Gallen der Paarden verdrijven	31	Luyfen der Hoenderen verdrijven	34	Siekte der Koeijen genesen	32
Gemacht der Paarden gefwollen zijnde genesen	31	Medicijne voor Paarden, Offen of Koeijen	34	Siekte der Verkens genesen	33
Gefwollen van Offen of Koeijen genesen	32	Melk der Geyten vermeerderen	34	Snotterigheid der Offen of Koeijen genesen	32
Gefwollen beenen der Paarden genesen	31	Oogen der Paarden, daar in gestagen of gestoten is genesen	30	Snotterigheid der Hoenderen genesen	34
Gortigheid der Verkens verdrijven	31	Paarden die van binnen bezeert zijn genesen	31	Swellinge in de keel der Paarden genesen	30
Hooftpijn der Paarden genesen	33	Paard dat vernageld is, helpen	31	Tant-ftoel der Paarden genesen	30
Hooft der Paarden genesen	31	Peit der Schapen en Verkens	33	Teering der Schapen genesen	33
Hooft der Offen of Koeijen genesen	31	Pijn van de Keel der Paarden genesen	30	Verkoutheyd der Paarden genesen	30
Hooft der Schapen genesen	32	Pip der Hoenderen genesen	34	Vliesen van de Oogen der Paarden verdrijven	30
Kegel-tanden der Koeijen verbeteren	32	Quade Hoorns aan de Paarde Voeten verbeteren	31	Urijn der Paarden af-fetten	32
Klieren der Verkens verdrijven	33	Schapen die vergifrig kruid gegeren hebben genesen	33	Urijn der Offen of Koeijen af-fetten	32
		Schellen van de Oogen der Paarden	33		

Op den

Naarftigen B Y E N - H O U D E R.

H E T E E R S T E C A P I T T E L.

- V** An de Bye-korven, hoedanig die moeten gemaakt zijn. Pag. 41
 II. Van de plaatfe en Stallinge der Byen. ibid.
- III. Van 't Gereetschap dat men behoeft tot op-voedinge en re-
 geeringe der Byen. 42
- IV. Welke Korven met Byen men koopen en verkiefen moet daar
 men profijt begeert af te trekken. 43
- V. Hoe men de Swermen vergaderen en regeeren fal. 44
- VI. Hoe men met de Korven, daar de Byen uytgefwermt zijn, en
 met de Broet-byen om gaan moet. ibid.
- VII. Van de Drijvelingen en fwakke ftokken fterk te maken, ende
 te beletten dat de Swermen op 't zelfde Jaar niet meer en fwer-
 men. 45
- VIII. Hoe men Byen vervoeren fal van d' eene plaats in d' ander. 46
- IX. Hoe men Byen-werk korten en fuyveren fal, om den Honing
 daar uyt te vergaderen, en hoe men de Byen fal dooden, die
 men niet en begeert over te houden. ibid.
- X. Hoe men de quade Koningen dooden, de Byen onder een ande-
 re Koning brengen, en de ftraffe Byen tam maken fal. 47
- XI. Hoe men de rovende Byen het roven beletten fal, teykenen
 waar by men fulks weten kan, en hoe men de Byen na de Win-
 ter voeden fal. ibid.
- XII. Hoe men de Bye-korven moet verforgen tegens den winter,
 en hare Vyanden, die haar foude kunnen overkomen het ge-
 heele Jaar door. 48
- XIII. Van de fiekte en remedien der Byen. 49
- XIV. Hoe men de Byen 't geheele Jaar door regeeren fal. 50
- XV. Hoe men de Honing fal maken en fuyveren. 51
- XVI. Van Was en wit Was, hoe men dat maken en fuyveren fal. 52
- XVII. Van de aart en krachten van de Honing en Wafch. 53

D E
VERSTANDIGE KOK,
Of Sorgvuldige Huyshoudster:

B E S C H R Y V E N D E

Wie men op de beste en bequaamste manier alderhande Spijsen
sal kookten / stoven / bzaaden / bakken / en bereyden: met de Saussen daar toe
dienende: Seer dienstig / en profijtelijk in alle Huyshoudingen.

Ook, om veelderley slag van TAARTEN en PASTEYEN toe te stellen.

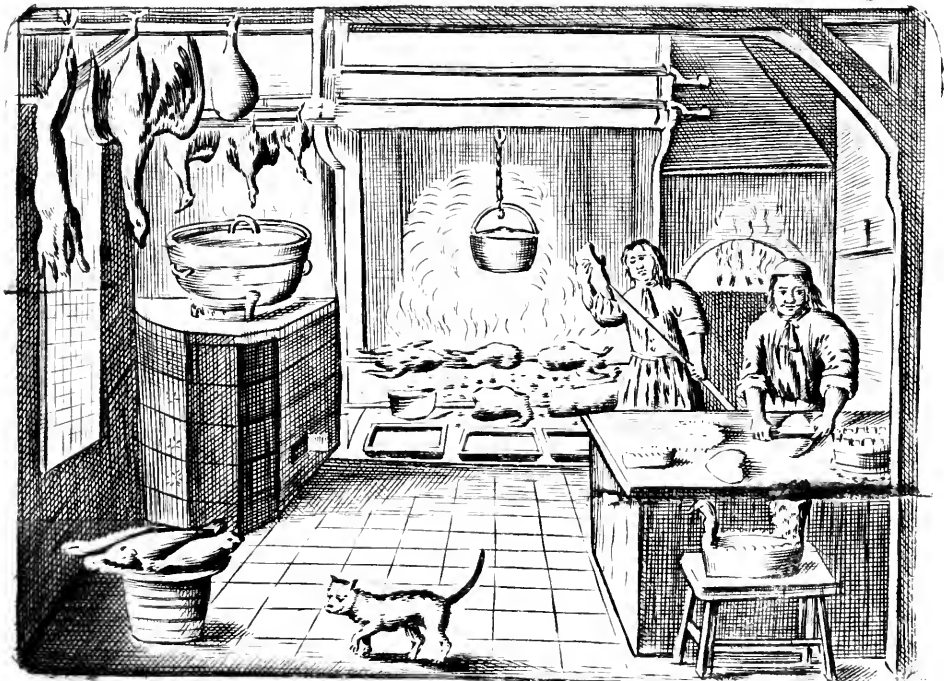
Vermeedert met de

H O L L A N D S E S L A C H T - T Y D ,

Hier is noch achter bygeboegt / de

VERSTANDIGE CONFITUURMAKER,

Onderwijfende / hoe men van veelderhande vruchten / Wortelen / Bloemen en Bla-
den / etc. goede / en nutte Confituren sal kinnen toemaken / en bewaren.

t' Amsterdam, By de Wed. van GYSBERT de GROOT, Boekverkoopster
tusschen de twee Haarlemmer sluisen in de groote Bijbel: Met Privilegie.

Extract uyt de Privilegie.

DE Heeren Staten van Holland, en West-Vrieland, hebben by Brieven van Oötroy, gedateert den 10 December, 1661. aan MARCUS DOORNICK, Boekverkooper tot Amsterdam, verleent, om alleen te mogen Drukken, en Verkoopen, voor den tijd van 15 achter-een-volgende Jaren, een Boek, genaamt *Het Vermaakelyk Landleven, bestaande in drie Deelen*: eerst, *Den Verstandigen Hovenier*; ten tweeden, *Den Nederlandschen Hovenier, met curieuse Platen verciert*; en ten derden, *Den Ervaren Huysbouders*: mitsgaders, **De verstandige Hofs** / &c. met Verbod van het selve by yemand anders in geenderhande Talen te mogen nadrukken, of verkoopen, in 't geheel, of ten deele, in groot of kleyn Formaat, op alsulke poenen, en Amenden, als in 't selve Oötroy breder is begrepen.

Was Onderteekent,

JOHAN DE WITT.

Ter Ordonnantie van de Staten,

HERBERT VAN BEAUMONT.

Voorz. Privilegie, met alle den aanleve van dien, hebbe ik ondergeschreven aan MICHEL de GROOT, Boekverkooper, getransporteert en overgedragen. Actum in Amsterdam den 30. Junii 1677.

Marcus Doornik.

K O O K - R E G I S T E R ,

Waar in meest alle Spijzen genaamt worden , die men gewoon is te bereyden , om met der haast te kunnen bedenken , wat men begeert te schaffen.

Van Salaad.

Kroppen / Wilde Cicchoray / of
 Endivie / Paarde-bloemen /
 Latuwte / Bierwozelen /
 Kroonsalaad / Cicchoray-wozelen /
 of Det / Koode Kool /
 Hop-salaad / Witte Kool /
 Huitspruitsels van Et. Nijyn / gekookt / of
 choray-wozels / gezaden.

Van alderley Groen , om te floven.

Spinagie / Buglossie / Pattenrte /
 Biet / Krop-sala / Sellery en Aspergies /
 Endivie / Warmoens /
 Suring / Bernagte / Artisokken.

Van Vleesch.

Offen-bleesch / Sweerfshen /
 Kalfs-bleesch / Decten /
 Schapen-bleesch / Gehap tot Friskhedt /
 De Hoofden / Kams-ballen /
 Middelfristen / Spaanse Huspot.

Van Wildbraad.

Hasen / Rhee-bokken /
 Konijnen / Speen-Darkens /
 Wilde Darkens / Rheen / Harten.

Van 't Gevogelte.

Paauwen / Swanen / Plebieren / Lijsters /
 Kiegers / Quartels /
 Plooren / Leeuwerken /
 Welpen / Kalkhoenen / Speeuwten /
 Rot-Gansen / Dinken /
 Gansen / Fesanten / Doenders / Capoenen /
 Cozhoenders / Dupben /
 Darrjfen / Endvogels /
 Hout-sneppen / Sintenten /
 Water-sneppen / Pijlstarten /
 Katbiten / Ceplingen.

Van gelouten , gerookten , en gedroogden
 Vifch.

Salm / Haring /
 Aberdaan / Alle soort van Stok-
 Schelvis / vis /
 Elst / Bokking /
 Makreel / Spoot.

Van Zee-Vifch.

Cabbelfjauto / Tongen /
 Tengen / Scharren /
 Schelvis / Schol /
 Heilborch / Harting /
 Carboch / Carboch /
 Weping / Elst /
 Molenaar / Kreeften /
 Pieterman / Krabben /
 Zeehanen / Oesters /
 Koch / Mosselen.

Van Revier-Vifch.

Steur / Doorn /
 Salm / Borch /
 Snoek / Pos /
 Barm / Grundel /
 Karper / Al /
 Braassen / Dupr-Al /
 Blap / Spiering /
 Baars / Garnaten /
 Seelt / Prikken.

Van Gebak.

Olte-koeken / Strupben /
 Boekweyte-koeken / Podding /
 Pannekoeken / Vlaapen /
 Wafels / Spaansche Pap /
 Oblien / Blaauwe Mansie /
 Kucheltjes / Broeder / of Poffer.

Van Taarten.

Amandeltaart / Karbel-taart /
 Appel-taart / Room-taart /
 Peere-taart / Queepeeren-taart /
 Karffe-taart / Bleesch-taart /
 Albesien-taart / Kalfs-tongen-taart /
 Krups / of Stekebe- Mergtaart /
 sien-taart / Brood-taart.

Van Pasteyen.

Benefoenen / Gebakke Dupben /
 Gebakken Conijnen / Oester Pasteyen /
 Hasen / Kalkhoenen / Lamoen Pasteyen /
 Gebakke Kieken / Soete Pasteyen.

Manier om een bequaam Forneys te maken.

Er men begint om de Kokeryen te vertoonen, dunkt het de *Verstandige Kok* goed, aan den Leser, de gedaante van een bequaam Forneys te beschrijven; een ding niet alleen noodig, maar ook seer profijtelijk in de huyshoudinge voor de gene die gelegentheyd of plaats omtrent het vuur, of in de eene of andere hoek van de Haartsteê hebben, daar op men met weynig vuur, haastig en bequaam kan koken en stoven.

De gedaante van dit Forneys is aldus, en word den Leser op de Tijtelplaat vertoont: Men metselt een vierkant, of ronde forme, hoog 3 of 4, en breed 2 voeten, daar boven in een rond gat, wijt 8 of 10, diep 6 of 8 duymen, onder wat nauwer als boven, om meerder hitte te geven, daar men een yseren rooster leyd om het vuur op te leggen, boven aan 't ronde gat komen 3 yfere knoppen, omtrent anderhalve duym hoog uytsteken, daar de potten op rusten, om het vuur niet uyt te doven, sommige makender wel een gehele yfere huyt in, van 6 of 8 duymen diep, onder wat nauwer als boven, daar de rooster onder geleyt word, daar de yfere knoppen boven aan vast zijn, om dat het metsel-werk door de groote hitte haast uytbrand. Voorts word het rontom toe-gemetselt, uytgenomen na de zy van den Haart, daar moet een yfere deur geset worden, daar men de neder-gevallasse kan uyt scheppen, ook maakt men in dese yfere deur een kleyn luchtdeurtjen, om, alsser yet opgekookt word, open te setten, daar door het vuur komt te glimmen, en op en aangeblasen te worden.

Sommige die groote hayshouding hebben, maken de forme van het Forneys soo groot, dat 'er 4 of meer Potten of Schotelen te gelijk op kunnen koken of stoven, en word gemaakt, gelijk boven geseyt is, yeder rond gat met een rooster bysonder, maar daar behoeft maar een deur aan, om de nedervallende asse uyt te scheppen: men kan wel een los roostertjen daar in leggen, dat maar 3 of 4 duym diep daar in kan sakken, om, als men yet wil verwarmen of stoven, 't selve met weynig vuur geschieden kan.

K O O K - B O E K.

Aan alle Koks, en Kokkinnen.

DE *Verstandige Kok*, waarschout alle *Koks en Kokkinnen*, dat sy haar wachten, van *Alderley Kerke* en soete *France Wijnen* in de *Sausßen* te doen, want de *foodanige*, als *Lagonse*, *Hooglandse*, en *Haantjes Wijnen* veranderen straks (soo haast als sy op het *Vuur* warm worden) alle haar soetigheyd in bitterheyd, en bederven alsoo de *Sausßen*, daarse by komen: doch by aldien men enkelijk *Wijn* wil gebreyken, moet men nemen *Rinse Wijn*; of anders by gebrek *France Wijn*, die rijfende, dat is, suurachtig zijn, als *Toslaanse*, *Conjacque* of *Contouwe Wijn*, en ook *Roode Wijn François*; Maar de *Verstandige Kok* verwerpt alle *Wijnen* uyt de *Sausßen*, en seyt dat die geestiger, amperder, geuriger en smakelijker te maken zijn, met *Water*, *Azijn*, *Limoensap* en *Verjuys*, yeder na hare eych.

Van Salaad-Moes-Kook- en Stoof-kruyden, Tuyn- en Aard-vruchten.

Voor rauwe Saladen te bereyden.

Neeemt *Kroppen* / *Aratouwe* / *Kruul-salaad* / *Vette* of *Kroon-salaad* / ook de *uytspuytsels* van de *Paarde-bloemen* / oft wilke *Cichorape* / ook *uytspuytsels* van *Cichorap-wozels* / *Endibie* / of *roode en witte Kool* / of *Komkommers* / 't geen men best heeft / ofte in de tijd is / en een van alle wel schoon gemaakt zijnde / word met goede *Olte* van *Olijden* / *Azijn* en *Sout* gegeten: over de sommigge worden gebuykt toe-kruyden / yeder tot belieben doch de gemeene zijn *Kars* / *Pepte* / *Porseleyn* / *Pimpernel* / *Kaket* / *Dragon* / *Boteris*; ook doet men daar wel over de bloemen van *Buglos* / *Beenagie* / *Koosen* en *Gouds-bloemen*: Men eet dese *Sala* ook wel met gesmolten *Water* en *Azijn* te samen getwelt / in plaats van *Olte* en *Azijn* / tot yeders belieben.

Om *Sala* van *Sellery* te maken.

Neemt *Sellery* / supberse / en haalt het punt van 't mes door de struyphen heen / dan in koud water geleyd / sal schoon *krullen* / dan gegeten met *Olte* /

Peper en *Sout* / de sommigge nemen *Azijn* / ofte een versche *Limoen* daar over gebuykt.

Om *Salaad* van *Artifokken* te maken.

Neemt *Artifokken* / supberse van de blaren / en van alle onreynigheyd / dat de bodem supber is / dan in stukken gesneden / en met *Peper* / *Sout* / *Supker* / *Olte* en *Azijn* gegeten. *Kadijs* word gewassen / geschabyt / en alleen met *Sout* gegeten.

Om alderhande gekookte *Sala* te prepareren.

Men neemt de herten van de *Kroppen* / een weynig gekookt / of *Cichorap-wozelen* / of *Biet-wozelen* / of *Krotten* / of *steelen* van *Porseleyn* / of *steelen* van *Biet* / naar daerse wel geschildt zijn / of jonge groene *Turkise* of *klim-bonen* / gaar gekookt / ofte *uytspuytsels* van *Hop* / *uytspuytsels* van *Wiler* / *Mupun* of *Look*; ook wel *roode* of *witte Kool* / sijn gescherft / en een wallekje op-gekookt / yder na sijn apertijt / en een van allen wel gekookt / word berend / met *Olte* van *Olijden* / *Azijn* / *Sout* / *Peper*; tot de sommigge neemt men ook *Supker* of *Corenten* naar belieben.

Om Peulen te stoven.

Neemt Peulen / haalt de draden ter zijden af / en doet die dan in een platte pot / doet weynig water daar op / schud die dikmaals om / en Boter daar by / laat het t' samen stoven / somtijds doet men der groene Petercely by / kleyn gescherft / is heel goed.

Om Somer-rapen te stoven.

Neemt Rapen aan rietjes kleyn gesneden / dan in een platte pot gedaan met een half kommetje water daar op / laat 'er soo een weynig stoven / met Boter daar by / en dikmaals om geschud.

Om Somer-rapen te stoven, op een ander manier.

Neemt de Rapen als die gesneden zijn / kookte eerst op met water / ten naasten by gaar / dan wytgegoren op een bergiet-tes / de Boter met weynig Supker eerst op-gelookt / dan de Rapen daar by gedaan / en wel omgeschud / is goed.

Om Tuyn-boonen, Klim-of Turkse Boonen te stoven.

Neemt Tuyn-of Turkse Boonen gesneden / die opgekookt tot datse gaar zijn / dan wyt-gegoren om te verlekken / neemt dan gescherfte Petercely met Boter en Sout / een lepel of twee Hamelsop / t' samen in de pot gedaan dat het wat doorstooft / dan de Boonen daar by gedaan / dikmaals omgeschud / men neemt ook wel wat Boon-kruyd daar by / elken na sijn believen.

Om Warmoes te koken.

Neemt schoon Put-water / doet een of twee oubakke ronde Witte-brooden daar in / naar dat gy veel geliefte te koken / hangt 'er ober 't buur / en scherft terwyl het Moes van Kerbel / Biet / wat

Foelte-bladers / Bernagie of Buglosse / de eerste bladerkens van zwarte Mal-besien en van Gouds-bloemen / ook Parep en Kratte-kruyd / een weynig Spenagie / maar geen Suring die sou het te vaal maken / als het kleyn gescherft is / en het water met het brood een wyl gesoden hebbende / tot het aan stukken is / doet het dan daar in / en laat 'er soo gaar koken / dan Boter en Sout naar u believen.

Om alderley Groen te stoven.

Men neemt Spenagie / Krop-sala / Endivie / Biet / Surkel of spruyten van Kool ofte Dozeleyn / dit een van allen wel murruw gehoekt zijnde / word gestooft met Boter / Foelte / Potemushaat en Sout.

Om een Kervelsopje te maken.

Verkeest vast / en knipt de Kerbel heel kleyn / kookte dan in Soete-melk tot datse gaar is / doet 'er dan 2 of 3 Eperen in / en een goed stuk Boter / maar met de Eperen en Boter moet het niet koken / snijdt dan Witte-brood in een schotel / en giet het daar t' samen op.

Om Aalbessen-sop te maken.

Neemt roode Aalbessen / doctse van de steelen / neemt Rinsse-wijn / een weynig water / en een weynig Boter / met Supker soet gemaakt / dan Witte-brood in een schotel gedaan / en daar ober gegoren dat het brood week word / en dan Supker en Cancel daar ober gestropt.

Om Bloem- en Savoy-kool te stoven.

Men neemt Bloem-of Savoy-kool / naar 't gesuybert en murruw gehoekt is / en stooftse met Hamelsop / hesle Pepper / Potemushaat / Sout / sonder te vergeten de excellentie Boter van Holland. Men doet ook wel een doper van een Ehart

Hart gekookt / en murrulo gewreven daar onder.

Om Savoy-kool naar de Spaansche manier te prepareeren.

Neemt Savoy-kool / naarse wel murrulo is gefoden / en in kleyne stukkens in de schotel gelept / voort warin Hamel-sop met wat Peper op-gekookt / daar ober gegoten / als dan wel Olie van Olijven en Sout ober gedaan / is smakelijc en goed.

Van Aspergies.

Aspergies worden slechts gekookt / niet al te murrulo / en dan gegeten met Olie / Azijn / en Peper / of anders met gesmolten Boter en geraspte Potemuskaten.

Diverse manieren om Artifokken te stoven als die wel gaar gefoden zijn.

Neemt wat Azijn en schoon Water /

Boter en gestooten Peper / Noten / en een weynig gestooten Beschuyt en Suplier / laat dit soo samen dooz stoven.

Een ander manier.

Als de Artifokken wel gaar gefoden zijn / neemt een platte pot / doet 'er wat Hamel-sop in / met een scheutje Rense Wijn / Peper / Soetie / Noten / wat fijn gestooten Beschuyt / een weynig Sout en Boter / set 'et te stoven met de Artifokken. Ook stoof men die wel met kruym van een oubakken Witte-brood in roode Wijn geweekt / kleyn gewreven / en dan daar een weynig Azijn in / en naac behooren Suplier / Caneel / Noten Peper en Boter. Men eet ook Artifokken als sy gaar gefoden zijn met een saus van Boter en Azijn / en Peper of Olie: en Azijn / Peper en Sout vooz Salaat.

Van alderley Vleesch.

Om Schapen-vleesch te stoven.

Neemt Schapen-vleesch en groote stukken gehakt / wel gekookt en geschuymt / doet 'er by lange stukken van Dingsternakelen / en voorts allerley Moes-kruyd groef gehakt / en wat Peper en Sout ; dit soo t' samen kokende en stovende / tot het Schape-vleesch wel gaar is / dan met sop en al op geseheyt / in een Schotel / daar te vooren Terwenbrood in gesneden is.

Om een Kalfs-schinkel met groen Kruyt te stoven.

Als 't vleesch wel geschuymt en wat Sout daar in gaar is / doet 'er dan het gescherfde kruyt by van Kerbel / Biet / en wel Suring / een hant vol of twee Struyf-kruyt / en wel Boter / is goet.

Om gerookt Vleesch met Eyeren te roeren.

Scherft het Vleesch soo kleyn als gy kund / doet 'et in de pan met Boter / laat 'et heet werden / dan daar Eyeren by met Peper / en soo onder een geroekt. Men doet 'er ook wel wat Comijn ober.

Om een Spaanse Hufspot te maken.

Neemt Schapen ofte Kalfs-vleesch / laat in stukkens hakken / als een lid van een duym / geschuymt zijnde / laat 'et wel murrulo koken / dan daar Boter en geshaakte Petercelle by doende / laat 'et noch eens op koken / opgescheyt zijnde / neemt men 2 of 3 doren van Eyeren / in La-moen-sap kleyn geklopt / daar dan ober gedaan / is heel smakelijc.

Om een Hoen te stoven met Groen.

Neemt een goet Hoen wel gesubbert / laat het met eenige stukken Schapebleesch / met weinig Sout koken / half gaar zijnde / doet daar by in een stoofpanne / wat Sausjissen of klepne Frikkedillen / ook een goede hand vol Endibie / Salaat / Suerting en Sellerp / ook Afspergjes / voer al de Boter niet te vergeten.

Om een Hoen met Suring te stoven.

Als u Hoen haast gaar is / neemt men schoon gewassen Suring met wat heele Foelie en heele Peper / dan een gesouten Lamoen aan schijben gesneden / en half gaar opgekookt met het bovenstaande daar by gedaan / en soo t' samen laten stoven met Boter en Derjups / is seer goet ; soo ge'er begeert Sausjissen en Balletjes by te doen / is niet quaet.

Om een Hoen met Rijs te stoven.

Daar 't Hoen in de stoofpanne half gaar gekookt is / doet men daar Rijs by met Foelie / en wat Peper / en bykans gaar zijn / doet men daar schijben van soute Lamoenen en Boter by.

Om een Hoen met Bloem-kool, of gemeene Olipodrigo te maken.

Neemt een Hoen / kookt 'er bykans gaar / en dan Bloem-kool ook bykans gaar gekookt / en Artisokken onder de aart ook eenemaal opgekookt / Schapebleesch ook bykans gaar / Durben ook bykans gaar / Endibie ook / Schaapsboeten ook / Sellerp ook / docht elk bysonder gekookt ; neemt dan ukve stoofpan / en doet dan alle daar by / stooft het tot bykans gaar is / doet 'er dan by klepne Frikkedillen / Sausjissen / Foelie Notemushaat / Peper en wel Boter / laat dan t' samen wel stoven tot gaar is : opdoffende / doet daar by Derjups / Lamoensap / ofte versche Lamoenen / de Scho-

tel-rant wel bestroopt met gestampte Beshuyp.

Om een Poellette Fricassé te maken.

Neemt een jong Hoen sommige strosperder het vel af / wascht het schoon / en hakt 'er in stukken omtrent een halve binger groot / doet het in een platte pot / en rupin ober doben van water / wel geschuimt / en dan wat Sout en een wepnig heele Peper daar by gedaan / en soo laten zieden tot het gaar is / giet 'er dan het sop meest af / en doer 'er dan wel Boter in en gescherfde Petercelle / en wat gestoten Foelie of Notemushaat / en laat het soo t' samen frikkasseeren en dikwils omroeren : Neemt dan Limoen-sop en 4 / 5 / of 6 doren van Eperen kleyn geklopt / en wat van 'e selve sop dat daar te vooren af-gegoten is / roert het onder een / giet het dan t' samen in den pot by het Hoen / op het vuur / en roert het gestadig / dat het t' samen eens op stooft / en dan terstont uyt den pot in een schotel gedaan / en gehalve Petercelle op de rant gestroopt.

Om een Hoen met Oranje schille te stoven.

Neemt een Hoen / braad het bykans murruto / rekt 'er van de Spit / neemt Oranje schillen in quartieren gesneden / ziedse murruto in water / neemt een schoone pot Rijsse-wijn / doet de Oranje-schillen daar in / en Supher om soet te maken / doet dan het Hoen daar by / laat 'er samen stoven tot genoeg is dan samen opgescheyt / en wel met Caneel-poeper bestroopt.

Om een Limoen-harsje te bereyden.

Neemt gehakt Kalks-bleesch / gelijkt tot Frikkedillen / doet daar in Notemushaat / Peper en Sout / als ook schillen van een versche Limoen aan klepne stukjens gesneden / doet by yder pont bleesch een

een dooz van een Ey / een gestoten Beschuyl / en mengt het al te samen onder een / maakt het dan op de sozme van een groote Prikliedil / of op de sozme van een Hart / set 'er te stoben met weynig water / gaar zijnde / neemt 'er 't bet af / doet 'er by Versjuys / Boter / en Schillen van een gesouten Limoen / die eerst in water opgekookt is / laat het samen noch eens opstoben / dan opgedist ; men doet 'er een saus ober van Versjuys met dooren van Eperen onder een gekloopt.

Om Hoenderen , en Duyfkens met Spek te stoven.

Neemt groen edel Vleesch-kruyt met Spek / kleyn gehakt / Peper / Gember en Nagel-poeper daar by / steekt dat in den Busch / lardeerste ook met Spek / en setse met Water en Boter te stoben / doet 'er Speckerpe in / laat 'et alsoo stoben tot het genoeg is / eer gy die opdist / doet 'er wat Rijnse-wijn of Rijn by / en laat 'et eens opwellen.

Om Duyven te vullen.

Neemt Petercelle en kaptse kleyn / en roert 'er een Ey in / en Boter / Gember / Supker en Korenten / doet dit in de Duff.

Om jonge Hoenderen , Kalkoenen , of Endvogels aardig te koken.

Wanneerse van haar Ingewant wel gespuvert en gewassen zijn / vultse en propse op met Petercelle / kookse dan slegts met Sout en Water totse gaar zijn. Neemt een steenen pan / doet daar wat Versjuys en Sout in / en als de Boter gesmolten is / neemt dan de Petercelle ynt 't Hoen / kerfse kleyn / doetse in 't Versjuys en Boter / en roert het wel onder een / legt het dan samen in een Schotel / en het Hoen / of Endvogel wat het soude mogen zijn / daar op / is gants delikhaer.

Om jonge levendige Duyven in een uur of anderhalf te prepareren.

Neemt Duyven / die den hals afgesneden zijn / doetse in een enmer houde Regen-water / naar een groote half uur in gelegen te hebben / hoopt de beeren met heet water af / schoon gemaakt zijnde / snijds in stukken / en dan in een diepe pan met water anderhalf uur gekookt / 't water afgegoten zijnde / fruytse in Boter / doet 'er een saus op van Boter / gekerfde Petercelle / dooren van Eperen met Versjuys / Foelie / en Potemuskaren / Probatum est.

Desgelijks kan men doen met Hoenderen / Capoenen / Kalkoenen / Koninginnen en Fesanten / als andere / dat al te samen jonk is.

Om een Dy-harst te stoven.

Neemt een gaar-gekookte Dy-harst / doetse in de stoof-pan / doet 'er gesouten Limoen (in schijven gesneden) by / wat Foelie / Boter / Potemuskhaar / en geraaspt Witte-hood / en dooren van Eperen. Sommige nemen ook gehakte Petercelle daar by.

Om een gesprenge Dy-harst op de Engelse manier met een Saus te maken.

Neemt Petercelle / scherfse kleyn / en doet dit in wat Boter / laatse maar eens op koken / en neemt dan een half vierendeel Spaanse Kappers en wat Peper / doet 'et onder een / 't is een goede saus om Vleesch in te dopen.

Om een Schapen Dy-harst , of Hutfpot met Artifokken te stoven.

Als 't Vleesch gaar is / so giet een deel sop af met het bet / en doet dan de boom van de Artifokken (die eerst in water murrub gesoden zijn) daar by / met een goed stuk Boter / en wat heele Peper en Foelie / en laat 'et soo samen opstoben.

Om een Schapen Dy-harst / of hufpot met Spergies te stoven.

Als 't vleesch gaar is / doet 'er het schoon af / so neemt Stooof-spergies / bzeekt die af soo veel die mals zijn / in kleyne stukjens / en schoon gewassen by 't vleesch gedaan / en soo in 't sap gekookt / als 't gaar is / doet 'er dan Boter met eenige stukjens Potermuskaat in / en laet 'er soo stoben / en dan met lepelen gegeten ; sommige doen daar wat Limoen in / of een hand vol of twee Suring ; soo men dit met heele Spergies wil stoben / die men om de schotel wil leggen / soo moeten de Spergies eerst in water opgefoden zijn / ten naasten by gaar / ende dan by het vleesch gedaan als het wel van het sop genomen is.

Saus tot een gefooden Dy-harst te maken.

Een Schapen Dy-harst wel gekookt / neemt dan een weynig Petercelie kleyn gesneden / een gestooten Beschuyt / wat Suxker en Azijn onder een geroerd / set dat in een Sausferte daer by / is seer goed en aangenaam daar toe gegeten.

Om Frikkedillen te maken.

Neemt Kalfs-vleesch / met Kalfs-bet gehakt / doet daar by Foelie / Noten / Sout / Peper / kneet wel onder een / dan hond gy daar van maken soo groot en kleyn als 't u belieft / ook heel in de panne braden ; veele nemen een weynig van de uiterste Schilletjes dun afgeschild / van Orangie-appelen of Limoenen / en daar heel kleyn onder gherst / geeft een heel goede geur / en smakelijch.

Om Frikkedillen te maken sonder net.

Neemt gekapt Kalfs-vleesch / gestoten Peper / Foelie / Potermuskaat / wat gestoten Beschuyt / Eperen / maar laet de helft van 't wit van de Eperen daar uyt blijven / kneet dit onder een / en maakt 'er langwerpige Frikkedillen af / en wentelt

se in het wit van de Eperen / en als 't water zied / doetse dan in den pot gaar koken / en dan in de Boter gesuyt / zijn heel goed.

Om Frikkedillen in Krop-salaad te maken.

Neemt gehakt Kalfs vlees / met Kalfs-bet wat better als ordinaris / en dat wel gekruyd met Noten en een weynig Foelie / Peper en Sout na behooren / kneet wel onder een / neemt dan soo veel van de malste Kroppen Salaad als 't u belieft / en supbert die van de buytenste bladeren / en dan schoon uytgewassen / en de Krop van binnen de bladeren wat open gedaan / neemt dan soo veel Eperen als gy Kroppen hebt / maakt ook soo veel Frikkedillekens / en doet in 't midden van onder den doorbaneen Ep / legt dan in de Krop / en bind hem met een draad toe / en als 't water kookt / doet 'er in de pot als het gaar is / hend van in 't sop een weynig sijn gestooten Beschuyt doen / en wat Boter / wat Kruys-besien of onrijpe Druyben / Perjups / naar elki sijn belieben.

Om Frikkedillen noch anders te maken.

Neemt als boven verhaalt / doch de Limoenen of Orangie-schillen daar uyt latende / neemt men een stukken Speck langwerpig gesneden / met ongekerfde Petercelie bekleed / matelijch dik / dat in 't midden van de Frikkedillen gesleud / word dan gekookt en geprepareert als 't behoort / geeft goede smaak ; ook kan men wel Kalfs-bet / voos 't Speck nemen.

Om een Achter-bout met Sausijsen te prepareren.

Neemt een Sout / lardeert die dicht / met Sausijsen gebzaden zijnde / doet men in de Boter schijven van versche Limoen / ook wat Dijp-haneel en Hagelen gestoten / en daar ober gedaan / is goed.

Gebrade Hoenderen met een sausse op de
France manier.

Neemt heel jonge Wijn / van de Kernen-
ste bollekens geschild / in water een wallet-
jen opgesoden / en 't water dan schoon
afgegoten / en Boter uyt de Bzaadpan
daar in gedaan met wat Derjups of Li-
moen-sap en Peper / met een weynig
Potermuskaat / onder een geroerd tot
het aan de soode komt / en dan ober de
Hoenderen gedaan.

Om een Capoen of Hoen met Oesters te
vullen en braden.

Neemt een goeden Capoen van binnen
gesuybert zijnde / dan Oesters en wat
sijn gestoten Beschuyt / Peper / Foelie /
Poten-poep / en een dun schijfken of
drie versche Limoenen / dat t' samen ge-
mengt / daar mede gebult / gebzaden
zijnde / gebzuyft men tot de saus niet als
het bzaad-bet uyt de pan / en word goed
gebonden.

Om een Endvogel te stoven.

Neemt een Endvogel / laat met Sout
gaar koken / neemt dan van 't selve sop /
doet 'er in Boter / Peper / en Wijn / in
schijven gesneden / en wat gekozben Blee-
krupd / laat samen zieden tot het Krupd en
Wijn genoeg is / dan den Vogel daar in
gedaan met Wijn en Supker / laat 'et
stoven tot gaar en bequaam is.

Om Saus te maken tot een gebraden
Endvogel.

Neemt Hamel-sop met Wijn / samen-
gekookt tot den Wijn de kracht quijt
is / den Wijn uytgenomen / dan geharst
Witte-brood in Wijn te week gelegen /
parset door een Ceems / te weren / 't Sop
en den Wijn met wat Wijn / doet 'er
dan Peper en Nagelen by / laat samen
zieden / doet 'er Supker tot belieben by /
en een weynig Safferaan om koleur te

geven / of men koleurt wel met een stuk
van een Caroot ofte Biet-wortel / daar
by te koken is goede Saus.

Om een Hase-saus te maken.

Neemt een half pint Derjups / een half
dosijn Supker-hoekstien / laatse t' samen
een half uur weken / doet 'er dan in wat
heete Nagelen / stukstiens Caneel / en ce-
nige blaartjes Foelie / een half lood gestoten
Caneel / een hand vol Supker / of soo
soet naar elks belieben / een goed stuk
Boter of Bzaad-bet / t' samen geroerd
tot het dik word. Dese saus is ook
seer goed ober een gebraden Achter-bout
met Sausijsen geardeert / ook wel on-
geardeert / als mede ober gebrade Kon-
ijnen.

Om Saus te maken op gebraden
Konijnen.

Neemt rood geharst Witte-brood /
weekt in roode Wijn met wat Wijn / doet
door een Ceems / en doet 'er Supker by /
dan Boter uyt de pan / laat samen zieden /
is goed.

Om een Saus over een gebraden Haas, Ko-
nijn, of Kalfs-rib, Harte of Ossen-
Vleesch te maken.

Neemt een stuk Boter / een halve Roem-
mer Wijn / een roemer Rijnse-wijn / Pe-
per / Nagelpoeder en Supker / laat dit
t' samen zieden tot het bint / dan ober het
Gebrad gedaan.

Om een Saus te maken tot een Haas.

Neemt Supker of Kaneelhoecken met
Rijnse-wijn en Wijn / doet 'er by Nagel-
poeder / Supker en een weynig Foelie /
laat te samen wel op zieden / dan daar
ober gedaan / is goed / anders neemt men
wel Derjups.

Om Saus op een Haas, op een ander
manier.

Neemt een Haas / bzaad hem bykans
gaar /

gaar / set dan in bleefsch wat te stoben tot murrux is / neemt dan geharst Witte-brood en weecht 'et in Hamel-sop / doet 'et dan door een Ceems met Rinsse-wijn en Azijn / dan Gember / Caneel / Foelie en Pagelpoeder / laar 'et samen koken met Bzaat-bec / dan den Haas met 't sop daar in gestoof / is goed.

Om een Peper-saus te maken op een gebraden Haas, Konijn of Offe-vlees.

Neemt 4 of 5 sneden zwart geharst Roggen-brood / weecht het in Wastert / wijft het kleyn / doet het dan door een Holle doch / en stopt wel Peper en gestorten Pagelen op / laar dit 't samen zieden tot het dik genoeg is / en dan op 't Gezwaad gedaan.

Om Saus op Vleesch te maken.

Neemt Hamel-sap / Safferaan / Gember / Boter en Derjups / laar het samen opzieden / doet krupmen van Witte-brood en doren van Eperen wel onder een gesloopt daar by / tot samen wel gemengt / en gaar is / doet dan over.

Om Saus op Vleesch te maken , op een ander manier.

Neemt geharst Witte-brood / Bleefsch-sop en Azijn / doet door een Ceems / neemt kleyn gesneden Spek / met Azijn / goed geseherst geen Kruid / kookt 't samen / 't is een goede Saus.

Om Olipodrigo te maken die goed is.

Neemt een Hoer / een stuk Schapen-blees / een stuk Verkens-blees / Kalks-blees / in een aarde pot met water op het vuur geset / en wat gekookt zijnde / 1 of 2 Duffjes / en een Ceping / en balletjes van gekapt Kalks-blees en Sausisen / Sweserikken / Dinken / Endibie / eerst opgekookt / dit alle by het Blees en Hoer gedaan / en lustig laten stoben / ook wel Bloemkool / een weynig Foelie en Peper / stelen van Artisoken / Hane-hammen /

als het genoeg gaar is / een ander portjen genomen / en krupen van een Witte brood daar in geraspt / en een goed stuk Boter / 2 of 3 doren van Eperen / wat van 't selve sop / Limoen sop of Derjups / en dat op het vuur geset / segts geroerd tot het kookt / en dan in het sop van de Olipodrigo geroerd / en dan boort uyt den pot opgeschapt.

Om een kostelijke Olipodrigo te maken,

Neemt een schoone Capoen / Lams-bleefsch / Kalks-bleefsch / Kunt-bleefsch / Sausisen / Verkens-boeten / Schaaps-boeten / en een krap van een Verken / twee Merg-pijpen / wat balletjes van Kalks-bleefsch / als een Friskhedil / dat samen by een gekookt tot 'et bykans gaar is / Endibie een wal opgekookt / en Sweserikken daar by met Kams-vallen / laar samen met de Endibie in u pot stoben ; daar by heele Peper en Foelie / en stukkens Maskaat / legt dan de Schaaps-ende Verkens-boeten onder / en soe het ander Bleefsch naar advenant / laar dan samen een half of dyle vierendeel uurs stoben / dan 't sap afgegooten / in 't selve 4 a 5 doren van Eperen gedaan / kleyn geklopt met wat Derjups / wel Boter / en laar samen ophoken ; giet het dan over alles naar dat gy het in de schotel gedaan hebt. Neemt ook Carstanten / Spargies / of Artisoken / naar de tijd van 't Jaar / doet die ook (gaar zijnde) daar by / stopt op de kant ofte over u schotel / twee hard-gekookte doren van Eperen / gestoten Beschuyt / en Petercelle onder den anderen gehakt ; is goed.

Om een Offen-huspot te stoven op de Brabantse manier.

Neemt Offen-blees / kookt het tot bykans gaar is / dan geschildte Gember / in schijben gesneden / met Foelie daar in gedaan / boorts gaar gestoof / neemt dan van 't sap / kookt 'er geseherste Petercelle in met Boter / en giet het dan daar over

Om

Om een geregt te maken van Kalfs-vlees.

Neemt kleyn gehakt Kalfs-Vleesch / en 6 Eyceren / wel onder een geroerd / met een stuk Boter / en gekozben Petercelle en gestoten Nagelen; laat 'er dan zieden / doeter dan sap van Orangle-appelen ober.

Om een Speen-varken te vullen.

Neemt de Leber en 't Middeldrif / kleyn gehakt met Petercelle / en krump van Witte-brood kleyn gewzeben / dan Pruymen / Corenten / Nagelen / Muslieten / Caneel / doet het met Schape-sop en Boter in een pot / en laat 'er droog opstoven / vult het Derken daar mede / en laat 'er bzaden / (met Kruid-nagelen bestoken) tot het gaar is.

Om een Capoen op de Spaanse wijze te bereyden.

Neemt de Capoen / koolitse met 3 of 4 stukkens Rant-Vleesch / neemt dan heele Poelte / geschildte Gember / Petercelle-Wortels / Kroosmareyn / Safferaan / en een stuk Boter / heele Peper / en een Limoen kleyn gesneden / en in een doek gebonden / en 't samen in 't sap gelepd / so 't samen gaar gestooft zijnde / neemt dan den doek daar de Limoen in is / uyt / en distse op.

Om een hutspot van een Capoen te maken.

Neemt een Capoen / hakt hem aan stukken / in water murruw gekookt neemt dan krump van Witte-brood / Caneel / Gember / Safferaan / Supher en Berg uyt Berg-pippen / met wat Dahlen die de steenen uytgedaan zijn / en schijben van een Limoen / laat hem dan een halfuur stoven in een platte pot / is goed.

Om een Hoer te stoven.

Neemt een Hoer / laat hem heel murruw koken / dan gehakt Brood in u sop te wech gelogt / en kleyn gewzeben / doet dan Potemushaat / Nagelen / Gember /

in u sop / met een deel Kinsse-wijn / en wat Supher / laat het dan een half uur te samen stoven.

Om een jonge Henne te vullen.

Neemt geraspt Witte-brood / en 3 harde doren van Eyceren kleyn gewzeben / met wat gerookte Speli / en gerookt Vleesch wel kleyn gesneden / dan gestoten Poelte / Peper / Gember / en een wepnig Safferaan; en alles wel ender een geroerd / de Hen daar mede gevult / dan gestooft met Boter / Wijn / Water / gaar zijnde / wat Derjups en Safferaan in het sop gedaan / dan opgereg.

Om een Asjee te maken.

Neemt houd Gebraad / 't 30 Schapen- of Kalfs-vleesch / Hoenderen / Kapoenen / Kalkoenen / Ec. sijt het na u believen / doet daar by Derjups / Limoen-sap / of Wijn / van 't geen gy hebt / met wat Water / voers Peper / Poelte en Boter / en stooft het soo tusschen twee schotels.

Om een Haksee te maken.

Neemt Kalfs- of Schapen-vleesch / gekoolit of gebzaden / hakt het kleyn / doet 'er by schijben Limoenen / Peper en Potemushaat / Hamel-sop / Derjups / en wat Boter / en laat het alsoo te samen stoven.

Om Konijnen te stoven.

Wascht de Konijnen schoon / bindse met het hoofd tusschen de beenen / neemt dan twee kommetjes water / en een kommetje Wijn / een wepnig gestooten Peper / Nagelen en Potemushaat / en sersse daar mede te stoven / men doet 'er ook wel Apen by / neemt dan een gestoten Beschuyt / of geraspt Witte-brood / om het sap wat dik te mali / op het leff doet een goed stuk Boter daar by.

Konijnen op een ander manier.

Koolit de Konijnen geheel in schoon water /

water met wat Sout / scherpste schoon / ontleefte dan / en seupste met wat Boter / in de pan datse rood worden / doet 'er dan een sausje ober van Boter / en wat Azijn / en Supher / roert dit t' samen in de pan dat het soo een dik sausje word / en giet het dan ober de Konijnen / het smaakt wt.

Om een Offe-tong gereed te maken.

Neemt een Tonge / eerst half / en dan in 3 of 4 stukken door gesneden / stooftse met wat Sop / roode Wijn / Boter / Nagelen / Peper / Gember / Caneel / Supher en wat Azijn / tot het wel genoeg is / is goed.

Om een Schapen Dy-harst te stoven met Mirik-wortel.

Neemt twee handen vol / geraspte Mirikis-wortel / 4 of 5 lepelen geraspt Witte-brood / mengt dit t' samen met vleesop / en Azijn soo dik als gestoofde Appelen / doet 'er Boter en Supher by / laat het dan t' samen stoven tot het van pas dik is / maar laat het vlees bysonder looken in een andere pot / doet dan dese Mirikis-saus eerst in de schotel / en legt het vlees daar boven op.

Om een Hufpot te stoven van alles.

Neemt een Capoen / Schapen-vlees / Offe-vlees / en Verkens-vlees / een Endvogel of Smtent / en Sausijsen / dit al t' samen in een pot te vuur gedaan / van pas gezouten / en schoon geschupmt / en mirik-wortel gekookt / dan te samen met langachtig sop te stoven geset / met wat Gember en Peper / en doet 'er by Sabonhool / eerst opgekookt / en dan t' samen laten stoven.

Om Kalfs-voeten te stoven.

Neemt Schape-sop / Gember / Verjups / Safferaan / Petercelie kleyn ge-

hakt / een goed stuk Boter / laat 'er soo t' samen stoven.

Om een saus tot Patrijfen of Veld hoenders of Duyven te maken.

Neemt harde dooren van Eperen / kleyn van Witte-brood / wijft het heel kleyn / dan Supher / Safferaan en witte Apen / laat 'er te samen in Schape-sop wel opzieden / giet het dan op u Gebraad.

Deselve op een ander manier.

Neemt een snee Terwen-brood / braad die / en dan geraspt / een half pint Verjups / en wat gestooten Peper / en heele ffoelie / doet 'er dan een of twee lepels Braad-ber in / dan gerort tot het genoeg is / giet 'er dan op het Gebraad : Dese Saus is ook goed ober gesoden Artisofliken.

Om een bequame Saus te maken.

Neemt kleyn van Witte-brood / en fijn gestooten Amandelen / Verjups / Supher en wat Gember / dit t' samen wel opgekookt / is een goede Saus.

Om een Gans te benemen de geyle smaak.

Neemt een Gans die wel schoon gewassen is / steekt daar een geyle Wortel in / laat die een of twee uren kooken / neemt dan de Wortel / daar uyt / en vultse na u belieten / steekt die dan aan 't Spit / en laatse braden totse gaar is / gy sult daar geen geplijepd aan proeben.

Om een gebraden Gans of Endvogel te vullen.

Doet al het vet dat los in de Gans is / uyt / neemt een Terwen-brood van 2 stuyvers / snijt daar de kofsten af / raspt het kleyn / een half pint Korenten / anderhalf loot Caneel / twee volle lepelen Supher /

het / een goed stuk boter / met een wop-
nig Rijnse-wijn gemengt / doch soo
dooch als 't mogelijk is / dat het maar
even door nat is / 't sal goed vulsel zijn.
Men vult de Ganzen en Endvogels
ook met Karstansen / daar de schillen en
bliesen zijt af-gedaan / met Boter daar
by.

Om Kalts-ooren te bakken.

Neemt gaar gehakt Kalts-blees / doet
daar by Noten / Poelte / Supher en 2 of
3 dooren van Eperen t' samen geroert /
neemt dan gesneden Witte-brood / en doet
het bovenstaande op het brood / soo t' sa-
men in een pan gebakken in de Boter.

Van alderley Vifch.

Om een stuk Steur te braden.

Neemt 'er de Vin ende Schobben af /
bestreikt het met Kruid-nagelen /
laat 'et braden ; dropt 'et wel met Boter /
gaar zijnde / neemt het van 't spit / doet 'et
in een pot / en stooft het dan eens op met
Rijnse-wijn / Azijn / Canceel en Noten / soo
opgeregt is goed.

Om een Brasem aan 't spit te braden.

Neemt een Brasem die kuyp heeft /
naarse schoon gemaakt is / snijdt den buik
open / en de kuyp alleen uytgenomen / die
gehakt met dooren van Eperen / Peter-
celte / Noten / Poelte / Peper en Boter /
dan t' samen weder in gedaan / enden Bra-
sem weder toegenaapt / gebraden zijn-
de / neemt van de Boter uyt de pan / doet
daar 2 of 3 Ansjoben in / en wat Derjups /
laat 'et optwelen en hoken tot den An-
sjobis gesmolten is / dan in het opdis-
sen stropet wel Orego op de rand van u
schotel.

Om een Staart van een Snoek aan 't spit
te braden.

Neemt Ansjobis / ofte Pelielharing /
jardeert den Staart daar mede / en
soo aan 't Spit gaar gebraden / de
Saus / is Boter uyt de pan / Ansjobis
of sijne stukshens Haring met Der-
jups ofte Limoen-sap opgewelt / aldus

braad men ook wel de Staart van een
Kabbelsautw.

Om een Snoek te sieden op de Spaanse
wijse.

Neemt een Limoen / snijste in schij-
ven / doet die in een porjen met wat Rijnse-
wijn / Water / Boter / Gember / Saf-
seraan en Nagelen / laat dit t' samen sto-
ven tot het genoeg is / doet het dan in
een schotel / en legt 'er den gesooden
Snoek in.

Om een Snoek of Karper blaauw
te sieden.

Neemt een Karper of Snoek / klooft
hem dooz / giet Azijn daar op / als van
't water met Sout kookt / doet den Snoek
daar in / en kookt hem heel hard / hy sal
blaauw zijn / aldus kond ge ook een
Karper hoken / en om geheel blaauw te
hebben / hoken de sommige hem wel in
half water / en half Rijnse-wijn.

Om een Snoek anders op de Fransche
manier te prepareren.

Neemt een Snoek / in water gekookt /
met wat Azijn / en van pas gezouten / van
Spelt aan taarlingen gesneden / en tot
het rood is / in de Boter gesruyt / in een
pot gedaan zijnde / doet 'er by wat Sop /
Rijnse-wijn / Azijn / Poelte / Peper en
Gember / laat het zieden tot 't wel gebon-
den

den is / legt dan de Snoek daar in / en soo opgeregt.

Om Salm te stoven, op een ander manier.

Doet de schubben van de Salm / en waske schoon / neemt dan een tinne kommetje water / en een kommetje Wiin-azijn tot een snee Salm / rasp een stuk Certwen-hoed / en wat heele Peper / een halve Potemuskaat / een weynig gestoten Foelie / geen Sout / doet dit in een platte pot / laat 'er t' samen stoven / doet 'er een weynig Boter by / daar na als 't wat gestoofd heeft.

Om een Karper te stoven op de Hoogduytsche manier.

Neemt een Karper wel schoon gemaakt / en dat bloed wel bewaard / gestouwen / en aan stukken gesneden / doet dan 't bloed in een pot met een pint Rijnse-wijn / en weynig Azijn en Water / ronde schijven van Ajuyn / scrupse eens op in de Borer / doet dan by de Karper / wel Pa-gelen / Foelie / Potemuskaat / Safferaan / en een goed stuk Boter / laat 'er soo samen stoven / probatum est.

Om Kabbeljaa te stoven.

Neemt de moten / legt die in een tinne schotel / niet wel overdekt met water / stropt daar over wat gestoten Peper / en heele Foelie / een weynig Sout / en wat gestoten Beschuyt / en wel Boter / laat dit soo t' samen een uur of anderhalf stoven / onder en boven met vuur / als 't gestoofd is / doet 'er dan een versche Limoen of Limoen-sap ober / het laat hem dan wel eten. Op dese manier stoofd men ook Heflbot / Seelt en Boren / en een Staart van Schelvis / ook Daling.

Om Bond-Aal te stoven.

Spout de Aal open / en schoon gewasfen / neemt Suring / Kerbel / en Petercelie / wat Rijns / een weynig Foelie / soo toe gebonden in water gesoden / en wat

Sout daar in / als de Aal deijft / dan uyt gedaan op de vergiet-test / en een saus van Boter en Azijn / met een Ey daar ober gedaan / is goed.

Om een Paling te stoven.

Neemt een Paling / schoon gewassen en in stukken gesneden / doet 'er by water / Boter / Gember / Ajuyn / luttel Sout / laat 'er samen stoven tot 'et genoeg is / dan gescherfde Petercelie en Bleesch-kruyd in de pot gedaan / laat 'er dan noch een weynig hoken / en dist hem op.

Om een Hutspot van Steur te maken.

Neemt Steur / kookse / en gietse eens af / dan voorts gaar gekookt en wel gesouten : neemt wat van 't sap / met Rijnse wijn / Gember en Supker / wat Azijn / Potemuskaat en Foelie / en dan t' samen gesoden / is een goede Saus.

Om een Saus te maken over geloden Steur.

Neemt jonge Ajuyn / in Borer gesoden / Kerbel / Petercelie / Peper / en Wiin-azijn / laat dat t' samen opzieden / 't is een goede Saus.

Om gesoute Salm te prepareren.

Neemt moten van een binger del / legtse 18 uren in Regenwater te weck / en tusschen beyden eens verberscht / hangt dan schoon Regen-water ober / en laat het hoken ; den Salm daar in gedaan en wel geschuynt / als de soode daar ober gedaan is / is genoeg / want lang gekookt / soo verkest haar vertigheyd ; men eeste met Azijn / of met Boter en Azijn gewelt.

Om Kreeften of Krabben te zieden.

Neemt Water / Azijn / Sout en Peper-poeder / laatse t' samen wel hoken / doet 'er dan de Kreeft of Krab in / hy sal schoon van koleur zijn.

Om een goed gerigt van Krabben of Kreeften te maken.

Neemt (naar dat 'er wel gekookt is) alle de vupligheyd upt de Krab of Kreeften / doet daar Pererecie sijn gescherft Peper / Soelie / Poten / en Boter by / roert t' samen tot 'er gaar is / als dan Timoen-sap of Berjuys daar by gedaan ; als 't een Krab is / roerd of stoost men 't meest in sijn eygen schelp.

Om Oesters of Mosselen te stoven.

Neemt Oesters of Mosselen (maar de Mosselen moeten ook levendig upt de Schulp gedaan zijn) doerse in een Scho-

tel / setse op een Consooz ; doch soo de Mosselen eerst gekookt zijn / soo doet 'er wat Water en Azijn / of Berjuys by / maar anders niet / dan wel Boter / en Soelie daar by gedaan / en soo laten stoven tot 'er gaar is / dan wat Timoen-sap en sijn gestoten Beschuyt daar by gedaan.

Om Mosselen in de Pan te bakken.

Neemt Mosselen / doerse levendig upt de Schulp / legte op een Vergiet-test / dat het sap wel afsloopt / dan in Earwen-meel met wat Sour gewentelt / en in Olie ofte Boter gebakken / en met wat Berjuys gegeten / is goed booz diese mag.

Van allerley Gebak, Gekook, &c.

Om een lekker Kandeel te maken.

Neemt een pint water / en een pint Ruse-wijn / en staat 6 Eieren heel kleyn sonder de Haan / en roert het onder malkanderen / set het op 't vuur / tot het aan de kook komt / doet 'er dan wel Supher / Soelie / Rotemuskaat / Candeel / en Pagelen by / 't is goed om te drinken ; sommige doen dat wel ober een gestooft Breen booz saus / ook harst mender wel Witte-brood in om te eeten ; sommige doender wel Boter in.

Om een Vlaay te maken.

Neemt een pintjen soete Melk / laat het eens onkoken / roert het tot het ten naasten by kout is / neemt dan 8 Eieren / de Haan wel upt-gedaan / en kleyn gekout / met een half mutsjen Ruse-water twee lepelen Supher / en doet het dan onder een met de Melk / in een schotel of Dlap pap / set 'er op wepnig vuur / maar boben op het deksel wat meer vuur / en laat soo staan stoven tot het stijft / maar het moet niet koken.

Om een Appel-vlade te maken.

Neemt Gulbelingen geschilt en in stukken gesneden / doerse in een pot met Water / Ruse-Wijn en Boter / laate alsoo staan smoooren / wrijfse dan wel in stukken / doet 'er dan by half soo veel Witte-brood / 5 doren van Eieren / Gember en Supher onder malkanderen gemengt / 't is goed.

't Selve anders.

Neemt suure Appelen aan sehijben gesneden / in de panne gebzaden / alsse gaar zijn / neemt dan de krumt van 2 Witte-brooden / en weelt die in een kornelien Karneimelk / en dan kleyn gewzeben / neemt 6 Eieren / 2 lepelen Supher / onder een gemengt / doet dat op de Appelen en deksel toe / op 't deksel legt vuur / en onder de schotel ook vuur / is goed.

Om op een ander manier Appel-vlade te maken.

Neemt Appelen / Peper-koek / Water / Gember / Peper / Candel en Pagelen / en soo menigen pot Melk als op
H daar

daar in doet / soo dikmaals doet 'er 14 Eperen in / en tot elke pot Waters een Muscate / Supher en Eperen / dan hond gysse soo groot en kleyn maken / als 't u belieft.

Om een liefvelijke Appelde Melk te maken.

Neemt Nagten-Appelen geschild / en de kilokhupsen wel uytgesneden / doet die in een pot met wat Boter en Koozwater / laat dat soo kleyn koken als pap / wijst het gestadig met de lepel / en doet 'er dan een weynig Carwen-meel in / doet 'er dan naar adbenant Karemelli by / laat het t' samen koken dat het is als soete Kroom / en dan wat Supher en Witte-brood daar in gedaan.

Om een Appel-bryken te maken.

Neemt Brood-Supher / en Beschuyt daar in gestoten / 4 Eperen geklopt / daar in dat dikskens is / Carwen-brood geraspt / en dat in een koeke-pan in de Boter gedaan / dat wat korziens is / daar dan dat Appel-bryken in gedaan / en dat laten bakken als een ander koek / met een scho-rel gedeht.

Om een Vlayken van Citroenen te maken.

Neemt 't sap uyt de Citroenen / en van 8 Eperen de doren / doch maar van 4 het wit daar by gelaten / een halve suphers Witte-brood geraspt / en dan een pint soete Melk en Supher naar adbenant / niet hard / ofte weynig moet gysse laten koken.

Om Spaanse Pap te maken.

Neemt een half pont Rijs-bloem / een half pont Brood-Supher gestoten / een mengelse soete Melk / een mutsje Kooze-water / roerd het wel onder een / dat het effen is / en geen klonten in zijn / set het op 't vuur / en roerd het gestadig / laat het

soo lang koken tot dat stijf begint te worden / schiept het dan in schotels op / het smaakt heel wel.

Om Room-pap te maken.

Neemt 12 doren van Eperen / een pint Kroom / de Eperen dooz een teems gedaan / en wel met den Kroom gemengt / en dan Kooze-water / en Supher naar behooren daar by gedaan / set dit op 't vuur / en roerd het soertes / tot dat het dik word / maar moet niet koken / of het soude schiften.

Om Room van Rijs te maken.

Neemt een mengelen Kroom / 2 hand volken Bloem van Rijs / witte Supher en Carwen meel van pder 8 lood / een dooz van een Ey in Kooze-water geklopt / roerd dit alles wel te degen onder den voornoemden Kroom / en set 'et op een kool vuur / stadig roerende / dat het soo dik word als Water-pap.

Om Rijs-koekskens te bakken.

Koekt Rijs in soete Melk heel dik / dat de korrelen heel blijven / laatsse houd worden / doet 'er dan wat Safferaan in / een weynig Kaneel / met gestoten Beschuyt / dat in Kooze-water geweekt / is / en Supher / en achte of tien Eperen / en Kooze-water naar adbenant / den Rijs roerd daar onder / en dan in Boter gebakken / en Supher daar ober geraspt.

Een ander manier van Rijs-koekskens te maken.

Neemt een vierendeel Rijs / half gaar gekookt / 3 Beschuyten / 4 Eperen / een vierendeel Korenten / Supher / en Pijpkaneel / met Kooze-water / onder een geroerd / maakt 'er koekjes van / in de panne gebakken / ruym van Boter / zijn goed.

Om Deuse Geertjes te bakken.

Neemt vier oubakke ronde Witte-
brooden / sijn geraspt / tot elck Brood
een Ey / mengt het met soete kroom /
doet 'er in koose-water / Caneel en Su-
ker / een koppen gesmolten Boter / dit
ouder een gerocrd / dan voort in Boter
gebakken / want anders souden se neer
slaan.

Om groene Bladen te bakken.

Neemt jonge bladeren van Buglosse /
Bernagie / of Starlep / en breekt die
den steel af / en doet de ribben midden uyt
het blad / sonder dat te breeken / wast
de bladeren / en legt die te versijgen / en
neemt dan geklopte Eperen in een vlakke
schotel / en doopt de bladeren daar in / en
legt dan twee bladen tegens malhande-
ren / de rugge 3v buyten / dan in de Bo-
ter gebakken / en Supker daar ober ge-
raspt.

Om Struyf-koeken te maken die
goed zijn.

Neemt alderley Warmoese-kruyd / en
wat Denkel / Oil / Mast / Kerbel / Flo-
le-bladen / Keynbaren / Water-kars / Su-
ring / Betonie / Leber-kruyd / Tichorap /
Spinagie / en de bladeren van zwarte Hal-
besien / wat Perap / Gouds-bloem-kruyd /
Madeliebe-kruyd / scherft het wel te sa-
men / en gemengt met Eperen / en sijne
gestoten Beschuyt / en dan gebakken zijn-
de / sijn gantsch smakelijck.

Om een Appel-struyf te bakken.

Neemt 12 Rabau-appelen / snijt die in
stukkens als tot een Taart / doerse in een
platte pot met een goed stuk Boter / en
wat Supker / en dikmaals omgeschud /
maar niet te roeren alsoe murcubs worden /
doet 'er dan 4 of 6 Eperen kleyn geklopt
ouder / neemt dan een pan met Boter / en
als de Boter begint te braden / soo stroyt

wel dik sijn gestoten Beschuyt / met
Supker en Caneel onder een gemengt
ouer den bodem dat die bedekt is / doe
dan de Appelen daar op ; dan weder be-
stroyt met de verhaalde Beschuyt / tot de
Appelen bedekt zijn / doet dan een wip-
nig buur op het deksel / en laat het soo bak-
ken.

Om een Spek-struyf te bakken.

Neemt duane stukkens Speck in de
pan / en dan 2 of 3 ronde oubakke Witte
brooden / de kofsten afgesneden / en dan
in soete Melck laten weken / als 't ge-
noeg is / in een platte pot gewezen toe
het kleyn is / 6 of 8 Eperen daar onder ge-
roerd / en soo op het Speck gedaan en ge-
bakken.

Om Groeniager Pannekoeken te bakken.

Neemt een pond Carwen-meel / drie
Eperen / een vierendeel Korenten / en wat
Caneel / dit soo in Boter vet gebakken
is goed.

Om gemeene Pannekoeken te
bakken.

Neemt tot vier pond Carwen-meel
een pintje soete Melck en 3 Eperen / som-
mige doen daar wat Supker in.

Om de beste slag van Pannekoeken
te bakken.

Neemt 5 of 6 Eperen kleyn geklopt /
met schoon stroom-water / doet 'er dan
by Hagelen / Caneel / Soete en Pote-
muskaat / met wat Sout / beslaat 'er
dan met Carwen-meel / soo dik als 't u
belkeft / bakse en stroyse met Sup-
ker ; 't word met stroom-water gedaan /
om datse met Melck of kroom tay wor-
den.

Om Wafelen te bakken.

Neemt tot vier pond Carwen-meel
een pintje soete Melck / een tinne horn-
meken

mehen gesmolten Boter / met 3 of 4 Eieren / een lepel Gist / wel onder een geroerd.

Om Oblien te bakken.

Neemt een pont Terwen-meel / een lood Caneel / een half lood Gember / 2 Eieren / een half bierglasje Rinswijn / een supber Hooswater / een kommerse Boter sonder Sout / een wepnig Supher : dit in lauw water beslagen / op de dikte als Panne-koeken / en alsoo in 't vier gebakken / is delicaat.

Om Olie-koeken te bakken.

Neemt tot 2 pond Terwe-meel / 2 pond lange Roffinen / als die schoon gewassen zijn / laats in lauw water wat staan zwelven / een hop van de beste Appelen / schilt die en slijst in heel kleine stukshens / de kloshuusen wel uyt gedaan / een bierenddeel of anderhalf gepelde Amandelen / een lood Caneel / een bierenddeel loets witte Gember / een wepnig Nagelen / dit wel onder een gestooten / een half kommeken gesmolten Boter / een groote lepel Gist / en niet wel een pintje lauwe soete Melk / want het moet heel dik beslagen zijn / dat het beslag noch tay en de lepel blijft / en dan alle het andere daar in geroerd / en soo laten rijzen / neemt daar toe een mengelen van de beste Raap-Olie / doet daar in een hoest Brood / een halve Appel / set 'er op het vuur en laat het uytbranden / heert het Brood en Appel altemet om / tot het zwart en hard word / gster dan een schooten schoon water in / en laat het dan in de lucht heur worden / en daar naar weder op 't vuur geset / als gy die wild gebuiken.

Om Koekskens te bakken van Eieren ,
of Poffen-brood.

Neemt Brood dat een dag 3 of 4 oud

is / raspt het heel kleyn / en set 'et dan in soete Melk te weeken / tot dat het dik en wel uytgedijt is / neemt dan wat Hoosse-water en Supher / en 6 of meer Eieren naar gy veel Brood hebt (sommige nemen ook wat Korenten en Caneel daar by) en dan in Boter gebakken / yder so groot als 't hem belieft.

Om een Podding te bakken die delicaat is.

Neemt 13 groote Beschuyten sijn gestampt / een half pond Kalks-bet aan doobsteeuies gesneden / dan in een platte pot gedaan / en daar onder een Notemuskaat geraapt / een halve lepel Gember / een wepnig Sout / en dit te samen onder een geroerd / en dan gemengt heel droogjes met warme soete Melk / daar het Kalks-bet eerst warm in gemaakt is ; doet daar dan by een half pond Korenten / 10 Eieren / ruym een bierenddeel ponds Carwen-meel / een halve tinte lepel bol Gist / de pan dan met koude Boter bestraken / en een wurtje in de warme pan laten rijzen / en dan voorts asgebakken.

Om een Podding te koken die onge-
meen goed is.

Neemt anderhalf pond Carwen-meel / drie bierenddeel Korenten / schoon gewassen / een half pond Offen-bet van 't Bierbet / have h't heel kleyn / 3 Eieren / anderhalf Notemuskaat / kleyn geraapt / een wepnig Sout / mengt het met een wepnig soete Melk / soo droog dat men het kneet als een Brood / en bind het dan in een schoone doek / wel stijf / en smijt het dan in een pot steden water / en laat het twee uren koken / dan is 't gaar.

Van alderley Taarten.

Om Deeg te maken tot Taarten.

Neeft Cerwen-meel / Boter / Kooſ-
water / Supker / ende een weynig
Eperen van yder na behoren.

Om een Deeg-korſt te maken ſonder
Boter.

Neemt een vierendeel pond ſijn Car-
wen-meel / en doet het in een aarde Pot /
bakt het in den Oven mer het Brood /
maakt dan met de doren van 2 of 3 Epe-
ren / en een pint Kroom / een Deeg / daar
onder ſtorende een half vierendeel ſijn ge-
ſtoten Brood-supker / en ſoo ſult gy het
Deeg kozt maken ſonder Boter of Vet.

Om een Amandel-taart te maken.

Neemt een half pond gepelde Amande-
len / een vierendeel Supker / 3 heele Epe-
ren met het wit / en noch 3 doren van Epe-
ren / en half vierendeel ſoete Boter /
Kooſwater ſoo veel als genoeg is om de
Amandelen klep te ſtoten : Op de plaat
daar gy die op bereyden wilt / ſtroyt die
eerſt wel met Tartwen-meel.

Om een Peer-taart te maken.

Neemt 12 geſchilde Peeren van de ſma-
kelijſte / Korenten en Supker van
yder een vierendeel / 6 lood Boter / Sem-
ber / Caneel van yder een half lood / in
een kozt als vooren verhaalt is.

Om een Appel-taart te maken.

Neemt van de beſte Appelen / ſchiltſe
en ſnijtſe in vierendeelen / de klokhuyſen
daar uyt gedaan / kooktſe met Rinſe-wijn
in een aarden pot / tot datſe dik word /
doet'er by een goed deel Supker / geſto-
ten Caneel / poeper van Sandelhout /
Kooſwater / wiijt het alſamen met een
houe lepel dooz een omgekeerde Ceems /
doet'er in de kozt / en baktſe dan in den
Oven / 't ſal goed zyn.

Ander manier om een Appel-taart te
bakken.

Neemt een pond Meel / 4 lepelen water
met 2 of 3 lepelen Supker / die op ge-
kookt als een Syroop / doet daar by een
Ep / voozts ſoo veel Boter tot dat men
daar een bequame Deeg van kan maken /
dit geeft een goede koztſe : Voozts neemt
men 20 of 25 goede Appelen na die groot
zyn / geſchilt en klep geſneden / doet die
in een aarden pot / met Boter daar by / op
't vuur geſet / en dikmaals omgeſchud tot
die geſtonken zyn / dan die in u kozt ge-
daan tot de Boden bedekt is / dan weer
Supker / Korenten / en Boter / dan weer
Appelen tot u kozt vol is / en dan op
't vuur gedaan.

Om een Appel-taart te maken , op noch
een ander wiſſe.

Neemt Appelen / ſchiltſe en ſnijtſe aan
vierendeelen / en doet'er de klokhuyſen
uyt / en dan noch aan klepnder dunne
ſnippers geſneden / dzie vierendeel Koren-
ten ſchoon gewaſſen / en dzie vierendeel
Supker / een lood geſtoten Caneel / dan
den Deeg in de pan gelep / en eerſt Ap-
pelen daar in geſtroyt / dan Korenten /
Supker en Caneel / en ſtukken Boter / en
dit ſoo al met lagen gelep tot de pau vol
is ; ſommige doender ook wel geſtoten
Annijs-zaad in / dan een deſſel van Deeg
daar boven op / en hier en daar een gat in
het deſſel geſneden / en ſoo met vuur onder
en boven laten bakken.

Om een Appel-taart op de Waalſche ma-
nier te maken.

Neemt geſchilde Appelen / gerepnt
van 't klokhuyſ / ziedſe in Rinſe-wijn
wel gaar / doet'er by Boter / Sember /
Supker / Korenten / Caneel / al te ſa-
men wel gekookt / roert'er dan 2 doren

van Eperen in / legtse in u Deeg / en bakise in den Oven als vooren.

Om een Kerffe-taart te maken.

Neemt van de schoonste Kerffen / en naer gy de koest gemaakt hebt ; be-
stroopt en bedekt den bodem met Sup-
hier / legt'er een laag Kerffen op / en
dan weder een laag Suphier / tot dat
de Taart-koest opgebuilt zy / niet verge-
tende Caneel / dektse dan toe / en laatse
soo gaar bakken. Op diergelijke manier
kunt gy ook een Taart van Krups-be-
sien / Mal-besien / Hard-besien / Barbarisse
Prupmen / ende alle weelke byzichten ma-
ken.

Een Kerffe-taart op een ander manier.

Neemt derdehalf pond Kerffen / doet'er
de steenen uyt / ober een platte pot (op
dat het sop niet verloren gaat) 3 Beschup-
ten gestoten / drie vierendeel Suphier /
een lood gestoten Caneel / roerd dit t' sa-
men onder een / en legt het dan in den
Deeg / in de Taart-pan / en daar stuhjens
Boter boven op / dektse met een deksel
van Deeg toe / daar hier en daar maar
een kleyn gaatjen in is / anders loopt het
sop daar uyt.

Om een Kervel-taart te maken.

Neemt Kerbel van de eerste snee / ende
die kleyn gekieft / 't sap wat uytgedubot /
dan gemengt met Boter / Korenten /
Suphier / gestoten Beschupt / Caneel en
Krooswater / met 6 of 8 Eperen / dan in
de koest geleyd en gebakken.

Kervel taart op een ander manier.

Neemt jonge Kerbel / van d' eerste snee /
verleestse / wassse / en kaptse kleyn / doet'er
een half pond Korenten in / 6 / 7 / of 8
Eperen / neemt dan een half pintje soete
Melk / en een stuyvers oubakke Witte-
brood / snit'er de koesten af / en raspt het
kleyn / doet het dan in de Melk / en

kookt'er een dikke pap af / een goed stuk
Boter moet in de pap gedaan zijn / ter-
wijlse kookt / en dan onder de Kerbel ge-
roerd / dan Suphier met wat gesmolten
Boter / en soo het te dun is / stoot'er een
Beschupt of twee in / legt het dan in den
Deeg in de pan / en stroopt'er gestoten
Caneel ober / dan een getralijt deksel
daar op gemaakt / en soo naet buur onder
en boven laten bakken / en als die op Ta-
fel komt / Brood-suphier daar ober ge-
raspt.

Om een door-nepen Appel-taart te
maken.

Neemt Appelen / kleyn gekapt / en
doet'er by doren van Eperen / Caneel en
Suphier / en gesmolten Boter / mengt
dit onder een / legt het in Deeg / en laat
het bakken.

Om een vlees-taart te maken.

Neemt gesoden Runt-vleesch / Schapen-
of Kalfs-vleesch / hak het met 'et Pier-
bet wel kleyn / doet'er by doren van
Eperen / Gember / Caneel-poeder /
Sout en Suphier / bakise in u koest / 't
is goed.

Om een Merg-taart te maken.

Neemt Merg uyt de beenderen / en
wit Doeper-suphier / Caneel-poeder en
Gember / met gehakt Kalfs-vleesch en
Korenten / mengt dit wel t' samen on-
der een / hak het dan in Deeg / 't is
bequaam.

Om een Citroen-taart te maken.

Neemt 't buytenste geel van 4 Citroen-
nen geraspt / en 6 suure Appelen daar on-
der / en 6 doren van Eperen / de helf van
't krup van een halve stuyvers Witte-
brood / een weynig Boter / en sijne ge-
raspte Suphier / en bak het.

Om een Sucade-taart te bakken.

Neemt 2 Merg-pijpen / 3 of 4 Swefe-
rikken /

efliken / 6 doren van Eperen / en dat t'fa-
men gehakt / ook een half pond Su-
cade / kleyn gesneden / Supher / Pinge-
len / Kooswater / en 3 Eperen daar on-
der geroerd / wat Spaanse wijn daar dooz
gegoten / wat Caneel / Nagelen / Gem-
ber / dan in de koest gedaan / en een half
uur gebakken.

Om een Room-taart te maken.

Neemt een pint soete Room / 4 doren
van Eperen / kleyn geklopt met Koos-
water / en wat Cartwe-bloemen om wat
dikke te krijgen / kookt dit in de pan op
hoken / wel roerende / dat 'er niet aan byant
als 't gesoden is doet 'er wel Supher by /
en laat het voorts zieden tot 'er genoeg
is / doet 'et dan in u Deeg / en laat 'et
bakken.

Om een Kaasjes-taart te maken.

Neemt versche Room-kaasliens en do-
ren van Eperen / met Terten-meel en
Boter / maakt een Deeg daar af / legt
het in u koest / 't is goet.

Om een Abricose taart te bakken.

Neemt Abzicosen / schilse / en legtse
in de Taart / doet dan daar op Caneel
Supher / Svacade / en wat Boter / en dan
een half uur gebakken.

Om een Pruyme-taart te maken.

Neemt Prupmen / kooktse murruto /
doetse dooz een Ceems / stoffeertse met
doren van Eperen / Supher en Caneel /
Nagelen en gesmolte Boter / doetse in u
koest / bakke sonder schijl / dan Caneel
daar ober gestropt.

Om een Spenagie-taart groen van koleur
te maken.

Neemt Spenagie / kooktse tot pap in
Kinsse-wijn / doetse dan dooz een Ceems

soo stijf als gy heunt / doet dan Koos-
water daar by / veel Supher en Caneel /
en kookt het dan tot 'et soo dik word als
Marmelade / koel zijnde / doet het dan
in Deeg / als vooren verhaalt / en 't sal seer
groenen smakelijck zijn.

Om een Schoen-makers Taart te
bakken.

Neemt suure Appels / schilse / en aan
stuliken gesneden / en gaar gekookt / wijst
het kleyn / neemt dan Boter / Supher /
en Korenten yder na sijn belieben / en
dat samen met 4 of 5 Eperen daar in ge-
roerd / neemt dan geraspt Cartwen-bzod /
en doet dat onder in een schotel / daar op u
Appelen gelegd / doet 'er weer geraspt
Cartwen-bzod boven ober / en dekt het
dan toe met een deksel van een Taart-
panne / en buur daar op gelegd / maakt
een goede koeste.

Om een Taart van Kalfs-tongen
te maken.

Neemt een Kalfs-tong / gaar gekookt
en gesupberd / dat 'er niet aan is / als
Tong / hakt die kleyn met 12 geschilde
suure Appelen sonder Klok-huyzen /
doet daar by een gestoten Beschuyt / drie
vierendeel Korenten / een Botemus-
caat / Gember / en Caneel / met een
weynig Supher / doet het dan in u koest
te bakken / en gy sult het bevinden deli-
khaat.

Om een Taart van Kalfs-voeten
te maken.

Neemt murrutwe Kalfs-voeten / haktse
heel kleyn met harde dooren van Epe-
ren / stoffeertse met Caneel / Gember /
Korenten / Supher en gesmolte Boter /
dat al te samen onder een geroerd / met
Kinsse-wijn / Svacade / en Pingelen / en
dan een half uur gebakken.

Van veelderley Pasteyen, met hare Sauffen.

Om een Venesoen-pastey te maken.

Neemt Offe-bleesch / een weynig ge-
broept / dan een nacht in Wijn-azijn
gelegt / daar naat wel gelaerdeert met
Speet / in Sout en Peper gewentelt / en
dan in den Deeg gelegt en wel gebak-
ken: Tot 3 pond Bleesch neemt men een
lood Peper / anderhalf lood Gember / en
anderhalf lood Noten / een vierdepart lood
Pagelen / en Azijn naar behooren / som-
mitge nemen ook wat Safferaan.

Om een suure Limoen-pastey te maken.

Neemt Kalks-bleesch en Kalks-bet / en
een versche Limoen daar by / t' samen
kleyn gehakt / dan gekruyd met Sout /
Foelie / Peper en Potemuskaat / ook
2 of 3 doren van Eperen / t' samen onder
een geroerd / en in de kofst geleyd / met
schijven van Limoenen daar op / en veel
Boter / een uur moet het bakken / de saus
moet zijn Hancle-sop / doren van Eperen /
Verjups en Boter t' samen opgeweld.

Om een Hoender-pastey te maken.

Neemt Hoenders / ziedse een walleetje
op / kroot de beenen / legte in de Pastey /
dan gekruyd met Foelie / Peper / Noten /
daar by doende Sauffen / Sweserfiken /
ballerjes van gehakt Kalks-bleesch / Ha-
nekammen / bodems van Artisfiken /
Aspergies / Castanien / en booz al Boter /
en dan anderhalf uur gebakken / de saus
sult gy maken van Schape-nat en Ver-
jups / met twee geklopte doren van Epe-
ren en Boter / dit soo t' samen latende op
ziden.

Om een Kieken-pastey te maken.

Neemt de Kieken schoon gewassen /
de Noten / Boost en Beenderen gekneust /
doetse in een kofst van de beste Deeg ge-
maakt / legte wel by den anderen / wel
Boter daar by doende / en boozs bul-
lende met Hancammen / Artisfiken /

Schaaps-boeten / Sauffen / Sweserfiken /
en wat meer smakelijc is / dan wat Foelie /
Peper / Noten / Sout / met Boter
bedekt / daar ober giende wat kooz-
water / en met Supher bestropt / en wat
Deerjups / dat u diklic genoeg is / ook
een of twee geklopte doren van Eperen /
dan de kofst gedekt / en soo in den Oven
laten bakken.

Om een soet Kieken-pastey te maken.

Neemt t' Kieken / een weynig geso-
den zijnde / legt het in de Pastey / kruyd
het met Caneel / Pagelen / en weynig
Noten en Gember / daar by leggende
Pruymen van de Mast / geconsijre Pre-
ren en Karffen / Sucade / Pingelen en
Boter / laet 't een uur bakken / de saus
moet zijn / van Wijn en Supher. Ofte
anders soete Room / met doren van Epe-
ren gewelt / en Supher / dan wordse ook
wel genaamt / een soete Room-pastey.

Om een Vinke Pastey te maken.

Neemt Vinken / wassse h'el schoon /
en een weynig gesoden / dan in de Pa-
stey gelegt / stoffeerende die met Caneel /
Supher / Correnten / Pingelen / Sucade
en Boter / en soo t' samen een half uur ge-
bakken : de saus moet zijn van Rijnse-wijn
en Supher.

Om lekkere Pot-pastey te maken.

Neemt 2 pond Offe- of Kalks-bleesch / als
't gekookt en kleyn gehakt is / een pond
Correnten / wat gestoten Pagelen en Po-
temuskaat / een weynig Gember en Ca-
neel / en onder het Bleesch sop om te stoben /
een half pintjen Rijnse-wijn / en klepne
stukshens van gedroonde Orangie-schille-
kens die eerst verberstet en in kleyn Water
ongesoden zijn / en wat Pingelen / een goed
stuk Boter / een half pond Pruymen /
Supher ; maar als gy de Pot-pastey re-
ntge tijd wilt bewaren / soo moet men de
Pruymen d' eerstemaal daar niet by doen.

De Hollandsche Slacht-tijd.

Onderwijfende, hoe men sich tegen de Winter, van voorraad van Vleesch sal voorsien.

De toebereyding van de Kuyp.

De Kuyp of 't Vleesch-bat daar men 't gezouten Vleesch in legt / dient van te vooren wel aangedreven en dicht gemaakt te zijn / en als dan een nacht vol Water te staan / om toe te trekken / dit doet men dan daar uyt / en men giet 'er weer in ziedtent heet water / daar in Wijngaart-bladeren opgehoekt zijn / men doet de Kuyp als van toe / en laat die soo staan bzoepen / tot dat het water by na kout is ; 't welk daar uyt gedaan zijnde / stroyt men in een test met vuur / een hand vol Kruid-nagelen / doch niet al tseffens / en de Kuyp daar ober gestolpt / laaten soo staan bezooken ; daar na giet men noch wel / van binnen op den bodem / langs de himmen heet gesmolten kaars-bet / en dit geschied / om dat de pekels seer subtyl is / om dooz te dzingen. Al eer men 't Vleesch in de Kuyp legt / word de bodem wel met

Van het Vleesch te zouten.

De gemeenste manier van zouten / is het Vleesch rontom aan alle kanten en in alle hoeken / wel met zout te dooz-wrijven / en dan in de Kuyp te pakken / en zout tusschen beyden te stroyen / soo dicht als mogelijk is : Doch siet hier een ander manier : Men maakt pekels / soo sterk / tot dat 'er geen meer zout in smelten / maar wel een Ep in dzijben kan ; de Kruid-bodem dan wel bezouten zijnde / set men de stukken Vleesch / gansch ongezouten / op haar kanten daar in / soo ruym datse

malkanderen niet raken / en de tweede laag daar weder op / stroyende zont / daarse op malkanderen komen te staan / en soo al voozt / dan giet men de voorsz. Pekel daar op / tot dat al het Vleesch wel bedoben is ; en soo de stukken daar na komen op te dzijben / houd mense niet pezwars om laag. Maar men dient alle 6 of 8 dagen daar na te sien / of de Pekel ook al te bloedig / dik of vlesachtig word / en soo dit gebeurt / giet men af de Pekel daar af / en kookte op / de selve wel beschuyvende / en weer kout geworden / giet mense weder in de Kuyp ; dese manier doet het Vleesch noyt soo zout noch hard worden als de andere. Deele leggen de beste en beste stukken onder in / om dat die beter / als de magere / het zout langste kunnen verdragen / ja niet als te beter (om dat het zout des sels gelykheyt beneemt) daar dooz komen te worden / daar in tegendeel de magere stukken / het langst in 't zout / of de Pekel leggende / doz / hard / en wreed worden : Doch yeder doet hier in / na sijn welgevallen

Van het Vleesch te rooken.

Het Vleesch dat men roken wil / moet eerst met zout gewreven zijn / doch soo hard niet als het geen dat men in de Kuyp legt ; als 't gewreven is / legt men 't op malkanderen in een Coppe / om te pekelen / sommige laten het alsoo wel 14 / 12 / 10 of 8 dagen leggen / maar drie dagen / en drie nachten / is vooz al genoeg. Genige doen het Vleesch / als sy het in de Schoozsteen / om te roken / ophangen / in

fakken van hot linnen of hanefas / andere
vinden het in graanwe papieren / sommige
wentelen het in Semelen of Saglis /
maar best is het / sonder het een of andere
op te hangen / want het veel beter dooz-
rookt. Men laat het hangen tot in de
Maand van Maart / als wanneer men
een helderen dooogen dag waar neemt /
dat men het des morgens af neemt / en
het roet met schoon water af boent / en

laat het in de Sou of Wind den gant-
schen dag dooogen / dan hangt men 't in
de Keukens / omtrent de Schoofsteenen
aan de Balken / tot men 't van nooden
heeft. Maar als men de vette rib-stukken /
die men Pater-stukken noemt / mede
rookt / soo mogen de selve met de Con-
gen / Hammen / en Spek / wel een maant
of 6 weken eerder als het ander / upt de
rook genomen worden.

Van de Verkens.

MEn sal 't Verken staan in 't eerste
quartier / of in het wassen van de
Maan / en darinnen 't in een eemaal / of
dag en nacht / niet te drinken gebe /
op dat het Vleesch of Spek dies te doooger
en harder mag zijn / want dooz 't drink-
ken sal de Pekel ook dies te meer bog-
tighepd aan hem trekken / en indien men
't Verken een eemaal sonder eeten laat
staan / sal het Vleesch dies te beter en gra-
ger te eeten zijn.

Hoe minder beenderen en schinkels
men in 't Vleesch laat / hoe beter dat is /
want dat doer de Pekel langer goed blij-
ven / en het Vleesch blijft smakelijker
sonder bederven / ook als het half jon-
gerig en dooztig geslagen is.

Als 't Verken geslagen is / sommige
laten 't terstond afhoutwen om in te sou-
ten / als sp 't eerst in water gelepd / en
't bloed hebben laten upt trekken / maar
beter is 't een eemaal op te hangen / en
't bloed soo laten af-trekken en besterven /
want het Vleesch dies te gesonder en
doooger is / en daar na afhoutwen na
pegelijks belieben / groot of kleyn / wel
ingesouten en ingepakt / en een zwaar
gelwigt daar op leggende / om goed te
blijven.

In sommige Landen en kapt men
't Verkens Vleesch niet in stukken / maar
men hout het midden dooz in twee deelen /

en op bozden of in bakken wel gesouten /
2 of 3 dagen / dan hangt men 't op aan
de Soldet / dit seyt men / is veel harder en
smakelijker.

Van een Verken kan men veel smake-
lijke en soetelijke spijs bereyden tegen
de Winter / en om ook het geheele Jaar
te gebruiken / 't zo gerookt of gepeld
Spek / van Hammen / Schinken / In-
kruid of Butspat.

Men laat de Hammen en Schouders
9 of 10 dagen in 't Sout leggen / en dan
laat mense in de rook hangen / met dat
Hoofd / of de Kinnabaks-hammen. De
Kugge en 't zydel-Spek met de Ribstuk-
ken / kan men insouten in een Kuyp / om
daar van by Winter-dag zijn Spijs en
portagie te bereyden / en te koken met Woz-
telen / Kapen / Kool / Warmoes en andere
Kreupden / en ook om Spitten-meel-saks-
kens daar by te koken.

Als het Verken wel in-gesouten is /
gebeurd het somtijds / dat de Pekel met-
ter tijd rood en bloedig word / die giet
men weg / of men kooktse en schuyntse
/ en men laatsse koud worden / en men
gietse weder op het Vleesch / of men doerse
weg / en men giet daar versche Pekel
weder op / die men zelfs kan maken van
Sout / en Kibter- of kilaar put-water / te
dat daar een versche Hemmen-ey in drijft / of
boven op zwemt / dan is het sout genoeg.

Van den Afval.

Van het Hoofd-vlees.

Om 't Hoofd-vlees tot een Kaas te parſen / ſoo neemt het hoofd / als 't heel verwaterd is / ſnijt al het Vleefch wel van de beenen af / en doet 'er de klieren uyt : of anders / bind het Hoofd heel toe / en laar 'et ſoo gaar koken / (men neemt ook wel daar by den Ommeloop van het Beest / en het Hart) als 't Hoofd gaar is / dat de beenen daar uyt vallen / doet 'er dan op een Hakbord / en ſoekt 'er de klieren ſchoon uyt / en daar na gehakt / maar niet kleyen / dan gekruyd met Sout / Peper / Potemusſhaat / en Nagelen / eik naar u beſteben / dan in een doek vaſt gebonden / en in de zledende ketel / daar het vet af geſcheyt is / gedaan / om weder doorheet te worden / en dan te parſſen geſet met veel gewigt daar op.

Het Hoofd-vlees eet men ſoo houdt meer wat Azijn / ook ſtooft men 't wel op met ſuurte of ſoete Appelen. Het Hoofd van 't Verken word gekloofd en geſouten / maar het kan niet lang duuren : Men kookt het ook wel op / en neemt 'er de beenen uyt / en parſt het op malkander / dan word 'et / wel gekruyd / tot Sult in Bier-azijn geleid. Ook worden de Kalk-beenen wel in de rook gehangen / die men Kinnebalis-Hammetjes noemd.

Om het Hoofd-vlees te bewaren.

Men leyd het alleen in een groote aarde ſtoof-pan / en giet daar op heele ſlappe Wijn-azijn / die niet ſeer ſuur is / ofte goede Bier-azijn / met wat ſchijffkens Wateredik-wortel daar op : het moet altijd overdekt van Azijn gehouden worden.

Om Pens te rollen.

Neemt de Pens als die ſchoon en wel geſupberd is / ſnijde dan in ſtukken / naar dat op de Kollen groot wilt hebben /

doet 'er dan in Sout / Peper / Salte / en wat Potemusſhaat / Kruyd-nagelen / en wel Vet / in lange ſtukken geſneden / men doet 'er ook wel mager Vleefch / dun geſneden in / of wat Kijns / en ſoo digt toe genaayd / en heel murrub gehookt / en dan geperſt.

Als men deſe Pens wilt gebuyken / ſuid men die in ſchijffkens die dan in de pan gebakken worden / met gebakken Appel-ſchijffkens daar onder.

Ook word deſe Pens wel omgerold / ſlegts in ſtukken geſneden / en als booren gehookt en weg geleyd / die gebuykende / in lange riempjes geſneden / en met ſuurte Appelen / en Korenten opgeſtooft.

De Verkens-maag word wel met Gozt / en Vet gebuld / en gehookt als de Beulingen / of anders ook / ſoo die is.

Van de Voeten.

Het hanz van de Voeten ſchoon afgebzoept / en de kilaubwen afgeſlagen zjnde / worden die ſoo murrub gehookt / dat 'er de ſchinkels en beenen uyt vallen / dan klooft men de ſelbe / en men legtſe te perſſen dat 'er het ſop ſchoon uyt loopt / en dan / als de Pens / weg geleyd. Als men die eeren wil / maakt menſe ſlegts in water warm / met een ſaus van Boter / Azijn en Supher / men bakt die mede wel in de pan / met de ſelbe ſaus daar ober.

Ook ſtooft menſe in een pot met wat Kijnſe-wijn / Boter / Korenten / en geſtorten Nagelen.

Eben ſoo handelt men ook met de Muyl.

De Verkens-Voeten worden gehookt / en in Azijn tot Sult weg gelegd.

Om de Pens, Voeten, en Muyl in te leggen, en voor het schimmelen en bederven te bevrijden.

Neemt hier mingelen soete Huy / doerse in een aarden pot / en laatsse koken / maar men moet daar by blijven / om te schupmen / soo lang daar schupm op komt / doer'er dan in een deel heele Peper / eenige biaden Foelke / wat heele Pagelen / een Potemuskaat aan 4 of 6 stukken gesneden / en laat 'er soo t' samen eens doorkoken / neemt het dan af / en laat het staan sinken / tot het kout is / giet het dan schoon af / en doet 3 pinten Wijn-azijn by / 't is goet.

Sommige leggen 't ook wel in Bier-azijn met schijben van Merck-wortel daar by.

Om Verkens Saufsijen te maken.

Neemt tot drie pont gehakt Vleesch / twee Potemustiaten / een loot Peper / niet al te kleyn gestoten / een hantjen vol Sout / dit soo wel onder een gefineet / en dan in de darmen / niet al te stijf gebult: soo gy daar van wilt in de rook hangen / moet gy dan wat dikker darmen nemen / en een dag 2 of 3 in de pekkel laten leggen: Men neemt ook wel half soo veel Schapenvleesch daar onder.

Om Offen worsten te maken.

Op dese selve manier maakt men ook van Ofse-bleescij / Wortelen; maar men doet 'er ook wel wat gedroogde Salte (sijn gewreven) in / doch niet in die / die men in den rook wil hangen / maar die moetten wat meer met Peper gekruyd zijn / en in heel dikke darmen gestopt / met grauw pampier bekleet / en aan de zijde van de Schoorsteen gehangen.

Om Gort-beulingen te maken.

Neemt Garste Gort / soo veel kop als 't u belieft doet daar op heet water dat aan de soode is / laat 'er staan wydpen / tot dat

het Gort wel gezwollen is / neemt dan Verkens-bloed / kout gemaakt / en dooz een doekstien gegoten / tot de Gort wel root is: neemt tot weder kop / een Potemuskaat / een vierendeel loots Krup-nagelen / kleyn gestoten / en Sout naar advenant / wel onder een geroert met Verkens-Krusel / of Ofse Pier-ber / in schoone darmen gebult / seer dun / dat de Beuling maar half vol is / sullen dan niet upkoken / sy moeten een uur stillekens zieden / sommige nemen ook wel wat van dese toeberepde Gort / en wijden daar Verkens / of Ofse-leber onder / maar moeten dan wat meer gekruyd en gefouten zijn / ook better gebult.

Om Slabberaan-beulingen te maken.

Neemt Habere Gort / maakt de Gort maar wat vochtig met schoon heet water / neemt tot pder kop een vierendeel Korenten / een Potemuskaat / en een halfloot Caneel gestoten / wat Sout en wel Offen-ber / met kleyn der stukkens / dan die andere Beulingen / daar onder gemengt / en seer slap / en dun in de darmen gebult / en een groot half uur stil laten zieden / want die seer licht uitbarsten.

Om Verkens Lever-beulingen te maken.

Neemt Verkens-Leber / kooktse gaar / schupnise schoon / alffe kout is / rasptse kleyn / neemt een half pintje soete Melk / een stumper oubakke Witte-brood / snijt 'er de korsten af / raspt het kleyn / en doet 'er in Melk / laat het samen zieden tot een dikke pap / doet ook een goet stuk Boter in de pap: alffe dan bykans kout is / soo roertse onder de Leber / neemt dan 9 of 10 Eperen kleyn geklopt / een wepnig Sout / Peper / Poten / Pagelen en Foelke / kleyn gestoten en wat gefnotten Boter / al te samen wel onder een gemengt / vult het in de Darmen / sonder Verkens-krusel te vergeten / en laatsse een uur koken.

De Verftandige Confituur-maker.

Onderwijfende, hoemen van veelderhande Vruchten, Wortelen; Bloemen, en Bladen &c. goede en nutte Confituren fal kunnen toemaken, en bewaren.

Om Confituren te maken.

De Supher ofte den Honing daar men mede confijten wil / moet men klaren of fuyberen met wit van Eperen en Regenwater / wel fchupmen en koken / tot dat het begint te lijnen of fpinnen.

Om groene Okernoten te confijten.

Plukt de Noten af te Sint Jan / eer de pit hard is fteekt daar met een pennetjen verfhiede gaten in / legte negen of elften dagen te weelt / en dikmaals verberfcht / daar naar een wepnig in water gefoden / en dan in Supher of Syroop gefoden / doch wel viermaal foo lang als Limoenen of Oranje / naar 't blics afgedaan is / en Nagelen of Caneel ingefteken zijnde / te mers in 't koken met wat Honing of Supher verberfchende voor 't wech koken: dan in de Syroop laten leggen / foo kondt gese lange bewaren.

Om Agurks of kleyne Komkommertjes in te leggen die delicaat zijn.

Neemt kleyne Komkommers als die in de tijd zijn / en neemt 2 of 3 handen vol Sout / doet die in 't water / daar gy de Komkommers een half uur fult in leggen om die te waffen / en dan fchoon gewaffen fonder veel te handelen / anders gaat 'er de fleur af / dan uyt het water op een Verglet-test gedaan / en als die wel verlekt zijn / doet die in een Wleffe of graaute aarden Pot / tuffchen yder laage Komkommers doet men Foelie / Peper / Nagelen / en fchijben van Peperwortelen / Denkel en Laurer-bladen tot dat u Wleffe of Pot vol is / doet dan daar by van de befte Wijn azijn foo veel

datse bedekt zijn: men moet die in geen Kelder fetten / maar zijn beter op een drooge plaats.

Om halve Appelen droog te confijten.

Neemt goede en vafte Appelen / fnyfse ten halve dooz / fchilse / doet 'et klokhuyfs uyt / doch niet in 't rond gefchilt / maar langwerpig / neemt dan fchoon geklaarde Supher-Syroop / daar de halve Appelen in gedaan / en laat 't famen foetjens opzieden tot de Syroop dik word. De Appelen fullen fchijnen Plamey te worden; maar fy moeten niet een lepel uyt den Syroop genomen worden / foo droog gy kunt / en op blikken gelegd in een warme ftoof / en boben droog zijnde met een mes om gefkeert / en foo gelaten totse heel droog zijn / gy kunte met Poeper-fupher ober fisten om beter te droogen / bewaartse in een drooge plaats / tuffchen fchoon papter gelegd.

Om Peeren nat te confijten.

Neemt Mufcabelle-peeren / of andere die geen fteen van binnen hebben / en ook wat droog van aart zijn: fchilt de felben / maar de fteel moet 'er aan blijven. Zied of kookt die in klaar water / maar niet te facht of te murruw / doet die uyt het water en laats verleken / giet daar ober geklaart Poeper-fupher tot datse overdekt zijn; laats een dag famen ftaan / giet de Syroop af / alffe dun is geworden / kookt die wederom tot dikke Syroop / dan weder op de Peeren gedaan / doet dit foo dikmaal tot de Syroop dik blijft / laats daar in blijven / fy zijn goet.

Om Peeren droog te Confitjen.

Neemt Peeren en doetse als booren verhaalt / maakt de Syroop weder met water wat dun / laatse weynig t' samen zieden / neemt de Peeren daar soo heet uyt / legtse op blikken / als booren van de Appelen is verhaalt. Noteert, dat soo haalt de Confituuren met Suyker doordronken zijn dat het dan tijd is; want werden anders verachtig, waar door niet wel kunnen droogen, en de vettigheyd niet wel kan afgaan, verliefen ook daar door de klaarheyd.

Om Peeren te Kandelifceeren.

Neemt Peeren gefchild / stroptsse met sijn gestoten Supher / legtse op een plank in een timme schotel / doetse in den Oven / de vochtigheyd die daar af komt / giet af / keertsse om / stropt'er meer gefiste Supher op / besprengtse met Kooswater / aldus 3 of 4 maal keerende en supherende totse by na droog zijn. Legtse op een omgekeerde seef / in een warme Oven daar't Brood wygehaald is / totse droog zijn / dan kund gyse een heel jaar bewaren.

Om Quee-peeren te confitjen.

Neemt soo veel Quee peeren / gesupberd van schillen en kernen als Supher / kooktse in een toegedelte pot op sacht vuur / daar by doende wat Caneel kleyn gesneden / de selve te mets omroerende / tot datse aan alle kanten koleur hebben / als de Supher tot de dikte van gestolt Vleesch nat gekookt is / neemt die van't vuur / hoe de Syroop dikker is / hoe de Queen langer sullen duuren / en hoese langer koken / hoe hooger van koleur sy worden.

Om halve Quee-peeren te confitjen, op een ander manier.

Neemt Queen / (niet t' eenemaal geel ofte rijp / versich afgeplukt / snijtsse te midden door / supbertse van de kernen en schiltse / kilaart drie pond Dooper-supher met drie pinnenwaters / doet daar by vijf pond halve Queen / laatse soo lange t' sa-

men zieden tot een of twee druppels van de Syroop (op een taltjooz latende koelen) kunt opligten als een Gelep / legt dan de halve Queen in potten / giet de Syroop / houdt wessende / daar ober / bind die toe en bewaartse.

Om roode Marmelade van Queepeeren te maken.

Neemt Quee-peeren / schiltse en snijtsse in stukken / doet'er de krumm en steenachtigheyd wel uyt / zied het al te samen met een weynig Wijn tot pap / en tot twaalf pond paps neemt acht pond Suphers geklaart / mengt dit wel te samen ; laat het zieden / roert'et gestadig tot dat het dik genoeg is / 't selve moet van een timme schotel afgaan / doet'et dan in doosen / 't is bequaam.

Een ander manier om roode Marmelade te maken.

Neemt tshen pond Queen half doorgesneden / de zaden en schillen daar afgedaan / neemt dan negen pond geklaarde Supher met een mengelen Regenwater / dit al te samen in een pan doende / laat'et koken op een sacht vuur / de selve te met omkeerende / en dektse toe / doch dat wat wassem uyt kan ; hoese langer koken / hoese hooger rooder sullen zijn / en alse murruw zijn / snijtsse dwaars ober / op dat de Syroop doordringen mag / en eenparig koleur krepgen. Set dan een weynig van't Syroop te koelen / en als't begint dik te worden / breekt twee Queen kleyn soo veel doenlijk is / pfoeft als wat opgescheyt is / of gy dte met een mes kunt snijden dat niet aankleeft / dan isse bequaam in doosen te doen / om te bewaren.

Noch een ander manier van roode Marmelade.

De Queen gefchild en aan stukken gesneden / en dan geraspt en uyt geperst / dat nat genomen met een halve kanne water / en twee pond Brood-supher / dat t' samen gesoden met die Supher tot Syroop /

roop / en wel gefchuynt zijnde / de Queen
daar ingedaan : dekt het wel toe / laat het
zieden tot dat 'er rood wert / wijft het dan
kleyn / fet het weder te koken / fcheyt op /
hoe weyniger teffens / hoe beter.

Om witte Marmelade, of Quee-vlees te
maken.

Neemt ongefchilde Queen / kookte
in een bekken met water / tot de fchil
berst / neemtse dan uyt / fchilte en fuit
al 't vleesch af tot 't klokhuyts toe : dit dan
gestampt / en door een niet al te fijne teems
gedaan / op dat de steenachtigheid daar
uyt blijve / fult op in een bekken op
't vuur laten droogen / doch ftadig roe-
rende ; wat gedroogt zijnde / fult tot
yder pond nemen een pond Supher dat
met water geklaart is / en tot een mate-
lijke dikke Sproop ; van 't vuur gedaan
zijnde / fult 'er onder een mengen / en la-
ten 't maar een weynig opzieden. Schept
het in doosen / noch waarin zijnde / en ftelste
in een warme stove tot daar een korst bo-
ven komt / de doosen mogen ook niet ge-
flooden zijn / bewaarte dan tot 'er ge-
bruyk. Sommige nemen vijf vierendeel
fijn gestamt Brood-Supher / en mengen
dat fleges met een pond van 't vleesch / dat
als boven door de teems gedaan is / onge-
droogd / en laten 't maar een walleken
famen zieden ; dese Marmelade valt wit-
ter / maar moet langer in de stoof staan.

Om Quee koekjes te maken.

Neemt heele Queen / wijft die fchoon
af / doch kookte die in water / laate so
met de fchillen zieden totse murruw zijn /
neemtse uyt / dekte toe met een doek
totse lauw zijn / doet de fchillen af / ook de
kernen / en het harde / en wijfste heel
kleyn / neemt soe heel Supher als Queen
fijn gestoten / mengt famen / en fet het op
't vuur / laat 'er ophoken : gekookt zijn-
de / ftropt op een fchoone plank Supher /
en legt het daar op / maakt koekjes /
laate houd woerden / fet die op een stoof met

vuur tofse droog zijn / op kande in fchoon
papier bewaren / soe lange het u belieft.

Om Quee-fukken met Citroenen te
maken.

Neemt een pond fap van Queen / fap
van twee Citroenen / en dese pond Brood-
supher / laat het zieden tot het wel is ge-
fchuynt / dan neemt men vijf pond fchoone
Queen gefchild / soe groot gefneden
als men wil / de geele fchil van twee Ci-
troenen geraspt / dan famen in fchoon
water gekookt tot dat het spint / en in de
Sproop gelaten / is seer goed.

Om Abricofen, Perfen, en Pruymen
te confijten.

Neemt Abzicofen / Perfen / of Pruymen
van yder een pond / geklaart als vooren /
en kookt het te famen tot de dikke van
een matige Sproop / laat het houd woer-
den / en in porten bewaart / is goed.

Om Krieken, Moerellen en Karffen
te confijten.

Tot 6 pond Morellen of Karffen (daar
de fteelen half afgefneeden zijn) neemt vier
pond Supher geklaart (als is aangeve-
fen) met water en wit van een Ep / van fal
men fachtjes in de Sproop gekookt / maar
dase niet karffen / tot dat de Supher be-
gint te fpannen / dan warm in verglaasde
porten gefet met de fteeltjes om hoog / en de
Sproop daar op gegeten.

Ander manier van Karffen, Krieken, en
Morellen te confijten.

Neemt een pond fap van Krieken / dese
pond Brood-supher / dat famen gefneden
tot gefchuynt is ; dan ses pond fchoone
Karffen met de fteelen / laat 'er facht ko-
ken tot dat het lijnt / en dan uyt gedaan.
Men moet by geenige Confituren met tin
ofte koper by komen.

Om Morellen-fap te maken.

Parst 't fap uyt de Morellen / neemt
tegens

De Verstandige Confituur-maker.

5 pond Sap anderhalf pond Supher /
en kookt het t' samen / schuymt het schoon /
dan in Dleffen gegoten / en kout zynde / digt
toegemaakt / blijft lang goed / soo doet men
ook Moerbefien.

Om Karffemoes te maken.

Neemt zwarte Krieken / laats in Wijn wel
zieden / doerse dooz een Stremijn / dan weder
zieden / tot het dik word / die stadig roerende :
Tot 3 pond sulkh Moes / neemt derdehalf pond
Supher / zied dat dan samen op tot matige
dikte. Ook maaktmen met specerjen ; in
een pond als noch warm is / doet men een lood
poep van Muskaten en Canel / Gember
en Galiga / van elks een vierendeel loods /
Nagelen / Foelie / en Paradijs-hout / van elks
een half vierendeel loots : Dit Kriek-moes ver-
sterk 't herte.

Om 't merg van Karffen , Pruymen , Abri-
cosen , &c. een heel Jaar goed te houden.

Neemt Karffen die wat amper zijn / plukt
de steelen af / kooktse in een naerde pot sonder
wat daar by / op een sacht vuur / alsoe in haar
eigen sap beginnen te koken / roertse dan om
datse niet aanbzjanden / sy zijn genoeg als 't buy-
tenste bel afgaat / en 't merg tot dikke pap is
geworden / laats dan kaelen en wzyfise dooz een
omgeheerde Seef : neemt de deur-gedane pap /
en spreid die op berglaasde Betielen / laat het
sodrogen in de Son / of in een oven als 't bzoet
daar uit is / doet het dan uit de schalen en be-
waart het : 't Is goed om appetijt te verwekken ,
en in heete Koortfen te verkoelen.

Om heele Aalbesien te confijten.

Neemt Besien / pluktse van de steelen / doets
in een kanne / laat die zieden in een ketel met
water / doet de kanne wel toe : als de Besien gaar
zijn / doets dan dooz een Ceemig : neemt tegen
anderhalf pond sap / twee pond Supher / en een
kommetje Regen water / laat dat koken / doet
de heele Besien daar in / laat het sagtjens
koken / tot 'et begint te lymen ; en dan al
boorz tot het wel sijnt

Om Conserf van Aalbesien , of Rob de
Rubes te maken.

Plukt de Aalbesien van de steelen / wzyngtse

dooz een dikke gasien doek / op dat gy niet dan
supber sap hebben meugd / daar geen steentjes
of onsupberhegd by is / neemt tot elk pint sap
drie vierendeel Supher / laat dat t' samen op
een kleyn vuur koken / staag roerende met een
spatel / tot dat het boven aan de spatel begint aan
te kleben / en dan in potten gedaan : Is goed in
heete Koortfen , en is geen beter verkoeling als
dit op de Tonge bevonden.

Om Syroop van Aalbesien te maken.

Neemt drie pont sap van Aalbesien / en twee
pond Supher / zied het te samen tot een dunne
Syroop : Dese Syroop is goed in alle heete Koor-
fen , in de Pest ; sy verlaat den dorst , sy
sterkt 't Herte , de Mage en de Lever in alle heete
siekte.

Om roode Aalbesien-sap te maken.

Neemt roode Aalbesien / supbert die van ste-
len / en wzyft die in een kom kleyn / dan dooz
een doek gewzongen / neemt dat sap en doet het
in een Dleffe / set het in de Sonnette distillieren /
maar de Dleffe moet wel wesen / en doet boven
op de mond van de Dleffe een Wispel met een
krups gefneden / en de Dleffe sal geduurig over
koken / en wat uyt gekookt zijnde / doet
men daar t' elkens weer wat sap by tot het ge-
heel klaar is / doet dan in de Dleffe wat Caudg-
syroop / en bewaart het om Appelen , Peeren ,
Queen , of yets anders mede te stoven ; ook
maakt het een aangenamen smaak , om in Wijn
te doen of om Karpers te stoven.

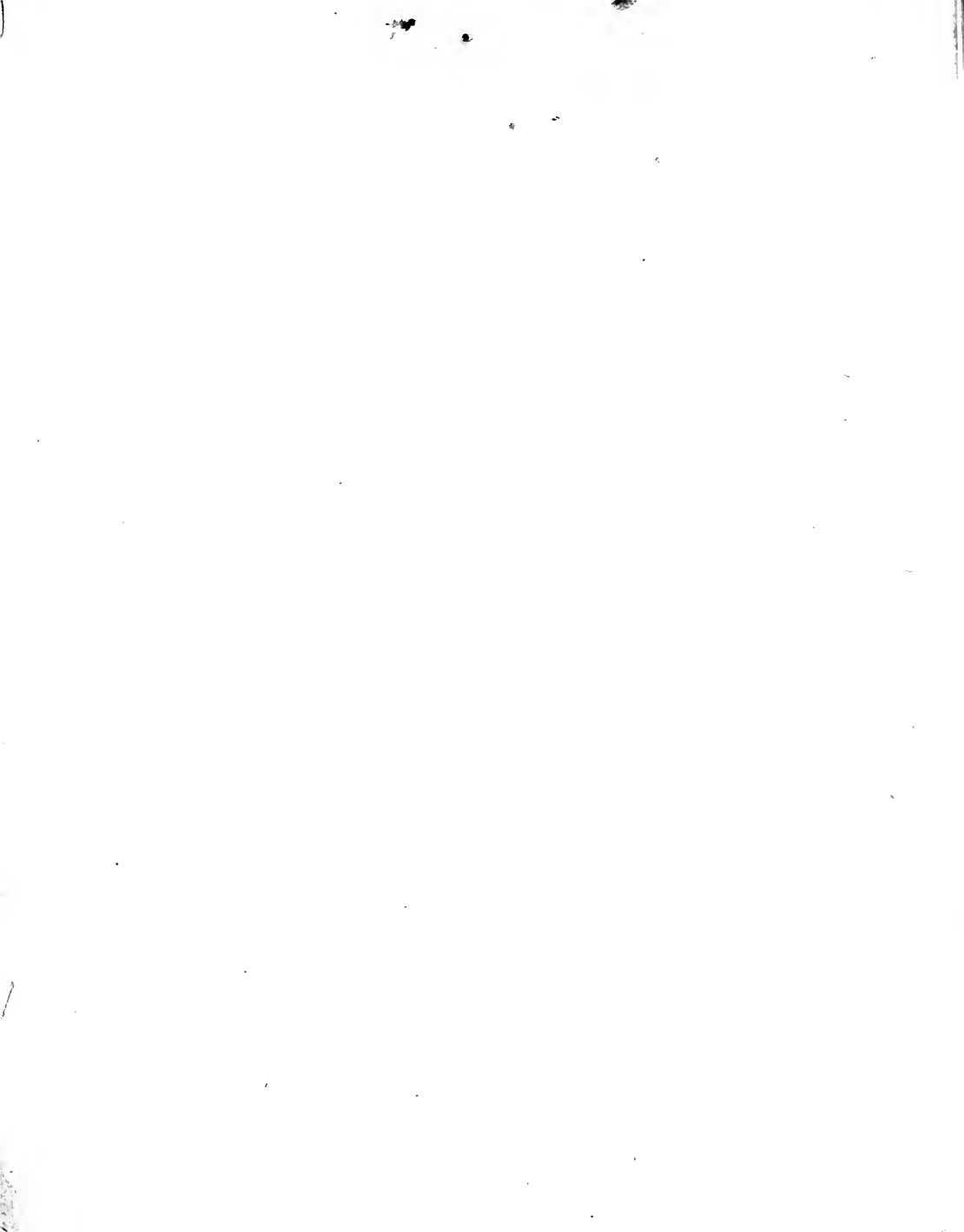
Om Queepeeren te sulen datse niet
bederven.

Neemt de kernen en schillen van Quee-pee-
ren / kookt die in stroom- of put-water tot een
matelike dikke Wyp / doet daar wat Nagelen /
Canel en Foelie in / en als gy uwe Queen
schoon hebt afgebaagd van 't wollige dat te
aan is / soo pakse in een pot of vaatzen /
giet daar dat sap op / met schillen met al / tose
bedekt zijn / dekt dan digt toe / als gyse besigen
wilt / moet met een houtse lepel nitruimen Men
kookt ook wel in 't sap de Queepeeren een
wat op cernuse inlegt / maar dan ballense
brypnachtig.

E Y N D E.

De rechte hand om Leegh
De Lincke om Boogh

OTV

